T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

Doktora Tezi

Fuzûlî ve Bâkî Divanlarının Karşılaştırılması

Songül (AYDIN) YAĞCIOĞLU
2502050065

Tez Danışmanı
Prof. Dr. M. A.Yekta SARAÇ

İstanbul-2009

ÖZ

Klâsik Türk edebiyatı şiirin hakim olduğu, söyleyiş ve mânânın bir araya gelmesiyle mükemmelin arandığı bir anlayışa sahiptir. Bu anlayış çerçevesinde yetişen ve döneme damgasını vuran XVI. yy şâirlerinden Fuzûlî ve Bâkî'nin şiirleri, dönemin şiir anlayışının tespiti bakımından oldukça önemlidir. Bu çalışmanın amacı; o dönemin şiir anlayışının tespit edilmesine yardımcı olmak, ayrıca bu iki şâirin şiirlerinin karşılaştırmaları ile de şâirlerin kendilerine has edebî kişiliklerini ortaya koymaktır.

Beş bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde, Fuzûlî ve Bâkî divanlarının nazım şekilleri incelenmiştir. İkinci ve üçüncü bölümde vezin, kâfiye, redif özellikleri tespit edilmiş ve karşılaştırılmıştır. Dördüncü bölümde muhteva bakımından incelenmiştir. Beşinci bölümde, şâirlerin divanlarında yer alan kelime türleri ve genel kelime kadrosu belirlenerek kıyaslanmıştır.

ABSTRACT

Classical Turkish literature, where poetry is dominant, and both the way of reciting and meaning come together, has a perfectionist concept. 16th century poets Fuzûlî and Bâkî, who were educated in this framework and made their mark in that period, are really important to understand the poetry of that period. The goal is to help determine the concept of poetry of that period, and to display the uniqueness of both poets while comparing their poems.

In the first part of this work, which consists of five parts, their poetry forms are studied. In the second and third parts, the characteristics of meter, repetition, and rhyme are determined and compared. In the fourth part, the content of their poems is studied. In the fifth part word types and general word lists are determined and compared.

ÖN SÖZ

Klâsik Türk edebiyatı, altı asır gibi çok geniş bir zaman dilimini içine alması özelliği ile Türk edebiyatının en uzun soluklu edebiyat dönemidir. Özellikle şiirin hakim olduğu, şiirde söyleyişin önemli olduğu, söyleyiş ve mânânın bir araya gelmesiyle mükemmelin arandığı bir anlayışa sahip olan bu edebiyat döneminde şâirler, monotonluğa düşmeden eser ortaya koymayı amaçlamış ve bu anlayışla dilin imkanlarını sonuna kadar kullanmışlardır. Dönemin sanat telakkisine göre şâirin büyüklük ve kalıcılığını da bu özellikler belirlemiştir.

Klâsik Türk edebiyatı, yukarıda da belirtildiği gibi çok geniş bir zaman dilimini kapsamakla birlikte kendine has bir sanat anlayışına da sahiptir. Belirtilen özellikleriyle bu edebiyat dönemine ait eserleri anlamak, dönemi ve dönemin zihniyetini ortaya koymak araştırmacılar için bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu amaçla, klâsik edebiyat alanında özellikle son dönemlerde yapılan tahlil çalışmalarıyla konunun üzerine yoğunlaşılmış ve böylece dönemin şiir anlayışı ve sosyal hayatı anlaşılmaya çalışılmıştır.

Söz konusu edebiyat dönemi içinde yetişen pek çok şâirden özellikle XVI. yy’da Fuzûlî ve onunla aynı dönemde yaşayan Bâkî’nin, bu edebiyatın zirvesini oluşturduğu edebiyat araştırmacıları tarafından kabul edilmiştir. Klâsik edebiyatta adından en çok söz ettiren bu şâirlerin şiirleri, hem döneme damgalarını vurmaları hem de bugün dahi beğeni görmeleri özellikleriyle dönemin şiir anlayışının tespiti bakımından oldukça önemlidir.

Belirtilen dikkatler göz önünde bulundurularak, klâsik edebiyat dönemi şiir anlayışının tespit edilmesine yardımcı olmak ve şiirlerinin karşılaştırmaları ile de her iki şâirin kendilerine has edebî kişiliklerini ortaya koymak amacıyla Fuzûlî ve Bâkî’nin divanları incelemeye değer bulunmuş ve bu düşünce çerçevesinde her iki şâirin divanı şekil ve muhteva bakımından incelenip mukayese edilmiştir.

Fuzûlî ile ilgili tespitlerden kelime kadrosu oluşturulmasında, açıklamalarla ilgili verilen örnek beyitlerde ve nazım şekillerinden *kaside*’lerin belirlenmesinde Kenan Akyüz vd. tarafından hazırlanan Fuzûlî Divanı esas alınmış, diğer nazım şekillerinin belirlenmesinde ise Ali Nihat Tarlan’ın hazırladığı Fuzûlî Divanı esas

alınmıştır. Bâkî ile ilgili tespitlerin tamamında Sabahattin Küçük tarafından hazırlanan Bâkî Divanı esas alınmıştır.

Çalışmada öncelikle, şâirlerin divanları şekil bakımından incelenmiştir. Bu çerçevede Fuzûlî ve Bâkî divanlarında yer alan mevcut nazım şekilleri tespit edilip bunlar yapısı, konusu, kullanım oranı gibi özellikleri ile incelenip karşılaştırılmış, ortaya çıkan sonuçların fark ve benzerlikleri mukayese edilmiştir. Yine, klâsik şiirin yapı taşını oluşturması ve tüm nazım şekillerinin müşterek noktası olması bakımından şâirlerin divanlarındaki vezin ve kafiye'ler kelime türüne, yapısına (ek, kelime, ek-kelime birlikte olması) göre ayrıntılı bir şekilde incelenmiş, sonuçlar karşılaştırılıp fark ve benzerlikleri mukayese edilmiştir. Şâirlerin vezin kullanımı ile ilgili tespit ve incelemelerde, vezin hakkında hüküm vermek için gerekli olan malzemeyi sağlayacağı düşüncesiyle şâirlerin sadece kaside ve gazel nazım şekilleri esas alınmıştır. Kafiye ve redif incelemesinde ise tüm nazım şekillleri çalışmaya dahil edilmiştir. İlgili bölümlerde şâirlerin vezin kafiye ve redif kullanımları tablolar halinde ayrıca gösterilmiştir.

Tezin muhteva kısmında, ele alınan başlık ve konular belirlenirken Cemal Kurnaz tarafından hazırlanan "Hayali Bey Divanı'nın Tahlili" adlı çalışma esas alınmış ve bazı eklemelerle geliştirilmiştir.

Çalışmanın muhteva kısmında öncelikle şâirlerin divanlarında kullandığı tüm kelimeler belirlenmiş ve daha sonra bunlar konularına göre tasnif edilmiştir. Tasnif edilen kelimeler anlam alanına göre ilgili bölümde tablolar halinde gösterilmiştir. Tablolarda her iki şâirin hangi kelimeyi ne sıklıkta tekrar ettiği, yüzde oranlarıyla birlikte belirtilmiştir. Konularına göre her kategori için ayrı ayrı oluşturulan tabloların sonunda şâirin konuyla ilgili ne kadar kelime kullandığı (tekrarlar dahil) sayı ve yüzde olarak "Toplam" satırı ile ayrıca verilmiştir. Şâirlerin kullandıkları kelimelerin yüzdesi tespit edilirken şâirin divanında yer alan tekrarların hariç tutulduğu kelime kadrosu esas alınmıştır.

Çalışma, şâirlerin düşünce ve duygularının yansıması olan kelimelerin tasnif edilerek istatistiksel verilerinin bir araya getirildiği tablolar üzerine bina edilmiştir. Kelimelerin konularına göre tasnif edilmesiyle oluşturulan bu tablolarda kelimeler alfabetik sıraya göre dizilmiştir. Ayrıca tablolarda yer alan kelimelerin,

kullanımlarının incelendiği bölümlerde ilgili kelimelerin geçtiği beyitler esas alındığından aynı beyit, içinde yer alan kelimelere göre birkaç yerde zikredilmiştir. Yine konularına göre tablolarda yer alan tüm kelimelerin incelenmesi ve kullanım alanlarının verilmesi ayrı bir çaba gerektirdiğinden bazı tablolarda sadece sık tekrarlananlarla ilgili inceleme yapılmış ve bunların örnekleri verilmiştir.

Divan şiirinde geleneğin gerektirdiği bağlayıcılık ve bu edebiyatın sınırlı kelime kadrosu bazı kelimelerin sadece bir kategoride değerlendirilmemesi durumunu yaratmıştır. Örneğin aşk, muhabbet, melamet vs. gibi kavramlar tasavvufî anlamıyla kullanılmakla birlikte insan psikolojisini de yansıtmaktadır. Fakat yapılan bu çalışmada her kavramın realitedeki kullanım alanı dikkate alınmış ve her kelime tekrara düşmemek adına sadece bir kategoride değerlendirilmiştir.

Yukarıda da belirtildiği gibi klasik şiirde, şâiri üstün kılan söyleyişteki orijinalliktir, yani kelimeler arasındaki ilişkilerle ortaya koyduğu anlam dünyasıdır. Şâir bunu yaparken benzetmelerden faydalanır. Şâirin benzetmelerle şiire kattığı anlam ilişkilerinin tespiti, şâirin maharetini göstermesi bakımından önemlidir. Bu dikkat ile çalışmanın muhteva kısmında yer alan "İnsan" başlığı altında "Fuzûlî ve Bâkî Divanlarında Sevgiliye Dair Güzellik Unsurları ve Güzellik Unsurları ile İlgili Teşbih ve İstiareler" bölümü oluşturularak klasik şiirin merkezinde olan sevgili'ye ait unsurlarla ilgili ortak imajinasyonlara işaret edilmiş, bariz farklılık gösteren kullanımlar üzerinde ayrıntılı olarak durulmuştur. Sevgiliye ait unsurların bir kavramla ilişkilendirilerek ondan üstün tutulması tam bir benzetme olmadığından ilgili bölüme dahil edilmemiştir. Örneğin; sevgilinin yanağı veya yüzü parlaklık ilgisiyle güneşten üstün tutulmuşsa burada tam bir benzetme yapılmadığı düşüncesiyle dikkate alınmamıştır. Yine, teşbih ve istiâre tespitleri, ilgili kelimenin geçtiği beyitlerin taranmasıyla elde edilmiş, kelime kullanılmadan yapılan teşbih ve istiârelerin tespit edilmesi çok fazla uğraşı gerektirdiğinden göz önünde bulundurulmamıştır. Bu da şâirin yaptığı benzetmelerde bazı atlamalara neden olmuş olabilir. Örneğin: Zülf, kelimesi ile ilgili şâirlerin yaptıkları teşbih ve istiâreler tespit edilirken "zülf" ve aynı anlamı karşılayan "saç, turra, kâkül, mûy vs." sözcüklerinin geçtiği beyitler taranmış bunun dışındakiler dikkate alınmamıştır.

Çalışmanın istiâre ile ilgili bölümünde kapalı ve açık istiâre aynı tabloda gösterilmiş ve çeşidin anlaşılması için kullanılmayan benzetme unsuru parantez içinde verilmiştir.

Yine, çalışmanın muhteva kısmındaki “İnsan” başlığı altında ele alınan “Psikolojik Haller” bölümünde, *dert, kahır, gözyaşı, gam, feryat, zevk, şevk, neşe* gibi duyguları barındıran unsurlar “dert” ve derdin zıttı olan “neşe” başlığı altında ele alınmıştır. Bu kavramların, ayrıca incelenmesindeki sebep Fuzûlî’nin dert ve ızdırap şâiri olarak bilinmesi, Bâkî’nin ise beşerî aşkı, içki meclislerini ve eğlence dünyasını anlattığı bir anlayışa sahip olması şeklindeki kanaatlerdir. Ayrıca, psikolojik haller içinde düşünülen aşk, “Fuzûlî ve Bâkî Divanlarında Aşk” adlı bölümde incelendiğinden “Psikolojik Haller” başlığı altında sadece dert ve neşe kavramları ele alınmıştır.

Çalışmanın, “Şâirlerin Divanlarında Yer Alan Kelime Türleri ve Genel Kelime Kadrosu” başlıklı son bölümünde, kelime türlerinden sadece *sıfat, fiil, zarf* ve *zamir* dikkate alınmıştır. Çalışmada tasnif edilerek konularına göre ayrı ayrı incelenen kelimelerin büyük bir bölümü isim olduğundan ve hepsinin isim başlığı altında yeniden değerlendirilmesi gerektiğinden yapılan çalışmanın bu bölümüne “isim” dahil edilmemiştir. Ayrıca şâirlerin fiil, sıfat ve zarf özelliği barındıran kelime tercihleri ve bunların oranlarını gösteren tabloları ile şâirlerin divanlarında kullandıkları kelimeler ve ilgili kelimelerin kullanım oranlarının yer aldığı “Şâirlerin Genel Kelime Kadrosu” adlı tablo çok uzun olduğundan metnin bütünlüğünü bozacağı düşüncesiyle “Ek’ler” bölümünde verilmiştir.

Yukarıda verilen açıklamalardan bazıları, okuyucuya hatırlatmak ve konuya dikkat çekmek için çalışmanın içinde açıklayıcı bilgi olarak dipnotla ayrıca gösterilmiştir.

Son olarak, çalışmada konu tespiti, yöntem oluşturma ve kaynak belirlemede bana yol gösteren ve çalışmanın her aşamasında benden desteğini esirgemeyen danışman hocam Sayın Prof. Dr. M.A.Yektâ Saraç’a; bilgi, yöntem ve teknik konusunda fikirlerini benden esirgemeyip manevî destek sağlayan Sayın Prof. Dr. Namık AÇIKGÖZ’e ve çalışmalarıma verdiği destekle hep yanımda olan eşim Erhan YAĞCIOĞLU’na sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

TABLO LİSTESİ

KISALTMALAR

A.e.	:	aynı eser
a.g.e	:	adı geçen eser
a.y.	:	aynı yayın
Ank.	:	Ankara
Ans.	:	ansiklopedi
Bkz.	:	bakınız
bs.	:	basım
C.	:	cilt
Çev:	:	çeviren
Dan.	:	danışman
Düz.	:	düzenleyen
Ens.	:	enstitü
Fak.	:	fakülte
G.	:	gazel
Haz.	:	hazırlayan
İA	:	İslam Ansiklopedisi
İst.	:	İstanbul
K.	:	kaside
Kt.	:	kıta
Ktp.	:	kütüphanesi
Mat.	:	matla
MEB	:	Milli Eğitim Basımı
Mf.	:	müfred
Mk.	:	mukattaat
Mr.	:	murabba
Mt.	:	müstezad
Muh.	:	muhammes
Mus.	:	musammat
Müs.	:	müseddes
No.	:	numara

Rb.	:	rubai
s.	:	sayfa
S.	:	sayı
T.C.	:	Türkiye Cumhuriyeti
T.D.E	:	Türk Dili ve Edebiyatı
Tah.	:	tahmis
Tc.B.	:	terci-i bend
TDK	:	Türk Dil Kurumu
TDVİA	:	Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Ter.	:	tercüme
Tk.B.	:	terkib-i bend
v.d.	:	ve diğerleri
vb.	:	ve benzeri
vs.	:	vesaire
Yay.	:	yayınları
yy.	:	yüz yıl

GİRİŞ[1]

XVI. yy Osmanlı Devleti'nin yükseliş devresidir. Yapılan seferlerle ülkeye yeni topraklar katılmış, askerî ve siyasî birçok başarı elde edilmiş, birkaç güçlü pâdişâhın yetişmesiyle de Devlet, büyüme ve gelişmesini sürdürerek imparatorluk haline gelmiştir.

Bu yüz yılda siyasî alanda görülen bu gelişmelere paralel olarak kültür ve edebiyat alanında da büyük bir ilerleme görülmektedir. Bu yüz yıldaki Osmanlı pâdişâhları, şehzâdeleri hemen hepsi şâir, ilim ve sanat hâmisi idiler. Özellikle Kanûnî Sultân Süleymân'ın saltanat yılları ilim, kültür ve edebiyatın en yüksek seviyesine ulaştığı bir devir olmuş, yüzlerce şâir Kanûnî'nin himayesinde yaşamıştır. İlmin, sanatın, şiir ve edebiyatın gelişmesine uygun bu zeminde Fuzûlî, Hayâlî, Bâkî, Taşlıcalı Yahya, Nev'î, Muhibbî, Latifî, Âşık Çelebi ve daha birçok bilim adamı ve sanatkar yetişmiştir.

Özellikle Fuzûlî ve Bâkî şiirleriyle klâsik şiirin zirvesini oluşturmuş ve kendilerinden sonra gelen şâirler tarafından beğeni görüp örnek alınmıştır. Kanûnî himayesinde yetişen Bâkî, Anadolu coğrafyasının en büyük şâiri sayılarak kendisine daha hayattayken "Sultânu'ş-Şuarâ" ünvanı verilmiştir. Öte yandan Azerî şiir alanında İstanbul'dan ve sultânların himayesinden uzak, yoksulluk içinde yetişen Fuzûlî ise, hem bu yüzyılın hem de sonraki yüzyılların en çok okunan, sevilen ve etkisini hiç yitirmeyen dönemin diğer önemli şâiridir.

Fuzûlî[2]

Hayatı hakkındaki bilgiler çok azdır. Asıl adı Mehmed'dir. Fuzûlî-i Bağdâdî diye anılan şâirin, hangi tarihte ve nerede doğduğu hakkında kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte bazı tezkirelerde Hille'de doğduğu belirtilirken Latifî tezkiresinde ise; "Bağdatlı ve bu devir şâirlerindendir.[3]" denmektedir.

---

[1] Fuad Köprülü, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ötüken Yay., İstanbul, 1981, s.377-388.;Haluk İpekten, Mustafa İsen, Turgut Karabey, Metin Akkuş, "XVI. Yüzyıl Divân Edebiyatına Toplu Bakış", **Büyük Türk Klâsikleri**, Ötüken- Söğüt Yay., İstanbul, 1986, C.3, s.195-204.

[2] Bkz.: Abdülkadir Karahan, "Fuzûlî Maddesi", **TDVİA**, C. 13, İstanbul, 1996, s.240-246.; Haluk İpekten v.d., "Fuzûlî", **a.g.e.**, s. 308-310.

[3] Mustafa İsen, **Latîfî Tezkiresi**, Akçağ Yay., Ankara, 1999, s.180.

Kendisi, Türkçe Divanı'nın mukaddimesinde küçük yaşta okula başladığını, aklî ve naklî bütün ilimleri öğrendiğini söylese de şâirin ne derece öğrenim gördüğü bilinmemektedir.

Şâirin bütün ömrünü Hille, Kerbelâ, Necef, Bağdat civarında geçirdiği ve bu bölgeden çıkamadığı bilinmektedir. Fuzûlî, Osmanlı ve İran arasında savaşların yapıldığı bir dönemde ve himayesine gireceği birinin arayışıyla yoksulluk içinde yaşamıştır. Şâir, yaşadığı sıkıntılı hayattan memnun olmadığını[4], Anadolu şâirlerinin gördükleri saygı ve yaşadıkları hayata imrendiğini, fırsat bulsa İstanbul'a gitmek istediğini şiirlerinde ve Beyâzid'e yazdığı mektuplarda dile getirmiştir. Şâir bu arzusunu;

Fuzûlî ister iseñ izdiyâd-i rütbe-i fazl
Diyâr-i Rûm-ı gözet terk-i hâk-i Bağdâd et (Fuzûlî; G.41/7)

beytinde "Bağdat topraklarını terk et, Rûm'u gözet" şeklinde ifade ederek açıkça dile getirmiştir.

"Göçtü Fuzûlî" tamlamasının gösterdiği 963 (1556) yılında, Bağdat ve çevresindeki veba salgınından öldüğü bilinen şâirin, mevcut kaynaklardan hareketle ölüm yerinin Kerbelâ olduğu bilgisine ulaşılmıştır.

Yaşadığı dönemde şâirliği hakkında, "Nevâyî tarzına yakın cazibeli bir tarzı ve tuhaf bir üslubu vardır. Tarzında yeni şeyler söyleyen ve yolunda yaratıcı biridir."[5] tanımlamaları yapılmış, şöhreti, nüfuz ve tesiri daha hayatta iken bütün Türk-İslam dünyasına yayılmaya başlamıştır.

Arapça, Farsça ve Türkçe'yi iyi bilen, âlim bir şâir olan Fuzûlî, Türkçe ve Farsça divanlarının mukaddimelerinde şâirde olması gereken vasıflar, şiir, şiirin esasları, şiire nasıl başladığı, şiirin okunması, mahlas tercihi gibi konulara açıklık getirerek kendi düşüncelerini geniş bir şekilde izah etmiştir.[6] Döneme şiirleri ile damgasını vuran şâir, şiirle ilgili Türkçe divanının mukaddimesinde şiiri her şeyden önce bir yaradılış işi olarak görmekte ve ayrıca; "İlimsiz şiir, esası yok divar gibi olur ve esassız divar, gâyette bî-i'tibâr olur." diyerek şiirin ancak ilimle gelişeceğini

---

4 Fuzûlî'nin şiirlerinde yer alan yoksulluğundan şikayet, dönemin itibarlı kişilerinden yardım talebi ve mesleğine dair bilgileri Abdülbaki Gölpınarlı, şâirin şiirlerinden örneklerle geniş bir şekilde izah etmiştir. Bkz.: Abdülbaki Gölpınarlı, **Fuzûlî Divanı**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1985, s. XII-XV.

5 Mustafa İsen, **a.g.e.,** s.180.

6 Bkz.: Muhammed Nur Doğan, **Fuzûlî'nin Poetikası**, Yelkenli Yay., İstanbul, 2009.

vurgular. Mukaddimenin devamında da şiirlerinin uzun ömürlü olması için gece gündüz çalışarak bütün ilimleri öğrendiğini belirtir.

Gazelleriyle bilinen Fuzûlî, gazeli şâirin kudretini gösteren bir tür olarak görmekte ve makbul olan gazeli; "Feyz-i umumî olup daima anlayışlı kişilerin meclislerini bezeyen, neşe ve sefa ahlinin, temiz insanların dillerine virdolunan, mazmunu insana zevk veren ve çabuk anlaşılan gazeldir." şeklinde açıklamış ve "ibaresi mübhem olup her yerde dinleyenleri sıkan, usandıran gazelden ne çıkar?"[7] diyerek gazel nazım şekli ile ilgili düşüncelerini açıkça belirtmiştir.

Fuzûlî ile ilgili olarak "Tasavvuf şâiridir, tasavvuf şiirlerinde önemli bir yer tutar, şiirlerinde bahsettiği sevgili ilahî sevgili olan Allah'tır." gibi yaygın kanaatlere karşı Abdülbaki Gölpınarlı'nın, onun kendini hiçbir zaman kendini tasavvufa kaptırmadığı, bazı beyitlerinden hareketle zevkperest demek mümkün olduğu gibi bazı beyitleriyle de zahid görünümü çizdiği[8], düşüncesine paralel olarak Hasibe Mazıoğlu da ondaki aşkın "menşe itibariyle beşeri aşk" olduğunu belirtir.[9]

Yaşadığı sıkıntıların da etkisiyle bedbin ve karamsar bir ruh haline sahip olan Fuzûlî'de "rintlik" önemli bir unsurdur. Şâirin şiirlerinde dünya malına önem vermeme, gönül tokluğu, zahidlere çatma, mey, şarap en çok geçen konulardır.[10] Onun şiirlerinden yansıyan karamsarlık, acı çekme, acıdan zevk alma gibi özelliklerini Tanpınar: "bir bakıma bütün lezzetleri kendine kapamış görünen bu insanda rastlayabileceğimiz tek haz, ızdırabın hazzıdır." şeklinde tanımlamış ve devamında bu hazzın "bir çeşit mazohizm" olduğunu belirtmiştir[11].

Fuzûlî, Türkçe, Arapça ve Farsça dillerinde manzum ve mensur birçok eser vermiştir. Şâirin Türkçe eserleri şunlardır:

1. Türkçe Dîvân: Mensur bir mukaddimeden sonra kaside, gazel, musammat, kıt'a, rubai nazım şekilleri ile oluşturulan şiirlerinden oluşur. Dîvân'ın ilki 1244'te Tebriz'de olmak üzere Bâkû, Hive, Kahire, İstanbul, Ankara'da yapılmış elliden çok baskısı bulunmaktadır. Bunlardan Abdülbaki Gölpınarlı (İstanbul, 1948), Kenan

---

7 Abdülbaki Gölpınarlı, **a.g.e.**, s.XLVIII-XLIX.
8 **A.y**., s. IV.
9 Hasibe Mazıoğlu, **Fuzûlî Hâfız**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Türk Tarih Kurumu bs., Ankara 1956, s.102.
10 Hasibe Mazıoğlu, **Fuzûlî Üzerine Makaleler**, TDK Yay., Ankara 1997, s. 29.
11 Ahmet Hamdi Tanpınar, "Fuzûlî ve Bâkî", **Edebiyat Üzerine Makaleler**, Dergah Yay., İstanbul 1995, s.137.

Akyüz, Ali Nihat Tarlan (İstanbul 1950), Süheyl Beken, Sedit Yüksel, ve Müjgan Cumbur'un (Ankara, 1958) yaptıkları yayınlar en iyi nüshalardır. Ayrıca Ali Nihat Tarlan, Fuzûlî Divanı'ın Şerhi adlı çalışmasında şâirin sadece gazellerini şerh etmiştir.

2. Leyla ile Mecnûn: Türk, İran ve Arap edebiyatlarında Fuzûlî'ye asıl şöhretini kazandıran eserdir. Arap ve İran edebiyatlarında daha önce yazılan Leyla ile Mecnun hikayesi, en tesirli ve samimi ifadesini Fuzûlî'de bulmuştur.

Mesnevi nazım şekliyle yazılmış olan eserin konusu, çölde geçen bir aşk hikayesidir. Necmettin Halil Onan, Hüseyin Ayan ve Muhammed Nur Doğan tarafından hazırlanmıştır.

3. Beng ü Bade: Afyonla şarabı karşılaştırarak şarabı üstün tutan 440 beyitlik bir mesnevidir. Mesnevide bade, arak, boza, afyon, berş, nukl, kebap gibi içki ve yiyecekler teşhis yoluyla canlandırılarak maceraları anlatılmıştır. Eser Kemal Edip Kürkçüoğlu tarafından açıklamalarla basılmıştır.

4. Hadîsi ErbaînTercümesi: Molla Câmî'nin Hadîs-i Erba'în adlı eserinin, Ali Şir Nevâî'nin aynı eserin çevirisinden de yararlanılarak yapılan Türkçe tercümedir. Kemal Edip Kürkçüoğlu tarafından Arapça hadîsler ve Câmî'nin çevirisi ile birlikte yayınlanmıştır.

5. Sohbetü'l Esmâr: Fuzûlî'ye aid olduğu henüz kesinlik kazanmamış, 200 beyitlik bir mesnevidir. Eserde bağdaki meyvelerin konuşmaları, kendilerini övmeleri ve tartışmaları anlatılarak insanların gerçek değerlerini düşünmeden boş yere anlaşmazlıklara düştükleri sonucuna varılır. Mesnevi, Hamîd Araslı, Kemal Perker ve Sedit Yüksel tarafından hazırlanmıştır.

6. Hadikâtü's-Süedâ: Arada manzum parçalar da bulunan mensur bir eserdir. Hüseyin Vâiz-i Kâşifi'nin Ravzatü'ş Şühedâ'sı esas alınarak hazırlanan eserde Hz. Hüseyin'in Kerbela'da şehit edilişi anlatılmaktadır. Eserin tenkitli neşri, bir tanıtma ve değerlendirmeyle birlikte Şeyma Güngör tarafından yapılmıştır.

7. Mektuplar: Şâirin elde bulunan ve yayınlanan beş mektubu bulunmaktadır. Bunlar, Nişancı Celâlzâde Mustafa Çelebi, Musul Beğlerbeği Ahmed Beğ, Bağdat Valisi Ayas Paşa, Kadı Alâeddin ve Şehzade Bâyezîd'e yazılmış mektuplardır. İlk dördü Abdülkadir Karahan (Fuzûlî'nin Mektupları, İstanbul 1948); beşincisi Hasibe

Mazıoğlu (Dil ve tarih Coğrafya Fak. Dergisi, c. IV., sayı:3, 1948, s.146.) tarafından yayınlanmıştır.

Farsça Eserleri:

1.Farsça Divan: Eser, 3 münâcât, 1 na't, 46 kaside, 410 gazel, 1 terkib-i bend, 2 musammat, 46 kıt'a, 106 rubâî ihtiva etmektedir. Eser, şâirin Türkçe divanından daha hacimlidir. Eserin Türkçe'ye tercümesi Ali Nihat Tarlan (Ankara 1950), tenkitli neşri ise Hasibe Mazıoğlu (Ankara 1962) tarafından yapılmıştır.

2. Sâkî-nâme: Eser, 38 beyitlik bir mukaddime ile yedi bölümden ve tamamı 327 beyit olan bir mesnevidir. Tasavvufî mahiyetteki eserde şâir ney, def, çeng, ud, tanbur, kanun ve mutrib gibi yedi farklı mûsîkî aletiyle yapılan konuşmalar yer alır. Sakinâme adıyla birçok kere yayınlanan eser, Farsça Divan içinde de yayınlanmıştır.

3. Hüsn ü Aşk (Risâle-i Sıhhatü'l-Maraz): Kahramanları hüsn, aşk, ruh, safra, balgam, sevdâ, mizâc, maraz, perhiz, olan ve dervişin sülûkte ilerleyerek fenafillaha erişmesini anlatan, tasavvufi bir eserdir. Eser, Abdülbaki Gölpınarlı tarafından Türkçe'ye çevrilerek yayınlanmıştır.

4. Enisü'l-Kalb: 134 beyitlik bir kasidedir. Eseri Cafer Erkılıç ve Hasibe Mazıoğlu yayınlamışlardır.

5. Rind ü Zahid: Mistik bir tazda ele alına eserde zâhid bir baba ile rind oğlu arasındaki tartışmaları konu alan mensur bir eserdir. Eser, Kemal Edip Kürkçüoğlu tarafından yayınlanmıştır.

6. Risâle-i Mu'âmma: Muamma hakkında bilgi veren ve 190 Farsça muammayı toplayan mensur bir eserdir. Kemal Edip Kürkçüoğlu tarafından 40 Türkçe muamması da eklenerek yayınlanmıştır.

Arapça Eserleri:

1.Arapça Dîvân: Hz. Muhammed ve Hz. Ali vasıflarında söylenmiş 11 kasideden oluşan 470 beyitlik eser, tam bir divan tertibi göstermemekle birlikte bu adla anılır. Türkçe çevirisi Ahmed Eraslan tarafından yayınlanmıştır.

2. Matla'u'l-i'tikâd fî Ma'rifeti'l-Mebde ve'l-Meâd: İnsanın ancak bilgi edinmek suretiyle kâinâtın sırlarını, başlangıcını ve sonunu öğrenerek Tanrı'ya ulaşabileceğini anlatan mensur bir eserdir. Eser, Muhammed Tanci, Esat Coşan ve Kemal Işık tarafından Türkçeye de çevrilerek yayınlanmıştır.

Bâkî[12]

Asıl adı Mahmud Abdülbaki olan şâirin doğum tarihi 933'tür (1526-27). Latifî tezkiresinde ailesi hakkında: "İstanbullu'dur. Dellâk oğlu adıyla tanınır. Babası İstanbul'da merhum Sultân Mehmed'in yaptırdığı camide hatipti. Güzel sesli, hafız, tertib sahibi, salih ve dindar bir kimseydi." denmekte, kendisi ve şiiri ile ilgili de: "Bâkî de, hafız, son derece güzel, hoş, sesi enfes, zihni açık, şiiri hoşa giden, gazelleri makbul bulunan bir gençtir."[13] şeklinde bilgi verilmektedir.

Yoksul bir ailenin çocuğu olan şâirin çocukluk yıllarında camilerin kandillerinin yakılması ve bakımı hizmetini yapan "serrâçlık" işiyle uğraştığı bilinir. Okuma ve öğrenme arzusuyla medreseye yönelen şâir, Karamânîzâde Mehmet Efendi'den ders aldı. Tahsilinin yanı sıra şiirle de ilgilenen Bâkî, zamanının şâirleriyle tanışıp onlara nazireler yazarak kabiliyetini göstermeye çalışıyordu. Zâtî'nin Beyâzîd Câmii avlusundaki remilci dükkanına giderek şiirlerini onun tenkidine sunuyordu. Şiirleriyle kısa sürede dikkat çeken şâir, şiirlerini dönemin pâdişâhı Kanûnî'ye ulaştırmayı başarmış ve pâdişâhın emriyle medreseden mülazımlığa ve daha sonra da Mahmud Paşa müderrisliğe tayin edilmiştir. Kısa sürede meslek ve sanat hayatında yükselmeye başlayan şâir, Kanûnî'ye üst üste kasideler sunmuş, sık sık saraya davet edilerek kendisine ihsanlarda bulunulmuş, böylece rahat bir hayata kavuşmuştur. Fakat Kanûnî'nin ölümü üzerine hızlı yükselmesini çekemeyenlerin etkisi kendini göstermiş ve müderrislikten uzaklaştırılmıştır. Üç yıl sonra görevine yeniden ulaşan şâir, II. Selim ve III. Murad dönemlerinde yeniden itibarlı dönemine ulaşmıştır. Bundan kısa bir süre sonra rivayete göre Nâmî adlı bir şâirin gazelindeki mahlası Bâkî'ye çevirerek şiiri ona isnad ettiler. Şiirde geçen içkiye düşkünlüğü ile bilinen II.Selim'i, oğlu III. Murad'a tercih ettiği yönündeki ifadelerden dolayı şâir, III.Murad'ın gazabına uğrayarak azledilmiştir. Fakat Bâkî'yi himaye edenler bu şiirin ona ait olmadığını, Nâmî adlı birine ait olduğunu ve gazeli mecmualarda gördüklerini dile getirerek onun bağışlanması sağladılar. Bu hadisenin yatıştırılmasından sonra şâir, önce Edirne'de

---

[12] Bkz.: Mehmed Çavuşoğlu, "Bâkî ", **TDVİA**, C.4, İstanbul, 1991, s. 537540.; Haluk İpekten v.d., "Bâkî", **a.g.e.,** s. 80-81.

[13] Mustafa İsen, **Sehi Bey Tezkiresi**, Akçağ Yay., Ankara 1998, s. 232.

Selimiye müderrisliğine sonra Mekke kadılığına tayin edildi. Daha sonra Anadolu ve Rûmeli Kazaskeri oldu.

Bu sırada kadılar pâdişâha şâir hakkında şikayetlerde bulundular. Bâkî bu şikayetlerin, Şeyhülislâm Bostanzâde Mehmet Efendi'nin kardeşini kendi yerine getirmek istemesinden kaynaklandığını ve bunun için de Şeyhülislâm'ın şikayetçileri tahrik ettiğini belirterek kendini savunmuştur. Ayrıca Şeyhülislâm'ın şiirlerindeki bazı mısralardan dolayı kendisine küfür isnadında bulunduğunu, rüşvet alıp verdiğini ve bu sebeplerle sürgün edilmesini gerektiğini dile getirmiş, bu yapılmadığı taktirde başka sultânın ülkesine gideceğini söylemiştir. Şâir bu olaylardan sonra araya hocasını koyarak boşalan şeyhülislâmlık makamına kendisinin talip olduğunu belirtmiş; fakat pâdişâh bu makama Bâkî'yi atamamıştır.[14] Birkaç kez daha bu makamla ilgili ümitlere kapılan şâir her seferinde başarısız olmuş ve sonunda görevinden istifa etmiştir. Evine çekilen şâirin yaşadığı hayal kırıklığının da etkisiyle hastalığı artmış ve artık iyice yaşlanan şâir, 1008 (1600) yılında vefat etmiştir.

Gençliğinden itibaren şiirleriyle dikkat çeken şâir, Kanûnî'nin saltanatı sırasında çağının en büyük şâiri sayılarak kendisine "Sultânü'ş- şuar'â" ünvanı verilmiş, şöhreti Anadolu ve Rûmeli'yi aşmıştır.

Sayısı bir hayli çok olan ve bu alanda şöhret bulan kasideleri olmakla birlikte gazel şâiri olan Bâkî'nin bu alandaki üstünlüğü sonraki devirlerde de kabul görmüştür. Zevk ve eğlenceye düşkün, yaşamayı seven, neşeli, hoşsohbet olarak bilinen şâirin gazellerine de hayatın zevklerini yaşamak, geçici olan bu hayatta olabildiğince gününü gün edip eğlenmek gerektiğini anlatan bir anlayış hakimdir. Onun şiirlerindeki aşk'ın dünya aşkıdır, şiirlerinde tasavvufî ve dinî söylemler bulunmamaktadır.

Şâirin şiirlerinde tabiat ve İstanbul önemli bir yer tutar. Şiirlerinde tabiat canlı tablolarla anlatılmıştır. Temiz ve ahenkli bir üsluba sahip olan Bâkî, divan şiirine İstanbul Türkçesi'ni yerleştirmiştir. Şâir, divan şiirine söyleyiş kudreti kazandırmış, asırlar boyu üstat olarak benimsenmiştir.

[14] Fakat Halil İnalcık, Bâkî'nin Kanûnî Sultân Süleymân tarafından şeyhülislâmlığa atandığını söylemiştir. Bkz.: **Şâir ve Patron**, Doğu Batı Yay., Ank.-2003, s.25.

Eserleri

1.Dîvân: Şâirin divanı ölümünden 30 yıl önce, Kanûnî'nin isteğiyle tertip edilmiş ve daha sonra yazdığı şiirlerin ilavesiyle zamanla zenginleşerek büyümüştür. Şâirin istinsah edilen 100'den fazla divanı vardır. Bu nüshaların karşılaştırılmasıyla çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Sadedin Nüzhet Ergun bazı nüshaları karşılaştırarak eseri ilk kez Latin harfleriyle yayınlamıştır. Sabahattin Küçük de eserin 12 nüshasına dayalı tenkitli metnini oluşturarak yayınlamıştır.

2. Me'âlimü'l-Yâkîn fî Sîreti Seyyidi'l-Mürselîn(Mevâhibü'l-Ledünniyye): Sokulu Mehmed Paşa'nın emriyle Şihâbeddîn Ahmed bin Hatîbü'l-Kastalânî'den çevrilmiş bir siyer kitabıdır.

3. Fezâil-i Cihâd: Sokulu Mehmed Paşa'nın emriyle Ahmed bin İbrâhim'in Arapça eserinden tercüme edilmiştir. Eserde cihadın faziletlerinden hareketle Müslümanları cihada teşvik eden bir eserdir.

4. Fezâil-i Mekke: Mekke'nin tarihinden ve Osmanlı sultânlarının oradaki yaşamlarından bahseden eser, yine Sokullu'nun isteğiyle Ahmed bin Mekkî'den tercüme edilmiştir.

Şâirin yukarıda verilen eserlerinin dışında Ebû Eyyûb el-Ensârî tarafından rivayet edilen hadîslerden kırk tanesini tercüme ettiği ve eserin türbeye konulup ziyaretçilerin sunulduğu bilinse de bu tercümenin herhangi bir nüshasına henüz ulaşılamamıştır.

1. BÖLÜM: FUZÛLÎ ve BÂKİ DİVANLARINDA NAZIM ŞEKİLLERİ

1.1. Fuzûlî ve Bâkî Divanlarında Nazım Şekilleri

Şekil itibariyle karşılaştırılan Fuzûlî ve Bâkî divanları arasındaki en belirgin ayrım Bâkî'den farklı olarak Fuzûlî Divanı'nda bir mukaddimenin yer almasıdır. Fuzûlî'nin genel olarak şiir ve şair hakkındaki kanaatlerini dile getirdiği bu mukaddimede şair, bazı ayetlere iktibas ederek dinî beyanlarla şiirin insanî ve ahlakî değerler çerçevesinde yazılması gerektiğini ifade etmiş ve Hz. Muhammed'in sözlerine atıfta bulunarak O'nun şair ve şiiri yücelttiğini belirtmiştir. Şair, mukaddimenin devamında şiirin insan hayatının ayrılmaz bir parçası olduğundan, şiir söyleme yeteneğinin insana Allah tarafından bağışlandığından ve O'nun yardımı olmadan kusursuz şiir söylenemeyeceğinden bahsetmekle birlikte ilimsiz şiiri temelsiz duvara benzetmiş, şiiri ayakta tutup onu süsleyen ve kalıcı kılanın da ilim olduğunu dile getirmiştir.[15] Fuzûlî'nin Türkçe Divanı dışında Farsça Divanı'nda da yer alan ve birbirinden bağımsız düşünülemeyeceği gibi birbirinin tamamlayıcısı olan mukaddimeler şairin, şiir ve şair hakkındaki görüşlerini açıkça ifade etmesi açısından ayrıca önemlidir.

Fuzûlî ve Bâkî divanlarının şekil itibariyle karşılaştırılması sonucu mukaddime dışında divanlarda yer alan nazım şekillerinin tercihi ve dağılımında da bazı farlılıklar tespit edilmiştir.

Her iki şâirin divanlarında yer alan nazım şekilleri ve bunların dağılımı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1

Fuzûlî ve Bâkî Divanlarında Nazım Şekillerinin Dağılımı

	Fuzûlî	Bâkî
Kaside	40	27
Murabba	3	--
Muhammes	3	1
Tahmis	2	5
Müseddes	2	--
Terkib-i Bend	1	2
Terci-i Bend	3	1

15 Fuzûlî'nin, Türkçe ve Farsça divanlarında yer alan mukaddimeler ve bunlardan hareketle şairin, şiir ve şair ile ilgili görüşleri için bkz.: Muhammed Nur Doğan, **a.g.e..**

Gazel	293	548
Rubâî	76	--
Kıt'a	42	21
Matla	--	31

Fuzûlî Divanı’nda yer alan nazım şekillerinin dağılımının yer aldığı yukarıdaki tablo incelendiğinde Fuzûlî’nin “kaside, gazel, tahmis, tercî-i bend, terkib-i bend, muhammes, kıt’a, rubâî, müseddes, murabba” nazım şekillerini şekillerini kullandığı görülür.

Bâkî’nin ise “kaside, muhammes, tahmis, terci-i bend, terkib-i bend, gazel, kıt’a, matla” nazım şekillerini kullandığı görülür.

Şâirler karşılaştırıldığında Fuzûlî’nin Bâkî’ye nazaran daha fazla nazım şekli ile şiir yazdığı görülür. Bâkî’nin hiç rubâî ve murabba nazım şeklini kullanmamasına karşın Fuzûlî Divanı’nda 76 rubâî yer almaktadır. Bu durum Fuzûlî’nin rubâî yazma konusunda özel bir tutum sergilediğini düşündürür.

Şâirlerin kullandıkları “murabba, muhammes, tahmis, müseddes, terkib-i bend, terci-i bend” nazım şekillerinin oranları incelendiğinde her iki şâirin ve özellikle de Bâkî’nin nazım şekli olarak musammatları tercih etmediği görülmektedir.

Şâirlerin gazel nazım şeklinin kullanım oranları incelendiğinde: Fuzûlî Divanı’nda 293, Bâkî Divanı’nda ise 548 gazelin yer aldığı görülür. Bâkî’nin gazel sayısı Fuzûlî Divanı’ndaki gazel sayısının neredeyse iki katı civarındadır. Gazel sayıları arasındaki fark dikkate alındığında Fuzûlî’nin gazel nazım şeklini az kullanması şâirin Türkçe Divanı yanında Farsça ve Arapça divanlarının da olması ile açıklanabilir.

Divanlarda yer alan kasidelerin sayıları incelendiğinde Fuzûlî’nin 40, Bâkî’nin ise 27 kaside yazdığı görülür. Yine Fuzûlî Divanı’nda 42, Bâkî Divanı’nda 21 kıt’a bulunmaktadır. Kaside ve kıt’a nazım şekillerini Fuzûlî’nin Bâkî’ye oranla daha fazla kullandığı görülür.

Tabloda yer alan matla nazım şekli ile ilgili sonuç değerlendirildiğinde ise Bâkî Divanı’nda 31 matla bulunmasına karşın Fuzûlî Divanı’nda hiç matla veya müfred bulunmadığı görülür.

Ayrıca Bâkî Divanı'nın sonunda "Farsça Şiirler" başlığı altında toplanmış ve Farsça yazılmış olan 9 gazel, 4 mesnevi, 5 müfred ve Hafız'ın şiirlerine yapılan 3 tahmis yer almaktadır.

1.1.1. Gazel[16]

Gazel'in asıl anlamı aşktan bahsetmek, kadınlarla âşıkâne konuşmak, onlarla dostluk kurmak ve sohbette bulunmaktır. Edebiyat terimi olarak "matla-ı musarra (mısrâları kafiyeli) olarak özel bir üslupla yazılan manzumedir."[17]. Gazel, genellikle beş ile dokuz beyit arasında yazılan bir nazım şekli olmakla birlikte 15 beyte kadar yazılanlar da bulunur. Kafiye örgüsü "aa / ba / ca…" şeklindedir. İlk iki mısra'ı kendi arasında kafiyeli (musarra) olup bu beyte "matla", şâirin mahlasını söylediği son beyte ise "makta" denir. Gazeller aşk konulu olmakla birlikte farklı konularda da yazılmaktadır. Ele aldığı konuya göre *âşıkâne, rindâne, şûhâne, sûfiyâne, ârifâne, hakîmâne* gibi isimler alır.

Klâsik Türk edebiyatının en çok tercih edilen nazım şekli olan "gazel" önce İran edebiyatına oradan da Türk edebiyatına girmiştir. Gazel yazan şâirler ve gazel oranlarının Türk edebiyatındaki tarihi seyri incelendiğinde; XIII. yy'da Hoca Dehhânî ve Şeyyad Hamza XIV.yy'da Kadı Burhaneddin, Nesimi, Âşık Paşa ve Ahmedî, XV.yy'da Ahmed-i Dâ'î, Şeyhî, Ahmed Paşa, Necâtî Bey, XVI. yy'da Hatayî, Hayretî, Zatî, Hayalî Bey, Kanunî Sultân Süleyman, Fuzûlî, Bâkî**,** XVII. yy'da Şeyhülislam Yahyâ Efendi, Cevrî, Nâilî, XVIII. yy'da Nedim, Nâbî, Şeyh Gâlib, XIX.yy'da Enderunlu Vâsıf, Enderunlu Fâzıl gibi isimler "gazel" nazım şekli ile eser veren şâirlerdendir[18]. Klâsik Türk edebiyatı şâirlerinin tamamının az veya çok bu nazım şekli ile eser vermesi, "gazel"in klâsik şiirde en çok tercih edilen nazım şekli olduğunun göstergesidir.

---

16 M.A. Yekta Saraç, **Klâsik Edebiyat Bilgisi içim-Ölçü-Kafiye**, 3F Yay., İstanbul 2007, s.47-57.; Haluk İpekten, **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz**, Dergah Yay., İstanbul, 2005, s.17-20.; Ahmed Ateş, "Gazel", **İA**, C. 4, İstanbul, 2001, s.730.

17 Muallim Naci, **Edebiyat Terimleri-Istılâhât-ı Edebiyye**, Haz.: M.A. Yekta Saraç, Gökkubbe Yay., İstanbul 2004, s.21.

18 Nazım şekillerinin yüzyıllara göre dağılımı hakkında geniş bilgi için bkz.: M.A.Yekta Saraç, **a.g.e**., s.56. Haluk İpekten, **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz**, Dergah Yay., İst. 2005, s.20-23.

1.1.1.1. Fuzûlî Divanı’nda Gazel

Tablo 2

Fuzûlî Gazellerinin Beyit Sayısına Göre Dağılımı

Beyit Sayısı	5	6	7	8	9	10	12	Toplam Gazel Sayısı
Gazel Sayısı	20	10	228	18	13	3	1	293

Fuzûlî Divanı’nda yer alan gazellerin beyit sayılarının verildiği yukarıdaki tablo incelendiğinde Fuzûlî, 7 beyitten oluşan 228 gazel yazarak en fazla bu beyit sayısını tercih etmiştir.

Tablo 3

Fuzûlî Divanı'nda Gazel Yapısı

	İlk mısra'ı Arapça olanlar	Matla beyti Arapça olanlar	Makta beytin ikinci mısraı Arapça olanlar	Gazelin her beytinin ikinci mısraı Arapça olanlar	Türkçe
Gazel sayısı	2	1	1	4	285

Fuzûlî’nin gazellerinin yapısı ile ilgili yukarda verilen tabloya göre şâirin divanında; matla beytin ilk mısraı Arapça olan 2, matla beyti Arapça olan 1, makta beytin ikinci mısraı Arapça olan 1, gazelin her beytinin ikinci mısraı Arapça olan 4 ve tamamı Türkçe olan 285 gazel yer alır.

1.1.1.2. Bâkî Divanı’nda Gazel

Tablo 4

Bâkî Gazellerinin Beyit Sayısına Göre Dağılımı

Beyit Sayısı	5	6	7	8	9	10	11	Toplam Gazel
Gazel Sayısı	329	77	103	12	17	7	3	548

Yukarıdaki tablo incelendiğinde Bâkî Divanı’nda yer alan 548 gazellerin 329’u 5 beyitten; 103’ü 7 beyitten oluşmaktadır. Şairin gazel oluştururken beyit sayısı olarak 5 beyti tercih ettiği açıkça görülmektedir.

1.1.1.3. Karşılaştırma ve Değerlendirme

Şâirlerin gazellerinin beyit sayılarına göre dağılımı ve yüzde oranları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 5

Fuzûlî ve Bâkî Gazellerinin Beyit Sayılarının Karşılaştırılması

Beyit sayısı	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
5 beyit	20	329	6,83	60,04
6 beyit	10	77	3,41	14,05
7 beyit	228	103	77,82	18,80
8 beyit	18	12	6,14	2,19
9 beyit	13	17	4,44	3,10
10 beyit	3	7	1,02	1,28
11 beyit		3	0,00	0,55
12 beyit	1		0,34	0,00
Gazel toplamı	293	548	100,00	100,00

Yukarıdaki tablonun toplam satırında şâirlerin divanlarındaki gazel sayılarının Fuzûlî Divanı'nda 293, Bâkî Divanı'nda ise -Fuzûlî Divanı'nda yer alan gazellerin sayı bakımından neredeyse iki katı- 548 olduğu görülmektedir.

Divanlardaki gazeller sayı bakımından karşılaştırıldığında ortaya çıkan farkın sebebi, Bâkî'nin bütün şiirlerini tek manzum eseri olan "Divanı"nda toplaması ile açıklanabilir. Çünkü şâirin, şâirlik gücünü ve yeteneğini gösterebileceği tek yer onun Divanı'dır. Oysa Fuzûlî, gerek mesnevilerinde gerek Arapça[19] ve Farsça Divan'larında şâirlik yeteneğini yeterince ispatlama imkanı bulmuştur.

Tabloda yer alan gazellerin beyit sayıları incelendiğinde toplam gazel sayısına oranla Bâkî'nin 5 beyitten oluşan 329 gazelinin oranı %60,4 iken Fuzûlî'de bu sayı 20 ile % 6,83'tür. Sonuçlar değerlendirildiğinde Bâkî'nin en fazla 5 beyitten oluşan gazeller yazdığı, Fuzûlî'nin ise en fazla 228 sayısı ile %77,82 oranında 7 beyitten oluşan gazelleri Bâkî'ye (103 ile %18,80) göre oldukça fazla kullandığı görülür. Divan şâirlerinden bazılarında özellikle tercih edilen ve Fuzûlî'nin de bilinçli bir seçimle oluşturduğu 7 beyitli gazeller, "5 beyitli gazeller aleyhine her zaman görülmeyen bir durum"[20] olarak görülmüştür. Ayrıca, gazelin yaygın

---

[19] Fuzûlî'nin Arapça Divanı elde bulunmamakla birlikte Sadıkî Tezkiresinde bu eserin varlığından bahsedilmektedir. Bkz.: Mine Mengi, **Eski Türk Edebiyatı Tarihi,** Ankara, Akçağ Yay., 1995, s.144.

[20] M.A.Yekta Saraç, **a.g.e.**, s.52.

tanımında yer alan, hatta gazelin bir diğer adı olan “penc beyt”[21] ifadesinin aksine Fuzûlî’de görülen 7 beyitli gazel geleneğinin yani, uzun şiir yazma özelliğinin yaşadığı coğrafyayla alakalı olarak Arap şiirinden kaynaklanan bir durum olup olmadığı sorusu akla gelebilir.

Bâkî’de ikinci sırayı 77 ve % 14,05 ile 6 beyitle yazılan gazeller alır. Fuzûlî’de 6 beyitle yazılan gazel sayısı 10 ile % 3,41’dir.

Yine konuyla ilgili yukarıda verilen tablolar incelendiğinde Bâkî’nin 12 beyitten oluşan gazel hiç yazmadığı Fuzûlî’nin ise sadece bir tane 12 beyitten oluşan gazel yazdığı görülür. Çok az tercih edilen 12 ve 11 beyitli gazellerin aksine en sık kullanılan 5 ve 7 beyitli gazellerdir.

1.1.2. Kaside[22]

Kaside kelimesinin sözlük anlamı kastetmek, bir şeye yönelmek, doğru yolda bulunmak, olmakla birlikte “kasîdenin asıl mevzuu medihdir”[23].

Kafiye edebiyat terimi olarak; ilk beyti kendi içinde, diğer beyitleri ilk beyitle kafiyeli olmak üzere aynı vezinle söylenmiş nazım biçiminin adıdır. Beyit sayısı kesin bir kural olmamakla birlikte 9 ile 99 beyit arasında değişir. Kafiye şekli “aa / ba / ca …” şeklindedir. İlk beytine *matla*, ikinci beytine *hüsn-i matla*, son beytine *makta*, sondan bir evvelki beyte *hüsn-i makta*, şâirin mahlasının bulunduğu beyte *şah beyit*, kasidenin en güzel kabul edilen beytine de *beytü’l-kasîde* adları verilir.

Bu nazım biçimine kaside adının verilmesi, daha çok belli bir kişi için veya belirli bir maksada yönelik olarak kaside şeklinde yazılmış olmasındandır[24], fakat daha sonra istek ve bağış talep etme şiiri olduğu ileri sürülmüştür.[25]

Kasideler konuyu işleyiş bakımından kendine has bir kompozisyon içinde kısımlara ayrılır. Bunlardan:

Nesib, kasidelerin giriş bölüdür. Şâir asıl maksadı olan övgüye hemen başlamaz ve bu bölümde sevgiliye duyulan aşk ve özlem dile getirilir. Aşk dışında

---

[21] A.e., s.48.
[22] M.A.Yekta Saraç, **a.g.e.**,s.21-46.; Haluk İpekten, **a.g.e.**, s. 38; Hüseyin Elmalı, “Kaside”, **TDVİA,** C. 24, İst., 1996, s. 563.
[23] Tâhir’ül Mevlevî, **Edebiyat Lügatı**, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1994,s.84.
[24] M.A.Yekta Saraç, **a.g.e**., s.22.
[25] A.e. s.27.

bir tema söz konusu edilirse bu bölüme *teşbib* denir. Beyit sayıs genellikle 15-20 olarak değişir.

Girizgah, ayrı bir bölüm sayılmamakla birlikte şâirin medhiyye-övgü kısmına geçeceğini haber veren bir iki beyitlik kısımdır.

Medhiyye, kasidenin sunulduğu kişinin övüldüğü ve kasidenin asıl yazılış maksadını ifade etmesi özelliğiyle şiirin merkezi sayılan bölümdür.

Tegazzül, kaside içinde yazılan gazeldir. Bu bölümün bulunmadığı kasideler de vardır.

Fahriye, şâirin kendisini övdüğü ve sanatkar yönünü ortaya koyduğu bölümdür.

Dua, şâirin övdüğü kişiye veya varlığa dua ettiği bölüdür.

Türk edebiyatında XIV. yy'da kasidede büyük bir şâire rastlanmamakla birlikte bu yüzyılda kaside yazan şâirler Âşık Paşa ve Ahmedî'dir. XV. yy'da Ahmed-i Dâ'î, Şeyhî, Ahmed Paşa, Necâtî Bey, XVI. yy'da Bâkî, Hayâlî Bey, Nev'i, Bağdatlı Rûhî, Fuzûlî kaside yazan şâirlerdir. XVII. yy'da ise Türk edebiyatının en büyük şâiri Nef'î yetişmiştir. Yine bu yüzyılda Şerif Sabri, Nâbî, Nâilî diğer kaside yazan şâirlerdendir. XVIII. yy'a gelindiğinde Nedim ve Şeyh Gâlib dikkati çeker. XIX. yy'da Sünbülzâde Vehbî, Fâzıl-ı Enderûnî, Enderûnlu Vâsıf kaside yazan şâirlerdendir.

1.1.2.1. Fuzûlî Divanı'nda Kaside

Fuzûlî Divanı'nda[26] 40 kaside yer almaktadır.[*] Bunların beyit sayılarına göre dağılımı aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo 6

Fuzûlî Kasidelerin Beyit Sayısına Göre Dağılımı

Beyit Sayısı	Kaside Sayısı
12	1
15	1
18	2
21	1
23	1
25	2

[26] Kenan Akyüz v.d., **Fuzûlî Divânı**, Akçağ Yay., Ank., 1997.

[*] Kenan Akyüz v.d. hazırladığı Fuzûlî Divanı'nın kasideler kısmında bir terci-i bend, bir terkib-i bend yer almaktadır. Bu nazım şekilleri ilgili kısımda ele alınmış, kasideye dahil edilmemiştir.

26	1
27	2
28	2
29	2
30	3
31	2
33	2
34	4
36	2
40	1
41	2
44	1
45	2
46	1
49	1
58	1
61	1
70	1
92	1
Kaside Toplam	40

Tablo incelendiğinde Fuzûlî'nin kasidelerinin en az 12, en fazla 92 beyitten oluştuğu görülür.

Fuzûlî Divanı'nda yer alan 40 kaside konu bakımından incelendiğinde bu kasidelerin; 1'i tevhîd, 4'ü Hz. Muhammed'e na't[27] konuludur. Bunların dışında 2'si Hz. Ali ve on iki imama, 3'ü Sultân Süleyman'a, 6'sı Ayâs Paşa'ya, 2'si Sultân İbrahim'e, 2'si Mehmed Bey'e, 4'ü Cafer Bey'e, 3'ü Veys Bey'e, 1'i Seyyid Mehmed Gazi'ye, 1'i Rüstem Paşa'ya,1'i İbrahim Bey'e, 1'i Kadir Çelebi'ye, 1'i Mustafa Çelebi'ye, 1'i Mehmed Paşa'ya medhiyye konulu olmakla birlikte 1'i de *şitâiyye*'den oluşmaktadır. Fuzûlî'nin kasidelerinden 5 tanesinin başlığı olmamakla birlikte bu 5 kasidenin konularının Hz. Paşa, Bağdat Hakimi ve Emir adlı kişilere medhiyye olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç olarak Fuzûlî'nin kasidelerinden 1 tevhîd, 4 na't ve 1 şitâiyye dışındakiler medhiyyelerden oluşmuştur.

---

[27] Fuzûlî Divanı'nda müstakil olarak yazılan 4 na't olmakla birlikte Emine Yeniterzi Fuzûlî'nin Kanûnî Sultan Süleymân için yazdığı, nesib bölümü na't olan "gül kasidesi"ni de dahil ederek şâirin Divan'ında 5 na't olduğunu belirtir. Yeniterzi ayrıca, Fuzûlî'nin gazeliyat bölümünde kafiye sırasına göre dizilen gazellerde, kafiye harfi değiştikçe ilk gazelin na't muhtevasında olmasına dikkat ettiğini belirtir. Bkz.: Emine Yeniterzi, **Divan Şiirinde Na't**, TDV Yay., Ankara, 1993, s. 58.

1.1.2.2. Bâkî Divanı'nda Kaside

Bâkî Divanı'nda 27 kaside yer almaktadır. Bunların beyit sayılarına göre dağılımı aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo 7

Kasidelerin Beyit Sayısına Göre Dağılımı

Beyit Sayısı	Kaside Sayısı
11	1
13	2
14	2
15	3
19	1
23	2
25	1
31	1
33	1
34	1
35	2
37	3
39	1
41	1
42	1
47	2
57	1
60	1
Kaside Toplamı	27

Tablo incelendiğinde Bâkî'nin kasidelerinin en çok 60, en az 11 beyitten oluştuğu görülmektedir.

Bâkî Divanı'nda yer alan 27 kaside konularına göre tasnif edildiğinde; 2'si Sultân Murad Han'a, 2'si Hace-i Sultân Selim'e, 2'si Sultân Mehemmed'e, 1'i Sulan Süleyman'a, 1'i II. Sultân Selim Han'a, 1'i Ali Paşa, Kubâd Paşa'ya, 1'i Müftü Ebu's-Sû'ud Efendi'ye, 1'i Mehmed Çelebi'ye, 1'i Kâdi-i Şâm Müftüsü'ne, 2'si Sultân Süleyman'nın Divanı'na ve 1'i de Ferudun Bey Sarayı'na olmak üzere toplam 16 kaside *medhiyye* olarak yazılmıştır.

Bunların dışında divanda yer alan diğer kasidelerin; 2'si Sultân Mehemmed Han ve Selim Han'ın tahta çıkışı için yazılan *cülûsiye*'dir. 3'ü Sultân Mehemmed, Kadi-zâde ve Ali Paşa için yazılan *bahâriye*'dir. 2'si Sultân Süleyman ve Sultân Murad Han'ın sefer dönüşünü kutlamak için yazılan *kudûmiye*'dir. Kasidelerden 1'i dünyadan şikayet için yazılan *hicviye*'dir. Şâirin divanında yer alan 3 kasidenin

başlığı olmamakla birlikte bu kasidelerden 1'i Murad Han'a, 2'si de III. Sultân Mehmed'e sunulmuştur.[28]

Bâkî Divanı'nda yer alan kasidelerden beyit sayısı fazla olan kasidelerde, kaside kompozisyonuna genel anlamda uyulduğu görülmekle birlikte divanda 11, 13, 14, 15 beyitten oluşan kasidelerde sadece medhiyye kısmının olduğu ve kaside kompozisyona uyulmadığı görülmüştür.

1.1.2.3. Değerlendirme ve Karşılaştırma

Her iki şâirin divanlarında yer alan kasideler sayı bakımından karşılaştırıldığında Fuzûlî'nin 40, Bâkî'nin 27 kasidesi bulunmaktadır. Bu kasidelerin beyit sayıları incelendiğinde, Bâkî Divanı'nda en az 11, en fazla 60 beyitli kaside, Fuzûlî Divanı'nda ise en az 12, en fazla 90 beyitli kaside yer almaktadır.

Şâirlerin kasideleri konu bakımından karşılaştırıldığında, Fuzûlî'nin kasidelerinde tevhit ve na't olmakla birlikte, Bâkî'nin tevhîd ve na't konulu kasidesinin bulunmadığı görülür. Bu konuyla ilgili, dinî yönü olan bir şâirin divanında na't olmamasının ayrıca incelenmesi gerektiğini belirten Emine Yeniterzi: "Bâkî'nin, Divan'ı divanı dışındaki eserlerinin sîret, Mekke ve hadîs tercümesi, cihad gibi dinî konularda olması edeta şiirde eksik bıraktığını diğer eserleriyle telafî ettiğini düşündürmektedir."[29] şeklinde açıklamıştır. Bu açıklamanın yanında Bâkî'nin, Divân'ı dışındaki dinî konulu eserlerini ısmarlama üzerine yazması da göz önünde bulundurulmalıdır.

Dinî konuların dışında Bâkî'nin cûlisiye, kûdumiye konulu kasideleri olmasına karşın Fuzûlî'de bu konularda kaside bulunmamaktadır. Bu durum, Bâkî'nin Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti olan İstanbul'da yaşaması ve saraya yakınlığıyla açıklanabilir. Bunun dışında Bâkî'nin daha çok dönemin pâdişâhlarına medhiyye yazması ve hatta Sultân Süleyman Divanı'na övgü olarak yazdığı kasideler de yine Bâkî'nin başkentte yaşaması ve şâirin sosyal konumuyla ilişkilendirilebilir. Bununla birlikte Fuzûlî'nin tevhîd ve na't konularını ele alması, şâirin Kerbela'ya ve

---

[28] Bu kasidelerin söz konusu sultanlara sunulduğu Sabahattin Küçük'ün hazırladığı Bâkî Divanı'nda ilgili kısmın dipnotlarında belirtilmiştir. Bkz. Sabahattin Küçük, **Bâkî Divanı**, TDK Yay., Ankara, 1994, s. 29-30.

[29] Emine Yeniterzi, **a.g.e.**, s. 52.

birçok dinî mücadelenin yapıldığı kutsal mekanlara yakın olması ile ilişkilendirilebileceği gibi şâirlerin dünya görüşüyle de ilgilidir.

Kısacası, bu iki şâirin kaside nazım şekliyle yazdıkları şiirlerin muhtevasını belirleyen hususlardan birisi de "mekan" olmuştur.

1.1.3. Kıt'a[30]

Kıt'a kelimesinin asıl anlamı bir nesnenin bir kısmı, parçası demektir. Edebiyat terimi olarak genellikle iki veya daha fazla beyitlerden oluşan, matla ve mahlas beytinin bulunmadığı bir nazım biçiminin adıdır. Bu nazım şeklinde aşk, sevgili, şarap, övgü, yergi, hikmet, bir olaya tarih düşürme gibi konular işlenir. Kafiye şeması xa xa … şeklindedir. Kıt'aların beyit sayıları en az 2, en fazla 7 ile 10 beyit arasında değişir. Nadiren 20-30 hatta 50 beyitten oluşan kıt'alar bulunmaktadır. İki beyitten fazla olan kıt'alara ise *kıt'a-i kebîre* denmektedir.

Türk edebiyatında en çok kıt'a yazan şâiri Necâtî Bey'dir. Necâtî Bey'i, Fuzûlî, Nev'î Yahyâ, Bâkî, Rûhî Bağdâdî takip etmiştir. XVII. yy.'da Nâbî, Sâbit ve Beylikçi Abdulbâkî Ârif, XVIII. yy.'da ise Nedîm, Mehmed Emin Belîğ, Gâlib Dede ve Enderunlu Fâzıl kıt'a yazan şâirlerdir.

1.1.3.1. Fuzûlî Divanı'nda Kıt'a

Fuzûlî Divanı'nda en az 2 en çok 16 beyitli olmak üzere toplam 42 kıt'a bulunmaktadır. Şâir, kıt'a nazım şekli ile yazdığı 42 şiirinde geçerliliğini yitirmeyen ayıpları gösterme, layık olunmayan mevki ile övünme, başkalarının sözüne itibar etme, soy sop gibi unsurların insana fazilet vermediği gibi konular hakkında değerlendirme ve eleştirilerde bulunduktan sonra bu dünyadan kaçma, uzaklaşma isteğini dile getirmiştir.[31]

---

30 M.A. Yekta Saraç, **a.g.e**., s.73-76.; Halil Erdoğan Cengiz, "Türk Şiirinde Musammatlar", **Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)**, S. 415-416-417/Temmuz- Ağustos-Eylül TDK Yay., Ank., 1986, s. 412.; Haluk İpekten, **a.g.e.**, s. 52-53.

31 Geniş bilgi için bkz.: Rasih Erkul, "Fuzûlî'nin Türkçe Kıt'alarındaki Düşünce Dünyası", **Turkish Studies,** International Periodical For the Languages, Literatureand History of Turkish or TurkicVolume 4/2 Winter 2009, (çevrimiçi) www.turkishstudies.net/sayilar/sayi15/17erkulrasih.pdf, 15 Nisan 2008.

1.1.3.2. Bâkî Divanı'nda Kıt'a

Bâkî Divanı'nda en az 2 en çok 11 beyitli olmak üzere toplam 21 kıt'a bulunmaktadır.

1.1.3.3. Karşılaştırma ve Değerlendirme

Kıt'a nazım şekli ile Fuzûlî Divanı'nda 42, Bâkî Divanı'nda ise 21 kıt'a bulunmaktadır. Şâirler arasında bu nazım şekli kullanımı Fuzûlî'de, Bâkî'nin iki katıdır.

1.1.4. Rübâî[32]

Sözlük anlamı "dörtlü, dörtlük" demektir. Edebiyat terimi olarak özel vezinlerle yazılan dört mısralık nazım biçiminin adıdır. Kafiye şeması aaxa şeklinde olmakla birlikte xaxa veya aaaa şeklinde kafiyelenen rübâîler de vardır. Bütün mısraları kafiyeli olan rübâîler mevcut olmakla beraber bunlara "rübaî-i musarra" veya "terâne" denmektedir. Rübâî, nazım ve kıt'a nazım şekilleriyle karıştırılan bir tür olmakla birlikte onu diğerlerinden ayıran özel bir vezinle yazılmasıdır. Rübâîler yaklaşık olarak 24 farklı vezinle yazılır. Genellikle mahlas bulunmayan rübâîlerde daha çok felsefî, tasavvufî fikirler, bir dünya görüşü, bir hiciv ve nükte konularında yazılır.

Bu nazım şeklinin Anadolu'daki öncüsü Mevlâna'dır. Daha sonra XVI. yy.'da Bursalı Lâmi'î ve Fuzûlî rübâî yazan şâirlerdendir. Yine XVI. yy.'da Kara Fazlî Türk edebiyatında en çok rübâî yazan şâirdir. XVII. yy.'da en büyük rübâî ustası Azmîzâde Hâletî yetişmiştir. XVIII. yy.'da Nâbî, Sâbit, Erzurumlu İbrahim Hakkı, Esrar Dede, Şeyh Gâlib, Âsâfî rübâî söyleyen şâirlerdendir.

---

[32] M.A. Yekta Saraç, **a.g.e**. s.93-96.; Halil Erdoğan Cengiz, **a.g.e.,** s. 416.

1.1.4.1. Fuzûlî Divanı'nda Rübâî

Tablo 8

Fuzûlî Divanı'nda Rübâî

	Türkçe	Arapça	Farsça	İçinde Arapça kelime bulunan	İkinci mısra'ı Arapça olan	Toplam
Rübâî sayısı	67	5	2	1	1	76

Fuzûlî'nin divanında yer alan rübâîlerin yapısını gösteren yularıdaki tablo incelendiğinde şâirin, 5'i Arapça, 2'si Farsça, 1'i ikinci mısra'ı Arapça olan, 1'i içinde Arapça kelime bulunan ve 67'si Türkçe olmak üzere toplam 76 rübaîsi bulunmaktadır.

Bu rübâîlerden 16 tanesi "Ey!" ünlemi ile başlamaktadır. Arapça rbâîlerden 2'si de "ya!" ünlemi ile başlamaktadır. Ünlem kelimeleri ile başlayan bu rübâîler genellikle dini içeriklidir.

Toplam 5 olan Arapça rübâîlerin konuları dini olup bunların ikisi *hamdele* ve *salvele* olarak kabul edilebilir, diğer üçü de yine dini içeriklidir.

1.1.4.2. Bâkî Divanı'nda Rübâî

Bâkî Divanı'nda rübâî yer almamaktadır. Bunun sebebi kanaatimizce şiir anlayışında yatmaktadır. Bu sonuç Bâkî, şiirlerinde felsefî, tasavvufî fikirlere, belirli bir dünya görüşüne değinmek gibi bir endişe taşımayıp daha çok aşk temasını ele alma düşüncesine sahiptir, şeklindeki bir çıkarımı desteklemektedir.

1.1.4.3. Karşılaştırma ve Değerlendirme

Fuzûlî Divanı'nda Ararpça, Farsça ve Türkçe olarak yazılan 76 rübâînin dinî konularda olduğu görülür. Bu durumu Fuzûlî'nin şiir anlayışıyla ilişkilendirmemiz mümkündür.

Daha çok hikemî, felsefî konuların ele alındığı rübâî nazım şekli ile Bâkî'nin hiç şiir yazmaması onun şiirde felsefî ve hikemî konuları ele almak istememesi ile açıklanabilir.

Sonuç olarak şâirlerin şiir anlayışlarını ortaya koyan hususlardan biri de nazım şekilleri ile ilgili tercihlerdir.

1.1.5. Muhammes[33]

Kelime anlamı "beşli"dir. Arapça *hams, hums* "beş, beşte bir" kökünden gelir. Edebiyatta her bendi beşer mısradan oluşan nazım şeklidir. Aynı vezinde 4-8 bend halinde yazılır. Muhammeslerde en fazla aşk konusu işlemekle birlikte dinî, tasavvufî, tabiat, övgü, nasihat gibi konular da ele alınır. Muhammeslerde ilk bendin mısraları birbiriyle kafiyeli, diğer bendlerin ilk dört mısrası kendi arasında, son mısrası ise ilk bendle kafiyelidir, yani "aaaaa bbbba cccca…" şeklindedir. Bendlerin son mısraları aynen tekrarlanıyorsa, *muhammes-i mütekerrir*, tekrarlanmıyorsa *muhammes-i müzdevic* adını alır. Şâirler son bentte mahlaslarını söylerler.

Edebiyatımızda Nesîmî, Fuzûlî, Taşlıcalı Yahyâ Bey, İbrahim Hakkı, Esrâr Dede, Şeyh Gâlib, Hoca Neş'et, Enderunlu Vâsıf, ve Şeref Hanım muhammesi olan şâirlerdendir. Muhibbî bu nazım şeklini en çok kullanan şâirdir.

1.1.5.1. Fuzûlî Divanı'nda Muhammes

Fuzûlî Divanı'nda ikisi 5, biri 7 bendden oluşan 3 muhammes bulunmaktadır. Muhammeslerin biri *muhammes-i mütekerrir* olarak adlandırılan aaaA bbbA cccA kafiye şekli ile diğer ikisi ise *muhammes-i müzdevic* denilen aaaaa bbbba cccca... kafiye şekli ile oluşturulmuştur.

Fuzûlî'nin Divanı'nda yer alan muhammeslerin 3'ü de aşk konulu şiirlerdir.

1.1.5.2. Bâkî Divanı'nda Muhammes

Bâkî Divanı'nda 5 bendden oluşan ve *muhammes-i müzdevic* kafiye şekli olan aaaaa bbbba cccca.. biçiminde yazılan 1 muhammes vardır ve o da aşk konuludur.

---

[33] Mustafa Erdoğan, **Türk Edebiyatında Muhammes**, Kültür Bakanlığı Yay., Ank., 2002, s. 10-12.; Halil Erdoğan Cengiz, **a.g.e.**, s. 340.; M.A.Yekta Saraç, **a.g.e.**, s. 123-125.; Haluk İpekten, **a.g.e.**, s.95-96.

1.1.5.3. Karşılaştırma ve Değerlendirme

Muhammes nazım şekli ile Fuzûlî'i 3, Bâkî ise 1 şiir yazmıştır. Her iki şâirin muhammeslerinin konusu "aşk" olmakla birlikte her iki şâirin de muhammes nazım şeklini tercih etmedikleri görülür.

1.1.6. Tahmis [34]

Kelime anlamı "beşleme" demek olan tahmis, edebiyat terimi olarak bir gazel ya da kasidenin üzerine aynı vezin ve kafiyede üçer mısra eklemek suretiyle oluşturulan nazım şeklidir. Belirtilen şekilde beyte mısra eklenmesine "tahmis etme", ortaya çıkan muhammese de "tahmis" denir. Tahmis edilen mısraların eklendiği beyitle arasında bir anlam kaynaşması olması zorunludur. Tahmis, beğenilen bir şiir ya da şâir için yapılmakla birlikte şâirin, tahmis ettiği asıl şiir ile aynı üslûbu yakalayamaması durumu da bir kusur olarak görülmektedir.

Edebiyatımızda hemen her şâirin divanında tahmis bulunmaktadır. Şâirler, gerek kendi şiirlerine gerek beğendikleri şâirlerin şiirlerine tahmis söylemişlerdir. XVI. yy'da Fuzûlî, Hayâlî Bey, Nev'î, Bâkî, Hayretî XVII. yy'da Cevrî, Şeyhülislâm Yahyâ, XVIII. yy.'da Nedîm, Nâbî, Esrâr Dede tahmîs söyleyen şâirlerdendir. En çok tahmîsi olan şâirler ise Beylikci Ârif, Şeyh Gâlib, İzzet Molla, Leylâ Hanım ve Şeref Hanım'dır.

1.1.6.1. Fuzûlî Divanı'nda Tahmis

Fuzûlî'nin Divanı'nda biri Habîbî diğeri Lutfî'nin gazeline olmak üzere toplam 2 tahmis yapılmıştır.

1.1.6.2. Bâkî Divanı'nda Tahmis

Bâkî Divanı'nda 1'i Muhibbî'nin, 2'si Selim Han'nın, 1'i Murad Han'nın ve 1'i Necâtî'nin gazellerine olmak üzere toplam 4 tahmis yer almaktadır.

1.1.6.3. Karşılaştırma ve Değerlendirme

Tahmis, tahmis yapılan şâirin şiirinin başarısını onaylayan bir nazım şeklidir. Bir nevi söz konusu şâiri ve şiirini önemseyerek ona atıfta bulunmaktır. Tahmis

---

[34] Halil Erdoğan Cengiz, **a.g.e.**, s. 348.; M.A.Yekta Saraç, **a.g.e**., s. 130.; Haluk İpekte, **a.g.e**., s. 100.

yapılan şâirin, şiirine olan ilgi ve onun şiirle ilgisinin devamını amaçlayan bir mesaj niteliğinde düşünülebilir. Özellikle devlet büyüklerinin şiirlerine yapılan tahmislerde mesaj daha da ön plana çıkmaktadır. Şâir, devlet büyüklerinin dikkatini çekmeyi ve onların şâirliğini yaymayı amaçlamıştır. Özellikle kasidelerde görülen şâir- patron ilişkisinin[35] devam ettiği bir nazım şekli de tahmis'tir, denilebilir.

Bâkî Divanı'nda yer alan tahmislerin Muhibbî mahlasıyla şiir yazan Kanunî'nin, Selim Hân ve Murad Hân'ın şiirlerine yapılması "Sultânü'ş-Şuarâ" olarak adlandırılan ve aynı zamanda saraya yakın olması ilgisiyle şâir için kaçınılmazdır. Buna karşın Fuzûlî, devlet büyüklerinin değil de beğendiği şâirlerin şiirlerine tahmis yapmıştır. Bu durum Fuzûlî'nin yaşadığı coğrafyanın etkileridir, denilebilir.

1.1.7. Murabba'[36]

Kelime anlamı, "dört köşeli, dörtlü" demektir. Edebiyatta ise değişik sayıda bendlerden oluşan ve her bendi aruzun aynı kalıbıyla yazılıp kuralına göre kafiyelendirilen dörder mısradan meydana gelen nazım şeklinin adıdır. Bend sayısı genelde 5-7 bend arasında değişmekle birlikte 4 ile 21 bendden oluşan murabba'lar da mevcuttur. Murabba'lar, aşk, övgü öğretici, nasihat verici, bahar, bayram, savaş, ölüm gibi farklı konuları içermektedir. Kafiye düzeni; ilk bendin dört mısraı kendi aralarında kafiyeli, öteki bendlerin ilk üç mısraı aralarında, dördüncü mısra ise ilk bendle kafiyelidir. Yani, aaaa bbba ccca şeklindedir. Bendlerin sonundaki mısralar aynen tekrar edildiğinde ise bunlara *murabba-ı mütekerrir* denir. Kafiyeleri: aaaA bbbA cccA şeklindedir.

Edebiyatımızda Nesîmî, Karahanlı Nizâmî, Hayâlî Bey, Fuzûlî, Halîlî gibi şâirlerin divanlarında az sayıda murabba' bulunmakla birlikte daha fazla murabba' yazanlar Amrî, Nev'î, Esrâr Dede'dir. Bu nazım şeklini en fazla kullanan şâirler ise, Hayretî, Yahyâ Bey ve Muhibbi'dir.

---

[35] Divan şiirinde devlet büyükleri için şiir oluşturma anlayışı ile ilgili Halil İnalcık bazı tespitlerde bulunmuştur. Konuyla ilgili bkz.: Halil İnalcık, **a.g.e.**.

[36] Halil Erdoğan Cengiz, **a.g.e.**, s. 295.; M.A.Yekta Saraç, **a.g.e**., s. 111-112.; Haluk İpekte, **a.g.e**., s. 84.

1.1.7.1. Fuzûlî Divanı'nda Murabba'

Fuzûlî Divanı'nda ikisi 7, biri 5 bendden oluşan toplam 3 murabba bulunmaktadır. Bunların üçü de, bendlerin sonundaki mısraların aynen tekrar edildiği *murabba'-ı mütekerrir* adı verilen aaaA bbbA cccA… kafiye düzeni ile oluşturulmuştur.

Fuzûlî Divanı'nda yer alan 3 murabbanın biri devirden ve feleğin çektirdiği acılardan şikayet, diğeri şarap ve içki meclisi, sonucu da aşk ve sevgiliden vefa umudunu dile getiren konuları ele almıştır. Şâir murabba'larında dolaylı, devrik ve soru cümleleri kullanmakla birlikte şiirlerde esas dikkat çeken şâirin gözüm, canım efendim, devletli sultânım, gülüm gibi konuşma dilinin hitaplarını kullanmış olmasıdır[37].

1.1.7.2. Bâkî Divanı'nda Murabba'

Bâkî Divanı'nda murabba' yer almamaktadır. Felsefî konuların ele alındığı rübâî nazım şeklini de tercih etmeyen şairin, murabba' ile hiç şiir yazmaması onun şiirlerinde -murabba'da ele alınan- övgü, yergi, öğretici, nasihat veren konuları değil aşk temasını ele almak istemesi ile açıklanabilir.

1.1.7.3. Karşılaştırma ve Değerlendirme

Bâkî'nin tercih etmediği murabba'yı Fuzûlî kullanmış ve şâir genellikle gazellerde konu edilen aşk ve şarabı murabba'larında da ele alarak bu nazım şeklini kullanmayı tercih etmiştir.

1.1.8. Terkîb-i Bend[38]

Edebiyat terimi olarak 6-10 beyitten oluşan en az üç bendden oluşan nazım biçiminin adıdır. Bütün bendleri aynı vezinle oluşturulan terkîb-i bendler mersiye, övgü, yergi, sosyal tenkit gibi çeşitli konularda yazılır. Terkîb-i bendlerde bendlere "hâne", bendleri birleştiren beyitlere de "vâsıta" denir. Vasıta beyitler kendi içlerinde kafiyelidir. Kafiye şekilleri;

---

[37] Mine Mengi, "Fuzûlî'nin Şiirlerini Kalıcı Kılan Bazı Üslûp Özellikleri", **Fuzûlî Kitabı**, 500. Yılında Fuzûlî Sempozyumu Bildirileri, İst.1996, (çevrimiçi) http://turkoloji.cu.edu.tr/ESKI%20TURK%20%20EDEBIYATI/11.php, 29 Mart 2008.

[38] M.A.Yekta Saraç, **a.g.e.** s.177-179.

aa xa xa…vv bb xb xb xb…yy

aa aa aa… vv bb bb bb bb …yy

aa xa xa xa..aa bb xb xb xb…aa şeklindedir.

Türk edebiyatında çok kullanılan bu nazım şeklinin en meşhur olanı Rûhî-i Bağdâdî'nin manzumesidir. Ayrıca Ahmed Paşa, Necâtî Bey, Yahyâ Bey, Nev'î, Neşâtî, Leylâ Hanım, Şeyhî, Fuzûlî, Bâkî, Ruhî Bağdâdî, Şeyh Gâlib, Enderunlu Vâsıf, Enderunlu Fâzıl, Cevrî ve Esrâr Dede terkib-i bend yazan şâirlerdendir.

1.1.8.1. Fuzûlî Divanı'nda Terkib-i Bend[39]

Fuzûlî Divanı'nda "Sultân Süleymân'a Medhiyye" olarak yazılan ve divanda kasideler bölümünde yer alan 1 terkib-i bend bulunmaktadır. Bu terkib-i bend 10 mısradan oluşmakta ve kafiye şekli aa xa xa…vv bb xb xb xb…yy biçimindedir.

1.1.8.2. Bâkî Divanı'nda Terkib-i Bend

Bâkî Divanı'nda Mihrümah Sultân'a ve Sultân Süleyman'a mersiye olarak yazılan 2 terkib-i bend yer almaktadır. Bu terkib-i bendler on altı mısralı, aa xa xa xa…vv bb xb xb xb…yy kafiye şekli ile yazılan, biri 5 diğeri 8 bendden oluşan terkib-i bendlerdir.

1.1.8.3. Karşılaştırma ve Değerlendirme

Her iki şâir de terkib-i bend nazım şeklini çok fazla tercih etmemekle birlikte bu nazım şekli ile Fuzûlî'nin medhiye, Bâkî'nin mersiye konularını ele aldığı görülür.

1.1.9. Tercî-i Bend[40]

Kelime olarak "tekrar etmek, geri çevirmek" mânasına gelir. Edebiyat terimi olarak 4-10 beyitli en az üç bedden oluşan nazım biçiminin adıdır. Bendlere "tercî'hâne", hâneleri birleştiren beyitlere "vâsıta" denir. Tercî'-i bendlerin terkib-i

---

[39] Fuzûlî Divanı'nda yer alan nazım şekilleri tespit edilirken "kaside" hariç tutularak Ali Nihat Tarlan'ın Fuzûlî Divanı esas alınmıştır. Fakat, şâirin terkib-i bend ile oluşturduğu nazım şekli divanın kasideler kısmında yer aldığı için bu terkib-i bend nazım şeklinin tespitinde, Kenan Akyüz v.d. tarafından oluşturulan Fuzûlî Divanı esas alınmıştır. Bkz.: Kenan Akyüz v.d, **a.g.e**..

[40] M.A. Yekta Saraç, **a.g.e**., s. 189-190., Haluk İpekten, **a.g.e.,** s. 119-120.

benden farkı, her bendin sonunda vâsıta beytin tekrarlanmasıdır. Son bendde şâir mahlasını söyler. İki şekilde kafiyelenir. Bunlar;

aa xa xa…vv bb xb xb …vv;

aa aa aa…vv bb bb bb vv şeklindedir.

Her konuda tercî'-i bend yazıldığı gibi en çok devirden şikayet, mersiye, övgü, sosyal tenkit konularında yazılır.

Edebiyatımızda XV.yy itibaren görülen bu nazım şekli ile şiir oluşturan şâirler, XIV. yy.'da Nesimî, XV. yy.'da Şeyhî, Ahmed Paşa, Sultân Cem, XVI. yy.'da Ca'fer Çelebi, Hayretî, Hayâlî Bey, Fuzûlî, Bâkî, Rûhî-i Bağdâdî, Yahyâ Bey, XVII. yy.'da Cevrî, Nâilî, XVIII. yy.'da Nedîm, Şeyh Gâlib, Enderunlu Fâzıl, İzzet Molla gibi şâirlerdir.

1.1.9.1. Fuzûlî Divanı'nda Tercî-i Bend

Fuzûlî Divanı'nda 3 tercî-i bend bulunmaktadır. Bunlardan biri, 12 mısralı 7 bendden oluşmuştur. Kafiye şekli ise aa aa aa…VV bb bb bb…VV şeklindedir[41] ve aşk konuludur.

Diğer terci-i bend ise 12 mısralı 5 bendden oluşmuştur. Kafiye şekli ise gazel kafiye şekli olan aa xa xa…VV bb xb xb..VV biçimindedir ve İbrahim Bey'e medhiyye olarak yazılmıştır.

Son terci-i bend ise 16 mısradan ve 11 bendden oluşmuştur. Kafiye şekli ise ise aa aa aa…VV bb bb bb…VV şeklindedir. Şâirin bu terci-i bendi divanda[42] kasideler kısmında yer almaktadır. Şiir, Ayâs Paşa için yazılmış bir medhiyyedir.

---

[41] Halil Çeltik, belirtilen kafiye şeklinin terci-i bend olamayacağını ancak mütekerrir 12'li denebileceğini söylemektedir. Fakat yapılan bu çalışmada bu nazım şekli, yaygın kullanım ve adlandırılışa göre terci-i bend başlığı altında ele alınmıştır. Bkz.: Halil Çeltik, "Tenkitli Divan Neşirlerinde Nazım Şekli Problemi", **Turkish Studies**, Türkoloji Araştırmaları Volume 2/3, Summer,2007,s.196, (çevrimiçi)http://turkoloji.cu.edu.tr/ESKI%20TURK%20%20EDEBIYATI/halil_celtik_tenkitli_divan_yayinlarinda_nazim_sekli_sorunlari.pdf

[42] Söz konusu olan nazım şekli Kenan Akyüz v.d tarafından hazırlanan Fuzûlî Divanı'nın kasideler bölümünde yer almaktadır. Diğer Terci-i bend örnekleri Ali Nihat Tarlan tarafından hazırlanan Fuzûlî Divanı'ndan alınmıştır. Bkz.: Kenan Akyüz v.d, **a.g.e**., s. 63.; Ali Nihat Tarlan, **Fuzûlî Divanı Gazel, Musammat, Mukatta' ve Ruba'î kısmı**, C-1, Üçler bs., İstanbul, 1950, s. 181-187.

1.1.9.2. Bâkî Divanı'nda Tercî-i Bend

Bâkî Divanı'nda 16 mısralı 5 bendden ve kafiye şekli aa xa xa…vv bb xb xb..vv olan 1 terci-i bend bulunmaktadır. Şiir, Sultân Murad Han'ın cülûsiyyesini konu etmektedir.

1.1.9.3. Karşılaştırma ve Değerlendirme

Terci-i bend nazım şekli ile Bâkî 1, Fuzûlî ise 3 şiir yazmıştır. Fuzûlî medhiyye ve aşk, Bâkî ise cülûsiyye konularını ele almıştır.

Genellikle en fazla 7 bendli olan bu nazım şeklini Fuzûlî 11 bende kadar çıkarmıştır. Bu durum ele aldığı konuyla ilgili olabilir.

1.1.10. Müseddes[43]

Müseddes'in asıl anlamı altılı, altı köşeli demektir. Edebiyat terimi olarak altı mısralı bendlerden oluşan nazım biçiminin adıdır. Bent sayısı genellikle 6-7'dir. Bendlerin sonundaki bir veya iki mısra aynen tekrarlanıyorsa bunlara *müseddes-i mütekerrir*, tekrarlanmıyorsa *müseddes-i müzdevic* denir. Bu nazım şeklinin kafiye düzeni oldukça değişiktir. Diğer musammatlarda olduğu gibi müzdevic (aaaaaa bbbbba cccccca) ve mütekerrir aaaaaA bbbbbA cccccA) olanlarla birlikte, bentlerin sonunda beş ve altıncı mısraların kendi aralarında kafiyeli (aaaavy bbbbvy ccccvy) olduğu müseddesler de yazılmıştır. Bunun yanında son iki mısraları kendi aralarında ve ayrıca kafiyeli (aaaaaa bbbbvv ccccyy; aaaavv bbbbyy cccczz; aaaaVV bbbbVV ccccVV) olan müseddesler de vardır.

Pek çok konuda müseddes yazılmış; fakat özellikle tasavvufî fikir ve düşünceler bu nazım şekli ile işlenmiştir.

Edebiyatımızda murabba ve muhammesten sonra çok kullanılan musammatlardandır. XV.yy'da pek rastlanmamakla birlikte Avnî Divanı'nda bir örneği vardır. XVI. yy.'da Hayretî, Fuzûlî, Nev'î, Rûhî-i Bağdâdî, Yahyâ Bey, XVII. yy.'da Nef'î, Sabûhî Dede, Nâilî, Cevrî, XVIII. yy.'da Nedîm, Esrâr Dede, Şeyh Gâlib, XIX. yy.'da ise Neş'et, Enderunlu Vâsıf ve Şeref Hanım bu nazım şeklini çok kullanan şâirlerdir.

---

43 M.A.Yekta Saraç, **a.g.e.**, 135-136.;**Türk Dili ve Edebiyatı Ans**. C. 6, Dergah Yay., İst., s. 482.

1.1.10.1. Fuzûlî Divanı’nda Müseddes

Fuzûlî Divanı’nda 2 müseddes bulunmaktadır. Bunlardan 1’i, 7 bendden oluşmuş, 5. ve 6. mısraları her bendde tekrar edilen aaaavy bbbbvy ccccvy… kafiye şekli ile yazılmıştır. Diğer müseddes ise 9 bendli olup son iki mısraı kafiyeli olup ”aaaavv bbbbyy cccczz…” şeklinde oluşturulmuştur. Fuzûlî’nin yazdığı müseddeslerden biri aşk, diğeri ise dünyadan şikayet konuludur.

1.1.10.2. Bâkî Divanı’nda Müseddes

Edebiyatımızda çok kullanılan “müseddes” nazım şekline Bâkî Divanı’nda rastlanmaması Bâkî’nin bu nazım şeklini tercih etmediğini gösterir. Rubâî ve murabba’ nazım şekillerinde olduğu gibi müseddes ile de şiir oluşturmaması şairin felsefî konuları ele alan nazım şekillerini özellikle tercih etmediğini gösterir. Bu durum Bâkî’nin şiir anlayışını ortaya koyması bakımından önemlidir.

1.1.10.3. Karşılaştırma ve Değerlendirme

Fuzûlî’nin, müseddes nazım şekli ile 2; Bâkî’nin müseddes nazım şeklini hiç kullanmamış olması her iki şâirin özellikle de Bâkî’nin musammat nazım şekillerini tercih etmediğini göstermektedir.

1.1.11. Matla’

Matla, bir nazım şekli değildir. Tahirü’l Mevlevî matla’yı; “Kasidelerin ve gazellerin veya ale’l-ıtlâk her manzumenin birinci beyti.” olarak tanımlamakta ve “Matla beyitleri kafiyeli olur.”[44] diye de eklemektedir. Muallim Naci de matla’nın musarra olmasına vurgu yaparak “Bir manzumenin ilk musrra’ (mısrâları kafiyeli) beytidir.”[45] demektedir. Bununla birlikte divanların sonunda matla, metali başlığı altında musarra beyitlerin yer aldığı görülür. Aslında matla beyit, müstakil olarak söylenmiş olmayıp bir şiirin musarra beytidir. Müstakil olanlara ferd adı verilir. Fakat *ferd*, mısraları kendi arasında kafiyeli olmayan tek beyte denir[46]. Bu müfred beyitler divanlarda müfredat başlığı altında verilmekte; fakat divanlarda bunların birbiri yerine kullanıldığı da görülmektedir.

---

[44] Tahirü’l-Mevlevî, **a.g.e.**, s.95.
[45] Muallim Naci, **a.g.e.**, s.104.
[46] Muallim Naci, **a.g.e.**, s.21

Ferd’den farklı olarak mısraları kendi aralarında kafiyeli tek beyitten oluşan matla’, Bâkî divanında müstakil olarak ”Matla’lar” başlığı altında verildiğinden bu şiirler, ”Matla” adı altında incelenmiştir.

1.1.11.1. Fuzûlî Divanı’nda Matla’

Fuzûlî Divanı’nda matla’ bulunmamaktadır.

1.1.11.2. Bâkî Divanı’nda Matla’

Bâkî Divanı’nda farklı vezinlerle yazılan 31 matla yer almaktadır.

1.1.11.3. Karşılaştırma ve Değerlendirme

Gazellerin ilk beyti olan matlalar, şiirin başlangıcını belirlemesi bakımından önemlidir. Şâir matla beyitleri oluşturmuş ve belki de şiirin devamını yazmayı sonraya bırakmıştır. Şâir için önemli olan matla beyti oluşturmaktır. Matla beyit ayrıca, şâirin hayal dünyasında oluşan kıvılcımların adeta ânî yansımalarıdır. Şâirin devam ettirme kaygısı gütmeden zihninde oluşan çağrışımları bir çırpıda söylediği izlenimi vermektedir. Bu düşünceden hareketle Fuzûlî Divanı’nda hiç matla olmaması, Fuzûlî’nin şiire temkinli yaklaştığı ve bir çırpıda söylenmiş izlenimini veren söylemlerden kaçındığı şeklinde açıklanabilir. Fuzûlî’nin Farsça Divanı’nın mukaddimesinde belirttiği: “Öyle zamanlar olmuştur ki gece sabahlara kadar uyanıklık zehrini tatmış ve bağrım kanaya kanaya bir mazmun bulup yazmışım. Sabah olunca diğer şâirlerle tevarüde düştüğümü görüp yazdıklarımı çizmişimdir. Öyle zamanlar olmuştur ki gündüz akşama kadar düşünce deryasına dalıp şiir elması ile kimse tarafından söylenmemiş bir inci delmişim.[47]” ifadeleri her ne kadar mazmunla ilgili olsa da şiire temkinli yaklaştığının göstergesidir.

---

[47] Ali Nihat Tarlan, **Fuzûlî’nin Farsça Divanı (Tercümesi)**, Milli Eğitim bs., İstanbul, 1950, s. 6.

2. BÖLÜM: FUZÛLÎ VE BÂKÎ DİVANLARINDA VEZİN[48]

Aruz; uzun, kısa veya kapalı, açık hecelerin ahenkli dizilerine dayanan bir sistem olup Arap edebiyatında doğmuş, oradan Fars ve Türk edebiyatına girmiş bir nazım sistemidir.

Aruz'un çeşitli lûgat anlamları arasında ikisi öne çıkar. Bunlardan biri, "çadırın ortasına dikilen ve çadıra desteklik eden direk" diğeri, "kendisiyle bir şeyin karşılaştırıldığı ölçü ve örnek"tir. Aruz ilminde bu kelime, birinci mısraın son tef'ilesini göstermek için kullanılır; nasıl kazık çadırın ortasında ise mısraın son tef'ilesi de daima beytin ortasında bulunur.

Arapların bütün şiirleri her biri ayrı bir konuya ayrılmış dört bölümde incelenirdi. Bunlardan birincisi *kasâid* olup tâvil, basît, kâmil, recez ve hafif bahirlerinin tam şekilleriyle söylenmiş şiirlerdir. Deve üstünde yolculuk edenler bu şiirleri söylerlerdi. İkinci kısımdaki *remel* denilen şiirler medîd, basît, vâfir, kâmil vb. bahirlerin meczû vezinleriyle söylenenlerdir. Bunlar genellikle topluluklarda okunan medih ve hicve dair şiirlerdir. *Recez* denilen üçüncü kısım Araplar'ın recez ve münserih bahirlerinin meştûr şekilleriyle pazarlarda, çalışmalarında develeri sevk ederken deveci ezgisiyle söyledikleri şiirlerdir. Dördüncü kısım şiirler ise *recez* ve münserih'in menhûk vezinleriyle söylenenler olup yine develeri sürerken, çocukları sevip oynatırken, kuyulardan su çekerken söylenenlerdir. Bu grupların her biri bazen tahsis edildiği konunun dışında da kullanılmıştır. Türk edebiyatında İran aruzunun muktedab, mütedârik, cedîd, karîb ve müşâkil bahirlerini hiç kullanmamakla birlikte en çok kullanılan bahirler *remel, müterâkip, hezec* ve *recez*'dir.

Fars edebiyatından Türk edebiyatına geçen bu nazım sistemi incelendiğinde vezinler, yapı bakımından dört grupta toplanmaktadır. [49] Bunlar;

---

[48] Bkz.: M.A. Yekta Saraç, **a.g.e.**, 201-221.; Nihad M. Çetin, "Aruz", **TDVİA**, C. 3, İst. 1991, s. 424-425.; Fuad Köpülü, "Aruz", **İA**, C. 1, MEB Yay., İst., 1993, s.624; "Aruz", **Türk Dili ve Edebiyatı Ans.**, C. 1, Dergah Yay., İst., s. 166.

[49] Yakup Şafak, "Fars ve Türk Edebiyatındaki Aruz Vezinlerinin Ritmik Yapıları Üzerine Düşünceler", **Yedi İklim**, C. 10, S. 70, s. 31-32; Yapılan bu çalışmada şâirlerin vezin kullanımlarının değerlendirildiği "Karşılaştırma ve Değerlendirme" kısmında her iki şâirin vezin kullanımları Yakup Şafak'ın vezin gruplandırmasına göre de ayrıca değerlendirilmiştir. Vezinler bu açıdan daha önce de İsmail Habib tarafından ele alınmıştır. Bkz. İsmail Habib, **Edebiyat Bilgileri**, Remzi Kitabevi, İst., 1942.

1- Tek bir tefilenin tekrarından oluşan ve herhangi bir değişikliğe uğramayan *yeknesak* vezinler (mefâîlün/ mefâîlün/ mefâîlün/ mefâîlün vs.),
2- 3 veya 4 tefileli yeknesak vezinlerin sonlarından birer hece eksiltilerek meydana getirilen *düz* kalıplar (fâilâtün/ fâilâtün/ fâilâtün/ fâilün vs.),
3- İki çeşit tefilenin nöbetleşe tekrarından oluşan *almâşık* vezinler (mef'ûlü/ fâilâtün/ mef'ûlü/ fâilâtün vs.),
4- Farklı tefilelerin karışık bir şekilde sıralanmasıyla meydana gelen *karışık* vezinler (mef'ûlü/ fâilâtü/ mefâîlü/ fâilün vs.),

şeklinde tasnif edilmiştir.

2.1. Vezinlerin Nazım Şekillerine Göre Dağılımı*

2.1.1. Fuzûlî Divanı'nda

Tablo 9

Fuzûlî Gazel ve Kasidelerin Vezinlere Göre Dağılımı

Vezin	Gazel Sayısı	Kaside sayısı
fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilün (fâilâtün/fâ'lün)	53	8
fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün	130	12
fâ'ilâtün/ me'fâilün/ fâ'lün	--	1
fe'ûlün/ fe'ûlün/ fe'ûlün/ fe'ûlün	1	--
fe'ilâtün/ fe'ilâtün/fe'ilün	1	--
müfteilün/ müfteilün/ müfteilün/fa'	1	--
mütefâilün/ mütefâilün/ mütefâilün/ mütefâilün	1	--
mefâ'î lün/ mefâ'î lün/ fe'ûlün	--	1
mef'ûlü/ fâ'ilâtü/ mefâ'î lü/ fâ'ilün	17	1
mef'ûlü/ mefâ'îlün/ mef'ûlü/ mefâ'îlün	1	--
mef'ûlü/ fâ'ilâtün/ mef'ûlü/ fâ'ilâtün	1	--
mefâ'i lün/ fe'ilâtün/ mefâ'ilün/ fe'ilün	10	8
mefâ'î lün/ mefâ'î lün/ mefâ'î lün/ mefâ'î lün	63	8
mef'ûlü/ mefâ'î lün/ mef'ûlü/ mefâ'î lün	1	--
mef'ûlü/ mefâ'î lü/ mefâ'î lü/ fe'ûlün	8	--
mütefâ'ilün / feûlün / mütefâ'ilün /feûlün	1	--
müfte'ilün/ fâ'ilün/ müfte'ilün/ fâ'i lün	1	--
müstef'ilün/ müstef'ilün/ müstef'ilün/ müstef'ilün	--	1
müstef'ilün/ fe'ûlün/ müstef'ilün/ fe'ûlün	2	--
müfte'ilün / müfteilün / fâilün	1	--
Gazel ve Kaside Toplamı	293	40

* Çalışmada vezin incelemesi yapılırken şâirlerin sadece kaside ve gazel nazım şekilleri ele alınmıştır. Bu her iki nazım şeklinin, şâirlerin vezin kullanımı hakkında hüküm vermek için gerekli olan malzemeyi verdiği düşünülmüştür.

Fuzûlî Divanı’nda yer alan gazel ve kasidelerin vezinlere göre dağılımının yer aldığı yukarıdaki tablo incelendiğinde şâirin en çok *fe’ilâtün/ fe’ilâtün/ fe’ilâtün/ fe’ilün* (53 gazel) ve *fâ’ilâtün/ fâ’ilâtün/ fâ’ilâtün/ fâ’ilün* (131 gazel) tef’ilelerinden oluşan toplam 180 gazelde **remel** bahrini kullandığı görülmektedir. Daha sonra sırasıyla dört *mefâîlün’*den (63 gazel) oluşan toplam 71 gazel **hezec** bahri ile, toplam 17 gazel **muzârî** ve toplam 10 gazel de **muctes** bahri ile oluşturulmuştur.

2.1.2.Bâkî Divanı’nda

Tablo 10

Bâkî Gazel ve Kasidelerinin Vezinlere Göre Dağılımı

Vezin	Gazel Sayısı	Kaside Sayısı
fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilün	104	7
fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün	127	5
fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilün	--	1
fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün	5	--
mef'ûlü/ fâ'ilâtü/ mefâ'î lü/ fâ'ilün	113	5
mefâ'i lün/ fe'ilâtün/ mefâ'i lün/ fe'ilün	15	2
mefâ'î lün/ mefâ'î lün/ fa'ûlün	20	1
mefâ'î lün/ mefâ'î lün/ mefâ'î lün/ mefâ'î lün	89	6
fe'ilâtün/ mefâ'i lün/ fe'ilün	26	--
mef'ûlü/ mefâ'î lün/ mef'ûlü/ mefâ'î lün	2	--
mef'ûlü/ mefâ'î lü/ mefâ'î lü/ fâ'î lün	26	--
müstef'ilün/ müstef'ilün/ müstef'ilün/ müstef'ilün	5	--
müstef'ilün/ mefâ'ilün/ müstef'ilün/ mefâ'i lün	3	--
müstef'ilün/ fe'ûlün/ müstef'ilün/ fe'ûlün	3	--
fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilün	4	--
mef'ûlü/ mefâ'î lün/ fa'ûlün	1	--
fa'ûlün/ fa'ûlün/ fa'ûlün/ fa'ûl	3	--
fa'ûlün/ fa'ûlün/ fa'ûlün/ fa'ûlün	2	--
Gazel ve Kaside Toplamı	548	27

Bâkî Divanı’ndaki gazellerin vezinlere göre dağılımının yer aldığı yukarıdaki tablo incelendiğinde şâirin, *fe’ilâtün/ fe’ilâtün/ fe’ilâtün/ fe’ilün* (104 gazel) ve *fâ’ilâtün/ fâ’ilâtün/ fâ’ilâtün/ fâ’ilün* (127 gazel) tef’ilelerinden oluşan toplam 231 gazel oluşturduğu ve ayrıca kasidelerle birlikte şâirin en fazla **remel** bahrini

kullandığı görülmektedir. Daha sonra sırası ile toplam 135 gazel **hezec**, 113 gazel **muzâri**, 26 gazel **cedîd** ve 15 gazel **müctes** bahirleriyle oluşturulmuştur.

2.1.3. Karşılaştırma ve Değerlendirme

Şâirlerin tabloları ayrı ayrı incelendiğinde her iki şâirin de en çok remel ve hezec vezinlerini kullandığı görülmektedir.

Her iki şâirin gazellerindeki uyguladıkları vezin kullanımları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 11

Vezinlerin Gazellere Dağılımı

	Fuzûlî	Bâkî
Remel	180	231
Hecez	71	135
Muzâri	17	113
Müctes	10	15
Cedîd	---	26

Tablo incelendiğinde her iki şâirin remel, hecez, muzâri ve müctes vezinlerini kullanmada ortaklık gösterdiği, ayrıca Bâkî'nin, Fuzûlî'den farklı olarak cedîd vezni ile de şiir yazdığı görülür.

Şâirlerin kullandıkları remel vezni, dört *feilâtün* veya *fâilâtün* değil bunların sonlarından bir hece eksiltilerek oluşturulan *fâilâtün/ fâilâtün/ fâilâtün/ fâilün* ve *fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilün* kalıbıdır. Dört tef'ilenin aynen tekrarı ile oluşturulan vezinler yerine monotonluğu kırması ve ritme cazibe katması bakımından Türk şâirleri tarafından en çok sevilen vezinler arasında[50] olan bu aruz kalıpları Fuzûlî (131) ve Bâkî (127) tarafından da en çok kullanılan vezinlerdir.

Bir mısrada aynı tef'ilenin dört kez tekrarından dolayı *yeknesak* olarak adlandırılan vezinlerden sadece dört *mefâîlü* genel beğeni kazanmıştır[51]. Söz konusu beğeni Fuzûlî ve Bâkî'de de görülür. Dört mefâîlün'den oluşan vezin kullanımı oran bakımından her iki şâirde de -Fuzûlî (63), Bâkî (89)- ikinci sırada yer almaktadır.

Farklı tef'ilelerin karışık şekilde sıralanmasıyla oluşturulan *karışık* vezinler –Mef'ûlü fâilâtü mefâîlü fâilün; mef'ûlü mefâîlü mefâîlü feûlün; mefâîlü fâilâtü mefâîlü fâilün; mefâilün feilâtün mefâilün feilün; felâtün mefâilün feilün- kullanım

[50] Yakup Şafak, **a.y.,** s. 32.
[51] **A.y.**, s. 31.

oranı bakımından her iki şâirde de üçüncü sırayı almaktadır. Bu vezinlerin ritimleri değişken olduğu için monotonluğa düşmeyen ve aynı zamanda değişik his ve heyecanları ifadeye oldukça müsait[52] vezinler olarak görülmektedir.

İki tef'ilenin sırayla tekrarından oluşan vezinler -mef'ûlü/ mefâ'î lün/ mef'ûlü/ mefâ'î lün, müstef'ilün/ fe'ûlün/ müstef'ilün/ fe'ûlün, mef'ûlü/ mefâ'î lün/ mef'ûlü/ mefâ'î lün, müfte'ilün/ fâ'ilün/ müfte'ilün/ fâ'i lün, mef'ûlü/ fâ'ilâtün/ mef'ûlü/ fâ'ilâtün- her iki şâirin de divanında çok az kullanılmıştır.

Vezinlerden, mefûlü/ mefâîlü/ mefâîlü/ feûlün vezni iki kapalı ve iki açık şekildeki tekrarı ile mısralardaki heceler inip çıkmakta ve söz dalgalanmaktadır. Bu durumun oluşturduğu hareketlilik ve kıvraklık söz konusu veznin daha çok neşe ve sevinç hallerinin anlatılmasına yatkın olmasındandır.[53] Bu görüş çerçevesinde Fuzûlî'nin 293 gazelden 8, Bâkî'nin 548 gazelden 26 şiirinde bu vezni kullandığı görülür. Veznin kullanım oranları gazellerin toplam sayılarıyla kıyaslandığında, neşe ve sevinç hallerini ifade etmede kullanılan bu veznin Bâkî'de daha fazla kullanılması durumu özellikle Bâkî'nin şiir anlayışı dikkate alınarak değerlendirilmelidir.

2.2. Aruz Kullanımı ile İlgili Teknik Değişiklikler ve Özellikler

Divan şiirinin yapı taşlarından olan aruz ile ilgili uygulamalarda bazı kelimeler belirli kalıplara her zaman uygulanamamaktadır. Özellikle uzun hecesi olmayan Türkçe kelime ve eklerin şiirde kullanımı bu durumu daha da zorlaştırmaktadır. Şiirde ahenge önemli bir katkısı olan aruzun meydana getirdiği müziğin devamlılığını sağlamak ve metnin bütünlüğünü bozmamak için şâirler aruz kalıbına uyduramadıkları kelimelerle ilgili *imâle, zihaf, med, vasl* gibi birtakım uygulamalara başvurmuşlardır.

Türkçe'den bağımsız hareket etmenin mümkün olamamasından dolayı divan şâirlerinin tamamında olduğu gibi Fuzûlî ve Bâkî'nin divanlarında da aruzu

---

[52] **A.y**, s. 33.

[53] Yakup Şafak, "Aruzlar Arasında Farklı Bir Ses: Mefûlü mefâîlü mefâîlü feûlün**"**, **Yedi İklim**, C. 10, S. 70, s. 48-49.

uygulamada çıkan sorunları gidermek amacıyla bahsedilen teknik unsurlara rastlanmaktadır.[54]

2.2.1. İmâle[55]

Arapça'da "çekme, uzatma, bir tarafa eğme" manasına gelmekle birlikte edebiyatta bir hecenin, aruz ölçüsüne uydurulmak üzere açık heceyi kapalı hece yerine koymaktır. Dönemin sanat telakisine göre atıf vavları, tamlama kesreleri, imlâ harfi olan ye'lerin imâlesi belirgin bir kusur olarak görülmemekle birlikte imâle yapılacak Arapça ve Farsça kelimelerdeki hecelerin kelime sonunda bulunmaması gerekmektedir. Buna karşın Türkçe kelimelerin kelime ortasındaki hecelerinde ve "i" ünlüsü dışındaki ünlülerde yapılan imâleler kusur olarak addedilmiş; fakat Türkçe kelimelerde uzun ünlü bulunmadığından şâirler imâle yapmak zorunda kalmışlardır.

Fuzûlî ve Bâkî'nin divanlarında görülen imâle ile ilgili kullanımlardan bazıları şunlardır:

İntizâr-ı mey-i gül-reng ile bayram ayına
Baka **baka** inecekdür gözü**müze** kara su (Fuzûlî; G. CCXXXII/7)

Fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilün
+ + – – + + – – + + – – + + –

Fuzûlî'nin yukarıda verilen beytindeki "**baka**" ve "gözü**müze**", açık heceli Türkçe kelimeler olmasına rağmen vezin gereği uzun okunarak imâle yapılmıştır. Şâirin;

Sâkî meğer ol lâ'l sözün der mey-i nâba
Kim düştü a**yagı**na elin öptü mey-i nâb (Fuzûlî; G.24/6)

Mef'ûlü/ mefâîlü/ mefâîlü/ feûlün
– – + + – – + + – – + + – –

vezinli beyiti ile;

Hevâdan kâkülüñdür deprenen yâ rişte-i cândır
Ki her dem çizginip **başı**na ister **o**la kurbânıñ (Fuzûlî; G.162/3)

---

54 Konuyla ilgili müfret bir çalışma yapıldığından burada şâirlerin aruz ile ilgili teknik değişiklik ve uygulamalarına dair sadece birkaç örnek vermekle yetinilecektir. Konuyla ilgili bkz.: Hakan Taş, "On Altıncı Yüzyıl Divan Şâirlerinde Vezin Kullanımı", **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Yüksek Lisans Tezi** (Dan.; Prof. Dr. M.A. Yekta Saraç), İst.-2000.

55 M.A.Yekta Saraç, **a.g.e**., s.210-211.; Haluk İpekten, **a.g.e.**, s. 145.

Dutub kuşlar başum**da** âşiyân feryâda gelmişler
Çıh ey âhum od**u** bir dem başumdan sav bu gavgâyı (Fuzûlî; G. CCXXXI/6)

Mefâîlün / mefâîlün /mefâîlün /mefâîlün
+ – – –   + – – –   + – – –   + – – –

beyitlerinde "a**yagı**", "başumd**a**" ve "od**u**" kelimelerindeki son ünlüler kısa hece olmasına rağmen vezin gereği uzun okunarak imâle yapılmıştır.

Saçma ey göz eşkden göñlümde**ki** od**la**re su
Kim bu deñ**lü du**tuşan od**la**re kılmaz çâre su (Fuzûlî; K.3/1)

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / fâ'ilün
– + – –   – + – –   – + – –   – + –

kalıbıyla yazılan kasidede "den**lü**", "gönlümde**ki**", od**la**re" kelimelerindeki heceler açık hece olmakla birlikte vezin gereği uzun okunmuştur.

Bâkî'nin aşağıda verilen;

Letâfet**de** ruhâ**mı** sîm-i hâ**mı** itdi bî-ragbet
Mücellâ merme**ri** mevcin görenler sandılar hârâ (Bâkî;K.27/10)

İrem bâ**gı** a**ña** nisbet degül bir **ta**şı**na** kıymet
Eger**çi** kıyme**ti** taş iledür bünyâdı ser-tâ-pâ (Bâkî;K.27/11)

Hayâl-**i** hâl-i ruhsârun yo**g a**nun çünki göñlinde
Ne bas**dı** bagrı**na** seng-**i** siyâ**hı** Ka‹be yâ kıblem (Bâkî;G.333/3)

Mefâ^{c}îlün / Mefâ^{c}îlün / Mefâ^{c}îlün /Mefâ^{c}îlün
+ – – –   + – – –   + – – –   + – – –

beyitlerinde aruz uygulanırken açık olan hecelerin vezin gereği kapalı okunduğu görülmektedir. Bâkî'nin, hezec bahrinin *Mefâ^{c}îlün / Mefâ^{c}îlün / Mefâ^{c}îlün /Mefâ^{c}îlün* kalıbını uygularken diğer vezinlere oranla daha fazla hata yaptığı görülür[56].

Bâkî'nin;

Gül-şen**e** nergis ü gül hayli letâfet virdi
Şimdi **a**çıldı dah**i** yüzi göz**i** gül-zâruñ (Bâkî;G.276/4)

---

56 Hakan Taş, **a.y.**., s.125.

Fe’ilâtün / fe’ilâtün / fe’ilâtün / fe’ilün

+ + – – + + – – + + – – + + –

vezinli beytinde yer alan Türkçe kelimelerdeki açık hecelerin uzun okunması şiirin ahengini bozmaktadır.

2.2.2. Med[57]

Uzatma, çekme anlamına gelen med, birleşik hecelerin (iki ünsüz: mest, aşk vs. veya bir uzun ünlüden sonra gelen bir ya da iki ünsüzle biten kelimeler: yâr, dôst vs.) aruz gereği bir uzun bir kısa hece değerinde okunması demektir. Ayrıca med yapılan hecelerin bulunduğu kelimelerden sonraki kelimenin, kendisine ulama yapılacak bir şekilde sesli harfle başlaması durumunda med ortadan kalkabilir. Bir ünlü harften sonra sonu bir ünsüzle biten Türkçe kelimelerde de bazen med yapıldığı görülür (dâğ, toprâğ, vâr gibi). Bu tür medler ahenge katkı sağladığı gibi anlamla bağlantılı olması gerekmektedir. Fakat ahenk ve anlamla bağlantılı olmadan sadece vezin gereği yapılan medler kusur kabul edilir.

Fuzûlî ve Bâkî’nin Türkçe kelimelerde med yaptığı görülür. Şâirlerin;

Sirişkim **âl** bağrım pâre bir kûh-i belâyim kim
Hemîşe lâle vü lâ'l ile rengindir içim dışım (Fuzûlî; G.193/3)

Mefâᶜîlün / Mefâᶜîlün / Mefâᶜîlün /Mefâᶜîlün
+ – – – + – – – + – – – + – – –

Gice sâkî delîl-i râh oldı
Âl fânûs elindeki sâgar (Bâkî; G.140/5)

Fe’ilâtün Mefâᶜilün Feᶜilün
+ + – – + – +– + + –

vezinli beyitlerinde Türkçe kelime olan “al”, med yapılarak “âl” şeklinde söylenmiştir.

Yine Fuzûlî’nin;

Çıkarmak etseler tenden çekip peykânıñ ol serviñ
Çıkan olsun dil-i mec**rûh** peykân olmasın yâ Rab (Fuzûlî; G.30/4)

---

57 M.A.Yekta Saraç, **a.g.e**., s. 211-214.; Haluk İpekten, **a.g.e.**, s. 150.

Mefâ^{c}îlün / Mefâ^{c}îlün / Mefâ^{c}îlün /Mefâ^{c}îlün
+ – – –   + – – –   + – – – + – – –

beytinde “mec**rûh**” kelimesinin ikinci hecesi vezin gereği bir buçuk hece değerinde uzatılmıştır.

Bâkî’nin aynı vezinle yazılan;

Irmaz gözini sâgar-ı meyden hab**âb**-vâr
Her rûzgâr-dîde ki sâhib-nazar geçer (Bâkî; G.134/3)

Fasl-ı hazânı gör ki gelür ayagına zer
Ebr-i ba**hâr** ^{c}âlemi giryân olup gezer (Bâkî; G.138/6)

Biz tâlib-i teveccüh-i ikbâl-i **rûz**gâr
Gül-berg-i bâg-ı ^{c}ömr ise ber-bâd olup gider (Bâkî; G.141/5)

Mef^{c}ûlü /Fâ^{c}ilâtü / Mefâ^{c}îlü / Fâ^{c}ilün
– – +   – + – +   + – – +   – + –

şiirlerinde “ha**bâb**”, “ba**hâr**” ve “**rûz**gâr” kelimelerinin ilk ve ikinci heceleri vezin gereği uzatılmıştır.

İmâlenin bir çeşidi olan paralel imalelerde beyitlerin alt ve üst mısraları arasında aynı yerlerde paralel tarzda imâle yapılır. Bu tarz imâlelerin ahenge olumlu bir katkı sağladığı görülür. Bâkî ve Fuzûlî’nin şiirlerinde ses tekrarı ve ahengi arttıran bu kullanımlara rastlanmaktadır.

Bâkî’nin;

Hüs*n i*le saña öykünemez çün gül-i ra’nâ
Hüz*n i*le baña beñzeyemez bülbül-i şeydâ (Bâkî; G.5/1)

Mef^{c}ûlü / Mefâ^{c}îlü/ Mefâ^{c}îlü /Fa^{c}ûlün
– – +   + – – +   + – – +   + – –

beytinde görüldüğü gibi mısralarda paralel olarak imâle yapılmıştır.

Aynı uygulama Fuzûlî’nin:

Devrden hâsıl baña dâ'im neşât-i müstezâd
Bahttan rûzî saña peyveste câh-i müstedâm (Fuzûlî; K.14/19)

Fâilâtün / fâilâtün / fâilâtün / fâilün

– + – –   – + – –   – + – –   – + –

beytinde de görülür. Şâir, alt alta gelen “devr/ baht” ve “bana/ sana” kelimelerinde imâle ve med yaparak ahengi arttırmıştır.

Kaynaklarda daha çok ahenk öğesi olarak kullanılan med ve Türkçenin ses yapısına aykırı olması özelliğiyle imâlenin kusur olarak değerlendirilmemesi gerektiği[58] fikri esas alındığında Fuzûlî ve Bâkî’nin şiirlerinde görülen bu teknik uygulamalar için, Türk dilinden kaynaklanan bir zorunluluk (imâle için) ve ahenge katkı sağaması açısından bilinçli bir uygulamadır (med için), denebilir.

2.2.3. Zihaf[59]

Kelime olarak “asıldan uzaklaştırma, zorla ve sürünerek yürüme” anlamlarına gelen zihaf, edebiyatta uzun okunması gereken hecenin kısa okunması anlamına gelen bir aruz terimidir. Divan şiirinde zihaf, aruzla ilgili yapılan önemli bir kusur sayılımıştır. Bununla birlikte zihaf, örneklerine göre metnin edebi değerini düşüren ve metnin edebi değerini düşürmeyen bir anlamda hoş görülen olmak üzere iki grupta incelenir.

Fuzûlî’nin;

Kıl tefâhur kim seniñ hem var ben tek âşıkıñ
Leyl**î**'niñ Mecnûn'ı Şîrîn'iñ eğer Ferhâd'ı var (Fuzûlî; G.75/3)

Fâ’ilâtün / Fâ’ilâtün / Fâ’ilâtün / fâ’ilün

– + – – – + – – – + – – – + –

vezinli beytindeki “Leylî” kelimesinde zihaf yapılarak “Leyli” şeklinde söylenmiştir. Aynı kullanıma Bâkî’nin;

Mecnûnı gör ki komadı ᶜaşkını Leyl**î**nüñ
Nâmûs u nengi kodı vü terk itdi taht u tâc (Bâkî;G.31/4)

Mefᶜûlü Fâᶜilâtü Mefâᶜîlü Fâᶜilün
– – + – + – + + – – + – + –

şiirindeki “Leylînüñ” kelimesinde rastlanmaktadır. Kelimenin ikinci hecesi vezin gereği açık okunmuştur. “Belî”, kelimesinde de aynı kullanıma rastlanmaktadır. Şâirin;

---

58 M.A.Yekta Saraç, **a.g. e**., s. 214
59 M.A. Yekta Saraç, **a.g.e**., s. 215-216.; Haluk İpekten, **a.g.e.**, s. 155-156.

Halk râhatda sehâb-ı keremüñ feyzinden
Bel**î** uyhu getürür tab^{c}a hevâ-yı bârân (Bâkî; K.2/32)

Fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilün
+ + – – + + – – + + – – + + –

vezinli beytinde bulunan ve ikinci hecesi uzun okunması gereken "belî", vezin gereği "beli" şeklinde okunmuştur.

Fuzûlî'nin;

Ar**zû**-yi vasl-ı cânan câna âfettir göñül
Yâ ta'allûk cândan üz yâ vasl-i cânandan tama' (Fuzûlî; G.143/2)

Sâ**kî**yâ mey sun ki dâm-i gam durur hûş-yârlığ
Mestliktir kim kılar gam ehline gam-hârlığ (Fuzûlî; G.147/1)

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / fâ'ilün
– + – – – + – – – + – – – + –

aynı vezinli yukarıdaki iki beytinde yer alan "ârzû" ve "sâkî" kelimelerinin ikinci heceleri vezin gereği açık hale getirilerek "ârzu" ve "sâki" şeklinde okunmuştur.

Bâkî'nin aşağıda verilen;

Goncalar **iç**re nihân **ey**leme gül-**berg**-i terüñ
Ya‹**nî** seyr eyleyelüm sîneni çöz dügmelerüñ (Bâkî; G.277/1)

Fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilün
+ + – – + + – – + + – – + + –

Baş egmezüz edâ**nî**ye dünyâ-yı dûn içün
Allâhadur tevekkülümüz i^{c}timâdumuz (Bâkî; G.192/2)
Mef^{c}ûlü / Fâ^{c}ilâtü / Mefâ^{c}îlü / Fâ^{c}ilün
– – + – + – + + – – + – + –

vezinli beyitlerindeki kapalı heceler vezin gereği açık okunarak zihaf yapılmıştır.

Yukarıda örnekleri verilen kapalı hecenin vezin gereği açık hale getirilmesi ile ilgili bu kullanımlar metnin edebi değerini düşüren zihaflar olarak kabul edilmektedir.

Şâirlerin mahlas kullanımlarında zihaf uygulamalarına rastlanır. Aşağıda verilen örnek beyitlerde, şâirlerin mahlaslarında bulunan kapalı hecenin vezin gereği açık okunarak zihaf yapıldığı görülür.

Bâ**kî** hecrüñ gamıyla cân virdi
Dâd ey pâdişâh-ı ᶜâlem dâd (Bâkî; G.36/5)

Fe'ilâtün Mefâᶜilün Feᶜilün
+ + – –   + – +–   + + –

Tutmak diler Fuzû**lî** kapında makâm lik
Bu sırrı kimseye açabilmez nihan tutar (Fuzûlî; G.72/7)

Mefᶜûlü / Fâᶜilâtü / Mefâᶜîlü / Fâᶜilün
– – +   – + – +   + – – +   – + –

Dönemin sanat telakkisi çerçevesinde kusur olarak görülen ve yapılması hoş karşılanmayan zihaf uygulamasına Fuzûlî ve Bâkî divanlarında rastlanması, şâirlerin mânâyı bazı durumlarda ahenge tercih etmeleriyle açıklanabilir.

3. BÖLÜM: FUZÛLÎ ve BÂKİ DİVANLARINDA KAFİYE VE REDİF[60]

Kafâ ve *kafiye* kelimelerinin ilk ve asıl anlamı, "başın boyunla bitişen arka ve son kısmı, ense" olup daha sonra, "bir şeyin sonu, arkası" ve buradan da "beytin sonu" manası türemiştir. Kafiye, Arapça'da önceleri, *beyitler halinde söylenmiş hikmetli veya hicivli söz* anlamına gelirken daha sonra sırasıyla *beyit*, *şiir* ve son olarak bugünkü kafiye anlamını kazanmıştır. Kafiye, lügatte "Beyitlerin veya mısraların belirli kaide-i mahsûsasına göre son harflerinin tevâfuku"[61] olarak tanımlanmakta ve klâsik şiir anlayışında şiirin vazgeçilmez unsurlarından biri olarak görülmektedir. Şiirin mihveri konumunda görülen *kafiye*, söz konusu dönem içinde *ilmu'l-kâfiye* adı verilen bir ilim dalı olarak görülmüş ve kaynaklarda bu başlık altında açıklanmıştır.[62]

Ali Cemâleddin'in, kafiyeyi tanımlarken; "Lugâtte bir nesnenin bir nesne arkasından gelmesine denir. Istılâh-ı şu'arâda ise kelâm mevzûna arkasında, ya'ni şi'rin âhirinde bulunan harfe denir ki eczâ-yı beyt onunla rabt olunur… Arab ol harfe harf-i revî derler."[63] tanımı, Müstakimzâde'nin, Istılâhâtü'ş- Şi'rîyye adlı eserinde; "Şi'rin âhiri ana bina olunan lafızdır."[64] şeklinde, Mehmed Rif'at'ın Mecâmü'l-Edeb adlı eserinde ise kafiye, "Eş'ârın âhirlerinde vâkî' hurûf-ı mütekerrire-i mütecânisenin harekât ve sekenât, ittifak ve itthâdına 'kafiye' denir." şeklindeki tanımlarında da anlaşılacağı üzere klâsik edebiyatta kafiye tanımlanırken, kafiyenin mısra sonunda olması gerektiği vurgulanarak kafiyenin bir harf olan *revî*'den ibaret olduğu belirtilmiştir.[65] Vahîdü't-Tebrîzî de aynı şekilde, "Kâfiye aslında bir harfdir ol harfe Arablar 'revî' derler."[66] diyerek "revî" harfini vurgular.

---

60 İsmail Durmuş- Mürsel Öztürk- İskender Pala, "Kafiye" **TDVİA**, 24: 149.; Songül Aydın, "Gazellerde Kafiye", **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Yüksek Lisans Tezi** (Dan.: Nâmık Açıkgöz), Muğla- 2004. M.A.Yekta Saraç, **a.g.e.**, 257-262.

61 Şemseddin Sâmi, **Kâmûs-ı Türkî**. Çağrı Yay., İstanbul 1999.

62 M.A. Yekta Saraç- Mustafa Çiçekler, "Kemalpaşazâde'nin Kâfiye Risâlesi" **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi,** C.XXVII (1998): 445.

63 Ali Cemâleddin, **Arûz-ı Türkî** (Millet Kütüphanesi- Edebiyat Kısmı No: 307): s. 106.

64 Harun Tolasa, **18. Yüzyılda Yazılmış Bir Divan Edebiyatı Terimleri Sözlüğü – Müstakimzâde'nin Istılahâtü'ş- Şi'rîye'si-,** İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, C.XXIV-XXV (1986), s. 363.

65 Mehmed Rif'at, **Mecâmü'l- Edeb**, Der-saadet Matbaası Bâb-ı Âli, İstanbul 1358, s. 52.

66 Vahîdü't-Tebrîzî, **Terceme-i Arûz,** (Müt.: Salâhî Abdullah Uşşâkî), v. 30a.

Revi'nin esas alındığı kafiyede, revi dışında da harfler bulunmaktadır. Kafiye harfleri, revi dahil toplam dokuz harften oluşur. Bunlar; r*evi*, *te'sis, dahîl, ridf, kayd, vasl, hurûc, mezîd, nâire* adı verilen kafiye harflerinden t*e'sis, dahîl, ridf* ve *kayd* revi'den önce; *vasl, hurûc, mezîd* ve *nâire* ise revi'den sonra gelir.[*]

Revi: Kafiyenin son harfidir.

Kafiye tanımı ve tasnifinde esas alınan *revi*, kendinden önce ve sonra gelen kafiye harfleri dikkate alınarak, "revî-yi mukayyed" ve "revî-yi mutlak" olmak üzere ikiye ayrılır[67].

Revî-yi mukayyed: Revi'den evvel gelen, ridf dışındaki sakin harfe denir. Örnek; sa**b**r, ba**h**t, fe**r**d, me**s**t, pe**ş**t kelimelerinde son harften önce bulunan harflerdir[68].

Revi-yi mutlak: Reviden sonra sakin bir harf geldiği için revinin onunla harekeli olmasına denir. Örnek olarak; "dilbe**ri**" kelimesindeki râ-yı revî harekelenmiştir.[69]

Muallim Naci ise, "…bir vasl'a bitiştiği için harekeli olan revi'dir."[70] şeklinde açıklamıştır.

Te'sîs: Revi ile aralarında harekeli bir harf bulunan *elif*'tir. Meselâ:

Efkârım egerçi nazma m**â**il
Hâlim degil intizâmı k**â**bil

beytinde "m**â**il" ve "k**â**bil" kelimelerindeki elif, yani **–â**'lar te'sîs harfidir.

Dahîl: Te'sîs ile revi arasındaki harekeli harftir.

Oldukça zamân zamân müsâ**d**if
Hayrânım olur nigâh-ı â**r**if

beytindeki "müsâ**d**if" ve "â**r**if" kelimelerindeki *dal* ve *râ* harfleri dahîl'dir.

---

* Redif konusu klâsik edebiyatta müstakil bir konu olarak ele alınmadığından ve revî harfinden sonra gelenler redif kabul edildiğinden redif konusu kafiye kısmında incelenmiştir.

67 Ali Cemâleddin, **Arûz-ı Türkî**, Millet Ktp., Edebiyat Kısmı, No: 307, s. 106.

68 **a.e.**

69 **a.e.**

70 Muallim Naci, **Istılâhât-ı Edebiyye**, (Haz.: Yekta Saraç), Gökkubbe Yay., İstanbul. 2004, s. 71.

Ridf: Revi'den önceki elif, vav veya sakin yâ'dır. İki türlü olur.

1- Revi ile aralarında harekeli veya sakin ayrıca bir harf bulunmaz. Meselâ: "mu'**tâ**d" ve "âb**â**d" kelimelerindeki *elif*'ler; "bî-ç**ü**n" ve "memn**û**n" kelimelerindeki *vav*'lar; "zar**î**f" ve "lat**î**f" kelimelerindeki sakin *yâ*'lar ridf'dir.

2- Revi ile ridf arasında sakin bir harf bulunur. Meselâ: "b**âf**te" ve "t**âf**te"; "s**ûh**te" ve "d**ûh**te"; "r**îh**te" ve "b**îh**te" kelimelerindeki elif, vâv ve yâ'lar ridf'tir.

Kayd: Ridf'ten farklı olarak, revi ile aralarında fasıla olmamak kaydıyla üst tarafındaki sakin harftir. Meselâ: "pe**s**t" ve "pere**s**t" , "be**z**m" ve "re**z**m", "de**r**d" ve "me**r**d" kelimelerindeki kafiyeler bu türdendir.

Klâsik Dönemde kafiye ile ilgili yapılan tasniflerde kafiye harfleri esas alınmıştır. Buna göre kafiyeler yapısı bakımından *mücerred, müesses*, *müreddef* ve *mukayyed* olmak üzere dört grupta incelenmiştir:

Mücerred Kafiye: Kafiyenin yalnız *revi* harfi ile yapılanına denir. Her çeşit kafiyede en önce dikkate alınacak olan, revi harfindeki birliktir.

Müreddef Kafiye: Revi'den önce gelen ve ridf adı verilen, "elif", "vav" ve "ye" harflerinden birinin kafiyeli kelimede bulunması ile yapılan bu kafiyeye *müreddef kafiye* denir. Bu harflerden "elif" harfi ile yapılan; "k**â**n" ve "c**â**n"; "vâv" harfi ile yapılan; "h**û**r" ve "n**û**r"; "yâ" harfi ile yapılan; "d**î**n" ve ç**î**n" kelimeleri *müreddef kafiye'*ye örnek gösterilen kelimelerdir.

Mukayyed Kafiye: Revi harfinden önce gelen, "elif", "vav" ve "ye" harfinin dışında bir harfin tekrarı ile olan kafiyedir ki tekrar edilen bu harfe, *kayd* denir. Mesela; "de**r**d" ve "me**r**d" in *râ'*sı, "ka**n**d" ve "çe**n**d" in *nun*'u **kayd** harfidir.

Müesses Kafiye: Reviden önce "elif" ve elif ile revi arasına harekeli bir harf getirilmesiyle yapılan kafiyedir. Meselâ; "**âkıl**" ve "c**âh**i**l**" kelimelerinde "lam"lar *revî*, "â" lar *te'sis*, "ha" ve "kaf" harfleri ise *dahîl'*dir.

Yeni Türk şiirinde kafiye çeşitleri belirlenirken, klâsik şiirde ve halk şiirinde kullanılan kafiyelerin ortak özelliklerinin birleştirilmesi ile yeni adlarla sınıflandırılmıştır. Yeni sınıflandırmaya göre dört çeşit kafiye vardır[71].

---

[71] Cem Dilçin, **ÖrneklerleTürk Şiir Bilgisi**, TDK Yay., Ankara, 1997, s. 85.

Yarım Kafiye: Dize sonlarında redif harici yalnızca bir tek ünsüz harfin benzerliğine dayanan kafiyedir.

Tam Kafiye: Dize sonlarında redif haricindeki bir sesli, bir sessiz harfin benzeşmesiyle oluşur.

Zengin Kafiye: Dize sonlarında redif dışındaki ikiden fazla sesin benzeşmesiyle oluşan kafiyedir.

Cinaslı kafiye: Ses bakımından aynı, anlam bakımından farklı olan kelimelerin ya da kelime gruplarının bir arada kullanılmaları sonucu ortaya çıkan kafiyedir.

3.1. Fuzûlî Divanı'nda Kafiye ve Redif Kullanımı

3.1.1. Kafiye Kullanımı

Fuzûlî Divanı'nda yer alan tüm nazım şekilleri dikkate alınarak hangi seslerle kafiye oluşturulduğu ve bu kafiye seslerinin kullanım oranları ve yüzdeleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 12

Fuzûlî Divanındaki Kafiye Seslerinin Dağılımı

Kâfiye Harfleri	Kâfiyeli Harflerin Dağılımı	%
-â	46	8,8
-âb	21	4,0
-âb/eb	5	1,0
-abr/ebr	1	0,2
-âc	6	1,1
-âd	9	1,7
-âde	4	0,8
-âf/ef	3	0,6
-âg/ag	6	1,1
-âh	10	1,9
-âhi/âhı	1	0,2
-âk	7	1,3
-âl	28	5,4
-âle	1	0,2
-âm	10	1,9
-âm/em	8	1,5
-âme	1	0,2
-ân/an	94	18,0
-an/en	6	1,1
-âne	9	1,7
-âr	66	12,6
-ar/er	12	2,3

-âre	6	1,1
-arif/erif	1	0,2
-âs	3	0,6
-âs/es	4	0,8
-âş	6	1,1
-ât	8	1,5
-ât/et	9	1,7
-âye	1	0,2
-âyet	1	0,2
-âyık	1	0,2
-âz	4	0,8
-âze	1	0,2
-ef	1	0,2
-eg	1	0,2
-eh	1	0,2
-ehd	1	0,2
-ek	1	0,2
-em	3	0,6
-en	6	1,1
-end	3	0,6
-eng	2	0,4
-er	18	3,4
-erd	3	0,6
-et	9	1,7

-eyle	1	0,2		-ol/ul	2	0,4
-hâ	2	0,4		-û/u	3	0,6
-ık	1	0,2		-ûb	1	0,2
-ıh/ih	1	0,2		-ûd	2	0,4
-îb	3	0,6		-ûh	2	0,4
-îl/ıl	9	1,7		-ûl	2	0,4
-ız/ iz	1	0,2		-ûn	14	2,7
-ib	1	0,2		-ûr	5	1,0
-îf	1	0,2		-ur/or/ır	2	0,4
-îh	2	0,4		-ut	1	0,2
-îk	1	0,2		-ûy	1	0,2
-în	8	1,5		-ûz	1	0,2
-îr	2	0,4		-ül	2	0,4
-is	2	0,4		**Toplam**	522	100,0
-oh	1	0,2				

Kafiye sesleri ve bu seslerin kullanım oranlarının verildiği yukarıdaki tablo incelendiğinde Fuzûlî'nin kafiye oluştururken en fazla tercih ettiği seslerin sırası ile, **-ân** (94; %18), **-âr** (66; %12) ve **–â** (46; % 8) sesleridir.

3.1.2. Redif Kullanımı

Şâirin divanında yer alan redif kullanımı yapısına göre üç şekilde oluşturulmuştur. Bunlar; sadece kelime halinde, sadece ek halinde ve hem ek hem kelime şeklinde oluşturulan rediflerdir. Bunların kullanımlarını gösteren tablolar sırasıyla aşağıda verilmiştir.

Tablo 13

Fuzûlî'de Redif Kullanımı

Fuzûlî Kelime halindeki redif		Fuzûlî ek redifler		Fuzûlî kelime ve ek redif	
arz	1	-a	3	-a benzetdüm	1
âşık	1	-ana	4	-a çerağ	1
bah	1	-da	1	-a degşürdüm	1
beklerüz	1	-dan	2	-a sarf	1
bilibdür bilübem	1	-dan/-den	1	-a yetmişem	1
çeker	1	-dandur	1	-dan ayrılmışam	1
degül	2	-den	1	-dan gayrı	2
dut (kelime)	2	-derler	1	-dan haber verdün	1
dutar	1	-dır	1	-dan kes	1
dutmuşlar	1	-dir	1	-dan sahlanmaz	1
dutsam	1	-dur	12	-den eyle kıyas	1
dün dut	1	-dür	7	-dur bu	4
eder	1	-em	4	-dur garaz	1
et (kelime)	1	-et (ek)	1	-dur senün	1
etdi	2	-ı	11	-durdı meni	1
etdi meni	1	-ıdur	1	-dür ışk	1

etdügümdendür	1
etdügümi	1
etdüm	3
etdün	3
etegin	1
etme	1
etme dahi	1
etmedi	1
etmedün olmaz	1
etmese	1
etmez	1
etmez idüm	1
etmez mana	1
etmez mi idüm	1
etmiş	1
ey hakîm	1
ey şeyh	1
ey vaiz	1
ey vaiz	1
eyle	3
eyle geç	1
eyledi	2
eyledün	1
eylemek olmaz	1
eylemiş	1
eyler	5
eyler güstah	1
eyler meni	1
eyler seni	1
eyler şem	1
eylerem	2
eyleye	1
eyleyen	1
fida	1
galat	1
geç (kelime)	1
gördügün gönlüm	1
görelüm	1
görgec	2
görünür	1
gül	1
güstah	1
hancer	1
henüz	3
içer	1
içre	1
idi (kelime)	1
idüm (kelime)	1
ile	2

-ımdan	1
-ın	3
-ına	1
-ında	1
-ından	2
-ını	1
-i	11
-idi	1
-in/un	1
-lar	1
-lar mıdur	1
-lara	1
-lardan	1
-larıyuz	1
-ler	1
-lıg	2
-ma	1
mı	1
-sız	1
-si	3
-sine	1
-uben	1
-um	7
-uma	1
-umdan	3
-umdur	1
-umı	2
-umuz	1
-un	7
-un/ün	1
-una	1
-unam	1
-üm	5
-ümdür	2
-ümi (halümi)	1
-ünden	1
-üni	1
-ya	2
-yem	1
-yı	2
Toplam	132

-dür mana	2
-dür sana	1
-e düşdün ey dil	1
-e sabr	1
-ı ile	1
-ı var	2
-ın sever	1
-i kalmadı	1
-i neylerem	1
-lıgım vardur	1
-nun görüb	1
-um bu gece	1
-um gitdi	1
-um görüb	1
-um kalmadı	1
-um sensiz	1
-uma arz	1
-umdan menüm	1
-umdan sakın	1
-umdur menüm	1
-un eyler arzu	1
-un gerekmez mi sana	1
-un içindür	1
-un içün	1
-un nakıs	1
-un senün	2
-unca var	1
-undandur	1
-üm artar	1
-üm menüm	1
-ün sadkası	1
-ün senün	1
-ün var	1
-ünden cüda	1
Toplam	58

ile bahs	2
ilen (kelime)	1
imiş (kelime)	2
imiş ancak	1
istemez	1
kadeh	1
kalem	1
kalmadı	1
kılgıl	1
kılmaz	1
kılmışam hasıl	1
kılsam ayb imiş	1
kimi	2
lafz	1
lezîz	1
mana	3
meni	4
menüm	1
mı(soru)	1
muş gönlümü	1
ne imiş	1
ola	1
olalum	1
olandan sor	1
oldsun sana	1
oldu	1
oldugun	1
oldugun bilmez	1
oldur	1
olmadan	2
olmagıl	1
olmasun	2
olmasun ya yarab	1
olmaz	3
olmuş	2
olsa yeg	1
olsun	1
olur	4
oynar	1
peyda	1
sana	7
sarhoş	1
seni	2
sor	1
söz	1
su	1
subh	2
şem	1
tama'	1

tek (gibi)	2
tek lezîz	1
unut	1
üzre	1
var	1
vermedün	1
vermez	1
verür	1
yazmışlar	1
yeter	1
yetmez mi	1
yoh	2
yürüt	1
yüzün	1
Toplam	175

Yukarıdaki tablolarda şâirin şiirlerinde kullandığı ek, kelime ve hem ek hem kelimeden oluşan redifler ve bunların kullanım oranları verilmiştir. Buna göre, şâirin hem ek hem kelimeden oluşan redif sayısı toplam 58'dir. Sadece eklerle oluşturduğu redif sayısı toplam **132**'dir. Sadece kelimelerle oluşturulan redif sayısının toplam **175** olduğu görülmektedir.

Fuzûlî Divanı'nda redif olan kelimelerin, kelime türlerine göre dağılımı ise aşağıdaki tablolarda belirtilmiştir.

Tablo 14

Fuzûlî'de Fiil Olan Redifler

-a benzetdüm	1	bah	1	etmedün olmaz	1	geç	1
-a degşürdüm	1	beklerüz	1	etmese	1	gördügün gönlüm	1
-a yetmişem	1	bilibdür bilübem	1	etmez	1	görelüm	1
-dan ayrılmışam	1	çeker	1	etmez idüm	1	görgec	2
-dan haber verdün	1	dut	2	etmez mana	1	görünür	1
-dan kes	1	dutar	1	etmez mi idüm	1	idi	1
-dan sahlanmaz	1	dutmuşlar	1	etmiş	1	idüm	1
-den eyle kıyas	1	dutsam	1	eyle	3	imiş (kelime)	2
-e düşdün ey dil	1	dün dut	1	eyle geç	1	imiş ancak	1
-ın sever	1	eder	1	eyledi	2	istemez	1
-i kalmadı	1	et	1	eyledün	1	kalmadı	1
-i neylerem	1	etdi	2	eylemek olmaz	1	kılgıl	1
-nun görüb	1	etdi meni	1	eylemiş	1	kılmaz	1
-um gitdi	1	etdügümdendür	1	eyler	5	kılmışam hasıl	1
-um görüb	1	etdügümi	1	eyler güstah	1	kılsam ayb imiş	1
-um kalmadı	1	etdüm	3	eyler meni	1	ne imiş	1
-umdan sakın	1	etdün	3	eyler seni	1	ola	1
-un eyler arzu	1	etegin	1	eyler şem	1	olalum	1
-un gerekmez mi sana	1	etme	1	eylerem	2	olandan sor	1
		etme dahi	1	eyleye	1	oldu	1
		etmedi	1	eyleyen	1		

oldugun	1		yarab			oynar	1		yeter	1
oldugun bilmez	1		olmaz	3		sor	1		yetmez mi	1
oldur	1		olmuş	2		unut	1		yürüt	1
olmadan	2		olsa yeg	1		vermedün	1		Toplam	130
olmagıl	1		olsun	1		vermez	2			
olmasun	2		olsun sana	1		verür	1			
olmasun ya	1		olur	4		yazmışlar	1			

Verilen tablo incelendiğinde şâirin fiil veya içinde fiil geçen kelimelerle oluşturduğu redif sayısı 130'dur.

Fiillerle oluşturulan rediflerin yer aldığı tablo incelendiğinde olumsuzluk eki alarak redif oluşturulan fiil sayısı 27'dir. Aşağıda verilen isim soylu kelimelerle yapılan redif tablosunda ise olumsuz anlamlı 4 kelime ile redif oluşturulmuştur. Şâir anlam bakımından olumsuzluk içeren toplam 32 kelime ile redif oluşturmuştur.

Aşağıda verilen tabloda redif olarak kullanılan isim soylu kelimeler ve bu kelimelerin kullanım oranlarını görülmektedir.

Tablo 15

Fuzîlî'de İsim Soylu Redifler

Fuzûlî isim soylu redifler							
-a çerağ	1		-undandur	1		kimi	2
-a sarf	1		-üm artar	1		lafz	1
-dan gayrı	2		-üm menüm	1		lezîz	1
-dur bu	4		-ün sadkası	1		mana	3
-dur garaz	1		-ün senün	1		meni	4
-dur senün	1		-ün var	1		menüm	1
-durdı meni	1		-ünden cüda	1		muş gönlümü	1
-dür ışk	1		arz	1		peyda	1
-dür mana	2		âşık	1		sana	7
-dür sana	1		degül	2		sarhoş	1
-e sabr	1		ey hakîm	1		seni	2
-ı ile	1		ey şeyh	1		söz	1
-ı var	2		ey vaiz	1		su	1
-lardan meni	1		fida	1		subh	2
-lıgım vardur	1		galat	1		şem	1
-um bu gece	1		gül	1		tama'	1
-um sensiz	1		güstah	1		tek (gibi)	2
-uma arz	1		hancer	1		tek lezîz	1
-umdan menüm	1		henüz	3		üzre	1
-umdur menüm	1		içer	1		var	1
-un içindür	1		içre	1		yoh	2
-un içün	1		ile	2		yüzün	1
-un nakıs	1		ile bahs	2		Toplam	102
-un senün	2		ilen (kelime)	1			
-unca var	1		kadeh	1			
			kalem	1			

İsim soylu kelimelerle oluşturulan redifler ve bu kelimelerin kullanım oranlarının belirtildiği tablo incelendiğinde isim türü kelimelerle toplam 102 redif oluşturulduğu görülür.

Şâirin redif oluştururken kullandığı isim soylu kelimelerden özellikle şahıs zamirlerinin kullanım oranının fazla olduğu görülmüştür. Şahıs zamirleri ve bunların oranları aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 16

Fuzûlî'de Şahıs Zamiri Olan Redifler

-dur senün	1
-durdı meni	1
-dür mana	2
-dür sana	1
-lardan meni	1
-um sensiz	1
-umdan menüm	1
-umdur menüm	1
-un senün	2
-üm menüm	1
-ün senün	1
mana	3
meni	4
menüm	1
sana	7
seni	2
Toplam	30

Yukarıdaki tablo incelendiğinde Fuzûlî'nin özellikle 1. ve 2. tekil şahıs zamirini kullandığı görülür. Toplam 30 şiirde geçen ben (15) ve sen (15) rediflerinin kendi içindeki dağılımı da eşittir.

3.2. Bâkî Divanı'nda Kafiye ve Redif Kullanımı

3.2.1. Kafiye Kullanımı

Bâkî Divanı'nda yer alan tüm nazım şekillerinde kullanılan kafiye sesleri ve bunların oranları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 17

Bâkî'de Kafiye Kullanımı

Kafiye Sesleri	Kafiye Seslerinin Dağılımı	%
â	81	14,8
âb	22	4,0
âc	2	0,4
âd	12	2,2
âde	6	1,1
âf	4	0,7
af/ef	3	0,5
âg/ag	5	0,9
âh	6	1,1
âk/ak	16	2,9
âkî/âkı	3	0,5
âl	19	3,5
al/el	7	1,3
âla/âle	6	1,1
âm	10	1,8
âm/em	10	1,8
ân/an	95	17,3
ân/en	9	1,6
âna/âne	7	1,3
ând/end	2	0,4
âne	20	3,6
âr	119	21,7
ar/er	23	4,2
ar/er/ir	8	1,5
âre	9	1,6
âre/âra	7	1,3
âs	1	0,2
as/es	1	0,2
asta/este	1	0,2
âş/aş	6	1,1
ât/at	2	0,4
ât/et	14	2,6
ây	2	0,4
ay/ey	1	0,2
ayın harfi	3	0,5
ayn/eyn	1	0,2
ayr/eyr	1	0,2
âz	14	2,6
âze	2	0,4
ed	1	0,2
ehî	2	0,4
ek	2	0,4
el	2	0,4
em	7	1,3
en	5	0,9
end	2	0,4
ende	2	0,4
eng	6	1,1
er	17	3,1
erd	2	0,4
erî	1	0,2
erk/ark	1	0,2
es	3	0,5
est	2	0,4
eş	1	0,2
et	4	0,7
ev	1	0,2
eyk	1	0,2
ık	1	0,2
ıl/il	5	0,9
ış/iş	1	0,2
î	1	0,2
îd	2	0,4
iç	1	0,2
il	4	0,7
îm	3	0,5
În	8	1,5
îne	3	0,5
îr	12	2,2
îşe	1	0,2
îz	1	0,2
ol	1	0,2
û	13	2,4
ûd	2	0,4
ûl	3	0,5
ûl/ul/ül	5	0,9
ûm	1	0,2
ûn	10	1,8
ûr	8	1,5
ur/ür/or	3	0,5
ûs	1	0,2
ûş	2	0,4
ûz	2	0,4
uz/üz/öz	3	0,5
ûze	1	0,2
ül	6	1,1
Toplam	726	100

Verilen tablo incelendiğinde şâirin en fazla sırası ile **âr** (119; %21), **ân** (95: 17) ve **â** (81; %14) sesleri ile kafiye oluşturduğu görülür.

3.2.2. Redif Kullanımı

Bâkî Divanı'nda yer alan redifler yapı bakımından incelendiğinde rediflerin üç şekilde oluşturulduğu görülmektedir. Bunlar, kelime, ek ve hem kelime hem ek ile birlikte oluşturulan rediflerdir. Bu rediflerde yer alan kelime ve eklerin neler olduğu ve bunların kullanım oranları aşağıdaki tablolarda ayrı ayrı verilmiştir.

Aşağıda verilen tablo redif oluşturulan kelimeler ve bu kelimelerin kullanım oranlarını göstermektedir.

Tablo 18

Bâkî'de Redif Kullanımı

Bâkî kelime halindeki redifler		Bâkî ek ve kelime halindeki redifler		Bâkî ek halindeki redifler	
açdum	1	-a başladun	1	-a	2
ana	1	-a başlayalum	1	-amaz	1
ancak	2	-a benzer	1	-âsâ	1
artar	1	-a benzetdüm	1	-cugı	1
bahs	1	-a mensubuz	1	-da	8
bar	1	-a saldun beni	1	-dan	7
begler	1	-a yazdı	1	-dan/-den	3
ben	1	-dan bil	1	-de	5
benefşe	1	-dan garaz	1	-dedür	1
beni	1	-dan haz	1	-den	2
berü gel	1	-dan yig	2	-dı	1
bile	1	-de şem'	1	-dılar	1
bilmezlenür	1	-den bil	1	-dur	14
bilürin	1	-den cânibe	1	-dur/-dür	7
biraz	1	-den geç	1	-durmış	1
bogası	1	-den geçdüm	1	-düm	1
budur	1	-den incinür	1	-dün	1
bul	1	-dur 'akıbet	1	-dür	10
bundadur	1	-dur dagum	1	-e	8
çek	1	-dur gûyâ	1	-em	1
çekdüm	1	-dur yine	1	-ı	15
çeker	5	-dür bâ'is	2	-ı/-i	1
da güzel	1	-dür bana	1	-ıdur	2
deger	1	-dür dirler	1	-ın	2
degül	3	-dür gelen	1	-ına	4
degüldür ol	1	-dür sanurlar	1	-ında	2
deldi	1	-e cânâ	1	-ını	2
dem	1	-e/- a çıkmaya	1	-i	3
demidür	1	-ı dürüst	1	-ine	1

didiler	2	-ı firak	1	-lar	2
didüm	1	-ı geçer	1	-lar/-ler	1
dirler	1	-ı gör	2	-ları	1
ditrer	3	-ı görsünler	1	-larun	2
düşdi	1	-ı görün	1	-ler	3
düşer	1	-ı gül	1	-lıgı	1
düşmişdür	1	-ı 'îd	1	-ludur	2
düşmüş	1	-ı kadeh	1	-lugum	1
eger	1	-ı ma'delet	1	-lüdür	1
eglensün	1	-ı severin	1	-madı	1
elde	1	-ı tuymazsın	1	-madın	2
ey gönül	1	-ı var	1	-medi	1
eyle	1	-ıyuz cânâ	1	-meye	1
eyledi	1	-i aşk	2	mıdur	2
eyledüm	2	-i döne döne	1	-müz	1
eyledün	2	-i yokdur	1	-nun	1
eyleme ihsan eyle	1	-in gösterür	1	-sı	2
eyler	4	-lar bilmiş ol	1	-sına	2
eyler beni	1	-ler dönsün	1	-si	1
eylesen	1	-ler idi	1	-sin	2
eylesün	2	-ler vardur	1	-siyüz	1
eyleyelüm	1	-lık zamanıdur	1	-um	3
gamını	2	-na fidâ	1	-uma	1
geçer	2	-nun ucundan	1	-umdur	3
geldi	3	-sı hoş gelür	1	-umuz	2
gelmesün	1	-sın kadehün	1	-un	11
gelür	1	-um aldılar	1	-sıdur	3
gerek	1	-um benüm	1	-undan	2
getürür	1	-um gözedür	1	-üm	1
gibi	10	-um özenür	1	-ümüz	1
gibi gelür	1	-un 'aynına	1	-ün	7
girdiler	1	-un elinden	1	-üne	1
gizlemiş	1	-un gibi	1	-ya	4
gör	2	-un senün	1	-yem	1
göresin	1	-un yiri	1	-yı	1
görinür	1	-unda kalmışdur	1	-yile	1
görüp rahm itmedün kıldugum	1	-üm üzre	1	-yla	1
gösterür	1	-ün minnetin	1	Toplam	182
gözedür	1	-ya bak	1		
gül	5	-ya mâliküz	1		
hançer	1	-yı bag	1		
harcanur	1	-yı ben	1		
hâtem	1	-yı gör	1		
hem	1	-yı saltanat	1		
her gün	1	-yı söyletsen	1		
hoş gelür	1	Toplam	78		
içinde	1				
ide	3				
ideler	1				

idelüm	2
ider	1
idi	1
ile	8
imiş	1
incimez	1
ise	1
ise gitdi	1
istemez	1
ister	1
isterin	1
işte ben	1
itdi	2
itdiler	2
itdüm	1
itdün	1
itmede	1
itmek gerek	1
itsem gerek	1
itti	1
kabak	1
kalmadı	2
karanfül	1
kâşkî	1
katlanmaz	2
kendidür	1
kevkeb	1
kıblem	1
koynına	1
kulak çeker	1
la'l	1
lâle	1
lezîz	1
meclis	1
meded	1
nakş	1
nedür	1
neydügin	1
neyi	1
neyler	1
neylesün	1
ol	3
ola	1
olan	1
olan bilür	1
oldı	2
olmadan	1
olmadı	1
olmaga bâ'is	1

olmayıcak	2
olmaz	4
olsa	3
olsun	6
olup gider	1
olur	8
olur bâ'is	1
olur gezer	1
öldürür	1
rû	1
saf saf	1
salındı	1
sanavber	1
sarıldı	1
sarılmak	1
sarmaşur	1
semt semt	1
sen irmesen	1
ser-fürû	1
söylen söylesün	1
söylersin	1
subh	1
sünbül	1
şevk	1
şikest olur	1
şikeste	1
tapşurdum	1
tâze	1
teşnedür	1
tutun	1
tuyurma	1
ülker	1
üstindedür	2
üstine	3
üzre	3
var	3
virüp	1
yigdür	1
yir yir	1
yiridür	1
yirine	1
yiter	2
yitişmez	1
yok	2
zahmına	1
zülfün	1
Toplam	251

Yukarıdaki tablo incelendiğinde Bâkî Divanı’nda kelime ile oluşturulan rediflerin toplam sayısı 251’dir. Hem ek hem kelimenin birlikte kullanılmasıyla oluşturulan redif sayısının 78, sadece ek kullanarak oluşturulan redif sayısının 182 olduğu görülür.

Bâkî’nin şiirlerinde kelimelerle oluşturulan rediflerde yer alan kelimelerin tür bakımından dağılımı ise aşağıdaki tablolarda belirtilmiştir.

Aşağıda yer alan tablo, içinde fiil olan rediflerde kullanılan fiilleri ve bu fiillerin dağılımını göstermektedir.

Tablo 19

Bâkî'de İçinde Fiil Olan Redifler

Bâkî içinde fiil olan redifler	
-a başladun	1
-a başlayalum	1
-a benzer	1
-a benzetdüm	1
-a saldun beni	1
-a yazdı	1
-dan bil	1
-den bil	1
-den geç	1
-den geçdüm	1
-den incinür	1
-dür dirler	1
-dür gelen	1
-dür sanurlar	1
-e/- a çıkmaya	1
-ı geçer	1
-ı gör	2
-ı görsünler	1
-ı görün	1
-ı severin	1
-ı tuymazsın	1
-i döne döne	1
-in gösterür	1
-lar bilmiş ol	1
-ler dönsün	1
-ler idi	1
-sı hoş gelür	1
-um aldılar	1
-um gözedür	1
-um özenür	1
-unda kalmışdur	1
-ya bak	1
-yı gör	1
-yı söyletsen	1
açdum	1

artar	1
berü gel	1
bilmezlenür	1
bilürin	1
bul	1
çek	1
çekdüm	1
çeker	5
deldi	1
didiler	2
didüm	1
dirler	1
ditrer	3
düşdi	1
düşer	1
düşmişdür	1
düşmüş	1
eglensün	1
eyle	1
eyledi	1
eyledüm	2
eyledün	2
eyleme ihsan eyle	1
eyler	4
eyler beni	1
eylesen	1
eylesün	2
eyleyelüm	1
geçer	2
geldi	3
gelmesün	1
gelür	1
gerek	1
getürür	1
gibi gelür	1
girdiler	1

gizlemiş	1
gör	2
göresin	1
görinür	1
görüp rahm itmedün kıldugum	1
gösterür	1
gözedür	1
harcanur	1
hoş gelür	1
ide	3
ideler	1
idelüm	2
ider	1
idi	1
imiş	1
incimez	1
ise	1
ise gitdi	1
istemez	1
ister	1
isterin	1
itdi	2
itdiler	2
itdüm	1
itdün	1
itmede	1
itmek gerek	1
itsem gerek	1
itti	1
kalmadı	2
katlanmaz	2
kulak çeker	1
neydügin	1
neyler	1
neylesün	1

ol	3		olup gider	1		şikest olur	1
ola	1		olur	8		tapşurdum	1
olan	1		olur gezer	1		tutun	1
olan bilür	1		öldürür	1		tuyurma	1
oldı	2		salındı	1		virüp	1
olmadan	1		sarıldı	1		yiter	2
olmadı	1		sarılmak	1		yitişmez	1
olmayıcak	2		sarmaşur	1		Toplam	182
olmaz	4		sen irmesen	1			
olsa	3		söylen söylesün	1			
olsun	6		söylersin	1			

Buna göre şâirin fiil köklü kelimelerle oluşturduğu redif sayısı 182'dir. Tabloda da görüldüğü gibi redif oluşturulurken belli bir kelime üzerinde yoğunlaşılmamış, bir kelime en çok 4 ya da 5 kez redif olarak kullanılmıştır. Bunun dışındaki kelimelerin kullanım oranları 1 veya 2'dir.

Olumlu ve olumsuz anlam içeren fiil sayıları dikkate alındığında Bâkî'de anlam bakımından olumsuz kelimelerle oluşturulan redif sayısı **25**'tir.

İsim köklü kelimelerle oluşturulan redifler ve bunların dağılımı ise aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 20

Bâkî'de İsim Soylu Redifler

-a mensubuz	1		-i yokdur	1		begler	1
-dan garaz	1		-ler vardur	1		ben	1
-dan haz	1		-lık zamanıdur	1		benefşe	1
-dan yig	2		-na fidâ	1		beni	1
-de şem'	1		-nun ucundan	1		bile	1
-den cânibe	1		-sın kadehün	1		biraz	1
-dur 'akıbet	1		-um benüm	1		bogası	1
-dur dagum	1		-un 'aynına	1		budur	1
-dur gûyâ	1		-un elinden	1		bundadur	1
-dur yine	1		-un gibi	1		da güzel	1
-dür bâ'is	2		-un senün	1		deger	1
-dür bana	1		-un yiri	1		degül	3
-e cânâ	1		-üm üzre	1		degüldür ol	1
-ı dürüst	1		-ün minnetin	1		dem	1
-ı firak	1		-ya mâliküz	1		demidür	1
-ı gül	1		-yı bag	1		eger	1
-ı 'îd	1		-yı ben	1		elde	1
-ı kadeh	1		-yı saltanat	1		ey gönül	1
-ı ma'delet	1		ana	1		gamını	2
-ı var	1		ancak	2		gibi	10
-ıyuz cânâ	1		bahs	1		gül	5
-i aşk	2		bar	1		hançer	1

hâtem	1
hem	1
her gün	1
içinde	1
ile	8
işte ben	1
kabak	1
karanfül	1
kâşkî	1
kendidür	1
kevkeb	1
kıblem	1
koynına	1
la'l	1
lâle	1
lezîz	1

meclis	1
meded	1
nakş	1
nedür	1
neyi	1
olmaga bâ'is	1
olur bâ'is	1
rû	1
saf saf	1
sanavber	1
semt semt	1
ser-fürû	1
subh	1
sünbül	1
şevk	1
şikeste	1

tâze	1
teşnedür	1
ülker	1
üstindedür	2
üstine	3
üzre	3
var	3
yigdür	1
yir yir	1
yiridür	1
yirine	1
yok	2
zahmına	1
zülfün	1
Toplam	147

Yukarıda verilen tablo incelendiğinde şâirin isim köklü kelimelerle oluşturduğu redif sayısının **147** olduğu görülmektedir. Yine görüldüğü gibi isim soylu kelimelerle oluşturulan redif sayısı en çok 10'dur. Bazı kelimeler dışında kalan kelimelerin çoğu ile 1 kez redif oluşturulmuştur. Redif oluşturulurken en sık tekrar eden kelimeler *gibi* (10) ve *ile* (8) edatlarıdır.

Aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere şâirin, şahıs zamiri ile oluşturduğu redif sayısı 10'dur.

Tablo 21

Bâkî'de Şahıs Zamiri Olan Redifler

-dür bana	1
-um benüm	1
-un senün	1
-yı ben	1
ana	1
ben	1
beni	1
degüldür ol	1
işte ben	1
kendidür	1
Toplam	10

3.3. Karşılaştırma ve Değerlendirme

Fuzûlî Divanı'nda yer alan şiirlerin kafiyeleri incelendiğinde, **522** şiirde kullanılan kafiye sesleri ve bunların oranları en fazla sırasıyla **-ân** (94; %18), **-âr** (66; %12) ve **–â** (46; % 8)'dir. Bâkî'de ise **726** şiirde kullanılan kafiye sesleri ve bunların yüzde oranları sırasıyla en fazla **-âr** (119; %21), **-ân** (95: 17) ve **-â** (81; %14)'dır.

Her iki şâirin de kafiye olarak aynı sesleri diğer kafiye seslerine göre daha fazla kullandığı görülür.

Kafiye sesleri ve bunların dağılım oranları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 22

Kafiye Seslerinin Sayı ve Yüzde Dağılımı

	Fuzûlî	%	Bâkî	%
-â	46	8,8	81	14,8
-ân	94	18,0	119	17,3
-âr	66	12,6	95	21,7

Kullanılan redifler yapısına göre incelendiğinde;

Fuzûlî'de **sadece kelimelerle** oluşturulan redif sayısı 175**, kelime-ek** birlikte oluşturulan redif sayısı 58, **sadece ekle** oluşturulan redif sayısı ise 132'dir.

Bâkî'de ise **sadece kelime** ile oluşturulan redif sayısı 251, **sadece ek** ile oluşturulan redif sayısı 182, **ek-kelime birlikte** oluşturulan redif sayısı da 78 olduğu görülür.

Rediflerin yapısı bakımından her iki şâirin redif oluşturma şekillerinin yüzde oranlarının verildiği aşağıdaki tablo incelendiğinde oranlar arasındaki fark daha açık görülecektir.

Tablo 23

Rediflerin Yapılarına Göre Dağılımı

	Fuzûlî	%	Bâkî	%
Kelime	175	47,9	251	49,1
Ek-kelime	58	15,9	182	35,6
Ek	132	36,2	78	15,3
Toplam	365	100,0	511	100,0

Her iki şâirin redif olarak kullandığı kelimelerin yapısı bakımından ortaya çıkan kullanım oranlarındaki farklılıklarla ilgili şu an için herhangi bir neticeye ulaşılamamakla birlikte söz konusu kullanımın dil psikolojisi ile ilgili olduğu düşünülebilir.

Her iki şâirin redif oluştururken kullandığı kelimelerin türü ile ilgili bilgilerin ve bunların oranlarının yer aldığı tablo ise aşağıda verilmiştir.

Tablo 24

Redif olan Kelimenin Türüne Göre Dağılımı

	Bâkî	%	Fuzûlî	%
zamir	10	2,0	30	8,3
isim	147	28,7	103	28,4
fiil	182	35,5	129	35,5
Toplam	511	100,0	363	100,0

Buna göre, Bâkî'nin redif bulunan toplam **511** şiirinde yer alan ve redif olarak kullanılan kelimelerin kök bakımından incelenmesiyle, şâirin fiil köklü veya içinde fiil geçen kelimelerle oluşturduğu redif sayısının **182** olduğu görülmüştür. İsim köklü kelimelerle oluşturulan redif sayısı **147**, isimlerin içinde şahıs zamiri ile oluşturulan redif sayısı ise **10**'dur. Buna göre şâir en fazla fiil köklü kelimelerle redif oluşturmuştur.

Buna göre Fuzûlî'nin redif kullandığı toplam **363** şiirinde, içinde fiil bulunan veya fiil köklü kelimelerle oluşturulan redif sayısı **129**, isim köklü kelimelerle oluşturulan redif sayısı **103'tür. İ**çinde isimlerin yer aldığı rediflerin **30'**u şahıs zamiridir.

Redifin kelime türünü gösteren tablo incelendiğinde her iki şâirde de isim ve fiil soylu kelimelerle oluşturulan rediflerin oranı eşittir; fakat zamir türü ile redif oluşturma oranı % 8,3 ile Fuzûlî'de daha fazladır. Fuzûlî'nin redif olarak kullandığı 30 zamir türündeki kelimenin 15'i birinci tekil şahıs "sen", 15'i ikinci tekil şahıs zamiri olan "ben" kelimelerinden oluşmaktadır. Şâirin redif olarak şahıs zamirini özellikle tercih ettiği söylenebilir. Çünkü her beytin sonunda tekrarlanan redif, her ne kadar ahengi destekleyen bir unsur olarak kullanılsa da her beyitteki düşüncenin dayandırıldığı bir kavramdır. Şâirin doğal bir söylemle her beyitteki anlam alanına dahil ettiği redifin kelime olarak yansıttığı çağrışım elbetteki şâir için bilinçli bir tercihtir. "Ben" ile oluşturulan redif sayısının Fuzûlî'de, Bâkî'ye oranla daha fazla kullanılması şâirin dünya görüşü ile mutlaka ilgilidir.

Redif olarak kullanılan kelimelerden fiillerin kullanım oranı yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi her iki şâirde de %35,5 oranıyla eşittir.

Yine her iki şâirin olumsuz anlamlı kelimelerle oluşturduğu redif sayılarına bakıldığında Fuzûlî'nin toplam **363** rediften **31 (%8,5)**'i, Bâkî'nin toplam **512** rediften **25 (%4,9)**'i olumsuz anlamlı kelimelerden oluşmaktadır. Yüzde oranları

dikkate alındığında Fuzûlî'nin, Bâkî'ye oranla redif oluşturmak için daha fazla olumsuz kelime kullanması onun, Bâkî'ye nazaran daha karamsar bir ruh haline sahip olduğunu gösterir. Çünkü redif, her ne kadar şiire ahenk katan en önemli unsurlardan biri de olmakla birlikte M.A.Yekta Saraç'ın da belirttiği gibi: "Şiirin belli bir kavram etrafında şekillenmesini, o kavram etrafında dönmesini sağlar."[72]. Şiirde mananın devamlılığındaki etkisiyle bir nevi şiirin en önemli anlam alanı olan redif, bu dikkatlerle ele alındığında şâirin hissiyatını belirlemede önemlidir.

[72] M.A. Yekta Saraç, **Klâsik Edebiyat Bilgisi içim-Ölçü-Kafiye**, 3F Yay., İstanbul 2007, s.52.

4. BÖLÜM: FUZÛLÎ ve BÂKİ DİVANLARINDA MUHTEVA

Divan edebiyatı şiir anlayışına göre şiirde kelime seçimini etkileyen faktör, öncelikle vezin ve kafiye ile ilgili olarak kelimenin ses değeridir. Bununla birlikte şâirin tercihini etkileyen ve en az vezin ve kafiye kadar etkili olan bir diğer unsur da kelimenin anlam alanıdır. Şiir bütünlüğü içerisinde değerlendirildiğinde şâirin kelime tercihini Doğan Aksan: "Bir beyitte kullanılan bir sözcük, çeşitli söz sanatlarını gerçekleştirebilmek ve başkalarıyla ilişkiye sokulmak üzere belirlenmekte, kimi zaman birden çok anlamın su üstüne çıkması amacıyla şiirde yer almakta[73]"dır, şeklinde açıklamaktadır. Malzemesi dil olan şiir sanatında şâirlerin bu bilinçle bir araya getirdiği kelimeler, düşüncelerin aktarıldığı dil öğeleridir. Şâirin günlük konuşma dilinde var olan kelimelerle ortaya koyduğu duygu dünyasını Tunca Kortantamer: "Söze dökülen, hayatın, yaşanılanın kendisi değil, ifadesidir.[74]" şeklinde tanımlamaktadır. Şairin bilinçli kelime tercihleriyle oluşturduğu şiir, içinde barındırdığı kelimelerin anlam alanlarıyla şâirin hem kişiliğini hem de duygu yönünü yansıtmaktadır. Şâiri yansıtan şiirin bu özelliğini Ali Nihat Tarlan; "Büyük sanatkar, eserine ruhunu verir, ne kadar anonim bir âlemde dolaşsa kendi benliğini muhakkak bir taraftan bariz bir şekilde gösterir.[75]" ifadesiyle dile getirmektedir.

Yukarıda belirtilen düşüncelerden hareketle divan şiirinin iki önemli ismi olan Fuzûlî ve Bâkî'nin, şiirlerinde zikrettiği kelimeler hem konularına göre tasnif edilmiş hem de şâirlerin ilgili kelimeyi ne kadar tekrar ettiği aynı tablo içerisinde gösterilmiştir. Fakat, divan şiirinin bağlayıcılığı dikkate alındığında bazı kelimelerin sadece bir yerde ele alınamayacağı gerçeğini W.Andrews; "Kategorilerden bazıları birbirine öylesine sıkı bir biçimde bağlıdır ki, bir kategoriye ait kelimeler, sistemin temel bütünlüğünü veya anlamlılığını bozmadan bir başka kategoriye kolayca

---

[73] Doğan Aksan, **Şiir Dili ve Türk Şiir Dili**, Engin yay., Ankara, 2005, s. 68.

[74] Tunca Kortantamer, "Türk Şiirinde Ses Konusunda ve Ses Gelişmesinin Devamlılığı Üzerine Genel Bazı Düşünceler", **Eski Türk Edebiyatı- Makaleler**, Akçağ Yay., Ankara 1993, s.273.

[75] Ali Nihat Tarlan, "Divan Edebiyatında Sanat Telakkisi", **Edebiyat Meseleleri**, Ötüken Yay., İstanbul 1981, s.45.

aktarılabilir.[76]" şeklinde izah etmiş ve kelimenin anlam geçişlerinin doğallıkla yapıldığını vurgulamıştır.[*]

4.1. Din ve Tasavvuf

Osmanlı toplumunun kültürel ve sosyal hayatının değişmeyen unsuru olan din ve edebiyat açısından dinin ayrılmaz parçası tasavvuf, her alanda olduğu gibi klâsik Türk şiirini oluşturan imge dünyasında da kendini yoğun bir şekilde hissettirmiştir. Edebiyatta görülen tasavvufî yansımalar öncelikle kavram olarak şiirde yerini almış ve ardından şâirin hayat felsefesine göre düşünce boyutuyla şiire işlenmiştir. Şâirlerin mesajlarını bazen din ve tasavvufa ait kelimeleri kullanarak verdikleri de görülmektedir.

Divan edebiyatı şâirlerinin -tasavvuf felsefesini ister benimsesin ister benimsemesin- ilgili kavramları şiirlerinde sıklıkla kullandığı görülmektedir. Bu nedenle dönemin şâirleri incelenirken "din ve tasavvuf" bir bölüm olarak ayrıca ele alınmıştır.

4.1.1. Din

4.1.1.1. Allah

Allah ile ilgili, Fuzûlî Divanı'nda 1 tevhîd bulunmakta, Bâkî'de ise müstakil herhangi bir nazım şekli bulunmamaktadır. Fakat şâirler bunların dışında gazel, kaside veya diğer nazım şekillerinde Allah ile ilgili isim ve sıfatları zikretmişleridir.

Fuzûlî ve Bâkî Divanlarında yer alan şiirlerin tamamında Allah ile ilgili yer alan isim ve sıfatlar ve bunların tekrar sayısı aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Tabloda ayrıca kelimelerin yüzde oranları da verilmiştir. Verilen yüzde değerleri şâirlerin divanında yer alan tüm kelimelerin (tekrarlar da dahil) esas alınmasıyla belirlenmiştir.

---

[76] Walter G. Andrews, **Şiirin Sesi Toplumun Şarkısı**, (Çev.: Tansel Güney), İletişim Yay., İstanbul 2001, s.59.

[*] W.Andrews, aynı kelimenin farklı kategorilerde değerlendirilmesine "aşk"ı örnek göstermiştir ve "aşk"la ilgili terminolojinin aynı zamanda tasavvuf kategorisine de aktarılabileceğini belirtmiştir. Bkz. **a. e.**, s.59. Bu ve bunun gibi birden çok kategoride değerlendirilebilecek kelimeler, yapılan bu çalışmada tekrara düşmemek adına tek bir kategoride ele alınmıştır.

Tablo 25

Şâirlerin Divanlarında Yer Alan Allah'ın İsim ve Sıfatları

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Alîm	2		0,00	0,00
Allah	9	19	0,02	0,04
Allâm	1		0,00	0,00
Bârî Te'âlâ	1	4	0,00	0,01
Bârî-i Müte^c^âl		1	0,00	0,00
Beytü'l-Ma'mûr		1	0,00	0,00
Bûrhân-i Hak	1		0,00	0,00
Cebbâr	3	3	0,01	0,01
Celîl		1	0,00	0,00
Feyyâz-ı Mutlak		1	0,00	0,00
Gaffâr		3	0,00	0,01
Gânî-i Mutlak		1	0,00	0,00
Hakk Te'âlâ	79	17	0,15	0,03
Hâlik	2	1	0,00	0,00
Hallak	1		0,00	0,00
Hayy	2		0,00	0,00
Hayy-ı Kadîr		1	0,00	0,00
Hû	3	5	0,01	0,01
Hudâ (Hudâ-yı Te‹âlâ)	12	26	0,02	0,05
Hudâvend		14	0,00	0,03
İlâh	9	1	0,02	0,00
İlâhî		8	0,00	0,02
Îzid	8		0,01	0,00
Kâdir	2		0,00	0,00
Kirdigâr	9	2	0,02	0,00
Mevlâ	3	3	0,01	0,01
Mukaddir	1		0,00	0,00
Müheyminâ	2		0,00	0,00
Mün'im	4		0,01	0,00
Perverdigâr	6	4	0,01	0,01
Rab	32	9	0,06	0,02
Rabbânî	1	3	0,00	0,01
Rahîm	1	1	0,00	0,00
Rahmân	1	2	0,00	0,00
Rahmânî		1	0,00	0,00
Samed	2		0,00	0,00
Settâr	1	2	0,00	0,00
Tanrı	14		0,03	0,00
Yezdân	1	11	0,00	0,02
Zü'l-celâl	1	1	0,00	0,00
Toplam	214	146	0,40	0,30

Tablonun toplam satırına bakıldığında ilgili kelimeleri Fuzûlî %0,40, Bâkî %0,30 oranında kullandığı görülür. Fuzûlî'nin Allah'ın isim ve sıfatlarını Bâkî'ye oranla daha fazla zikrettiği görülür.

Allah’ın isim ve sıfatlarından Fuzûlî, 70 yerde kullandığı “Hakk”ı en fazla zikretmiş, bunu 32 yerde tekrarladığı “Rab”, daha sonra “Tanrı” (14 yerde) ve “Hudâ” (14 yerde) kelimeleri takip etmiştir.

Bâkî ise toplam 26 ile “Hudâ”yı en fazla, ikinci olarak toplam 19 ile “Allah” ve üçüncü olarak da 17 yerde “Hak” kelimelerini tekrarlamıştır. Bâkî, Fuzûlî’den farklı olarak “Tanrı” kelimesini hiç kullanmamıştır.

Fuzûlî’de daha fazla zikredilen Allah’ın isim ve sıfatları; “ne gelirse Hak’tandır, dert de bela da ondandır. O’ndan gelen derdin de belânın da sabrını yine o verir, dert ve bela ondan olduğu gibi nimet ve rahmet de Allah’tandır, O’na ibadet kalbe huzur verir, dualar O’nadır ve O duaları kabul edendir vs.” gibi konular çerçevesinde ele alınmıştır:

Ne ferman kim kılarsa Hak rızâsına mutâbıkdır
Ne yan kim azm kılsa bahtına tevfik reh-berdir (Fuzûlî;Tc.B. 12/V/2)

Huzûr-i kalb verir revnak-i ibadet-i Hak
Ferag-i hatır olur mûcib-i husûl-i kemâl (Fuzûlî;Mk. 26/4)

Her mihnet ü ni'met ki verirsin yâ Rab
Ver ni'mete bir kana'at ü mihnete sabr (Fuzûlî; Rb. 25/2)

Fuzûlî, zahidin aşığa, gümüş bedenli sevgilileri temaşa etmeden vazgeç, dediğinde âşık bu belaları Allah’ın verdiğini ve Allah’ın verdiği beladan kendisini başka kimsenin kurtaramayacağını, belirttiği ifadesinde aşk belasının Allah’tan geldiğini dile getirmiştir:

Deme zâhid ki terk et sîm-ber bütler temâşâsın
Beni kim kurtarır Tanrı sataştırmış belâlardan (Fuzûlî;G. 215/4)

Bâkî’nin şiirlerinde de Allah’a aynı teslimiyet görülür. Kıble ve secde O’nadır, kâinât ve içindekiler O’nun nurunun yansımasıdır. O, kâinâtı hidayetinin ışıklarına gark etmiştir. Mutlak varlık O’dur. Her şey O’ndandır, O’nun bilgisi dışında hiçbir şey olmaz:

Cenâb-ı Hazrete yüz tut kim oldur kıble-i ârif
Sücûduñdan garaz zîrâ rızâ-yı Rabb-i a’lâdur (Bâkî;G.65/4)

Nûr-ı Hakdur çü mezâhirdeki eşya Bâkî
Görinen arada bu sûret-i esbâb nedür(Bâkî;G.172/5)

Kâ’inâtı kıldı mir’ât-ı cemâl-i Şâhdan
Gark-ı envâr-ı hidâyet Rabb-i ‘izzet subh-dem (Bâkî;Mus. 3/I/2)

Tâ’at u ma’sıyet ‘ibâde çıkar
Hak Te’âlâ Gânî-i Mutlakdur (Bâkî;G.162/7)

Fuzûlî’de Allah’ın isimlerinden ikinci olarak en fazla zikredilen % 0,06 kullanım oranı ile “Rab”dır., Bâkî’de bu kelimenin kullanım oranı % 0,02’dir. Fuzûlî’nin Divanı’nda 32 yerde geçen “Rab” kelimesinin tamamı “yâ Rab” şeklinde kullanılmıştır:

Yâ Rab belâ-yı kayda Fuzûlî esîrdir
Ol bî-dili bu dâm-i küdûretten et rehâ (Fuzûlî; G.2/7)

Yâ Rab hemîşe lûtfunu kıl reh-nümâ baña
Gösterme ol tarîki ki yetmez saña baña (Fuzûlî; G.3/1)

Benim tek hiç kim zâr ü perişân olmasın yâ Rab
Esîr-i derd-i aşk u dâğ-ı hicrân olmasın yâ Rab (Fuzûlî; G.30/1)

Şâirin bir nidâ kelimesi olan “yâ” ile birlikte kullandığı “yâ Rab” ifadesi, anlam bakımından yukarıda verilen örnek beyitlerde de görüldüğü gibi Allah’a yakarış ve yalvarmanın söylemidir.

Bâkî’nin 9 yerde tekrarladığı “Rab”, tamamında değil, genellikle “yâ” ünlemiyle birlikte kullanılmıştır. Bâkî’nin “yâ Rab” ifadesi gerek vurgu, gerekse anlam bakımından Fuzûlî’deki yakarış ve yalvarmanın aksine daha zayıf bir çağrışımla seslenme mahiyetinde kullanılmıştır:

Yâ Rab kemâl-i lutfuña kaldı senüñ hemân
Pâşâ kuluñ cihânda tamâm itdi hidmeti (Bâkî; Mus., I/VIII/8)

Cân la’lin eyler ârzû yâr içmek ister kanumı
Yâ Rab ne vâdîdür bu kim cân teşne cânân teşnedür (Bâkî; G.69/2)

Zâyi‘ ola mı bunca belâ dünyede Bâkî
Yâ Rabbi nasîb ola mı dil-dâra sarılmak (Bâkî; G.247/5)

Cevânlık ‘âlemi gitdi ne vaktin togrılam yâ Rab
Egildüm bâr-ı ‘aşk-ı yâr kaddüm bükdi pîr itdi (Bâkî; G.523/4)

Yine, “Tanrı” kelimesinin kullanım oranı Fuzûlî’de %0,03 iken Bâkî bu kelimeyi hiç kullanmamıştır.

Ol büt ebrûsun koyup mihrâba döndürmen yüzüm
Koy beni zâhid baña çok verme Tanrı'yçün azâb (Fuzûlî; G.29/6)

Sormanız ol meh ile hâl-i dilim Tanrı için
Bileli anı özüm bilmezem Allâh bilir (Fuzûlî; G.107/2)

Kimse ol bed-hûya izhâr edebilmez hâlimi
Ey sürûd-i nâle Tanrı'yçin sen olgıl çâre-sâz (Fuzûlî; G.114/3)

Âdet etmek hoş değil bî-dâde rahm et Tanrı'çün
Gâhi olsañ mâ'il bî-dâd gâhi olmagıl (Fuzûlî; G.174/5)

Fuzûlî’nin “Tanrı” kelimesinin kullanımlarına örnek olarak verilen yukarıdaki beyitlerde de görüldüğü üzere genellikle “Tanrı için” şeklindedir. Şâirin tamlama mahiyetindeki bu kullanımı onun üslubu ve hayal dünyasındaki söz konusu kelimenin çağrışım alanı ile alakalıdır. Bâkî’nin, şiirlerinde “Tanrı” kelimesini hiç kullanmaması ise bu kelimenin anlam alanı bakımından şâirin duygularını ifade konusunda yetersiz kaldığı sonucunu akla getirir.

4.1.1.2. Melekler

Şâirlerin divanlarında geçen melek adları ve bunların kullanım oranları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 26

Şâirlerin Divanlarında Geçen Melekler

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Cebrail/Cibril	9	2	0,02	0,00
Harût	1		0,00	0,00
Rıdvân	1	1	0,00	0,00
Toplam	11	3	0,02	0,01

Tablonun toplam satırında görüldüğü üzere Fuzûlî, melek adlarını %0,02 ile Bâkî’den daha fazla zikretmiştir.

Fuzûlî’nin en sık tekrarladığı “Cibrîl-i Emîn” tamlaması ile zikrettiği Cebrâil, Hz. Muhammed Hirâ’daki mağarada bulunduğu sırada ilk vahyi getirmesi Meryem’i nefesi ile hamile bırakması, kanatları gibi ilgilerle ele almıştır. Bâkî’de daha az zikredilen Cebrâil, kanatları ilgisiyle söz konusu edilmiştir.

Bâkî'nin:

La‹1-i lebüñle tal‹atuñ ravza-i Cennetü'n-na‹îm
Kaddüñe Cebre‹îl-i ‹akl Sidre-i müntehâ didi (Bâkî; G. 528/4)

beytinde şâir Cebrâil'i, "Sidre-i müntehâ" tamlamasıyla kullanarak sevgilinin boyuyla ilişkilendirmiştir.

Kabza-i kudretine kavs kemân-ı Rüstem
Nâvek-i re'yine per şeh-per-i Cibrîl-i emîn (Bâkî; K. 26/17)

beytinde ise Cebrâil, kanatları ilgisiyle ele alınmıştır.

Bâkî'den farklı olarak Fuzûlî'de bir kez kullanılan "Hârût", "Zühre" ve "Bâbil" ile birlikte kullanılmıştır.

Fırat-ı pak tek Bâbil diyârına kadem basdıñ
Burûc-ı zühresinde oldu ol Harût zindanı (Fuzûlî; K. 26/16)

Rıdvân ise cennetin kapıcısı olması ilgisiyle ele alınmıştır:

Olsa mahbûblarıñ aşkı cehennem sebebi
Hûr ü gılmânı kalır kendisine Rıdvân'ın (Fuzûlî; G.161/2)

4.1.1.3. Kitaplar

Her iki şâirin şiirlerinde yer alan kutsal kitaplar ve bunların kullanım oranları aşağıdaki tabloda verilmiştir**.**

Tablo 27

Şâirlerin Divanlarında Geçen Kutsal Kitaplar

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Furkan	1		0,00	0,00
İncil	1		0,00	0,00
Kur‹ân	10	3	0,02	0,01
Mushaf	6	5	0,01	0,01
Zebûr	1		0,00	0,00
Toplam	19	8	0,04	0,02

Yukarıda verilen tabloda yer alan toplam kısmı dikkate alındığında Fuzûlî % 0,04 ile kutsal kitap isimlerini Bâkî'ye oranla daha fazla tekrarladığı görülür.

Fuzûlî, mukaddes kitaplardan % 0,02 ile en fazla Kur'an'ı tekrarlamıştır. Bâkî ise kutsal kitaplardan sadece Kur'ân'ı %0,01 oranında zikretmiştir. Fuzûlî, Bâkî'den farklı olarak Zebûr ve İncil'i de zikretmiştir:

Egerçi hâmeye el urmadıñ eliñde idi
Hat-ı betâlet-i İncil ü nesh-i harf-i Zebûr (Fuzûlî; K. 2/19)

Her iki şâirin de zikrettiği "mushaf", sevgiliye ait unsurlardan hat, yanak, yüz veya sevgilinin kendisi için benzetilen olarak ele alınmıştır:

Ey her tekellümün hat-ı sebzin hikâyeti
Verdim hemîşe mushaf-i ruhsârıñ âyeti (Fuzûlî; G.302/1)

Her sanem mushaf-i hüsn-i Hak'a bir âyettir
Mekteb-i aşkta her dil aña bir tıfl-i sebak (Fuzûlî; G.150/4)

Hançer-i gamze-i hûn-rîzüñe tîg-i Hayder
Safha-i ʿârızuña mushaf-ı Osmân dirler (Bâkî; G.144/3)

4.1.1.4. Peygamberler

Fuzûlî ve Bâkî divanlarında yer alan şiirlerde geçen peygamberlerin adları ve bunların kullanım oranları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 28

Fuzûlî ve Bâkî Divanlarında Geçen Peygamberler

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Âdem	13		0,02	0,00
Ahmed-i Mürsel /Ahmed-i Muhtar/ Ahmed/ Seyyid Ebtahi/Hayre'l-beşer/ Seyyid-i nev'-i beşer	22	7	0,04	0,01
Dâvûd	1	3	0,00	0,01
Hazret-i Îsa/Îsî/Mesih/â/Rûhu'ullâh	34	18	0,06	0,04
Hızr	26	16	0,05	0,03
İbrâhim/Halîlullah/ Halîl	6	2	0,01	0,00
İlyâs	1		0,00	0,00
Lokmân	2	1	0,00	0,00
Muhammed	3	1	0,01	0,00
Mûsâ/Mûsî (dıraht-ı Kelîm)	5	4	0,01	0,01
Nûh	7	2	0,01	0,00
Peyâmber/Peygamber	5	1	0,01	0,00
Resûl	11	1	0,02	0,00
Süleymân (Hüsrev-i Cem)	23	9	0,04	0,02
Tâ vü Hâ	1		0,00	0,00
Yâ vü Sîn	1		0,00	0,00
Ya'kûb/ Pîr-i Ken'an	4	7	0,01	0,01
Yûsuf /Pîr-i 'Azîz-i Mısr	11	20	0,02	0,04
Zekeriyyâ	2		0,00	0,00

Toplam	178	92	0,33	0,19

Tabloda yer alan toplam kısmına göre peygamberlerle ilgili tekrarlar Fuzûlî'de % 0,33 ile Bâkî'den (%0,19) daha fazladır.

Fuzûlî, peygamberlerden en fazla Hz. Muhammed'i zikretmiştir. Ahmed-i Mürsel, Ahmed-i Muhtar, Ahmed, Muhammed, Peygamber, Resûl, Mustâfa, Hayre'l Beşer gibi isimlerle anılan Hz. Muhammed'in toplam kullanım oranı Fuzûlî'de, Bâkî'den oldukça fazladır. Fuzûlî'nin 4 kasidesini na't türüyle ele alarak Hz.Muhammed'i özellikle zikretmesi kullanım oranı arasındaki farkı etkilemektedir.

Fuzûlî, Hz. Muhammed'i; dünyanın yaradılışının ona olan muhabbet ile alakalı olduğunu, onun için çekilen aşk rüsvalığına seve seve katlanılacağını, dünyadaki her varlığın ona itaat ettiğini, mucizeleri, şâirin ona olan aşkı ve sevgisi gibi pek çok bakımdan ele alınmıştır.[77] Bâkî'nin şiirlerinde hemen hmen aynı hususlar daha az örneklerle dile getirilmiştir:

Semiyy-i Ahmed-i Mürsel ki kıldı aña tufeyl
Demî ki levh ile yarattı Kirdiğâr kalem (Fuzûlî; K.33/20)

Cihân rûşen ziyâsından mahabbet ol Hudâ hakkı
Çerâg-efrûz-ı ‹âlem nûr-ı pâk-i Mustafâ ancak (Bâkî; G.234/6)

Fuzûlî'nin ve Bâkî'nin ikinci en sık tekrarladığı peygamber Hz. İsâ'dır. Hz. İsâ'nın kullanım oranı Fuzûlî'de %0,06, Bâkî de ise %0,03'tür.

Her iki şâirin şiirlerinde Hz. İsâ, ağırlıklı olarak nefesiyle hastaları iyileştirip ölüleri diriltmesi, göğe tecrid olunarak yükselmesi ve makamının gökyüzü olması hususlarıyla söz konusu edilmiştir:

Mülevves olmayıp tecrîd ile çıksan bu âlemden
Seni Zâl-i felek hur-şîde cüft eyler Mesîhâ tek (Fuzûlî; Mk.; 20/2)

Mesih-i şükûfe zuhuruna mutlak
Saba atse-i Adem ü şâh Meryem (Fuzûlî; K.27/3)

Bûseyle mürde dilleri ihyâya başladuñ
İhyâ-yı mu‹cizât-ı Mesîhâya başladuñ (Bâkî; Mat. 6)

---

[77] Konuyla ilgili bkz.: Meheddin İspir, "Fuzûlî'nin Türkçe Divanı'nda Na't Türü ve İşlenişi", **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, VII (2007), S. 2.

‹Alâ’ikdan mücerred ol ser-i kûyında mesken bul
Mesîhâ-veş mekânı âsmândur ehl-i tecrîdüñ (Bâkî; G. 251/4)

Tabloda yer alan ve her iki şâirin de zikrettiği Dâvûd peygamber, Fuzûlî’de 1 yerde ve sesinin güzelliği ilgisiyle, Bâkî’de 3 yerde ve hem sesinin güzelliği hem de eliyle demiri eritmesi ilgisiyle söz konusu edilir:

Âvâzeyi bu ‘âleme Dâvûd gibi sal
Bâkî kalan bu kubbede bir hoş sadâ imiş (Bâkî; G. 218/3)

Şemşîr-i tâb-nâk u ziyâ-bahşı gûyiyâ
Âhendür oldı Hazret-i Dâvûd elinde mûm (Bâkî; G. 326/3)

Mu’cizi bir gülşen-i pâkizedir kim istese
Andelib ol gülşene Dâvûd-i hoş-elhân olur (Fuzûlî: K. 7/23)

Fuzûlî’de %0,05, Bâkî’de %0,03 kullanım oranına sahip olan ve Kur’an’da peygamber/Allah dostu olarak geçen Hızır, en fazla âb-ı hayât, âb-ı hayvân tamlamalarıyla birlikte ve bu münasebet çerçevesinde kullanılmıştır. Yine “Hızır”ın kelime manası olan yeşil, yeşillik anlamları ile onun gezdiği yerlerin yeşil olması ve İlyas’la yol arkadaşlığı etmesi konuları da ele alınmıştır. İlyâs peygamber, Fuzûlî’de 1 yerde denizin üzerinde yürümesi özelliğiyle zikredilmiştir:

Teşne-diller vâdî-i hicrânda sensüz yandılar
Hızr-veş ey la‹l-i nâbı Âb-ı hayvânum yetiş (Bâkî; G. 217/3)

Her kimiñ âlemde mikdârıncadır tab'ında meyl
Ben leb-i cânânımı Hızr Âb-i hayvânın sever (Fuzûlî; G.83/2)

Âb-ı deryâ üzre geh İlyâs veş seyrân eder
Gâh eyler mesken İbrâhim tek âzer sabâ (Fuzûlî; K.5/13)

Fuzûlî’de %0,01 kullanım oranına sahip olan İbrâhim peygamber, şiirlerde ateşe atılması, oğlu İsmâil’i, Allah’a verdiği söz üzerine kurban etmek istemesi münasebetiyle ilişkilendirilmiştir. Bâkî’de İbrâhim peygamber, sadece Ka’be’yi inşa etmesi özelliğiyle zikredilmiştir:

Hâne-i kalbüm eylesün termîm
Ka‹be yapmak dilerse İbrâhîm (Bâkî; G. 342/1)

Lokman peygamber, her derdin devasını bilmesi ve şifa vermesi[78] özelliği ile ele alınmıştır:

Şerbet-i bade ile çok sınadım hastelere
Eyler anı ki ne Bukrat ü ne Lokman eyler (Fuzûlî; K.32/11)

Mürdeye cânlar virür bimâra sıhhat lebleri
Hikmet-i Lokmân u i^c^câz-ı Mesîhâ bundadur (Bâkî; G. 157/3)

Mûsâ peygamberin kulanım oranı Fuzûlî'de ve Bâkî'de %0,01'dir. Musa peygamber, Kızıldeniz'i ikiye bölmesi, Yed-i Beyzâ, Allah'ın Tûr dağına tecelli edişi, dırah-t Kelîm ve asasının ejderha olması münasebetleriyle zikredilmiştir:

Sensin kılan mezâhir-i ümmîd-i bîm edüb
Mûsâ'nıñ ilm genci asâsını ejdehâ (Fuzûlî; G.2/3)

Dem-i ^c^Îsâ dirilür bûy-ı bahûr-ı Meryem
Açdı zanbak Yed-i Beyzâyı kef-i Mûsâ-vâr (Bâkî; K. 18/19)

Sîne pür-şu^c^le-i şevk olsa dil-i Mûsî-vâr
Nâr zann eyledügüñ nür-ı tecellî görinür (Bâkî; G. 74/4)

Nûh Peygamberin kullanım oranı Fuzûlî'de % 0,01, Bâkî'de %0,00'dır. Fuzûlî, Nûh Peygamberi sadece tufan ve gemi hususiyetiyle ilişkilendirirken Bâkî, buna ek olarak Nûh'un yaklaşık yedi yüz ile bin yıl kadar ömür sürdüğüne inanılmasını da ifade etmiştir:

Nûh sandığına keştî tek aparmıştır penâh
İhtiyât eyler ki nâ-geh bir dahi Tûfân olur (Fuzûlî; K.7/21)

Ger bükülmüştür kadi ayb eylemeñ bir pîrdir
Nûh devrinden verir bir bir su'al etseñ haber (Fuzûlî; K.34/11)

Nûh 'ömrin virsün Allâhum hatâdan saklasun
Yıksa bünyâd-ı sarây-ı 'âlemi tûfân eger (Bâkî; K. 13/15)

Nice tûfân oldı peydâ dîde-i hûn-pâşdan
Nûh çeşmüm yanına gelse dem urmaz yaşdan (Bâkî; G. 376/1)

---

[78] Ahmet Talat Onay, **Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar**, MEB Yayınları, İstanbul 1996, s. 340.

Fûzûlî’de 23 yerde ve %0,04, Bâkî’de 9 yerde ve %0,02 oranlarında kullanılan Hz.Süleymân, her iki şâirin şiirlerinde de hakkındaki pek çok kıssadan; karınca, dîv, mühür, cinlere ve perilere hükmetme, Âsaf münasebetiyle ele alınır. Her iki şâirin şiirlerinde de Süleymân Peygamber Belkıs ve Hüdhüd münasebetleri ile hiç ilişkilendirilmemiştir:

Dehânıñ dürcü kim kaydın çekerler hûr-peykerler
Perîler tâ'atiyçin hâtem-i hükm-i Süleymân'dır (Fuzûlî; G.89/4)

Sikender tahtının ikbâl ile makbûl Dârâ'sı
Süleymân mülkinin ispât ile vâris Süleymân'ı (Fuzûlî; Tc.B.12;4/3)

Bi-hamdi’llâh şeref buldı yine mülk-i Süleymânî
Cülûs itdi sa’âdet tahtına İskender-i sânî (Bâkî; K.5/1)

Dilde mihr-i hâtem-i la‹lün nihân itmiş rakîb
Dîv işitdük bir zaman mühr-i Süleymân gizlemiş (Bâkî; G.214/3)

Ya’kûb Peygamberin kullanım oranı Fuzûlî ve Bâkî’de % 0,01 oranındadır. Anlam bakımından her iki şâirde de Ya’kûb Peygamberin Yusûf ile ilgili olan münasebeti ve Beytû'l-ahzan (hüzünler evi) ile ilgili hususiyetlerle anılır:

N’ola çeşm-i ter ile çıksa habs-i hâkden nergis
N'ola ger çıksa Ya'kûb-ı belâ-keş Beytû'l-ahzân'dan (Fuzûlî; K.25/11)

Ya’kûb’da nişâne-i şevkiñ gam ü elem
Yûsuf’da neş’e-i nazarıñ behcet ü behâ (Fuzûlî; G.2/4)

Yûsuf gibi ‹izzetde sen Ya‹kûb-veş mihnetde ben
Dil sâkin-i Beytü’l-hazen tenhâlara salduñ beni (Bâkî; G.531/4)

Yusûf Peygamber, Fuzûlî’de %0,02 oranı ile adı sık geçen peygamberler sıralamasında beşinci sırada gelirken Bâkî’de %0,04 kullanım oranı ile Bâkî’nin en sık tekrarladığı peygamberdir. Yusûf, Fuzûlî’nin şiirlerinde Mısır’a köle olarak gitmesi, Mısır’a sultân olması, Ya’kûb ve Züleyhâ ile olan münasebetleri ve güzelliği ilgileriyle söz konusu edilmiştir. Bâkî’nin şiirlerinde ise Züleyhâ ve Ya’kûb ile birlikte anılmasının yanında ağırlıklı olarak güzelliğiyle zikredilmiş; sevgili, güzelliği ile beyitlerin çoğunda Yusûf-ı sânî tamlaması ile anılmıştır:

Habsden Yûsuf çıkıp Sultân-ı Mısr olmuş kimi
Oldu açıp goncesin ârâyiş-i gül-zâr gül (Fuzûlî; K.9/8)

Her zebân bir tîğdir güyâ Züleyhâ katline
Yûsuf'ı almakta ehl-i aşk bâzâr eylegeç (Fuzûlî; G.51/6)

Revâcın nakd-i peykânıñla bulmuş hüsn bâzârı
Geçer nakdiñ eğer biñ Yûsuf'uñ olsañ harîdârı (Fuzûlî; G.270/1)

Senâ-h^{v}ânuñ olurdı mâh-ı Ken'ân tal'atuñ görse
Saña Yûsuf diyeydi iller aña Yûsuf-ı sânî (Bâkî; K.5/29)

Fâş itmez idi râz-ı dili Yûsuf-ı Ken‘ân
Çâk olmasa dâmânı Züleyhânuñ elinden (Bâkî; G.359/6)

Zekeriyyâ, rivayete göre düşmanlardan kaçıp bir ağacın içine gizlenmiş ve ağaçla birlikte testere ile kesilmiştir. Fuzûlî, Zekeriyyâ'yı ağaç ile ilişkilendirmiş ve bıçkıdan çok cefâ çekmesi yönleriyle zikretmiştir:

Geh Zekerya kimi çekmiş çok cefalar bıçkıdan
Geh Büt-i Âzer kimi olmuş giriftâr-i teber (Fuzûlî; K.34/6)

Sonuç olarak zikredilen peygamber isimleri kullanım bakımından ele alındığında Fuzûlî, en fazla Hz. Muhammed'i daha sonra sırasıyla Hz. İsâ, Süleyman, Hızır ve Âdem Peygamber'in adlarını tekrarlamıştır. Bâkî'de ise en fazla kullanım oranına sahip olan Yusûf Peygamberdir, ikinci olarak Hz. İsâ, üçüncü olarak da Hz. Muhammed gelir.

Bâkî'nin şiirlerinde en fazla kullanılan Yusûf Peygamber de genellikle güzelliği bakımından sevgiliyle ilişkilendirilerek ele alınmıştır. Yine, Bâkî'nin şiirlerinde zikredilen 11 farklı peygamberin kullanım oranları Fuzûlî'ye göre çok daha azdır.

4.1.1.5. Hz. Muhammed'in Etrafındaki Kişiler ve Sahabeler

Fuzûlî ve Bâkî divanlarında geçen; sahabe, dört halife ve Hz. Muhammed'in etrafındaki kişilerin adları ve bu isimlerin kulanım oranları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 29

Hz. Muhamed'in Etrafındaki Kişiler ve Sahabeler

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Ali/Haydar/Zülfikâr (Şâh-ı Necef)	10	11	0,02	0,02
Bilâl	1	1	0,00	0,00

Ebu Tâlib	2		0,00	0,00
Ehl-i beyt	2		0,00	0,00
Han-ı Gîlân (Abdülkâdir Geylânî)		1	0,00	0,00
Hasan	1		0,00	0,00
Osmân		2	0,00	0,00
Ömer		1	0,00	0,00
Selmân	2		0,00	0,00
Sıddîk (Ebûbekir)		1	0,00	0,00
Ukayl	1		0,00	0,00
Veysü'l-karen	1		0,00	0,00
Zehrâ	1		0,00	0,00
Toplam	21	17	0,04	0,03

Tabloda da görüldüğü üzere her iki şairin de tabloda en fazla tekrarladığı isim % 0,02 ile dört halifeden Hz.Alî'dir. Hz. Ali dışındakiler her iki şâirde de 1-2 yerde geçmektedir. Yine her iki şâirin şiirlerinde Hz. Alî; atı Düldül, kılıcı Zülfikâr, "ilmin kapısı" olarak nitelenmesi ve Hayder'in fatihi oluşu yönleri ile anılmış ve "Şâh-ı Necef" tamlamasıyla da kullanılmıştır:

Hilâf-i gayr nasîb oldu hîn-i hükm saña
Ziyâret-i harem-i pâk-i Hayder-i Kerrâr (Fuzûlî; K.17/29)

Destüñde Zül-fekâr-ı Alî nevk-i hâmedür
Bâkî semend-i tab‹un olur Düldül eyleseñ (Bâkî; G.255/5)

Fuzûlî'den farklı olarak Bâkî'de dört halifeden Hz.Ömer, Hz. Ebûbekir ve Hz. Osman'ın adları da zikredilmiştir. Osmân haya sahibi oluşu, Ömer adaletin sembolü olması özellikleriyle, Hz.Ali'nin de ilim ve irfan yönü vurgulanarak söz konusu edilmiştir. Hz. Ebûbekir lakabı olan Sıddîk ile anılmıştır:

'Adl ü dâd-ı 'Ömer ü sıdk u safâ-yı Sıddîk
'İlm ü 'irfân-ı 'Alî hilm ü hayâ-yı 'Osmân (Bâkî; K.2/27)

Bâkî ayrıca Hz. Osman'ı, Kur'ân-ı Kerîm'i çoğaltıp dağıtması münasebetiyle "Mushaf"la birlikte zikretmiş ve sevgilinin yanak sayfasını mushaf-ı Osmân'a teşbih etmiştir:

Hançer-i gamze-i hûn-rîzüñe tîg-i Hayder
Safha-i 'ârızuña mushaf-ı Osmân dirler (Bâkî; G.144/3)

Her iki şâirde de sahabelerden, Bilâl'in adı zikredilmiş. Fuzûlî, Bilâl'i ezan okuyarak insanları Hz. Muhammed'in dini olan İslâm'a çağırması ilgisiyle ele alırken Bâkî, sevgiliye ait güzellik unsuru olan siyah beni renk itibariyle Bilâl'le ilişkilendirmiştir:

Halka i'lâm etmeğe din-i Muhammed tâ'atin
Eylediñ ol Mescid-i Aksâ'ya ta'yîn-i Bilâl (Fuzûlî; K.13/23)

Ol hâl-i siyeh Bilâl ü lebler
Yâkût biri birisi mercân (Bâkî; G.375/2)

Hz. Muhammed’e yakın isimlerden olan Ebû Tâlib, Fuzûlî’de %0.2; Ehl-i Beyt % 0.5 oranında kullanılmıştır. Bunlardan Ebû Tâlib, oğlu Ukayl ile birlikte zikredilmiştir:

Ukayl ibn-i Ebi Tâlib'den istimdâd edip himmet
Tarîk-i Kerbelâ'ya başladıñ akrân ü a’yânı (Fuzûlî; K.26/18)

Yine sahabelerden Veysü'l-Karenî, Hz. Muhammed’in hırkasını ona hediye etmesi olayına telmih yapılarak sadece Fuzûlî’de % 0.2 oranında kullanılmıştır:

Adâlet tinetinin tarzını ol pâk-tenden sor
Nübüvvet hırkasının zevkini Veysü'l-Karen'den sor (Fuzûlî; Tb. B.; 12/5/7)

Bâkî, Hz.Yusûf, Hz.Osman, Hz. Ali, Bilâl gibi adını zikrettiği pek çok dinî şahsiyeti sıklıkla sevgili ile ilişkilendirmiştir.

4.1.1.6. Âhiret ile İlgili Mefhumlar

Şâirlerin âhirete dair unsurlarla ilgili kullandıkları kelimeler ve oranları aşağıda verilmiştir.

Tablo 30

Şâirlerin Divanlarında Geçen Âhiret ile İlgili Mefhumlar

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Âb-ı Kevser/Kevser	10	11	0,02	0,02
Ahiret	3	1	0,01	0,00
Behişt		8	0,00	0,02
Cahîm		2	0,00	0,00
Cehennem	9	1	0,02	0,00
Cennet/Cinân	39	35	0,07	0,07
Dûzah	13	2	0,02	0,00
Firdevs	2	11	0,00	0,02
Gılmân	4	2	0,01	0,00
Huld-i Berîn	1		0,00	0,00
Hûrî	11	15	0,02	0,03
Me'âd	1	2	0,00	0,00
Ravzâ-i Rıdvân	4	6	0,01	0,01
Tûba/Tûbî Tuba	2	2	0,00	0,00
Ukbâ	6	3	0,01	0,01
Zemzem		3	0,00	0,01
Genel Toplam	105	104	0,19	0,21

Kelimelerin toplam kullanım oranına bakıldığında Bâkî'nin % 0,21 ile, ilgili kelimeleri Fuzûlî'den daha fazla zikrettiği görülür.

Kelimeler ayrı ayrı değerlendirildiğinde aynı anlamlara gelen "cennet, firdevs, behişt, ravzâ-i rıdvân" kelimelerinin toplam kullanımı Bâkî'de 60, Fuzûlî'de 45'tir. Cehennem ile ilgili kelimelerin toplamı ise Bâkî'de 5 iken Fuzûlî'de 22 yerde tekrarlanmıştır. Âhiret ile ilgili mefhumlardan cennet ve cehennem her iki şâirin de en fazla kullandığı kelimelerdir.

Şâirler cennetle ilgili olarak Kevser, hûrî, gılmân, Tûbâ, Selsebîl, Sidre gibi konulardan bahsetmiştir.

Gül bahçesi ile birlikte ele alınan cennet, bu alaka ile her iki şâirde de ağırlıklı olarak sevgilinin yüzü, yanağı veya farklı bir unsurunun benzetileni olarak ele alınmıştır.

Fuzûlî'de, sevgilinin boyu Tûbâ, dudağı Kevser şarabıdır. Âşıkların cenneti sevgilinin dîdâr'ıdır. Sevgilinin sokağının toprağı cennet toprağıdır. Cennette azap olmaz; fakat âşık, cennet olan sevgilinin sokağında rakipten azap görmektedir:

Kesmedi benden ser-i kûyunda âzârın rakib
Ey Fuzûlî nişe cennet içre yok derler azâb (Fuzûlî;G.28/8)

Sevgilinin yüzü cennet, zülfü ise âşığa tuzaktır. Bâkî'de ise sevgilinin yanağı yaz kış meyvesi eksik olmayan cennet bağı gibidir:

Vermegil zâhid baña korku cehennemden sakın
Cennetimdir ârızı zülfü durur dâmım benim (Fuzûlî;G.205/4)

Ruhların teşbîh idersem n'ola cennet bâgına
Eksük olmaz tâze şeftâlüler anda yaz u kış (Bâkî;G.217/2)

Cennete girmek para pul ve rüşvetle olacak iş değildir:

Cenneti almak olmaz akçe ile
Girmek olmaz behişte rüşvet ile (Fuzûlî; Mk. 35/4)

Bâkî'de sevgili hûrî'dir, onun güzelliği cennet; ağzı, içi Kevser dolu la'l bir testidir. Onun sokağının yanında cennet bile kusurludur. Sevgili boyu ile cennet bağındaki Sidre ve Tûbâ'dır:

Riyâz-ı cennetüñ ey reşk-i hûrî
Bulınur kûyuña nisbet kusûrı (Bâkî;G.511/1)

Bihişt-i câvidânîdür cemâlüñ ol dehen gûyâ
Leb-â-leb âb-ı Kevserle tolu bir la‘lden kûze (Bâkî;G.417/3)

Salınan kûyında ol serv-i semen-sîmâ mıdur
Gül-şen-i cennetde şâh-ı Sidre vü Tûbâ mıdur (Bâkî;G.120/1)

Fuzûlî’de toplam 22 yerde zikredilen “cehennem”, genellikle ateş, azap, kâfir ilgisiyle ele alınmıştır. Sevgilinin yanağı cehennem ateşi ile ilişkilendirilmiştir. Âşığın çektiği sıkıntı cehennemin verdiği azaptan daha fazladır. Güzel sevmek cehennem sebebi olacaksa kimse cennete gidemeyeceğinden hûrî ve gılmanlar da cennet bekçisi olan Rıdvân’da kalacaktır:

Olsa mahbûblarıñ aşkı cehennem sebebi
Hûr ü gılmânı kalır kendisine Rıdvân'ıñ (Fuzûlî; G.161/2)

Yanan aşk âteşine âteş-i dûzahtan iymindir
Ne kim bir kez yanar yandırmak anı gayr-i mümkindir (Fuzûlî; G.104/1)

Bâkî’nin toplamda 5 yerde tekrarladığı “cehennem” azap vermesi ve ateşi münasebetiyle konu edilmiştir. Şâir, sevgilinin gelmediği gül bahçesini cehennem gibi görmektedir. Şâir, renk ilgisiyle gül bahçesi ile cehennem arasında ilişki kurmuştur. Güllerle dolu olan gül bahçesi kırmızıdır ve bu görüntü ateşi çağrıştırdığından cehennemle ilişkilendirilmiştir:

Na^{c}îm-i vuslat añsam dûzah-ı hecre salar cânum
Baña bî-mûcib ol kaddi kıyâmet çok ^{c}azâb eyler (Bâkî;G.167/3)

Bahar mevsimi, güller ve erguvanlar ile cennetten izler taşımaktadır.

Salınur her şâh-ı gül nâzük nihâl-i ergavân
Bâg-ı cennetden nişân virdi bahâr-istân-ı ‘îd (Bâkî;G.39/4)

4.1.1.7.Diğer İtikâdî Unsurlar

Şâirlerin kullandıkları itikadi unsurlar ve kullanım oranları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 31

Şâirlerin Divanlarında Geçen Diğer İtikâdî Unsurlar

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Cinn	1		0,00	0,00

Ecel	15	2	0,03	0,00
Erenler		1	0,00	0,00
Ervâh	5	1	0,01	0,00
İblîs	2	1	0,00	0,00
Kıyâmet	19	8	0,04	0,02
Mahşer	8	2	0,01	0,00
Melek/ melaik	23	5	0,04	0,01
Perî	18	9	0,03	0,02
Rüsta-hiz	1		0,00	0,00
Şeytân	6		0,01	0,00
Toplam	98	29	0,18	0,06

Tabloda yer alan toplam satırı incelendiğinde Fuzûlî'nin % 18 ile ilgili kelimeleri Bâkî'ye oranla daha fazla kullandığı görülür.

Fuzûlî'nin en sık kullandığı kelimeler; melek , perî, kıyâmet ve ecel'dir. Bâkî ise en fazla 9 yerde "melek"i, daha sonra 8 yerde "kıyâmet" kelimesini tekrarlamıştır.

Fuzûlî'de melek, insana secde etmesi ilgisiyle ele alınmakla birlikte genellikle sevgilinin kendisi için benzetilendir. Şâirin sık tekrarladığı kelimelerden bir diğeri "perî" de yine sevgili için benzetilen olarak ele alınmıştır. Fuzûlî'de "şeytan", hile yapması özelliği ile dile getirilmekle birlikte, şerr-i Şeytân, vesvese, fesat kelimeleri ile alakalandırılmıştır. Ayrıca bir yerde; meyhane, şeytanın evi olarak tanımlanmıştır.

Bâkî'de sadece 5 yerde geçen "melek", dinî unsur olarak ele alınmakla birlikte sevgili ile ilişkilendirilmiştir. Peri de aynı şekilde sevgilinin kendisi veya çehresi için benzetilendir. Bâkî, Şeytân'ı 1 yerde ve rakiple ilişkilendirerek ele almıştır.

Her iki şâirin de sık tekrarladığı kelimelerden "kıyâmet", genellikle sevgili ile ilişkilendirilmiştir. Sevgiliden ayrı olma âşığın kıyâmetidir. Yine sevgilinin boyu, yanağı kıyametle ilişkili kullanılmıştır. Sevgilinin boyu ve kâkülü kıyâmeti haber veren âhir zaman fitneleridir:

Cihâna kaddiñ ile kâkülüñden fitneler düşmüş
Kıyâmet ibtidâsı fitne-i âhir zamandır bu (Fuzûlî; G.236/5)

Ol ki yârıñ şeb-i hecrine kıyâmet günü der
Halk arasında kıyâmet günü olmaz mı hacîl (Fuzûlî; G.175/3)

Kaçan kim nâz ile reftâr iderler serv-kâmetler
Kopar 'âşıklaruñ başına ol demde kıyâmetler (Bâkî; G.166/1)

4.1.1.8. Din ile İlgili Mefhumlar

Fuzûlî ve Bâkî divanlarında yer alan din ile ilgili mefhumlar ve kullanım oranları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 32

Şâirlerin Divanlarında Geçen Din ile İlgili Diğer Mefhumlar

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Âbid	2		0,00	0,00
Âyet/âyât	8	7	0,01	0,01
Beytu'llâh	2		0,00	0,00
Büt	26	5	0,05	0,01
Dîn	29	25	0,05	0,05
Du’â	24	31	0,04	0,06
Du'â-gûy	2	1	0,00	0,00
Enbiyâ	3		0,01	0,00
Evliyâ	14		0,03	0,00
Evliyâu'llah	2		0,00	0,00
Ezân		1	0,00	0,00
Fakîh	4	1	0,01	0,00
Farz	4		0,01	0,00
Fâtiha	1		0,00	0,00
Ferverdîn		1	0,00	0,00
Fıkh	1		0,00	0,00
Fukahâ	1		0,00	0,00
Gazâ	3	3	0,01	0,01
Günâh	13	4	0,02	0,01
Hacc	1		0,00	0,00
Hadîs	6	7	0,01	0,01
Harâm	8	4	0,01	0,01
Havvâ	2		0,00	0,00
Helâl	5	2	0,01	0,00
Hikmet	19	4	0,04	0,01
İ’bâdet	9		0,02	0,00
Îmân	22	7	0,04	0,01
İslâm	30	1	0,06	0,00
Ka'be/beytü’l-harem	9	25	0,02	0,05
Kader	3	4	0,01	0,01
Kâfir	29	10	0,05	0,02
Kazâ	38	20	0,07	0,04
Kıble	6	18	0,01	0,04
Kîş		1	0,00	0,00
Kurbân	24	9	0,04	0,02
Küfr	16	2	0,03	0,00
Mecûs		1	0,00	0,00
Mescid-i aksâ	1	2	0,00	0,00
Mihrâb	20	9	0,04	0,02
Mi'râc	5		0,01	0,00
Mü’min	9		0,02	0,00
Müselmân/müslümân	19	6	0,04	0,01
Müselmânliğ	1		0,00	0,00
Namâz	7	2	0,01	0,00

Nebevî	2	1	0,00	0,00
Râhib	1	1	0,00	0,00
Rahmet	19	11	0,04	0,02
Rûze	9	4	0,02	0,01
Salâ		3	0,00	0,01
Salât		2	0,00	0,00
Salavât			0,00	0,00
Sanem	14	16	0,03	0,03
Secde	13	6	0,02	0,01
Sevâb	7		0,01	0,00
Siyâm		2	0,00	0,00
Sücûd	7	5	0,01	0,01
Sünnet	1		0,00	0,00
Şefâ'at	4		0,01	0,00
Şükr	24	3	0,04	0,01
Takvâ	7	2	0,01	0,00
Tarîkat	1	1	0,00	0,00
Tavâf	8	3	0,01	0,01
Tevbe	9	4	0,02	0,01
Vâcib	11	1	0,02	0,00
Vahy	3		0,01	0,00
Zekât	4	3	0,01	0,01
Zünnâr	6	1	0,01	0,00
Genel Toplam	577	282	1,07	0,57

Tablonun toplam satırında görüldüğü üzere Fuzûlî, din ile ilgili kelimeleri %1,07 ile Bâkî'nin neredeyse iki katı daha fazla zikretmiştir.

Fuzûlî, İslâmiyet ve diğer dinlerle ilgili tabloda yer alan kavramlardan birkaçı dışındakileri Bâkî'den daha fazla tekrarlamıştır. Fuzûlî'nin en sık tekrarladığı kelimeler; kazâ, İslâm, kâfir, din, du'â, mihrâb, îmân, rahmet, şükr ve sanem'dir.

Bâkî'nin en sık tekrarladığı kelimeler; du'â, din, kazâ, Kâ'be ve kıble'dir. Bâkî'nin Fuzûlî ile arasında belirgin kullanım farkı olan kelimelerden Kâ'be, Bâkî'de 25 yerde zikredilirken Fuzûlî 9 yerde; kıble Bâkî'de 18, Fuzûlî'de 6 yerde tekrarlanmıştır.

Kaza, Kader:

Sık tekrarlanan kelimelerden "kazâ" Fuzûlî'de; olacağı önceden Cenâb-ı Hak tarafından yazılan hükm-i kazâ olması ilgisiyle ele alınmıştır. Önceden taktir olunan her şey gerçekleşecektir. Kazâ'ya rıza göstermek ve sabretmek sıkıntıları azaltır ve hafifletir. Âriflerin tavrı budur, onlar müşkil işleri bu şekilde kolaylaştırmaktadırlar:

Meded-i re'y-i zamîriyle gelir fi'le müdâm
Levh-i kudrette kazâ her ne ki inşâ eyler (Fuzûlî; K.42/31)

Ger rızâ olsa kazâya müşkil olmaz hîç hâl
Ârife sabr ile her müşkil ki var âsân olur (Fuzûlî; K.7/6)

Şâir, sevgilinin ağzını düşünerek varlığını yok etmesini İlâhî kazânın yoktan var ederken böyle emretmesi ile izah ediyor:

Varımı fikr-i dehânınla yok ettim kim kazâ
Böyle emr etmiş baña yoktan beni var eylegeç (Fuzûlî; G.51/4)

Bâkî "kazâ" kelimesini; savlecân-ı kazâ, tîr-i kazâ, hayât-ı kazâ, dest-i kazâ, iktizâ-yı kazâ, sehm-i kazâ, nakkaş-ı kazâ, kazâ-yı âsmânî, sırr-ı kazâ şeklinde terkipli kullanmıştır. İktizâ-yı kazâ muallak ve müphemdir, nakkaş-ı kazâ levh-i baharı yazmıştır, kazâ-yı âsmânî'den kaçmak fayda sağlamaz, görünmez bir bela olan aşkın çaresi ona rıza göstermektir. Zâhit, sırr-ı kazâyı bilse harabat ehline ta'n etmezdi. Sevgiliye güzellik veren, aşığa aşk belasını veren, sevdayı başa yazan hep kazadır:

İşigüñde beni ey meh bulur bir gün 'adû nâ-geh
Kazâ-yı âsmânîdür belâ-yı nâ-gehânîdür (Bâkî; G.54/4)

Fermân-ı 'aşka cân ile var inkıyâdumuz
Hükm-i kazâya zerre kadar yok 'inâdumuz (Bâkî; G.192/1)

‹Ârızuñ kılmış kazâ hem-reng o hadd-i meh-veşe
Gör ne yüzden imtizâç itdürmiş âb u âteşe (Bâkî; G.431/1)

Kâ'be, Kıble, Mihrâb:

Bâkî'de Fuzûlî'ye oranla daha fazla zikredilen Kâ'be ve kıble kelimeleri sevgilinin sokağı veya kendisi için benzetilendir. Şâir, sevgilisinin sokağı olan Kâ'be'de tavaf etmek ister, âşıklar burada her yönde saf saf durmaktadır. Bâkî'nin "kıblem" redifli bir gazeli bulunmaktadır ve şâir burada ilgili kelimeleri hem dinî unsurlarla hem de sevgili ile ilişkili olarak ele almıştır:

Bâkıyâ ister isen kalbe safâ virmek eger
Ka‹be-i kûyına var döne döne eyle tavaf (Bâkî; G. 231/5)

Kûyun etrâfına ‹uşşâk dizilmiş gûyâ
Harem-i Ka‹bede her cânibe erkân saf saf (Bâkî; G. 229/8)

Tapuñdur Ka‹be-i ‹ulyâ-yı eshâb-ı safâ kıblem
Kapuñdur Mescid-i Aksâ-yı erbâb-ı vefâ kıblem (Bâkî; G. 333/1)

Eger kûy-ı habîbe secde kılmak câ‹iz olmasa
Cihânda secde-gâh olmazdı kûy-ı Mustafâ kıblem (Bâkî; G. 333/5)

Bilürsin yüz sürerler âsitân-ı Ka‹beye ben de
İşigüñe yüzüm sürsem n'ola a Ka‹bem a kıblem (Bâkî; G. 333/6)

Kıble ve mihrâb aynı zamanda sevgilinin kaşının benzetilenidir. Sevgilinin eşiği Mescid-i Aksa, yüzü kıble, kaşı da mihrâb'dır:

İşigüñ Mescid-i Aksâya mânend
Yüzüñ kıble kaşuñ mihrâba beñzer (Bâkî; G. 116/3)

Bâkî, aynı temaya renginden dolayı ateşle ilişkilendirilen yanağı da ekleyerek "sevgilinin ateş olan yanağı ateşe tapan Mecûsîlerin kıblesi, kaşı da dinin mihrabıdır" şeklinde genişletmiştir:

Ebrû-yı ʿanberîn ile mihrâb-ı dîndür
Ruhsâr-ı âteşîn ile ol kıble-i Mecûs (Bâkî; G. 212/5)

Fuzûlî'de Bâkî'ye oranla daha az tekrarlanan Kâ'be, tavaf edilmesi ve sevgilinin sokağı olması ilgisiyle ele alınmıştır. Kıble ve mihrâb da yine sevgilinin sokağı ve kaşı ile ilişkilendirilmiştir:

Hâk-i kûyuñ Ka'be'ye nisbet kılan bilmez mi kim
Bunda her dem anda bir nevbet olur vâcib tavâf (Fuzûlî; G. 148/5)

Ey ruhuñ kıble-i can hâk-i deriñ Ka'be-i dil
Reh-i aşkıñda fenâ ser-hadi evvel menzil (Fuzûlî; G. 175/1)

Ol ham-ı ebrûya kılsam secde her sâ'at n'ola
Kıble ile ol ham-ı ebrû ber-â-berdir baña (Fuzûlî; G. 14/2)

Lebiñ reşki mizâcın telh kıldı bâde-i nâbıñ
Kaşıñ meyli yüzünü kıbleden dönderdi mihrâbıñ (Fuzûlî; G. 158/1)

Kâfir, Küfr, Büt, Sanem:

Fuzûlî'de 39, Bâkî'de 10 yerde kullanılan "kâfir" ve Fuzûlî'de 16, Bâkî'de 2 yerde kullanılan "kafir" kelimeleri siyah renk, örtme, gizleme ilgisiyle sevgilinin saçı, kendisi, gözü, hattı ve rakip için benzetilen olarak kullanılmıştır. Bunların dışında kâfir, kılıcı ile zikredilmiştir. Ayrıca âşık Müslüman, sevgili ise kâfirdir.

Kâfir kelimesi ile büt, zünnâr, iman, mü'min, din kelimeleri tenasüb halindedir.

Fuzûlî'nin aşağıdaki mısralarında "kafir kızı" olarak tanımladığı güzelin gerçek bir gayri müslim olduğu fikri akla gelmektedir:

…
Âdem oğlunda seniñ tek doğmaz ey kâfir kızı
Guyyâ atan meh-i tâbandır anan âftâb (Fuzûlî; Muh. 1/3)

Gözleri ve aynı zamanda kendisi kâfir olan sevgiliye ayna verilmemelidir; çünkü aynada kendi suretini görünce o da âşık gibi büt-perest olur:

Zinhâr eline âyine virmeñ o kâfirüñ
Zîrâ görince sûretini büt-perest olur (Bâkî; G. 97/4)

Yanına alsun diyü kâfir gözüñ gamzeñ gibi
Girdiler şimdi çelîpâ şekline şemşîrler (Bâkî; G. 104/3)

Fuzûlî aşağıdaki beyitlerde acımasız bütlerden her an cevr ü cefa gördüğünden dolayı Allah'a yalvarmakta ve bir müslümanın bu kafirlerin esiri olmamasını dilemektedir:

Dem-â-dem cevrlerdir çekdiğim bi-rahm bütlerden
Bu kâfirler esîri bir müselmân olmasın yâ Rab (Fuzûlî; G. 30/2)

Fakih, güzellerin kaş mihrabına meyl etmez, bu yüzden onlar kâfirdir ve ölseler Müslümanlar onlara namaz kılmazlar:

Hûblar mihrâb-i ebrûsuna meyl etmez fakîh
Ölse kâfirdir müselmanlar aña kılmañ namaz (Fuzûlî; G. 114/2)

Fuzûlî aşk ile ilgili düşüncelerini ilgili kelimelerle dile getirerek "nerde bir büt görsem ona secde ederim benim dinim budur" demektedir:

Secdedir her kanda bir büt görsem âyînim benim
Hâh kâfir hâh mü'min tut budur dînim benim (Fuzûlî; G. 206/1)

Dua İfadeleri, Sûreler ve Âyetler:

Şâirlerin divanlarında zikrettikleri dua ifadeleri, sure ve âyet adları aşağıdaki tabloda kullanım oranları ile verilmiştir.

Tablo 33

Şâirlerin Divanlarında Geçen Dua İfadeleri, Sûreler ve Âyetler

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Halladallâhümme	3	3	0,01	0,01
Bi-hamdi’llâh	14	6	0,03	0,01
Bismi’llâh	3		0,01	0,00
Afâk'allah	1		0,00	0,00
Ahsent	1	4	0,00	0,01
Aleyhi’s-selâm		1	0,00	0,00
Fâtiha	1		0,00	0,00
Müsî-i îmran	1		0,00	0,00
Seyf âyeti		1	0,00	0,00
Tahâ	1		0,00	0,00
Tahiyyât		1	0,00	0,00
Te‹âla’llâh	1	2	0,00	0,00
Va’llâhi		8	0,00	0,02
Vallahu a'lem bi's-savâb	1		0,00	0,00
Yâsin	1		0,00	0,00
Genel Toplam	28	26	0,05	0,05

Tabloda yer alan toplam orana bakıldığında Fuzûlî ve Bâkî’nin % 0,05 ile dua ifadelerini, sûre ve âyet adlarını eşit oranda kullandığı görülür.

Fuzûlî’de 14, Bâkî’de 6 yerde zikredilen ve kanaat ve şükür ifade eden “Allah’a şükürler olsun” manasındaki “Bi-hamdi’llâh” her iki şâirin de en sık tekrarladığı ifadedir. Bi-hamdi’llâh, hem övülen kişi ile ilişkilendirmiş hem de sevgilinin verdiği cevr ü cefâ, âşığın ah edip inlemelerine şükretmek için kullanılmıştır.

4.1.2. Tasavvuf

Fuzûlî ve Bâkî divanlarında geçen tasavvufî kavramlar ve oranları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 34

Şâirlerin Divanlarında Geçen Tasavvufi Kavramlar

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Abdâl		10	0,00	0,02
Bekâ	10	9	0,02	0,02
Cezbe		2	0,00	0,00
Dergâh	49	24	0,09	0,05
Derviş	4	10	0,01	0,02
Elest		2	0,00	0,00
Fakr	51	9	0,09	0,02
Gayb	3	2	0,01	0,00
Gurûr	6	3	0,01	0,01
Hakîkat	11	9	0,02	0,02

Himmet	22	30	0,04	0,06
Kalender	1	2	0,00	0,00
Kanâ‹at	7	2	0,01	0,00
Kesret	7	6	0,01	0,01
Mâ-fihâ		1	0,00	0,00
Mâsivâ	1	3	0,00	0,01
Mürîd	2	1	0,00	0,00
Mürşîd	2	1	0,00	0,00
Nefs	11	3	0,02	0,01
Pîr	15	19	0,03	0,04
Rind	9	13	0,02	0,03
Riyâ	20	12	0,04	0,02
Sabr	41	23	0,08	0,05
Sâlik	4	2	0,01	0,00
Sofî	6	25	0,01	0,05
Şeyh	7	4	0,01	0,01
Tecellî		4	0,00	0,01
Tecrîd	6	3	0,01	0,01
Tekye		3	0,00	0,01
Terk	85	20	0,16	0,04
Vâ‹iz	13	13	0,02	0,03
Vahdet	11	4	0,02	0,01
Zâhid	44	24	0,08	0,05
Zikr	24	10	0,04	0,02
Zühd/ zühhâd	16	10	0,03	0,02
Toplam	488	318	0,90	0,64

Tablonun toplam satırına bakıldığında tasavvufî kavramları Fuzûlî'nin % 0,90 ile Bâkî'den daha fazla tekrarladığı görülür.[*] Bâkî'de ilgili kelimelerin kullanım oranı % 64'tür.

Fuzûlî'nin tasavvufla ilgili kavramlardan en fazla zikrettiği kelimeler; terk (85 yerde) fakr (51 yerde), dergah (49 yerde), zikr (44 yerde), sabr (41 yerde), himmet (22 yerde), riyâ (20 yerde) zahid (24 yerde) ‘tir.

Bâkî'nin sık kullandıkları; himmet (30 yerde), dergâh (24 yerde), sabr (23 yerde), zahid (24 yerde), sofî (25 yerde), pîr (19 yerde) kelimeleridir.

Tabloda yer alan kelimelerin pek çoğunun kullanımı Fuzûlî'de Bâkî'ye oranla daha fazladır. Bâkî'nin Fuzûlî'ye oranla daha fazla zikrettiği tasavvufî kavramlardan *sofî* Fuzûlî'de 6, Bâkî'de 25 yerde, *rind* Fuzûlî'de 9, Bâkî'de 13 yerde ve *himmet* Fuzûlî'de 22, Bâkî'de 30 yerde, *pîr* Fuzûlî'de 15, Bâkî'de 19 yerde tekrarlanır.

[*] Tasavvufî terim olarak kabul edilen *melâmet, belâ, fenâ ezel, aşk, muhabbet, ışık* vs. gibi kavramlar, anlam alanı dahilinde “Psikolojik Haller, Aşk, vs.” gibi ilgili başlıklar altında incelendiğinden burada ayrıca söz konusu edilmemiştir.

Nefs, Fakr, Sabr

Fuzûlî'de 11 yerde tekrarlanan "nefs", istek ve arzularını ifade eden "hevâ-yı nefs" terkipli kullanımı ile birlikte yüksek makam talep etmesi, arzuları, nefs terbiye için fakr yoluna girilmesi gibi unsurlarla ele alınmıştır:

Sakın göñlüm yıkarsın pendden dem urma ey nâsih
Hevâ-yi nefs ile bir mülkü virân eylemek olmaz (Fuzûlî; G.112/4)

Tarîk-i fakr tutsam tab' tâbi' nefs râm olmaz
Gınâ kılsam taleb esbâb-i cem'iyyet tamâm olmaz (Fuzûlî; G.113/1)

Götür ey nefs hevâ vü hevesiñ âlemden
Herze herze taleb-i rif'at-i câh etme dahi (Fuzûlî; G.284/6)

Fuzûlî, "fakr"ı 51 yerde zikretmiştir. Fakr kelimesi devlet, sultân, gınâ, taht, tac kelimeleri ile tezat halinde kullanılmış ve fakr'ın, saltanat tahtı, kemâl-i saltanat olduğu belirtilmiştir:

Çekme âlem kaydını ey ser-bülend-i fakr olan
Saltanat tahtına erdiñ bend ü zindânı unut (Fuzûlî; G.45/5)

Fakr mülkiñ tut ger isterseñ kemâl-i saltanat
Saltanattan geç kim ol vâdide çoktur ihtiyâc (Fuzûlî; G.49/2)

Fakr mülki taht ü âlem terki efserdir baña
Şükr-li'llâh devlet-i Bâkî müyesserdir baña (Fuzûlî; G.15/1)

Bâkî'de toplam 3 yerde zikredilen "nefs", bildiğinden şaşmayandır:

Komaz ser-keşligin bu nefs-i hōd-rây
Müdârâ eyleseñ vay itmesen vay (Bâkî; G.519/1)

Nefse nefsi oldı ‹âlem her kişi hayretdedür
Kimseden hîç kimseye dermâna tâkat kalmadı (Bâkî; G.542/2)

"Fakr"ı 9 yerde kullanan Bâkî, kelimeyi fakr u fenâ, mihnet-i fakr, fezâ-yı fakr, fakr künci gibi tamlamalarla ele almıştır:

Her tâc olamaz fakr u fenâ şâhına ser-tâc
Terk ehlinüñ ey h^{v}âce biraz başı kabadur (Bâkî; G.106/2)

Fakr küncin ihtiyar itdi şu kim kâni^{c} olur
Şem^{c}ası şems olsa bakmaz tâk-ı eyvân istemez (Bâkî; G.206/2)

Her iki şâirin de sık tekrarladğı “sabr”, Fuzûlî’de çekilen dertlere sabredilmesi, ârif insanın sabırla tevekkül ettiği, sabır ehlinin her ne temenni etmişse olduğu, sabrın ziyan olmayacağı, mutlaka maksada erişileceği gibi ilgilerle ele alınmıştır:

Felek devr etmeği ahvaline vakıf olan ârif
Tarîk-i sabr ü teslim ü tevekkül ihtiyar eyler (Fuzûlî; K.22/5)

Fuzûlî sabır karşısındaki düşüncelerinin aksine tahammül ve sabrının artık kalmadığını da belitir:

Beni gel öldürüp kurtar belâdan çünkü ey hûnî
Ne sende merhamet şefkat ne bende sabr ü tâkat var (Fuzûlî; G.66/2)

Bâkî’de “sabır”, ağırlıklı olarak “sabredememe” durumu için kullanılır. Fuzûlî’deki teslimiyetin aksine Bâkî her fırsatta sabrının kalmadığını belirtmektedir. Âşığın gözleri sabır ülkesini tarac eder, sabır zevrakı fena taşına çarpmıştır, sevgilinin dudağından hasta gönlüne deva sormak istiyorsa onun uykuya dalması için sabretmelidir, Tûr dağı tecelliye, âşık da güzelliğin şevkine sabredemez. Şâirin “sabır” ile ilgili kullanımlarından bazıları şunlardır:

Ne sende mihr ü vefâ var ne ben de sabr u karâr
O yok bu yok ne ‹aceb bizden ictinâb itdüñ (Bâkî; G.259/3)

Bir dilde meyl ü mihr ü mahabbet vatan tuta
Kalmaz karârı sabr u sükûn u selâmetüñ (Bâkî; G.280/4)

Dâne-i hâline bak cennet-i ruhsârında
Nice sabr eylesün Allâhı seversen âdem (Bâkî; G.331/4)

Zâhid, Sofî, Rind

Harabat ehli olarak anılan rind, elinden kadehi düşmeyen, devamlı sarhoş, meyhaneden çıkmayan gönül adamıdır. Gönül ve aşk adamı olması ile âşık kendini rind olarak tanıtır. Tasavvufî manada her iki dünyayı terk etmesi ve Allah’a yönelmiş olması ile ilişkili ele alınır. Rind, aşkın verdiği hallerden dolayı devamlı zahidin ve başkalarının ayıplamasına uğrar. Zâhid, aşk hallerinden dolayı onu daima uyarır, gözünü korkutur, aşığı eleştirir. Âşık ise, onu yaptıklarından dolayı yermekte ve kuru ibâdetin amacının cennet, hûrî ve gılman olmasından dolayı kınamaktadır.

Elinde her dâim kadeh olan rind, bu dünyada şaraba doyduğu için onun cennette Kevser istemesine gerek yoktur:

Ukbâda kevser istemesin rind-i mey-gede
Dünyâda bes değil mi mey-i ergavân içer (Fuzûlî; G.77/4)

Rind olan câm alur eline müdâm
Lâle-veş nev-bahâre katlanmaz (Bâkî; G.200/2)

Zâhid mihrap köşesini sever, onun ibadetteki maksadı hûrî ve gılmandır. Zâhid, rindden farklı olarak aklın yolunu tutar, o aşk zevkinin cahilidir. Ayrıca aklı esas alan zahid, şarabın akla ziyan olduğunu belirtir ve şarabı terk eder:

Zâhidâ terk etme şâhidler visâli râhatin
Ger ibâdetten hemin gılmân u havrâdır garaz (Fuzûlî; G.138/2)

Ey Fuzûlî zâhid er da'vâ-yi akl eyler ne sûd
Nefy-i zevk-i aşktır cehline ayn-i i'itirâf (Fuzûlî; G.148/7)

Mey-i gül-gûnu dediñ akla ziyandır zâhid
Bu mudur akl ki terk-i mey-i gül-gûn ettiñ (Fuzûlî; G.167/2)

Aklı esas alan zâhid, can vermeden cennete gidilemeyeceğini bilir; fakat o, kendini düşündüğünden canına kıyamayan bir miskindir. Oysa âşık daha dünyada iken varlığından soyutlanmış ve canını terk etmiştir:

Cennete zâhid bilir can vermeden yetmez velî
Câna kıymaz öz temennâsındadır miskîn bahîl (Fuzûlî; G.177/4)

Zâhidin sevgilinin kaşının mihrabına secde etmiyorsa dinini değiştirmelidir; çünkü bunu yaptırmayan din doğru değildir:

Hûblar mihrâb-i ebrûsuna kılmazsan sücûd
Diniñi döndergil ey zâhid ki yahşi din değil (Fuzûlî; G.179/4)

Bâkî, dünyanın hep günahlarını gören zâhide akıl vererek Gaffâr olan Allah'ı görmesini öğütlemektedir. Zâhid, sırr-ı kazâdan haberdar ise aşığı ayıplamamalıdır:

Görme ey zâhid günâhum çoklugın şol ᶜâlemi
Magfiret deryâsına gark eyleyen Gaffârı gör (Bâkî;G.71/6)

Zâhidâ rind-i harâbâta ineñ ta‹n itme
Var ise zerre kadar sırr-ı kazâdan haberüñ (Bâkî;G.277/5)

Zâhid, başındaki sarığın ve sırtındaki cübbesinin ağırlığı ile uçmaya hazırlanmamalı, önce onları çıkartıp hafiflemelidir:

Zâhid ol sıklet ile uçmaga hazırlanma
Çıkar ol cübbe vü destân biraz hıffet bul (Bâkî;G.307/5)

Bâkî, tasavvufî bir söylemle "şarap dersem üzüm şarabını anlama, hüner lafz-ı muğlaktan hakikat sırrını anlamaktır", diyerek şaraptan kastedilenin üzüm şarabı değil hakiki aşk olduğunu dile getirmiştir:

Sakın mey dirsem ey zâhid mey-i engûrı fehm itme
Hüner esrâr-ı ma‹nâ anlamakdur lafz-ı muglakdan (Bâkî;G.366/4)

Fuzûlî'nin sadece 6 , Bâkî'nin ise 25 yerde tekrarladığı "sofî", tipi de zâhid ile benzerdir. O da ibadetin şekil kısmı ile ilgilenir, cenneti arzular, ney sesine haram der:

Sadâ-yi ney haram olsun dediñ ey sofî-i câhil
Yele verdin hilâf-i şer'ile nâmusun İslâmıñ (Fuzûlî; Mk. 22/1)

Sôfî safâ-yı câm ile dilden keder gider
Rindân-ı sîne-sâf ile gel eyleme ᶜinâd (Bâkî; G.38/3)

Aşk sırrı, onu anlamayan sofî'nin yanında açılmamalıdır:

Sōfî gelicek açma sakın ‹aşk hadîsin
Dânâ-dil isen sırrunı nâ-dâne tuyurma (Bâkî; G.405/4)

Fuzûlî, sofî'yi çöp ve süprüntü manasındaki "hâşâk"a benzetmektedir. Bir sonraki beyitte ise şâir, "zâhidin kanını içelim, sofînin bağrını kebap edelim" diyerek onlarla ilgili düşüncelerini dile getirmiştir:

Zerk deryâsında bir hâşâkdır kim çizginir
Sofi-i şeyyâd kim devrân tutup eyler semâ' (Fuzûlî; G.142/3)

Zerrâk zâhidiñ içelim kanını sabûh
Mahrûm sofîniñ kılalım bağrını kebâb (Fuzûlî; G.25/4)

Mutasavvıflar

Şâirlerin divanlarında zikrettikleri mutasavvıflar ve onların tekrar oranları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 35

Şâirlerin Divanlarında Geçen Mutasavvıflar

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Attar-ı Bağdad	1		0,00	0,00
Behlûl	2		0,00	0,00
Cüneyd	1		0,00	0,00
Edhem (İbrahim)	1	1	0,00	0,00
Han-ı Gîlân(Abdülkâdir Geylânî)		1	0,00	0,00
Mansûr	3	2	0,01	0,00
Ma'ruf	1		0,00	0,00
Mehdî (Resûl)	2	1	0,00	0,00
Mevlânâ		1	0,00	0,00
Şems	1		0,00	0,00
Zü'n-Nûn (Mısrî)		1	0,00	0,00
Genel Toplam	12	7	0,02	0,01

Şâirlerden Fuzûlî toplam 12, Bâkî ise 7 yerde mutasavvıfların adını zikretmiştir. Her iki şâirin de adını en fazla zikrettiği mutasavvıf Hallâc-ı Mansûr'dur.

Fuzûlî, mutasavvıflardan Cüneyd, Ma'ruf, Behlül ve Masûr'u aynı beyitte kullanmıştır:

Bundadır Ma'ruf'a ser-menzil Cüneyd'e cilve-gâh
Bundadır Behlûl'e zencir-i cünun Mansûr'a dâr (Fuzûlî; K.11/11)

Ziya-yi rif'atiñden saye buldu seyr vaktinde
Gehi Behlül-i Divâne gehi Mansur-i Hakani (Fuzûlî; K.26/11)

Bâkî, Mansûr ve Mevlânâ'yı aşk'la ilişkilendirerek ele almıştır:

‹Aşka Mansûr eger olmasa fermân-berdâr
İhtiyâr itmez idi kendüye ber-dârlıgı (Bâkî; G.495/3)

Arşa-i ‹aşkda gör Hazret-i Mevlânâyı
Turmayup dahi döner üstine yoldaşları (Bâkî; G.483/2)

4.2.Cemiyet

4.2.1. Şahıslar

4.2.1.1. Tarihî Şahsiyetler

4.2.1.1.1. Hükümdarlar, Şehzâdeler ve Devlet Adamları

Fuzûlî ve Bâkî divanlarında adı geçen; hükümdar, şehzade ve devlet adamları ve bunların kullanım oranları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 36

Hükümdarlar Şehzadeler ve Devlet Adamları

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Ahmed Paşa		1	0,00	0,00
Ali Paşa (Sadrazam)		2	0,00	0,00
Ayâs (Vâlî-Bağdâd)	7		0,01	0,00
Ca'fer Bey (Bağdat valisi)	8		0,01	0,00
Ferîdûn Bey		1	0,00	0,00
Hala (Mihrümâh) Sultân		7	0,00	0,01
İbrâhîm (Sultân)	2		0,00	0,00
İbrâhîm Beg	1		0,00	0,00
Kadir (Kadir Çelebi)	2		0,00	0,00
Kubâd Pâşâ (Halep Beylerbeyi)		1	0,00	0,00
Mehemmed Çelebi (Karamanizâde Mehmed Efendi)		1	0,00	0,00
Mehemmed Çelebi (Kadi-i Şam Müftüsü)		1	0,00	0,00
Sultân Mehemmed (III.)	1	6	0,00	0,01
Mehemmed Paşa	1		0,00	0,00
Mehemmed Beg	2		0,00	0,00
Murâd (III.)		19	0,00	0,04
Mustafâ Çelebi	2		0,00	0,00
Nakıyy	1		0,00	0,00
Nizamü'l-mülk	2		0,00	0,00
Rüstem Paşa	1		0,00	0,00
Selîm (II.)		12	0,00	0,02
Seyyid Mehmed Gazi	1		0,00	0,00
Sultân Süleyman	11	18	0,02	0,04
Veys (Bağdat valisi)	4		0,01	0,00
Toplam	46	69	0,09	0,14

Yukarıda verilen tabloda yer alan toplam kısma bakıldığında Bâkî, %0,14 ile pâdişâh ve devlet adamlarını Fuzûlî'ye kıyasla daha fazla tekrarlamıştır. Bunun Bâkî'nin saraya yakın olması ve aynı zamanda devlet adamı olmasıyla ilgili olduğu söylenebilir.

Şahıslar ayrı ayrı değerlendirildiğinde Fuzûlî’nin sırasıyla en fazla % 0,02 ile Sultân Süleymân’dan, % 0,01 ile Bağdat Valisi Ca’fer Bey ve Bağdat Valisi Ayâs Paşa’dan bahsettiği görülür. Bâkî ise sırasıyla en fazla % 0,04 ile Sultân Süleymân ve III. Murâd’dan daha sonra % 0,02 ile II.Selim’den ve üçüncü olarak da % 0,01 ile Hala Sultân’dan bahsetmiştir. Belirtilenlerin dışında adı geçen hükümdar ve devlet adamlarının kullanım sıklığı genellikle 1-2 şeklindedir.

Fuzûlî Divanı’nda en fazla adı geçen devlet adamı Kanunî Sultân Süleyman’dır. Fuzûlî, Sultân Süleyman’ı dünyanın ve dinin şâhı olarak nitelendirmekle birlikte onun akıl sahibi oluşuna, hal, hareket ve tavırlarındaki pozitif tutumuna dikkat çekmiştir. Ayrıca adaletini de bir çok beyitte dile getirip tarihî şahsiyetlerden İskender ve Dârâ ile birlikte anmıştır. Şâir, Sultân Süleymân’ı, Hz. Süleymanla birlikte anarak her iki Süleymân’ı birbirlerinin halef ve selefi olarak görmüş ve çeşitli özellikleri bakımından karşılaştırmıştır:

Şeh-i dünyâ vü din Sultân Süleymân şâh-i âdil-dil
Rızâsın saklayan hem din ü hem dünyâ kılar hasıl (Fuzûlî; Tk.B. 12/III/4)

Hak iki âdil Süleymân hâkim etmiş âleme
Evvel ü âhir kılıp sırr-i adâlet âşkâr (Fuzûlî; K. 11/56)

O1 Süleymân'a mehalli azmde mahmîl hevâ
Bu Süleymân'a zamân-i rezmde mahkûm nâr (Fuzûlî; K. 11/58)

Âlemiñ vasfın Süleymân mülkü derlerse n'ola
Çün Süleyman'dan Süleyman'a kalıptır yâd-gâr (Fuzûlî; K. 11/59)

Bâkî’nin divanında da adı en fazla zikredilen hükümdar Sultân Süleymân’dır. Bâkî, kasidelerinin yanında gazellerinde de Sultân Süleymân’nın adını zikretmekte ve onu “sultânü’s-selâtîn”, “şehenşâh-ı bahr u ber”, “sultân-ı şark u garb” olarak tanımlamakta ve onu “penâh-ı dîn ü devlet” olarak görmektedir. Süleymân’ı büyüklüğü ile Dârâ ve İskender’le bir tutmaktadır. Şâir, onun adaletinden bahsederek dünyada adalet, ihsan, iyilik ve lütfun onda bulunduğunu, tahta çıkmasıyla düşmanların perişan olduğunu anlatır. Babası için de “Cenâb-ı Şeh Selîm” ifadesini kullanır. Şâir Süleymân ile ilgili kullanımlarından bazıları aşağıdaki beyitlerde görülmektedir:

Sultân-ı şark u garb şehenşâh-ı bahr u ber
Dârâ-yı dehr Şâh Süleymân-ı kâm-rân (Bâkî; K.1/15)

Şeh-i ‘âdil Süleymân Hân-ı Gâzî
Mu’izzü’d-devle sultânü’s-selâtîn (Bâkî; K.4/2)

Şevket-i İskender ü dârât-ı Dârâ bi-kusûr
Mesnedin şimden girü taht-ı Süleymân eylesün (Bâkî; Mus. 3/5/6)

Cihanda ‹adl u dâd u fazl u ihsân
Şeh-i ‹âdil Süleymân Hâne geldi (Bâkî; G.500/4)

Penâh-ı dîn ü devlet pâdişâh-ı âsmân-rif’at
Cenâb-ı Şeh Selîm ibni Süleymân Hân-ı cOsmânî (Bâkî; K.5/8)

Yıkıldı hânümân-ı bahtı ber-bâd oldı a’dânuñ
Revân oldı nesîm-i feth ile taht-ı Süleymânî (Bâkî; K.14/6)

Bâkî Divanı’nda Osmanlı pâdişâhlarından III. Murâd için yazılan üç kaside bulunmaktadır. Bâkî’nin dâima himayesini gördüğü Sultân Süleymân kadar III. Murad’ı (% 0.04) tekrarlaması şâirin, Süleymân dönemindeki eski itibarına ulaşmak için pâdişâhın (III.Murâd) ilgisini çekme çabaları olarak düşünülebilir.[79]

Bâkî, sadece kasidelerinde değil gazellerinde de III. Murad’ı, âdalet sahibi, insaniyetli ve iyiliksever olması, cömertliği ve bu özellikleri ile dönemine saadeti getirmesi yönleriyle anlatmaktadır:

Şâh-ı ^{c}âdil Hân Murâd ol kim nesîm-i ^{c}adl ile
Lutfı bâg-ı ^{c}âlemi reşk-i gül-istân eyledi (Bâkî; K.7/17)

Cihân-ı ma^{c}delet kân-ı mürüvvet Hân Murâd ol kim
Vücûdı sâye-i lutf-ı İlâhîdür cihân üzre (Bâkî; K.8/8)

Reşk eylesün zamâne Sultân Murâd Hâna
Hep pertev-i sa‹âdet ol kâm-kâre düşmiş (Bâkî; G.216/7)

Kanûnî’nin Hürrem’den olan kızı Hala Sultân, kendisine yazılan mersiye ile Bâkî’nin % 0,01 oranında tekrarladığı bir diğer isimdir. Şâir şiirde Hala Sultân’ı saadet ve baht sultânı olarak tanımlamaktadır:

Hala Sultân diyü şeh-zâdeler ikbâl itsün
Gelsün ol lutf u kerem kânına şâd u handân (Bâkî; Mus. 2/3/3)

---

[79] Mehmed Çavuşoğlu, “Bâkî”, **TDVİA**, C.4, İstanbul, 1991.

Mihr ü mâh-ı felek-i baht u sa^{c}âdet Sultân
Şem^{c}-i eyvân-ı serâ-perde-i ^{c}ismet Sultân (Bâkî; Mus. 2/1/8)

4.2.1.1.2. Sanatkârlar ve Âlimler

Fuzûlî ve Bâkî divanlarında adları geçen sanatkâr, âlimler ve bunların kullanım oranları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 37

Şâirlerin Divanlarında Geçen Sanâtkarlar ve Âlimler

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Ahmedî		1	0,00	0,00
Alî (şâir)		1	0,00	0,00
Aristo	1	1	0,00	0,00
Bih-zâd		2	0,00	0,00
Buhârî		1	0,00	0,00
Câmî		1	0,00	0,00
Cevâd	1		0,00	0,00
Delü Musannif		1	0,00	0,00
Ebû Hanîfe		1	0,00	0,00
Ebu’s-su'ûd (Şeyhü'l-İslâm)		1	0,00	0,00
Halîl	2		0,00	0,00
Hassân	1	3	0,00	0,01
Hazret-i Kâdî-zâde (Ahmed Şemseddin Efendi)		2	0,00	0,00
Kazim	1		0,00	0,00
Kirmânî		1	0,00	0,00
Mânî		1	0,00	0,00
Nu'mân		4	0,00	0,01
Mehemmed Çelebi (Ahaveyn)		1	0,00	0,00
Mehemmed Çelebi (Meyli)		1	0,00	0,00
Selmân		7	0,00	0,01
Toplam	6	30	0,01	0,06

Şâirlerin divanlarında geçen sanatkârlar, âlimler ve bunların kullanım sıklığının yer aldığı yukarıdaki tablonun toplam kısmına bakıldığında Bâkî’nin % 0,06 ile ilgili kelimeleri daha sık tekrarladığı görülür. Fuzûlî, sanatkâr ve âlimleri toplam % 0,01 oranında tekrarlamıştır.

Tablodaki her isim genellikle 1 veya 2 kez kullanılırken Bâkî 7 yerde, şâirlerimizce gazel ve kaside vadisinde zirve telakki edilen[80] İranlı şâir Selman’dan bahsetmiştir. Bâkî, İranlı şâir Selmân’ı şâirlik yönüyle ele almış ve kendi için “Rûm’da Bâkî”, Selmân için de “’Acem mülkinde Selmân” diyerek kendisi ile Selmân’ı bir tutmuştur. Sözünün Selmân’a eriştiğini ve kemale erdiğini, bunun sonucunda da

80 Ahmet Talât Onay, **a.g.e..**

şiirlerinin üstünlük derecesinde Selmân'la eşit olduğunu vurgulamak için "Rif^{c}at-i pâyede hem-sâye-i nazm-ı Selmân" ifadesini kullanmıştır. Bâkî'nin bu söylemleri şiirde Selmân'dan etkilendiği ve şâirlikte belli bir noktaya gelmede onu esas aldığını göstermektedir:

Husrevâ Bâkî kuluñ nazm içre Selmân olmağa
Hep senüñ lutfuñ mu^{c}în olmışdur ihsânuñ zahîr (Bâkî; G.145/5)

Oldı vasf-ı suhan-ârâñ ile şi^{c}r-i Bâkî
Rif^{c}at-i pâyede hem-sâye-i nazm-ı Selmân (Bâkî; K.2/36)

Fuzûlî Halîl, Hassân, Cevâd, Kazim ve Aristo olmak üzere toplam beş ismi zikretmiştir.

Şâir, Hz. Peygamber zamanında yaşamış ve Hz. Peygamber'in, şiirleriyle birlikte savunduğu Hassân'ı:

Sıfât-i hüsnüñ eder haste Fuzûlî ne aceb
Hüsn-i güftârda ger eylese Hassân ile bahs (Fuzûlî; G.46/7)

beytinde kendi şâirliğini de söz konusu ederek zikretmiştir.

Hasân, Bâkî'de Hz. Peygamber'i medhedmesi, onu eleştirenlere şiirleriyle yanıt vermesi gibi alakalarla ele alınmıştır:

Şöyle eş'âr-ı güher-bâr okına aduña kim
Cân u dilden ide Hassân aña yüz bin tahsîn (Bâkî; K.26/36),

Fuzûlî'de adı bir yerde ve kasidede geçen Aristo, İskender'le birlikte çalışma ve gayretiyle anılmış, kasidede bahsedilen kişi de Aristo vesilesiyle övülmüştür.

Ger señ olsaydıñ emîr-i şevket-i İskenderî
Vâdî-i himmette bulmazdı Aristo iştihâr (Fuzûlî; K.41/15)

Bâkî'de, Aristo'nun diviti, İskender'in silahı birlikte ele alınmıştır.

Ne yaña buyursa revâdur getürmek
Devâtın Aristô silâhın Sikender (Bâkî; K.3/13)

Bâkî, hocası olan Karamânizâde Mehmed Efendi'ye yazdığı "sünbül" kasidesiyle onun erdemli, faziletli olduğunu vurgulamıştır.

Fâzıl-ı dehr Mehemmed Çelebi kim eflâk
Bâg-ı fazlında tokuz dânelü bir ter sünbül (Bâkî; K.24/18)

Şâir yine Kadi-i Şam Müfti Mehemed Efendi adıyla yazdığı kasidede de Mehemmed Çelebi'nin izzet ve onur sahibi oluşunu anlatır: [81]

Menba^{c}-ı mekremet ü lutf Mehemmed Çelebi
Vâhib-i fazl u ^{c}atâ sâhib-i ^{c}izz ü temkîn (Bâkî; K.26/11)

Bâkî, divanında Henefî mezhebinin kurucusu Ebû Hanîfe'den ve çeşitli medreselerde müderrislik ve Kanûnî döneminde uzun süre şeyhü'l-İslâmlık yapan[82] Ebu's-Su^{c}ûd'dan fezâ içindeki en mümtaz bilginler olarak bahseder:

Ebû Hanîfe-i sânî Ebu's-su'ûd ol kim
Fezâ'il içre efâzıl olupdur aña 'ıyâl (Bâkî; K.21/15)

Bâkî, Sahîh-i Buhârî adlı hadîs kitabının yazarı İmam Buhârî'den, divan şiirinde adı çokça geçen Câmî'den (Molla Câmî) ve mesnevileriyle tanınan şâir Hâcu-yi Kirmanî'den[83] de bahseder:

Dühûl-i meclis-i hâsına ruhsat mümkin olmazsa
Buhârîden gelür diñler hadîsin tâlib-i ma^{c}nâ (Bâkî; K.27/17)

Cihânı câm-ı nazmum şi^{c}r-i Bâkî gibi devr eyler
Bu bezmüñ şimdi biz de Câmî-i devrânıyuz cânâ (Bâkî; G.13/5)

İner Seyf âyeti gibi ser-i a'dâya şemşîri
Hadîs-i tîg-i pulâdın nice şerh ide Kirmânî (Bâkî; K.5/12)

Şâir, İran efsanelerinde meşhur bir ressam olarak bilinen Bihzâd için; "Kalemim (sevgilinin) yanağının vasıflarını öyle rengîn eder ki, benim yaptığımı Bihzâd nakışlarında yapamaz." diyerek kendi şiirlerini rengîn olması yönüyle Bihzâd'ın resimlerinden üstün tutmaktadır:

---

[81] Bâkî'nin divanında yer alan K.24/18'de adı geçen Mehemmed Çelebi, Ahaveyn Mehemmed Çelebi; K.26/11'de adı geçen şahsın da Meylî Mehemmed Çelebi adlarında farklı kişiler olduğu belirtilmektedir. Bkz.: M. Cemil Beyazıt, "Bâkî'nin Divanı'nda Eşhas", **İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fak., Türkiyat Ens. Bitirme Tezi**, T 1536, 1973.

[82] Haluk İpekten v.d., **Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, Kültür ve Turizm Bak. Yayınları, Ankara, 1998, s. 104.

[83] M.Cemil Beyazıt, **a.y.**; Ahmet Ergin, "Bâkî Divanı'nda Kahramanlar ve Tarihî Şahsiyetler", **İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fak., Türkiyat Ens. Bitirme Tezi**, T 1445, 1974.

Rengîn ider evsâf-ı ruhuñ hâme-i Bâkî
Ol sûreti virmez senemâ nakşına Bih-zâd (Bâkî; G.35/7)

Yazmada nakş-ı ‘izârun müje-i hûn-âlûd
Katı çok renk virüpdür kalem-i Bih-zâde (Bâkî; G.423/2)

Bâkî meşhur Çinli nakkaşlardan Mânî'yi, bahar manzarasını anlatıp her yerin nigâr-hâne olduğunu beliterek ressamlığına atıfta bulunmuştur:

Bülbülde savt-ı rengîn güllerde sûret-i Çîn
Fasl-ı bahâr Mânî gül-şen Nigâr-hâne (Bâkî; G.470/3)

4.2.1.2. Tarihî/Efsanevî Şahıslar ve Unsurlar[84]

Tablo 38

Şâirlerin Divanlarında Geçen Tarihî/Efsanevî Şahıslar ve Unsurlar

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Âsaf	5	2	0,01	0,00
Behmen (Erdşîr)		3	0,00	0,01
Behrâm		7	0,00	0,01
Behremen	1		0,00	0,00
Bukrat (Bokrat)	1		0,00	0,00
Büt-i Azer (Hz. İbrahim'in babası)	1		0,00	0,00
Cem / Cemşîd	18	42	0,03	0,08
Çeşme-i hayvan/ Ab-ı Hayât	14	13	0,03	0,03
Dahhâk	1		0,00	0,00
Dârâ /Keykubâd	4	21	0,01	0,04
Ferahşâd		1	0,00	0,00
Ferhâd / Bî-sütûn	32	11	0,06	0,02
Feridûn	1	2	0,00	0,00
Fir'avn		2	0,00	0,00
Hâmân		1	0,00	0,00
Hâtem-i Tay	2	4	0,00	0,01
Hürmüz		1	0,00	0,00
Hüsrev	6	10	0,01	0,02
İskender/ Sikender	7	25	0,01	0,05
İsmâil	2		0,00	0,00
Kahramân		3	0,00	0,01
Kârûn	2	2	0,00	0,00
Kayser		4	0,00	0,01
Key		1	0,00	0,00
Keyânî		1	0,00	0,00
Keyhusrev	2	4	0,00	0,01
Leylâ/Leylî	10	11	0,02	0,02
Mecnûn/Kays	44	35	0,08	0,07
Memlûkî		1	0,00	0,00
Nerîmân		2	0,00	0,00
Nuşirevân/ Kisrâ/ Kisrî	6	8	0,01	0,02
Rûyîn-ten / İsfendiyâr		2	0,00	0,00
Rüstem	2	6	0,00	0,01
Sâm		2	0,00	0,00
Seyyid Battal Gâzî		1	0,00	0,00
Şirin	7	2	0,01	0,00
Tîmûr		1	0,00	0,00
Vâmık	4		0,01	0,00
Zâl	4	2	0,01	0,00
Züleyhâ/ Zelihâ	3	2	0,01	0,00
Toplam	179	235	0,33	0,47

[84] Dursun Ali Tökel, **Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar- Şahıslar Mitolojisi**, Akçağ Yay., Ankara 2000.; Ahmet Talât Onay, **a.g.e**..

Tabloda yer alan toplam kısmı incelendiğinde tarihî/efsanevî şahıs ve unsurları Bâkî % 0,47 ile Fuzûlî'den (% 0,33) daha fazla tekrarlamıştır.

Bâkî'nin divanında en fazla kullanım oranına sahip isimler sırasıyla; % 0,08 ile Cem/Cemşîd, % 0,07 ile Mecnûn, % 0,05 ile İskender ve % 0,04 ile Dârâ'dır.

Fuzûlî'de en sık zikredilen isimler sırasıyla; % 0,08 ile Mecnûn, % 0,06 ile Ferhad, % 0,03 Cem/ Cemşid ile ve % 0,01 ile İskender'dir.

Şâirlerin divanlarında geçen tarihî, mitolojik şahsiyet ve unsurlar anlam alanlarına göre şu şekildedir:

Âsâf

Süleyman Peygamber'in veziri olan Âsâf, Fuzûlî'de 5, Bâkî'de 2 yerde geçmektedir. Her iki şâir de Âsâf'ı, Süleyman Peygamberle ve onun mührü çerçevesinde ele almaktadır:

Geldi ol Âsâf ki kondurmuştu cünd-i şevketi
Dâmen-i mülk-i Süleymân'a gubâr-i ihtilâl (Fuzûlî: K.13/4)

Koma ayakda bu masnû' u murassa' nazmı
Elde hoş yaraşur ey Âsaf-ı saf-der hâtem (Bâkî: K.19/51)

Behmen(Erdeşîr), Behrâm:

Behmen, Keyâniyan sülâlesinden Küştab'ın torunu, İsfendiyar'ın oğlu Erdşîr'in lakabıdır. Şâirlerden sadece Bâkî'de 3 yerde adı geçen Behmen, ayrıca kelime olarak "zeki" anlamına gelen bir sıfattır. Yine sadece Bâkî'de 7 yerde adı geçen Behrâm ise, Sâsâni sülâlesinden Yezgird'in oğlu ve Behram- Gur adıyla anılan pâdişâhtır. Kuvvet, cesaret ve adaleti ile meşhur bir hükümdardır. Yaban eşeği avlamaya olan merakından dolayı Behrâm-ı Gûr olarak da anılmaktadır. Yaban eşeği avında eşeği kovalarken öldüğü bilinir.

Bu şahıslarla ilgili bazı kullanımlar şu şekildedir:

Behrâm-ı vakti gûra yitürdi bu sayd-gâh
Var işigine hidmet-i Şâh Erdşîri gör (Bâkî: Mus. 1/7/4)

Çemende lâle geydi efser-i Key
Elinde tâc u taht-ı Behmen-i dey (Bâkî: G.514/1)

Büt-i Âzer

İbrahim Peygamberin babası için kullanılan Büt-ı Âzer, Fuzûlî'de 1 yerde geçmektedir. Şâir, Zekeriyyâ Peygamber ve onun gördüğü eziyetlere telmihte bulunmuş, Büt-ı Âzeri de baltadan çektikleri ile ele almıştır:

Geh Zekerya kimi çekmiş çok cefalar bıçkıdan
Geh Büt-i Azer kimi olmuş giriftar-i teber (Fuzûlî; K.34/6)

Bokrat

Eski Yunan döneminde yaşayan, tıp ilminin pirî sayılan ve asıl adı Hipokrat olan Bokra, Fuzûlî Divanı'nda 1 yerde Lokman ile birlikte anlarak şifa vermesi ilgisiyle ele alınmıştır. Sıhhat ü Maraz adlı eseriyle de tıp ilmine vâkıf olduğu bilinen[85] Fuzûlî, beytinde şarapla çok kimseyi tedavi ettiğini ve bu tedavi yönteminin Lokman ve Bokrat'ta dahi olmadığını belirtmiş ve kendini tedavi etme yönünden onlardan üstün tutmuştur:

Şerbet-i bade ile çok sınadım hastelere
Eyler anı ki ne Bokrat ü ne Lokman eyler (Fuzûlî; K.32/11)

Cem/Cemşîd

Paşdâdiyân sülâlesinin dördüncü hükümdarı Cem, dünyayı dolaşırken Azerbaycan'ın yüksek bir yerine mücevherlerle işlenmiş bir taht yerleştirtmiş ve kendi de mücevherlerle işlenmiş tacını ve kaftanını giyerek güneşin doğuşuna yakın, bu tahta oturmuş. Güneş ışığının yansımasıyla parlayan tac ve tahtı gören halk, Cem kelimesine Şid 'i ekleyerek Cem-şîd (Işık şâhı) adını vermişlerdir. Ayrıca Cemşid şarabı bulması ile bilinir.

Cem, Bâkî'de % 0,08 oranıyla Fuzûlî'den (% 0,03) daha sık tekrarlanmıştır. Fuzûlî'de, Cem ve Cemşîd birlikte zikredilerek genellikle içki münasebetiyle ilişkilendirilmiştir:

Hak-i Cem üzre çıkıp lâle tutup câmını der
Ki kimin var ise bir câmı bu gün oldur Cem (Fuzûlî;K.24/9)

Hâk-i sâğar Cem ü Cemşid'dir ey pîr-i muğân
Haber et sâkiye kim tutmaya sâğar güstâh (Fuzûlî;G.59/2)

---

[85] Nihat Sâmi Banarlı, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, MEB Yay., İstanbul, 1972, s.549.

Fuzûlî istemezem mesned-i Cem ü Cemşid
Baña nişimen-i devlet şarâb-hâne yeter (Fuzûlî;G.82/7)

Bâkî'de de Cem, ağırlıklı olarak şarabı icat etmesi ilgisiyle kullanılmış ve ayş, işret, sâkî, bezm, sâgâr kelimeleri ile de birlikte zikredilerek tenasüb yapılmıştır. Yine bir çok beyitte lâle, şekil bakımından şarap kadehi ile ilişkilendirilmiş ve şarap münasebeti ile Cem anılmıştır:

Cemşîd-i ^{c}ayş ü ^{c}işret ü Dârâ-yı dâr u gîr
Kisrî-i ^{c}adl ü re'fet ü İskender-i zamân (Bâkî; K.1/14)

Câm la‹lüñdür senüñ âyine rûy-ı enverüñ
Adı var Câm-ı Cem ü Âyîne-i İskenderüñ (Bâkî; G.258/1)

Safâ-yı hâlet-i tabcuñ yiter eglence ey Bâkî
Bî-hamdi'llâh ne gam yirsin elüñde sâgar-ı Cem var (Bâkî; G.63/5)

Bak sâgar-ı şikeste-i pür-hûn-ı lâleye
Cemşîdden nişâne kalan yâd-igârı gör (Bâkî; G.122/7)

Çeşme-i Hayvân

Zulmât, zulûmât (karanlıklar) denilen ve kaynağı meçhul diyarlarda bulunan sudur. İçenin ölümsüzlüğe eriştiği ve ölümsüzlük suyu olarak bilinen bu sudan Hızır ve İlyas içmiş, İskender ise suyu bulmak için Zulümât'a kadar gitmiş; fakat bu suyu bulamamıştır.

Ab- hayât veya Çeşme-i hayvân olarak da anılan bu suyun kullanım sıklığı, her iki şâirde de % 0,03 oranıyla eşittir.

Fuzûlî'de Âb-ı Hayât genellikle dudakla ilişkilendirilerek kullanılmış ve sevgilinin dudağı, aşığa hayat vermesi ilgisiyle âb-ı hayât'a benzetilmiştir. Yine şâir, Âb-ı Hayât'ı, Zulumât ile ilişkilendirerek "ayıplarına zulûmat gibi perde çek, belki Âb-ı Hayât sana nasîb olur" diyerek felsefî bir ifade dile getirmiştir:

Her kimiñ âlemde mikdârıncadır tab'ında meyl
Ben leb-i cânânımı Hızr âb-i hayvânın sever (Fuzûlî; G.83/2)

Şerbet-i lâ'liñ ki derler Çeşme-i Hayvân aña
Ol verir can dem-be-dem uşşâka vü ben cân aña (Fuzûlî; G.10/1)

Fuzûlî öldürür her dem beni ehl-i nazar ta'nı
Ki niçin yâr lâ'liñ Çeşme-i Hayvân'a benzettim (Fuzûlî; G.198/6)

Lebine Çeşme-i Hayvan demezem kim lebiniñ
Var bin câna değer feyzi bakâdan gayrı (Fuzûlî; G.271/5)

Bâkî'de âb-ı hayât, Fuzûlî'de olduğu gibi doğrudan bir benzetme yapılmaksızın daha dolaylı yollarla dudağa teşbih edilmiştir ve Bâkî'de âb-ı hayâtın dudakla ilişkilendirilmesi Fuzûlîye nazaran çok daha azdır.

Cihânda bir kurı adı kalupdur çeşme-i Hızruñ
Sen eylersin bu gün Âb-ı hayât ahkâmını icrâ (Bâkî; K.27/19)

Bâkî, sevgilinin eşiğinin toprağını âb-ı hayât'a benzetmektedir. Şâir, sevgili olmadıktan sonra âb-ı hayât'ı bile istemediğini söyler:

İşigüñ hâkine ser-çeşme-i hayvân dirler
Kapuña matla'-ı hûrşîd-i dırahşân dirler (Bâkî; G.144/1)

Dehhâk, Dârâ, Ferîdûn

Dehhâk, Cemşid'i öldürerek saltanat tahtına oturan efsanevî İran hükümdarıdır. Merdas'ın şöhret tutkunu, çok cesur ve kötü huylu oğludur. Rivayete göre bir gün şeytan insan kılığına girerek ona telkinde bulunmuş ve babasını öldürtmüştür. Daha sonra şeytan ona aşçı olmuş ve iki omzundan öpmüş. Sonra omuzlarında yılanlar çıkmış ve şeytan bu sefer de doktor kılığına girerek o yılanlara insan beyni yedirmesini söylemiş. Dehhâk zulmü ile halktan insanlar öldürülmüş. Demirci Gave'nin 18. çocuğuna gelince Gave, halkın desteğini de alarak isyan etmiş ve Dehhâk'ı tahttan indirip yerine Ferîdûn'u geçirmiştir.

Dehhâk ve Ferîdûn, Fuzûlî'de bir yerde ve bu efsane çerçevesinde birlikte zikredilmiştir.

Nehr-i A'şar'ı ubur-i leşker için doldurup
Mâr-i Dahhâk'e Ferîdûn-i zaman buldu zafer (Fuzûlî; Tc.B. 15/ 9/4)

Bâkî, Dehhâk'ı isim olarak hiç zikretmemiş, Ferîdûn'u ise 2 yerde geçmiştir. Bunlardan birinde sevgilinin kapısıyla Ferîdûn'un yeri karşılaştırılarak sevgilinin kapısı daha üstün tutulmuştur:

Bir huzûrum var-durur kûyunda olmakdan şehâ
‘Arz olınsa almazam bana Ferîdûnuñ yiri (Bâkî; G.548/4)

Redd olmaz o leblerden olan turma du’â kıl
Dârâ-yı cihan Şâh-ı Ferîdûn-fere cânâ (Bâkî; G.1/9)

Dârâ, Şehnâme’nin ünlü kahramanlarındandır. Keyâniyân’dan dokuzuncu ve sonuncu hükümdardır. Dârâ-yı Ekber olarak da anılır. İskender’in hilesiyle zehirlenerek öldüğü söylenen Dârâ, bir rivayete göre de savaştan kaçarken ölmüştür.

Dârâ, Fuzûlî’de dört yerde ve % 0,01 oranında tekrarlanırken Bâkî’de 21 yerde ve % 0,04 oranında ve Fuzûlî’ye göre oldukça sık tekrarlanmıştır.

Fuzûlî’de Dârâ ismi kasidelerde ve İskender, Cemşîd, Keyhusrev, Süleymân gibi isimlerle birlikte anılmıştır:

Çâker-i çâkeri Fağfûr ile Hâkân oluban
Bende-i bendesi İskender ile Dârâ’dır (Fuzûlî; K. 38/ 11)

Ser-ver-ı Cemşid-şan Dârâ-yi İskender-nişân
Husrev-i sâhib-kırân Keyhusrev-i nusret-kârin (Fuzûlî; K.10/ 18)

Bâkî, Dârâ adını genellikle kasidelerde ve İskender, Cemşîd, Süleymân gibi isimlerle zikretmiştir. Dârâ, çok az da olsa birkaç gazelde hem şeytanın iki omzundan öpmesi ve oradan yılan çıkması rivayetiyle ilişkilendirilmiş hem de sevgili ile alakalandırılarak benzetmeler yapılmıştır:

Cemşîd-i ‘ayş ü ‘işret ü Dârâ-yı dâr u gîr
Kisrî-i ‘adl ü re’fet ü İskender-i zamân (Bâkî; K.1/14)

Bâkıyâ tâc-ı Sikender yaraşur farkında
Ol ki zîr-i kademi bûse-i Dârâ yiridür (Bâkî; G.66/8)

Ferhâd (Bî-sütun), Şîrîn , Husrev

Ferhâd ile Şîrîn hikayesinin kahramanlarından olan bu kişilerden Ferhâd, Fuzûlî’de % 0,06, Bâkî’de % 0,02 oranında tekrarlanmıştır. Şîrîn ise Fuzûlî’de % 0,01, Bâkî’de % 0 oranında tekrarlanmıştır. Yine bu hikayenin kahramanlarından olan Hüsrev, Fuzûlî’de % 0,01, Bâkî’de % 0,02 oranında tekrarlanmıştır. Şâirler, Ferhâd ve Şîrîn’in adlarını Mecnûn, Leylâ, Hüsrev, Vâmık gibi isimlerle birlikte kullanmıştır. Yine her iki şâirde “Şîrîn”i, kelimenin manası olan “tatlı” ile

ilişkilendirmişlerdir. Ferhâd âşığın, Şîrîn de sevgilinin sembolüdür. Hatta bazen âşık kendini Ferhâd ve Mecnûn'dan üstün görmektedir.

Fuzûlî dert çeken âşıklar listesinde Ferhâd ve Mecnûn'la birlikte kendi adının da yazdığını gördüğünü söyleyerek kendini dert çeken bir âşık olarak onlarla bir tutmakta, hatta asrın Ferhâd'ı olduğunu söylemektedir:

Yazanda Vâmık u Ferhâd ü Mecnun vasfın ehl-i derd
Fuzûlî adım gördüm ser-i tûmâre yazmışlar (Fuzûlî; G.68/ 7)

Lebi şîrînleriñ şevkiyle Ferhâd'ı benim asrıñ
Yanımda cem' olan seng-i melâmet Bîsütûn'umdur (Fuzûlî; G.87/ 6)

Bâkî, âşıklık bakımından kendisini Ferhâd ve Mecnûn'un varisi olarak görmekte, artık onların adını anmaya gerek olmadığını, kendisinin onlarla denk ve kendinin de bu âşıklar arasında olduğunu belirtmektedir:

İkisinüñ dahı bir benden özge vârisi yokdur
Cihânda ben var iken kim anar Ferhâd u Mecnûnı (Bâkî; G.538/ 4)

Bâkıyâ Ferhâd ile Mecnûn-ı şeydâdan bedel
'Âşık-ı bî-sabr u dil kim var dirseñ işte ben (Bâkî; G.380/ 7)

Kıl tefâhur kim seniñ hem var ben tek âşıkıñ
Leyli'niñ Mecnûn'ı Şîrîn'iñ eğer Ferhâd'ı var (Fuzûlî; G.75/ 3)

"Şîrîn", hem kelime anlamı olan "tatlı" hem de hikayenin kahramanı olması ilgisiyle birlikte kullanılarak Ferhâd'la birlikte zikredilir:

Dözmek olmaz tiğ-i bî-dâdına şirin-leblerin
Ger felek Ferhâd veş taş etse uşşâkıñ tenin (Fuzûlî; G.227/ 4)

Kıssanın telmihte bulunulduğu beyitlerde "Kuhsâr, Bî-sütun" kelimeleri de kahramanların adıyla birlikte kullanılır:

Sahn-i sahrâsında biñ Leylî vü Mecnûn cilve-ger
Kûh-sârı üzre biñ Ferhâd ü Şirin bâde-hâr (Fuzûlî; K.11/ 14)

Beni kim seng-sâr-i mihnetim bâzâr-i aşk içre
Belâ dâğın çeken Ferhâd ile hem-seng tutmuşlar (Fuzûlî; G.69/ 5)

Şîrîn’i sevmesi ile Ferhâd’ın rakibi olan Husrev, aynı zamanda İran hükümdarlarındandır. Husrev, şiirlerde hem Ferhâd’a rakip olması hem de kelime anlamı olan “padişâh” anlamıyla övülenin benzetileni olarak kullanılmıştır:

N’ola Ferhâd-veş uşşâkı olsa cümle Husrev'ler
Mübârek safhasında sûret-i Şîrin musavverdir (Fuzûlî; K.19/ 9)

Husrevâ yıllar-durur yolunda Ferhâdun geçer
Mâ‹il ol gel Bâkî-i şîrîn-suhanden cânibe (Bâkî; G.440/ 5)

Oldı dil bir büt-i şîrîn-dehenüñ Ferhâdı
Ana lâlâ geçinür Husrev ü Şîrîn dadı (Bâkî; G.520/ 1)

Firavun, Hâmân

Kur’an-ı Kerim’de Yûsûf Sûresinde anlatılan hikayeye göre Hz. Mûsâ, Mısır hükümdarı Firavun’u îmâna davet eder. Fakat Firavun kabul etmeyerek tanrılık iddasında bulunur, Mûsâ’nın mucizelerine inanmaz ve Mûsâ’yı takip ederken Kızıldeniz’de boğularak ölür. Ayrıca Firavun’un Hâmân adında bir veziri vardır ve ondan Mûsâ’nın Tanrısına ulaşabileceği bir kule yapmasını ister. Kule yapılır; fakat Firavun amacına ulaşamaz.

Fuzûlî’de hiç kullanılmayan Firavun, Bâkî’de iki yerde Mûsâ ile münasebeti, asâsının yılana dönüşmesi ve veziri Hâmân ile Kızıldeniz’de boğulması hususlarıyla ele alınmıştır:

Belâ gird-âbına salsun ᶜadûñı nâ-bedîd itsün
Fenâ deryâsına gark eyleyen Firᶜavn u Hâmânı (Bâkî; K.14/36)

Yine Firᶜavn-ı şitâ ceyşine Mûsâ-mânend
Eyledi elde ᶜasâsını bir ejder sünbül (Bâkî; K.24/12)

Hâtem-i Tay, Battal Gâzi

Hâtem-i Tay, Arapların Tay kabîlesinden cömertliği ile tanınan Abdullah Bin Mesûd’un oğludur. Onu meşhur yapan cömertliğidir. Fuzûlî’de 2, Bâkî’de 4 yerde geçmektedir.

Her iki şâirin kasidelerinde zikredilen Hâtem, cömertliği ile ele alınmış ve övülen kişi cömertlik bakımından ona benzetilmiştir:

Destin etmiş seyr biñ Hâtem kimi sahra-nişin
Şehrin etmiş taht biñ Nuşirevân tek şehr-yâr (Fuzûlî; K.11/12)

Bi'llah er görmüş olaydı kerem-i bî-bedelin
Anı mu'ciz sanıp imâna gelirdi Hâtem (Fuzûlî; K.24/37)

Övülen kişinin kerem sahibi olması özeliği Hâtem'le ilişkilendirilirken Bâkî'de 1 beyitte adı geçen Battâl Gazi de yiğitlik bakımından kasidede övülen kişiyle ilişkilendirilmiştir:

Sehâda Hâtem-i Tay defterini tayy itdi
Gazâda Seyyid-i Gâzî hikâyetin battâl (Bâkî; K.20/20)

Hürmüz

Behmen'in oğlu ve adaletiyle ünlü Nuşîrevân'ın torunu olan Hürmüz, zulmünden dolayı tahttan indirilmiş ve gözüne mil çekilmiştir. Yine "Hürmüz-i tâcdâr" olarak zikredilir ve bunun sebebi de kıymetli taşlarla süslenen altın tâcı ilk onun giymesidir. Hürmüz, Bâkî'de bu hususla 1 yerde zikredilmiştir:

Câm-ı gurûr 'akıbet 'âlemi görmez eyledi
Nergis-i bâg gûyiyâ Hürmüz-i tâc-dârdur (Bâkî; G.88/2)

İskender

İki İskender vardır. Birincisi Kur'an'da zikredilen İskender-i Zülkarneyn'dir. Çin seddini yapanın ve zulûmât ülkesinde âb-ı hayâtı arayanın bu olduğu rivayet edilir.

Diğer İskender ise İran hükümdarıdır ve Makedonya Kralı Filip'in oğludur. Aristo'nun kendisini yetiştirmesi ve ona yaptığı ayna, İran'ı zaptetmesi ve Dârâ'yı mağlub etmesi, zulûmatta âb-ı hayâtı Hızır'la birlikte araması, Ye'cüc ve Me'cüc kavmi üzerine set yapması gibi hakkında pek çok rivayet vardır. Edebiyatta bu iki isim karıştırılarak birlikte kullanılmıştır.

Fuzûlî'de 7 yerde ve % 0,01, Bâkî'de 25 yerde ve % 0,05 oranında zikredilmiştir. Şâirler karşılaştırıldığında Bâkî'nin, İskender'i Fuzûlî'den daha fazla zikrettiği görülür.

Şâirlerin İskender'le ilgili kullanım oranları farklılık gösterse de her iki şâirde de İskender, Dârâ'yı mağlub etmesi, câmı, Ye'cüc'ü yenmesi gibi belirtilen

alakalarla ilişkilendirilmiş aynı zamanda da kasidelerde övülen pâdişâhın benzetileni olarak ele alınmıştır:

Penâh-i mülk ü milletsin sedâd-i hüsn-i tedbîrin
Adû Ye'cüc'ınıñ define bir sedd-i Sikender'dir (Fuzûlî; K.19/22)

Der-geh-i kadrine biñ Dârâ vü İskender gedâ
Hırmen-i lûtfuna biñ Fağfûr ü Hâkan hûşe-çin (Fuzûlî; K.10/11)

İsmâil

Sadece Fuzûlî divanında adı geçen İsmail, Hz. İbrâhim'in bir oğlu olursa onu Allah'a kurban edeceğini söylediği ve oğlu olduktan sonra da verdiği sözü tutmak üzere kurban etmek için hazırladığı oğludur. İbrâhim, İsmail'i kurban edeceği sırada bıçak İsmaîl'in boğazını kesmez, o sırada Cebrâil gökten bir koç ile gelir ve ona kurban olarak bu koçu kesmesini söyler. Fuzûlî Divanı'nda aynı beyitte 2 kez tekrarlanan İsmâil ile ilgili kullanımlarda bu olaya telmihte bulunulmuştur:

Gerçi İsmâil'e kurbân gökten inmiş kadr için
Hak bilir kadr için İsmâil aña kurbân olur (Fuzûlî; K.7/22)

Kahraman

Pişdâdiyân sülâlesinden Şah Tahmurs'un oğlu olmakla birlikte Rüstem-i Zâl ve Kahramân-ı Katil lakabıyla da anılmaktadır. Kendisi, çocukken devler tarafından kaçırılır ve büyütülür. Büyüdüğünde devlerden de güçlü hale gelir. Ayrıca Gamgam adı verilen elmastan kılıcı olduğu rivayet edilir. Ergenlik çağına gelen bu çocuk, sudaki aksini görünce devlerden farklı olduğunu anlar ve işin aslını öğrenerek ait olduğu yere gitmek ister. Devler onu memleketine götürürken yolda bir dağda bırakıp kaçarlar ve o da bir gergedana binerek memleketine ulaşır. Kahraman, binlerce kişiyi kılıçtan geçirmesi sebebiyle "Katil" lakabıyla anılır.

Bâkî'de 3 yerde adı geçen Kahraman, hem hışmı hem de kılıcı ilgisiyle alakalandırılarak kullanılmıştır:

'Adluñ katında cevr ü sitem dâd-ı Keykubâd
Hışmuñ yanında lutf u kerem kahr-ı Kahramân (Bâkî; K. 1/21)

Şemşîr-i ihtimâmına nisbet kelîl ü künd
Ger tîg-i Kahramân ola ya hod hüsâm-ı Sâm (Bâkî; K. 23/19)

Karûn

Hz. Mûsâ'nın akrabalarından olan Karûn, rivayete göre toprağı altın yapma sanatı olan kimyayı öğrenmiş ve bu sayede çok zengin olmuştur. Hz. Mûsâ'nın dediği zekatı vermediği için de serveti ile toprağa batmıştır. Zenginlik timsali olarak bilinir. Her iki şâirin şiirlerinde 2 yerde tekrarlanan Karûn, genel olarak zenginliği itibariyle ilişkilendirilmiştir.

Fuzûlî'nin aşağıdaki beytinde, şâir döktüğü gözyaşlarını hazineye benzeterek bu hazineye sahip olmakla Karûn kadar zengin olduğunu belirtmiştir:

Çeşmimi eşk ile genc-i dür-i meknûn ettiñ
Merdüm-i çeşmimi ihsân ile Kârûn ettiñ (Fuzûlî; G. 167/1)

Şâir aşağıdaki beyitte ise, düşkünlüğünü, hakir görülmesini ve müflisliğini Karûn kadar zengin olmak gibi algılamaktadır:

Egerçi müflis ü pest ü muhakkar u dûnem
Dem-â-dem öyle hayâl eylerim ki Kârun'em (Fuzûlî; Müs. 2/2/2)

Karûn, Bâkî'de ise yine zengin olması ve rivayetteki gibi malıyla toprağa batması ilgisiyle alakalandırılıyor:

Zîr-i hâk olsa gerek menzilüñ âhır n'idelüm
Mâline mâlik imişsin tutalum Kârûnun (Bâkî; G. 275/3)

Dirhem-i eşküm dükenmez nice demdür Bâkıyâ
Hâk-i cismümdür meger kim mâl-i Kârûnuñ yiri (Bâkî; G. 548/5)

Key, Keyânî, Keyhüsrev

İran pâdişâhlar sülâlesinin ikinci tabakasına Key, Keyân veya Keyanîyân adı verilir. Keykubad ve Keyhüsrev de bunlara mensuptur. Keylerin kendilerine mahsus tacları olduğu söylenir ve Keyhüsrev, Key, Keyânî de genellikle bu tâc alakasıyla ele alınır. Fuzûlî'de adı geçmeyen Key ve Keyânî, Bâkî'de 1'er defa ve bu tâç unsuru ile alakalandırılmıştır:

Piyâle husrev-i mülk-i gama tâc-ı Keyânîdür
Hum-ı mey pâdişâh-ı 'aşka genc-i husrevânîdür (Bâkî; G.54/1)

Çemende lâle geydi efser-i Key
Elinde tâc u taht-ı Behmen-i dey (Bâkî; G.514/1)

Keyhüsrev, İran'ın Keyâniyân sülâlesinden olup Keykâvus'un torunu ve Siyavuş'un oğludur.

Fuzûlî'de 2, Bâkî'de 4 yerde tekrarlanan Keyhüsrev; Dâra, Cemşîd, Rüstem ve İskender'le birlikte anılmıştır. Genellikle kasidelerde adı geçen Keyhüsrev, övülen ile ilişkilendirilmiş ve onun sıfatı gibi düşünülmüştür:

Ki Süleyman-i zaman Âsafı etti nâ'ib
Oldu ser-'asker-i Keyhusrev-i devrân Rüstem (Fuzûlî; K.24/22)

Ser-ver-ı Cemşid-şan Dârâ-yi İskender-nişân
Husrev-i sâhib-kırân Keyhusrev-i nusret-kârin (Fuzûlî; K.10/18)

Hemân oldur niyâzum senden ey Keyhusrev-i sânî
Ki gûş-ı hûşa mengûş eyle dürr-i pend-i pîrânı (Bâkî; K.14/32)

Leylâ, Mecnûn

Leylâ ile Mecnûn hikayesinin kahramanları olan bu isimden Mecnûn, "âşık", Leylâ ise "sevgili" tipinin sembolü olarak ele alınır. Hikayenin kahramanlarından Mecnûn, Fuzûlî'de 44 yerde ve % 0,08 oranında tekrarlanarak şâirin ilgili tabloda en fazla zikrettiği isim konumundadır. Bâkî'de ise 35 yerde ve % 0,07 oranında tekrarlanarak Cemşîd'den sonra en sık tekrar edilen ikinci isim olmuştur.

Leylâ ise Fuzûlî'de 10, Bâkî'de 11 yerde ve her ikisinde de % 0,02 oranında kullanılmıştır.

Leylâ vü Mecnûn adlı müstakil eseri ile Fuzûlî'nin en fazla Mecnûn'u zikretmesi tabii bir durum olarak nitelendirilebilir. Şâir, Leylâ ile Mecnûn'u zikrettiği şiirlerinde söz konusu hikayenin motiflerine işaret ettiği gibi diğer aşk konulu hikayelerin kahramanlarıyla da anlam bakımından ilişkilendirerek ele almıştır:

Mecnûn oda yandı şule-i âh ile pâk
Vâmık suya battı eşkden oldu helâk (Fuzûlî; Rb.55/1)

Sahn-i sahrâsında biñ Leylî vü Mecnûn cilve-ger
Kûh-sârı üzre biñ Ferhâd ü Şirin bâde-hâr (Fuzûlî; K.11/14)

Fuzûlî, şiirlerinde ağırlıklı olarak "âşık" özellikleri gösterme ve "âşıklık" yeteneğine sahip olma bakımlarından kendini Mecnûn ile karşılaştırmakta hatta

kendini bu anlamda Mecnûn’dan üstün görmekte ve yine sevgiliyi de Leylâ ile ilişkilendirmektedir:

Esîr-i derd-i aşk u mest-i câm-i hüsn çok ammâ
Biziz meşhûr olan Leylî saña Mecnûn baña derler (Fuzûlî; G.80/2)

Aşk etvârıñ müsellem eyledi gerdûn baña
Bunca kim yeldi yüğürdü yetmedi Mecnûn baña (Fuzûlî; G.13/1)

Aşağıdaki beyitte şâir önce aşk mülkünde Mecnûn’un vârisi olduğunu belirtip sonra da daha da iddialı bir ifadeyle kendini Mecnûn’dan üstün tuttuğunu ve asıl âşığın kendisi olduğunu, Mecnûn’un sadece adının kaldığını belirtmektedir:

Baña cem' olur handa kim var bir gam
Benim mülk-i aşk içre Mecnûn'a vâris (Fuzûlî; G.47/5)

Bende Mecnun'dan füzûn âşıklık isti'dâdı var
Âşık-i sâdık benim Mecnûn'uñ ancak adı var (Fuzûlî; G.75/1)

Şâir, bazen de Mecnûn’un aşk yolunda çektiklerine işaret ederek ve onun sıkıntılarını bildiğini belirterek onun aşk derdiyle rüsva olma sırasını savdığını, sıranın şimdi kendisinde olduğunu söylemiştir:

Sürdü Mecnûn nevbetin şimdi benim rüsvâ-yi aşk
Doğru derler her zamân bir âşıkıñ devrânıdır (Fuzûlî; G.86/2)

Aşağıdaki beyitte ise şâir, hikayelerin motiflerine göndermeler yapmaktadır:

Yetmeyip vaslına sen Leylî veşiñ bir ömrdür
Ben kimi Mecnûn olup sahraya düşmüş âftâb (Fuzûlî; G.29/5)

Bâkî’de de Leylâ ile Mecnûn’un diğer aşk hikayelerinin kahramanlarıyla birlikte ve âşıkların timsali olmaları ilgisiyle ele alınmıştır:

Bâkıyâ Ferhâd ile Mecnûn-ı şeydâdan bedel
‹Âşık-ı bî-sabr u dil kim var dirseñ işte ben (Bâkî; G.380/7)

Cay itmiş idi Leylîye Mecnûn dil içinde
Bir sûret idi cilve kılan mahmil içinde (Bâkî; G.413/1)

Varup Mecnûn gibi âhuñ kemendin salma sahrâya
Ol âhû sana sayd olmaz ‹abeş yâbâne söylersin (Bâkî; G.361/2)

Bu kadar ‘âkil içinde Mecnûn’la beraber gam meydanına çıkacak kimsenin bulunmadığını belirterek Mecnûn’un aşk bakımından üstünlüğünü kabul etmiştir:

Meydân-ı gama çıkmaga Mecnûna ber-â-ber
Bir merd bulınmaz bu kadar ‹âkil içinde (Bâkî; G.413/3)

Şâir daha sonra da kendisi ile Mecnûn’u karşılaştırmakta ve sevgilisine seslenerek “Beni Mecnûn gibi çöllere saldın” demektedir. Devamındaki beyitte ise aşk elinden çektiği sıkıntıları gören halk Leylâ ile Mecnûn kıssasını unuttu, diyerek kendini aşkın sebep olduğu sıkıntıları çekme bakımından Mecnûn’la karşılaştırmakta ve ondan üstün tutmaktadır:

Geh âb-veş giryân idüp geh bâd-veş püyân idüp
Mecnûn-ı ser-gerdân idüp sahrâlara salduñ beni (Bâkî; G.531/2)

Saçuñ sevdâsı şeydâ ideli ben zâr u mahzûnı
Unutdı halk-ı ‹âlem kıssa-i Leylâ vü Mecnûnı (Bâkî; G.538/1)

Nice yıldur deşt-i gamdur cân-ı mahzûnuñ yiri
Ey saçı Leylâ virildi bana Mecnûnuñ yiri (Bâkî; G.548/1)

Yukarıdaki beyitlerde de görüldüğü gibi Bâkî’nin, âşık özelliklerini barındırma ve aşkın eziyetlerini çekme bakımından kendini Mecnûn’la mukayese etmesi, ifade bakımından Fuzûlî’ye göre daha zayıftır. Çünkü Fuzûlî bunu daha iddialı ve vurgulu dile getirmektedir. Bu durum, Fuzûlî’nin “aşk” konusunda kendine olan güveniyle açıklanabilir.

Nerîmân, Sâm, Rüstem, Zâl

Nerîmân, Sâm’ın babasıdır. Sâm ise güçlü kuvvetli olup Feridûn zamanında yaşamıştır. Nerîmân ve Sâm’ın adları Fuzûlî’de hiç geçmemiş, Bâkî’de ise her ikisi de 2 yerde ve kasidede zikredilmiştir. Kasidede övülen kişi için Nerîmân ve Sâm benzetmesi yapılmıştır:

Su gibi nâr-ı kahrından erîr bir demde Rûyîn-ten
Tokınsa şu^{c}le-i şemşîri nerm eyler Nerîmânı (Bâkî; K.5/11)

Zûr-ı dest-i devleti gürz-i girân-ı satveti
Düşmen üzre hamle-i Sâm u Nerîmân eyledi (Bâkî; K.7/19)

Rivayete göre Sâm, oğlu Zâl doğduğu zaman saç, kirpik ve kaşlarının bembeyaz olmasından dolayı “Bu benim oğlum değil.” diyerek onu Elburz dağına bırakmıştır.

Zâl, Fuzûlî’de 4, Bâkî’de ise 2 yerde geçmiştir:

Tut cihan ma'mûresin ser'asker-i İslâm olup
Nev-cevanlar zûr-i bâzûsuna döymez pîr Zâl (Fuzûlî; K. 13/32)

Benem bu ʿarsada kim rahş-ı tab'ı depredicek
Vücûdı hasm ola pâ-mâl olursa Rüstem-i Zâl (Bâkî; K.20/42)

Rüstem, İran’ın ünlü kahramanlarından olup kahramanlık, yenilmezlik ve kuvvet sembolüdür. Fuzûlî’de 2, Bâkî’de 6 yerde tekrarlanmıştır. Rüstem güçlü ve kuvvetli olması ilgisiyle ele alınmış, ayrıca da kasidede övülen kişinin benzetileni olarak kullanılmıştır:

Görüp sipahıñı olsaydı vâkıf-i rezmiñ
Tefâhur etmez idi darb-i tîğ ile Rüstem (Fuzûlî; K. 16/27)

Çeşmüñ şu resme ʿâşıkı gamzeñle katl ider
Bir nâ-tevânı tîg ile şan Rüstem öldürür (Bâkî; G.133/3)

Nûşirevân

İrân’ın Sasâniyân sülâlesinden adaletiyle ün salmış bir hükümdardır. Akıllı, dirayetli, kudretli, hayırsever, sanat ve kültüre hizmet eden biri olarak bilinir. Nuşîrevân, sarayının bir bölümü olan Tâk-i Kisrâ’da halktan adaletsizliğe uğrayanları dinlermiş. Genişliği ve yüksekliği ile ünlü olan bu tâk’a bir çan astırıp ucuna da zincir bağlatmış. Onun adaletine müracaat edenler bu çanı çalarak ona haber verirlermiş.

Nuşîrevân, Fuzûlî’de 6, Bâkî’de 8 yerde ve hem âdil olması hem de rivayette anlatılan zincir ilgisiyle ele almıştır:

Ver señ etseydin kabûl-i minnet-i Nûşirevân
Eylemezdi hiç kim Bûzurc mihr'e i'tibâr (Fuzûlî; K.41/16)

Mesned-i Nûşirevan'dır buk'a-i Darü's-selâm
Sensin istihkâk ile Nûşirevan'e câ-nişin (Fuzûlî; Mk. 33/5)

Rikâbında kürsî gerek tâc-ı Kisrâ
Ola şol zamân kim süvâr-ı tek-âver (Bâkî; K.3/11)

‘Adl ile fasl-ı nev-bahâr Kisrî-i nâm-dârdur
Taht-ı zümürrüd üzre gül Husrev-i kâm-kârdur (Bâkî; G.88/1)

Rûyîn-ten / İsfendiyâr

Keyâniyân’dan Küştasb’ın oğlu ve büyük bir kahramandır. Rüstemle yaptığı savaşta öldüğü rivayet edilir. İsfendiyâr’ın lakâbı, “Tunç bedenli” anlamına gelen Rûyîn-ten’dir. Fuzûlî’de zikredilmeyen İsfendiyâr, Bâkî’de 2 yerde zikredilmiştir:

Ayş u safâ-yı ‹ahd-i Cem ü devr-i câmı gör
Bahs itme rezm-i Rüstem ü İsfendiyârdan (Bâkî; G.377/3)

Su gibi nâr-ı kahrından erîr bir demde Rûyîn-ten
Tokınsa şu’le-i şemşîri nerm eyler Nerîmânı (Bâkî; K.5/11)

Tîmûr

Bahsi geçen Tîmûr, Türk Moğol soyundan olan ve Altınordu Devletini yıkıp Tîmûr imparatorluğunu kuran hükümdardır. Bâkî’de 1 yerde; “Tâtâr olan gamze, Tîmûr’u cenge davet etse gelmez, kaçardı.” şeklinde ele alınmıştır:

Hezârân ‹özr-i leng eyler kaçar meydâna gelmezdi
Eger Tâtâr-ı gamzeñ da‹vet itse cenge Tîmûrı (Bâkî; G.484/3)

Vâmık

Vâmık u Azrâ hikayesinin kahramanlarından olan Vâmık, Fuzûlî’de 4 yerde tekrarlanmıştır. Şâir, Ferhâd ve Mecnûn’u Vâmık’ı birlikte zikretmiş ve “âşık” özelliği gösterme bakımından onları kendisi ile kıyaslamıştır:

Yazanda Vâmık u Ferhâd ü Mecnun vasfın ehl-i derd
Fuzûlî adım gördüm ser-i tûmâre yazmışlar (Fuzûlî; G. 68/7)

Vâmık ü Ferhâd tek rüsvâya kılmañ nisbetim
Bir fakirim sanmañız ol hod-nümâlardan beni (Fuzûlî; G. 292/3)

Zelihâ/ Züleyhâ

Genellikle Yusûf peygamberle birlikte anılan Zelîhâ, daha evlenemeden Yusûf’u rüyasında görüp âşık olmuştur. Yusûf ile de karşılaştıktan sonra onun gömleğini yırtıp iftira atarak onu zindana attırmıştır.

Fuzûlî'de 3, Bâkî'de 2 yerde adı geçen Zelihâ, hem Yûsûf'a olan aşkı hem de Yûsûf'un gömleğini yırtması hususlarıyla ele alınmıştır:

Bu zevk saldı Züleyhâ-yi lâleye bir şevk
Ki lâ'l ü müşg döküp verdi ağırınca bahâ (Fuzûlî; K. 1/14)

San Züleyhâ halvetidir gonce-i der-beste kim
Çıktı andan dâmen-i çâkiyle Yusuf vâr gül (Fuzûlî; K. 9/9)

Fâş itmez idi râz-ı dili Yûsuf-ı Ken‹ân
Çâk olmasa dâmânı Züleyhânuñ elinden (Bâkî; G. 359/6)

4.2.1.3. Diğer Halk Tipleri

Fuzûlî ve Bâkî'nin divanlarında geçen halk tipleri ve bunların kullanım oranları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 39

Şâirlerin Divanlarında Geçen Diğer Halk Tipleri

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Ağa	2		0,00	0,00
Bende	9	24	0,02	0,05
Beg	22	14	0,04	0,03
Çâker	8	2	0,01	0,00
Esîr	31	10	0,06	0,02
Fellâh	1		0,00	0,00
Gedâ	24	34	0,04	0,07
Gulâm	5	3	0,01	0,01
Kenizek	1		0,00	0,00
Kul	13	33	0,02	0,07
Pîr-zen/ pîre-zen		6	0,00	0,01
Tifl	11	17	0,02	0,03
Toplam	127	143	0,24	0,29

Halk tipleri ile ilgili tabloda yer alan toplam kısmındaki oranlara bakıldığında Bâkî'nin % 0,29 ile ilgili kelimeleri Fuzûlî'den (% 0,24) az bir farkla daha fazla zikrettiği görülür. Her iki şâirin de toplum içinde hakîr kabul edilen ve herhangi bir sosyal hakkı olmayan gedâ, bende, esîr, gulâm, kul kelimelerinin tabloda yer alan diğer kelimelere oranla sık tekrarlanan kelimeler olduğu görülmektedir.

Bende, Çâker, Köle, Esîr, Gedâ, Kul, Gulâm

Tabloda yer alan ve sadece köle, kul vs. manasına gelen kelimeler ve bunların toplamı da ayrıca aşağıdaki tabloda verilmiştir. Kelimelerden *gedâ*, her ne kadar "dilenci, yoksul" manalarına gelse de şiirlerdeki anlam alanı dikkate alındığında diğer kelimelerle birlikte değerlendirilmiştir.

Tablo 40

Kul, Köle Anlamındakiler

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Bende	9	24	0,02	0,05
Çâker	8	2	0,01	0,00
Esîr	31	10	0,06	0,02
Gedâ	24	34	0,04	0,07
Gulâm	5	3	0,01	0,01
Kul	13	33	0,02	0,07
Toplam	90	106	0,17	0,21

Kul, köle anlamlarına gelen kelimelerden oluşan yukarıdaki tablo incelendiğinde Bâkî'nin % 0,21 ile ilgili kelimeleri Fuzûlî'ye (% 0,17) oranla daha fazla kullandığı görülür. Ayrıca tabloya bakıldığında şâirlerin aynı anlama gelen kelimeler içinde kullanım tercihlerinde farklılık olduğu görülmektedir. Örneğin, Fuzûlî en fazla "esîr" kelimesini kullanırken Bâkî anlam bakımından ona yakın olan "kul" ve "bende" kelimelerini daha sık tekrarlamıştır. Divan edebiyatı geleneğinde şâirlerin kelime tercihlerini büyük ölçüde vezin, kafiye, redif gibi ritmik akışkanlığı sağlayan biçimsel unsurlar söz sanatları ve mâzmunlar belirlese de kelimelerin şâirin hayal dünyasındaki çağrışım alanı da yok sayılmamalıdır. Çünkü şâirin, kurguladığı hayal, duygu dünyası ve kişiliği bilinçli olarak tercih ettiği kelimeler ve ona yüklediği anlamla varlık bulur.

Tabloda yer alan kelimelerden "bende"; kul, köle manasına gelir. Bu kelime, Fuzûlî'nin 9 yerde ve % 0,02 oranındaki kullanımına karşın Bâkî'de 24 yerde ve % 0,05 oranı ile daha fazla tekrarlanmıştır. Her iki şâirde farklı hayallerle tasavvur edilen "bende", sevgili karşısında düşük ve değersiz olma, sultân olarak addedilen sevgilinin ancak kölesi olunabileceği anlamlarıyla her iki şâirde ortak kullanılmıştır. Ayrıca kasidede kullanılmış ise övülen kişinin kölesi olmak anlamında kullanılmıştır:

…
Gel Allah'ı seversen bendeñe cevr etme lutf eyle
Gözüm cânım efendim sevdiğim devletli sultânım (Fuzûlî; Mr. 3/6)

Lîk bir bende-i hakîrim ben
Amelim ehl-i hayra hayr du'â (Fuzûlî; K.21/38)

N'olacaktır terk-i aşk etme Fuzûlî vehm edip
Gâyeti derler ola bir bende sultânım sever (Fuzûlî; G.83/7)

Takdı hilâl halkasını gûş-ı hidmete
Oldı sipihr bende-i fermân-pezîr aña (Bâkî; G.7/2)

Ezelden şâh-ı ᶜaşkuñ bende-i fermânıyuz cânâ
Mahabbet mülkinün sultân-ı ᶜâlî-şânıyuz cânâ (Bâkî; G.13/1)

Devrüñde güle niçün olur bende benefşe
Üstine kılıçlar mı tutar sûsen-i âzâd (Bâkî; G.35/2)

Bend-i fürkatde koma bendeñi âzâd eyle
Öldürürseñ de eger kaçmaz efendi kuluñ (Bâkî; G.267/4)

Geh şîve eyle bendene geh nâz u geh ‘itâb
İrdi zamânı lutf u kerem kıl ‹inâyetüñ (Bâkî; G.280/6)

Bâkî’den 10 yerde ve % 0,02 oranındaki “esîr” kelimesinin kullanımı Fuzûlî’de 31 yerde ve % 0,02 oranı ile Bâkî’den oldukça fazladır.

Fuzûlî kelimeyi, gerçek anlamının yanında daha çok sevgilinin güzelliğinin veya ona ait unsurların, aşkın, gamın ve belâ tuzağının esiri olmak anlamlarında kullanmıştır. Fuzûlî kendini aşkın ve bu aşkın verdiği ızdırabın tutsağı olarak görmekte ve aşk karşısındaki acziyetini aşağıdaki gibi dile getirmektedir:

Hat bu mazmûn iledir tarf-i zenahdânıñda
Ki bu zindânıñ esîrine yok ümmîd-i necât (Fuzûlî; G.38/3)

Âlem oldu şâd senden ben esîr-i gam henüz
Alem etti terk-i gam bende gam-i âlem henüz (Fuzûlî; G.121/1)

Rahm edip âşıkıñ haşr günü yakmayalar
Ki bu dünyâda esîr-i gam-i hicrân olmuş (Fuzûlî; G.136/3)

Esîr-i gurbetiz biz senden özge âşnâmız yok
Ayâğıñ kesme başıñ çün bizim mihnet-serâlardan (Fuzûlî; G.215/2)

Dehr vakf etmiş beni nev-res cevanlar aşkına
Her yeten meh-veş esîr-i hatt u hâl eyler beni (Fuzûlî; G.294/6)

Bâkî’de, Fuzûlî’ye oranla daha az sayıda tekrarlanan “tutsak, esîr” kelimeleri aşkın, sevgilinin, gamın, sevgilinin saçının esiri olma anlamlarıyla ele alınmıştır:

Bir pâdişâh-ı hüsne kul olduk ki Bâkıyâ
Anuñ esîr-i ^{c}aşkı olupdur cevân u pîr (Bâkî; G.91/5)

Zülfüñ esîri Bâkî-i bî-çâre dōstum
Bir mübtelâ-yı bend-i kemend-i belâ imiş (Bâkî; G.218/5)

Sîne mecrûh-ı gam-ı gurbet ü efgâr-ı firâk
Dil esîr-i elem-i hecr ü giriftâr-ı firâk (Bâkî; G.244/1)

Her iki şâirin de sık kullandığı “gedâ” kelimesi Fuzûlî’de 24 yerde ve % 0,04, Bâkî’de 34 yerde ve % 0,07 oranında kullanılmıştır. Şâirlerin kasidelerde sık kullandığı “gedâ”, kasidede övülen kişi karşısında şâirin kendini nasıl gördüğünü anlatmak için kullanılmıştır:

Aşağıdaki beyitlerde de görüldüğü gibi Fuzûlî, Bâkî’den farklı olarak yaratılanın yaratan karşısındaki acziyetinin bilincinde olduğunu belirtmek için kendini “gedâ” olarak tanımlamaktadır:

Var ümîdim ki bula feyz-i icâbet Hak'dan
Her du'â kim kıla sıdk ile Fuzûlî-i gedâ (Fuzûlî; K.20/21)

Ben kimim bir fakir ü bî-ser ü pâ
Kem-terin bende vü kemîne gedâ (Fuzûlî; K.21/1)

Köle ile kullanım bakımından yakın bir anlam taşıyan “kul” kelimesi ise Fuzûlî’de 13 yerde ve % 0,02 oranında, Bâkî’de ise 33 yerde ve % 0,07 oranında kullanılmıştır. Şâirlerden Bâkî’nin “kul” kelimesini Fuzûlî’ye göre oldukça sık tekrarladığı görülür.

Kullanım alanı bakımından; sevgiliye ve kasidede övülen kişiye kul olma gibi hususlarla ele alınmıştır:

Yürü yeter baña ey sîm-i eşk bî-dâd et
Ger akçen ile alınmış kul isem âzâd et (Fuzûlî; G.41/1)

Buldu kuyuñda devâ derd-i dil-i bîmârımız
Sen ağasın biz kuluz kûyuñdadır tîmârımız (Fuzûlî; G.120/1)

Men^{c} eyleme yanuñca sürinsün ko sâye-vâr
Bâkî kuluñ da pâdişehüm bir fütâdedür (Bâkî; G.87/5)

Bir pâdişâh-ı hüsne kul olduk ki Bâkıyâ
Anuñ esîr-i ^{c}aşkı olupdur cevân u pîr (Bâkî; G.91/5)

Tıfl

Lugâtte küçük çocuk manasına gelen “tıfl”, Fuzûlî’de 11 yerde ve % 0,02, Bâkî’de ise 17 yerde ve % 0,03 oranında kullanılmıştır. Kullanım miktarı bakımından her iki şâirin birbirine yakın oranlarda “tıfl” kelimesini tekrarladıkları görülür.

Fuzûlî ve Bâkî’de de farklı hayallerle zikredilen “tıfl”, gerçek anlamı da kastedilmekle birlikte kelime oyunları ile genellikle sevgili için kullanılmaktadır:

Felek, sevgilinin hattının zevkini âşığın gönlüne çok önceden salmıştır. Bu durum tıpkı çocuğa küçük yaşta zorlayarak Kur’ân okutulmasına benzetilmiştir. Burada çocuklara küçükken Kur’ân’ın öğretilmesi geleneği söz konusu edilirken tıfl, gerçek manasında kullanılmıştır:

Göñlüme salmış hatıñ zevkin felek kan yutturup
Tıfl tek kim okudurlar zecr ile Kur’ân aña (Fuzûlî; G.10/6)

Aşkını âsan görüp oldum esîri tıfl iken
Bilmedim geldikçe bir âşûb-i devrân olduğun (Fuzûlî; G.222/6)

Sevgilinin hattı “tıfl”a teşbih edilmiştir, çünkü hat, zülf ile kıyaslandığında çok kısa yani küçüktür:

Verir sitem sebâkın tıfl-i hattına zülfüñ
Koma ol içi karanı bu levh-i sâde ile (Fuzûlî; G.248/2)

Aşk başa gelince akıl gidermiş. Aşağıdaki beyitte akıl kuşunun Mecnun’un başından uçup gitmesi çocukların kuş yuvasına benzeyen Mecnun’un başına taş atmalarıyla izah edilmiştir. Tıfl, gerçek manada ele alınmış ve çocukların kuş yuvalarını taşlaması dile getirilmiştir. Yine bir sonraki beyitte de güzellerin daha çocukken kucaklanarak sevilmeye heves etmesinden bahsedilmiştir:

Başdan mürg-i ‘akıl uçmaz idi başından
Tıfllar üstine taş atmasalar Mecnûnuñ (Bâkî; G.283/4)

Güzeller tıfl iken eyler kuculmaga heves şimdi
Sarılmak resm ü âyînin bilürler dahi kundakdan (Bâkî; G.366/5)

Nâzenînâ dahi sen tıfl iken Allâh bilür
Seni emzürmege ne canlar eritdi dâye (Bâkî; G.467/4)

Fellâh, Kenizek, Pîre-zen

Çifti ve zencî manalarına gelen “fellâh” ve câriye anlamına gelen “kenizek” Fuzûlî’de 1’er yerde kullanılmıştır.

Baş çıkarmak istemezdi zer' vehminden anuñ
Gerçi fellâhiñ gözü yaşı aña bârân idi (Fuzûlî; Tc.B. 15/V/5)

Emr-i ikbalin müretteb kılmağa olmuş aña
Şam bir hindî kenizek subh bir Rûmî gulam (Fuzûlî; K.35/21)

Kocakarı manasına gelen “pîre-zen”, Bâkî’de 6 yerde dünyanın ve gökyüzünün sıfatı olarak kullanmıştır.

Dünya, yıllardır var olması ve artık oldukça yaşlanması ilgisiyle “pîre-zen”e benzetilmiştir:

Mûy-ı sefîdi halkasını çarh-ı pîre-zen
İsterdi dahı eyleye halk-ı cihâna dâm (Bâkî; K.23/4)

Merd iseñ dehr-i denî mekrine meftûn olma
Er odur kim vire bu pîre-zen-i dehre talâk (Bâkî; G.232/4)

4.2.2. Masal Unsurları[86]

Fuzûlî ve Bâkî’nin divanlarında geçen masal unsurları ve bunların kullanım oranları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 41

Şâirlerin Divanlarında Geçen Masal Unsurları

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
‘Ankâ	4	3	0,01	0,01
Bebr		1	0,00	0,00
Câdû	2	5	0,00	0,01
Div	6	3	0,01	0,01
Ejde(r)hâ/Ejder	7	3	0,01	0,01
Hümâ	5	13	0,01	0,03
mûsikâr	1	1	0,00	0,00
semender		1	0,00	0,00
sîmurg	1	2	0,00	0,00
Toplam	32	38	0,06	0,08

Tabloda yer alan toplam kısmında görüldüğü gibi Fuzûlî % 0,06, Bâkî % 0,08 ile masal unsurlarını oldukça yakın oranlarda tekrarlamışlardır. Şâirlerin zikrettikleri

86 Dursun Ali Tökel, **a.g.e.;** Ahmet Talât Onay, **a.g.e.**.

masal unsurlarından bazıları sevgiliye ait güzellik unsurlarının benzetileni olarak kullanılmıştır.

Ankâ, Simurg

Ankâ ve Simurg genel olarak aynı kuş olarak belirtilir ve Kaf dağında yaşaması, çok yüksekte uçması sebebiyle avlanamaması, yere konmaması, üzerinde otuz kuştan birer renk bulunması özellikleri ile bilinir. Her iki şâirin de zikrettiği bu kuş, belirtilen özellikleri ile ilişkilendirilerek farklı benzetmelerle söz konusu edilmiştir.

Ankâ, aşağıdaki beyitlerde herkes tarafından bilinmesi ile ele alınmıştır. Şâir, "Vücudundan geçip dünyada Ankâ gibi isim yap" diyerek tasavvufi bir söylem dile getirmektedir:

Yeter tâvus tek' ucb ile kıl ârâyiş-i sûret
Vücûduñdan geçip âlemde bir ad eyle ankâ tek (Fuzûlî; G. 156/5)

Kaf dağında yaşadığına dair olan inanç dile getirilmiştir:

Hevâ-yı ‹aşkun içre ben kaçurdum Kaf'a sîmurgı
Cenâh-ı himmeti ol dem ki mânend-i ‹ukâb açdum (Bâkî; G. 320/4)

Bâkî bir kış manzarası içinde Simurg'u zikretmiş, kış mevsiminde yeryüzünün gümüş renkli beyazlığa bürünmesi gerçeği Simurg kuşunun yeryüzünü kanatları altına almasıyla açıklanmıştır:

Fasl-ı şitâda beyza-i sîmîn idi gûy-ı zemîn
Aldı kanadı altına sîmürg-i zerrîn-bâl ü per (Bâkî; G. 78/3)

Anka'nın sadece bir efsaneden ibaret olması ve ona dair bir gerçeğin bulunmamasını şâir kendi durumuna benzetmekte ve "Dünya içinde hiçbir izim yok, buna şaşılmamalı çünkü ben Anka'yım." şeklinde izah etmektedir.

N'ola dehr içre nişânum yog ise ‹Ankâyem
Ne ‹aceb seyl gibi çaglamasam deryâyem (Bâkî; G. 315/1)

Hümâ

Fuzûlî'de 5 yerde ve % 0,01 oranına rağmen Bâkî'nin 13 yerde ve % 0,03 oranıyla tekrar ettiği efsanevî bir kuş olan Hüma, rivayete göre meydanda uçurulur ve kimin başına konarsa veya gökte uçan Hüma'nın gölgesi kimin başına düşerse o

kişi ilerde pâdişâh olurmuş. Bu nedenle talih, devlet ve baht kuşu olarak bilinen bu kuşu her iki şâir de bu efsane ile alakalandırmış ve ayrıca sevgiliye ait unsurların benzetileni olarak kullanmıştır:

Ol şeh-i hüsnüñ gözi üzre bakanlar kaşına
Sâye-i perr-i hümâ düşmiş sanurlar başına (Bâkî; G. 421/1)

Peşmîne geydi egnine zülfüñden aldı el
Göklerde uçdı âhır efendi hümâyı gör (Bâkî; G. 129/3)

Zülf-i siyâhı sâye-i perr-i hümâ imiş
İklîm-i hüsne anuñ içün pâdişâh imiş (Bâkî; G. 218/1)

Ey Fuzûlî fakr toprağında devlet iste kim
Sâye ol toprağa salmıştır hümâ-yi himmetim (Fuzûlî; G. 210/7)

Fuzûlî, "Dünya leşlerine akbaba gibi çok meyletmedim, hümâ yaradılışlıyım, bana gıda için bir kemik yeter." diyerek yaradılışına dair özellikleri "hümâ" ile ilişkilendirir:

Cîfe-i dünyaya çok meyl etmedim kerkes kimi
Bir hüma-tab'ım gıda besdir baña bir üstühan (Fuzûlî; K.31/3)

Câdû, Dîv, Ejderha, Bebr

Her iki şâirin de zikrettiği "câdû" kelimesi büyülemesi ilgisiyle ele alınmış ve bu alakayla sevgiliye ait unsurlardan özellikle göz ve gamzenin benzetileni olarak kullanılmıştır:

Baña Zâl-i felek çektirdi ol mûy-miyan cevrin
Görün bir târ-i mûyu nice ejder etmiş ol câdû (Fuzûlî; G. 238/2)

Müjeñ hançerlerin göñlüm basar bağrına vehm etmez
Aña câdû gözüñ gûyâ ki tâ'lim-i füsûn etti (Fuzûlî; G. 283/5)

'Ayn-i 'Âlî ol iki nergis-i câdûña fidâ
Yâ zülâl-i lebüñe yâ ruh-ı nîküña fidâ (Bâkî; G. 16/1)

Dîv ve ejderha kelimeleri her iki şâir tarafından zikredilmiştir. Bunlardan "dîv", yolunu şaşırması, rakip vs. gibi farklı alakalarla kullanıldığı gibi Hz. Süleymân'la olan ilgisiyle de ele alınır:

Süleymân mesnedinden dîv-i güm-reh rağbetin kestiñ
Denizde hâtem-i hükm-i Süleymân'dan haber verdiñ (Fuzûlî; G. 165/4)

Ruhuñ bâgın rakîb-i dîv-sîret seyr ider her gün
Yüzüñi göremez yıllarca ammâ bunda âdem var (Bâkî; G. 63/4)

Ejderha'nın viranelerdeki tılsımlı hazineleri beklediğine inanılır ve birden çok başı olması ile bilinir. Şâirler ejderha'yı hem birden çok başı olması ilgisiyle sevgilinin saçının benzetileni olarak kullanırken hem de hazineyi beklemesi ilgisiyle ele almıştır.

Kemend-i çîn-i zülfüñ vehmi gitmez zâr göñlümden
Baña ol rişteyi ejder kılan bilmen ne efsundur (Fuzûlî; G. 90/6)

Hansı yerde tapılır nisbet saña bir genc-i hüsn
Hansı genciñ ejderi zülf-i perişânıñca var (Fuzûlî; G. 73/6)

Aşağıda verilen beyitte ejderha'nın yukarıda belirtilen anlamlarının dışında farklı bir benzetmeyle ele alındığı görülür:

Mâ'î câmen üzre şemşîrüñ takınsan nâz ile
San melekler âsmâne ey kamer ejder çeker (Bâkî; G. 183/2)

Bebr, derisine ok, kılıç, mızrak işlemez olarak bilinen bir hayvandır. Bu özelliğinden dolayı derisinden zırh yapılmaktadır. Sadece Bâkî'nin 1 yerde ve kasidede kullandığı "Bebr", övülen kişiyle alakalandırılmıştır.

Şîr-i jeyâna pençe salar gâh-ı hışm u kîn
Bebr-i yabâna karşu varur vakt-i kâr-zâr (Bâkî; K. 9/16)

4.3. Kavimler, Irklar

4.3.1. Kabileler

Tablo 42

Kabile, Kavim Adları

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Hâşimî	1		0,00	0,00
Ye'cûc	1	2	0,00	0,00
Toplam	2	2	0,00	0,00

Kur'ân'da Mecûc'la birlikte zikredilen Ye'cûc, şâirlerin divanlarında kıyamete yakın bulundukları yerden çıkmaları ve dünyayı fesada verecekleri ilgisiyle ele alınır.

Fuzûlî'nin 1, Bâkî'nin 2 yerde kullandığı Ye'cûc, Kur'ân'da anlatılanlarla alakalandırılmıştır:

Penâh-i mülk ü milletsin sedâd-i hüsn-i tedbîrin
Adû Ye'cüc'ınıñ define bir sedd-i Sikender'dir (Fuzûlî; K.19/22)

Def^{c}-i Ye'cûc-ı gama işigidür sedd-i sedîd
Men^{c}-i ceyş-i eleme der-gehidür hışn-ı hasîn (Bâkî; K.26/14)

Fuzûlî Divanı'nda kabilelerden Hz. Muhammed'in mensub olduğu kabile Hâşimî 1 yerde geçmektedir:

Seyyid-i Ebtahi vü ümmi vü Mekkî vü zekî
Hâşimî vü Medenî vü Kureşî vü Arabî (Fuzûlî; G.279/2)

4.3.2. Irklar, Milletler

Fuzûlî ve Bâkî'nin divanlarında adı geçen farklı ırk ve milletler ile bunların kullanım oranları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 43

Şâirlerin Divanlarında Geçen Irklar/Milletler

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
'Acem	5	5	0,01	0,01
'Arab	5	1	0,01	0,00
Fireng	4	1	0,01	0,00
Habeş	1	2	0,00	0,00
Hind/î/û	10	11	0,02	0,02
Kureşî	2		0,00	0,00
Rûmî	1	1	0,00	0,00
Tâtâr	1	9	0,00	0,02
Türk	5		0,01	0,00
Türkmân	1	1	0,00	0,00
Toplam	35	31	0,07	0,06

Hindû, Habeş, Acem, Arap, Kureşî

Hindî/û, Fuzûlî'de 10, Bâkî'de 11 yerde ve her ikisinde de % 0,02 oranında tekraralanmıştır. Hindû, her iki şâirin de en sık tekrarladığı millettir. Hindû, her iki şâirde siyah rengi itibariyle ve farklı hayaller çerçevesinde ben, zülf, göz ve gecenin benzetileni olarak ele alınmıştır. Hindû'nun kullanımında Çin, saç'ın Rûm da yüz'ün benzetileni olarak birlikte kullanılır.

Peri gibi güzel olan sevgilinin zülfünü tutmak, Çin ülkesini almak ve Hind'den de haraç almak olarak yorumlanmıştır:

Bir perî zülfün tutup hâlinden alsañ kâm-i dil
Tut ki Çin mülkünü tuttuñ Hind'den aldıñ harâc (Fuzûlî; G.49/4)

Fuzûlî, Rûm ve Hindû ile ilgili "Sevgilinin yanağında kendi gözbebeğimin aksini gördüm ve bu nedir, dedim. Dedi, Rûm'a gemiyle denizleri aşarak Hindû gelmiş." ifadesiyle divan şiirinde tüm şâirlerin ortak kullandığı mazmunları kendine has hayal dünyası ile ortaya koymuştur. Göz, şekil ilgisi ile gemi, sürekli gözyaşı dökmesi ile de deniz'e benzetilmiş. Sevgilinin yanağı Rûm, yanağa akseden âşığın gözbebeği ise "Hindû"dur:

Nedir dedim ruh-i sâfında aks-i merdüm-i çeşmim
Dedi gelmiş gemiyle Rûm'a deryâ kat' edip Hindû (Fuzûlî; G.238/5)

Aşağıdaki beyitlerde ise sevgilinin ben'i renk hususiyetiyle Hindû ile ilşkilendirilmiş, ayrıca âşığın bî-çareliği ve sevgilinin kölesi olması durumu Hind ile benzerlik içinde ele alınmıştır:

Nedür bu [c]ârız u hadd ü nedür bu çeşm ü ebrûlar
Nedür bu hâl-i Hindûlar nedür bu habbetü's-sevdâ (Bâkî; G.6/3)

Geldi bir Hindû-yı bî-çâre-sıfat işigüñe
Garazı bu ki kapuñda ola çâker sünbül (Bâkî; K.24/20)

Sünbül-i ter zülfüñüñ Hindî gulâmıdur senüñ
Hâk-sârıdur gül-i ruhsâruñuñ gül-zârlar (Bâkî; G.85/4)

Habeş, Fuzûlî'de 1, Bâkî'de 2 yerde ve yine siyah rengi alakasıyla sevgilinin ben ve hattı için benzetilen olarak kullanılmıştır:

Vaktidir k'ola sevâd-i Hind ü sahrâ-yi Habeş
Şâhed-i mülküñ zenahdânında hâl-i anberîn (Fuzûlî; K.10/35)

Ruhsâruna hatt-ı ‹anber-efşân
‹Abd-i Habeşîdür adı reyhân (Bâkî; G.375/1)

Fuzûlî ve Bâkî'de zikredilen Acem (Fuzûlî ve Bâkî'de 5 yerde) ve Arab (Fuzûlî'de 5 yerde, Bâkî'de 1 yerde) kelimeleri kavimden çok memleket manasında ve farklı memleketlerle birlikte kullanılmıştır:

Kıldı meşhûr-i Arab feth-i Acem târihini
Geldi Burc-i Evliyâ'ya Pâd-şâh-i nâm-dâr (Fuzûlî; K. 11/25)

Ser-âgâz itdi nev-rûz-ı ‹Acemden bülbül-i şeydâ
Kılup bir savt peydâ feth-i Âzerbaycân üzre (Bâkî; G.419/6)

Degülsin medhine kâdir ne deñlü tutsalar mâhir
Gerekse Rûmda Bâkî 'Acem mülkinde Selmân ol (Bâkî; K.11/14)

Seyyid-i Ebtahi vü ümmi vü Mekkî vü zekî
Hâşimî vü Medenî vü Kureşî vü Arabî (Fuzûlî; G.279/2)

Rûmî, her iki şâirde de 1'er yerde zikredilmiştir. Rûmî'yi; Fuzûlî millet, Bâkî ise memleket manasında kullanmıştır:

Emr-i ikbâlin müretteb kılmağa olmuş aña
Şam bir hindî kenizek subh bir Rûmî gulam (Fuzûlî; K.35/21)

Çıkup yelkenlüler Rûmi siperden bâd-bânlarla
Yine gösterdiler cûş u hurûş-ı bahr-i [c]ummânı (Bâkî; K.14/20)

Bâkî'nin hiç zikretmediği Kureşî, Fuzûlî'de 2 yerde ve millet anlamıyla tekrarlamıştır:

Meh-i sipihr-i nübüvvet Muhammed-i Kureşî
Çerâğ-i şâm-i ebed âftâb-i subh-i nüşûr (Fuzûlî; K.2/10)

Türk, Tatar, Türkmân

Türk kelimesini Bâkî hiç kullanmamış, Fuzûlî ise 5 yerde tekrarlamıştır. Fuzûlî Türk'ü 1 yerde , **"**Türk-i bed-hûyuñ" şeklinde kullanmıştır:

Zülâl-i vaslıña leb-teşneyim bir Türk-i bed-hûyuñ
Kim andan katre-i âb istesem tartar revân hançer (Fuzûlî; K.4/2)

Her iki şâirde 1 yerde geçen Türkmân, sevgilinin kaşı, kirpiği ve gözünün benzetileni olarak ele alınmıştır. Sevgilinin göz, kaş ve kirpiği, âşığın kanını dökmesi, onu yağmalaması gibi ilgilerle Türkmân'a teşbih edilmiştir:

Kaşıñla gözleriñdir her taraf yatar nizâ üzre
Çekiptir birbirine iki ser-hoş Türkman hançer (Fuzûlî; K.4/6)

Hûnî göz ile ol müje vü ebruvânı gör
Tîr ü kemân elinde iki Türkmânı gör (Bâkî; G.77/1)

Tatar ise Fuzûlî'de 1 yerde, Bâkî'de 9 yerde ve % 0,02 oranında kullanılmıştır. Bâkî, Fuzûlî'ye nazaran fazla tekrarladığı Tatar'ı, "zalim, gaddar" anlamına geldiği için ve yağmacı olması ilgisiyle gamzenin benzetileni olarak kullanılmıştır. Bâkî'de ise sevgilinin yan bakışının benzetileni olarak ele alınmış ve yine misk'in Tatar'dan gelmesi ilgisiyle daha çok nâfe, âhû ve misk ile birlikte kullanılmıştır:

Ne yerde kim yügürür nafe nafe müşg döker
Tutup durur revîş-i ahu-yi Tatar kalem (Fuzûlî; K.33/6)

Haylî dimag bagladı 'âlemde Bâkıyâ
Hâl-i nigâra beñzeyeli nâfe-i Tatar (Bâkî; G.48/5)

'Aşkuñ yolında bulmadı dil emn ü râhatı
Tâtâr-ı gamzeñ eyledi yagmâ konak konak (Bâkî; G.242/2)

Freng

Frenk, Fuzûlî'de 4, Bâkî'de 1 yerde zikredilmiştir. Frenk kelimesi her iki şâirde de gazel dışındaki nazım şekillerinde özellikle kasidelerde kullanılmıştır.

Alandan soñra saydın şâd meyl-i aşyân etmek
Nice kim feth edip mülk-i Fireng'i ser-ver-i gâzi (Fuzûlî; Tc.B. 12/II/3)

Baş egdi âb-ı tîgina küftâr-ı Üngürûs
Şemşîri gevherini pesend eyledi Freng (Bâkî; Mus.1/1/7)

4.4. Ülkeler ve Şehirler

Şâirlerin divanlarında geçen ülke ve şehir isimleri, bunların kullanım oranları ve tekrar sayılarının da dahil edildiği genel toplam aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 44

Şâirlerin Divanlarında Geçen Ülkeler/Şehirler

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
'Aden	1	6	0,00	0,01
Âzerbaycân		2	0,00	0,00
Bâbil	1		0,00	0,00
Bağdâd / Burc-ı Evliyâ	30	3	0,06	0,01
Basra	10		0,02	0,00
Bedahşân	2	9	0,00	0,02
Bedr	2		0,00	0,00
Berber-istân		1	0,00	0,00
Buhârâ		1	0,00	0,00
Cezâyir	8		0,01	0,00
Çîn	6	25	0,01	0,05
Freng-istâna		2	0,00	0,00
Hicâz		6	0,00	0,01
Hindistan	4	1	0,01	0,00
Horâsân	2	3	0,00	0,01
Huten/ Hatâ		9	0,00	0,02
Irâk	8	1	0,01	0,00
İran		3	0,00	0,01
İsfahân/ Sıfâhân		5	0,00	0,01
İstanbûl / Sitânbûl		4	0,00	0,01
Kazvîn		1	0,00	0,00
Kerbelâ	7		0,01	0,00
Kırım		1	0,00	0,00
Kızılelmadan		1	0,00	0,00
Mâçîn		1	0,00	0,00
Mekkî	1		0,00	0,00
Mısr	6	4	0,01	0,01
Necef	3	1	0,01	0,00
Rûm	13	12	0,02	0,02
Semerkand		1	0,00	0,00

Şam		6	0,00	0,01
Şirvân		1	0,00	0,00
Tebrîz		3	0,00	0,01
Türk-istân		2	0,00	0,00
Yemen	1		0,00	0,00
Zengîbar	1		0,00	0,00
Toplam	106	115	0,20	0,23

Yukarıda verilen tabloda yer alan toplam kısmına bakıldığında Bâkî'nin % 0,23 ile ülke ve şehir isimlerini Fuzûlî'den (% 0,20) daha sık tekrarladığı görülür.

Tabloda yer alan ülke ve şehir isimlerine bakıldığında şâirlerin yaşadıkları coğrafyanın etkisi açıkça görülmektedir. Hakkında kesin bir bilgi olmayan; fakat mevcut bilgiler ışığında Bağdat civarında doğduğu ve bu bölgede yaşadığı belirtilen[87] Fuzûlî ile İstanbul'da doğup burada eğitimini tamamlayarak hayatını yine burada tamamlayan Bâkî'nin[88] divanlarında yer alan şehir isimleri ve bunların kullanım oranları şâirlerin yaşadıkları coğrafyalarla doğrudan etkilidir.

Yer adı olarak kullanılan ülke ve şehir isimleri bazen de o ülkenin özellikleri ile ilgili benzetmeler ve çeşitli hayaller içinde ele alınmıştır.

Irak, Bağdat, Cezâyir, Kerbelâ, Basra, Necef

Fuzûlî'nin 30 yerde ve % 0,06 ile en fazla tekrarladığı Bağdât'ı, Bâkî 3 yerde % 0,01 oranında zikretmiştir. Fuzûlî, Bağdât'ı kaside dışındaki nazım şekillerinde oldukça az, ağırlıklı olarak kasidelerinde kullanmış. Bâkî ise gazellerinde zikretmiştir.

Her iki şâirde Bağdât'ı sevgiliyle ilşkilendirmekle birlikte coğrafî özellikleri ile de ele almıştır:

Cismdir ma'nîde Burc-i Evliyâ sen ruh-i pâk
Bir nigindir hitta-ı Bağdad sen nakş-i nigîn (Fuzûlî; Mk. 33/6)

Kûyuñ yolında döne döne akdı göz yaşı
Seyl-âb-ı dîde Dicle-i Bagdâd olup gider (Bâkî; G.141/3)

Zülfüñüñ kaldı göñül mürgi Kara Bagında
Ruhuñuñ görmege 'azm itmiş iken Bagdâdın (Bâkî; G.374/2)

Basra, Fuzûlî'de 10 yerde ve % 0,02, Kerbela 7 yerde ve % 0,01 oranında tekrarlanırken Bâkî bu iki şehrin adlarına divanında hiç değinmemiştir. Fuzûlî Kerbelâ'yı, ağırlıklı olarak Peygamber'in torunu Hz.Hüseyin'in susuz bırakılarak şehid

---

[87] Abdülkadir Karahan, "Fuzûlî Maddesi", **TDVİA**, C. 13, İstanbul 1996, s.240-246.
[88] Mehmed Çavuşoğlu, **a.y.**, s.537540.

edilmesi hadisesiyle ele almış ve "Şehîd-i Kerbelâ" ifadesiyle olaya telmihte bulunmuştur.

Irak, Fuzûlî'de 8 yerde ve % 0,01 oranında, Bâkî'de ise 1 yerde kullanılmıştır. Söz konusu yer adları Fuzûlî'de ağırlıklı olarak kasidelerde tekrarlanmıştır.

Cezâyir ise Fuzûlî'de kasidelerinde 8 yerde % 0,01 oranında tekrarlanırken Bâkî'de zikredilmemiştir.

İlgili şehirlerin bazı kullanımları şu şekildedir:

Muhammed-i Necefiyy ü yegâne-i sânî
Ki sûret-i Hak'adır zât-i pâki âyine-dâr (Fuzûlî; K.6/22)

Dehre halk-i Basra vü ehl-i Cezâyir fitnesi
Çok zamanlar gerçi kan yutturdu pinhân eyledi (Fuzûlî; Tc.B. 15/I/2)

Cezâyir mülkünü kıl Basra iklîmine mülhak kim
Pey-â-pey feth ü nusret ni'met-i gayr-i mükerrerdir (Fuzûlî; K.19/31)

Necef, Fuzûlî'de 3 yerde % 0,01 oranında ve kasidelerinde zikredilmiştir. Necef Fuzûlî'de Hz. Ali türbesinin burada bulunması ve Kerbelâ olayı ile söz konusu edilirken Bâkî'de 1 yerde ve incisi münasebetiyle "dürr-i Necef" şeklinde kullanılmıştır:

Tarîk-i Kerbela râh-i Necef bir reh-ber isterdi
Bu yolda gördü Hak Hızr olmağa Sultân-ı erzâni (Fuzûlî; K.26/2)

Şehîd-i Kerbelâya su getirmek kasdin etmişsiñ
Seni elbette âlemde bu niyyet paydâr eyler (Fuzûlî; K.22/23)

Kıymet gerekse kavlüñe dürr-i Necef gibi
Bîhûde yire açma dehânuñ sadef gibi (Bâkî; G.522/1)

Çîn, Maçin, Huten/Hatâ

Bâkî'nin 25 yerde ve % 0,05 oranıyla en fazla tekrarladığı yer ismi Çîn'dir. Çîn'in kullanım oranı Fuzûlî'de 6 ile % 0,01'dir.

Çîn, meşhur ressam ve nakkaş Mânî'nin buralı olması, resimlerle süslü Nigâristân adlı mecmuasının burada bulunması münasebetiyle zikredilerek "nigâristân-ı Çîn", "büt-i Çîn" şeklinde kullanılmıştır:

Harîm-i gül-sitân reşk-i Nigâr-istân-ı Çîn oldı
Zemîn nakşın gören tercîh ider şimdi zamân üzre (Bâkî; G.419/2)

Saña derler büt-i Çîn zülfüñe zünnâr söylerler
Zihî imânı yoklar küfr söylerler hatâ derler (Fuzûlî; G.80/4)

Göricek mu[c]cize-i nakşını sûret-ger-i Çîn
Götürüp hâme-sıfat barmagın îmân getürür (Bâkî; G.131/2)

Çîn, ayrıca misk elde edilen ceylanların bu bölgede bulunması ilgisiyle her iki şâirde de misk-i Çîn, nâfe-i Çîn, âhû-yı misk, âhû-yı Çîn, bûy, misk-bâr, misk şeklinde ele alınmıştır:

Hiç sünbül sünbül-i zülfüñ kimi müşgin değil
Nâfe-i Çîn'i saçıñ tek derler ammâ Çîn değil (Fuzûlî; G.179/1)

Dil mûy-ı yâri memleket-i Çîne beñzedür
İller sevâd-ı mülk-i Huten dir hatâ budur (Bâkî; G.57/4)

Tîğ-i çâpük-seyrine âhû-yi Çîn dersem n'ola
Seyr kıldıkça döker sahra-yi Çîn'e müşg-i nâb (Fuzûlî; G.31/5)

Fuzûlî ve Bâkî tarafından, renginin siyah olması ve kokusu itibariyle misk; sevgilinin zülfü, kaşı, beni ve hattına teşbih edilmiştir. Bu bağlamda saç nâfe-i Çîn, göz âhû-yı Çîn, hâl ve hatt müşg-i Çîn şeklinde ele alınmıştır. Aynı zamanda kıvrım, büklüm manası ile de tevriyeli kullanılmıştır.

Fuzûlî'de hiç zikredilmeyen ve Bâkî'de 9 yerde % 0,02 oranında tekrarlanan Huten'le ilgili tüm kullanımlar misk münasebetiyledir ve Çîn'de olduğu gibi sevgiliye ait güzellik unsurları renk ve koku itibariyle Huten, misk ve müşg kelimeleri ile birlikte ele alınır:

Var ey Hutende hâli gibi misk olur diyen
Sahrâ-yı Çîni geşt ü güzâr it Hatâyı gör (Bâkî; G.129/2)

Hâlüñ haberleriyle mu‹attar kılur nesîm
Deşt-i Hutende nâfe-i misküñ dimâgını (Bâkî; G.487/5)

Bir perî zülfün tutup hâlinden alsañ kâm-i dil
Tut ki Çin mülkünü tuttuñ Hind'den aldıñ harâc (Fuzûlî; G.49/4)

Olabilmez çin-i zülfüñden cüdâ göz merdümi
Câri olmuştur bu âdet turrasız olmaz midâd (Fuzûlî; G.62/2)

Hâl-i rûhun gedâsı bir âvâre müşg-i Çîn
La‹l-i lebüñ fütâdesi bir hâk-isâr la‹l (Bâkî; G.311/2)

Çok tolaşdı turra-i müşgînüne âşüfte-dil
Çîn-i zülfüñ bend ider bir gün hatâlar bilmiş ol (Bâkî; G.297/6)

Bâkî'nin 1 yerde kullandığı Mâçîn de yine misk ile ilgili yerler olan Çin ve Türkistân ile birlikte zikredilir.

Buyur kem-ter kulun şâhum irişsün Çîn ü Mâçîne
Açup iklîm-i Türk-istânı alsun taht-ı Hâkânı (Bâkî; G.546/4)

İran, Horasan, İsfahân, Kazvin

Fuzûlî, divanında İran, Kazvin ve İsfahân'ı hiç zikretmemiştir. Bâkî ise İran'ı 3 yerde, İsfahân'ı 5 ve Kazvin'i 1 yerde tekrarlamıştır. İsfahân sürmesi ile meşhurdur ve şâir bu alaka ile de ilgi kurmuştur:

Göñlümüz ma‹mûresin ol husrev-i bî-dâd-ger
Mülk-i İran sandı beñzer turma vîrân itmede (Bâkî; G.414/6)

Makâmın âsitân-ı yâr idenler
Koyup gitmez Sıfâhân u Hicâza (Bâkî; G.453/2)

Gubâr-ı na‹l-i esbin dîde-i a‹dâya kühl itdi
Ne Tebrîzin kodı ceddüñ ne Kazvîn ü Sıfâhânı (Bâkî; G.546/6)

Esâs-ı mülki muhkem kıl kıbâb-ı kadri müstahkem
Binâ-yı bahtuña lâzımdur alsunlar Horâsanı (Bâkî; G.546/7)

Horâsân, Fuzûlî'de 2 yerde, Bâkî'de 3 yerde kullanılmıştır. Fuzûlî'de kasidelerde övülen kişi ile alakalandırılan bu yerler Bâkî'de gazellerde de zikredilmiştir.

Hıtta-i Rûmdadur ‹ırk-ı nihâl-i ikbâl
Özleme hâk-i Horâsân u ‹Irâkı berü gel (Bâkî; G.292/5)

Hirâsân oldı a^{c}yân-ı Horâsân gözlerin açdı
Sabâ gerd-i siyâhın sürmesiyle İsfahân üzre (Bâkî; K.8/13)

Yetirdin niyyet-i pâk ile bir bir cedd ü âbâya
Selâm-i ravza-i pakize-i şah-i Horasan'ı (Fuzûlî; K.26/21)

Her dil-âver nâdir-i mülk-i Horâsân ü Irâk
Her mübâriz ser-hat-i mecmû'a-i Hindûsitan (Fuzûlî;Tc.B.15/VIII/3)

Rûm, Şâm

Bâkî'nin 12 yerde ve % 0,02 kullanım oranıyla ikinci sık tekrarladığı Rûm, Fuzûlî'de 13 yerde ve % 0,02 oranında kullanılmıştır.

Rûm kelimesi hem Anadolu hem de Osmanlı ülkesi için kullanılan bir tâbirdir. Her iki şâirin özellikle kasidelerinde"milket-i Rûm" şeklinde zikredilmiştir. Bâkî'nin Rûm kelimesini daha çok kasidelerinde tekrarladığı görülür:

Basra'ya karşı sipâh-i Rûm'dan arz oldu saf
Bağladı rûy-i zemin bed-hâh katline kemer (Fuzûlî; Tc.B.15/XI/2)

Haris-i ma'mure-i Bağdad kutb-i ehl-i Rûm
Hami-i mülk-i Hama müstahfiz-i ser-hadd-i Şam (Fuzûlî; K. 35/19)

Dilâ âhuñla yakduñ milket-i Rûmı nedür derdüñ
Gedâ-yı kûy-ı yâr olmak dilerseñ Mısra sultân ol (Bâkî; K.11/12)

Degülsin medhine kâdir ne deñlü tutsalar mâhir
Gerekse Rûmda Bâkî [c]Acem mülkinde Selmân ol (Bâkî; K.11/14)

Rûm, beyazlık anlamına gelmesi ilgisiyle sevgilinin yüzüne teşbih edilmiştir. Aşağıdaki beyitte Bâkî, sevgilinin yüzünü Rûm'a üzerindeki hat ve hal'i de Rûm ülkesindeki askerlere benzetmiştir. Fuzûlî'de aynı ilgi daha farklı bir tablo ile kurgulanmıştır:

Hâl u hat milket-i Rûm üstine leşger çekdi
Virdiler kâkül-i müşgînüñe ser-dârlıgı (Bâkî; G.495/4)

Ruhsârıma döktü merdüm-i çeşmim kan
Hindû'yi görün lâ'l verir Rûm'a harac (Fuzûlî; Rb. 10/2)

Kimse pervâz uramaz 'aşkı hevâsında anuñ
Gördügüñ şûh-ı cihân Rûm ili şeh-bâzı geçer (Bâkî; G.161/2)

Nedir dedim ruh-i sâfında aks-i merdüm-i çeşmim
Dedi gelmiş gemiyle Rûm'a deryâ kat' edip Hindû (Fuzûlî; G. 238/5)

Fuzûlî bazı şiirlerinde ise Rûm'u memleket olarak ele almış ve Bağdat'ı terk edip Rûm ülkesine gitme arzusunu dile getirmiştir:

Fuzûlî iseñ izdiyâd-i rütbe-i fazl
Diyâr-i Rûm-ı gözet terk-i hâk-i Bağdâd et (Fuzûlî; G. 41/7)

Fuzûlî eyledi âheng-i ayş-hâne-i Rûm
Esîr-i mihnet-i Bağdâd gördüğün göñlüm (Fuzûlî; G. 203/7)

‘Aden , Badehşan, Yemen

‘Aden, Bâkî’de 6 yerde ve % 0,01 oranında tekrarlanırken Fuzûlî’de 1 yerde geçer. Her iki şâirde de ‘Aden, incisi ve sahili ile söz konusu edilmiş ve âşığın gözyaşları da inciyle ilişkilendirilmiştir:

Jâle kıldı her kenârı sâhil-i bahr-i ʿAden
Lâle hâk-i gül-şeni kân-ı Bedahşân eyledi (Bâkî; K.7/10)

Yaşumuz dökmege ol dürr-i ʿAdendür bâ’is
Göñlümüz düşmege ol çâh-ı zekandur bâ’is (Bâkî; G.26/1)

Bunlar nedir ne dürr-i Âden'dir dedim dedi
Epsem Fuzûlî eşk-i revânın durur seniñ (Fuzûlî; Müs. 1/7/3)

Şâirlerden Bâkî’nin 9 yerde ve % 0,02 oranında tekrarladığı Bedahşân, Fuzûlî’de sadece 2 yerde geçmektedir. Her iki şâirde Bedahşân’ı, lâ’li ile ele alarak “kân-ı Bedahşân” ve “lâ’l-i Bedahşan” şeklinde kullanmış ve genellikle dudağa teşbih etmişlerdir:

Yaraşur halka-i rindâna disem ey Bâkî
Hatem-i Cemdür anuñ la^{c}l-i Bedahşânı kadeh (Bâkî; G.32/5)

Çihresinden lebi yâdıyla gelür dil gûyâ
Şarkdan h^{v}âce gelür la^{c}l-i Bedahşân getürür (Bâkî; G.131/3)

Ger kara taşı kızıl kan ile rengîn etsen
Tab'a tağyir verip lâ'l-i Bedahşân olmaz (Fuzûlî; Mk.13/2)

Dedim lebine lâ'l-i Bedahşân'dır bu
Güldü dedi ey fakir bühtândır bu (Fuzûlî; Rb. 66/1)

Bâkî’nin hiç zikretmediği Yemen, Fuzûlî’de 1 yerde ve de kasidede kullanılmıştır:

Yemen’den baş çekende mehçe-i râyât-i ikbâli
Bıraktı tîre toprağa şeh-i Hindû-sitân hançer (Fuzûlî; K.4/17)

Mısır, Bâbil

Fuzûlî'nin 6 ve % 0,01 oranında, Bâkî'nin 4 yerde ve % 0,01 oranında tekrarladığı Mısır, her iki şâirde de Yusûf kıssası, Yusûf'un zindana atılması ve oraya sultân olması münasebetiyle ele alınır:

Bir kul oğlunu göñül mülküne sultân ettim
Mısr-i dil pâd-şehin Yûsuf-i Ken'ân ettim (Fuzûlî; G.200/1)

Kıyâs eyler mi Nîl-i Mısra ol Yûsuf-likâ yaşum
Anuñ mikyâsı yokdur turmaz ol mâ dâ'imâ artar (Bâkî; G.64/2)

Sadece Fuzûlî'de 1 yerde geçen Bâbil, cezalandırılarak kıyamete kadar baş aşağı asılı kalacağına inanılan Harut adlı melekle birlikte ele alınmıştır.

Semerkand, Buhârâ

Sadece Bâkî'de ve 1'er yerde geçen Semerkand ve Buhârâ şehirlerini şâir kasidelerinde zikretmiştir. Kullanımı şu şekildedir:

Zamâne hâl-i Hindû-yı benefşe zînetin görsün
Nisâr itsün Sitânbûla Semerkand ü Buhârâyı (Bâkî; K.15/4)

Frengistan

Frengistân Fuzûlî'de hiç zikredilmezken Bâkî'de 2 yerde tekrarlanmıştır. Şâir sevgilinin siyah saçlarını renk itibariyle Frangistân'la ilşkilendirmiştir:

Perçem-i tûgından irdükçe Freng-istâna tâb
Sâye-i serv-i bülend-i kaddin özler bân gelür (Bâkî; K.6/15)

Rûzgâruñ sitemin gör düşürüp gîsûna
Yine dil zevrakını saldı Fireng-istâne (Bâkî; G.410/3)

İstanbûl / Sitânbûl

İstanbul'u hiç görmeyen Fuzûlî, bu şehri şiirlerinde hiç zikretmemiştir. İstanbul'u bilen ve burada yaşayan Bâkî ise, İstanbul'u güzelleri ve güzelliğiyle 4 yerde ele alınmıştır:

Serv-kâmetler iki yanın alurlar yoluñ
Râh-ı gül-zâre döner yolları İstanbûluñ (Bâkî; G.266/1)

Dil-rübâlarla ʿaceb kesreti var her yoluñ
Geçemez hûblarından göñül İstanbûluñ (Bâkî; G.267/1)

Zamâne hâl-i Hindû-yı benefşe zînetin görsün
Nisâr itsün Sitânbûla Semerkand ü Buhârâyı (Bâkî; K.15/4)

Hicâz, Hindistan, Zengîbar

Hindistân, Fuzûlî'de 4 yerde tekrarlanırken Bâkî'de hiç kullanılmamıştır. Hicaz ise Fuzûlî'de hiç kullanılmazken Bâkî'de 6 yerde tekrarlanmıştır. Bâkî, Hicaz'ı sevgilinin sokağı olarak ele almakla birlikte tevriye ve tenasüp yoluyla musîkî makâmı olarak zikredilmiştir:

Zulmet-i hayrette zikriñdir baña vird-i zeban
Tutiyim guya yemim şekker yerim Hindusitan (Fuzûlî; K.31/1)

Ser-had-i Hindûsitan açtıñ saña yüz âferin
Rûm ruhsârına haylî zînet artırdı bu hâl (Fuzûlî; K.13/24)

‹Uşşâk-vâr şevk ile huccâc raks ider
Âheng-i âh u nâlelerümden Hicâzda (Bâkî; G.446/2)

Ser-i kûyuñdaki efgân-ı Bâkî
Hicâzuñ kâfilesinde ceresdür (Bâkî; G.179/5)

Fuzûlî'de bir yerde geçen "Zengibar" kelimesi de memleket olarak ele alınmıştır:

Şikeste nameleri ya'ni ehl-i hüsne satar
Meta'-i memleket-i Hind ü Zengibar kalem (Fuzûlî; K.33/15)

Bedr, Şirvân

Bedr ise Bâkî'de hiç zikredilmemişken Fuzûlî'de 2 yerde tekrarlanmıştır. Şirvân ise sadece Bâkî'de 1 yerde kullanılmıştır.

Saf-ârâ-yi mesaff-i Bedr'dir izhâr-i mu'cizde
Şikâf-i perniyân-i Bedr için kılmış nişân hançer (Fuzûlî; K.4/18)

Bi-hamdi'llâh ki yâri kıldı ferr-i baht-ı sultânî
Müyesser eyledi Bârî Te‹âlâ feth-i Şirvânı (Bâkî; G.546/1)

Tırâş itdi ser-i a‹dâyı bir bir tîg-i bürrânı
Atañ feth itdi kürsiyy-i bilâd-ı Berber-istânı (Bâkî; G.546/5)

4.5. Nehirler, Dağlar ve Denizler

Fuzûlî ve Bâkî'nin divanlarında geçen dağ, deniz ve nehir adları ve bunların kullanım oranları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 45

Şâirlerin Divanlarında Geçen Nehirler/Denizler/Dağlar

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
A'şar	1		0,00	0,00
Bahr-i ᶜummân		2	0,00	0,00
Ceyhûn	2	2	0,00	0,00
Deryâ-yı ᶜUmmânı		3	0,00	0,01
Dicle	2	1	0,00	0,00
Fırat	1		0,00	0,00
Kulzüm	1	1	0,00	0,00
Nîl		6	0,00	0,01
Şat		1	0,00	0,00
Tûr	1	1	0,00	0,00
Toplam	8	17	0,01	0,03

4.5.1. Nehirler

Fuzûlî A'şâr ve Fırat nehirlerinden 1'er yerde bahsetmiştir.

Nehr-i A'şar'ı ubur-i leşker için doldurup
Mâr-i Dahhâk'e Ferîdûn-i zaman buldu zafer (Fuzûlî; Tc.B.; 15/IX/4)

Fırat-i pâk tek Bâbil diyarına kadem basdıñ
Burûc-i zühresinde oldu ol Harût zindanı (Fuzûlî; K. 26/16)

Ceyhûn nehri her iki şâirde de 2'şer yerde ve âşığın gözyaşı münasebetiyle ele alınmıştır:

Fuzûlî vermedi ta'n okları göz yaşına teskîn
Öñun bend etmek olmaz hâr ü hâşâk ile Ceyhun'dur (Fuzûlî; G. 90/7)

Gözümün kañlu yaşı devlet-i ‹aşkuñda şehâ
‹Aynına almaz olupdur akışın Ceyhûnuñ (Bâkî; G. 283/2)

Dicle, Fuzûlî'de 2, Bâkî'de 1 yerde tekrarlanmıştır. Fuzûlî, Dicle'yi nehir olarak kasidede Bâkî ise âşığın gözyaşlarının Dicle olup akması alakasıyla ele almıştır:

Deprenen asker midir ya Dicle'dir Bağdâd'tan
Eyleyip tuğyan Cezâyir'den yaña kılmış hırâm (Fuzûlî; K.14/29)

Mâh-i nevden Dicle'de gösterdi zevrakler misâl
Kim görüptür kim ola bir âs-manda biñ hilâl (Fuzûlî; Tc.B. 15/III/1)

Kûyuñ yolında döne döne akdı göz yaşı
Seyl-âb-ı dîde Dicle-i Bagdâd olup gider (Bâkî; G.141/3)

Şat , Bâkî'de 1 yerde geçmektedir.

Sahn-ı gül-şen mülk-i Bagdâd oldı âb-ı cûy Şat
Yâsemenler su yüzinde seyr ider mânend-i bat (Bâkî; G.222/1)

Fuzûlî'de hiç zikredilmeyen ve Bâkî'de 6 yerde tekrarlanan Nil, âşığın gözyaşlarının benzetilenidir. Ayrıca şâir, Nil'i nehrini Mısır ve Hz. Yusûf ile birlikte kullanmıştır:

Kıyâs eyler mi Nîl-i Mısra ol Yûsuf-likâ yaşum
Anuñ mikyâsı yokdur turmaz ol mâ dâ'imâ artar (Bâkî; G.64/2)

Ol melâhat Mısrınuñ Yûsuf-cemâli şevkıne
Seyl-i eşküm Nîl-veş günden güne efzûn olur (Bâkî; G.142/2)

4.5.2. Dağlar, Denizler

Fuzûlî ve Bâkî'de Tûr Dağ'ı 1'er yerde ve Hz. Mûsâ olayına telmihte bulunarak ele alınmıştır:

Kelîm-i Tur-i vefasın ki ehl-i hayr ü şere
Eliñde gâh asâ oldu gâh mâr kalem (Fuzûlî; K.33/27)

Cemâlüñ şevkıne döymez göñüller
Tecellî tâbına sabr eylemez Tûr (Bâkî; G.132/3)

Her iki şâirin de divanında deniz, umman ve bahr gibi kelimeler kullanılmakla birlikte Kulzüm (Kızıldeniz), özel ismiyle belirtilen tek deniz adıdır.

Giryeden cûy-ı şirişküm sû-be-sû oldı revân
Yine Kulzüm gibi cûş itdi bu deryâ semt semt (Bâkî; G.23/4)

4.6. İçtimâî Hayat

Divan edebiyatının oluşumunda etkili olan her ne kadar İran ve Arap kültürü olsa da ve bu edebiyatın varlığını sürdürdüğü ve geliştiği coğrafya Osmanlı coğrafyasıdır. Yaşanılan hayatın bir parçası ve aynı zamanda dönemin aynası olan edebî ürünler bu özellikleriyle içerisinde içtimâî hayata dair pek çok unsur barındırır. Pâdişâhlık sistemi

ile yönetilen Osmanlı'da sosyal hayatın merkezinde olan "saray"ın, divan şiirinin esas dünyasını oluşturduğu ve hatta divan şiirinin adeta bir "saray istiâresi"[89] olduğu belirtilir.

Saray başta olmak üzere içtimâî hayatın farklı unsurlarının Fuzûlî ve Bâkî'nin şiirlerine yansımaları değerlendirilirken şâirlerin divanlarında kullandıkları ve muhtevasına göre tasnif edilmiş olan kelimeler, bunların kelime bazında kullanım oranları ve toplam kullanım oranları esas alınmıştır.

4.6.1. Pâdişâh ve Çevresi

Şâirlerin pâdişâh, çevresi ve bunlara ait unsurlarla ilgili kullandıkları kelime ve oranları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 46

Pâdişâh, Çevresi ve Bunlara Ait Unsurlar

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Hâkân	5	11	0,01	0,02
Hân	4	34	0,01	0,07
Pâdişâh/Şâh/Şeh	101	170	0,19	0,34
Sultân	74	75	0,14	0,15
şâhenşâh	11	7	0,02	0,01
şehr-iyâr	9	5	0,02	0,01
şeh-zâde		4	0,00	0,01
Tâc	11	49	0,02	0,10
Taht	17	28	0,03	0,06
vezîr	2	3	0,00	0,01
Toplam	234	386	0,43	0,78

Hân, hâkân, sultân, pâdişâh, şehriyâr gibi adlarla anılan pâdişâh, anlam olarak bizzat pâdişâhın kendisi olmakla birlikte aynı zamanda sevgilinin benzetileni ve bazen de âşığın kendisidir.

Sadece pâdişâh ve aynı anlama gelen kelimelerin şâirlere göre toplam kullanım oranı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 47

Pâdişâh'ı Karşılayan Kelimeler

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Hâkân	5	11	0,01	0,02
Hân	4	34	0,01	0,07
Pâdişâh/Şâh/Şeh	101	170	0,19	0,34
Sultân	74	75	0,14	0,15
Şâhenşâh	11	7	0,02	0,01
Şehr-iyâr	9	5	0,02	0,01

89 Ahmet Hamdi Tanpınar, **19 uncu Asır Türk Edebiyatı**, Çağlayan Kitabevi, İstanbul 1988, s. 9.

Toplam	204	302	0,38	0,61

Şâirlerin “pâdişâh”ı kastetmek için kullandıkları kelimelerin toplamına bakıldığında Bâkî % 0,61 ile ilgili kelimeleri Fuzûlî’nin (% 0,38) nerdeyse iki katı fazla tekrarlamıştır. Bâkî’nin pâdişâhı kasteden kelimeleri Fuzûlî’ye göre sık kullanması şâirin İstanbul’da ve saray çevresinde bulunması ve bu kelimelerin hayatında sıkça yer alması ilgisiyle olduğu söylenebilir.

Şâirlerin divanlarında geçen pâdişâh, sultân gibi kelimeler kasidelerde genellikle övülen kişiyi kastetmek amacıyla zikredilirken gazellerde sevgili veya âşığın kendisinin benzetilen durumundadır.

Bazen sevgili güzellik ülkesinin sultânı, pâdişâhıdır. Bazen de âşık gam veya melâmet ülkesinin sultânı veya pâdişâhıdır. Anlam bakımından pâdişâhın elinde bulundurduğu güç ve konumu şiirdeki anlam alanıyla ilişkilendirilmiş, bu güç ve konum duruma göre sevgiliye veya aşığa geçmiştir:

Efendim pâd-şâhımsın kime varıp edem şekvâ
Baña çok cevr ü zulm ettin saña senden şikâyet var (Fuzûlî; G.66/4)

Mülk-i hüsnüñ böyle zâlim pâd-şâhı olmagıl
Kim saña zâlim dese âdil güvâhı olmagıl (Fuzûlî; G.174/1)

Ey Fuzûlî ben melâmet mülkünüñ sultânıyım
Berk-i âhım tâc-i zer sîm-i sirişkim taht-i âc (Fuzûlî; G.49/7)

Hâsılı cûd u kerem vakti irişdi şimdi
Lutfuña nâzıruz ey Pâdişâh-ı ‘âli-şân (Bâkî; K.2/52)

Bir pâdişâh-ı hüsne kul olduk ki Bâkıyâ
Anuñ esîr-i ‘aşkı olupdur cevân u pîr (Bâkî; G.91/5)

Bin hicâb-ı kibriyâ ardında göstermez yüzin
Kendüyi gözlerden ol sultân-ı hûbân gizlemiş (Bâkî; G.214/7)

Her iki şâirin şiirlerinde yer alan “tâc” kelimesinin şâirlere göre kullanım oranına bakıldığında Fuzûlî 11 yerde ve % 0,02 oranında kullanırken bu oran Bâkî’de toplam 49 yerde ve % 0,10’dir. Bâkî, “tâc” kelimesini Fuzûlî’ye oranla oldukça sık tekrarlamıştır. Taht kelimesinin kullanım oranı ise Fuzûlî’de 17 ve % 0,03; Bâkî’de ise 28 ve % 0,06 ile Fuzûlî’ye oranla oldukça fazladır.

Aşağıda verilen beyitlerde geçen tâc ve taht kelimelerin çağrışım alanlarının şâirlere göre farklılık gösterdiği görülmektedir. İlgili kelimeler sevgiliye ait güzellik unsurlarının veya acı çeken âşığın farklı özelliklerinin benzetilenidir. Ayrıca Fuzûlî'nin söz konusu ettiği tâc ve taht ihtişamın sembolü olarak değil âşıklığın bir özelliği veya değer verilmeyecek unsurlar olarak ele alınmıştır.

Şâir aşağıdaki beyitte göz yaşlarını taht'a, âhının şulelerini de altın tâca benzetmekte ve bu özellikleriyle aşk devletinde sultân olduğunu anlatmaktadır:

Yaşım taht-i revândır tâc-i zerrîn şu'le-i âhım
Görüñ kim devlet-i aşk ile ne sultânlığım vardır (Fuzûlî; G.92/2)

Fuzûlî aşağıdaki beyitte ise tâc ve taht peşinde koşmamak gerektiğini; çünkü taht ayağı bağlar, tâc da başa belâdır şeklinde açıklamıştır:

Çekme taht ü tâc kaydın bî-ser ü pâlık gözet
Kim ayağa benddir taht ü belâdır başa tâc (Fuzûlî; G.49/3)

Bâkî ise âşık olmanın özelliklerinden olan tâc ve tahtı terk etmekten bahseder. Şâir diğer beyitte ise tabiat manzaralarını ilgili kelimelerle ilşkilendirmiştir.

Mecnûnı gör ki komadı ‘aşkını Leylînüñ
Nâmûs u nengi kodı vü terk itdi taht u tâc (Bâkî; G.31/4)

Buldı zînet lü‹lu-yı şeh-vâr-ı şeb-nemden yine
Tâc-ı la‹l-i gonca vü taht-ı zümürrüd-fâm-ı gül (Bâkî; G.286/3)

Diğer kelimelerden "vezir"in kullanım oranı Fuzûlî'de 2, Bâkî'de 3'tür. "Şehzâde"nin kullanım oranı Bâkî'de 4'tür, kelimeyi Fuzûlî hiç kullanmamıştır.

Bâkî'nin kelimeyi kullanımı şu şekildedir:

Şarâb-ı bezm-i gam zevkın ne mîr ü ne vezîr itdi
Anuñ keyfiyyetin benden sü'âl eyleñ fakîr itdi (Bâkî; G.523/1)

Pâdişâh ve pâdişâha ait unsurların tamamı Bâkî'de Fuzûlî'ye oranla daha sık tekrarlanmıştır. Bu durum şâirlerin yaşadıkları bölge ve konumları ile ilgilidir, denebilir.

4.6.2. Savaşa Dair Unsurlar[90]

Fuzûlî ve Bâkî divanlarında savaş ve savaşa dair unsurlarla ilgili kelimeler ve oranları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 48

Şâirlerin Divanlarında Geçen Savaşa Dair Unsurlar

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
‘Alem	3	8	0,01	0,02
Âmâc		1	0,00	0,00
Bayrak	2	1	0,00	0,00
Ceng	4	15	0,01	0,03
Cevşen	2	1	0,00	0,00
Ceyş	1	2	0,00	0,00
Cünd/cünûd	1	6	0,00	0,01
Direfşin	1		0,00	0,00
Feth	40	16	0,07	0,03
Fevz	3		0,01	0,00
Gavgâ	14	11	0,03	0,02
Gâzî	3	7	0,01	0,01
Gilâf	2	3	0,00	0,01
Guzât		1	0,00	0,00
Gürz		2	0,00	0,00
Hadeng	18	10	0,03	0,02
Hamâ ‘il		1	0,00	0,00
Hançer	51	64	0,09	0,13
Hedef	4	2	0,01	0,00
Hisâr	13	3	0,02	0,01
Hüsâm		1	0,00	0,00
Kabza		2	0,00	0,00
Kalkan	2		0,00	0,00
Kavs	2	5	0,00	0,01
Kavvâs		1	0,00	0,00
Kebade	1		0,00	0,00
Kemân	5	19	0,01	0,04
Kemân-dâr	3		0,01	0,00
Kemîn	3	4	0,01	0,01
Kiliç	4	10	0,01	0,02
Kitâl	2		0,00	0,00
Kiriş	2		0,00	0,00
Kubur	1		0,00	0,00
Kûpâl		1	0,00	0,00
Kûs		9	0,00	0,02
Leşker	26	16	0,05	0,03
Levend		1	0,00	0,00
Livâ	5	7	0,01	0,01
Mehçe	1	1	0,00	0,00

[90] Sosyal hayatın içinde yer alan tüm maddî ve kültürel unsurlarla ilgili bundan sonraki kısımlarda Nihat Aybet’in tespitleri de göz önünde bulundurulacak; ancak dipnotta gösterilmeyecektir. Bkz.; Nahid Aybet, **Fuzûlî Divanı’nda Maddi Kültür Unsurları**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1989.

Miğfer		3	0,00	0,01
Mîr	2	10	0,00	0,02
Nâvek	23	7	0,04	0,01
Neberd		2	0,00	0,00
Nişân/ zer-nişân	6	11	0,01	0,02
Nişâne	2	2	0,00	0,00
Niyâm	1	1	0,00	0,00
Nîze	1	9	0,00	0,02
Ok	57	19	0,11	0,04
Peykân	46	12	0,09	0,02
Râyet	10	4	0,02	0,01
Rezm	7	4	0,01	0,01
Rumh	3		0,01	0,00
Sancak		4	0,00	0,01
Sehm		3	0,00	0,01
Ser-dâr	7	4	0,01	0,01
Seyf		2	0,00	0,00
Silâh		1	0,00	0,00
Sinân	2	2	0,00	0,00
Sipâh	18	7	0,03	0,01
Siper	2	7	0,00	0,01
Şemşîr	6	52	0,01	0,11
Şeş-hâne		1	0,00	0,00
Şeş-per		1	0,00	0,00
Tîg	89	63	0,16	0,13
Tîr	13	37	0,02	0,07
Tōp		9	0,00	0,02
Tuzak	1		0,00	0,00
Tüfek	1	1	0,00	0,00
Vegâ		5	0,00	0,01
Yay	15	4	0,03	0,01
Yeñiçeri	1		0,00	0,00
Zafer	4	5	0,01	0,01
Toplam	536	523	0,99	1,06

Savaşa dair unsurlarla ilgili kelimelerin yer aldığı yukarıdaki tabloda öncelikle toplam satırına bakıldığında savaşa dair kelimeleri Fuzûlî’nin 536 ile % 0,99, Bâkî’nin ise 523 ile % 1,06 oranında tekrarladığı görülür. Yüzde oranları dikkate aldığında Bâkî’nin, Fuzûlî’ye göre savaşa dair unsurları az bir farkla da olsa daha fazla tekrarladığı görülmektedir.

Savaşa dair kelimelerin çok kullanılması o dönem Türk devletinin hayatında “savaş”ın yerini göstermesi bakımından önemlidir. Şâirlerin savaşla ilgili kelimeleri sık kullanması ve kullanımın Bâkî’de daha fazla olması şâirlerin yaşam tarzı, mesleği, savaş kararlarının verildiği saray çevresine yakınlıkla ilgili olarak şâirlerin yaşadıkları coğrafya kadar kelimenin şâirin hayal dünyasındaki çağrışım alanıyla da ilgilidir.

Kesici aletler; Tîg, Hançer, Kılıç, Şemşîr, Hüsâm

Kesici savaş aletlerinin kullanım sıklığına göre sıralandığı tablo aşağıda verilmiştir. Tablonun sonunda ayrıca tekrarların da dahil edildiği genel toplam ve genel toplamın yüzde oranı bulunmaktadır.

Tablo 49

Kesici Aletler

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Hançer	51	64	0,09	0,13
Hüsâm		1	0,00	0,00
Kılıç	4	10	0,01	0,02
Seyf		2	0,00	0,00
Şemşîr	6	52	0,01	0,11
Tîg	89	63	0,16	0,13
Toplam	150	192	0,28	0,39

Tabloda yer alan toplam kısmına bakıldığında kesici savaş aletlerini Bâkî'nin % 0,39 ile Fuzûlî'den (% 0,28) daha fazla tekrarladığı görülür.

Kelimelerin oranları ayrı ayrı değerlendirildiğinde kesici, yarıcı özelliklere sahip savaş aletlerinden *tîg* ve *hançer*'in en fazla tekrarlanan kelimeler olduğu görülmektedir. Tîg'in kullanımı Fuzûlî'de 89 yerde ve % 0,16, Bâkî'de 63 yerde ve % 0,13 oranındadır. Tîg'i Fuzûlî, Bâkî'ye nazaran daha fazla tekrarlamıştır. Hançer'in kullanımı ise Fuzûlî'de 51 yerde ve % 0,09, Bâkî'de 64 yerde ve % 0,13'tür. Hançer'i Bâkî, Fuzûlî'ye nazaran daha sık kullanmıştır.

Tabloya bakıldığında *şemşîr* ile ilgili kullanım oranı dikkat çekicidir. Bu kelimeyi Fuzûlî sadece 6 yerde kullanırken Bâkî 52 yerde tekrarlamıştır. Şemşîr kelimesinin kullanımının şâirler arasındaki farklılığı kelimenin coğrafyalara göre anlam alanın değişmesi ile ilgili olabilir.

Kesici olması ilgisiyle ortak özellik gösteren savaş aletlerinden *kılıç*'ın kullanımı Fuzûlî'de 4 yerde ve % 0,01, Bâkî'de ise 10 yerde ve % 0,02 ile tîg ve hançer'e göre daha azdır. Kılıç manasına gelen *hüsâm*'ın kullanımına sadece Bâkî'de 1 yerde rastlanır.

Söz konusu kesici aletler her iki şâirde de kında saklanmaları, bele bağlanmaları, su verilmiş çelikten yapılması ile alakalandırılmıştır. Bunların dışında da kavisli olması yönüyle kaş'ın, kan dökmesi ilgisiyle kirpik ve gamze'nin benzetileni olmakla birlikte çok farklı mecaz ve teşbihlerle de ele alınmıştır.

Aşağıda verilen beyitlerde çelikten yapılan hançer ve kılıca su verilmesi her iki şâirde de farklı hayaller etrafında söz konusu edilmiştir:

Âb-gûn tîgıñca olmaz bunca kim dâ'im verir
Tîğ-i âb-i cûy-bâre mevcden cevher sabâ (Fuzûlî; K.5/7)

Zevk-i tîguñdan 'aceb yoh olsa göñlüm çâk çâk
Kim mürûr ilen bıragur rahneler dîvâre su (Fuzûlî; K.3/3)

Hançer-i cânân ecel câmına turmaz su katar
Yolına cân virmek anuñ şol kadar lezzetlüdür (Bâkî; G.60/4)

Gördiler hançerüñüñ zahmı virür cana hayât
[c]Âşık-ı teşne-cigerler bir içim su didiler (Bâkî; G.184/5)

Tîğ, âşığın sinesine saplanması, onu yaralaması ilgisiyle sevgilinin gamzesi ve kirpiğine yine kavisli olması yönüyle sevgilinin kaşına teşbih edilmiştir:

Gamze tîğin çekti ol mâh olma gâfil ey göñül
Kim mukarrerdir bu gün ölmek saña şîven baña (Fuzûlî; G.12/6)

Gamzesin sevdiñ göñül cânıñ gerekmez mi saña
Tîğe urduñ cism-i uryânıñ gerekmez mi saña (Fuzûlî; G.19/1)

Aşağıdaki beyitlerde şâir gamze, kaş ve kirpiği öldürücü olması yönüyle kılıca teşbih ederken çok farklı tablolar çizmiştir. Süzgün bakışlı göz iki yanına hançer takmıştır. Âşığın gönlü, kendini çemberden (sevgilinin saçının kıvrımı) hançere yani gamzeye atan bir cambazdır, Rûm pâdişâhı nasıl kafire kılıç çekiyorsa sevgili de ağyara gamzeleriyle hücum etmektedir:

İki hançer takınmış ey Bâkî
Haste çeşmi solında sagında (Bâkî; G.424/7)

Turrandan indi gamzeñne cân-bâz-ı dil yine
Çenberden atdı kendüsini hançer üstine (Bâkî; G.428/3)

Göñül tig-i müjeñden yüz çevürmez ey gözi âhû
O bir şemşîr-i bürrâna varur şîr-i dil-âverdür (Bâkî; G.50/4)

Agyâra kıldı hançer ile gamzesi hücûm
Küffâra çekdi tîgını san pâdişâh-ı Rûm (Bâkî; G.326/1)

Mukavves kaşlarıñ kim vesme birle reng tutmuşlar
Kılıçlardır ki kanlar dökmek ile jeng tutmuşlar (Fuzûlî; G.69/1)

Aşağıdaki beyitlerde ise söz konusu kelimeler şekil ve fonksiyon itibariyle divan şiirindeki klâsik benzetmelerin dışında mecaz ve teşbihlerle ele alınmıştır.

Fuzûlî'de, sabahleyin güneş doğunca kılıca benzeyen ışıklarının tepelere yansıması, güneşin sabahleyin kılıcını taşa vurması şeklinde tasavvur edilmiştir. Yine şâir kılıcı süratle dönüp dolaşması ilgisiyle, dolaştıkça Çin çölüne saf misk döken ahûya benzetmiştir:

Subh çekmiş çerhe çalmış taşa tîğin âftâb
Zâhir etmiş ol meh-i dellâke ayn-i intisâb (Fuzûlî; G.31/1)

Tîğ-i hur-şîd ile ref' olsa yeridir kim müdâm
Yandırıp pervâneni şem'e verir âzâr subh (Fuzûlî; G.54/3)

Tîğ-i çâpük-seyrine âhû-yi Çîn dersem n'ola
Seyr kıldıkça döker sahra-yi Çîn'e müşg-i nâb (Fuzûlî; G.31/5)

Şâir aşağıdaki beyitte ise bostanlarda yetişen ucu sivri yaprakları, şekil itibariyle hançere teşbih etmektedir:

Göz açıp bû-sitâna hatt-i sebziñsiz nazar kılsam
Görünür gözlerime sebze-i her bû-sitan hançer (Fuzûlî; K.4/11)

Aşk, sinede yaralar açması yönüyle kılıca teşbih ediliyor. Âşık, göğsünde açılan yaraların aslında sevgilinin aşkının girmesi için açılan kapılar olduğunu söylüyor. Şâirin aşkı kılıca benzetmesinin asıl ilgisi şehirlerin fethedilirken kılıç kullanılmasıdır:

Çâklar göğsümde sanman kim açıptır tîğ-i aşk
Göñlümüñ şehrine mihriñ girmeğe dervâzeler (Fuzûlî; G.79/4)

Bâkî'nin aşağıdaki beyitlerinde "tîg"; yokluk diyarına aydınlık bir yol olarak tasavvur etmiştir. Şâir kendi şiirini kılıca benzetmiştir.

Tîguñ 'adem diyârına rûşen tarîkdur
A'dâ-yı dîni turma kılıçdan geçür hemân (Bâkî; K.1/23)

Kesdi ‹ırkın Karga-zâdedür diyen düşmenlerüñ
Zâglanmış bir kılıçdur Bâkıyâ şi‹rüñ senüñ (Bâkî; Mat. 9)

Kabâ-yı câh ile âdem geçinsün her kaba câhil
Güher göster güher meydâna gir sen tîg-i ᶜuryân ol (Bâkî; K.11/10)

Sivri ve ince uçlu olan söğüt ağacının yaprakları şekil bakımından hançere benzetilmiştir:

Bâgda âb-ı revân üzre dökilür berg-i bîd
Cûylar dîdâruñuñ reşkiyle düşdi hançere (Bâkî; G.481/2)

Şâirler, hançerin belde durmasını ve kınında saklanmasını farklı teşbihlerle oluşturulan bir tabloda sunmaktadır:

Cûy-ı hüsn âbı taşup çıkmış o servüñ biline
Bâkıyâ sanma miyânında turan hançerdür (Bâkî; G.107/5)

Budur ümmîd kim mahfûz olam hısn-ı penâhıñda
Gılâf içre nitekim saklanır görmez ziyân hançer (Fuzûlî; K.4/31)

Kocar zerrin kemerle beliñi veh bu ne tâli'dir
Ki altın kuvvetiyle böyle olmuş kâm-rân hançer (Fuzûlî; K.4/9)

Kılıç ve hançerin çelikten yapılması yönüyle ortaklık gösteren çelikten ayna yapılması ve paslanmaması için cilalanması ilgisiyle hançer ve kılıç ayna ile ilişkilendirilmiştir. Bu ilgiyi her iki şâir de şiirinde farklı tasavvurlarla kullanmıştır:

Ruh-i zerdim salıptır hançeriñ gözgüsüne aksin
Veyâ simin bilekte tuttuğuñdur zer-nişân hançer (Fuzûlî; K.4/14)

Matla^{c}-ı subh-ı zaferden şâhid-i nusret yüzin
Gün gibi âyîne-i tîgun nümâyân eyledi (Bâkî; K.7/29)

Bâkî'nin aşağıda verilen beytinde hançer'in şekil itibariyle balığa benzetilmesi söz konusudur. Şâir, sevgilinin yan bakışlarını öncelikle hançere teşbih ederek klâsik bir mazmun kullanmış daha sonra ise bu hançerin hayalinin parça parça olmuş sinesinde kalmasını, tuzağa düşüp tuzaktan çıkamayan balık, olarak tasavvur etmiştir:

Kaldı hayâl-i hançeri sad-pâre sînede
Mâhîye beñzer ol ki düşe dâme çıkmaya (Bâkî; G.474/5)

Şemşîr'in, Fuzûlî'de sadece 6 yerde tekrarlanmasına rağmen Bâkî'de 52 yerde geçtiği yukarıda belirtilmiştir. Bu kelimenin şâirlere göre anlam alanı incelendiğinde Fuzûlî'nin söz konusu kelimenin 4'ünü kasidelerinde 2'sini de

gazellerinde tekrarladığı ve "aşk ve adalet şemşîr"i gibi ifadelerle kelimeyi mecaz anlamlarda kullandığı görülür:

Deme Ferhâd kanın dökmüş ancak aşk şem-şîri
Benim gör kanlı yaşım kim bu hem ol mâ-cerâdandır (Fuzûlî; G.88/3)

Sitem taşı melâmet hançeri bî-dâd şem-şîri
Fuzûlî her cefâ kim gelse hoşdur câna cânândan (Fuzûlî; G.212/7)

Bunda bağlanmış gazâ şem-şîrini Sultân-i Rûm
Bunda salmış sâye-i ikbâl Şâh-i Zü'1-fekâr (Fuzûlî; K.11/8)

Aşağıda verilen Bâkî'ye ait beyitlerde ise "şemşîr"in anlam alanı Fuzûlî'ye göre daha geniştir. Şâir; şemşîr-i gamze, şemşîr-i tab', şemşîr-i hicrân gibi tamlamalarla birlikte kendi şiiri ile de kelimeyi ilişkilendirerek kullanmış ve çeşitli teşbihlerde bulunmuştur:

Meydâna girdi şevk ile şemşîr-bâz-ı berk
Çok akçe şaçdı üstine ebr-i güher-nisâr (Bâkî; G.130/5)

Nice demdür sabr ider ol tîg-i bürrân zahmına
Şimdi katlanmaz göñül şemşîr-i hicrân zahmına (Bâkî; G.411/1)

Salup şemşîr-i nazm-ı âb-dârı dehre Bâkî-veş
Belâgat kişverin ey pâdişâh-ı kâm-yâb açdum (Bâkî; G.320/5)

Sivri Uçlu Olan Savaş Aletleri: Ok, Nâvek, Hadeng, Peykân, Sehm, Sinân

Tablo 50

Sivri Uçlu Savaş Aletleri

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Hadeng	18	10	0,03	0,02
Nâvek	23	7	0,04	0,01
Nîze	1	9	0,00	0,02
Ok	57	19	0,11	0,04
Peykân	46	12	0,09	0,02
Tîr	13	37	0,02	0,07
Toplam	158	94	0,29	0,19

Tabloda yer alan ve tekrarların da dahil edildiği toplam kısmına bakıldığında sivri uçlu savaş aletlerini Fuzûlî % 0,29 ile Bâkî'den (0,19) oldukça sık tekrarlamıştır.

Kelimelerin kullanım oranlarına ayrı ayrı bakıldığında ise Fuzûlî *ok*'u; 57 yerde ve % 0,11 oranında kullanarak en fazla bu kelimeyi tekrarlamıştır. Fuzûlî'nin aksine ok kelimesi Bâkî'de 19 yerde ve % 0,04 oranıyla oldukça az tekrarlamıştır. Yine Fuzûlî *peykân* kelimesini 46 yerde ve % 0,09 oranında kullanırken bu kelimenin oranı Bâkî'de 12 yerde ve % 0,04 ile Fuzûlî'ye göre oldukça azdır. Nâvek ve *hadeng* de aynı şekildedir. Fuzûlî'de *nâvek*, 23 yerde ve % 0,04 iken Bâkî'de 7 yerde ve % 0,01; hadeng Fuzûlî'de 18 yerde ve %0,03 iken Bâkî'de 10 yerde ve % 0,02 ile daha azdır.

Bâkî'nin, Fuzûlî'ye göre daha fazla tekrarladığı sivri uçlu savaş aleti *tîr*, 37 yerde ve % 0,07 oranında iken Fuzûlî'de bu 13 yerde ve % 0,02'dir. Mızrak, süngü manasındaki *nîze*'nin kullanımı Bâkî'de 9 yerde ve % 0,02 oranındadır. Nîze, Fûzûlî'de sadece bir yerde zikredilmiştir.

Sinân,rumh ve nîze, savaş aletleri arasında az kullanılanlardır. Mızrak manasında kullanılan *sinân*, her iki şâirde de 2'şer yerde kullanılmıştır. *Rumh* ise sadece Fuzûlî'de 3 yerde tekrarlanmıştır. Daha ziyade kasidelerde rastlanan bu kelimeler övülenle ilşkilendirilirken ayrıca sevgilinin kirpiği ve gamzelerinin benzetileni olarak da kullanılmıştır.

Aşağıda verilen ve kasidede geçen "sinân" ve "Rumh" kelimesi kasidede övülen kişinin mızrağıdır ve onun gücünü anlatmaktadır:

Çeşm-i hur-şîdi sinân ü Rumh-i hun-hâr etti kûr
Gûş-i gerdûn sadâ-yi nây-i rûyin etti ker (Fuzûlî; Tc.B.15-IX.5)

Söz konusu kelimelerin mahiyeti ve fonksiyonu farklı olsa da anlam olarak aynı kavramı karşılamaktadır. Ok, yayla atılan ucu sivri demirdir. Hadeng ise aslında kayın ağacı demek iken ok yapımında kullanıldığı için ok anlamında da kullanılmaktadır. Farklı manaları olmakla birlikte "tîr" de ok demektir. Peykân ise okun ucundaki sivri demirdir ve ok'a asıl işlevini kazandıran parçadır, ayrıca ok manasında da kullanılmıştır.

Aşağıdaki beyitte temreni kemik olan oklarla talim yapıldığına ve yine nişan olarak kemik kullanıldığına dair gelenek görülmektedir:

Tenimde za'fdan bir üstühan kalmış durur gerdün
Müdam ol üstühanı gam hadengine nişan eyler (Fuzûlî; K.36/11)

Oklaruñ sehmi sîneye iricek
Ser-i peykânuñ üstühâne deger (Bâkî; G.113/3)

Sevgilinin kirpiği ve gamzesi, âşığın gönlünü yaralaması, onun sinesinde yaralar açması ve rengi ilgisiyle genellikle *ok*'a teşbih edilmiştir. Ok'un sebep olduğu bu yaralardan âşığın kanı akmaktadır, bu yaranın merhemi de yine sevgiliden talep edilmektedir. Aşağıdaki beyitlerde her iki şâir de bu anlam ilişkisini dile getirmiştir. Hatta şâirlerin söz konusu kelimeleri çoğunlukla bu ilgiyle ele aldığı görülür:

Biñ belâ okuna sancıldı ruhun aksinden
Olalı sâde göñül ârızına âyine-dâr (Fuzûlî; K.40/5)

Kaşlarıñ yayı bir ok lûtf eylemiş her âşıka
Ben hem andan eylerim bir ok temannâ yâ nasib (Fuzûlî; G.35/2)

Zahm-ı sînemden okuñ pârelerin hep alma
Tursun Allâhı severseñ hele bir pâre meded (Bâkî; G.40/2)

Fi'1-cümle öykünürdi senüñ gamzeñ okına
İller kanadı ile uçar olmayaydı tîr (Bâkî; G.91/3)

Cism-i za‹îf ü zârı görüp yâr bilmedi
Geçdi handeng-i gamze-i dil-dûzı ilmedi (Bâkî; G.486/1)

Döküldükçe kanımı okuñ ol âsitân içer
Bir yerdeyim esîr ki toprağı kan içer (Fuzûlî; G.77/1)

Gözeden 'âlemi müjgânuñ ile gamzeñdür
Dime ey şâh-ı cihân tîg u sinânum gözedür (Bâkî; G.68/4)

Ok, hadeng denilen kayın ağacından yapılır ve bu da "tîr-i hadeng" kullanımıyla ifade edilir. Yine *ok*'un imalinde abanoz denilen sert siyah renkli bir ağaç da kullanılır. Sert ve dayanıklı olan bu ok şiirde rengi ve şekli ilgisiyle sevgilinin kirpiğine teşbih edilirken, taş kalplere bile tesir etmesi ilgisiyle de ele alınmıştır. Hafif olmasından dolayı daha uzağa atılmak istenen oklar kamıştan yapılanlardır. Aşağıdaki beyitlerde bu ilişkilere şâirler tarafından farklı hayaller etrafında temas edilmiştir:

Dâg-ı vefâ vü mihri göñülde şügüfte gül
Tîr-i hadengi cân-ı ᶜadûda şikeste hâr (Bâkî; K.9/19)

Müjeñ ger seng-diller göñlünü alsa aceb olmaz
Añun tek âbnûs ok lâyıkı fûlâd peykândır (Fuzûlî; G.89/2)

Sinemi nây oklarıñ deldi dem urdukça göñül
Ün verir her bir delikten nâle mûsikâr tek (Fuzûlî; G.157/3)

Bazı beyitlerde ayıplama, kınamalar ve âşığın âhı oka benzetilmiştir. Okun gökyüzüne doğru atılması ve âşığın âhının gökyüzüne doğru yükselmesi ilgisiyle âh, ok'a benzetilmektedir. Yine âh kelimesindeki elif harfi, şekil bakımından okla ilişkilendirilir. Her iki şâirin de bu anlam ilişkilerine değindiği görülür:

Kabrim taşına kim gam odumdan zebânedir
Ta'n okun atma kim hatarı çok nişânedir (Fuzûlî; G.99/1)

Büküldü kaddim âhım yetti hur-şîde sakın ey meh
Ki mihnet okunu peykanladım gam yayını kurdum (Fuzûlî; G.190/2)

Taş deler âhım oku şehd-i lebiñ şevkinden
N'ola zenbûr evine benzese beytü'l-hazenim (Fuzûlî; G.204/3)

Bâkî sipihr âhum okına siper tutar
Fark-ı felekde zâhir olan sanma hâledür (Bâkî; G.84/7)

Döneme ait ok, ok atma ve ok kullanımına ait geleneklere şâirlerin şiirlerinde rastlanmaktadır. Aşağıdaki beyitlerde; temrenin demirden yapılması, ok atarken "yâ nâsib" denmesi, ok atarken bir nişan belirlenmesi ve ok bulunduranlara dair geleneklere değinilmiştir:

Kâr-ger düşmez hadeng-i ta'ne-i düşmen baña
Kesret-i peykânıñ etmiştir demirden ten baña (Fuzûlî; G.11/1)

Kaşlarıñ yayı bir ok lûtf eylemiş her âşıka
Ben hem andan eylerim bir ok temennâ yâ nasib (Fuzûlî; G.35/2)

Zahm-ı hadeng-i yâr sa‹âdet nişânıdur
Sînem ideydi ol kaşı ya kâşkî hedef (Bâkî; G.228/4)

Der-bend-i gamda beñzedi hakka o gamzeler
Reh-zenlere ki elleri tîr ü kemânludur (Bâkî; G.102/2)

Atduñ hadeng fazl u belâgat nişânına
Tîr-i murâduna ola her maksaduñ hedef (Bâkî; G.230/4)

Şâirler ok ve ok anlamına gelen kelimeleri kalıplaşmış mazmunların dışında farklı hayaller etrafında da ele almıştır. Aşağıdaki beyitlerden Fuzûlî'de ok, mum'a

benzetilmiştir. Bâkî'de ise "peykân" kelimesi âşığın sinesine saplanmasıyla değil mezarına su serpmesi ilgisiyle ele alınmıştır:

Ne yakarsın okuñ ey âteş-i dil vasl günü
Bize hicrân gecesi şem'-i şem-istândır bu (Fuzûlî; G.237/5)

Güller bitüre gül-şen ola hâk-i mezârum
Peykânuñ eger su sepelerse tozum üzre (Bâkî; G.462/3)

Diğer Savaş Aletleri: Yay, Kavs, Keman, Çerh, Kalkan, Cevşen, Top, Şeş-hâne, Şeş-per, Siper, Gürz, Tüfek, Hedef, Nişan, Nişane, Gılâf, Niyâm, Kubur , Âmâc, Hamâil, Kabza, Kalkan, Miğfer, Silah

Belirtilen savaş aletleri ve bunların kullanım oranları aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 51

Diğer Savaş Aletleri

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Âmâc		1	0,00	0,00
Cevşen	2	1	0,00	0,00
Gılâf	2	3	0,00	0,01
Gürz		2	0,00	0,00
Hamâ 'il		1	0,00	0,00
Hedef	4	2	0,01	0,00
Kabza		2	0,00	0,00
Kalkan	2		0,00	0,00
Kavs	2	5	0,00	0,01
Kemân	5	19	0,01	0,04
Kubur	1		0,00	0,00
Siper	2	7	0,00	0,01
Şeş-hâne		1	0,00	0,00
Şeş-per		1	0,00	0,00
Tōp		9	0,00	0,02
Tüfek	1	1	0,00	0,00
Yay	15	4	0,03	0,01
Toplam	36	59	0,07	0,13

Yukarıda adı geçen savaş aletlerinin kullanımı, ok, kılıç, hançer vs.'e göre belirgin oranda daha az tekrarlanmıştır. Az tekrarlanan bu savaş aletlerinin oranları Fuzûlî'de % 0,07, Bâkî'de % 0,13'dür.

Ok, tîr veya hadeng'in ulaşması gereken nokta anlamlarına gelen *hedef, nişân, nişâne, âmâc* kelimelerine şâirlerde rastlanır. Söz konusu kelimelerin kullanımlarında âşığın kendisi, vücudu, canı, sinesi, gönlü, kabir taşı hedef olarak kullanılmaktadır:

Cefâ okun baña yağdırmañ ancak ey eflâk
Demeñ ki yeddi kemân-dâra bir nişâne yeter (Fuzûlî; G.82/2)

Kabrim taşına kim gam odumdan zebânedir
Ta'n okun atma kim hatarı çok nişânedir (Fuzûlî; G.99/1)

Gamze tîğiyle gözüñ göñlümü yüz pâre kılıp
Her birin bir hedef-i nâvek-i müjgân etti (Fuzûlî; G.282/4)

Ey çarh gerçi cânuma geçdi cefân okı
Ammâ hadeng-i âhuma sen de nişânesin (Bâkî; G.382/6)

Tîr-i gamuñ nişânesidür diyü Bâkîyi
Allâh ki halk çekdi çevürdi kemân gibi (Bâkî; G.526/5)

Degül dâg-ı siyehler nüshalardur hırz-ı cân içün
Nişân-ı darb-ı tîguñ sînede bend-i hamâ'ildür (Bâkî; G.89/4)

Kılıf, kın manasına gelen *niyâm* ve *gılâf* her iki şâir tarafından kullanılmakta, *hamâil* ise sadece Bâkî'de 1 yerde geçmektedir.

Budur ümmîd kim mahfûz olam hısn-ı penâhıñda
Gılâf içre nitekim saklanır görmez ziyân hançer (Fuzûlî; K.4/31)

Hemân bu hançer-i zerrîn-gılâf-ı Pâşâdur
Ki tâk-ı ᶜarşa asıldı bu şeb hilâl-misâl (Bâkî; K.20/14)

Degül dâg-ı siyehler nüshalardur hırz-ı cân içün
Nişân-ı darb-ı tîguñ sînede bend-i hamâ'ildür (Bâkî; G.89/4)

Ok atmaya yarayan *yay*, Fuzûlî'de15 yerde ve % 0,03 oranında; Bâkî'de ise 4 yerde kulanılmıştır. Aynı anlama gelen *kemân* ise Bâkî'de 19 yerde ve % 0,04 oranında kullanılırken Fuzûlî'de sadece 5 yerde tekrarlanmıştır. Aynı anlama gelen bir diğer kelime olan *kavs* Fuzûlî'de 2; Bâkî'de 5 yerde yay ve kemân'a göre oldukça az sayıda kullanılmıştır.

Aşağıdaki beyitte yayın gerilmesiyle ok atılmasından bahsedilir:

Büküldü kaddim âhım yetti hur-şîde sakın ey meh
Ki mihnet okunu peykanladım gam yayını kurdum (Fuzûlî; G.190/2)

Ayrıca ok, kılıç vs. kesici aletler şekil ve kan dökmesi ilgisiyle sevgilinin kaşına teşbih edilirken şekil itibariyle sevgilinin kaşı da yay'a benzetilir. Kaşın yaya benzetilmesi en sık kullanılan anlam ilişkisidir:

Kaşlarıñ yayı bir ok lûtf eylemiş her âşıka
Ben hem andan eylerim bir ok temannâ yâ nasib (Fuzûlî; G.35/2)

Câna âzâr-i hadengiñ hoş gelir ey kâşı yay
Bir sipâriş kıl ki bizden ütmesin azârsız (Fuzûlî; G.118/6)

Hazân beñzüm zemistân âh-ı serdüm
Yüzüñ evvel bahâr olmış kaşuñ yay (Bâkî; G.516/3)

Yine *çerh* kelimesi her ne kadar felek ve gökyüzü anlamında kullanılsa da yay manasını kastedecek kullanımlara her iki şâirde de rastlanır. Çarh yani felek yuvarlaktır ve bu ilgiyle alakalandırılmakla birlikte kader olarak başa gelenler yani çarh yayı ile atılan oklar, feleğin ok atması şeklinde düşünülmüştür:

Çerh yayından atıldı kasdıma tîr-i ecel
Lîk andan tizrek deprendi müjgânıñ seniñ (Fuzûlî; G. 169/5)

Değer her dem vefâsız çerh yayından baña biñ ok
Kime şerh eyleyem kim mihnet ü endûh ü derdim çok (Fuzûlî; Mr. III/1)

Ey çarh gerçi cânuma geçdi cefân okı
Ammâ hadeng-i âhuma sen de nişânesin (Bâkî; G.382/6)

Çarh oklarını atdı yine gül-şene sehâb
Altun göbeklü bir siper-i la^cl tutdı hâr (Bâkî; K.17/6)

Cevşen savaş esnasında giyilen zırh, savaş elbisesidir. *Kalkan* vücudu korumaya yarayan araçtır. *Miğfer* de savaşta başa giyilen ve demirden yapılan bir tür başlıktır. Fuzûlî'de her iki kelime de 2'şer yerde tekrarlanmış, *miğfer* ise hiç kullanmamıştır. Bâkî'de ise *kalkan* hiç zikredilmemiş, *cevşen* 1 yerde, *miğfer* de 3 yerde kullanılmıştır.

Bâkî, miğfer ve cevşenin çelikten yapılması özelliğini, kurguladığı farklı hayallerle dile getirmiştir:

Günbed-i çarh u şu'le-i âhum
Tîg-i elmâs u migfer-i pûlâd (Bâkî; G.36/3)

Cevşen-i pûlâd-ı çarhı çâk çâk itdüm dahı
Âh-ı âteş-bârumuñ şemşir-i bürrânı dürüst (Bâkî; G.22/4)

Fuzûlî ise, sevgilinin gamze oklarının âşığın sinesi hedef almasından dolayı şâir kendi cismini cevşen'e teşbih etmiş ve kaza oklarından kurtulmanın mümkün olmadığını belirtmiştir:

Cana cismim ol hadeng-i gamzeden olmaz penâh
Hiç cevşen kimseyi tîr-i kazâdan saklamaz (Fuzûlî; G.110/3)

Şâir aşağıdaki beyitte tabiata ait manzarayı savaş aletlerini zikrederek anlatmıştır:

Çerh kalkanını zerrin kubbe etmiş mihrden
Mâh-i nev tîğiñ şafaktan eylemiş gül-gûn niyâm (Fuzûlî; K.14/10)

Her iki şâirin de kullandığı korunmaya yarayan bir diğer kelime *siper*'dir. Fuzûlî'nin 2 , Bâkî'nin 7 yerde kullandığı bu kelime her iki şâirde de farklı tasavvurlarla oklara karşı korunma unsuru olarak ele alınmıştır:

Ey nâvek-i şevkiñ siperi sîne-i ahbâb
Zülfüñ hamı erbâb-i vefâ saydına kullâb (Fuzûlî; G.24/1)

Çarh oklarını atdı yine gül-şene sehâb
Altun göbeklü bir siper-i la^cl tutdı hâr (Bâkî; K.17/6)

Seyf-i belâ vü sehm-i kazâya siper gerek
Her kim ki tîg-i fazl u kemân-ı hüner çeker (Bâkî; G.79/5)

Top, tüfek, şeş-hâne, şeş-per savaşta kullanılan diğer savaş aletleridir. *Top*, Fuzûlî'de hiç kullanılmazken Bâkî 9 yerde tekrarlamıştır. Şâir, söz konusu kelimeyi hem şekil ilgisiyle farklı hayaller etrafında ele almış hem de savaş aleti olarak kullanmıştır.

Zinhâr uzatma destüñi dînâr u dirheme
Sal mihr ü mâh tōpına çevgân-ı himmetüñ (Bâkî; G.280/3)

Saff-ı müjgânın görüp ol şaha dil virdüm hemân
Tôp-ı gabgabla beden gibi hisârum aldılar (Bâkî; G.178/4)

Ateşli silah olan tüfek, her iki şâirde 1'er yerde geçmektedir. Silah kelimesinin az kullanılması henüz yeni biliniyor olması ve savaş aleti olarak yeterince yaygın bir kullanım alanına sahip olmaması ile açıklanabilir.

Şâirlerin tüfekle ilgili kullanımları şunlardır:

Saldı gavgâ-yi tüfengi magz-i a'dâya girîv
Buldu vehminden mizâc-i mülk-i düşmen ihtilâl (Fuzûlî; Tc.B. 15/III/7)

Na‹re-i mest-i ‹aşka benzedemez
Lâf çatlatmasun iñende tüfek (Bâkî; G.252/3)

Şeş-per, altı dilimli topuz ve altı kanat manasına gelir. Şeş-hâne ise namlusunda altı yivi bulunan tüfek veya topuz, bir diğer anlamı ise tezhipte kullanılan bir çiçek motifidir. Bâkî, bu iki kelimeyi de 1'er kez kullanmıştır:

Ser-i a'dâña taka seng-i melâmet güller
Ola düşmenlerüñüñ başına şeş-per sünbül (Bâkî; K.24/47)

Şeş-hâne-i zamâne degül çünki sâz-kâr
Bezm-i cihâna kılma nazar iltifât ile (Bâkî; G.418/4)

Uzun saplı topuz olan *gürz* kelimesi de Bâkî'de 2, *kûpâl* ise 1 yerde tekrarlanmıştır:

Kesr-i ᶜadü vü feth-i memâlik ᶜale'd-devâm
Gürz-i girânı kelle-i düşmende zam gibi (Bâkî; K.16/13)

ᶜAceb degüldür eger olsa nükte-i kalemüm
Ser-i ᶜadû-yı bed-endîşe darbet-i kûpâl (Bâkî; K.20/43)

Silah kelimesi Bâkî'de 1 yerde ve "İskender'in silahı" şeklinde geçmektedir:

Ne yaña buyursa revâdur getürmek
Devâtın Aristô silâhın Sikender (Bâkî; K.3/13)

Savaşla İlgili Diğer Unsurlar: Bayrak, 'Alem, Livâ, Râyet, Direfş, Mehçe

Şâirlerin divanlarında geçen diğer savaş aletleri ve bunların kullanım oranları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 52

Diğer Savaş Aletleri

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
'Alem	3	8	0,01	0,02
Bayrak	2	1	0,00	0,00

Direfşin	1		0,00	0,00
Livâ	5	7	0,01	0,01
Mehçe	1	1	0,00	0,00
Râyet	10	4	0,02	0,01
Sancak		4	0,00	0,01
Toplam	22	25	0,04	0,05

Tabloda yer alan toplam kısmına bakıldığında silahlar dışındaki savaş araçları Bâkî'de % 0,05, Fuzûlî'de % 0,04 oranında kullanılmıştır.

Milletlere özgü renk ve semboller taşıyan bayrak, aynı zamanda ‘alem, livâ olarak da adlandırılır. Bunların dışında tabloda yer alan kelimelerden *rayet*, sancak demektir. *Direfş*, sancak ve bayrak anlamına gelir, *mahçe* ise ay şeklindeki bayrak alemini kastetmek için kullanılır.

Şâirlerden Fuzûlî, en fazla *râyet*'i (10 yerde) kullanmıştır. İkinci sık tekrarlanan ise 5 yerde geçen *livâ*'dır. Bâkî'de 8 yerde geçen ‘*alem*, en fazla tekrarlanan kelimedir. Livâ ise 7 sayısıyla şâirin sık tekrarladığı ikinci kelimedir.

Aşağıda verilen beyitlerde askerlerin fetihlerde ve fethedilen yerlerde ‘alem ve bayrak açtıklarını belirtmektedir:

Deryâ-misâl [c]askerüñ içre [c]alemlerüñ
Feth ü zafer sefinesine açdı bâd-bân (Bâkî; K.1/24)

Râyet-i hadra çekildi ol hisârıñ fethine
Yoksa kal'-i kal'a-i küffara Cibrîl açtı per (Fuzûlî; Tc.B. 15/IX/3)

Var ümîdim ta medar-i adidir âlem-penâh
Var ümîdim tâ livâ-yi fethdir kişver-sitân (Fuzûlî; K.31/24)

Eyledi leşger-i mansûruñ o bayraklar ile
Vâdî-i nusret ü deşt-i zaferi lâle-sitân (Bâkî; K.2/22)

Aşağıdaki beyitlerde her iki şâirde de sancak, bayrak, direfşin kelimeleri sevgiliye ait güzellik unsurlarının teşbihi olarak kullanılmaktadır. Sevgilinin naz ile salınarak yürümesi, boyunun uzunluğu ‘alem'le ilişkilendirilmiş, gamze ise direfşin çekmesiyle ele alınmıştır:

Uydurup leşger-i [c]uşşâkını ol şâh-ı cihân
Nâz ile salını salını [c]alem gibi gelür (Bâkî; G.146/3)

Meh-i hüsnüñ olupdur şöhre-i şehr
Bütün ‘âlemde kaddüñ hôd ‘alemdür (Bâkî; G.147/5)

Lâht lâht olmuş iken gamze direfşini çekip
Çâre-sâz olmadı bir gün ten-i gam-fersâya (Fuzûlî; G.244/6)

Çeksün livâ-yı saltanat-ı hüsni kadd-i yâr
Ol kameti ne serv ü sanavber ne bân çeker (Bâkî; G.154/2)

Bayrak ve aynı anlamlara gelen kelimelerin kulanıldığı yukarıdaki beyitlere bakıldığında; fetih ve zafer durumlarında bayrak çekildiği, bayrağın güç, kuvvet manasına geldiği ve bayrakların renkleri ve çeşitli özelliklerinin bulunduğu anlatılmaktadır.

4.6.3. Giyim-Kuşam

4.6.3.1. Kumaşlar

Elbise yapımında ve döşemecilikte kullanılan ipek, yün veya pamuktan malzemeye kumaş denmektedir. Harîr ise aslında ipek anlamıyla birlikte ipekten dokunan kumaşın adı olarak da kullanılmaktadır. Perniyân, ipekten dokunan işlemeli kumaştır. Atlas, dış yüzeyi ipek, içi pamuktan veya tamamen ipekten dokunan kumaştır. Şâl ve fûta Hindistan'da üretilen özel desenli kumaşlardır. Zer-beft, sırma işlemeli kumaşa, kemhâ'da kadife ve ipek kumaşa denir. Boga, kalın çulha bezine denir. Nemed, keçe; kîmuht ise hayvan derisine denir. [91]

Şâirlerin divanlarında geçen bu kelimeler ve kullanım oranları aşağıdaki tabloda verilmiştir. Yine tablonun sonunda kumaşların kullanım sayıları tekrarlar da dahil toplam satırında ayrıca verilmiştir.

Tablo 53

Kumaşlar

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Atlas	1	4	0,00	0,01
Bogasi		2	0,00	0,00
Dîbâ		9	0,00	0,02
Futa	1		0,00	0,00
Harîr	1	2	0,00	0,00
Kemhâ		1	0,00	0,00
Kimûht	1		0,00	0,00
Kotan		1	0,00	0,00
Kumaş		3	0,00	0,01
Mermer şâhî		1	0,00	0,00

91 Bkz.: Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugât**, Aydın Kitbevi Yay., Ankara, 1996.; **Yeni Tarama Sözlüğü**, (Düz.: Cem Dilçin), TDK Yay., Ankara 1983.

Nemed (nemed-pûş)	1	3	0,00	0,01
Perniyân	1		0,00	0,00
Şâl	1	1	0,00	0,00
Zer-beft	3	1	0,01	0,00
Toplam	10	28	0,02	0,06

Tabloda yer alan toplam kısmına bakıldığında kumaş isimlerini Bâkî % 0,06 kullanım oranı ile Fuzûlî'den (% 0,02) daha fazla zikretmiştir. Fuzûlî zer-beft (3 yerde) dışındaki tüm kumaş cinslerini 1'er yerde kullanmıştır. Bâkî, kumaş isimlerini Fuzûlî'ye oranla daha sık tekrarlamıştır.

Atlas'ı Fuzûlî, göğün en yüksek katı ve kumaş manalarıyla birlikte tevriyeli kullanmıştır. Bâkî'de ise hem lûgat manasıyla hem de sevgilinin zülfünün benzetileni olarak olarak kullanılmıştır:

Ey felek yoktur pelâs-i fakrdan ârım benim
Atlasından bilmişim üstün muhakkar şâlimi (Fuzûlî; G.287/3)

Siyâh atlas gibi zülfüñ yaraşdı
'İzâr-ı âl-i müşgîn-hâle düşdi (Bâkî; G.527/3)

Libâs-ı hüsn ile bir şûh-ı sîm-endâma dönmişdür
Der ü divârı zeyn olmış ser-â-ser atlas u dîbâ (Bâkî; K.27/9)

Harîr, Bâkî'de zülfün benzetileni olarak, Fuzûlî'de ise elbise manasında kullanılmıştır:

Bâkî harîr-i zülfı gibi şöyle añlaram
Sâ'ir kumâş o serv-i gül-endâme çıkmaya (Bâkî; G.474/7)

Ey harîr içre teniñ mutlak bilûr içre gül-âb
Göksüñ âb-i rûşen ol âb üzre dügmendir habâb (Fuzûlî; Muh. 1/1)
…

Keçe demek olan *nemed*, aynı zamanda dervişlerin sırtına giydiği keçeden yapılan giyeceğin de adı olarak kullanılır. Bâkî'de bu anlamda kullanılmaktadır. Yine her iki şâirde görülen, aynanın keçeye sarılması özelliği böyle bir kullanımın olduğunun göstergesidir:

Terk idüp tâc u kabâyı şevk-i şem'-i hüsnüñe
Kendümi pervâne-âsâ bir nemed-pûş eyledüm (Bâkî; G.324/3)

Gir bir nemed içine âyîne gibi sâf ol
Sultân-ı 'âlem ol var gez sûret-i gedâda (Bâkî; G.478/4)

Bildi aşkından nemed-pûş olduğum âyîne veş
Rahm edip bir kez baña bakmaz bu istiğnâya bah (Fuzûlî; G.58/4)

Bâkî'nin 9 yerde zikrettiği renkli motiflerle süslü lüks bir ipekli kumaş olan *dîbâ*, Fuzûlî'de hiç kullanılmamıştır. Bâkî dibâ'yı, ağırlıklı olarak lûgat manasıyla ve libâs, atlas gibi kelimelerle de tenasüb halinde kullanmıştır:

Libâs-ı hüsn ile bir şûh-ı sîm-endâma dönmişdür
Der ü divân zeyn olmış ser-â-ser atlas u dîbâ (Bâkî; K.27/9)

Ceng meydânında yâ hod kırmızı dîbâ geyer
Rezm-gâhuñ tâ mehâbet göstere küffârına (Bâkî; G.407/5)

Pâk-rû tâze-cevâñdur baña cânumdan e^caz
Gelmedi yanuma zen kısmı meger duhter-i rez
Bakmadum atlas u dîbâsına dehrüñ bir kez (Bâkî; Mus. 8/IV/1)

Koton ve *boga* denilen kumaş cinsleri Bâkî'de lûgat anlamında zikredilmiştir. *Futâ*, Fuzûlî'de hamamda giyilen peştamali kastetmek için kullanılmıştır:

Geydügüñ eski püski şol kapamañ
Kotan mı bilmezin yâ hod bogası (Bâkî; Kıt'a 12/1)

Nil-gûn futaya sardı beden-i üryânın
San benefşe içine düştü mukaşşer bâdâm (Fuzûlî; G.182/3)

4.6.3.2. Giyecekler ve Aksesuarlar

Giyecek olarak adlandırılan kısımda sadece giymek için kullanılan bütün parça değil giyeceklerin kısımlarını oluşturan unsurlar, giyeceklerle kullanılan takı vs. eşyalar, başa örtülen örtüler ve ayakkabı mahiyeti taşıyan unsurların tamamı ele alınmıştır.

Aşağıdaki tabloda giyim kuşama dair şâirlerin divanlarında yer alan kelimeler ve kullanım miktarları yer almaktadır.

Tablo 54

Şâirlerin Divanlarında Geçen Giyim ve Aksesuar ile ilgili Unsurlar

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Âstîn	1		0,00	0,00
Basmak	1		0,00	0,00
Börk	1	1	0,00	0,00
Bürka'	1		0,00	0,00

Câme	2	20	0,00	0,04
Cübbe		1	0,00	0,00
Dâmân/dâmen	43	26	0,08	0,05
Destâr	2	9	0,00	0,02
Don	2		0,00	0,00
Efser	5	5	0,01	0,01
Engüşteri	1	1	0,00	0,00
Etek	12		0,02	0,00
Fass		2	0,00	0,00
Fark		22	0,00	0,04
Gönlek	1		0,00	0,00
Gûşvâr		6	0,00	0,01
Halhâl	2	5	0,00	0,01
Hirka/ hirka-I hindû	1	4	0,00	0,01
Hil'at	2	8	0,00	0,02
Hulle/hulel	3		0,01	0,00
Ihrâm	1		0,00	0,00
Kabâ	4	13	0,01	0,03
Kapama		1	0,00	0,00
Kemer	5	15	0,01	0,03
Kisvet	6	2	0,01	0,00
Külâh	3	1	0,01	0,00
Leçek	1		0,00	0,00
Libâs	3	12	0,01	0,02
Ni'âl		1	0,00	0,00
Nigîn	4	6	0,01	0,01
Nikâb	15	5	0,03	0,01
Pelâs	11		0,02	0,00
Peşmîne		1	0,00	0,00
Pirâhen/pirehen	10	12	0,02	0,02
Ridâ		1	0,00	0,00
Ser-mûze		1	0,00	0,00
Sivâr		1	0,00	0,00
Tavk	2	4	0,00	0,01
Utağ	2		0,00	0,00
Üsküf		1	0,00	0,00
Toplam	147	188	0,27	0,38

Tablodaki toplama bakıldığında Bâkî'nin % 0,38 oranıyla ilgili kelimeleri Fuzûlî'ye (% 0,27) göre daha fazla kullandığı görülür.

Giyim

Şâirlerin her ikisinin de en sık tekrarladığı kelime *dâmen*'dir. Kelime, Fuzûlî'de 43 yerde ve % 0,08; Bâkî'de 26 yerde ve % 0,05 oranında kullanılmıştır. *Dâmen*'i, Fuzûlî'nin Bâkî'ye oranla daha sık tekrarladığı görülür. Etek anlamına gelen dâmen, elbisenin belden aşağı kısmı için kullanılır. Etek şeklindeki kullanımına Fuzûlî'de 12 yerde rastlanmakla birlikte şâirin "eteğin" redifli bir

gazelinin olması kelimenin kullanım sıklığında etkendir. Bâkî kelimeyi "etek" olarak hiç kullanmamıştır.

Aşağıdaki beyitlerde her iki şâirin kelimeyi; etek çekmek, eteğini tutmak, dâmen tutmak gibi deyimlerle ele aldığı görülür:

Bakâ mülkün dilersen varıñı yok eyle dünyâ tek
Etek çek gördüğüñden âftâb-i âlem-ârâ tek (Fuzûlî; G.156/1)

Bildi kim hak-i reh oldum eteğiñ tutmak için
Götürür düşmeğe koymaz yere amdâ eteğiñ (Fuzûlî; G.226/2)

Ey reh-revân-ı ‹aşk reh-i râstân tutuñ
Mürşîd gerekse dâmen-i pîr-i mugân tutun (Bâkî; G.281/1)

Sevgili gezerken eteğini tutmaktadır. Yerlere kadar uzanan etek adeta sevgilinin ayağını öpüyor gibidir, âşık da etek gibi sevgilinin ayağını öpme arzusundadır:

Ele alır gezicek ol gül-i râ'na eteğin
Vehm eder kim tuta bir âşık-i şeydâ eteğin (Fuzûlî; G.226/1)

Hoşdur irmek ol beden vaslına pirâhen kimi
Geh el öpmek âstin tek geh ayağ dâmen kimi (Fuzûlî; G.286/1)

Aşağıdaki beyitte eteğin içine inci, mücevher doldurulması ve sonra etekten alınarak saçılması durumunu anlatmaktadır:

Dâmenin dürr ü cevâhirle pür itdi gül-i ter
Ki ide hâk-i der-i Hazret-i Pâşâya nisâr (Bâkî; G.18/26)

Her iki şâirin eteği, dağın eteği, sahra eteği, dâmen-i ebr gibi yan anlamlarda kullandığı da görülür:

Türâb-i dergehine ittisâl şevki ile
Kef-i tazarru-i deryâda dâmen-i sahrâ (Fuzûlî; K.1/64)

Zemîne dâmen-i ebr ile saçdı sîmi felek
Bu hâleti göricek mâ'il oldı taze nihâl (Bâkî; K.21/4)

Bûy-ı müşgîn-i bahâr irdi dimâg-ı dehre
Yakalı dâmen-i küh-sârda micmer lâle (Bâkî; G.466/3)

Şâirlerin sık tekrarladığı bir diğer giysi ise, vücudun üst kısmına giyilen giyeceklerin genel adı olan *pirâhen*'dir. Fuzûlî 10 yerde, Bâkî 12 yerde pirâhen'i zikretmiştir. Aynı anlama gelen "gönlek" yani günümüzdeki kullanımı ile gömlek, sadece Fuzûlî'de 1 yerde kullanılmıştır.

Fuzûlî, sevgilinin oklarının açtığı yaralardan akan kan ve sel gibi akan kanlı gözyaşları ile vücudunun kan içinde kalmasını üzerine giydiği pirâhen gibi düşünmektedir. Bu durumda gömlek de kırmızı renkli olur:

Andanam rüsvâ ki seyl-âb-i sirişkim çâk eder
Zahm-i tîğiñ kanı giydirdikçe pirâhen baña (Fuzûlî; G.11/3)

Yine, her iki şâirin;

Nev-[c]arûs-ı gül gibi pîrâhen-i âl üstine
Lâle dürr-i jaleden gûy-ı girîbân eyledi (Bâkî; K.7/8)

Ey yüzü gül gönleği gül-gûn u donu kırmızı
Âteşin kisvet giyip odlara yandırdıñ bizi (Fuzûlî; Muh. 1/3)
…

mısralarında pirâhen gül renkli veya al olarak kullanılmış. Bu durum, kırmızı rengin kıyafetlerde tercih edilmesine işaret ettiği gibi âşığın kanlı gözyaşı dökmesi ile de alakalıdır.

Aşağıdaki beyitte şâir, sevgilinin vücudunu sardığı için pirâhen'i kıskanmaktadır:

Hoşdur irmek ol beden vaslına pirâhen kimi
Geh el öpmek âstin tek geh ayağ dâmen kimi (Fuzûlî; G.286/1)

Aşağıda verilen beyitlerde de şâirler farklı ilgilerle gerek kelimenin lugat manasını gerekse mecaz anlamıyla çeşitli tablolar sunmuşlardır:

…
Ger seniñ çün kılmasam çâk ey büt-i nâzik-beden
Gürüm olsun ol kabâ eğnimde pîrahen kefen (Fuzûlî; Tah. 2/1)

Cevr eliyle gonce veş pîrâhenin çâk etmesin
Cünbiş-i nâ mu'tedilden kılsın istiğfâr gül (Fuzûlî; K.9/36)

Gül gibi pîrâhen-i nâmûsı sad-çâk eyleyüp
Lâle-veş dâg-ı nihânum âşikâr itsem gerek (Bâkî; G.273/2)

Bâkî'nin Fuzûlî'ye oranla sık tekrarladığı kelimeler; câme, libâs, kabâ'dır. Elbise, çamaşır demek olan *câme*, Bâkî'de 20 yerde tekrarlanırken Fuzûlî'de bu oran 2'dir. Yine aynı anlama gelen *libâs*'ın kullanımı Bâkî'de 12, Fuzûlî'de 3'tür. Kaftan demek olan *kabâ,* Bâkî'de 13 yerde tekrarlanırken Fuzûlî'de 4'tür. Süslü elbise, kaftan manalarına gelen *hil'at*'in kullanımı Bâkî'de 8, Fuzûlî'de 2'dir. Hırka'nın kullanım oranı Fuzûlî'de 1 iken Bâkî'de 4'tür. Yine *ridâ*, sadece Bâkî'de 1 yerde geçmektedir.

Hırka ve ridâ mutasavvıfların giydiği kıyafetlerdir ve bu ilgiyle ele alınmıştır. Fuzûlî'de ise Hz. Muhammed'in hırkasını Veyse'l-Karânî'ye hediye etmesi olayına telmihte bulunulmuştur:

Destâr-ı h^{v}âce hırka-i sōfî ridâ-yı şeyh
Devr-i lebüñde mey-gedelerde yatur girev (Bâkî; G.400/2)

Adâlet tinetiniñ tarzını ol pâk-tenden sor
Nübüvvet hırkasınıñ zevkini Veysü'l-Karen'den sor (Fuzûlî; K.12/V/7)

Şiirlerde geçen giyeceklerle ilgili kullanımlarda matem elbisesi olarak siyah giyildiğine işaret edilmiştir:

Kılsun kebûd câmelerin âsmân siyâh
Geysün libâs-ı mâtem-i Şâhı bütün cihân (Bâkî; Mus. 1/3/3)

Sevgilinin elbisesi süslüdür ve bu özelliğinden dolayı tavusun kanatlarıyla ilişkilendirilmiştir:

Câme-i dîbâ ile tâvûs-ı zerrîn-bâldür
Dil-rübâ kim eyler ol reftâr ile cevlân-ı ^{c}îd (Bâkî; G.39/2)

Aşağıdaki beyitlerde güzellik, hil'at olarak düşünülmüş ve yine çiçekler, şekil ve renk özelliklerinden dolayı elbise giymiş olarak ele alınmıştır:

Câme-i dîbâ ile hûrşîd zîbâlanmasun
Şimdi andan hil^{c}at-i hüsnüñ senüñ şöhretlüdür (Bâkî; G.60/2)

Gül ü nergis yine altun beneklü câme geymişler
Libâsı lâlenüñ egninde bir dîbâ-yı zîbâdur (Bâkî; G.135/5)

Çeşitli çiçeklerle kullanılan elbise adları çiçeklerin renkleriyle ilişkilendirilmiştir. Bu ilişkilendirmelerde elbiselerin kırmızı ve mavi renklerde olduğu görülür:

Mâ'î câmen üzre şemşîrüñ takınsan nâz ile
San melekler âsmâne ey kamer ejder çeker (Bâkî; G.183/2)

Âsmân kim libâsı ezrakdur
Delk-pûşân-ı zerka mülhakdur (Bâkî; G.162/1)

Gül-gûn kabâsı ol sanemüñ sanki lâledür
Cism-i latîfi lâle-i hamrâda jâledür (Bâkî; G.84/1)

Fuzûlî insanların en önemli özelliklerinden olan giyinmeyi aşağıdaki beyitte dile getirmiştir:

Pa-beste vü ûr ü bî-zebândır dediğin
Handân u kabâ-pûş hırâmıñdır bu (Fuzûlî; Rb. 65/2)

Farklı manalara gelmekle birlikte hulle, iki parçadan oluşan kıyafettir. İhrâm ise, hac yapılırken giyilen elbisedir. *Hulle* 3, *ihrâm* 1 yerde olmak üzere sadece Fuzûlî'de zikredilmiştir. *Don* ise yine sadece Fuzûlî'de 2 yerde geçmektedir. Kelimelerin geçtiği beyitlerden kıyafetlerin keh-rübâ ve yeşil renkli olduğu görülmektedir:

Kâ'be ihrâmına zâhid dediler bel bağladı
Eyledim tahkîk anuñ bağlandığı zünnâr imiş (Fuzûlî; G. 132/4)

Hevâ arâyiş-i gül-zâre oldu çihre-küşâ
Bahâr gül-şene giydirdi hulle-i hadrâ (Fuzûlî; K.1/1)

Keh-rubâyî don ilen bir büt-i ser-keştir kim
Cilve-i nâz ile şeh meclisine zibâdır (Fuzûlî; K.38/9)

Aksesuarlar

Şâirlerin divanlarında başa giyilen veya takılan başlık, örtü vs. türündeki giyim unsurlarından; *börk, bürka, külah, destâr, utağ, leçek, nikâb* kelimelerininin yer aldığı görülür. Bunlardan börk, hayvan postundan yapılan başlıktır. Destâr, sarık manasında ve külâh ise ucu sivri başlıktır.[92] Kelimelerden utağ, gece giyilen

[92] Ferit Devellioğlu, **a.g.e.**, Yeni Tarama Sözlüğü, **a.g.e.**.

takyedir ve kulağa kadar iner. Bürka kadınların örttükleri peçe veya tül, nikâb ise peçe ve yüz örtüsüdür[93]. Leçek, ipekten yapılan kadın baş örtüsüdür.[94]

Başa giyilen ve yüze örtülen bu giyim unsurlarından Bâkî, sadece *külâh* (2 yerde), *destâr* (9 yerde) ve *nikâb*'ı (5 yerde) zikretmiştir. Sadece Bâkî'nin 22 yerde ve % 0,04 oranında tekrarladığı başa giyilen bir tür başlık adı olan *fark*, oldukça sık tekrarlanmasıyla dikkati çeker. Fark, ağırlıklı olarak arasına gül, turna kuşunun teli ve daha farklı unsurların takılması özelliği ile zikredilmiştir:

Farkına bir nice per takınur altun tellü
Hayl-i ezhâra meger zanbak olupdur ser-dâr (Bâkî; K.18/6)

Bu gül-istânda yiter ᶜârife bir gül çünkim
Takınur farkına bir dâne gül-i ter hâtem (Bâkî; K.19/14)

Sarındı meh yine bir hûb Yûsufî destâr
Sokındı farkına bir dâne ince sîm hilâl (Bâkî; K.20/5)

Fuzûlî'de baş kısma giyilen giyim unsurları daha fazladır. Bunlar oranlarıyla birlikte; *börk* (1 yerde), *bürka* (1 yerde), *külâh* (3 yerde), *destâr* (2 yerde), *utağ* (2 yerde), *leçek* (1 yerde) ve *nikâb* (15 yerde)'dır.

Subh salıp mihr-i ruhuñdan nikâb
Çık ki temâşâya çıka âftâb (Fuzûlî; G.26/1)

Cemâl-i âlem-ârâsından ol mâhun nikâb açdum
‛Aceb ferhunde geldi fâl-i ahvâlüm kitâb açdum (Bâkî; G.320/1)

Açdı gülüñ nikâbın bâd irdi gül-sitâne
Gösterdi rûy-ı bahtı âyîne-i zamâne (Bâkî; G.470/1)

Cânâ görinse tarf-ı ‛izâruñ nikâbdan
Halk âfitâb togdı sanurlar sehâbdan (Bâkî; G.365/1)

Fuzûlî'nin en sık tekrarladığı ve Bâkî'de de geçen nikâb, sevgilinin güneşe veya aya benzeyen yüzünü örten örtüdür. Âşıklar bu örtünün aralanmasını ve güneşi bile kıskandıracak kadar parlak olan sevgilinin yüzünün görünmesini arzulamaktadır:

Bir nigâr-i anberîn-hattır göñüller almağa
Gösterir her dem nikâb-i gaybdan ruhsâr söz (Fuzûlî; G.119/4)

---

93 Ali Nihat Tarlan, **Fuzûlî Divanı Şerhi**, Akçağ Yay., Ankara 2005, s.69.
94 **Azerbaycan Dilinin İzahlı Lugati**, C. 3, Milli İlimler Akedemisi, Baki, 2006.

Fuzûlî'nin yukarıdaki beytini Ali Nihat Tarlan: "Söz, ayva tüyleri amber kokulu bir güzeldir ki gönülleri almak için her an gayb örtüsü altından yüzünü gösterir." şeklinde açıklamış ve buradaki gayb'ı, dudak; nikâb'ı ise onun yani dudağın örtüsü olan hat, olarak açıklamıştır[95]:

Aşağıdaki beyitte şâir, sevgilinin gamze oklarıyla yaralıdır ve her tarafını bu yaralardan akan kan kaplamış, örtmüştür. Nikâb, kanın tüm vücudu örtmesi ilgisiyle alakalandırılmıştır:

Nikâb-i sûret-i hâl eyledim hûn-i ciğer seylin
Ayân rüsvâlığı derd ü gam-i pinhâna değşirdim (Fuzûlî; G.197/6)

Sarığın kenarına çiçek veya gümüşten hilal takma geleneğinin beyitlerde sıkça dile getirilmesi bunun döneme ait bir özellik olduğunu göstermektedir. Aşağıdaki beytinde Bâkî, başındaki kanlı yarayı destarın köşesine takılmış renkli karanfile teşbih etmiş ve destârın köşesine çiçek takılması özelliğine değinmiştir.

Seng-i bî-dâduñla serde zahm-ı hûnîmün ki var
Gûşe-i destârda rengîn karanfüldür baña (Bâkî; G.12/3)

Fuzûlî gönlünün derdini, sarık yahut külahın yana sarkıtılan kısmının sevgilinin kulağına eğilip söylemesini istemektedir. Sarık veya külahın ucu yan tarafa sarkıtılan kısmı, şekil olarak kulağa yakın olması ilgisiyle şâir, böyle bir söylemde bulunmuştur:

Eğilip tarf-i benagûşuña derd-i dilimi
Yâ utağın diye yâ turra-i destâr saña(Fuzûlî; G.20/7)

Aşağıdaki beyitte yer alan "başında kuş yuvası börk" ifadesiyle Mecnûn'un başında kuşların yuva yapmasının börk'le ilişkilendirildiği görülür.

Nihâl-i derddir Mecnûn yer etmiş sâyesin âhû
Başında kuş yuvası börk ayağında selâsil su (Fuzûlî; G.238/1)

Bâkî'de sultânların saltanat tâcını giyerek böbürlenmemesi gerektiği, pek çok sultânın bir zaman geldiğinde eline börkünü alacağı anlatmıştır:

---

95 Ali Nihat Tarlan, **a.g.e.**.

Saltanat tâcın geyen ‘âlemde magrûr olmasun
Nice sultân börkin almışdur begüm bâd-ı hazân (Bâkî; K.22/9)

Fuzûlî’de “leçek” aşağıda görüldüğü gibi sevgilinin örtüsünü açması manasında lûgat anlamıyla kullanılmıştır:

…
Vay eğer terçek çıkıp serpip leçek açsan nikâb
Hiç şek yok kim seni görgeç olur âlem harâb (Fuzûlî; Muh. 1/1)

Şâirler bugün aksesuar olarak adlandırılan; *efser, nigîn, sivâr, engüşterî* ve *halhal*’ı şiirlerinde zikretmişlerdir. Bunlardan efser, taç demektir. Nigîn ve engüşterîn ise mühür anlamı olduğu gibi yüzük manasına da gelir. Sivâr bilezik, halhal ise kadınların ayak bileklerine taktıkları gümüşten veya altından yapılan bir nevi ayak bileziğidir.

Şâirlerden Fuzûlî’de tac anlamındaki efser 5, yüzük manasındaki nigîn 4 ve halhal 2 yerde tekrarlanmıştır. Bâkî’de ise efser 5, nigîn 6, sivâr 1, halhal 5 yerde kullanılmıştır.

Her iki şâir de efser’i genellikle pâdişâhlara ait bir unsur olarak ele almaktadır:

Çok olur gerçi me'âdinde cevâhir sınıfı
Pâd-şeh zîver-i efser dür-i yektâ eyler (Fuzûlî; K.42/28)

Geç otur sedd-i Sikender gibi künc-i ‹uzlete
Başuñ egme dehr-i dûnuñ efser-i Dârâsına(Bâkî; G.408/6)

Fuzûlî’nin, dünya malını mülkünü terk etmenin yani yoksulluğun kendisi için bir tâc olduğunu belirtmesi, Bâkî’nin “baht tâcı” ifadesi her iki şâirin de kelimeyi ayrıca mecaz anlamda kullandığını gösterir:

Fakr mülki taht ü âlem terki efserdir baña
Şükr-li'llâh devlet-i bâkî müyesserdir baña (Fuzûlî; G.15/1)

Düşürdi efser-i ikbâli serden
İçüp bî-hûş olan câm-ı gurûrı (Bâkî; G.511/4)

Aşağıdaki beyitlerde yüzük taşlarının la’l ve firûze’den olduğu belirtilmiştir. Ayrıca her iki şâirde de sevgilinin dudağı ve ağzı şekil ve renk itibariyle nigîn’e teşbih edilmiştir. Şâirler bu benzetmeleri farklı tasavvurlarla anlatmaktadır.

Bâkî, sevgilinin ağzı ve ağzının çevresindeki beni, şekil bakımından pirûze taşlı yüzüğe benzetmiştir:

Şekl-i hâl ü dehenüñ hâtem-i pîrûze nigîn
Dôstum görmedüm agzuñ gibi hôş-ter hâtem (Bâkî; K.19/40)

Fuzûlî'de dudak, renk ve küçük olması ilgisiyle yüzükle ilişkilendiriliyor. Lâ'l de dudağı öyle kıskanıyor ki eriyip su oluyor. Sevgilinin elinde tuttuğu kadehde bulunan şarap aslında kıskançlıktan eriyen lâ'ldir:

Lâ'l-gûn meydir eliñde sâğar-i simin ile
Yâ nigîn-i lâ'ldir reşk-i lebiñden oldu âb (Fuzûlî; G.27/5)

Her iki şâirin halhalla ilgili kullanımlarında halhalın gümüş ve altından yapıldığı ve ayağa süs için takıldığı görülür:

Hasret-i kaddüñ ile bâgda seyl-i eşküm
Takdı serv-i çemenüñ pâyine sîmîn halhâl (Bâkî; G.294/2)

Al saçak altında müşgîn saç perîşan-hâliyim
Sim sâk üzre kızıl halhâller pâ-mâliyim
Sanma halhâliñ kimi mihriñden ey meh hâliyim
Ârızıñ devrinde zerrin silsilen timsâliyim
Gamzeñ okundan hazin cânımda yüz biñ ıztırâb (Fuzûlî; Muh. 1/4)

Sadece Bâkî'nin kullandığı ve bilezik anlamına gelen sivâr, saadet bileziği şeklinde mecaz anlamda kullanılmıştır :

Nigîn-i baht u sivâr-ı sa^{c}âdet elde degül
Ayakda kodı zamâne niteki zer halhâl (Bâkî; K.21/29)

Bâkî'de küpe anlamına gelen gûşvâr 6 yerde tekrarlanmıştır. Âşık, küpeyi sevgilinin kulağını öptüğü için kıskanmaktadır. Sevgilinin sade yüzü üzerindeki renkli yanağı lâ'l küpe gibi görünmektedir:

Zülfi elinden almaga cân-ı belâ-keşi
Boynın kulagın öpdi girîbân u gûşvâr (Bâkî; G.48/3)

^{c}İzâr-ı sâdesi üzre san ol ruh-ı rengîn
Görinür âyîneden la^{c}l-i gûşvâresidür (Bâkî; G.94/4)

4.6.4.Süslenme Malzemeleri

4.6.4.1.Güzel Koku ve İlgili Unsurlar

Fuzûlî ve Bâkî'nin divanlarında geçen güzel koku dair unsurlar ve bunların kullanım oranları aşağıda verilmiştir. Tablonun sonunda şâirlerin kullandıkları kelimelerin tekrarlarının da dahil edildiği toplam verilmiştir.

Tablo 55

Güzel Koku ve İlgili Unsurlar

Güzel kokular	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
'Abîr		2	0,00	0,00
'Anber/'anberîn	11	32	0,02	0,06
Buhûr	1	1	0,00	0,00
Cüllâb/gül-âb	5	9	0,01	0,02
Kafûr	3	4	0,01	0,01
Misk		8	0,00	0,02
Müşg/în	35	76	0,06	0,15
Nâfe	3	16	0,01	0,03
Ûd	1	4	0,00	0,01
Toplam	59	152	0,11	0,31

Tabloda bulunan toplam kısmına bakıldığında güzel koku ifade eden kelimeleri Bâkî'nin % 0,31 oranıyla Fuzûlî'den (% 0,11) daha sık kullandığı görülür. Sonuç dikkate alındığında şâirlerin kelimeleri kullanım oranları arasındaki farkın oldukça belirgin olduğu söylenebilir.

Kelimeler ayrı ayrı ve şâirlerin kullanım sıklığı dikkate alınarak değerlendirildiğinde Bâkî sırayla en fazla *müşg* (76 yerde), '*anber/'anberîn* (32 yerde) ve *nâfe*'yi (16 yerde) kullanmıştır. Fuzûlî ise *müşg* (35 yerde) ve '*anber* (11 yerde)'i kullanmıştır.

'Anber, ispermeçet balinasının bağırsaklarından dışkı ile vücuttan atılan bir sindirim bir sindirim atığıdır. Genellikle gri ve siyahtır, denizde kaldıkça sertleşir ve rengi açılır. Az bulunduğu için değerli bir maddedir, özellikle kokuculuk alanında kullanılır. Tedavi edici özelliği vardır. Kokusu yakıldığında ortaya çıktığından tütsü olarak da kullanılır[96]. Kâfûr, kafur ağacından çıkarılan aromatik kimyasal maddedir.

---

[96] Sargon Erdem, "Amber", **TDVİA**, C.3, İstanbul 1991.; "Amber", **Büyük Larouse**, C.1, İstanbul 1992.

Kâfur ağacının suda damıtılmasıyla çıkarılır. Beyaz katı bir maddedir[97]. Misk, müşg ve nâfe aynı anlama gelmektedir ve Hıtâ, Hoten ile Çin ve Hindistan'da yetişen bir ceylanın yılda bir kez göbeğinden taneler halinde dökülen kanın pıhtılaşmasından meydana gelen siyah kokulu bir maddedir[98]. Gül-âb, gül suyudur. Kâfur, uzak doğuda yetişen ve tıpta da kullanılan bir ağacın reçinesidir, kokusu kuvvetlidir. 'Abir, bazı güzel kokulu bitkilerden oluşturulan ilaç terkibidir. Hindistan ve Asya'da yetişen ve yanarken güzek kokular çıkaran bir tür ağaç olan 'ûd, buhur amaçlı da kullanılır. Buhûr ise tütsüdür.

Müşg, siyah rengi ilgisiyle sevgilinin saçı, kaşı ve hatt olarak tasavvur edilirken yuvarlak küçük taneler olması ilgisiyle sevgilinin beni ile alakalandırılmıştır. Müşg ve nâfe'nin, Çîn ve Hıtâ ülkelerinde yaşayan bir ceylandan elde edildiğine dair bilgilere de beyitlerde yer verilmiştir. Yine şâirlerin şiirlerinde bunların tedavi amaçlı olması ve değerli maddeler olmalarına da değinilmiştir:

Gark-i hûn-âb-i ciğer kılmış gözüm merdümlerin
Arzu-yı hâl-i müşgin ü ruh-i âliñ seniñ (Fuzûlî;G.168/5)

Bir nigâr-i anberîn-hattır göñüller almağa
Gösterir her dem nikâb-i gaybdan ruhsâr söz (Fuzûlî;G.119/4)

Nihâl-i servdir kaddiñ kaşıñ nûn ol nihâl üzre
Misâl-i nokta-i nûn hâliñ ol müşgin hilâl üzre (Fuzûlî;G.256/1)

Görüp çîn-i ebrû-yı müşgînüñi
Siyeh çeşmüñi sandum âhû-yı Çîn (Bâkî;G.368/2)

Gelüp miskinlik itdi hâl-i yâre
Hatâdan nâfe-i müşgîn-i âhû (Bâkî;G.398/7)

'Ûd, Bâkî'de rengi ilgisiyle mürekkeple ilişkilendirilmiş ve kokusu ilgisiyle de ele almıştır. Fuzûlî'de 'ûd'un yakılarak güzel koku çıkarmasından dolayı tütsü olarak kullanılmasıyla ilgi kurulmuş ve şâir kendini aşk meclisinde yanan tütsüye benzetmiştir:

Zamân-ı kitâbetde kilk ü mürekkeb
Elinde olur var ise ᶜûd u ᶜanber(Bâkî;K.3/18)

97 "Kâfûr", **Meydan Larousse**, C.6, İstanbul 1990.
98 Ahmet Talât Onay, **a.g.e.**, s.93.

Micmer-i zerrin-i mihri çarh gerdân eyledi
ᶜÛd u ᶜanber kıymetin bûy-ı gül erzân eyledi (Bâkî;K.7/1)

N'ola her sâ'at od üstünde durursam ûd tek
Ûd-i bezm-i aşkım âteştir bisât ü bisterim (Fuzûlî;G.208/6)

Fuzûlî, sevgilinin yüzünü beyazlığı ilgisiyle kâfur'a benzetmiştir. Bâkî ise bu kelimeyi damıtılmış mum manasına gelen, "şem-i kâfûrî" tamlamasıyla kullanmış ve kâfûr'un damıtılarak elde edilmesi ilgisini kullanmıştır:

Ey izâr ü hatına anber ü kâfûr gulâm
Dem-be-dem safha-i kâfûra hatın anber-bâr (Fuzûlî;K.40/2)

Belürmez hüsnüñe karşu çerâg-ı subh-dem nûrı
Ne deñlü fer vire hûrşîd öninde şem‘-i kafûrî (Bâkî;G.484/1)

Çerâg-ı hüsnüñüñ nûrı fürûg-ı şem'-i kâfûrî
Nigâr-ı ‘anberîn-gîsü nihâl-i sîm-sîmâdur (Bâkî;G.52/2)

4.6.4.2. Kozmetik Ürünler

Fuzûlî ve Bâkî divanlarında kadınların süslenmede kullandıkları maddeler ve bunların kullanım oranları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 56

Kozmetik Ürünler

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Hinnâ	1	3	0,00	0,01
Gâliye	2	2	0,00	0,00
Kuhl	1	13	0,00	0,03
Sürme	6	5	0,01	0,01
Tûtiyâ	7	15	0,01	0,03
Vesme	3		0,01	0,00
Toplam	20	38	0,04	0,08

Tabloda yer alan toplam kısmında görüldüğü üzere Bâkî % 0,08 ile kozmetik ürünleri Fuzûlî'den (% 0,04) daha sık tekrarlamıştır.

Tabloda yer alan kelimelerden kulh, esanslarla karıştırılan yağlı maddelerin kömürleştirilmesiyle yapılan kaygan ve kadınların süslenmek için kirpik diplerine ve kaşlarına çektikleri siyah tozdur[99]. Aynı anlamlara gelen sürme ve tûtiyâ da aynı amaçla kullanılan siyah toz halindeki maddedir. Vesme, rastık, kaşa sürülen

99 "Kuhl", **Meydan Larouse**, C.7, İstanbul 1990.

boyadır.[100] Hınnâ ise yine süs amaçlı kadınların el ve ayaklarına sürdükleri boyadır. Gâliya, misk ve anberden yapılan siyah kokulu bir maddedir ve saç boyası olarak kullanılır[101].

Kelimeler ve şâirlerin kullanım oranları ayrı ayrı değerlendirildiğinde *kuhl*, Bâkî'de 13 yerde tekrarlanırken Fuzûlî'de sadece 1 yerde zikredilmiştir. Kelimenin şâirler arasındaki kullanım farkı oldukça belirgindir. Yine *tûtiya* da kullanım oranı bakımından Bâkî (15 yerde) ve Fuzûlî'de (7 yerde) farklılık göstermektedir.

Kuhl, sürme ve tûtiyanın her iki şâirdeki kullanımı sevgilinin kapısının toprağı, ayağının tozu ve âşık için sürme olması ilgileriyledir:

Kûyûñ gubârı minnetin ehl-i nazar çeker
Kühl-i cilâ zarûretini bî-basar çeker (Bâkî; G. 79/1)

Kühl-i hâk-i pây-i yâri çeşmüñe
Sürmeden Bâkî ‹aceb sûd eyledüñ (Bâkî; G. 263/5)

Bâd-pâ-yi azm-i kişver-gir-i âlem-gerd ile
Kuhl-i a'yân-i Acem kıldıkda hâk-i reh-güzâr (Fuzûlî; K.11/24)

Sürme, tûtiya, kuhl gibi unsurların göze çekilmesiyle görüşün arttığına ve göz hastalıklarına iyi geldiğine dair inanışlar vardır. Ayrıca bu işlem yapılırken göz yaşarır. Şâirler şiirlerinde bu ilgilerden de bahsetmişlerdir.

Bâkî, âşığın kan saçan gözlerine sevgilinin ayağının toprağını sürme olarak çekmenin iyi geldiğini belirtmiştir:

Tûtiyânuñ minnetin kehhâl kahrın çekmeden
Hâk-i pâyüñ dîde-i hûn-bâre gâyet hôş gelür (Bâkî; G. 56/2)

Güşâyiş gerd-i râhuñdan yitişdi dîde-i câna
Safâ-yı hâk-i der-gâhun cilâ-yı tûtiyâdan yig (Bâkî; G. 271/5)

Fuzûlî'de güneş, sürme olarak gözüne çekmek için sevgilinin ayağının tozunu göğe kadar çıkardığını belirtmiştir:

Gün çeker yerden göğe her dem gubâr-i râhıñı
Tûtiyâ için beli gökten yere minnet çeker (Fuzûlî; G.78/2)

---

[100] Şemseddin Sami, **Kâmûs-ı Türkî**, Çağrı Yay., İstanbul 1999.
[101] Ferit Devellioğlu, **a.g.e.**.

Âşığın gözleri, sevgilinin sokağının toprağını gözlerine sürme olarak çektiği için her an ağlamaktadır. Sürme çekilince gözlerin yaşarması özelliğiyle söz konusu edilmiştir:

Hoşum kim dem-be-dem giryân gözüm ol hâk-i pâdandır
Ziyânı olmaz ol göz yaşınıñ kim tûtiyâdandır (Fuzûlî; G.88/1)

Tabîba hâk-i kûy-i yârdandır eşk teskîni
Bize artırma zahmet göz yaşarır tûtiyâlardan (Fuzûlî; G.215/6)

Aşağıda şâirler el ve ayağa sürülen kınadan ve kadınların kaşa şekil vermek için kullandıkları *vesme*'den bahsederken sevgilinin kaşının vesmeli ellerinin ve ayaklarının da kınalı olduğu belirtilir.

Süs unsuru olan *hınâ*, Bâkî'de farklı imajlar etrafında şekillendirilmiştir. Şâirin aşağıdaki beytinde sevgilinin elinde tuttuğu kadehin içindeki şarabın rengi sevgilinin eline yansımaktadır. Bu haliyle şarap kadehi sevgilinin eline kına yakmıştır:

Kızarup ruhları gül-gûne-i tâb-ı mülden
Şu'le-i sâgar-ı mey destine yakmış hınnâ (Bâkî; G. 9/4)

Fuzûlî'nin şiirinde gözleri sürmeli, elleri kınalı bir güzelden bahsedilmektedir. Hınâ kelimesi herhangi bir mecaza başvurulmadan doğrudan anlamıyla kullanılmıştır:

Sürmeden gözler kara eller hınâdan lâle-reng
Hîç şâhid yok bu reng ileñ ki sensin şûh ü şeng
Vesmeli kaşıñ yaşıl tozlu keman gamzeñ hadeng
Gamze vü kaşınga meyl eyler Fuzûlî bî-direng
Kuş acebdir kılmağay tîr ü kemandan ictinâb (Fuzûlî; Muh. 1/5)

Farklı güzel kokulu bitkilerin karıştırılmasıyla elde edilen saç boyası manasındaki *gâliye*, şâirlerde sevgilinin saçında bıraktığı kokusu itibariyle konu edilmiştir:

Ol iki zülf-i müşg-i gâliye-fâm
Olmış ebrûlaruñ hilâline lâm (Bâkî; G. 329/1)

Dimağı etti mukattar hevâ-yi gâliye-bû
Hevâyı kıldı mu'anber sehâb-i gevher-bâr (Fuzûlî; G. 17/12)

4.6.5.Yiyecek-İçecek

Fuzûlî ve Bâkî divanlarında geçen yiyecek ve içecekleri karşılayan kelimeler ve bunların kullanım oranları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 57

Şâirlerin Divanlarında Geçen Yiyecek ve İçecekler

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
‘Asel	1	1	0,00	0,00
Ayva		3	0,00	0,01
Badam	1	4	0,00	0,01
Berş		1	0,00	0,00
Enâr/rümmân		4	0,00	0,01
Engebîn	2		0,00	0,00
Engûr	4	3	0,01	0,01
Erzen	1	1	0,00	0,00
Fülfül		2	0,00	0,00
Gure	1		0,00	0,00
Gül-be-şekker		1	0,00	0,00
Haşhaş	1		0,00	0,00
Helvâ		1	0,00	0,00
Hôş-âb	1	1	0,00	0,00
Kahve		2	0,00	0,00
Kand	2	4	0,00	0,01
Kebâb	11	7	0,02	0,01
Limon		1	0,00	0,00
Milh		1	0,00	0,00
Mive	2	14	0,00	0,03
Nân		4	0,00	0,01
Nemek	1	1	0,00	0,00
Piste	1		0,00	0,00
Piyâz		2	0,00	0,00
Rutab	1		0,00	0,00
Sîb	1	2	0,00	0,00
Sifâl		4	0,00	0,01
Sükker		3	0,00	0,01
Sükkerî		3	0,00	0,01
Şeftâlu		5	0,00	0,01
Şehd	11	5	0,02	0,01
Şeker	11	31	0,02	0,06
Şekerpâre		1	0,00	0,00
Şerbet	7	5	0,01	0,01
Tîn	1		0,00	0,00
Turunc/nârenc		1	0,00	0,00
Toplam	61	118	0,11	0,24

Meyve, sebze, diğer yiyecekler ve içecek türlerinin yer aldığı yukarıdaki tablonun toplam kısmına bakıldığında şâirlerden Fuzûlî’nin toplam 61 yerde ve %

0,11; Bâkî'nin 118 toplamıyla % 0,24 oranında söz konusu kelimeleri kullandığı görülür. Bâkî, Fuzûlî'nin iki katı daha fazla ilgili kelimeleri tekrarlamıştır.

Yiyecek-içecek unsurlarından Fuzûlî'nin en sık tekrarladığı, kebâb (11 yerde) ve şehd (11 yerde)'dir. Fuzûlî'den farklı olarak Bâkî'de kebâb 7, şehd 5 yerde tekrarlanmıştır.

Kebap

Kebâb, dilimlenmiş olarak doğrudan veya bir kapta pişirilen ettir. Kebâb'ı şâirlerin her ikisi de genel itibariyle âşığın bağrının yanıp kebâb olması ilgisiyle kullanmıştır. Bu ilgi farklı hayallerle anlatılmıştır.

Aşağıda Fuzûlî'ye ait beyitlerde, kebâbın ateş üzerinde dönerken kanını ve suyunu akıtması, âşığın sevgilin etrafında dönerken kanlı yaşlar akıtmasıyla ilişkilendirilmiştir. Âşık, sevgiliye "Şarap içerken mezesini düşünme ciğerlerini yiyen âşıklar sana ciğerlerini kebâb pişirip verirler." demektedir.

Kan yaş döküp yanında döner âteşîn kebâb
Ma'şûka beñzer âteş ü âşık kebâb aña (Fuzûlî; G.8/3)

İç mey-i nâb ki bağrından eder cümle kebâb
Âteş-i aşk ile uşşâk-i ciğer-hâr saña (Fuzûlî; G.20/2)

Bâkî'de, aşkın ateşinden âşığın ciğeri kebâb olmuştur ve kebâbın yanında içilen şarap da âşığın kanlı gözyaşıdır:

Ne sâkîdür lebüñ gam bezmine yaşum şarâb eyler
Ne âteşdür mahabbet odı kim bağrum kebâb eyler (Bâkî; G.167/1)

Şarâb sohbetin illerle eyledin varduñ
Firâkun âteşine bagrumı kebâb itdüñ (Bâkî; G.259/2)

Kebâbın kullanıldığı beyitlerden kebâbın ateşte dönerek pişirildiği, şarabın yanında meze olarak yendiği gibi döneme ait özellikler yansır. Bâkî bunu şöyle dile getirmiştir:

Ne deñlü şerbet ile yaraşursa her ni'met
Şarâb-ı telh ile olur begüm kebâb lezîz (Bâkî; G.45/4)

Şeker, Şerbet, Şehd, Kahve, Berş

Bâkî'nin en sık tekrarladığı yiyecek şeker, 31 yerde geçmektedir. Fuzûlî

şeker’i (11 yerde) daha az tekrarlamıştır. Şâirler şekeri; şeker-bâr, şeker-efşân, şeker-feşân, şeker-güftâr, şekker-rîz, şeker-hây gibi ifadelerle kullanmış ve ağırlıklı olarak sevgilinin ağzı, sözü vs. ile ilişkilendirmişlerdir.

Şâirlerin şeker kelimesi ile ilgili kullanımlarında Fuzûlî, “Ağzın bu kadar tatlı olmasa oradan çıkan söz bu kadar tatlı olur muydu?” derken Bâkî, kendine seslenerek “Ey Bâkî, gazellerde sevgilinin dudaklarını vasfederken şekeri kullanırsan (sözünün) daha lezîz olacağını bilirsin.” şeklinde ifade ediyor:

Teng-i şeker olmasaydı dürc-i deheniñ
Olmazdı çıkan lehçe-i güftar lezîz (Fuzûlî; Rb. 24/2)

Gazellerüñde lebi vasfın eyle ey Bâkî
Şekerle olsa bilürsin olur hôş-âb lezîz (Bâkî; G.45/5)

İçilse bâde lebüñsüz harâreti yokdur
Şeker yinilse sözüñsüz halâveti yokdur (Bâkî; G.169/1)

Sevgilinin ağzı şeker, dudaklarda iki tane şeker-pâredir:

Dehânun teng-i sükker iki şekker-pâredür la‹lüñ
Sun ey cân ‹âşık-ı zâra hele bir pâre eglensün (Bâkî; G.353/3)

Yine dudak kırmızı, şarap rengindedir ve âşık rengi itibariyle dudaktan, şarap içmektedir ve o dudak şeker olduğu için şekerden yapılan şarabı içmek haram değildir:

Lebiñden katre katre kan içer göñlüm kerâhetsiz
Şekerden olıcak mey katresi gûyâ harâm olmaz (Fuzûlî; G.113/6)

Fuzûlî, “Sabah oldu uyan, nedir bu şeker uyku?”, diyerek uykunun sıfatı olarak şeker’i kullanmıştır:

Hur-şîd-i cemâlinden ol ay saldı nikâbın
Subh oldu dûr ey baht nedir bunca şeker hâb(Fuzûlî; G.24/4)

Bâkî sevgilinin sadece dudağını değil yanağını da şekere teşbih etmiş bunu da “Yanağındaki siyah benin, şeker üstüne konmuş sinektir.” ifadesiyle dile getirmiştir:

‘İzâruñda şehâ hâl-i siyâhuñ
Şeker üstine konmış bir megesdür (Bâkî; G.179/4)

Şehd, bal demektir. Divan şiirinde sevgilinin dudağı tatlı olması ilgisiyle şehde teşbih edilir. Fuzûlî de Bâkî de bu ilişkiyi kurmuş ve dudak bal ve buna bağlı olarak da sevgilinin sözleri şekerdir, tatlıdır:

Lâ'l-i nâbıñ sıfatı şehd-i musaffâdır lik
Acı etmiş anı safrâ-yi hased sahbâye (Fuzûlî; G. 257/6)

Sarardı şehd-i kelamıñdan ehl-i derd yüzü
Mezîd- illet-i safra olur şifa-yi asel (Fuzûlî; K.23/21)

Bâkî sözini vasf-ı lebüñ şehd-i nâb ider
Şîrîn kelâmı anuñ içün böyle şânludur (Bâkî; G. 102/6)

Şâirin, "Şehd-i şîrîn olan aşk, çok kuvvetli bir lezzete sahiptir." ifadesinde görüldüğü gibi kelime tatlı olmasından dolayı aşk'la ilişkilendirilmiştir:

Yeñmez âb-ı çeşme-i çeşmüm dökinse lezzetin
Şehd-i şîrîn-i mahabbet şol kadar kuvvetlüdür (Bâkî; G. 60/5)

Sevgilinin dudağı ve ağzı tatlı olduğu için şehd ve şekere benzetilmiştir. Şekere benzeyen ağızdan çıkan söz de bu nedenle tatlı yani şekerdir. Her iki şâir de birbirinden farklı tasavvurlarla bu ilgiyi ele almıştır.

İçeceklerden her iki şâirin de zikrettiği şerbet, genellikle şarapla birlikte kullanılmış ve ayrıca sevgilinin dudağına teşbih edilmiştir. Bâkî sevgilinin dudağını, âşıkların susamış gönülleri için bulunmaz bir şerbet olarak tanımlamıştır:

‹Âşık-ı teşne-ciger şerbet-i la‹lün bulamaz
Hele agzı sulanur çâh-ı zenahdânundan (Bâkî; G. 346/4)

Fuzûlî'de sevgilinin dudağı olan bu şerbet âşıklara can veren Çeşme-i Hayvân gibidir. Şâir ayrıca âşığın çektiği acıyı gam şerbeti içmek olarak ifade etmiştir:

Şerbet-i lâ'liñ ki derler Çeşme-i Hayvân aña
Ol verir can dem-be-dem uşşâka vü ben cân aña (Fuzûlî; G. 10/1)

Ne şerbettir gamıñ kim içtiğimce eksilir sabrım
Ne sihr eyler ruhuñ kim baktığımca rağbetim artar (Fuzûlî; G. 71/6)

Fuzûlî'nin zikretmediği kahve ve afyon şurubu olan berş, Bâkî'de (kahve 2, berş 1 yerde) keyif verme özelliği ile ele almıştır:

Dil-i mahzûn bulurdı kahve vü berş ile Bâkî zevk
Dirigâ aradan zevk-i dil-i mahzûn ise gitdi (Bâkî; G. 544/5)

Egerçi kahvenüñ bir gûne vardur ‹âlemi ammâ
İki kâse mey içre seyr iderler Çîn ü Fagfûn (Bâkî; G. 547/3)

Mîve ve Şeftâlû, Turunc, Limon, Ayvâ, Elma, Badem, Nar, Engûr, Rutab, Fülfül

Bâkî'nin en sık tekrarladığı yiyecek türlerinden olan mive 14 yerde geçmektedir. Fuzûlî ise mive'yi (2 yerde) daha az tekrarlamıştır.

Bâkî'de mîve kelimesinin anlam alanının Fuzûlî'ye nazaran daha geniş olduğu söylenebilir. Fuzûlî, kasidelerinde iki yerde tekrarladığı kelimeyi övdüğü kişi ile alakalandırmış ve anlatmak istediği düşünceyi ağaçların meyve verdikten sonra yaprak dökmesiyle ilişkilendirmiştir:

Meyve ol Sultân-i âdildir nihâl-i devlete
Sâbıka gelmiş selâtin-i felek-mikdâr gül (Fuzûlî; K.9/56)

N'ola ger sâbıklar olduysa fenâ oldur garâz
Meyve gösterdükde dökmek resmdir eşcâr gül (Fuzûlî; K.9/57)

Bâkî'de, kelimenin kullanıldığı anlam çerçevesine bakıldığında kelime sevgiliye ait farklı unsurların benzetileni olarak ele almıştır. Şâir aşağıdaki beyitte; âşığın ayrılık günü canının şeftali istemesi ayıplanmamalı, zira hastaların canı hep vakti gelmeyen meyveyi ister, diyerek sevgiliye ait tam olarak ifade etmediği bir unsuru şeftaliye yani meyveye benzetmiştir. Âşık, aşk hastasıdır ve zamanı gelmediği için henüz yetişmemiş bir meyveyi eline geçmeyeceğini bildiği halde canı istemektedir:

Fürkatüñde tañ mı şeftâlu dilerse cân u dil
Mîve-i bî-vakt iderler ârzü bîmârlar (Bâkî; G.85/5)

Sevgilinin boyu fidandır ve bu fidanın meyvesi de naz ve işvedir. Sevgilinin dudağından alınan bûse, hoş bir meyveye benzetilmiştir. Şâir, kendi şiirini de lezzeti ve güzelliğiyle meyveye benzetmiştir:

Nihâl-i cefâ şâhıdur kadd-i yâr
Anuñ mîvesi şîve vü nâz olur (Bâkî; G.112/4)

‹Ârızuñ fîrdevs-i a‹lâ kâmetüñ Tübâ imiş
Bûse-i la‹lün alan hōş mîve-i zîbâ imiş (Bâkî; G.217/1)

Âb-dâr olsa n'ola mîve-i şi‹r-i Bâkî
Urmadı kimse bu bâg içre dahi böyle kalem (Bâkî; G.331/6)

Şâir, sevgiliye kavuşmayı ve sevgilinin nazını "meyve" olarak düşünmüştür; fakat bu "ümit bağı"nda olabilecek "garip bir meyve"dir:

Bâkıyâ germ oldı gerçi mihr-i ‹âlem-sûz-ı ‹aşk
Mîve-i bâg-ı ümîd-i vasl-ı cânân olmadı (Bâkî; G.490/6)

Bâg-ı ümîd içinde dilâ mîve-i visâl
Bir mîve-i garibdür olur biter degül (Bâkî; G.290/2)

Şeftali, elma, ayva, nar, limon turunç gibi meyveler şekil, renk, hoş kokulu ve sulu olması gibi özellikleri ile zikredilmiştir. Meyveler divan şâirlerinin şiirlerinde özellikle 16.yy'da daha sık kullanılmaktadır.[102]

Fuzûlî söz konusu meyvelerden; şeftâlû, turunc, limon ve ayva'yı şiirlerinde hiç zikretmemiştir. Bâkî'de bu meyveler sevgiliye ait unsurların benzetileni olarak ele alınmıştır.

Şeftali sulu, hoş kokulu, yuvarlak olması gibi ilgilerle ele alınır. Bâkî sevgiliyi güzellik bağına benzetmiş ve başkalarının bu bağdan şeftali yediğini ifade etmiş, bu benzetmede şeftaliden kastedilen açıkça belirtilmemiştir. Ayrıca sevgilinin çenesini şekil itibariyle *elma* ve *ayva*'ya benzetmiştir:

İller yiye şeftâlûsını bag-ı cemâlüñ
Ey sîb-zekan Bâkî nice bir diye eyvâ (Bâkî; G. 5/5)

Fuzûlî de aynı şekilde 1 yerde zikrettiği *sîb* yani elmayı , şekil ilgisiyle sevgilinin çenesine teşbih etmiştir:

Hansı bâğıñ var bir nahli kadiñ tek bâr-ver
Hansı nahliñ hâsılı sîb-i zenâhdânıñca var (Fuzûlî; G. 73/3)

Sevgilinin yanağı, şeftali çiçeğine benzetilmiştir. Bir diğer beyitte ise sevgilinin yanağı, üzerinde yaz kış şeftali eksik olmayan cennet bağına benzetilmiştir. Şeftalinin benzeyeni açıkça belirtilmemiştir; fakat yaz kış eksik olmaması ifadesi ve şeftalinin üzerinin tüylü olmasıözelliğiyle sevgilinin hattının benzetileni olduğu düşünülür:

102 Bayram Yavuz, "Klasik Türk Şâirlerinin Gözüyle Meyveler", **Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume** 2/4 Fall 2007, s.226. (çevrimiçi)http://www.turkishstudies.net/dergi/cilt1/sayi6/sayi6pdf/14.pdf, 8 Eylül 2008.

Ruhlaruñdan ne ᶜaceb bûse temennâ kılsam
Ey lebi gonca ᶜizâruñ gül-i şeftâlûdur (Bâkî; G. 46/2)

Ruhların teşbîh idersem n'ola cennet bâgına
Eksük olmaz tâze şeftâlüler anda yaz u kış (Bâkî; G. 217/2)

Fürkatüñde tañ mı şeftâlu dilerse cân u dil
Mîve-i bî-vakt iderler ârzü bîmârlar (Bâkî; G. 85/5)

Şâir, sevgilinin çene altı şekil itibariyle *turunc*'a teşbih etmiştir.

Turuncî gabgabuña el suna diyü rakîb ey mâh
Günüm eyvâ ile geçdi vü beñzüm oldı leymünî (Bâkî; G. 538/3)

Meyvelerden *badem*, Bâkî'de 4 yerde ve çeşitli tasavvurlarla ele alınmıştır. Şâir, âh edince hemen gözlerinden yaş akmasını, rüzgarın esmesiyle çabucak yapraklarını döken badem çiçeği ile ilişkilendirmiştir:

Yaşum dökilür âh idicek dîde-i terden
Berg-i gül-i bâdâm gibi bâd-ı seherden (Bâkî; Kıt'a 18/1)

Şâir yine, sevgilinin gözlerini şekil bakımından bademe benzetmiştir:

Olıcak yâr gibi dil-ber-i şîrîn-harekât
Teni pâlûde-i ter gözleri bâdâm olsa (Bâkî; G. 460/2)

Badem, Fuzûlî'de 1 yerde ve lacivert havluya sarılan sevgilinin çıplak bedenini, sanki benefşe içine düşen soyulmuş bademe benzeterek zikretmiştir:

Nil-gûn futaya sardı beden-i üryânın
San benefşe içine düştü mukaşşer bâdâm (Fuzûlî; G. 182/3)

Yine Fuzûlî'nin zikretmediği *nar* adlı meyve, Bâkî'de 4 yerde tekrarlanmıştır. Şâir sevgilinin gabgabını elmaya, yanağını nârence ve renginden dolayı dudaklarını da nara teşbih etmiştir:

Sîbdür gabgabı ruhi nârenc
Leb-i rengîni la‹l-i rummânî (Bâkî; G.488/3)

Bâkî, âşığın iki gözünden kanlı gözyaşı dökmesini iki nar tanelemek şeklinde tasavvur etmiştir:

Mihmân olınca derd ü gamuñ dilde mâ-hazar
İki enâr dâneledi çeşm-i hûn-feşân (Bâkî; G. 362/3)

Üzüm manasına gelen *engûr*, her iki şâirde şarap ve şarap yapımında kullanılması ilgisiyle ele alınmıştır:

Hem-sohbet oldu dâne-i engûr zâhide
Aslı budur kim okudular bâdeni harâm (Fuzûlî; G. 180/7)

Şefkat ü kahr iledir bir sâye-güster nahl kim
Tâkdîr aslı verir hem gûre hem engûr bâr (Fuzûlî; K. 41/10)

Sakın mey dirsem ey zâhid mey-i engûrı fehm itme
Hüner esrâr-ı ma‹nâ anlamakdur lafz-ı muglakdan (Bâkî; G. 366/4)

Sadece Bâkî'nin 2 yerde tekrarladığı karabiber manasındaki *fülfül*, sevgilinin yanağındaki bene benzetilmiştir:

Âteşîn ruhsârı üzre hâli vasfında sözüm
‹Âşık-ı bî-dillerüñ agzın yakar fülfül gibi (Bâkî; G. 532/3)

Sadece Fuzûlî'de 1 yerde geçen olgun hurma anlamına gelen *rutab* ile sevgilinin dudağı arasında ilişki kurulmuştur:

Sanmañ aceb rutub yerine verse lâ'l-i ter
Nahli ki kan yaşım aña neşv ü nemâ verir (Fuzûlî; G. 109/3)

4.6.6. Araç Gereçler

4.6.6.1.Yazı Araçları

Fuzûlî ve Bâkî'nin şiirlerinde geçen yazı araçlarına dair kelimelerin ve bunların kullanım oranlarının yer aldığı tablo aşağıda verilmiştir.

Tablo 58

Yazı Araçları

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Çînî		1	0,00	0,00
Defter	9	22	0,02	0,04
Devât	1	6	0,00	0,01
Divân	7	5	0,01	0,01
Dürc	13	4	0,02	0,01
Estâr		1	0,00	0,00
Fermân	25	9	0,05	0,02
Fihrist	1		0,00	0,00
Hâme	12	19	0,02	0,04
Harf	9	4	0,02	0,01

Hokka	4	10	0,01	0,02
Hüccet	4		0,01	0,00
Kâgid		3	0,00	0,01
Kalem/kilk	63	42	0,12	0,08
Kissa		8	0,00	0,02
Kitâb	7	9	0,01	0,02
Levh	32	13	0,06	0,03
Mecmû‹a	4	3	0,01	0,01
Mistar	1	2	0,00	0,00
Midâd	2	2	0,00	0,00
Minkâr	4	1	0,01	0,00
Mühr	2	6	0,00	0,01
Nüsha	7	3	0,01	0,01
Pergâr	12	1	0,02	0,00
Safha	22	25	0,04	0,05
Sahîfe	7	2	0,01	0,00
Şîrâze	2	2	0,00	0,00
Tugrâ-nüvîs		1	0,00	0,00
Tuğrâ	2	9	0,00	0,02
Tûmâr	7	2	0,01	0,00
Varak/evrâk	13	23	0,02	0,05
Toplam	272	238	0,50	0,48

Yukarıda verilen tabloda yer alan kelimelerin genel toplamlarına bakıldığında yazı araçları ile ilgili kelimeleri Fuzûlî 272 yerde ve % 0,50; Bâkî 238 yerde ve % 0,48 oranında kullanmıştır. Fuzûlî'nin Bâkî'ye göre yazı araçlarını az bir farkla daha fazla kullandığı görülmektedir.

Kalem, Kilk, Hâme

Şâirlerin sık tekrarladığı kelimelerden kamışın yontulmasıyla yapılan *kalem/kilk,* Fuzûlî'de 63 yerde, yazı aleti ve kalem manasına gelen *hâme,* 12 yerde geçmektedir. Bâkî'de kalem/kilk, 42 yerde, hâme 19 yerde kullanılmıştır.

Fuzûlî, kirpik ve kalemi ilşkilendirerek kullanmıştır. Şâir, gözbebeğini çocuğa ve kirpiği de kaleme benzeterek çocuğun bu kalem ile hayal sayfasına yazı yazmakta olduğunu belirtiyor:

Dem-â-dem kilk-i müjgân ile tıfl-i merdüm-i çeşmim
Hat-i sevdâ-yi hâliñ meşk eder levh-i hayâl üzre (Fuzûlî; G.256/6)

Kirpiğin kalemi âşığın gözyaşı yazısını yüzüne yazmaktadır. Kirpikten süzülen gözyaşı yanakta iz bırakır ve şâir bu izi kirpik kaleminin yazısı olarak düşünmektedir:

Ruhum üzre hatt-i sirişkimi defe'ât ile kalem-i müjem
Rakam ettiğiyçin el okuyup bilir oldu râz-i nihânımı (Fuzûlî; G.262/2)

Kalem, baştaki kavuğun arasına sokulması ilgisiyle “başa salmak” deyimi ile kullanılmıştır:

Fuzûlî hattı sevdâsın kalem tek başa salmışsın
Gider başın eğer baştan gidermezsen bu sevdâyı (Fuzûlî; G.277/7)

Şâir, kalemin yazarken mürekkep akıtmasını “gözlere kara su inmek” deyimiyle ilişkilendirerek ele almıştır:

Ohşadıbilmez gubârını muharrir hatuña
Hâme tek bahmakdan inse gözlerine kâre su (Fuzûlî; K.3/6)

Bâkî, kalemin yazmasını inci saçması olarak düşünmüş ve bu düşüncesini de nisan ayında yağan yağmurla ilişkilendirmiştir:

Ebr-i nîsân gibi bu kilk-i güher-bârına
Eyledi gûş-ı cihânı sadef-i dürr-i semîn (Bâkî; K.26/26)

Kalemin mürekkebe batırılarak her tarafının mürekkep olması durumu, âşığın kanlı gözyaşı döktüğü için her tarafının kana bulanmasına benzetilmiştir. Âşığın vücudu bu haliyle mürekkebe batırılan kaleme teşbih edilmiştir:

Çeşmüm devât-ı surha dönüp hûn-ı eşk ile
Cismüm boyandı kana ser-â-pâ kalem gibi (Bâkî; K.16/3)

Şâir, hokka ve kalemi şekil itibariyle âh’a benzetmiş, bu kalemin mürekkebini de âh’dan çıkan siyah duman olarak düşünülmüştür:

Harf-i gama devât u kalem şekl-i âhdur
Aña mürekkeb âhda dûd-ı siyâhdur (Bâkî; G.61/1)

Elde tutulan kalem, ince ve uzun olması özelliğiyle fazl ve belâgat fidanına benzetilmiştir:

Destinde hâme fazl u belâgat nihâlidür
Medh ü senâ-yı şâh-ı cihân aña berg ü bâr (Bâkî; K.9/22)

Sayfa, Varak, Levh, Defter

Sık tekrarlanan kelimelerden bazıları da üzerine yazı yazılan kağıt anlamına gelen sayfa, varak, levh ve bu sayfaların toplanıp bir araya getirilmesiyle oluşturulan defterdir. Fuzûlî, kendi gözünü ve tenini deftere benzetmiştir:

Göz defterine salmışım oku hisâbını
Aç ey göñül bu tende gözüñ oku defteri (Fuzûlî; G.297/3)

Cevheri ma'yûb olan nâkış benim kim muttasıl
Sâdedir hattıñ hayâlinden zamîrim defteri (Fuzûlî; G.268/4)

Şâir, sevgilinin yanağını üzerinde hattın bulunması özelliğiyle ele almıştır. Yazı siyah renklidir ve karışık şekildedir. Bu nedenle hat yazıya, hattın bulunduğu yanak da sayfaya teşbih edilmiştir:

Ezel kâtibleri uşşâk bahtın kare yazmışlar
Bu mazmûn ile hat ol safha-i ruhsâre yazmışlar (Fuzûlî; G.68/1)

Aşağıdaki beyitte ise sevgilinin yüzü tezhipli bir varak olarak tasavvur edilmiştir:

Tâb-i hur-şîd meh-i rûyuña vermiş revnâk
Tâ ne zibâ hatt için ola bu tezhîb-i varak (Fuzûlî; G.150/1)

Fuzûlî ve Bâkî'de âşığın gönlünün sayfaya teşbih edilmesine rastlanmaktadır:

Safha-i dilde bulunmaz eser-i sûret-i gayr
Hinemâ halle nefe'l-gayru ani'l kalbi hevkâk (Fuzûlî; G.155/4)

Nakş-ı hüsn-i hatuñla safha-i dil
Bir musavver kitâbdur gûyâ (Bâkî; G.14/3)

Bâkî, kendini âşıklar içinde ser-defter olarak görmektedir. Yine bir sonraki beyitte de sevgilinin kendini defterden sildiğini belirtmektedir.

Başumuñ yazusını hep gördüm
Benem erbâb-ı ‘aşka ser-defter (Bâkî; G.140/2)

Yâr defterden yine Bâkî kazınmak var dimiş
Yañlış anlatmış ‹adûlar ben kulın sultânuma (Bâkî; G.434/5)

Saçı kelâmın o deñlü uzatdun ey Bâkî
İki sahîfe yiri başka bir kitâb itdüñ (Bâkî; G.259/5)

Bâkî, bahar mevsiminin gelmesiyle güzellik sayfalarının açıldığını belirtmiş, varak kelimesiyle de baharı ve baharın güzelliklerini ifade etmiştir:

Yazdı bahâr âyet-i hüsnüñ varak varak
Gül mushafından okudı bülbül sebak sebak (Bâkî; G.242/1)

Nev-bahâr açdı cemâlün mushafından bir varak
Ol varakdan başladı gül-şende bülbüller sebak (Bâkî; G.243/1)

Dürc, Hokka

Dürc, kutu ve hokka anlamına geldiği gibi sandık veya mücevher kutusu manasına da gelir. Şâirler genellikle küçük olmasından dolayı dürc ve hokka'yı sevgilinin ağzı ile ilişkilendirmiştir:

Dehânıñ dürcü kim kaydın çekerler hûr-peykerler
Perîler tâ'atiyçin hâtem-i hükm-i Süleymân'dır (Fuzûlî; G.89/4)

Dehânıñ dürcünü hâl-i lebiñ gözden nihân etmiş
Emânet gör ki Hindû mahzen-i lü'lü'ye hâzindir (Fuzûlî; G.104/3)

Dürc-i dehânı var ise billûr hokkadur
Andan görinür iki latîf âb-dâr la‹l (Bâkî; G.311/3)

4.6.6.1.1. Yazınla İlgili Konular ve Edebiyat Terimleri

Fuzûlî ve Bâkî'nin yazınla ilgili kullandığı kelimeler ve bunların kullanım oranları ile toplam kullanımlarının yer aldığı tablo aşağıda verilmiştir.

Tablo 59

Yazı ile İlgili Konular ve Edebiyat Terimleri

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî%	Bâkî %
Akvâl	1		0,00	0,00
Belâgat		12	0,00	0,02
Beyt	2	6	0,00	0,01
Cezm	5		0,01	0,00
Ebyât		2	0,00	0,00
Eş‹âr	2	17	0,00	0,03
Fesâhat	2	2	0,00	0,00
Galat	8	1	0,01	0,00
Gazel	2	20	0,00	0,04
Guftâr		3	0,00	0,01
Hatt			0,00	0,00
Kâfiye		2	0,00	0,00
Kâl		6	0,00	0,01
Kasîde		1	0,00	0,00
Kîl		2	0,00	0,00
Matla'	4	11	0,01	0,02
Mekâl	2	1	0,00	0,00
Mesel		2	0,00	0,00
Murakka‹		2	0,00	0,00
Nâme/mektûb	7	10	0,01	0,02
Nazm	11	43	0,02	0,09
Nesh	1		0,00	0,00
Nokta/nukât	16	5	0,03	0,01
Nutk	10	2	0,02	0,00
Nükte	4	12	0,01	0,02
Sebâk	3	3	0,01	0,01

Söz	54	44	0,10	0,09
Sühân	1		0,00	0,00
Şâ'ir/şu'âra		4	0,00	0,01
Şi 'r	2	41	0,00	0,08
Tahrîr	5	2	0,01	0,00
Tefsîr	1		0,00	0,00
Teşbîh		8	0,00	0,02
Yazu		5	0,00	0,01
Toplam	143	269	0,26	0,54

Yukarıdaki tablo incelendiğinde yazınla ilgili kelimelerin kullanımlarının toplam miktarının Fuzûlî'de 143 yerde ve % 0,26; Bâkî'de 269 yerde ve % 0,54 olduğu görülür. Yazın araçlarının aksine yazıyla ve ifade etme ile ilgili konuları Bâkî, Fuzûlî'ye nazaran belirgin bir farkla daha sık tekrarlamıştır.

Kelimelerin kullanım oranlarında şâirler karşılaştırıldığında Fuzûlî'nin en fazla *söz* (54 yerde) ve *nokta/nukât* (16 yerde)'ı tekrarladığı görülür.

Bâkî'de *söz* (44 yerde), *nazm*(43 yerde), *şi'r* (41 yerde) ve *gazel* (20 yerde) en sık tekrarlanan kelimelerdir. Şi'r'in, Fuzûlî'de 2 yerde, nazm'ın ise 11 yerde tekrarlanması kelimelerin kullanım sıklığında şâirler arasında oldukça belirgin farklılık olduğunu göstermektedir.

Bâkî, şiir kelimesini genellikle kendi şiirlerine atıfta bulunmak için zikretmiştir. Ayrıca çeşitli kelime oyunlarıyla, sevgiliyi methederken onun vasıflarını anlatan şiirlerini de sevgiliyle ilişkilendirerek övmektedir:

Şi'r ü inşâdan murâdı 'âşık-ı bî-çârenüñ
'Arz-ı ihlâs eylemekdür yâre Bâkî ve'd-du'â (Bâkî; G.3/5)

Cihânı câm-ı nazmum şi'r-i Bâkî gibi devr eyler
Bu bezmüñ şimdi biz de Câmî-i devrânıyuz cânâ (Bâkî; G.13/5)

Şi'r-i Bâkî seb'a-i ıklîme oldukça revân
Okınursa yiridür bu nazm-ı garrâ semt semt (Bâkî; G.23/6)

N'ola meyi itseler eş'âruna erbâb-ı safâ
Bâkıyâ şi'r degüldür bu bir akar sudur (Bâkî; G.46/6)

Fuzûlî ise şi'r kelimesini sadece 2 yerde zikretmiş ve şi'r kelimesinin yerine aynı anlamı verecek şekilde "söz"ü kullanmıştır. "Söz" ile ilgili çeşitli benzetmelerde

bulunan şairin ayrıca “söz” redifli gazelinin bulunması onun, “söz” üzerinde belirgin bir şekilde yoğunlaştığını gösterir.[103]

Aşağıdaki beyitlerde söz; inci, pehlivan, süs gibi unsurlarla ilişkilendirilmiştir:

Her sözüm bir pehlevândır kim bulup te'yid-i Hak
Azm kıldukda tutar tedrîc ile bahr ü beri (Fuzûlî; Mk. 42/5)

Olmayan gavvâs-i bahr-i ma'rifet ârif değil
Kim sadef terkîb-i tendir lü'lü'-i şeh-vâr söz(Fuzûlî; G. 119/6)

Halka ağzın sırrım her dem kılar izhâr söz
Bu ne sırdır kim olur her lâhza yoktan var söz (Fuzûlî; G. 119/1)

Yümn-i na’tüñden güher olmış Fuzûlî sözleri
Ebr-i nîsândan dönen tek lü’lü’-i şehvâre su (Fuzûlî; K. 3/30)

Şâirin, “şi’r” kelimesi ile ilgili kullanımları da aşağıdaki beyitlerde görülmektedir:

Hıred-mendî ki dâ'im âlem-i ilm içre seyr eyler
Esâlib-i fünûn-i şi'rden elbette gâfildir (Fuzûlî; Mk. 11/1)

Mezâk-i şi'r hem bir özge âlemdir hakîkatte
İki âlem müsehhar eylemek gâyette müşkildir (Fuzûlî; Mk. 11/2)

Nazm kelimesi de kullanım bakımından şâirler arasında belirgin farklılık göstermektedir. Fuzûlî 11 yerde, Bâkî ise yukarıda da belirtildiği gibi 43 yerde ilgili kelimeyi tekrarlamıştır.

Kelimenin geçtiği bazı beyitler aşağıda verilmiştir:

Olup durur sözümüñ nazm u nesri na’tiñde
Hemişe gevher-i manzûm ü lü’lü-i mensûr (Fuzûlî; K.2/30)

Fuzûlî'niñ tarîk-i nazma tab'ın müstakim etmiş
Hayâl-i kâmetiñ kim bir eliftir i'tidâl üzre (Fuzûlî; G.256/7)

Söz degül dürr ü güher nazm itsem
Kadr ü kıymet bilenüñ bendesiyüz (Bâkî; Kt. 9/1)

Dürr-i nazmuñ Bâkıyâ baş egdürür tâliblere
Kim zarûrî itdürür gavvâsa lü’lû ser-fürû (Bâkî; G. 399/5)

---

[103] Fuzûlî’nin Leylâ ile Mecnûn adlı mesnevisinin de dahil edildiği “söz” ile ilgili benzetmeleri ve “söz” ile ilgili kullanımları için bkz.: Muhammed Nur Doğan, **a.g.e.**, 55-65.

4.6.6.2. Tıp Malzemeleri ve Araçları

Fuzûlî ve Bâkî divanlarında tedavi unsuru olarak kullanılan malzeme ve araçları karşılayan kelimeler ve şâirlere göre kullanım oranları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 60

Tıp Malzemeleri

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Ağu	1	1	0,00	0,00
Dârû		5	0,00	0,01
Eczâ	2		0,00	0,00
Em	1	3	0,00	0,01
Ilâc	11	2	0,02	0,00
Merhem	15	3	0,03	0,01
Mürekkebât	1		0,00	0,00
Neşter	2		0,00	0,00
Penbe	3	7	0,01	0,01
Sem	2		0,00	0,00
Tilâ	2		0,00	0,00
Tiryâk	1	4	0,00	0,01
Zehr	12	8	0,02	0,02
Toplam	53	33	0,10	0,07

Tıp alanında ve tedavi amaçlı kullanılan malzeme ve aletlerin yer aldığı yukarıdaki tablonun toplam bölümünde verilen oranlar incelendiğinde Fuzûlî 53 yerde ve % 0,10; Bâkî 33 yerde ve % 0,07 oranında söz konusu kelimeleri tekrarlamıştır. Fuzûlî, Bâkî'ye nazaran tıpla ilgili kavramları daha fazla kullanmıştır.

Şâirlerden Fuzûlî'nin en sık tekrarladığı *merhem'i* (15 yerde), Bâkî'nin sadece 1 yerde zikretmesi dikkat çekicidir.

Fuzûlî, merhem ile ilgili kullanımlarda sevgilinin yan bakışını oka teşbih etmiş ve tüm vücudunu kaplayan bu yaralara hiçbir merhemin çare olamayacağı ile ilgili tasavvurlarda bulunmuştur. Ayrıca bu yaralarına merhem de istememektedir, sevgiliye bu temennisini açıkça ifade etmiştir:

Çâk görüp göğsümü kılma ilâcım tabîb
Zâyi' olur merhemiñ bende biter yâre yoh (Fuzûlî; G.60/6)

Merhem koyup onarma sinemde kanlı dâğı
Söndürme öz eliñle yandırdığın çerâğı (Fuzûlî; G.261/1)

Şâir, “Yaralarının üzerine konan merhemli pamukların içinde vücudunun görünmez hale geldiğini” belirtmiştir:

Penbe-i merhem-i dâğ içre nihândır bedenim
Diri oldukça libâsım budur ölsem kefenim (Fuzûlî; G.204/1)

Merhem, sabır’a teşbih edilmiştir. Şâir, aşk hastalığının ilacı olarak sabretmek gerektiğini söyleyenlere, “Kimin bu merhemle yarası kapanmıştır.” demektedir:

Ey söyleyen Fuzûlî'ye aşk içre sabr kıl
Söyle bu merhem ile kimiñ bitti yâresi (Fuzûlî; G.299/7)

Bâkî şiirinde, “Âşığın onulmaz yarasının dermanı ancak kavuşma merhemidir.” demektedir. Fuzûlî ise, “Herkes kavuşma merhemi ile deva buldu, hala bu ayrılık derdi ile hasta olan bir tek benim.” diyerek aşk için en iyi merhemin kavuşma olduğunu vurgulamıştır:

Sîne-i mecrûh-ı mehcûrun oñulmaz yarası
Merhem-i vasluñ olur olursa dermân zahmına (Bâkî; G.411/5)

Merhem-i vaslı ile buldu kamu derde devâ
Bu Fuzûlî elem-i hecr ile bîmâr henüz (Fuzûlî; G.122/6)

İlac, Fuzûlî’de 11 yerde ve genellikle aşk derdinin dermanı olarak zikredilmiştir:

Derd-i ‹aşk artar ilâç itdükçe Bâkî şöyle bil
‹Âciz olmışdur etibbâ aña dermân itmede (Bâkî; G.414/7)

Ey her maraz ilâcına hükm eyleyen tabîb
Bîmâr-i derd-i aşk olanıñ yok mu çâresi (Fuzûlî; G.299/2)

Her iki şâirin sık kullandığı bir diğer kelime *zehir*’dir. Zehir, vücudun organlarına ve kişinin hayati fonksiyonlarına zarar veren madde olması özelliğiyle aşk’ın benzetileni olarak kullanılmıştır. Aşığa sevgiliden gelen bu zehir, Fuzûlî için bal ve lütuftur, ayrıca şâir tiryâk, yani panzehire sahip bir mizaca sahip olduğundan bu zehir onu etkilememektedir:

Birdir bize bezm-gâh-i aşkıñda felek
Ger kahr ile zehr verse ver lutf ile şehd (Fuzûlî; Rb. 20/2)

Aşk zevkiyle hoşum terk-i nasihat kıl refîk

Ben ki tiryâki-mizâcım zehr kâr etmez baña (Fuzûlî; G.16/4)

Bâkî'de zehrin etkisiyle hayatın zevkleri hep acı ile dolmuştur ve bu acılığı gidermek için âşık sevgilinin şekere ve şaraba benzeyen dudaklarından tat almak ister:

Mezâkın zehr-i kahr-ı mihnet-i eyyâm telh itmiş
Lebüñden 'âşık-ı bî-sabr u dil bir pâre kand ister (Bâkî; G.143/4)

Ne deñlü telh-kâm eylerse nûş it zehr-i eyyâmı
Hayâl-i la'l-i nâbı tek şarâb-ı hōş-güvâr olsun (Bâkî; G.352/4)

4.6.6.3. Diğer Araç Gereçler

Yukarıda belirtilenlerin dışında şâirlerin günlük hayatta kullandıkları araç ve gereçleri karşılayan kelimeler ve bunların kullanım oranları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 61

Diğer Araç Gereçler

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Âb-dân	1	1	0,00	0,00
Âyine	41	77	0,08	0,16
Bâb	4	3	0,01	0,01
Bâd-bân		3	0,00	0,01
Bâlin/ bâliş	1	4	0,00	0,01
Bardak		1	0,00	0,00
Beşik	1	1	0,00	0,00
Bıçak	1		0,00	0,00
Bıçkı	1		0,00	0,00
Bûriyâ	3	1	0,01	0,00
Cârûb		4	0,00	0,01
Ceres	3	4	0,01	0,01
Çenber	1	11	0,00	0,02
Çengel	1		0,00	0,00
Çetr	1	2	0,00	0,00
Dervâze	1		0,00	0,00
Dûr-bîn	1	1	0,00	0,00
Elek		1	0,00	0,00
Erre	2		0,00	0,00
Felâhan (seng-i felâhan)		2	0,00	0,00
Ferş	4	5	0,01	0,01
Fıskıyye		1	0,00	0,00
Fitil (fetîl)	1	6	0,00	0,01
Fülk		4	0,00	0,01
Gırbâl		1	0,00	0,00

Gûy		10	0,00	0,02
Habl		1	0,00	0,00
Halka	5	35	0,01	0,07
Hâtem	6	67	0,01	0,14
Hâven		1	0,00	0,00
Hazef	1	2	0,00	0,00
Hışt	5		0,01	0,00
Hibâl	1		0,00	0,00
Ikâl		1	0,00	0,00
İbrik		1	0,00	0,00
İp/iplik	1	1	0,00	0,00
Kafes	5	10	0,01	0,02
Kandîl/kanâdil	4	7	0,01	0,01
Kapı	21	27	0,04	0,05
Kâşî	1	1	0,00	0,00
Kâz		1	0,00	0,00
Kelîd/kilîd	5		0,01	0,00
Kemend	5	19	0,01	0,04
Keştî	4	9	0,01	0,02
Kıble-nümâ		2	0,00	0,00
Kırâb		1	0,00	0,00
Kibrit		1	0,00	0,00
Kîse	1	1	0,00	0,00
Kullâb	5	5	0,01	0,01
Kûze	4	1	0,01	0,00
Külüng		1	0,00	0,00
Lenger		2	0,00	0,00
Mehâr	1		0,00	0,00
Mehd	6	1	0,01	0,00
Meş‘ale		11	0,00	0,02
Micmer	1	13	0,00	0,03
Miftâh	3		0,01	0,00
Mihekk		2	0,00	0,00
Mikrâz		1	0,00	0,00
Mîl	2	4	0,00	0,01
Minşâr		1	0,00	0,00
Mir’ât	13	18	0,02	0,04
Mismâr	1	2	0,00	0,00
Mîzân	1	5	0,00	0,01
Müttekâ		1	0,00	0,00
Na ‘l	2	21	0,00	0,04
Nişter		2	0,00	0,00
Ocak	1	1	0,00	0,00
Pâleheng		2	0,00	0,00
Perde	19	17	0,04	0,03
Pister		4	0,00	0,01
Pûte	1	4	0,00	0,01
Raht	8	4	0,01	0,01
Resen	1	1	0,00	0,00

Revzen	9	2	0,02	0,00
Rikâb	1	6	0,00	0,01
Rismân	1	1	0,00	0,00
Rişte	32	22	0,06	0,04
Sakf		4	0,00	0,01
Sâl		1	0,00	0,00
Sandal		2	0,00	0,00
Sandûk		1	0,00	0,00
Savlecân		1	0,00	0,00
Sayebân		4	0,00	0,01
Seccâde	1	1	0,00	0,00
Serâ-perde		1	0,00	0,00
Sîh		1	0,00	0,00
Sindân		1	0,00	0,00
Sitâm		1	0,00	0,00
Surâhî	3		0,01	0,00
Sürmedân		4	0,00	0,01
Sütûr	2	3	0,00	0,01
Şâne/tarak	6	11	0,01	0,02
Şem'	105	61	0,19	0,12
Şeş-der		2	0,00	0,00
Şîşe	4	13	0,01	0,03
Tabak	1	3	0,00	0,01
Tapu/kapu/südde		4	0,00	0,01
Tâs	5	5	0,01	0,01
Taşt		1	0,00	0,00
Tâziyâne		1	0,00	0,00
Teber		1	0,00	0,00
Tebsi		1	0,00	0,00
Terâzû	1	3	0,00	0,01
Tesbîh/ sübhâ	2	6	0,00	0,01
Tinâb		3	0,00	0,01
Tîşe	4	5	0,01	0,01
Tügme/dügme	1	4	0,00	0,01
Yelken	1	1	0,00	0,00
Zencîr	20	26	0,04	0,05
Zevrâk	7	18	0,01	0,04
Zîn	1		0,00	0,00
Genel toplam	409	680	0,76	1,37

Tabloya bakıldığında ev döşemesi, sofra araçları, çocuk eşyaları, evde kullanılan çeşitli eşyalar gibi pek çok alanda kullanılan araç-gerecin yer aldığı görülmektedir. Tabloda yer alan toplam satırı incelendiğinde Bâkî, % 1.37 ile ilgili kelimeleri Fuzûlî'den (% 0,76) fazla kullanmıştır. Günlük hayatta kullanılan pek çok eşyayı kapsayan kelimelerin kullanım oranı şâirin sosyal yönünü belirlemede etken

olduğu düşünülürse Bâkî için daha dışa dönük, yaşamın somut unsurları ile daha fazla ilgilidir, denebilir.

Şem, Âyîne, Mir'ât

Şâirlerin farklı tasavvurlarla ele aldığı aydınlatma amaçlı kullanılan *şem'* Fuzûlî'de 105 yerde ve % 0,19; Bâkî'de toplam 61 ile % 0,12 oranında kullanılmıştır.

Şâirler şem'i parlaklığı ilgisiyle sevgilinin yanağına teşbih etmişlerdir:

Şehâ cennet dilerdim Hak müyesser kıldı didârıñ
Umardım nûr-i rahmet rûzu oldu şem'-i ruhsârıñ (Fuzûlî; Tc.B.12/ VI/1)

Gice şem'-i ruhuñ şevkinde bir kaç beyti yandurdum
'Aceb hûb u dil-efrûz eyledüm hōş dil-pesend itdüm(Bâkî; G.336/4)

Sevgilinin kendisini veya güzelliği şem ile ilişkilendirilmiştir:

Cemâli şem'ine pervânedür Bâkî o mâhuñ kim
Yakar hüsn-i dil-efrûzı çerâgı nûr-ı a'zamdan (Bâkî; G.360/5)

Şâirler, pervanenin mumun etrafında dönmesi ve kendini ateşe atması özelliğinden dolayı âşığı pervane, aşkı veya sevgiliyi de mum olarak ele almaktadır:

Verir pervâne öz cânıñ saña çün ihtiyâr ile
Ne hacet şu'leden ey şem' çekmek her zamân hançer (Fuzûlî; K.4/3)

Hayâl-i şem'-i ruhsâruñ ko yansun hâne-i dilde
Perin ol şem'a yakup şevk ile pervâneler dönsün (Bâkî; G.391/3)

Âlemi pervâne-i şem'-i cemâliñ kıldı aşk
Cân-i âlemsin fidâ her lâhza biñ cândır saña (Fuzûlî; G.21/3)

Şâirler; mumun fitilinin kesilmesi ile daha güçlü alev elde etme özelliğine değinmiş ve bu durumu, âşığın aşk yolunda başını vermesi ile ilişkilendirmişlerdir. Mumun tepesinden çıkan kıvrım kıvrım duman, sevgilinin kâkülüne teşbih edilmiş ve mumun meclis köşelerinde yakılması özelliği her iki şâir tarafından belirtilmiştir:

Şem'-veş cân viricek başun ucından ey dil
Şu'le-i âhun ola sîne-i sûzânuñdan (Bâkî; G.346/6)

Şem' başından çıkarmış dûd-i şevk-i kâkülüñ
Böyle kûteh ömr ile başındaki sevdâya bah (Fuzûlî; G.58/2)

Aradan ey şem’ çık bir gûşe tut kim bu gece
Bezm bir hur-şîd-i tal’attan münevverdir baña (Fuzûlî; G.15/4)

Şem‘-dan süfresidür hâle degüldür görinen
Kodılar encümen-i ‘aşka çerâg-ı kameri (Bâkî; G.512/2)

Her iki şâirin de sık tekrarladığı bir diğer araç-gereç unsuru *âyîne’*yi, Bâkî % 0,16 ile Fuzûlî’nin (% 0,08) iki katı daha fazla tekrarlanmıştır. Yine, ayna manasındaki *mir’at*, Bâkî’de % 0,04 ile Fuzûlî’den (% 0,02) daha fazla tekrarlanmıştır.

Sevgilinin yüzü, temiz ve parlak olan ayna’dır. Bu alaka farklı tasavvurlarla ele alınmıştır.

Âşık, sevgilinin yüzünü aynaya teşbih etmiş ve “o ayva tüyleri senin mi, yoksa benim aksetmiş gözbebeğim ve kirpiğim midir?” diyerek ayna ile sevgili arasında kurduğu ilişkiyi dile getirmiştir:

Hâl ü hattır bilmem ol âyine-i ruhsâr üzre
Yâ gözümden aks salmış merdüm ü müjgân aña(Fuzûlî; G.10/3)

Kondurdu gerd hattıñ âyine-i murâda
Kufl urdu akd-i zülfün gencîne-i visâle (Fuzûlî; G.247/4)

Aynaların keçeye sarılıp saklanması özelliği dile getirilmiştir. Âşık, kendini aynaya benzeterek sarılıp saklanan aynaya sevgilinin bakmayacağından dolayı üzüntüsünü dile getirmiştir:

Bildi aşkından nemed-pûş olduğum âyîne veş
Rahm edip bir kez baña bakmaz bu istiğnâya bah (Fuzûlî; G.58/4)

Şâir, ayna’yı mecaz anlamıyla da ele almıştır:

Jengdir âyîne-i idrâke her sûret ki var
Sen henüz ey sâde bu mazmûnu idrâk etmediñ (Fuzûlî; Mk. 23/2)

Sipihr-i minneti altında olsa dehr n'ola
Götürdü âyine-i dehrden sipihr gubâr (Fuzûlî; K.17/8)

İdeli hâk-i cenâbuñ ruh-ı Bâkîde eser
Baksa âyîne-i idrâke tesellî görinür (Bâkî; G.74/7)

Bâkî, sevgilinin sinesini ve yanağını parlaklığı ilgisiyle aynaya benzetmektedir. Ayrıca kelime oyunları ile çeşitli tasavvurlarda bulunmuştur:

Miyânuñ rişte-i cân mı gümiş âyîne mi sîneñ
Bünâgûşuñla mengûşuñ gül ile jâledür gûyâ (Bâkî; G.6/4)

Gözüme ‘âlem görinmez görmesem ruhsâruñı
‘Ârızuñ mir’âtıdur Âyîne-i âlem-nümâ (Bâkî; G.15/4)

Sen yüz virelden âyine buldı bu ragbeti
Hasret degüldi sûretine halk o yüzsüzüñ (Bâkî; G.260/2)

Halka, Hâtem, Çengel, Çember

Bâkî’nin Fuzûlî’ye göre oldukça sık tekrarladığı kelimelerden *halka,* Bâkî’de % 0,07 iken Fuzûlî’de %0,01’dir. Bir diğer kelime olan *hâtem*, Bâkî’de % 0,14 iken Fuzûlî’de % 0,01’dir. Bu iki kelimenin şâirler arasındaki kullanım farkının kelimelerin anlam alanlarının şâirlere göre farklılığından kaynaklandığı düşünülebilir.

Halka, ağırlıklı olarak sevgilinin kıvrım kıvrım olan saçı ile ilşkilendirilmiş ve yuvarlak ve kıvrımlı olması ilgisiyle saça teşbih edilmiştir:

Yetirdi başını gerdun ayağa bâr-i mihnetten
Hayâl-i halka-i gîsû-yi anber-bâr yetmez mi (Fuzûlî; G.289/2)

Nedür bu pîç pîç ü çîn çîn ü ham-be-ham kâkül
Nedür bu turralar bu halka halka zülf-i müşg-âsâ (Bâkî; G.6/2)

Tâ halka-i zülf-i yâre düştün ey dil
Dâm-i gam-i rûzgâre düştün ey dil (Fuzûlî; Rb. 56/1)

Halâs eyler mi şol canı kimesne
Ki ana halka-i ejder ola cây (Bâkî; G.519/3)

Bâkî, aşağıdaki beytinde “sevgilinin kıvrımlı zülfünün hayali gözümden gitmez, bu durum tıpkı kör gözün üzerine takılan siyah çember gibi” diyerek ilginç bir tasavvurda bulunmuştur:

Halka-i zülfi hayâli gözümüzden gitmez
Gûyiyâ çeşm-i ‘alîl üzre siyeh çenberdür (Bâkî; G.108/4)

Sevgilinin saçının kıvrımlı olması ilgisiyle halkaya benzetilmesi Bâkî’de, “çember” için de söz konusudur. Çengel kelimesi ayrıca her iki şâirde feleğin çemberi şeklinde de geçmektedir:

Turrandan indi gamzeñne cân-bâz-ı dil yine
Çenberden atdı kendüsini hançer üstine (Bâkî; G.428/3)

Geçemez çenber-i gîsû-yı girih-gîrüñden
Gerçi kim za[c]f ile bir kılca kalupdur dil-i zâr (Bâkî; K.18/44)

Pây-mâl etmez anı âsîb-i devr-i rûzgâr
Eylemez te'sîr aña devrân-i çerh-i çenberî (Fuzûlî; K.42/74)

Hâtem kelimesi her iki şâirde de Hz. Süleymân olayına telmih yapılarak ele alınmış, Bâkî'de ayrıca sevgilinin ağzı, küçüklüğü ilgisiyle hâtem'e teşbih edilmiştir. Mührün kullanımı ile ilgili Bâkî ayrıca, fazl u belâgat mührünü elinde bulundurduğunu belirtmektedir:

Dehânıñ dürcü kim kaydın çekerler hûr-peykerler
Perîler tâ'atiyçin hâtem-i hükm-i Süleymân'dır (Fuzûlî; G. 89/4)

Şekl-i hâl ü dehenüñ hâtem-i pîrûze nigîn
Dôstum görmedüm agzuñ gibi hôş-ter hâtem (Bâkî; K.19/40)

Dilde mihr-i hâtem-i la‹lün nihan itmiş rakîb
Dîv işitdük bir zaman mühr-i Süleymân gizlemiş (Bâkî; G.214/3)

Elüñde hâtem-i fazl u belâgat ey Bâkî
‹Adû-yı kec-nazar inkâr iderse gözine bas (Bâkî; G.220/5)

Zincir, Rişte

Şâirlerin sık tekrarladıkları kelimelerden *zincir*, Fuzûlî'de % 0,04, Bâkî'de % 0,05 oranında kullanılırken *rişte*, Fuzûlî'de % 0,06, Bâkî'de % 0,04 oranında kullanılmıştır. Kelimelerin kullanım oranları iki şâirde de birbirine eşit denecek kadar yakındır.

Zincir ve rişte kelimeleri ağırlıklı olarak sevgiliye ait güzellik unsurlarının benzetileni olarak ele alınmıştır. Zincir, uzun ve kıvrımlı olması ilgisiyle saça benzetilir, yine delilerin zincire vurulması ilgisiyle sevgilinin saçının zincirinin âşığın boynunda olduğu düşünülmüştür :

Kılmazam zencir-i zülfi terkin ey nâsih beni
Hâh bir âkil hayâl et hâh bir divâne tut (Fuzûlî; G. 43/5)

Ey Fuzûlî bir sanem zülfüne göñlüm bağladım
Çekti zencir-i cünûna âkibet sevdâ beni (Fuzûlî; G. 290/7)

Cihânda başuma sultân iken âzâde vü fârig
Beni zencîr-i ‘aşkun boynı baglu bir esîr itdi (Bâkî; G.523/5)

Zülfüñden ayru Bâkî bir hâl ile yürür kim
Zencîrden boşanmış dîvânedür sanurlar (Bâkî; G.115/5)

Rişte ise her iki şâirde de ağırlıklı olarak “âşığın canı” için benzetilendir. Âşık öyle zayıflamış, beli iki büklüm olmuştur ki cânı ip gibi incelmiştir:

Ey Fuzûlî kıldı cânım riştesin pür piç ü tâb
Bir perî-veş dil-beriñ sevdâ-yi zülf-i pür-hâmı(Fuzûlî; G. 285/7)

‘Arz itdüm aña nâme ile lü’lû-yı eşküm
Cân riştesi mektûb-ı dürer-bâre sarıldı (Bâkî; G.535/2)

Bâkî’de sevgilinin beli de inceliği ilgisiyle ip’e teşbih edilmiştir.

Miyânuñ rişte-i cân mı gümiş âyîne mi sîneñ
Bünâgûşuñla mengûşuñ gül ile jâledür gûyâ (Bâkî; G.6/4)

Rişte uzun, ince ve bağlama özelliğiyle sevgilinin saçına teşih edilmiştir. Saç âşığın gönlüne kemenddir:

Kemend-i çîn-i zülfüñ vehmi gitmez zâr göñlümden
Baña ol rişteyi ejder kılan bilmen ne efsundur(Fuzûlî; G. 90/6)

Bâkî, zincir kelimesini yağmurun benzetileni olarak tasavvur etmiştir. Şâir ayrıca, ramazan aylarında iftara gidilen yerde, ev sahibi tarafından konuklara “diş kirası” adı altında hediye (para) verilmesi geleneğine de şiirinde değinmiştir:

Zülfüñ ki târ-ı eşk-i firâvâne sarmaşur
Sünbüldür ol ki rişte-i bârâne sarmaşur(Bâkî; G.47/1)

Rişteyle baglayup lebin ol şûh didi kim
Mihmân-ı h^{v}ân-ı vasluma bu diş kirâsıdur (Bâkî; G.80/2)

Kapı

Kapı, Fuzûlî’de 21 yerde, Bâkî’de 27 yerde tekrarlanmıştır. Fuzûlî’de, âşık yaralı gönlüne sevgiliden gelen okların temrenini merhem yapmıştır, bu nedenle âşığın gönül kapısı demirdendir. Yine, ramazan ayında meyhane kapılarının kapalı olduğu ifade edilmiştir:

Göñlümüñ zahmına peykânıñı ettim merhem
Genc-i gamdır n'ola ger böyle demir kapılıdır (Fuzûlî; G. 93/6)

Ramazân ayı gerek açıla cennet kapısı
Ne revâ kim ola mey-hâne kapısı bağlu(Fuzûlî; G. 239/4)

Kapı, ayrıca her iki şâirde çoğunlukla sevgilinin kapısını ifade etmek için zikredilmiştir. Âşık, aşk derdini sevgilinin kapısında kazanmış, onun kapısında gezinmekte ve o kapıda âh edip inlemektedir:

Kapında ham kadimi gezdirip yürür göñlüm
İtin durur yüğürür her taraf kılâde ile (Fuzûlî; G. 248/5)

Tabîbüm eyle müstagnîsin ehl-i derd hâlinden
Ki kapında figân u zâr iden bîmârı tuymazsın (Bâkî; G.396/3)

Kapuñda hâsıl itdi bu devâsuz derdi hep göñlüm
Ne derde mübtelâ oldı dil-i bîmârı görsünler (Bâkî; G.55/2)

Bâkî sofî için, "sevgilinin kapısına eşek olarak bile bağlanamayacağı" şeklinde bir ifade kullanmıştır:

Yâr işiginde rakîbüñ yirin umma sōfi
Baglamaz kimse seni ol kapuda har yirine (Bâkî; G.422/4)

Kapı, âşığın çektiği yalnızlığı ifade etmek için zikredilmiştir. Kapı, sadece sabah rüzgarının açtığı yalnızlık çeken âşığın kapısıdır:

Ne yanar kimse baña âteş-i dilden özge
Ne açar kimse kapım bâd-i sabâdan gayrı (Fuzûlî; G. 273/5)

Micmer

Şâirlerin farklı tasavvurlarla ele aldığı *micmer*, Bâkî'de 13; Fuzûlî'de ise sadece 1 yerde kullanılmıştır.

Fuzûlî, aşağıdaki beyitte görüldüğü gibi başından çıkan saçları aşk ateşinden çıkan dumana ve dönüp duran başını da "micmer"e teşbih etmiştir:

Başta her tîğ aşk odundan bir tütündür kim çıkar
Çizginen başım belâ bezminde beñzer micmere (Fuzûlî; G. 255/6)

Bâkî’de ise sevgilinin saçı, micmerden çıkan ve kıvrım kıvrım olan dumanla ilişkilendirilmiştir:

Nefha-i ᶜanber tutar zülfı hamından ᶜâlemi
Kanda gitse iki yanında iki micmer bile (Bâkî; K.10/2)

Ruhuñ âteş hat u hâlüñ bahûr-ı misk ü ᶜanberdür
Ham-ı zülf-i siyâhuñ halka halka dûd-ı micmerdür (Bâkî; G.50/1)

4.6.7. Kıymetli Madenler ve Taşlar

Fuzûlî ve Bâkî’nin divanlarında yer alan kıymetli maden ve taşları karşılayan kelimeler ve bunların şâirlere göre kullanım oranları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 62

Şâirlerin Divanlarında Geçen Kıymetli Madenler ve Taşlar

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Altın	3	33	0,01	0,07
Cevher/cevâhir/gevher	60	75	0.11	0.15
Defâ’in		1	0,00	0,00
Dür/r /inci	30	68	0,06	0,14
Dürre		1	0,00	0,00
Firûze/pirûze		10	0,00	0,02
Genc	30	15	0,06	0,03
Güher	18	35	0,03	0,07
Gümiş		8	0,00	0,02
Hazîne	4	2	0,01	0,00
Keh-rübâ	2	1	0,00	0,00
La'l	103	164	0,19	0,33
Le’âl	1	1	0,00	0,00
Lü'lü’	12	18	0,02	0,04
Mercân		7	0,00	0,01
Mücevher		2	0,00	0,00
Mühre (cam boncuk)		2	0,00	0,00
Nukra (külçe gümüş)	2	1	0,00	0,00
Sadef	11	13	0,02	0,03
Sîm	15	32	0,03	0,06
Şeb-çirâğ (gece parlayan yakut)		4	0,00	0,01
Yâkut	2	12	0,00	0,02
Zer	20	64	0,04	0,13
Zer-beft	3	1	0,01	0,00
Zümürrüd/î		10	0,00	0,02
Toplam	316	580	0,58	1,17

Tabloda yer alan tekrarların da dahil olduğu toplam satırına bakıldığında Bâkî’nin 580 ve % 1,17, Fuzûlî’nin 316 yerde ve % 0,58 oranlarında ilgili kelimeleri

tekrarladığı görülür. Bâkî, kıymetli taş ve madenleri Fuzûlî'ye göre oldukça fazla kullanmıştır.

Lâ'l, Dürr, Lü'lü, İnci, Sîm

Söz konusu kelimeler içinde her iki şâirin en sık tekrar ettiği kırmızı renkli değerli bir süs taşı olan *lâ'l*'dir. Lâ'l, Bâkî'de % 0,33 ile Fuzûlî'ye (% 0,19) göre oldukça sık tekrarlanmıştır.

Lâ'l, sevgilinin dudağının benzetileni olarak kullanılmakla birlikte genellikle benzetme yapmaktan ziyade dudağı ifade etmek için kullanılmıştır.

Aşağıda verilen beyitlerde sevgilinin dudağı yerine lâ'l kullanıldığı ve yapılan teşbihlerde de lâ'l'in benzeyen olduğu görülmektedir. Lâ'l; hokka, gonca, âb-ı hayat, dermân vs.'dir:

Dişledimse lâ'liñ ey kanım döken kahr eyleme
Tut ki kan ettim adâlet eyle kanı kana tut (Fuzûlî; G.43/2)

Gonce lâ'liñden letâfetten dem urmuş bilmezem
N'eyler izhâr eylegeç ol lâ'l-i gevher-bâr lâfz (Fuzûlî; G.141/5)

Eylesün la'lini dermân dil-i bimâra meded
Dôstlar işte ben öldüm baña bir çâre meded (Bâkî; G.40/1)

Agzı la'lîn hokka yâkûtî müferrih lebleri
Cevherî terkîb isterseñ leb-i dil-ber yiter (Bâkî; G.49/2)

Şâirlerin her ikisinin de sık tekrarladığı; dürr, lü'lü, inci ve sîm genellikle sevgiliye ait güzellik unsurlarının benzetilenleri olarak kullanılmıştır.*

Altın, Gümüş

Şâirler tarafından farklı tasavvurlarla ele alınan *altın,* Fuzûlî'de (3 yerde), Bâkî'ye (33 yerde) nazaran oldukça az tekrarlanmıştır. Aynı anlama gelen *zer* de yine Bâkî'de 64 yerde ve % 0,13 ile Fuzûlî'ye (20 yerde ve % 0,04) göre oldukça sık kullanılmıştır.

Bâkî, iksir ile altın yapma geleneğini vurgulayarak âşığın, aşktan sararan cisminin iksirle ve potada eritilerek altın olmasından bahsetmiştir:

---

* Söz konusu kelimelerle sevgiliye dair yapılan benzetmeler, çalışmanın "Fuzûlî ve Bâkî Divanlarında Sevgiliye Dair Güzellik Unsurları ve Güzelik Unsurları ile İlgili Teşbih ve İstiareler" kısmında geniş bir şekilde incelendiğinden bu ve bundan sonraki kısımlarda ilgili kelimenin benzeyeni belirtilerek açıklama ve örnekleri ayrıca verilmeyecektir.

Derd-i mahabbet eylese cismi ‘aceb mi zerd
İksîr-i ‘aşk-ı pâk ile altun olur cesed (Bâkî; G.43/4)

Pûte-i hicrân içinde sim-tenler ‘aşkına
Gerçi yanur yakılur ‘âşık velî altun olur (Bâkî; G.142/4)

Bâkî, güneşi rengi ilgisiyle altınla ilişkilendirmiş ve yine altından çeşitli eşyalar yapılmasını da “altın tabak”, “altın kaplı ayîne” ifadeleriyle dile getirmiştir:

Her seher sahn-ı zümürrüd-gûn-ı gerdûn üstine
Âfıtâb altun tabakdan tâ ola gevher-feşân (Bâkî; K.22/34)

Gün yüzin ‘arz eyledi nev-rûzda ol meh-likâ
Mihr altun kaplu bir âyîne virdi rû-nümâ (Bâkî; G.8/1)

Bâkî, tabiata ait bazı unsurları rengi itibariyle altınla alakalandırmıştır. Sararıp dökülen yapraklar altın’a teşbih edilmiştir:

Her yañadan ayagına altun akup gelür
Eşcâr-ı bâg himmet umar cûy-bârdan (Bâkî; G.371/3)

Sonbahar mevsiminde sararan yaprakların altınla ilişkilendirilmesine Fuzûlî’de de rastlanmaktadır. Tabiatla ilgili bir diğer kullanımda ise Fuzûlî, nergisin beyaz yapraklarının üzerindeki sarı çiçekleri “başında gümüş tepsi içinde altın” taşımak şeklinde kurgulamıştır:

Hazan faslını ger tab'-i latifin terbiyet kılsa
Döker altın varaklar adını berg-i hazan eyler (Fuzûlî; K.36/22)

Saña gül-şende nisâr etmek için her nergis
Götürüptür başa altın dolu bir sîm tabak (Fuzûlî; G.150/3)

Fuzûlî’nin altın kelimesi yerine aynı anlamı karşılayan “zer”i (17 yerde) tercih ettiği görülür.

Ey Fuzûlî ben melâmet mülkünüñ sultânıyım
Berk-i âhım tâc-i zer sîm-i sirişkim taht-i âc (Fuzûlî; G.49/6)

N'ola ger kocsa miyânıñ kemer-i zer güstâh
Getirip çokları ortaya zer eyler güstâh (Fuzûlî; G.59/1)

Her iki şâirin de sık tekrarladığı *gümüş* ve aynı anlama gelen *sîm*, beyazlığı ve parlaklığı ilgisiyle sevgiliye ait güzellik usurlarından beden, sine ve bel’in

benzetileni olarak ele alınmış, ayrıca âşığın gözyaşı da renk ilgisiyle sîm'le ilişkilendirilmiştir. Yine, madenlerin potada eritilerek saflaştırılması ilgisi de söz konusu edilmiştir.

Aşağıdaki beyitlerde Bâkî, güzellik pâdişâhı olan sevgilinin yüzünü gümüş tabağa teşbih etmiştir:

Meger h^{v}ân-ı melâhatde gümişden bir tabakdur ol
Açılmış ak güldür ya letâfet gül-sitânında (Bâkî; G.448/3)

Aşağıdaki beyitte ise iplik gibi yağan yağmur, renk ilgisiyle gümüş tel'e benzetilmiştir:

Rişte-i bârân gümiş tel sim-keş ebr-i harîf
İki çarha döndiler gûyâ zemîn ü âsmân (Bâkî; K.22/2)

4.6.8. İçki ile İlgili Unsurlar

Fuzûlî ve Bâkî'nin divanlarında geçen içki ve esrar ile ilgili kelimeler ve bunların kullanım oranları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 63

Şâirlerin Divanlarında Geçen İçki/Esrâr ile İlgili Unsurlar

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
ʻArak	4	4	0,01	0,01
Afyon		2	0,00	0,00
Ayak	8	4	0,01	0,01
Ayıklık		1	0,00	0,00
Ayş	16	63	0,03	0,13
Ayş-hâne	1		0,00	0,00
Bâde	36	44	0,07	0,09
Bâde-hâr	3		0,01	0,00
Bâde-perest	1		0,00	0,00
Bengi		1	0,00	0,00
Bezm	78	124	0,14	0,25
Bezm-gâh	3		0,01	0,00
Câm	69	197	0,13	0,40
Cür‹a	3	27	0,01	0,05
Duhân		8	0,00	0,02
Duhter-i rez/rez duhteri	1	9	0,00	0,02
Dûtün		1	0,00	0,00
Dürd	7	2	0,01	0,00
Dürd-âşâm		1	0,00	0,00
Dürd-keş	1	2	0,00	0,00
Dürd-peymâ	1		0,00	0,00
Esrik	4		0,01	0,00
Habâb		10	0,00	0,02
Hammâr	1	3	0,00	0,01

Hârâbat		14	0,00	0,03
Hum	3	5	0,01	0,01
Humâr	2	4	0,00	0,01
Hum-hâne	2	2	0,00	0,00
İşret	9	29	0,02	0,06
Kabak		10	0,00	0,02
Kadeh		21	0,00	0,04
Kanzil		1	0,00	0,00
Kâse	1	11	0,00	0,02
Kü'ûs		1	0,00	0,00
Meclis	9	72	0,02	0,15
Mest	45	35	0,08	0,07
Mestân		6	0,00	0,01
Mestâne		15	0,00	0,03
Mestî		1	0,00	0,00
Mestlik		1	0,00	0,00
Mey	94	122	0,17	0,25
Mey-gede	3	11	0,01	0,02
Meyhâne	20	11	0,04	0,02
Mey-hâra	3	2	0,01	0,00
Meze	1		0,00	0,00
Mînâ	3	4	0,01	0,01
Muğ	2		0,00	0,00
Muğ-beçe	1		0,00	0,00
Mül	1	6	0,00	0,01
Nûş	8	30	0,01	0,06
Peymâne	7	14	0,01	0,03
Pîr-i mey		1	0,00	0,00
Piyâle	2	17	0,00	0,03
Rahîk		2	0,00	0,00
Rıtl		2	0,00	0,00
Sabûh	5	1	0,01	0,00
Sabûhî		2	0,00	0,00
Sâgar	16	53	0,03	0,11
Sahbâ	12	15	0,02	0,03
Sâkî	41	81	0,08	0,16
Sebû	2		0,00	0,00
Ser-hoş	11		0,02	0,00
Ser-mest	13	2	0,02	0,00
Sürâhî		9	0,00	0,02
Şarâb	33	72	0,06	0,15
Şarâb-hâne	1		0,00	0,00
Tütün		1	0,00	0,00
Toplam	587	1189	1,09	2,40

Yukarıda verilen tabloda yer alan toplam satırı incelendiğinde içki ve esrarla ilgili kelimeleri Fuzûlî 587 ile % 1,09; Bâkî 1189 ile % 2,40 oranlarında tekrarlamıştır. Oranların şâirlere göre değerlendirilmesi yapıldığında Bâkî'nin, Fuzûlî'ye nazaran söz konusu kelimeleri çok daha fazla tekrarladığı görülür.

Şâirlerin sık tekrarladığı kelimelerin birbirlerine oranlarına bakıldığında her şâirin konu ile ilgili dikkatlerinin farklı olduğu tespit edilmiş ve bu durum göz önünde bulundurularak fonksiyon veya anlam bakımından ilişkili kelimeler kendi içinde tasnif edilerek tablo halinde verilmiştir.

İçki içilen eğlence ortamlarını kasteden kelimeler ve bunların kullanım oranlarının bulunduğu tablo aşağıda verilmiştir.

Tablo 64

İçki ve Eğlence Ortamlarını Kasteden Kelimeler

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Ayş	16	63	0,03	0,13
Bezm	78	124	0,14	0,25
İşret	9	29	0,02	0,06
Meclis	9	72	0,02	0,15
Toplam	112	288	0,21	0,58

Yukarıdaki tablonun genel toplam kısmında şâirlerden Bâkî'nin % 0,58 oranıyla içki ve eğlenceli yeri mânâlarına gelen kelimeleri Fuzûlî'ye göre çok daha fazla kullandığı görülür.

İçki içilen toplantıların yapıldığı mekanları karşılayan kelimeler ve bunların oranları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 65

İçki İçilen Mekanları Karşılayan Kelimeler

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Ayş-hâne	1		0,00	0,00
Bezm-gâh	3		0,01	0,00
Hârâbat		14	0,00	0,03
Hum-hâne	2	2	0,00	0,00
Mey-gede	3	11	0,01	0,02
Meyhâne	20	11	0,04	0,02
Şarâb-hâne	1		0,00	0,00
Toplam	30	38	0,06	0,08

Tablodaki toplam satırında görüldüğü üzere Bâkî, % 0,08 ile içki içilen mekanları karşılayan kelimeleri az bir farkla Fuzûlî'den fazla tekrarlamıştır. Fuzûlî'de bu oran % 0,06'dır. İçki toplantılarını kasteden adların kullanımı (Bkz.: İçki ve Eğlence Ortamlarını Kasteden Kelimeler) Bâkî'de, Fuzûlî'nin iki katı kadar fazla iken, içki mekanları ile ilgili kullanımlarda şâirler arasındaki fark oldukça azalmıştır.

İçki kültürü içerisinde yer alan, içki içilen kabı karşılayan kelimeler ve bunların kullanım oranları da aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 66

İçki İçilen Kaplar

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Ayak	8	4	0,01	0,01
Câm	69	197	0,13	0,40
Hum	3	5	0,01	0,01
Kadeh		21	0,00	0,04
Kâse	1	11	0,00	0,02
Kü'ûs		1	0,00	0,00
Kabak		10	0,00	0,02
Piyâle	2	17	0,00	0,03
Peymâne	7	14	0,01	0,03
Rıtl		2	0,00	0,00
Sâgar	16	53	0,03	0,11
Sürâhî		9	0,00	0,02
Toplam	106	344	0,20	0,70

İçki sunulan araçları karşılayan kelimelerin şâirlere göre toplam oranına bakıldığında Bâkî'nin % 0,70 ile ilgili sözcükleri Fuzûlî'den (% 0,20) oldukça fazla tekrarladığı görülür.

İçki ve esrar kültürü ile ilgili olan, içildiğinde keyif veren ve sarhoş edici maddeleri karşılayan kelimeler ve bunların kullanım oranları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 67

Sarhoş Eden ve Keyif Veren Maddeler

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Nûş	8	30	0,01	0,06
‘Arak	4	4	0,01	0,01
Afyōn		2	0,00	0,00
Bâde	36	44	0,07	0,09
Duhter-i rez/rez duhteri	1	9	0,00	0,02
Dûtün		2	0,00	0,00
Mey	94	122	0,17	0,25
Mül	1	6	0,00	0,01
Rahîk		2	0,00	0,00
Sahbâ	12	15	0,02	0,03
Şarâb	33	72	0,06	0,15
Toplam	189	308	0,35	0,62

Yukarıdaki tablonun toplam satırı incelendiğinde, şâirlerin içildiğinde keyif veren maddelerle ilgili kelimeleri kullanım oranları Bâkî'de % 0,62 iken Fuzûlî'de % 0,35'tir.

Keyif verici maddelerin kişi tarafından alınmasıyla ortaya çıkan kendinden geçme, ne yaptığının bilincinde olamama hallerini karşılayan kelimeler ve bunların kullanım oranları ise aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 68

İçki ile Kendinden Geçme Hallerini Belirten İfadeler

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Esrik	4		0,01	0,00
Kanzil		1	0,00	0,00
Mest	45	35	0,08	0,07
Mestân		6	0,00	0,01
Mestâne		15	0,00	0,03
Mestî		1	0,00	0,00
Ser-hoş	11		0,02	0,00
Ser-mest	13	2	0,02	0,00
Toplam	73	60	0,14	0,12

Yukarıda verilen tablonun toplam satırı incelendiğinde, içkinin yarattığı etki ile kendinden geçme durumunu karşılayan kelimelerin toplam kullanım oranı Fuzûlî'de % 0,14 ile Bâkî'den daha fazladır. Bâkî'de ilgili kelimelerin toplam kullanım oranı % 0,12'dir.

İçki kültürüne ait olan kavramları karşılayan kelimeler fonksiyon ve anlam alanına göre yukarıda verilen tablolarda oranları ile ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Aynı manaya gelen kelimelerin kendi içindeki değerlendirmeleri ile ilgili toplam sonuçlar -her ne kadar kelimelerin kendi içindeki oranları farklılık gösterse de- şâirlerin dikkatlerini belirleme konusunda önemlidir.

Buna göre Bâkî, içki içilen toplantıların adları olan kelimeleri % 0,58, Fuzûlî % 0,21; içki içilen mekan isimlerini Bâkî %0,06, Fuzûlî %0,08; içki içmek için kullanılan araç gereçleri Bâkî % 0,70, Fuzûlî %0,20; keyif veren maddeleri Bâkî % 0,62, Fuzûlî % 0,32 oranlarında kullanmıştır. Belirtilen bu kategorilerdeki toplam kelime kullanımı Bâkî'de, Fuzûlî'den daha fazladır. Her iki şâir arasında kullanım farkı en belirgin olan tablo içki içilen araç-gereçlerle ilgili olanıdır. İçki kültürü ile ilgili kavramların ayrı ayrı değerlendirilmesiyle oluşturulan tablolardan Bâkî'ye

oranla Fuzûlî'nin daha fazla tekrarladığı % 0,14 ile sarhoşluğu ifade eden kelimelerdir.

İçki kültürünü yansıtan kelimeler döneme ait özellikleri de yansıtmaktadır. Bâkî, "bezm-i 'ayşa vâ'iz ve şeyh gelemez, gelmesi uygunsuzluktur, yakışmaz" diyerek din adamlarının bu toplantılara gelmesinin uygun olmadığını vurgular:

Gelemez bezm-i ᶜayşa vâᶜiz ü şeyh
Bunda nâ-sâz u nâ-sezâ n'eyler (Bâkî; G.164/3)

Yine Bâkî'nin beyitlerinde; "bezm", "meclis" ve "'ayş"ların eğlence toplantıları olduğu, burada çalgıcıların bulunduğu ve şarkılar söylendiği görülür. Ayrıca şâir, bu toplantıların kendine has âdâbı olduğunu ve burada sohbet edildiğini belirtir. Tüm bunlar olurken de sâki tarafından sunulan kadehler sürekli dönmektedir:

Gül devri ‹ayş mevsimidür mutrıbâ bu gün
Bülbül-sıfat çemende biraz gulgul eyleseñ (Bâkî; G.255/2)

Gice kan oldı meclisde bulındı bu diyü mutrıb
Bir iki tâziyâneyle bu gün söyletdi tanbûrı (Bâkî; G.484/4)

Cân nisâr itmekdür evvel şart bezm-i ‹aşkına
Mahrem olmaz bilmeyen âdâb-ı sohbet neydügin (Bâkî; G.348/3)

Müheyyâ oldı meclis sâkıyâ peymâneler dönsün
Bu bezm-i rûh-bahşuñ şevkine mestâneler dönsün (Bâkî; G.391/1)

Bâkî, bahar mevsiminin "ayş u bezm" zamanı olduğunu özellikle vurgulamış ve tabiatın bazı halleri ile bu eğlence toplantılarını ilişkilendirerek çeşitli tablolar ortaya koymuştur. Şâir, "'Ayş zamanı ve işret günleri geldi diye, işret-geh olan çemende çınar el sallar." diyerek baharın gelmesi ve çınar yapraklarının sallanması ile ilgili benzetmelerde bulunmuştur:

Sâkî zamân-ı 'ayş-ı mey-i hoş-güvârdur
Birkaç piyâle nûş idelüm nev-bahârdur (Bâkî; G.152/1)

'Ayşuñ zamânı 'işretüñ eyyâmıdur diyü
'İşret-geh-i çemende salar ellerin çenâr (Bâkî; G.180/4)

İçi şarap dolu kadeh, yıldızlarla ilişkilendirilmiştir:

Bak câm-ı 'ayşa âyine-i pür-safâ budur
Gel gör habâb-ı sagarı necm-i hüdâ budur (Bâkî; G.57/1)

Bahar mevsiminin ayş u işret zamanı olduğunu Fuzûlî: “Bahar geldi, gül açıldı, her yer lâle ve jâlelerle doldu, ayş ve işret etme sebebi var.” ifadesiyle belirtilmiştir:

Güldü gül açıldı nergis lâle doldu jâleden
Ey hoş ol kim işret ü ayş etmeğe esbâbı var (Fuzûlî; G.74/6)

Şâir, söz konusu toplantıların eğlence ile ilgisini müzik aletleri ile ilgili yaptığı benzetmelerle ifade etmiştir:

Nevâ vü sâz ile mey nûş edenler dil-rübâlardır
Çeken derd ü belâ bezm-i gam içre bî-nevâlardır (Fuzûlî; G.91/1)

Bildi mutrib ki nedir hâl götürdü kopuzun
Bezmden çekti ayağım sürâhi vü sebü (Fuzûlî; G.239/2)

Bezm kânûnu bozuldu ne için çeng ile def
Yığılıp etmeyeler hâkim eşiğinde gülü (Fuzûlî; G.239/3)

Fuzûlî’nin aşağıdaki beytinde keyif veren maddelerden “arak”ın dinen uygun olmadığı; fakat “bâde”nin helal olduğunu söylediği görülmektedir:

Yürütmeniz arakı meclis içre bâde ile
Harâm-zâdeni koyman helâl-zâde ile (Fuzûlî; G.248/1)

Bezm ve ‘ayş meclislerinde içki içildiği ve içki içilen bu mekanların Rûm’da bulunduğu aşağıdaki beyitlerde dile getirilmiştir:

Çok bâde bezm-i devrde nûş etmişim velî
Ben hiç meyde görmemişim bu sıfat humâr (Fuzûlî; K.37/29)

Fuzûlî eyledi âheng-i ayş-hâne-i Rûm
Esîr-i mihnet-i Bağdâd gördüğün göñlüm (Fuzûlî; G.203/7)

İçki içilen yerlerin adı olan; mey-hâne, mey-gede, şarâb-hâne vs. gibi kelimelerin toplam kullanım oranı Bâkî’de % 0,08 ile Fuzûlî’den (% 0,06) daha fazladır.

Fuzûlî ve Bâkî’nin şiirlerinde döneme ait özellliklerden, Ramazan ayında meyhânelerin kapalı olması ve yine şarabın yasak olması söz konusu edilmiştir:

Ramazân ayı gerek açıla cennet kapısı
Ne revâ kim ola mey-hâne kapısı bağlu (Fuzûlî; G.239/4)

Bâkî gözinden eyle hazer sorma leblerin
Zinhâr gâfıl olma şarâbuñ yasagı var (Bâkî; G.53/6)

Fuzûlî'nin şiirlerinde kelime tekrarlarının yarattığı etkili anlatım kadar zıt kavramların da "şâire daha çarpıcı, daha etkileyici bir anlatım yolu açtığı kesindir."[104]. Şâirin içki kültürüne ait kelimelerden "mey-hâne"yi, dini unsurlarla bir arada kullanarak zıt kavramların yarattığı gerilimden faydalanması aşağıdaki beyitte söz konusudur:

Feth-i mey-hâne için okuyalım Fâtiha'lar
Ola kim yüzümüze açıla bir bağlı kapu (Fuzûlî; G.239/5)

Zâ'ir-i mey-hâneyim muğ secdesidir tâ'atim
Aşk pîrim nakd-i cân nezrim tevekkül niyyetim (Fuzûlî; G.210/1)

Girip mey-hâneye muğ meşrebiyle kim ki hû eyler
Olup mü'min behişte kâfirim ger ârzû eyler (Fuzûlî; G.81/1)

Şeyhler mey-hâneden yüz dönderirler mescide
Bi-tarikatleriñi gör kim doğru yoldan azeler (Fuzûlî; G.79/3)

Fuzûlî, meyhaneyi şeytanın evi olarak tanımlamıştır:

Geçti mey-hâneden il mest-i mey-i aşkıñ olup
Ne meleksin ki harâp ettiñ evin şeytânıñ (Fuzûlî; G.161/3)

Fuzûlî'de görülen dinî unsurlarla içki ve ilgili kavramları bir arada kullanma özelliği Bâkî'nin şiirlerinde de görülür:

Meclis-i va‹za oturmak katı alçaklıkdur
Sadr-ı mey-hâne-i ‹irfana yitiş rif‹at bul (Bâkî; G.307/4)

Bezm-i safâ vü reşh-i câm bu zemzem olmış ol makam
Mey-hâneler Beytü'l-Harâm pîr-i mugân şeyhü'l-harem (Bâkî; G.318/3)

104 Konuyla ilgili bkz.:Mine Mengi, "Fuzûlî'nin Şiirlerini Kalıcı Kılan Bazı Üslup Özellikleri", **500. Yılında Fuzûlî Sempozyumu Bildirileri**, İst., 1996. Ayrıca Bkz.: Cem Dilçin, "Fuzûlî'nin Şiirlerinde Söz Tekrarlarına Dayanan Bir Anlatım Özelliği", **Türkoloji Dergisi**, C. X., Ankara, 1992.; Cem Dilçin, "Fuzûlî'nin Şiirlerinde İkilemelerin oluşturduğu Ses, Söz ve Anlam Düzeni", **Journal of Turkish Studies**, volume 19, Harvard Üniversity, 1995.

Müdâm içen münâfıkdur dimiş minberde bir vâ’iz
Ne çâre hey müselmânlar münafıklık zamânıdur (Bâkî; G. 181/3)

Fuzûlî’nin, “mey-hâne” ile ilgili tasavvurlarından birinde “Medresede müderrisin verdiği bin dersten, meyhânede bir güzelin verdiği bir kadeh daha iyidir.” demekte ve meyhane için, “Yeryüzünde en emniyet ve huzur içinde oturulacak yer meyhânedir.” ifadesini kullanmaktadır:

Medrese içre müderris verdiği biñ dersten
Yeğ durur mey-hânede bir câm vermek bir güzel (Fuzûlî; G.173/6)

Mey-hânedir cihânda Fuzûlî makâm-i emn
Cehd et bir ev habâb kimi anda tut makâm (Fuzûlî; G.180/8)

Bâkî’nin beytinde “mey-hâne”lerin Galâtâ’da olduğu belirtilmiştir.

Reh-i mey-hâneyi kat‹ itdi tîg-i kahrı sultânuñ
Su gibi arasın kesdi Sıtanbûl u Kalâtânuñ (Bâkî; G.279/1)

Bâkî meyhane için, “Meyhâne benim gibi çılgın âşıklarının yeridir.” demekte ve “Meyhânenin havası ve suyu bana çok iyi geldi.” ifadelerini kullanmaktadır:

Nâm u neng ehli ne bilsün reviş-i rindânı
Mey-gede bencileyin ‘âşık-ı şeydâ yiridür (Bâkî; G.66/5)

Hōş geldi bana mey-gedenüñ âb u hevâsı
Va’llâhi güzel yirde yapılmış yıkılası (Bâkî; G.508/1)

Hûn-ı dil mey kâse-i ser anda bir peymândür
‘İşret-âbâd-ı mahabbet bir ‘aceb mey-hânedür (Bâkî; G.136/1)

İçildiğinde keyif veren, kişiyi kendinden geçiren şarap, tütün, arak, afyon gibi maddelerin toplam kullanım oranının Bâkî’de % 0,62 ile Fuzûlî’den (% 0,35) fazla olduğu yukarıda belirtilmiştir.

Fuzûlî ve Bâkî’de lâle renkli şarâp, rengi itibariyle âşığın kanlı gözyaşıdır. Fuzûlî’de ayrıca şarabın tortusu “ehl-i gönül toprağı”dır:

Bezm-i aşk içre sirişkimdir şarâb-i lâle-gûn
Kıldı gam kaddim büküp cam-i şarâbım ser-nigûn (Fuzûlî; G.229/1)

Gâliba bir ehl-i dil toprağıdır câm-i şarâb
Kim kılıp hürmet binâlar tutmuş üstünde habâb (Fuzûlî; G.29/1)

Hecr-i la’lüñle dem-â-dem göz yaşı mey-gûn olur
Dîde dilden dil hadeng-i gussadan pür-hûn olur (Bâkî; G.142/1)

Bâkî, şarabın kanlı gözyaşına teşbih edildiği farklı bir beytinde: “Kan dolu iki gözüm, iki şişe şarap gibidir.” ifadesiyle kadeh yerine “şişe” kullanarak teşbihe farklılık katmıştır:

Bezm-i gamda dü çeşm-i pür-hûnum
İki şîşe şarâbdur gûyâ (Bâkî; G.14/4)

Sevgiliye ait bazı unsurlar rengi ititbariyle şarap, mey ve bâde ile ilişkilendirilmiştir. Şâir, şarabın kişide yarattığı hallerin ve dinî açıdan yasak olduğunun bilincindedir. Sevgilinin bâde’ye benzeyen dudaklarını içtiğinden beri âşığın hali haraptır. Yine sevgilinin dudağı hem şekerdir hem de rengi itibariyle şaraptır, şekerden yapıldığı için de bu şarap haram değildir:

Nûş edeli bâde-i lâ'l-i lebiñ
Nergîs-i mestiñ kimi hâlim harâb (Fuzûlî; G.26/9)

Lebiñden katre katre kan içer göñlüm kerâhetsiz
Şekerden olıcak mey katresi gûyâ harâm olmaz (Fuzûlî; G.113/6)

Açılma câm-ı bâde-i gül-gûna gonca-vâr
Nâzüklik ile la’l-i lebüñden haber çeker (Bâkî; G.163/4)

Şâir, şarabın gam ve kederi ber-taraf etmesi yani kişinin bilincini yitirmesi özelliğini vurgulamıştır:

Dediler gam giderir bâde çok içtim sensiz
Gam-i hicrâna müfîd olmadı ol kan olmuş (Fuzûlî; G.136/4)

Mey-i gül-gûnu dediñ akla ziyandır zâhid
Bu mudur akl ki terk-i mey-i gül-gûn ettiñ (Fuzûlî; G.167/2)

Telh-i şarâb-ı gussa-i devrânı def’ ider
Şîrîn lebin dehânuma alsam niteki kand (Bâkî; G.34/5)

Zâhid-i bî-hod ne bilsin zevkini aşk ehliniñ
Bir aceb meydir muhabbet kim içen hûş-yâr olur (Fuzûlî; G.96/4)

Şâir, şarab’ı iksire teşbih etmiş ve “Bu iksir nice toprağı altın etmiştir.” demektedir. Ali Nihat Tarlan’a göre, buradaki iksir özelliği taşıyan şarap “aşk”tır[105].

[105] Ali Nihat Tarlan, **a.g.e.**, s. 78.

Tutar olsam ne aceb mey eteğin dürd-sıfat
Eyleyiptir nice toprağı bu iksîr tılâ (Fuzûlî; G.23/5)

Ergavân ağacı pembe tonlarında çiçek açar. Şarap, rengi itibariyle "ergavân ağacı"yla ilişkilendirilmiştir:

Ukbâda kevser istemesin rind-i mey-gede
Dünyâda bes değil mi mey-i ergavân içer (Fuzûlî; G.77/4)

Bâkî gamuñda hûn-ı ciger yutsa gûyiyâ
Bezm-i safâda câm-ı mey-i ergavân çeker (Bâkî; G.154/7)

Bâkî, elde tutulan kadehi "gül"e, şarabın kişiye keyif verip kişinin neşesini yerine getirmesi ilgisiyle de eline kadeh alanı "bülül"e teşbih etmiştir. Bâkî bunların dışında şarab'ı "kayık"la da ilişkilendirmiştir:

Sâkıya câm-ı mey ne hôş gül olur
Eline kim alursa bülbül olur (Bâkî; G.156/1)

Kullanur zevrak-ı meyi sâkî
Çekdürür rüzgâre katlanmaz (Bâkî; G.200/4)

Bâkî, şarabın acı olduğunu ve kebapla içmenin yakıştığına dair bilgi verir:

Ne deñlü şerbet ile yaraşursa her ni῾met
Şarâb-ı telh ile olur begüm kebâb lezîz (Bâkî; G.45/4)

Bâkî, gam ve kederi kaldırmasıözelliğinden dolayı şarab'ı "ölülere hayat veren Hz. İsâ"ya teşbih etmiştir:

Mürde-i derd ü gama cânlar bagışlar cür'ası
Sâkıyâ bi'llâh mey-i hamrâ dem-i 'Îsâ mıdur (Bâkî; G.120/3)

Şarabın içilmesinde sonra yarattığı kendinden geçme halini karşılayan; mest, mestân, sarhoş, sermest vs. kavramlar tekrarlar da dahil toplam kullanım oranın Fuzûlî'de % 0,14 ile Bâkî'den daha fazla olduğu yukarıda belirtilmişti.

Fuzûlî, şarap içen kişinin sarhoş olduğunda ne yaptığını bilememesi ve kişinin sırrını ifşa etmesini: "Şarabı terk etmem takvadan değil, sarhoş olup onun aşkını halka açık etmekten korkarım." şeklinde anlatmıştır:

Değil takvâdan etsem bâde terkin vehmim andandır
Ki izhâr eyleyem halk içre aşkıñ nâ-gehan ser-hoş (Fuzûlî; G.134/3)

Şâir, şarabın bedeni bazen harap bazan ma’mur etmesi özelliğini belirtmiş ve şarab’ı “yıkıp yeniden yapan mimâr”a teşbih etmiştir:

Gah ma'mûr kılar bâde beni gâh harâb
Görüñüz gâh yapıp gâh yıkan mi'mârı (Fuzûlî; G.269/2)

Şâir, “Sarhoşluğun verdiği mestlik üzerimden namaz mecburiyetini kaldırdı.” diyerek sarhoşluk halinde namaz kılınamayacağını belirtmiştir. Yine, sarhoşların sırlarını gizli tutmalarının mümkün olmadığına vurgu yapmıştır:

Kıldı benden ref’ teklif-i namâzı mestlik
Saldı Hak bir neş'e-i câm-i mey-i gül-gûn baña (Fuzûlî; G.13/2)

Mey-i aşkıñla ser-mest olduğum ilden nihân kalmaz
Muhâl-i akldır kim saklaya râzın nihân ser-hoş (Fuzûlî; G.134/5)

Sâkiyâ mey sun ki dâm-i gam durur hûş-yârlığ
Mestliktir kim kılar gam ehline gam-hârlığ (Fuzûlî; G.147/1)

İçkinin verdiği hallerden olan zevk ve neşe ile âşık ne dünyayı görmektedir ne de âhiret endişesi yaşamaktadır. Ayrıca içkinin yarattığı bu hal kişide utanma duygusunu da yok etmekte ve kişinin aklını başından almaktadır:

Ey hoş ol ser-mest kim göñlünde zevk u şevkten
Âhiret endîşesi dünyâ hayâli kalmadı (Fuzûlî; G.259/6)

Ey hoş ol ser-mestlik vakti ki ref olup hicâb
Zevk-i mey bî-ihtiyâr eyler saña mâ'il beni (Fuzûlî; G.291/5)

Mest ü medhûşam veli hâli mey-i engûrdan
La’l-i nâbuñ hâleti keyfiyyet-i müldür baña (Bâkî; G.12/4)

Sahn-ı bâgı tutdı encüm gibi nergis şöyle kim
Mestler fark eylemez yirden gögi eyler galat (Bâkî; G.222/2)

Her iki şâirde de “mest” sevgilinin gözü ile ilişkilendirilmiş ve nergis çiçeği de bu bağlamda benzetmeye dahil edilmiştir:

Nâz uyhusına varmış âlemden olup fârig
Âdem mi görür şimdi ol gözleri mestânum (Bâkî; G.338/6)

Çâk-i sinemde olan kanlı ciğer pâreleri
Mest çeşmiñde olan gamze-i hun-hâra fidâ (Fuzûlî; G.7/4)

Nûş edeli bâde-i lâ'l-i lebiñ
Nergîs-i mestiñ kimi hâlim harâb (Fuzûlî; G.26/9)

4.6.9. Musîki Araç-Gereç ve Unsurları

Fuzûlî ve Bâkî'nin divanlarında yer alan mûsikîye dair araç-gereç ve unsurların bulunduğu ve bunların şâirlere göre kullanım oranlarının yer aldığı tablo aşağıda verilmiştir.

Tablo 69

Şâirlerin Divanlarında Geçen Mûsikîye Dair Unsurlar

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Çalgu		1	0,00	0,00
Çeng	13	23	0,02	0,05
Çengî		1	0,00	0,00
Def	4	7	0,01	0,01
Deffâf		1	0,00	0,00
Dühûl (davul)		1	0,00	0,00
Elhân	1	1	0,00	0,00
Erganûn	1		0,00	0,00
Güfte		1	0,00	0,00
Hicâz		1	0,00	0,00
Kânûn	5	4	0,01	0,01
Kemânçe		1	0,00	0,00
Kopuz	1		0,00	0,00
Kûçek		1	0,00	0,00
Kudûm	1	2	0,00	0,00
Mızrab		1	0,00	0,00
Mûsîkâr	2	3	0,00	0,01
Mutrib	5	14	0,01	0,03
Nagme-sâz		1	0,00	0,00
Nakkâre	1	2	0,00	0,00
Nâl			0,00	0,00
Nây/ney	18	22	0,03	0,04
Nefîre	1	1	0,00	0,00
Nevbet (bando)		9	0,00	0,02
Rebâb		2	0,00	0,00
Rebâb/rübâb		2	0,00	0,00
Rûd		2	0,00	0,00
Sâz	2	13	0,00	0,03
Sûrnâ			0,00	0,00
Sürûd	7	1	0,01	0,00
Şehnâz		1	0,00	0,00
Tabl		1	0,00	0,00
Tanbûr	1	2	0,00	0,00
Ûd	3	4	0,01	0,01
Toplam	66	126	0,12	0,25

Tabloda yer alan genel toplam oranlarına bakıldığında mûsikîye dair unsurları Fuzûlî % 0,012, Bâkî % 0,26 oranında kullanmıştır. Bâkî'nin, Fuzûlî'ye göre ilgili kelimeleri çok daha fazla kullandığı görülür.

Kelimeler ayrı ayrı değerlendirildiğinde Bâkî en fazla sırasıyla; *çeng* % 0,05, *ney* % 0,04, *mutrib* % 0,03 kelimelerini zikretmiştir. Fuzûlî ise en fazla sırasıyla *ney* % 0,03 ile *çeng* % 0,02 kelimelerini tekrarlamıştır.

Her iki şâirin en sık kullandığı müzik aletleri; *çeng, ney/nây* ve *kânûn*'dur. Bunların dışında resmi yerlerde belirli zamanlarda çalınan mızıka, bando manasına gelen *nevbet'*i, Bâkî'nin 9 yerde tekrarlamasına karşın Fuzûlî'nin bu kelimeyi hiç kullanmamış olması, şâirlerin yaşadığı coğrafya ve sosyal konumunun kelime tercihlerinde etkili olduğunu göstergesidir.

Mûsikî aletlerinin şekil veya fonksiyon ilgisiyle sevgiliye veya aşığa ait unsurlara teşbih edilmesi her iki şâirde de görülmektedir:

Ham kad ile ağlarım ol turra-i tarrârsız
Gerçi derler çengden çıkmaz terennüm târsız (Fuzûlî; G.118/1)

Geçer nâlem felekten ham kadimi çenge benzetmeñ
Ki çıkmaz perdeden çengin sadâ-yi nâle vü zârı (Fuzûlî; G.270/4)

Kaddümi çeng eşkümi rûd eyledüñ
Cismüm âteş cânumı ‹ud eyledüñ (Bâkî; G.263/1)

Bu cism-i dü-tâ içre figânı reg-i cânuñ
Şol çengdeki nagmeye benzer kıl içinde (Bâkî; G.413/4)

Saç, çenge teşbih edilmiştir. Çengin telleri vardır ve şekil itibariyle saç'a benzer:

Ramazân oldu çekip şâhid-i mey perdeye rû
Mey için çeng tutup ta'ziye açtı gîsû (Fuzûlî; G.239/1)

Bâkî, *kânûn* ve *rûd* kelimelerini hem müzik aleti olarak tenasüb içinde kullanmış hem de rûd'un diğer anlamı olan ırmak, çay'ı; kânûn'un diğer anlamı olan kural, kaide'yi de kastedecek şekilde kullanarak kelime oyunu yapmıştır:

Ehl-i ‘aşkuñ nâlesin ney kâmetin çeng eyledüñ
Pâdişehsin itdügüñ şimden girü kânûn olur (Bâkî; G.142/5)

Evtâr-ı çeng-i bezm-i safâdur sanur gören
Künc-i belâda gözden akan iki rûdumuz (Bâkî; G.193/2)

Ney, kamıştan yapılması, içinin boş olması ve içine üflenen hava, üzerine açılan delikler gibi özellikleri ile söz konusu edilmiştir:

Sînem hevâ-yi aşkıñ ile doldu ney kimi
Dem urduğumca âh ü figândır çıkan nefes (Fuzûlî; G.127/4)

Vücûdum ney kimi sürâh sürâh olsa âh etmen
Mahabbetten dem urdum incimek olmaz cefâlardan (Fuzûlî; G.215/8)

Olupdur çâr-pâre ney gibi âh itmeden bagrum
Meger kim bezm-i ‹aşkuñ sâkıyâ bu oldı kânûnı (Bâkî; G.538/2)

Pür-hevâdur ney gibi ‹aşkuñla tab‹-ı pür-heves
Derd-i dilden bâ-haber ‹âlemde yok bir hem-nefes (Bâkî; G.211/1)

Fuzûlî'nin zikretmediği ve Bâkî'nin 9 yerde tekrarladığı bando anlamına gelen *nevbet*; mehter, kûs, nekâre gibi müzik unsurları ile tenasüb halinde kullanılmıştır:

Gamuñdan nevbet-i âh u figân u zâra kudret yok
Çemende bülbül-i şûrîde şimdi başka mehterdür (Bâkî; G.149/2)

Nevbet-i iştihârumuz bâm-ı felekde çalınur
Gulgule saldı ʿâleme velvele-i nekâremüz (Bâkî; G.202/3)

Husrevane penc nevbet çaldı heft iklîmde
Nûh kıbâbın yankulandurdı sipihrüñ mîr-i ‹aşk (Bâkî; G.236/3)

Aşk derdiyle âşığın boyu iki büklüm olmuştur, bu nedenle boy, "çeng"e; âşığın inlemeleri de "nây"a teşbih edilmiştir:

Dil derd-i ʿaşk-ı yâr ile bezm-i belâdadur
Kad çeng ü nâle nây u ciger hûnı bâdedür (Bâkî; G.87/1)

Derd u gam bezmine kaddüm gibi bir çeng olmaz
Nâylar nâlelerüm sazına âheng olmaz (Bâkî; G.204/1)

4.6.10. Meslekler

Fuzûlî ve Bâkî divanlarında geçen meslek isimleri, bunların şâirlere göre dağılımı ve genel toplamları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 70

Meslekler

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
‘Attâr	2		0,00	0,00
Asker	6	1	0,01	0,00
Bâgbân	12	7	0,02	0,01
Cellâd	5		0,01	0,00
Çemen-ara	2		0,00	0,00
Dihkân	2	1	0,00	0,00
Etibbâ	1	1	0,00	0,00
Ferrâş		4	0,00	0,01
Gavvâs	4	4	0,01	0,01
Hâce	2	20	0,00	0,04
Hâcib	1	1	0,00	0,00
Hadem		1	0,00	0,00
Hakkâk		3	0,00	0,01
Hammâl	1		0,00	0,00
Hâris	3	1	0,01	0,00
Harrât		1	0,00	0,00
Hidmet-kâr	1	1	0,00	0,00
Kassâb	1	1	0,00	0,00
Kâtib	5	2	0,01	0,00
Kehhâl		1	0,00	0,00
Mansıb	1	3	0,00	0,01
Meşşata	1	1	0,00	0,00
Mutrib	5	14	0,01	0,03
Müneccim	2		0,00	0,00
Nakkâş/nakş-bend	6	6	0,01	0,01
Neccar	1		0,00	0,00
Nigeh-bân		2	0,00	0,00
Pâs-bân	3	1	0,01	0,00
Pehlevân	3	4	0,01	0,01
Perde-dâr	2		0,00	0,00
Peyk	4	5	0,01	0,01
Pîl-bân		1	0,00	0,00
Rakkâs	1		0,00	0,00
Râyiz	2		0,00	0,00
Remmâl	1	1	0,00	0,00
Ressâm	1		0,00	0,00
Sakka		4	0,00	0,01
Sâr-bân	1		0,00	0,00
Sarrâf	2	2	0,00	0,00
Sayyâd	2	2	0,00	0,00
Subaşi	1		0,00	0,00
Sûret-bâz	1		0,00	0,00
Sürûd-serâ	1		0,00	0,00
Şîşe-bâz		1	0,00	0,00
Tabâbet	1		0,00	0,00
Tabîb	21	9	0,04	0,02
Zer-ger		6	0,00	0,01
Toplam	111	112	0,21	0,23

Tabloda verilen genel toplama bakıldığında meslek isimlerini Fuzûlî'nin % 0,21, Bâkî'nin % 0,23 oranında kullandığı görülür. Her iki şâirin ilgili kelimeleri kullanım oranı birbirine oldukça yakındır. Yine tabloda da Fuzûlî'nin 38, Bâkî'nin 32 farklı meslek adı zikrettiği görülür. Bunlardan 21'i her iki şâirde ortak zikredilen mesleklerdir.

Fuzûlî, sırasıyla en fazla *tabîb* (21 yerde), *bâğbân* (12 yerde), *nakkâş* (6 yerde) ve *mutrib*'i (5 yerde) tekrarlamıştır. Bâkî; *hâce* (20 yerde), *mutrib* (14 yerde), *tabîb* (9 yerde), *bâğbân* (7 yerde) ve *nakkâş*'ı (6 yerde) tekrarlamıştır.

Tabîb'le ilgili kullanımlarda şâirler genellikle âşığın, aşk derdinden hasta olduğu ve tabîb'in bu aşk derdine derman bulmayacağını vurgulanır:

Çâk görüp göğsümü kılma ilâcım tabîb
Zâyi' olur merhemiñ bende biter yâre yoh (Fuzûlî; G.60/6)

Belâ 'âşıklara rûz-ı ezelde kısmet oldukda
Tabîbüm derd-i hicrânuñ dil-i bîmâre düşmişdür (Bâkî; G.173/2)

Şâirlerin sık tekrarladığı *bâğ-bân;* gül, nergis, serv vs. gibi kelimelerle tenasüblü kullanılmıştır:

Beni ey bâğ-bân ma'zûr tut gül-zâr seyrinden
Ki ben gül-zâr seyrin külbe-i ahzâna değşirdim (Fuzûlî; G.197/3)

Hâr zahmından neler çekdügümi gül-zârda
Bâg-bân-ı bülbül-i giryâne söyleñ söylesün (Bâkî; G.395/4)

Bagda dōlâbı çok çekdi çevürdi bâg-bân
Öykünür diyü gamuñda nâle vü efgânuma (Bâkî; G.434/2)

Şâirler hiçbir nakkaşın sevgilinin yanağını ve sûretini tasvir edemeyeceğini belirtmiştir:

Gelürse bir yire nakkâş-ı ‹âlem
Bu resm ile seni tasvîr ider yok (Bâkî; G.246/3)

Bir zînet itdi ‹âlemi nakkâş-ı sun‹ kim
Hayretde kaldı nakşına sûret-nigâr-ı Çîn (Bâkî; G.387/2)

Ne zibâsın ki sûret bağlamaz tasvîr-i ruhsârıñ
Tahayyür sûret eyler sûretiñ çekdükde nakkâşı (Fuzûlî; G.276/2)

4.6.11. Para

Fuzûlî ve Bâkî’nin divanlarında geçen para birimleri ve bunların kullanım oranları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 71

Paralar

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Akça	4	6	0,01	0,01
Dînâr	5	5	0,01	0,01
Dirhem	6	4	0,01	0,01
Filori		4	0,00	0,01
Pul		4	0,00	0,01
Toplam	15	23	0,03	0,05

Şâirlerin kullandığı para birimlerinin toplam kullanımına bakıldığında Fuzûlî % 0,03, Bâkî % 0,05 oranında ilgili kelimeleri tekrarlamıştır. Bâkî para ile ilgili kelimeleri daha fazla tekrar etmekle birlikte şâirlerin oranları birbirine oldukça yakındır.

Fuzûlî’nin para birimlerinden sadece *akçe, dinar* ve *dirhem*’i kullandığı; *pul* ve *filori*’yi hiç kullanmadığı dikkati çeker.

Bâkî, “O ay yüzlünün (sevgili) bir kez yüzünü görmek yüzbin filoriye değer.” demektedir. Şâir burada altın para olan filoriyi renk ve şekil ilgisiyle hem güneşle ilişkilendirmiş hem de filori’nin gerçek anlamı olan para’yı kastetmişti:

Deger bir kez yüzin görmek o mâhuñ
Güneş kursı gibi yüz bin filori (Bâkî; G. 511/2)

Fuzûlî, “sîm-i eşk” ifadesiyle gözyaşını rengi ilgisiyle gümüş para ile ilişkilendirmiş ve sevgilinin kendini “parayla kul ettiğini” söyleyerek aynı zamanda parayla köle alma özelliğini de belirtmiştir:

Yürü yeter baña ey sîm-i eşk bî-dâd et
Ger akçen ile alınmış kul isem âzâd et (Fuzûlî; G.41/1)

Fuzûlî, cennete para ile girilemeyeceğini belirtmiş, ayrıca da ve rüşvet olarak para verilmesine dair söylemlerde bulunmuştur:

Cenneti almak olmaz akçe ile
Girmek olmaz behişte rüşvet ile (Fuzûlî; Mk. 35/4)

Pâd-şâh-i mülk dinâr ü direm rüşvet verip
Feth-i kişver kılmağa eyler müheyyâ leşkeri (Fuzûlî; Mk. 42/1)

Bâkî, altın ve gümüşten yapılan paraları renk ilgisiyle âşığın sararan yüzü ve gümüşe benzeyen gözyaşları ile ilişkilendirmiştir:

Nakd-i vakt oldı bize eşk-i sefîd ü ruh-ı zerd
Derd ü gam tâlibiyüz akçeler altunlar ile (Bâkî; Mus. 2/IV/4)

Şâir, tabiat manzaralarını şekil ilgisiyle dinar ve dirhemle alakalandırmıştır:

Nergis üzre berg-i zerd u jâleler kim vardur
Er çerâgına dizilmiş dirhem ü dînârdur (Bâkî; G. 110/1)

4.6.12. Oyun

Fuzûlî ve Bâkî'nin divanlarında geçen oyunlar, oyunlara ait unsurlar ve bunların kullanım oranları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 72

Oyunlar

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Beydâk	1	1	0,00	0,00
Çevgân		7	0,00	0,01
Nerd	1	1	0,00	0,00
Satranc	1		0,00	0,00
Toplam	3	9	0,01	0,02

Tabloda yer alan genel toplam kısmında görüldüğü gibi Bâkî, oyun ve oyunlara ait kavramları Fuzûlî'ye nazaran daha fazla zikretmiştir. Fuzûlî, üç oyundan 1'er yerde bahsetmiş, Bâkî farklı olarak *çevgân*'ı, 7 yerde tekrarlamıştır.

Fuzûlî satranç ile birlikte satranç oyunundaki taşları tenasüb halinde kullanmıştır:

Arsa-i satrenç tek sahnında Şatlardı hutût
Kalâler hat kimi Şat üzre bi-hadd ü bî-şümâr (Fuzûlî; Tc.B. 15/VII/4)

Ucu eğri cirit sopası olan "çevgân", oyunda kulanılan sopadır. Oyunda çevgân ve top kullanıldığından Bâkî, çevgân'la birlikte topu da zikretmiştir. Şâir, "Başım senin sokağında top olmak hevesinde, Bâkî'de senin kolunda çevgân olmak dileğindedir." diyerek oyundaki unsurları bir arada kullanmıştır:

Meger başuñ ser-i kûyında tôp olmak hevâsıdur
Dem-â-dem Bâkıyâ koluñda çevgân olmaga bâ'is (Bâkî; G.27/5)

Bâkî, güneş ve ay'ı şekil ilgisiyle top; el'i de çevgân'a benzetir:

Zinhâr uzatma destüñi dînâr u dirheme
Sal mihr ü mâh tōpına çevgân-ı himmetüñ (Bâkî; G.280/3)

4.7. İnsan

4.7.1. Fuzûlî ve Bâkî Divanlarında Sevgiliye Dair Güzellik Unsurları ve Güzellik Unsurları ile İlgili Teşbih ve İstiareler

Şiir oluşturmak, ferdî hislerin görsel hale getirilmesi eylemidir. Şiir de bu eylemin resmidir. Şâir resmi oluştururken çeşitli semboller kullanır. Şâirin kelimelerin daha çok mecaz anlamlarıyla oluşturduğu bu semboller, onun dış dünyayla ilgili algılarını yansıtan en önemli vasıtalardır. Şâirlerin his ve duyularını yansıtan bu semboller, bazen açıkça teşbih yoluyla bazen de daha kapalı olarak istiâre yoluyla sunulmuştur. R.Wellek ve A. Warren bu sembolleri imaj olarak adlandırmış ve fonksiyonunu "Görsel imaj bir duyum ve algılamadır, ama o aynı zamanda görünmez, içe ait" bir şeye işaret eder. Onu "temsil eder". Aynı anda hem gösteren hem de temsil eden bir şey olabilir." diyerek bunun istiâre veya tasvir yoluyla var olabileceğini belirtmiştir[106].

Divan edebiyatı şâirleri yukarıda verilen düşünceler etrafında değerlendirilirken onların gelenek tarafından sınırlandırılmışlığı da unutulmamalıdır. Çünkü divan şiiri belirli bir terminoloji etrafında ve yine belirli duygu, düşünce ve hayal dünyası etrafında gelişen bir edebiyat geleneğidir. Bu geleneğin gazel nazım şeklinde şâirler, idealize edilen aşk konusunu ele alırken özgün mazmunlar, mecazlar ve söz sanatlarıyla konuyu daha özgün işlemeyi amaçlamışlardır. Divan şiirinde görülen ve Fuzûlî ve Bâkî'nin de riayet ettiği bu husus çerçevesinde sevgilinin kendisinin veya ayrı ayrı güzellik unsurlarının teşbih ve istiâre yoluyla çeşitli unsurlara benzetilmesi, bu edebiyatın en belirgin hususiyetlerindendir. Söz konusu benzetmeler divan şiirinin klâsikleşmiş mazmunları olabileceği gibi kimsenin

106 Rene Wellek, Austin Warren, **Edebiyat Teorisi** (Çev. Ömer Faruk Huyugüzel), İzmir 1993, s.16.

kullanmadığı benzetmeler de olabilmektedir. Bu ortak tavrın içinde şâirleri farklı kılan ise, klâsik olarak addedilen mazmun ve teşbihleri farklı his ve hayal tablosu ile ortaya koymasıyla ilişkilidir.[107] Tamamen şâirin tasavvuruyla ortaya konulan bu benzetmeler şâirlerin şiir anlayışlarını belirlemede önemlidir. Çünkü benzetme yoluyla yapılan istiâre M.A.Yekta Saraç'ın ifadesiyle: "Kelimelerin temel, lügat anlamının sınırlarını aşma çabası olup kişinin iç âleminin derinliğini, sezgisinin sınırlarını, hayal gücünü yansıtır."[108]. Belâgât ilmine göre istiâreyi üstün tutan da, okuyucunun hayal dünyasına kapı açması ve metni "kendince" yorumlamaya imkan sağlamasından gelir. Bütün bunlar istiârenin belâgâtin temeli olan "icaz"la bağlantısıyla ilgilidir. Teşbih de bunun mukabili olan itnabla bağlantılıdır.[109]

Bu düşünceler çeçevesinde Fuzûlî ve Bâkî'nin sevgiliye dair unsurlarla ilgili yaptıkları benzetmeler, şâirler arasındaki farkın veya ortaklığın aynı anda görülmesi amacıyla tablolaştırılarak verilmiştir.

Şâirlerin sevgili ve ona dair güzellik unsurları ile ilgili yaptıkları benzetmeler aşağıda ayrı ayrı belirtilmiştir.

4.7.1.1. Sevgilide Yüz ile İlgili Unsurlar

Saç

Tablo 73

Saç ile İlgili Teşbih Unsurları

Müşebbeh	Müşebbehün bih	vech-i şebeh	Fuzûlî	Bâkî
Zülf, saç, kakül	Misk, anber	Koku itibariyle	Muh. 1/4; G.83/4; G.105/2;	G.402/2; G.3/5; G.6/2;
Zülf	Tuba ağacının gölgesi	Tuba ağacının gölgesi sevgilinin bedeni üzerine dökülür, tıpkı ağacın gölgesinin ağacın yanına düşmesi gibi ve yine Tuba ağacı cennette bulunur ve bir bakıma sevgilinin güzelliği cennete benzetilerek zülüf de bu güzelliğe gölge olmaktadır. Şekil ve renk itibariyle gölgeye		G.8/1

[107] Şâirlerin farklı mazmunlar bulma konusunda özel bir çaba sarfettikleri, diğer şâirlerle ortaklığa düşmekten kaçındıkları bilinmektedir. Konuyla ilgili bkz.: Bikr-i mana olarak adlandırılan özgün mazmun bulma arayışları ile ilgili bkz.: Mine Mengi, "Divan Şiiri ve Bikr-i Mana", **Divan Şiiri Yazıları**, Akçağ Yay., Ankara, 2000, s.22-29.

[108] M.A.Yekta Saraç, **Klâsik Edebiyat Bilgisi Belagat**, Bilimevi Yay., İstanbul, 2001, s.109.

[109] Belâgat ile ilgili bkz.: M.A.Yekta Saraç, **a.g.e**..

		teşbih edilir.		
Nereye gitse etrafa koku salan zülf	İçinde tütsü yanan micmer	Nereye gitse etrafa kokular saçması		K.10/2;
Dolâşık ve düğüm düğüm olan zülf	Ard arda gelen cevr, derd ve bela, âşığın başındaki bela	Şekil itibariyle uzun olan saç sevgiliyi derde salan ve ard arda gelen cerv gibidir. Yine sevgilinin zülfünün ucunda âşıklar asılıdır ve başlarından asılan âşıkların başındaki beladır. Dolâşık zülfün düğümleri ard arda gelen cefadır.		G.492/4; K.12/2; G.169/3; G.506/3;
Yasemin ve misk kokulu zülf, turra, ca'd-ı mu'anber, gîsû, kakülün kıvrımları, târ-ı külâle	Sümbül	Sümbülün şekil itibariyle lüle lüle, kıvrım kıvrım olması ve kokusu itibariyle zülf; şekil, renk ve koku bakımından sümbüle teşbih edilir.	G.179/1; K.25/2 ; G.82/5 ; G.145/5 ; G.162/4 ; G.249/2 ; Müs. 11 ; G.199/6 ;	G.492/2; G.455/2; K.24/41; G.41/2; G.305/4; G.445/5; G.532/2; K.24/4; G.84/3;
Kâkül	(Hâl u hattın milket-i Rûm üstine çektiği leşgerlerin) ser-dâr(ı)	Sevgilinin yüzü Rûm ülkesidir ve onun hal ve hatı da çok olması ilgisiyle Rûm ülkesinin askerleridir. Zülf ise bu Rûm ülkesindeki hal ve hat askerlerinin başıdır. Zülfün diğerlerine oranla daha çok ve uzun olması nedeniyle ser-dâr'a benzetilmiştir.		G. 495/4
Zülf	Dinsiz, kafir	Çok olması ve siyah rengi dolayısıyla		G.498/3;
Zülf	Kafiristan	Siyah rengi itibariyle benzerlik göstermektedir.		G.81/5;
Zülf	Küfr	Siyah rengi itibariyle benzerlik göstermektedir.	G.139/4; G.222/1; G.19/6;	
Zülf	Zünnâr	Zülf âşıkları küfre götürdüğü için küfrün alameti olan zünnâra teşbih edilmiştir.	G.80/4;	
Zülf	Saksıdaki reyhan ve sümbül(sevgili de o saksının toprağı)	saçın kıvrım kıvrım olması şekli ve kokusu itibariyle benzerlik göstermektedir.		G.3/2;
Zülf	Hattı kapatan örtü, nikab	Şekil itibariyle: Zülfün yanağı ve hattı örtmesi yönüyle örtüye benzetilir.		G.9/2; G.19/1;
Yanağın iki tarafaındaki zülüf	Suya konmuş iki taze sümbül	Renk ve şekil bakımından benzerlik gösterir.		G.12/2;
Zülf	Fitne ve kargaşalık yaratan şey, fitne çıkaran topluluk;	Âşığın gönlünde kargaşalık ve fitne yaratması bakımından ilgi kurulmuştur.	G.153/5; G.236;	G.26/2; G.77/2;

	ahir zaman fitneleri			
Zülf	Leylâ, leylî Gece, akşam, Hindu	Saçın Leylâ'ya teşbihi, bu kelimenin gece ve karanlık manası dolayısıyladır. Saçın leylî ve hindû oluşu siyah rengi itibariyledir. Yine saçın geceye teşbihi rengi itibariyledir.		G.402/4; G.412/4; G.548/1; G.27/3; G.116/4; G.150/3; G.167/2; G.53/2; G.89/2; G.188/4; G.352/1;
Zülf	Gece	Saçın renginin siyah oluşu yönüyle	G.15/2;	
Zülf	Attarın tablası	Koku saçması yönüyle		G. 71/1;
Misk kokan zülf	Hile, yalan, bela tuzağı; tuzak	Zülfün karışık, dağınık ve perişan olması âşıklar için onu derde salacak bela tuzağı haline getirmiştir. Âşık ve âşığın can kuşu için de tuzaktır.	G.143/5;	G.30/1; G.329/5;
Târ-ı mûy	Nurdan kandil	Kaşın üzerindeki kıvrımlı saçla sevgilinin alnını görenler mihrâba asılmış nurdan bir kandil gördüler. Sevgilinin mihrâba benzeyen yüzünün üzerinde alna dökülen saç şekil itibariyle kandile benzetilmiştir.		G.450/3
Zülf, turra , zülfün kıvrımları	Kemend, bend, derd ve bela kemendi	Şekil yönüyle benzerlik gösterir; zülf âşıkları bağlar tıpkı kemendin bağlama özelliği gibi.	Mk; 22/1	G. 496/3; G.506/5; G.34/1; K.27/28; G.30/5; G.126/5; G.143/2; G.145/1; G.90/3; G.207/2; G.218/5; G.90/1; G.296/4; G.445/3;
Zülfün ve kaşın gösterilmesi	Güzellik denizindeki medcezir olayına	Zülf ve kaş kara parçasına benzetilmiş bunların ara ara gösterilmesi medcezir olayı olarak belirtilmiştir.		G.43/3;
Zülf	Şebboy	Koku		G.46/1; G.184/1;
Peri zülfünü tutmak	Çin mülkünü zaptetmek	Sevgilinin saçı koku itibariyle Çin ülkesidir ve o saça ulaşmak o ülkeyi zaptetmek ele geçirmek gibidir.	G.149/4;	
Mû	Bârân-ı hüsn rişte	Şekil bakımından saçın uzun ve ince olması ilgisiyle benzerlik		G.295/1;

		göstermektedir.		
Zülfün kıvrımı	Likâ	Hokkada kıvrım kıvrım olarak bulunan lîkâ renk ve şekil bakımından benzerlik gösterir	G.62/2;	
Zülfün telleri	Çengin telleri	Şekil itibariyle	G.69/6;	
Akd-i zülf	Kilit	Gencîne-i visâle vurulan kilit. Âşığın sevgiliye ulaşma yollarını kapatması ilgisi vardır.	G.247/4;	
Durmadan akan gözyaşına dolanan zülf	Iplik gibi yağan yağmura dolanan sünbül	Gözyaşı durmadan akar ve zülf de ona dolanır tıpkı yağmura dolanan sümbül gibi. Şekil ve koku tibariyle sürekli akan yağmura ve sümbüle benzetilmiştir.		G.47/1;
Zülf	Gam bağı	Renk ve saçın çokluğu itibariyle ilgi kurulmuştur.	G.37/6	
Saç	Nâfe-i Çin	Şekil ve koku ilgisi bulunmaktadır.	G.179/1;	
Kakül	Micmerden çıkan kıvrımlı duman	Dumanın kıvrım kıvrım ve renginin de siyah olması yönleri ile benzetilir.		G. 54/5; G.50/1;
Kakül	Mumun fitilinden çıkan kıvrımlı duman	Şekil ve renk	G.58/2;	
Zülf	Zırh halkaları	Kıvrım kıvrım olması; şekil		G.71/2;
Zülf	Mumun fitili	Şem sevgilinin yüzüdür ve mum üzerinde yanan fitil de zülf gibi kıvrım kıvrımdır.	G.253/4;	
Kakül	Hüma kuşunun gölgesi	Hüma kuşunun kanadının gölgesi sevgili üzerine düştüğü için o, güzellik ülkesinin pâdişâhıdır. Hüma'nın kanadının gölgesinin düştüğü kişinin pâdişâh olması inanışı ile ilgi kurulmuştur.		G.438/3; G.218/1;
Zülf	Bir deste reyhan	Âşığın gönlü sevgilinin zülfüne yani o bir deste reyhana bağ olmuş, bağlanmıştır. Şekil ve koku ile ilgili benzetme yapılmıştır.	Müs.	G.47/3;
Uzun boyda yere doğru düşen anber kokulu zülf	Servin gölgesi, sevgilinin ardından yerlere kadar uzanan gölge	Servi boylu sevgilinin boyundan aşağıya doğru uzanan zülf renk ve şekil itibariyle gölgeye benzetilir.	G.300/1; G.294/2; G.58/6;	G.50/3;
Zülf	Serviye sarılan yasemin	Şekil ve koku; servi boylu sevgiliyi yukardan aşağıya doğru saran zülf şekil itibariyle ağaca sarılan yasemine teşbih edilir.		G.47/7;
Beyaz yanak üzerindeki kıvrımlı zülf	Eşi benzeri olmayan gösterişli tuğra	Şekil; tuğrada yer alan iç içe girift halde bulunan işaretler şekil itibariyle kıvrım kıvrım olan zülfe benzer, sevgilinin zülfü de benzersizdir, eşi yoktur. Beyaz yanağı üzerinde bulunan kıvrımlı zülf benzersizdir.		G.124/1; G.52/3; G.291/4
Zülf	Güzellik meşalesinin dumanı	Sevgili güzellik meşalesi ve onun kıvırcık zülüfleri de şekil ve renk itibariyle bu meşalenin dumanıdır.		G.99/3;
Zülfün	Kör gözdeki	Sevgilinin zülfünün hayali âşığın		G.108/4;

halkaları	siyah çember (göze sarılan siyah yemeni)	gözünün önünden gitmez ve âşık bu hayalden başka bir şey göremez. Âşığın bu görmeyen gözündeki zülfün kıvrımının hayali kör gözdeki siyah çember gibidir.		
Misk kokan zülf	Güzellik baharının bulutu	Yanağın üzerine düşen zülf güzellik baharının bulutu gibidir. Renk itibaiyle ilgi kurulmuştur.		G.111/2;
Zülf	Zincir	Âşık delidir ve deliler zincire vurulur, tıpkı âşığın sevgilinin zülfüne bağlanması gibi, yine aşığı bağlamasının yanında şekil itibariyle de zülf uzunluğu ile zincir gibi düşünülmüştür.	G.43/5; G.32/6; G.251/1; G.283/3; G.290/7; G.298/6; Tc.B.;	G.384/3; G.410/4; G.439/2; G.503/2; G.521/4; G.115/5; G.254/1; G.295/4; G.509/1;
Turra, zülf	Çengel (kullab), vefa sahiplerini avlayan kanca, ucu âşığın bağrında olan kullâb	Şekil itibariyle kıvır kıvır olan saç çengel ve kancaya benzetilmiştir.	G.278/3; G.47/5; G.241/1; G.24/1; G.158/4;	G.154/5; G.359/2;
Düğüm düğüm gîsû, turra	Çember	Kıvrımlı saç ile şekil ilgisi kurulmuştur.		K.18/44; G.428/3;
Zül Karîni	Şam	Saçın siyah olması yani rengi itibariyle ilgi kurulmuştur.	K.18/44;	
Turra	Yankesici	Âşıkların gönlünü ve aklını alması yönüyle ilgi kurulmuştur.		G.380/4;
Kıvrım kıvrım zülf	Ejderha, yılan	Saç uzunluğu ve rengi itibariyle ejerha ve yılana teşbih edilir.	G.90/6; G.73/6; G.292/5; G.157/4; G.167/5; G.229/4; G.72/3;	G.133/2; G.170/3; G.341/5; G.473/3;
Gece renkli zülf	Parlak ayın gölgesi	Sevgilinin yüzü aydır ve onu çevreleyen zülüf de onun gölgesidir. Renk ve şekil itibariyle bir alaka kurulmuştur.		G.140/4;
Zülf	(Yanaktaki benlerin hevesine kapılan gönül kuşlarını avlayan) avcı	Âşıkların gönlünü avlaması yönüyle		G. 480/3;
Zülfün kıvrımları	Aya giden yol	Şekil itibariyle ay yani sevgilinin yüzüne doğru giden yoldur.		G. 488/2;
Zülf	Dolunay etrafındaki harelere	Şekil itibariyle sevgilinin yüzü dolunay, onun etrafını örten hare de zülf'tür.		G. 190/3;
Zülf	Abnüs ağacından yapılan ayna	Şekil ve renk itibariyle yüz aynadır ve onun etrafındaki zülüf de siyah renkli çerçevedir.		G.212/3;

	çerçevesi			
Zülf	Gönül levhasındaki nakış	Şekil itibariyle kıvrımkıvrım olan zülf nakışa benzetilir.		G.213/3
Perişan zülf	Hattı saklayan ve örten damân	Zülfün yanaktaki hattı kapatması yönüyle yani şekil itibariyle ilgi kurulmuştur.		G.214/6
Zülf	Yanağı örten siyah atlas	Yanağı kapatması yönüyle atlasa ve renk itibariyle de siyah atlasa benzetilir.		G.527/3;
Zülf	Şah-bâz	Aşığı avlaması ilgisiyle		G.527/4;
Zülf	Cennetteki Selsebil çeşmesine	Yanağın üzerine düşen zülf şekil itibariyle selsebil çeşmesine benzetilmiştir. Suyun müteselsil akışı itibariyle ilgi kurulmuştur. Ayrıca bu çeşmenin cennette olması da sevgilinin yüzü ile ilgili bir kullanımdır.		G.285/1;
Zülf	Hilâl kelimesindeki lâm harfine	Iki yana düşen zülf hilâl kaşa lâm harfi olmuştur.		G.329/1;
Zülf ; Amber kokulu zülfün halkaları	Tuzak; Âşığın can kuşunun takıldığı tuzak; âşığın yolundaki tuzak	Karışık olması yönüyle şekil bakımından ilgi bulunmaktadır.	G.14/6; G.253/4; G.183/3; G205/4;	G.329/1
Zülüfteki her düğüm	Tuzaktaki yem	Zülüfte yer alan her düğüm tuzaktaki yemdir. Zülf âşıklar için bir tuzaktır ve tuzakta avlamak için bulunan yem de zülfteki düğümlere şekil bakımından benzetilmiştir.	G.298/1;	
Zülf	İrem Tavusu	Şekil itibariyle, zülfün yanağın üstünde olması onun gezintiye çıkan tavus olarak algılanmasına etkendir.		G.498/2; G.295/2;
Zülf	Fettan nergis	Kıvrımlı saç şekil itibariyle sünbüle benzetilir, fettan olması da âşığın gönlüne kargaşalık salması ilgisiyledir.		G.346/1
Zülf	Hüma kuşu ve şahbazın pençesine	Âşık o pençedeki avdır. Âşığın gönlünü avlaması yönüyle ilgi kurulmuştur.		G.364/1; G.493/4;
Zülf	Karabağ (yer ismi)	Karabağ ismindeki “kara“ sözcüğü renk itibariyle alakalandırılmıştır.		G.374/2
Siyah zülf	Yakası anber kokan kaftan	Omuzlardan aşağıya doğru dökülen ve anber kokan zülf şekil bakımından kaftana benzetilmiştir.		G.373/3;
Zülf	Büyücü, cadı	Âşığın aklını başından alması yönüyle ilgi kurulmştur.		G.380/4; G.398/2; G.434/3; G.438/1;
Hurinin zülfünün teli	Şiraze	Şekil bakımından ilgi kurulmuştur.		G.301/4;
Zülf	Peristû kuşunun kanadı (kırlangıç	Renk ve şekil ilgisiyle		G.398/4

	koşunun kanadı)			
Zülüften damlaya arak	Şebnem	Koku itibariyle		G.438/1;
Zülf	(aşığa devlet yüzü yani sevgilinin yüzünü göstermeyen) kara baht	Hem renk hem de şekil bakımından sevgilinin yüzünü âşığın görmesine engel olduğu için zülf, kara baht olarak tanımlanır.		G.458/2;
Ipek zülf	Sevgilinin üzerindeki kumaş	Tepeden aşağıya doğru uzanan saç, şekil ve yumuşaklığı itibariyle ipek kumaş olarak betimlenmiştir.		G.474/7;
Zülf	Çevgan	Şekil itibariyle benzerlik kurulmuştur.		G.341/5;
Gisû	Frengistana	Siyah renk alakasıyla ilgi kurulmuştur.		G.410/3;
Zülf	Uzun ömür, sonsuz saltanat;bi-hadd ü payan; sal-i ikbal	Saçın uzunluğu itibariyle ilgi kurulmuştur. Sevgilinin saçına erişen sonsuz saltanata ulaşır.	G.71/1; G.177/6; G.216/4;	M.3/5; G.113/7;
Zülf	Rişte-i can	Şekil itibariyle		G.82/5;
Ser-i zülf	Evvel-i şeb	Renk itibariyle		G.436/2;
Saç	Darağacı	Saçın başta yani yukarıda bulunması ve aşığı perişan etmesi yönüyle		G.502/2;
Misk kokulu zülf	Hindu-yı halka beguş	Kulağın altından kıvrılan zülf, kulağında halka olan Hindû'ya renk ve şekil ilgisi ile benzetilmiştir.		K.26/24;
Perişan zülf	Gönül kuşunun yuvası	Perişan ve dağınık olan saçın her telinde âşıkların canı asılıdır.	G.85/1;	
Turra	Çin milketine	Renk ve koku itibariyle		K.24/32;
Zülf	Kara parçası	Rengi kara oduğu için kara parçasıdır.	G.88/2;	
Yanaktaki zülfün teli	Gül bahçesinde karıncanın bıraktığı kıvrımlı yol	Şekil ilgisiyle. Sevgilinin yüzü gül bahçesi, karıncanın bıraktığı kıvrılı yol da zülftür.	G.94/6;	

Yukarıda Fuzûlî ve Bâkî'nin şiirlerinde yer alan "zülüf"le ilgili teşbih unsurları ve bunların oranlarının yer aldığı tablo incelendiğinde zülüfle ilgili yapılan teşbihlerde Fuzûlî'nin 26, Bâkî'nin 66 kendisine benzetilen kullandığı tespit edilmiştir. Şâirler, "yılan/ejderha, tuzak, ömür, misk/anber, sümbül, fitne, yalan/hile, kemend/bend, kıvrımlı duman, reyhan, servi ağacının gölgesi, zincir, kanca" olmak üzere 13 müşebbehün bihi ortak kullanmıştır. Tabloda şâirlerin kendisine benzetilen unsurlardan toplam 13'ünde ortaklık göstermelerine rağmen şâirlerin ayrı ayrı birçok kendisine benzetilen kullanması onların hayal dünyalarını yansıtması açısından önemlidir.

Şâirlerin oran bakımından birbirlerinden farklılık gösteren kullanımları Bâkî'de 14, Fuzûlî'de 1 ile "kemend-bend"dir. Yine, renk itibariyle sevgilinin saçı ile ilişkilendirilen "zülf-gece, zülf-leylî" münasebeti, Bâkî'de 11 yerde ele alınmıştır. Bununla birlikte özellikle renginden dolayı sadece saçla ilişkilendirilen ve klâsik Türk şiirinde sık kullanılan *leylî* kelimesinin Fuzûlî'de sevgilinin saçıyla hiç ilişkilendirilmeyip "gece" kelimesinin de 1 yerde kullanması dikkat çekicidir. Bâkî'nin sık tekrar ettiği söz konusu bu teşbihlerin Fuzûlî'de yok denecek kadar az olması şâirlerin tercihlerini ortaya koyması açısından önemlidir.

Zülf, şekil ve koku itibariyle, Baki tarafından "şebboy" ile 2 beyitte (G.46/1, G.184/1) ilişkilendirilmiş; Fuzûlî'de ise bu ilişki hiç ele alınmamıştır.

Zülf, yanağı kapatması, örtmesi, vücudun üstüne yayılması gibi şekil özelliğiyle nikâb, dâmen, örtü, kumaş gibi unsurlarla da ilişkilendirilmektedir. Bâkî şiirlerinde (G.19/1, G.9/2, G.474/7, G.527/3) az sayıda da olsa bu ilgiyi ele almış, Fuzûlî ise bu alaka ile ilgili bir benzetmede bulunmamıştır.

Yine zülf ile "yasemin" Fuzûlî'de hiç ilişkilendirilmezken, Bâkî,

Ol kamet üzre zülf-i semen-bûya beñzedi
Şol yâsemen ki serv-i hırâmâne sarmaşur (G.47/7)

beytinde de görüldüğü gibi şekil ititbariyle zülf'ü, "servi ağacına sarılmış yasemin"e benzetilmiştir.

Divan şiirinde âşıkları bela ve derde salması ilgisiyle zülf; derd, bela ve cevr ile ilişkilendirilerek ele alınır. Fuzûlî'de zülf'le ilgili böyle bir ilişkilendirmeye rastlanmamakla birlikte Bâkî; G.506/3, G.492/4, K.12/2, G.169/3 şiirlerinde bu alaka ile ilgili benzetmeler yapmıştır. Fuzûlî'nin zülf-bela, ard arda gelen derd ve cefa ilgisi ile şiirlerinde teşbih yapmaması dikkat çekicidir.

Şâirlerin saç ile ilgili yaptıkları teşbihlerden oranları birbirine yakın olanlar ise Fuzûlî'de 8, Bâkî'de 11 ile "sümbül" ve Fuzûlî'de 7, Bâkî'de 9 kez tekrarlanan "zincir"dir.

Her iki şâirde zülf, yaklâşık oranlarda sümbül'le ilişkilendirilmiştir, fakat Bâkî'nin:

Hâkümi ide sifâl-i sünbül ü reyhân felek
Gitmeye başdan hevâ-yı bûy-ı zülf-i dil-rübâ (G.3/2)

beytinde görüldüğü gibi zülf, saksıdaki sümbül veya,

‘Ârızuñda ol iki zülf-i girih-gîrün senüñ
Suya konmış iki garrâ tâze sünbüldür baña (G.12/2)

beytinde görüldüğü gibi yanağın iki tarafında bulunan zülf, “suya konmuş iki taze sümbül” olarak tasavvur etmesi şâirin benzetmeye orjinallik katmaya çalıştığı düşüncesini ortaya koymaktadır.

Zülf ile ilgili yapılan teşbihler incelendiğinde zülf’ün koku itibariyle misk ve anberle ilişkilendirilmesinin oranı her iki şâirde de az olmakla birlikte birbirine yakındır. Buna göre Fuzûlî: Muh. 1/4, G.83/4, G.105/2; Bâkî: G.402/2, G.3/5, G.6/2 olmak üzere toplam 3’er şiirinde zülf-misk ilgisini kurmuştur.

Tablo incelendiğinde şâirlerin tercih ettikleri teşbih unsurlarının bir çoğunun divan şiirinde sık kullanılan (çember, küfr, halka, çengel vs. gibi) unsurlar olduğu görülmekle birlikte zülf ile ilgili farklı benzetmeler yapıldığı da görülmektedir. Bunlardan Bâkî’nin,

Halka-i zülfi hayâli gözümüzden gitmez
Gûyiyâ çeşm-i ʿalîl üzre siyeh çenberdür (G. 108/4)

beytinde kıvrımlı ve siyah olan zülf, “ kör gözdeki siyah çember”e benzetilmiştir.

Yine Bâkî’nin,

Ruhsâr-ı şâf u pâki ham-ı zülf-i yârda
Âyînedür ki deste vü pervâzı âbnüs (G. 212/3)

beytinde yüz, *ayna*’dır ve onun etrafındaki zülüf de bu aynanın abonoz ağacından yapılan siyah çerçevesi’dir.

Menzil-i mâhdur ham-ı zülfi
Matlaʿ-ı mihrdür giribânı (G. 488/2)

beytinde zülfün kıvrımları (sevgilinin yüzü olan) aya giden yola benzetilmiştir.

Koku itibariyle zülfün benzetildiği misk, anber gibi unsurların yanında Bâkî’nin;

Künc-i ebrûsın hayâl it gûşe-i gül-zârı gör
Halka-i zülfin kıyâs it tabla-i ᶜattârı gör (G. 71/1)

beytinde zülfün halkaları “güzel kokular satan atarın tablası”na benzetilmiştir.

Fuzûlî'nin şiirlerinde zülf ile ilgili yapılan benzetmelerden,

Târ-i zülfüñdür mi ruhsârıñda canlar meskeni
Yâ bırakmış bir reh-i pür piç ü ham gül-zâre mûr(G.94/6)

beytinde zülfün kıvrımları, "gülbahçesinde karıncanın bıraktığı kıvrım kıvrım yol"a teşbih edilmiştir.

Yukarıda verilenlerin dışında sevgiliye ait olan güzellik unsurlarından saç ve saçla ilgili yapılan teşbihlerin oldukça çeşitli olduğu tabloda ayrıca görülmektedir.

Tablo 74

Saç ile İlgili İstiâre Unsurları

Müşebbeh	Müşebbehün bih	vech-ı şebeh	Fuzûlî	Bâkî
Zülf	(Şeyh)	Sırtına peşmîne giymesi ve el alınması		G.129/3;
Yanağın iki yanındaki zülüf	(Taze gülü kendine yatak ederek yatan insan)	Taze güle benzeyen yanağın iki tarafına düşen zülf, gülden yatak üzerine yatan insan şeklinde algılanmıştır		K.24/39;
Zülf ve turra	(Birbirleriyle el birliği eden ve Hz.Süleyman'ın yüzüğünü saklayan dev)			G.157/4;
Zülf	(Elini mushafa koyup âşıkların gönüllerini aldığını inkar eden kişi)			G.250/1;
Zülf, turra, kakül	(Oyun bozan hile yapan,beli bükülmüş yankesici, insanı aldatan kişi)		G.7/2; G.118/1;	G.33/3;
kâkül	(Aşkın kokusuyla nafe gibi olan aşığı saçının bir teline asmayan kişi)			G.536/2;
(Zülf)	Delinin bağlandığı zincir	Âşıkların gönlünü kaptırdığı ve kurtulamadığı zincir olan zülf ile şekil ilgisi kurulmuştur.		G.481/1;
Zülf	(Rişte-i cana düğüm atan kişi)			G.297/5; G.297/6;
Zülf	(Hışımla birinin elinden bir şey çeken kişi)			G.518/5;
Zülf	(Perişan hal olan kişi)			G.72/1;
Zülf	(Giriban ve güşvar olan kişi)			G.48/3;
Kâkül-i pür-tâb	(Tuzak)	Zülf, âşıkların gönlünü kaptırdığı bir tuzaktır.		G.172/1;
Zülf	(Gamze yani kan döken celladın yanında yerde			G.250/3;

	duran, yerde yer edinen kişi)			
Zülf	(gül yüzde kıvrımların oynaması şekil bakımından gülbahçesinde kanat açıp oynayan siyah karga)		G.70/1	
Zülf	(Sultân önünde başını yere koyan kişi)	Sultân yani sevgilinin tepesinden aşağılara kadar uzanan saç, şekil ilgisi ile başını sultân önünde yere koyan kişiye benzetilmiştir.		G.250/4;
Zülf	(Merhametsiz kişi)	Âşıkların gönlünü alıp onları perişan etmesi yönüyle ilgi kurulmuştur.		G.250/6;
Zülf	(Mâhdan mâhîye kadar cefa oltasını salan kişi)	Âşıkları dert ve belaya sürüklediği için ilgi kurulmuştur.		G.317/4;
Zülf	(Başların kesildiği darağacı)	Zülfün ucunda başların kesilmesi		G.356/1
Zülf ü ser-füru	(Baş eğmeyip söz dinlemeyen kişi)			G.399/2;
Yanağa değen zülf	(Yanağı öpen kişi)	Saçın şekil itibariyle yanağa değmesi saçın yanağı öpmesi olarak düşünülmüştür.		G.425/3;
Zülf	(Boynu bağlı kulları olan sultân)	Âşıkların her biri zülfte asılıdır yani boyunlarından sevgiliye bağlıdır.		G.443/2;
Turra	(Tavusa benzeyen zülf gezerken boynunu büküp güzelliği seyreden kişiler)			G.414/2;
Zülf	(Ayağı öpen bir kişi)	Şekil ititbariyle yere uzanan saç ayağı öpen kişi olarak düşünülmüştür.	G.192/1;	
Zülf	(Hatta zulüm dersi veren kişi)		G248//2;	
Zülf	(Yanağı gizleyen kişi)	Saçın yanağı örtmesi, kapaması yönüyle ilgi kurulmuştur.	Müs. 5	
Gîsû	(Eline çeng alıp ağıt yakan kişi)		G.239/1;	
Kıvrılmış zülf	(Kalem tutan kişi)		K.33/17;	
Amber kokulu saç	(Küstahlık eden kişi)		G.59/3;	
(zülf)	Şam	Renk itibariyle ilgi kurulmuştur.	G.148/3	
Kakül	(Sevgilinin aşında çizginen yani ona kurban olan kişi)		G.169/2;	

Zülf ve kaş	(Kara parçası olarak)	Renk		G.43/3
Zülf	(Köleleri olan sultân)			G.443/2;

Sevgiliye ait güzellik unsurlarından saçla ilgili yapılan istiâreler ve bunların oranlarının yer aldığı yukarıdaki tablo incelendiğinde Fuzûlî'nin 10, Bâkî'nin 23 farklı unsurla istiâre yaptığı görülür. Şâirler sadece "oyun bozan, hile yapan kişi" müşebbehün bihinde ortaklık göstermiş, diğerlerinde tamamen bireysel benzetmelerde bulunmuşlardır. Genellikle kişileştirme yoluyla yapılan istiâreler; renk, şekil, muhteva, fonksiyon, mahiyet gibi farklı alakalarla şâirin zihninde tamamen şâire ait çağrışımlarla oluşturuluğundan bazı benzetmelerin vech-i şebehi tam olarak izah edilememektedir.

Kaş

Şâirlerin sevgiliye ait unsurlardan kaş'la ilgili yaptıkları teşbihler aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 75

Kaş ile İlgili Teşbih Unsurları

Müşebbeh	Müşebbehün bih	vech-i şebeh	Fuzûlî	Bâkî
Kaş; Ebrû;	Mihrâb	Kaş kavisli olmasından dolayı mihrâba benzetilir ve secde, kıyâm, imam, kâmet, namaz, kıble kelimeleri ile tenasüb içinde kullanılır.	G.9/4; G.121/3; G.180/2; G.24/2; G.81/2; G.111/2; G.114/2; G.179/4; G.181/1;	G.116/3; K.26/22; G.450/3; G.368/3; G.212/5; G.399/ 1; G.436/5;
Kaş	Yay	Şekille ilgili olan bu benzetmede kirpiklerin ve gamzenin de ok olması bu benzerlik için zemin hazırlamaktadır.	G.35/2; G.67/3; G.150/6; G.197/5; G.238/6; G.248/4; G.266/3; G.275/7; G.277/3;	Mus.; 9/3; G.16/5; G.62/3; G.177/3; G.228/4; G.356/2; G.471/3; G.501/4; G.516/3;
Peyveste kaş	Fitne yayı	Âleme fitne salması ilgisiyle	G.129/4;	
Kaş, Ebrû,	Keman	Şekille ilgili benzetme	Muh. 1/5; G.19/4; G.216/1; G.238/4; G.282/7 ;	G.34/1; G.68/2; G.75/6; G.163/1; G.440/1; G.543/4;

				G.77/1; G.68/2; G.154/1; G.283/1 ; G.445/3; G.479/4; G.16/4;
Ebrû	Kavvâs	Şekil ilgisinin yanında gamzenin de ok olması ilgisiyle		G.68/2;
Künc-i ebrû	Gûşe-i gül-zâr	Sevgilinin yüzü gül bahçesi ve kaş da bu gül bahçesinin köşesi. Kaşın kavisli olması ilgisiyle		G.71/1;
Kaş	(Altınla yazılan Berât tuğrasındaki) altın	Şekil bakımından kaş yüzün üstünde bulunur ve tuğraya benzeyen yüzün üzerinde bulunan kaş da bu tuğranın altınıdır.		G. 5/3
Ebrû	Ebr-i bahâr-i ‘işve	Zülf güzellik yağmuru kaş da buluttur. Renk ve şekil ilgisi ile düşünülmüştür.		G.295/1;
Kaş	Râ	Kudret kâtibinin ruhsâr üzerinde yazıdığı râ’dır. Yine boy elif, kaş râ ve ağız da mim’dir ve aşığı bunlar râm etmiştir. Harflerle yapılan bu oyunların yanında şekil bakımından ilişkilendirilmiştir.		G.329/2; G.59/2; G.482/2;
Ebrû	(hatt yazı, kaş da bu yazının üzerindeki) başlık	Hat yazı, kaş da bu yazının başlığıdır. Şekil ilgisi kurulmuştur.	G.98/2	
Kaş, Ebrû,	Hilâl	Şekil bakımından	G.172/1;	G.232/2; G.293/1; G.46/5; G.59/2; G.60/6; G.64/5; G.212/5; G.253/1; G.329/1;
Kaş	Hilâl-i 'ıyd	Gece eksik, gündüz hiç görünmemesi ile alakalandırılmıştır.	K.41/3	
Kaş	Mah-ı nev	Şekil ilgisiyle	K.41/4; G.261/2;	G.67/4;
Kaş	Yeni ay	Şekil bakımından	G.270/5; G.278/4;	
Kaş	Gülistân adlı kitaptaki rubâ‹î	Ağız üzerindeki hatt ve kaş birlikte Gülistân adlı kitaptaki bir rubâîdir.		G.249/1
Kaş	Sâye-i perr-i hümâ	Sevgili güzellik pâdişâhıdır. Onun gözünün üzerindeki kaş da hüma kuşunun kanadının gölgesidir. Şekil ve renk		G.421/1

Kaş	Sûre-i nûn	Kaş, güzellik mushafı olan yüzdeki nûn sûresidir. Şekil olarak kaş nûn harfine benzer.		G.538/5
Kaş	Kıble	Kaşın kıvrımlı olması ilgisiyle alaka kurulmuştur.	G.14/2; G.287/7; G.15/6;	G.232/3
Ebrû	Tâk-ı kisrâ	Sevgilinin yüz ile birlikte birlikte kasr-ı Kayser'le de alakalandırılmasıyla yapılan benzetme şekil ile ilgilidir.		G.258/2;
Ebrû	Nev-hattaki iki mısra	Şekil ilgisiyle		G.398/9;
Hâcib	Âfitâb kelimesindeki elifin medi	Eski harflerle yazılan âfitâb kelimesindeki elif harfinin başındaki med. Şekil bakımından benzerlik sağlanmıştır.		K.25/2;
Kaş	Hançer	Şekil ilgisi	K.4/6;	
Kaş	Âşığın bağrını kazan alet	Şekil ilgisiyle benzerlik sağlanmıştır.	K.32/19	
Kaş	Beli bükülmüş ihtiyar bir keramet ehli	Kaş kavisli olmasından dolayı şekil bakımından beli bükülmüş ihtiyara benzetilmiştir.	G.9/4;	
Kaş	Kılıç	Kaş şekil bakımından sürekli âşıkların kanını dökmekten paslanan ve yine âşığın gözyaşıyla keskinleşen kılıçtır.	G.69/1; G.295/3;	
Kaş	(Sevgilinin boyuna benzeyen) Nihâl kelimesinin ilk harfi olan nûn	Eski harflerle yazıldığında "nihal" kelimesinin baş harfi olan "nun" şekil bakımından kaşa benzetilmiştir.	G.256/1; G.256/1;	
Kaş	Harâmî	Âşıkların gönlünü yağma etmesi yönüyle	G.69/2	
Hilal -ebrû kaş	Ser-hat-i meşk-i cünun	Kaş yüzün üst kısmında ve satır halindedir. Şekil bakımından ilişkilendirilmiştir.	G.232/5;	

Sevgiliye ait güzellik unsurlardan kaşla ilgili Fuzûlî ve Bâkî divanlarında yer alan teşbihler ve bunların oranlarının verildiği yukarıdaki tablo incelendiğinde "kaş"la ilgili Fuzûlî'nin 17, Bâkî'nin de 17 müşebbehün bih kullanarak teşbih yaptığı ve bunlardan 6 müşebbehün bihte ortaklık gösterdikleri görülür.

Şâirlerin ortaklı gösterdikleri müşebbehün bihler; *mihrâb, yay, kemân, mâh-ı nev, hilâl, kıble*'dir. Bunlardan *mihrâb*, Fuzûlî'de 9, Bâkî'de 7; yay Fuzûlî'de 9, Bâkî'de 9 olmak üzere birbirlerine oldukça yakın oralara sahiptirler. Ortak müşebbehün bih olan *kemân,* Fuzûlî'de 5; Bâkî'de ise toplam 13 olması oran

bakımından farklılık arz etmektedir. Yine her iki şâirin de kullandığı kaş- hilâl benzerliğine dayanarak yapılan teşbih oranı Fuzûlî'de 1 iken Bâkî'de 9'dur. Oran bakımından farkın çok olduğu görülmekle birlikte Fuzûlî'nin sadece hilâl değil aynı anlama gelen hilâl-i ‘ıyd, yeni ay ve mâh-ı nev kelimeleriyle de teşbih yaptığı dikkate alınırsa kaş-hilâl ilişkisi Fuzûlî'de 6, Bâkî'de 10 olur ve aradaki fark azalır. Burada dikkati çeken Fuzûlî'nin kelime tercihindeki farklılıktır. Ortak müşebbehün bihlerin bir diğeri de *kıble*'dir. Oranları Fuzûlî'de 3, Bâkî'de 1'dir. Belirtilenlerin dışında farklı müşebbehün bihle yapılan teşbihlerin kullanım oranları 1-2 civarındadır.

Yapılan benzetmeler, divan şiirinde yaygın olarak kullanılan teşbihler olmakla birlikte farklı tasavvurlar etrafında geliştirdikleri beyitler de vardır. Bunlardan Fuzûlî'nin,

Kâmet-i ham birle bir ehl-i kerâmettir kaşıñ
Taş oluptur gûyâ baş eğmemiş mihrâb aña (G.9/4)

beytinde kaş, kavisli olması yönüyle “beli bükülmüş bir keramet ehli”ne benzetilmektedir.

Kılıp tağyir-i sûret vesmeden yağma kılarlar dil
Harâmi kaşlarıñ resm ü reh-i nireng tutmuşlar (G.69/2)

beytinde ise kaş, “âşıkların gönüllerini yağma eden harâmîler”e benzetilmektedir.

Yine Fuzûlî'nin,

Her sehî-kad cilvesi bir seyl-i tûfan-i belâ
Her hilâl-ebrû kaşı bir ser-hat-i meşk-i cünun (G.232/5)

Tâ hatıñ üzre hâm-i ebrûlarıñ ser-germiyim
Her sözüm derd-i dil imlâsına bir ser-nâmedir (G.98/2)

beyitlerinde kaş, yüzün üstünde bulunması şekliyle “yazının başlığı” olarak düşünülmüştür.

Yüzün üstünde bulunması ilgisiyle yukarıdaki beyitlerle aynı mantık çerçevesinde, fakat farklı bir hayal etrafında geliştirilen Bâkî'nin;

Tugrası berâtuñ yazılur ekseri altun
Rûyuñda kasuñ zerd olur ise n'ola şâhâ (G. 5/3)

beytinde kaş, “altınla yazılan berât tuğrasının altını”na benzetilmiştir. Kaş, yüzün üstündedir ve bu haliyle bir yazının başlığı veya başta yazılan satır olarak düşünülür. Şekil ilgisinin yanında renk bakımından kaşın altınla ilişkilendirilmesi sevgilinin sarışın olduğu fikrini akla getirir.

Her iki şâirde de kaş’ın, yazı başlığına benzetilmesi yüzdeki ayva tüylerinin de yazı olarak düşünülmesinden kaynaklanmaktadır.

Yine Bâkî’nin,

Hatt-ı la‹liyle kaşı cânânuñ
Bir rubâ‹îsidür Gülistânuñ (G.249/1)

beytinde kaş, hatla birlikte “Gülistân adlı kitaptaki rubâ’î”ye benzetilmiştir. Bâkî ayrıca hatla ilgili yaptığı bir teşbihte burada olduğu gibi hattı da “Gülistân’daki bir rubâ’î”ye benzetmektedir.

Ya hod bir nev-hat a‹lâ dil-rübâdur
İki mısrâ‹ olupdur ana ebrû (G.398/9)

beytinde de bir önceki beyitte olduğu gibi kaş şekli ve iki tane olması yönüyle mısraya benzetilmiştir.

Ebr-i bahâr-ı ‹işvedür ebrû degüldür ol
Bârân-ı hüsn riştesidür mû degüldür ol (G.295/1)

beytinde de kaş, yağmurlu bir manzara içinde rengi ilgisiyle işveli bir bahar bulutuna benzetilmiştir.

Âfitâb üzre meger hâme-i dest-i kudret
Çekdi bir med nitekim hâcib-i rûy-ı dil-dâr (K.25/2)

beytinde sevgili âfitâb, kaş da bu âfitâb kelimesinin ilk harfi olan elifin üzerindeki med olarak düşünülmüştür. Harflerle ilgili yapılan bu tasavvurda kaşın yüzün üst kısmında olması özelliğiyle ilgi kurulmuştur.

Tablo 76

Kaş ile İlgili İstiâre Unsurları

Müşebbeh	Müşebbehün bih	vech-i şebeh	Fuzûlî	Bâkî
Kaş	(aşığı öldürmek için müjenle el birliği eden	Aşığa kastetmesi		G.177/1

	kişi)			
Kaş	(tuğra ve tevki' çeken kişi)	Sevgili aşkın sultânıdır, bütün herkes de onun hükümlerine itaat etmektedir. Kaş da bu hükmlere tuğra çekendir. Şekil ilgisiyle		G.457/2
Ebru	(kin tutan biri)			K.26/23
Ebrû-yı dil-firîb	(berât-i hümâyûn-i hüsnine nişan çeken kişi)			G.154/4
Ebru	(kıble)		G.29/6	G.262/3
(Kaş)	Yay			G.465/6
(kaş)	Müşgin hilâl		G.274/2; Tc.B; 1/III/4 Müs. 4	

Kaşla ilgili şâirlerin yaptıkları istiâre ve bunların oranlarının belirtildiği yukarıdaki tablo incelendiğinde Fuzûlî'nin 2, Bâkî'nin 6 farklı unsurla istiâre yaptığı görülür. Şâirlerin bunlardan ortaklık gösterdikleri Fuzûlî'de 1, Bâkî'de 1 olmak üzere sadece kıble'dir. Şâirler, oluşturdukları istiârelerde farklı hayallerle çeşitli tablolar sunmaktadır.

Göz ve Gamze

Şâirlerin sevgiliye ait unsurlardan "göz" ve "gamze" ile ilgili yaptığı teşbihler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 77

Göz ile İlgili Teşbih Unsurları

Müşebbeh	Müşebbehün bih	vech-i şebeh	Fuzûlî	Bâkî
Göz ; Çeşm	Mestân	Âşığın gönlünü tarumar etme ve âşığın kanını dökme özellikleriyle göze mestân denmiştir.	G.7/4; G.289/3;	K.6/4; G.338/6; G.405/2; G.21/5; G.173/1;
Göz	Âhû-yı Huten	Turra Çin ülkesi, hâl,misk, gamze, Tatar kelimeleri ile tenasüb halinde göz de renk itibariyle Huten âhû'suna benzetilmştir.		K.18/45;
Çeşm	Gazâl	Ceylanın gözlerin iri ve siyah olması ile ilgili benzerlik kurulmuştur.		G.508/7;
Göz	Âhû	Itır, misk, müşg kelimeleri ile tenasüb halinde kullanılmış, ayrıca renk ve şekil ilgisi		Mus. 8/1; G.50/4; G.402/2; G.479/2;

				G.184/3;
Çeşm-i gazâl	Âhû-yı Çîn	Renkve şekil	K.40/7;	K.26/23; G.368/2;
Göz	Mekkâr	Âşığın sinesinde yaralar açması ve aşığı kandırması ilgisi		G.56/1
Göz; Çeşm;	Nergis	Hasta uykulu, baygın bakışlı olması sebepleri ile göz nergise benzetilmektedir. Nergis benzetmesinde gül, nergis, gonca, sümbül kelimeleri ile tenasüp yapıldığı da görülür.	K.17/9; G.249/2;	G.62/1; G.276/4; G.397/2; K.24/4;
Göz	Nergis-i mestâne	Sarhoş göz baygın bakar.		G.205/1
(gözyaşı olmayan) göz	(içinde inci olmayan) sadef	Şekil	G.118/5	
Göz	Nergis-i şehlâ	Gözün şehla bakması ile ilgili alaka kurulmuştur.		G.67/3; G.305/3; G.378/4;
Göz	Hûnî	Gamze, oklarını salarak âşıkların canına kastetmektedir.		G.77/1; G.90/2; G.383/4; G.539/2;
Çeşm	Bâz	Şekil ve fonksiyon		G.317/3
Göz	(Elinde yay ve ok bulunan) iki Türkman	Kaş ve kirpikler ok ve yaydır. Göz de elinde ok ve yayı bulunan Türkman'dır. Âşığın kanını dökmesi ile alaka kurulmuştur.		G.77/1
Göz	Âhû-yı merdüm-şikâr	Fırlattığı gamze okları ile dakikada bin kişi öldürmesi yönüyle		G.90/2
Göz	Harâmî	Âşığın aklını ve kararını yağmalaması ilgsiyle		G.182/2; G.372/2;
Göz	(Süzülen iki) Şâhîn	Kaşlar şahinin kanatları gibi düşünülür. Yine şahin olan göz âşığın gönül kuşunu avlar.		G.260/4; G.499/3
Çeşm	Katil Rüstem	Aşığı katl etmesi		G.133/3
Çeşm	Kahraman	Göz, gamzeden aşığı katl etmek için ok ve hançer çeken Kahraman'dır.		Kt. 6 /1
Göz	(Gamzesı amânsuz) Tâtâr	sabr u selâmet mülkünü târâc etmesi yönüyle		G.380/6;
Çeşm	Sihirbaz	Siyah zülfü ejderha gibi göstermesi		G.170/3
'Ayn	Câdû	Sâhir ve mekkâr kelimeleri ile tenasüb yapılarak cadıya benzetilen göz, ahir zamanda fitne çıkarması ve âşığın aklını başında alması ilgisi ile alakalandırılmıştır.		G.170/3; G.380/4;
Gözün beyazı	gurre-i subh-ı sa'âdet	Renk itibariyle		K.4/8
Gözün sevâdı	sürme-i çeşm-i cihân-bîn	Renk itibariyle		K.4/8

Çeşm	Fettân	Alemde fitne koparması, ilgisiyle	G.9/6;	G.272/3; G.393/4;
Çeşm	Fitne	Sihir kelimesi ile tenasüb yapılarak alemde fitne çıkarması ilgisiyle ele alınmıştır.	Muh.2/1;	G.242/6
Çeşm	Âşûb	Alemde kargaşalık çıkarması ilgisiyle		G.242/6
Göz	Ayyâr	Âşığın gönlünü alması yönüyle	Tah.1/4;	
Göz	Baygın, güçsüz	Göz baygın bakar ve âşıkların gönlü de gözün baygın oluşu sebebiyle hastadır.		G.473/2
Merdüm	(zekat veren)mü'min	gamzenin peykanını aşığa sadaka olarak vermesi yönüyle	G.38/4	
Çeşm	Cellâd	Âşığın canına kast etmesi yönüyle	G.22/6	
Çeşm	Bîmâr	Gönlü hasta olan âşık karanlık bir köşede kalmıştır, tıpkı kaşın gölgesi altında bulunan göz gibi		G.485/6
Göz	Bâdâm	Şekil yönüyle		G.460/2

Sevgiliye ait güzellik unsurlarından göz ile ilgili yapılan teşbihler ve bunların oranlarının gösterildiği yukarıdaki tablo incelendiğinde Fuzûlî'nin toplam 8, Bâkî'nin 28 müşebbehün bih ile teşbihte bulunduğu görülmektedir. Her iki şâir göz ile ilgili teşbihte bulunurken mestân, nergis, âhu-yı çin ve fitne olmak üzere 4 benzetilende ortaklık sağlamıştır.

Yapılan benzetmelerde Bâkî'nin en fazla kullandığı müşebbehün bihler sırası ile âhu (9), nergis (8), mestân(5)'dır. Bunların dışındakilerin oranları tablodan da görülüğü gibi 1 ve 2 şeklindedir. Fuzûlî'de ise mestân ve nergis ile ilgili toplam 2'şer benzetme yapılmakla birlikte yapılan diğer teşbihlerin oranı 1'dir.

Sevgilinin gözü ile ilgili yapılan benzetmeler klâsik Türk şiirinde yaygın olarak kullanılan benzetmeler olmakla birlikte şâirlerin hayal gücü etrafında geliştirilerek farklı sayılabilecek birkaç benzetmeye rastlanmaktadır.

Fuzûlî'nin,

Gamze peykânın eder âşıka çeşmiñ sadaka
Öyle kim merdüm-i mün'im vere muhtâca zekât (G.38/4)

beytinde merdüm, zekat veren mü'min kişi'ye benzetilmiştir.

Bâkî'nin,

Beyâzı gurre-i subh-ı sa'âdet
Sevâdı sürme-i çeşm-i cihân-bîn (K.4/8)

beytinde gözün beyazı, “gurre-i subh-ı sa’âdet”e; sevâdı da “sürme-i çeşm-i cihân-bîn”e benzetilmiştir.

Tablo 78

Göz ile İlgili İstiâre Unsurları

Müşebbeh	Müşebbehün bih	vech-i şebeh	Fuzûlî	Bâkî
(göz)	nergis-i hûn-rîz	Âşıkların canına kastetmesi yönüyle hûn-rîz olan göz baygın bakması ile de nergise benzer		G.86/1
(göz)	Nergis-i mest	Baygın ve sarhoş gibi bakması yönüyle ilgi kurulmuştur.		G.184/3
Çeşm	(Ham-ı ebrûyu mesken tutan kişi)	Göz şekil olarak kaşın altındadır. fitne olan ve kıvrımlı kaşın altında mesken tutan göz orada bulunduğundan beri fitne ve kargaşalık köşe bucak saklanmaktadır. Şekil ilgisi kurulmuştur.		G.242/6
(göz)	nergis-i câdû			G.16/1
Göz	(Âşığın kanını içmek isteyen kişi)		G.246/5	
Göz	(Aşığı öldürmek için hançer çeken kışı)		Mt. 12;	
Çeşm	(Köle olan nergisin efendisi)	Gülbahçeisinde bulunan nergis ancak senin kölendir ve sen onun efendisisin diyerekbaygın bakış bakımından nergisten daha üstün tutulmuştur.		G.443/1

Sevgilinin güzellik unsurlarından olan göz ile ilgili yapılan istiârelerin ve oranlarının yer aldığı yukarıdaki tablo incelendiğinde Fuzûlî’nin 2, Bâkî’nin 5 farklı unsurla istiâre yaptığı görülür. Şâirler arasında ortaklık sağlanan müşebbehün bih bulunmamakla birlikte yapılan istiâreler şâirlerin farklı tahayyülleri etrafında oluşturularak sunulmuştur.

Sevgiliye ait güzellik unsurlarından göz ile birlikte düşünüldüğünden şâirlerin divanlarında yer alan “gamze” ile ilgili teşbih ve istiâre unsurları da ayrıca incelenmiştir. Buna göre şâirlerin gamze ile ilgili yaptığı benzetmelerin yer aldığı tablo aşağıda verilmiştir.

Tablo 79

Gamze ile İlgili Teşbih Unsurları

Müşebbeh	Müşebbehün bih	vech-i şebeh	Fuzûlî	Bâkî
Gamze	‘Ayyâr	Dolandırıcı ve hırsız olan gamze, âşığın gönül nakdini alır, akılsız ve sarhoş eder.		K.3/39; G.95/6;
Gamze	Mestân	Sarhoş olması gamzeyi cesur kılar ve aşığa oklarını çeker, yine süzgün süzgün bakması yönüyle ilgi kurulur.		K.12/6;
Gamze	Tâtâr	Amansız olması, sabr ve selâmet ülkesini yağmalaması, kan dökmesi, ceng etmesi gibi alakalarla ilgi kurulmuştur.		K.18/45; G.380/6; G.414/4; G.484/3; G.242/2;
Gamze	Câdû	Fitne çıkarması, âşığın aklını meftûn etmesi yönleri ile alaka kurulmuştur.		Mus. 8/1; G.253/1; G.491/1;
Gamze-i merdüm-küş	Kassâb	Aşığı kurban etmesi yönüyle	G.158/7	
Gamze	Hûn-rîz	Kan dökmesi yönüyle		G.30/5
Gamze	Fettân	Âşığın gönlünü yakıp yıkması, cenge durması yönüyle		G.33/5; G.229/1;
Gamze	Tig-zen	Âşığın kanını dökmesi yönüyle		G.68/2
Gamze	Ok	Âşığın gönlüne saplanması , av olan aşığı avlaması ve kan dökmesi ilgileri ile alaka kurulmuştur.	G.19/4; G.108/6; Muh. 1/4;	G.91/3; G.109/1; G.272/3; G.376/2; G.516/5; G.543/5;
Gamze	Hadeng	Âşığın gönlünü delip, kan dökmesi yönüyle	G.110/3; G.184/3; Müs.12;	G.486/1
Gamze	Mekkâr	Âşığın aklını başından alması		G.380/4
Sarhoş gamze	(Yüz parça olan âşığın gönlüne zulm yapmaktan vazgeçmeyen ve mülkünün harap olduğunu farketmeyen) Pâdişâh	Sarhoş olan ne yaptığını bilmez ve gamze de sarhoş cesareti ve bilmezliği ile âşığın gönül mülküne sürekli zulmeden pâdişâhtır.	G.116/5;	
Gamze	Kâfir	Mazlum ve günahsızları yani aşığı katletmesi yönüyle		G.411/2
Gamze	Ser-tîz (Keskin kılıç)	Kan dökücü olması yönüyle		G.86/1
Gamze	Dârû-yı hûş-ber (Aklı baştan alan ilaç)	Âşığın aklını başından alıp, aklı yok ettiği için		G.95/6
Gamze	(Hançeriyle ağyara hücum eden, yani kafirlere kılıç çeken) Pâdişâh-ı	Sevgili gamzesini ağyara yani kafire yöneltmiştir, bu haliyle tıpkı kafirleri kılıçtan geçiren Rûm Pâdişâhıdır.		G.326/1

	Rûm			
Gamze	Tîr	Âşığın canına kasd etmesi, bağrını delip kan dökmesi ve âşığın ten ikliminin hakimi (hep âşığın bağrında) olması yönleri ile ilgi kurulmuştur.	G.9/6; G.118/2; G.294/5; Muh. 1/5;	G.118/1
Tîr-i gamze	hâr	Âşığın parçalanmış ve delik delik olan kanlı bağrı gül, gamze ise renk ve şekil ilgisi ile dikendir.	G.118/2	
Gamze	Tîğ	Aşk ehlini katledip, âşığın cismine saplanıp gönlünü yüz parka yapması yönüyle	G.19/1; G.142/1; G.282/4; G.161/3;	
Gamze	(Gam derbendinde elleri tîr ve kemanlı) reh-zen	yağma etmesi		G.102/2
Gamze	Rüstem	Öldürücü olması		G.133/3
Gamze	Hançer-i elmâs	Keskin olması		G.383/4
Gamze-i bürrân	Tîg-i kâfir	Şekil		G.137/4
Hançer-i gamze-i hün-rîzüñ	Tîg-i Hayder	Kan dökmesi yönüyle, ayrıca Hz. Ali'nin lakabıdır ve beyitte de Hz. Osman adı ile de tenâsüb yapılmıştır.		G.144/3
Gamze	Kattâl	Kan dökmesi yönüyle	G.296/6;	G.151/1; G.348/8
Gamze	Hun-hâr	Kan dökmesi yönüyle	G.289/3	
Gamze	Katil	Âşığın kanını dökmesi yönüyle	G.127/6; G.262/5;	
Gamze	(Ecel celladının kılıcından daha keskin) Kılıç	Âşığın canına kast edip kan dökmesi ilgisiyle	G.124/6; G.127/6;	
Gamze	Hançer	Âşığın canını alması, âşığın gözyaşı denizinden inci çıkarması ve gönül cambazının çembere benzeyen turradan kendini keskin hançere atması hayalleri etrafında geliştirilen bir ilgi kurulmuştur.	K.4/5; G.149/4; G.231/6;	G.144/3; G.386/5; G.428/3;
Gamze	Sinân(mızrak, süngü)	Âşığın gönlüne saplanması		G.134/7; G.68/4;
Gamze	Hûnî	Kan dökmesi		G.102/3
Gamze	Tîg-i bürrân	Âşıkların canına kastetmesi		G.393/1
Gamze	Nîze	Şekil		G.161/1
Gamze	Nâvek	Âşıkların gönlüne değmesi	G.160/2	
Gamze	Gammâz	Aşığı perişen etmesi ilgisiyle		G.161/3;
Gamze	Demirci Gave	Âşıkları perişan etmesi ilgisiyle	G.244/6	
Gamze	Düzd (hırsız)	Can evinden hânümânı alması yönüyle		G.182/3
Gamze	Şemşîr	âşığın sinesini parça parça etmesi yönüyle		G.104/3; G.155/1;

				G.211/2;
Gamze	Sayyâd	Âşığın gönül kuşunu avlaması yönüyle		G.412/3
(Görünmeden sürekli âşığın kanını içen) gamze	(Başkalarına göstermeden bade içen) Zahid	Zahid kimseye görünmeden bâde içer tıpkı gamzenin sürekli âşığın kanını içmesi gibi	G.77/5	
Gamze	(gönülleri yağma eden askerlerin) kılıç (ı)	Âşıkların gönlünü yağma etmesi yönüyle	G.174/2	
Gamze	(kaş mihrabında saf tutan kirpiklerin) imam	Kaş mihrap, kirpikler de saf tutan cemaat ve onların imamı da gamzedir.	G.180/2	
Gamze	Tîr-i kazâ	âşığın cismi, hadeng-i gamzeden korunamaz, tıpkı kalkanın kaza oklarından kişiyi esirgeyememesi gibi	G.110/3	
Gamze peykânı	(ehl-i nazarın gedâdan esirgemediği) nakd	Göz, gamze okunu gedâ olan âşıktan esirgemez, tıpkı ehl-i nazar (göz)ın gedâya verdiği nakd gibi	G.110/1	
Gamzenin hayali	Harâmî	Âşığın gönlünü viran etmesi yönüyle	G.198/3	
Gamze	Afet	Kıyamet günü çıkacak fitneler kasdolunmakta ve ayrıca kavga çıkarması ilgisiyle alaka kurulmuştur.		G.348/1

Sevgiliye ait güzellik unsurlarından gamze ve onunla ilgili teşbihlerin ve oranlarının yer aldığı tablo incelendiğinde Fuzûlî'nin 20, Bâkî'nin ise 31 müşebbehün bih ile teşbih yaptığı görülür. Şâirlerin gamze ile ilgili yaptığı teşbihler divan şiirinde gamze'yle ilgili yaygın olarak yapılan şekil, mahiyet ve fonksiyonla ilgili benzetmelere paralellik göstermekle birlikte şâirlerin sadece *ok, tîr, kattal ve hançer* olmak üzere toplam 4 müşebehün bihte ortaklık göstermesi her iki şâirin tercihlerinin birbirinden farklı olduğunu gösterir.

Kullanım oranı bakımından şâirlerin en fazla tercih ettiği ok, Bâkî'de 6 iken Fuzûlî'de 3'tür. Bâkî, gamze-Tatar ilişkisiyle toplam 5 yerde teşbihte bulunurken Fuzûlî, gamze-Tatar ilgisini hiç kullanmamıştır. Ayrıca Fuzûlî'nin gamze'yi ilişkilendirdiği *tîğ* ve *tîr* ile ilgili benzetmeler en fazla kullandığı teşbihlerdir. Bâkî ise tîğ ile ilgili hiç benzetme yapmamış, tîr ile ilgili de 1 yerde teşbihte bulunmuştur. Şâirlerden birinin sık kullandığı teşbihi diğerinin hiç kullanmaması veya çok az kullanması yine tercihlerinin farklılığını ortaya koyar.

Tablo incelendiğinde şâirlerin tercih ettikleri müşebbehün bihler çeşitlilik göstermekle birlikte yukarıda belirtilenlerin dışındakilerin kullanım oranlarının 1 veya 2 olduğu görülmektedir.

Yapılan teşbihlerden farlı hayal etrafında yapılan benzetmelere örnek olabilecek kullanımlar şunlardır:

Fuzûlî'nin,

Gamze peykânın gözüñ ben mübtelâdan saklamaz
Sarf eder ehl-i nazar nakdin gedâdan saklamaz (G.110/1)

beytinde gamze, gözün peykânını âşıktan esirgememesi ilgisiyle "nazar ehlinin dilenciye verdiği nakd"e teşbih edilmiştir.

Mihrâb imiş kaşıñ ki aña karşı kipriğiñ
Saf saf durur kıyâma kılıp gamzeni imâm (G.180/2)

beytinde gamze, "kaş mihrabında saf tutan kirpiklerin imamı"na teşbih edilmiştir.

Gamzen görünmeyib göze kanlar içer müdâm
Zâhid kimi ki bâdeni elden nihân içer (G.77/5)

beytinde görünmeden sürekli âşığın kanını içen gamze, tıpkı başkalarına göstermeden bade içen zâhid gibi düşünülmüştür.

Lâht lâht olmuş iken gamze direfşini çekip
Çâre-sâz olmadı bir gün ten-i gam-fersâya (G.244/6)

beytinde de gamze Demirci Gave'ye benzetilmiştir.

Bâkî'nin,

Geh bî-dil ü bî-hûş ider geh mest ü geh medhûş ider
ʿAyyâre-i gamzeñ gamı dârû-yı hûş-ber kendidür (G.95/6)

beytinde gamze, âşığın aklını başından alması yönüyle dârû-yı hûş-ber'e teşbih edilmiştir.

Çeşmüñ şu resme 'âşıkı gamzeñle katl ider
Bir nâ-tevânı tîg ile şan Rüstem öldürür (G.133/3)

beytinde gamze, âşıkları öldürmesi yönüyle "Rüstem"e teşbih edilmiş

Agyâra kıldı hançer ile gamzesi hücûm
Küffâra çekdi tîgını san pâdişâh-ı Rûm (G.326/1)

beytinde de gamze, hançeriyle ağyara hücum etmesi yönüyle kafirlere kılıç çeken Pâdişâh-ı Rûm'a teşbih edilmiştir.

Yukarıda örnek olarak verilen benzetmelerin dışındakiler belirtildiği gibi klâsik Türk şiirinde gamze için kullanılan yaygın benzetmelerdir.

Gamze ile ilgili yapılan istiâreler ve benzetme unsurları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 80

Gamze ile İlgili İstiâre Unsurları

Müşebbeh	Müşebbehün bih	vech-i şebeh	Fuzûlî	Bâkî
Gamze	(Sevgilinin gözüne kimseyi iliştirmeyen kişi)			G.67/3
Gamze	(Alemi gözetleyen kişi)			G.68/4
Gamze	(Şemşir-i cevher-dâr takınan kişi)			G.71/2
Gamze	(Âşığın gönlünde yara açan kişi)			G.73/4; G.199/1;
Gamze	(Kılıç)			G.90/2; G.137/4; G.145/1;
Gamze	(Âşığın gönlünü yağma eden kişi)		G.134/6	
Gamze	(Hançer çeken kişi)			G.437/3
Gamze	(Ehl-i aşka katl eden kişi)		G.142/1	
Gamze	(Tigin çeken kişi)		G.12/6	
Gamze	(Kan dökmekte mâhir olan kişi)		G.75/2	
Gamze	(Âşığın bağrını söküp kanını içen kişi)		G.191/5; G.246/5; G.252/7	
Gamze	(hançer)	Kan dökmesi yönüyle		G.356/1
Gamze	(tîg u hançer çeken kişi)	Sevgiliyi koruyup gözetmesi sebebiyle		Kt. 6

Gamze ile ilgili yapılan istiâreler ve bunların kullanım oranlarının belirtildiği tablo incelendiğinde Bâkî'nin 8, Fuzûlî'nin 5 farklı unsurla istiârede bulunduğu ve şâirlerin bunların hiç birinde ortaklık göstermediği görülür. Yapılan istiârelerde genellikle âşığa zulm ve eziyet etmesi ilgisiyle kişileştirilen gamze, şâirlerin çeşitli tasavvurları çerçevesinde sunulmuştur.

Kirpik

Tablo 81

Kirpik ile İlgili Teşbih Unsurları

Müşebbeh	Müşebbehün bih	Vech-i şebeh	Fuzûlî	Bâkî
Müje; Müjgân	Tig	Şekil ilgisiyle		G.50/4; G.68/4;
Müje	Nîze	Âşığın gönlünü yaralaması ve şekil benzerliği		K.12/6; G.154/5;
Kirpik	İncinin dizildiği ip	Âşığın inciye benzeyen göz yaşlarını dizdiği ip. Şekil bakımından		K.18/47
Müje	Şemşîr-i bürrân	Âşığın gönlünü alması yönüyle		G.50/4
Müje	Neşter	Tanburun telini mızrâb nasıl inletiyorsa neştere benzeyen kirpik de âşığın can damarını inletmektedir. Şekil ilgisi		G.125/2
Müje; Müjgân	Tîr	şekil benzerliği		G.77/1; G.161/1; G.163/1; G.177/3; G.365/2; G.394/3; G.325/4; G.155/1; G.34/1;
Müje	Mızraklı süvari	Saf saf duran kirpikler şekil ve âşığın canına kast etmesi ilgisiyle alakalandırılmıştır.		G.229/1;
Müje; Müjgân	Ok	Ok âşığın teni, ciğeri ve gönlüne saplanır. Şekil ilgisi	K.4/5; G.217/2; G.198/1;	G.439/1; G.516/5;
Müje	Âbnûs ok	Abnus siyah, kuvvetli sert bir ağaçtır. Renk ve şekil ilgisi	G.89/2	
Müjgân; Müje	Nâvek	Âşığın gönlünü parça parça etmesi ve bağrını delmesi ilgisiyle birlikte şekil ilgisi vardır.	G.53/2; G.181/1; G.282/4; G.298/1	G.356/2; G.104/2;
Müjgân	Hûnî	Âşığın kanını dökmesi	K.4/13	
Müje	Âteşin bir mil	Ateşte kızdırılan demir göze çekilerek göz kör edilir. Sevgili de kanlı kirpiklerine kendinden başkasına bakmasını önlemek için âşığın gözüne mil çektiriyor.	G.78/8	
Müje; Müjgân;	Hançer	Âşığın canına kast etmesi ve şekil ilgisiyle	G. 283/5; G.128/1; G.149/1	
Nevk-i müjgân	Celladın kılıcı	Sevgili âşığın canına kast eden cellat, kirpik de onun kılıcıdır.	G.73/4	

Sevgilinin güzellik unsurlarından olan kirpik ile ilgili Fuzûlî ve Bâkî divanlarında yapılan teşbihler ve bunların oranlarının yer aldığı yukarıdaki tablo incelendiğinde; Fuzûlî'nin 7, Bâkî'nin 9 farklı müşebbehün bih ile teşbihte bulunduğu görülmektedir. Şâirler müşebbehün bihlerden sadece "ok" ve "nâvek" kelimelerinde ortaklık göstermiştir.

Kulanım oranları incelendiğinde ise Bâkî'nin kirpikle ilişkilendirdiği "tîr" kelimesi ile toplam 9 farklı beyitte teşbih yapmasına karşın Fuzûlî kirpiği "tîğ" kelimesiyle değil, kelimenin Türkçesi olan "ok"la toplam 5 yerde teşbih yapmıştır. Fuzûlî *nâvek* kelimesi ile 4, *hançer* kelimesi ile 3 yerde benzetme yapmıştır. Her iki şâirde bunların dışında yapılan teşbihlerin oranları 1-2 şeklindedir.

Genellikle şekille ilgili yapılan benzetmelerden farklı addedilebilecek olan Fuzûlî'nin aşağıda verilen şiirinde görülür.

Ey Fuzûlî bakmayam tâ gayra her hûnin müje
Âteşin bir mildir kim çeşmime gayret çeker (G.78/8)

Beyitte kanlı olan her kirpik, âşığın gözüne çekilen âteşin bir mil olarak düşünülmüştür.

Tablo incelendiğinde şâirlerin tercih ettikleri müşebbehün bihler; *ok, tîr, tîg, kılıç, nâvek, hançer, bürrân* kelimeleridir ve bu kelimeler şekille ilgili yapılan benzetmeler olmakla birlikte Klâsik Türk Şiirinde kirpik için yaygın olarak kullanılan benzetmelerdir.

Tablo 82

Kirpik ile İlgili İstiare Unsurları

Müşebbeh	Müşebbehün bih	Vech-i şebeh	Fuzûlî	Bâkî
Müje	(kaş ile elbirliği edip aşığı öldürmek isteyen kişi)	Aşığa kast etmesi ilgisiyle		G.177/1;
Müje	(ok)	Şekil ilgisi	G.169/5;	G.423/2;
(ok)	Müje	Şekil	G.254/4	
Müje	(inci delen usta)	Şekil		G.501/2;
Müjgân	(âlemi gözetleyen kişi)			G.68/4;

Saff-ı müjgân	(saf saf dizilen asker)	Şekil ilgisi		G.178/4;
Müjgân	(va'de veren kişi)	Âşığın ciğerinin kanını içmek için ona va'de vermektedir	G.282/3;	
Kirpik	(namaz kılmak için saf tutan cemaat)	Kaş mihrâb, gamze imân, kirpik de şekil olarak yan yana dizilen cemaat	G.180/2	

Şâirlerin kirpik ile ilgili yaptıkları istiâreler ve bunların oranlarının yer aldığı yukarıdaki tablo incelendiğinde Bâkî'nin 5, Fuzûlî'nin 4 farklı unsurla istiârede bulunduğu ve bunlardan 1'inde ortaklık sağladıkları görülür. Farklı hayaller etrafında genellikle kişileştirilerek yapılan istiâreler çoğunlukla şekille alakalı benzetmelerdir.

Yüz

Sevgiliye ait güzellik unsurlarından "yüz" ile ilgili yapılan benzetmeler ve unsurları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 83

Yüz ile İlgili Teşbih Unsurları

Müşebbeh	Müşebbehün bih	Vech-i şebeh	Fuzûlî	Bâkî
Şahid-i nusret Yüz; Rû; Meh-lika;	Güneş; Hûrşîd; Âfitâb; Gün;	Rengi ve parlalığı cihetiyle alaka kurulmuştur.	K.14/18; G.58/1;	K.7/29; K.25/4; G.35/5; G.8/1; G.401/2; M.1/2/8; G.188/2; G.355/1; G.401/1;
Çehre; Rû; Sima; Ruy; likâ	Mâh	Parlaklığı ve yuvarlaklığı ile ilgilidir. Aynı zamanda hat ve hal de ayın üzerindeki lekeler olarak tsavvur edilir.	G.228/5; Müs. 1/5; G.140/5; G.150/1; G.247/3; G.228/7;	G.493/2; G.41/2; G.191/4; G.537/1; G.401/3; G.46/5; G.465/1; G.485/3; G.508/6
Ruy	(Hat bulunan) sayfa	Ay yüzlü sevgiliye güneş vurunca etrafı sarı renk alması tezhip edilmiş olarak algılanmaktadır. Yine sevgili sevilecek çağa geldiğinde ayva tüyleri çıkar. Yüz yazıya benzetilen bu hat için hazırlanmış bir sayfadır.	G.150/1;	
Nusret yüz;	Âyîne;	Parlaklığı ilgisiyle		K.9/12;

Ruy; Yüz;				K.17/7; G.463/1; G.258/1; G.260/1; G.392/4;
Likâ	Hz. Yuzuf’un yüzü	Yusuf ve likâ kelimeleri bir arada kullanılarak güzelliğin timsali olan Hz. Yûsûf ile sevgilinin yüzü arasında benzerlik kurulmaktadır.		G.64/2; G.39/3;
Yüz; Çehre;	Gül; Açılmış gül	Renk ve şekil ilgisiyle	K.3/5; G.70/1; G.175/9; Müs.1/19; K.18/36	G.2/3; G.9/3; G.22/1; G.25/4; G.66/3; G.159/4; G.287/4; G.295/3; G.447/3; K.24/4; G.35/5;
Yüz; Ruy	Gülşen; Gül-zâr Gül-sitan	Renk ilgisiyle birlikte sevgiliye ait unsurların gül bahçesindeki gonca, sümbül, nergis, lâle vs. ile benzerlikleri ve bunların sevgilinin yüzünde bulunması ilgisiyle alakalandırılmıştır.	G.70/1	G.159/3; G.380/1; G.243/2,
Yüz	Gül-i ra'nâ	Güzelliği ve rengi itibariyle	G.228/1;	
Dîdâr	Sümbül	Gül bahçesine gelen sümbül kulağına jâleden küpe takar. Gül bahçesi olan sevgilinin yüzü olan sümbül ve üzerindeki jale şekil olarak küpe takan sevgilinin yüzüne benzer.		K.24/6;
Çehre	Semen	Renk bakımından		G.284/3;
Yüz	Şems-i duha (kuşluk güneşi)	Âlemi süslemesi ve aydınlatması, parlaklığı ilgileriyle alakalandırılmıştır.		G.65/1;
Yüz	Kıble	Sevgilinin eşiği âşıklar için Mescid-i Aksâ’dır. Yüz kıble ve kaş da mihrâbdır.		G.116/4;
Yüz	Ka’be	Kâ’be’nin görüldüğü an edilen dua kabul olacağından âşık sevgilinin yüzünü görünce kabul olur diye kavuşma duası ediyor.		G.333/7
Dîdâr	Cennet; Hurrem	Âşıkların cenneti sevgilinin yüzüdür.	G.96/2;	G.355/3; G.485/5;
Sevgilinin bir kez yüzünü görmek	Güneş kursı gibi yüzbin filoriye değer	Sevgilinin yüzünü bir kez dahi görmeye maddî değer biçilmiş ve yüz bin flori değer bulunmuş. Yine güneş ve kurs		G.511/2;

		kelimeleri de parlaklık ve yuvarlaklık ilgisiyle yüz ile alakalandırılmıştır.		
(Sevgilinin destar giymiş)yüzü	(beyaz bulutlar la etrafı kaplanmış) ay	Sevgilinin yüzü yuvarlaklığı ve parlaklığı ile ay gibidir ve sevgili başındaki sarıkla da etrafı bulutlarla kaplı aya benzer. Şekil ilgisi		G.482/3;
(Sevgilinin camdan gösterdiği)yüz	(şeref burcunda doğan ve parlayan)baht yıldızı	Şekil olarak sevgili camdan ara ara yüzünü göstermektedir ve aralıklarla görünen yüz yanıp sönen, parlayan baht yıldızı gibi düşünülmüş. Parlaklık ilgisiyle yıldıza benzetilmiş.		G.401/4;
Yüz	Evvel bahar	Ağız gonca, göz nergisdir. Yüz de bu çiçekleri barındıran bahar mevsimidir.		G.516/3; G.99/1;
Ruy	Berât tuğrası	Tuğranın yuvarlak olmasından dolayı şekli ilgisiyle. Yine Berât tuğraları altınla yazılır diyerek kaşın şekil bakımından yüzün üstünde olması ilgisiyle kaş da bu tuğranın başındaki altın başlıktır.		G. 5/3;
Çehre	Sipah-ı Rûm	Sevgilinin çehresinin hayali âşığın yaş dolu gözlerinde yer etmiştir. Sanki bu gözyaşı denizini almak için toplanan Rûm askerleri gibidir. Rûm renk itibariyle çehreyle ilişkilendirilmiştir.	K.14/1;	
Yüz	Nur	Parlaklık ilgisiyle		G.498/3
Dîdâr	Devlet	Güzelliği ve saadet vermesi ilgisiyle	G.240/7; G.291/1; G.249/7;	
Ruy	Şem’	Aydınlık ve parlak olması ilgisiyle	G.170/1; G.298/5;	
Didâr	(Alemin en leziz) ni’met	Güzelliği ilgisiyle	G.65/66;	

Sevgiliye ait güzellik unsurlarından olan yüz ile ilgili Fuzûlî ve Bâkî divanlarında yer alan teşbihler ve bunların oranlarının yer aldığı yukarıdaki tablo incelendiğinde Fuzûlî’nin 11, Bâkî’nin 18 müşebbehün bih kullandığı ve şâirlerin bunlardan; *güneş, mah, gül* ve *cennet* olmak üzere 4’ünde ortaklık sağladıkları görülür.

Yüz’ün benzetileni olarak Bâkî en fazla “ âyîne”yi kullanmış ve toplam 11 yerde yüz ile ayna’yı ilşkilendirmiştir. Fuzûlî ise *âyîne’*yi yüz’ün benzetileni olarak hiç kullanmamıştır. Yine güneşle ilgili Bâkî, toplam 9 yerde teşbihte bulunurken

Fuzûlî'nin sadece 2 yerde aynı kelime ile teşbih yapması tercihlerinin farklılığını gösterir.

Şâirlerin oran bakımından birbirlerine en yakın olan müşebbehün bih ise *mah* ve *gül* kelimesi ile yapılan teşbihlerdir. Bâkî'de 9, Fuzûlî'de 6 beyitte yüz, şekli ve parlaklığı ilgisiyle "mah"a teşbih edilmiştir. Oranı yakın olan diğer müşebbehün bih ise Bâkî'de 11, Fuzûlî'de 5 beyitte yapılan "gül" ile ilgili benzetmedir. Bunların dışında yüz ile ilgili teşbihlerde kullanılan müşebbehün bihlerin kullanım oranı genellikle 1-2 olmakla birlikte yüz ile ilgili yapılan teşbihlerin hemen hepsi Klâsik Türk Şiirinde yaygın olarak kullanılan teşbihlerdir.

Yaygın kullanılan teşbihlerle birlikte farklı hayal etrafında geliştirilen Bâkî'nin,

Deger bir kez yüzin görmek o mâhuñ
Güneş kursı gibi yüz bin filori (G.511/2)

beytinde yapılan temsili teşbihte "sevgilinin yüzünü görmek, güneş kursı gibi yüz bin filoriye değer" görülmektedir. Güneş ve filori parlaklık ve şekil bakımından yüzle ilişkilendirildiğinden bu kelimeler tercih edilmiştir.

Yanak

Sevgiliye ait unsurlardan "yanak" ile ilgili şâirlerin yaptıkları teşbihler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 84

Yanak ile Ilgili Teşbih Unsurları

Müşebbeh	Müşebbehün bih	Vech-i şebeh	Fuzûlî	Bâkî
Ruh; Ruh-ı zîbâ	Bahar	Bahar zamanı şimşekler çakar ve bulutlar olur. Âşık da yanağı görünce içindeki ateş ortaya çıkar, bu şimşektir ve ahının dumanları da buluttur. Yine baharda gül, sümbül olur ve bu da sevgilide bulunur. Sebep-sonuç ilgisiyle alakalı olarak düşünülmüştür.	G.70/3;	G.406/4; G.537/1
'Arız	Subh	Zülf gecedir ve sabah olunca zülf dağılır aydınlık yani sabaha benzeyen yanak ortaya çıkar. Renk ilgisi var.	G.148/3	
'Arız	âb-ı nâb	Yanak saf su, zekan da bu suyun üzerindeki hava kabarcığıdır, zülüf de bu suda bulunan iki sümbüldür. Şekil ilgisi.		G.14/1; K.24/35; G.527/2; G.231/2

‘Arız	Mushaf	Yanağı üzerindeki ayva tüyleri ayetlere benzetildiğinden yanak da bu ayetin yazılı olduğu sayfadır. Şekil ilgisi kurulmuştur.	G.287/6; G.302/1;	G.144/3
Ruh-ı zîbâ	Genc-i güşâde	Şekil ilgisiyle		G.473/3;
Ruh	Nârenc	Gabgab elmadır, yanak da nârenc. Renk ve şekil ilgisi vardır.		G.488/3
Ruh; Ruhsar; Hadd;	Mihr-i nûr-efşân; Hurşid; Mihr; Gün; Hur-şîd-i rahşân; Âftâb;	Şekil ve parlaklığı ilgisiyle	K.27/24; K.41/18; G.26/1; G.180/1; G.278/4; Rb. 8/2 ; G.89/1; G.89/3; G.253/1; G.255/4; G.281/1; G.296/2; Tah. 1/1 Mk. 32; G.70/2	K.6/1; G.420/1; G.25/1; Mf. 22; G.213/7; G.73/1; G.33/1;
Ruh	Şifa veren gül-be-şeker	Aşığa şifa vermesi ve renk itibariyle ilgi kurulmuştur.		K.18/46;
Ruh; Nakş-ı hadd-i lâle-reng; Hadd; ‘İzâr	Gül-berg-i ter; Berg-i gül-i hod-ru Gül-berg-i handân; Gül-berg-i ra'nâ;	Renk ilgisiyle	K.5/6; G.162/4; G.170/4;	G.33/2; G.46/1; G.438/1; G.124/4; G.213/2; K.24/41; G.95/1;
Ruh	Berg-i semen	Renk itibariyle		G.33/4;
‘İzâr	Şeker	Yanak şeker üzerindeki ben de şeker üstüne konmuş sineğe benzer. Şekil ve renk ilgisi		G.179/4
‘İzâr	Gül-i şeftâlû	Renk ilgisiyle		G.46/2
Ruh; ‘Arız; Hadd; Ruhsar;	Şem; Mum; Çerağ	Parlaklığı itibariyle alakalandırılmıştır.	Tc.B. 1/6; G.191/3; G.9/2; G.27/2; G.182/1; G.216/6; G.43/3; G.97/1; G.115/2; G.191/3; G.213/3 G.298/2; G.242/2; G.73/5;	G.238/2; G.391/3; G.409/4; G.505/1; G.53/2;
Ruh	Ateş; Od;	Renk ilgisiyle birlikte farklı hayaller etrafında oluşturulan ilgiler söz konusudur.	G.178/2; G.274/2; G.288/7;	G.50/1; G.532/3;

			G.157/4;	
‘Arız;	Araz	Aşk cevherdir ve bu cevher aslolandır. Diğer unsurlar hep arazdır. Yanak da bu araz yani işaretlerdendir, onu görmemek aşk cevherine noksanlık getirmemektedir.	G.173/3;	
Ruh	Berk-i âlem-sûz	Âşığın gönlünü yakıp yıkması ilgisiyle	G.97/1;	
Ruh	Bağdad	Zülf Kara Bağ'dır, yanak ise Bağdat. Yanağın beyaz olması ilgisiyle		G.374/2;
Ruh; Hadd	Lâle	Renk bakımından	G.36/3; G.116/1; K.40/8; G.245/4;	G.83/2; G.23/1; G.527/2;
Ruh; ‘izar;	Semen	Renk bakımından	K.33/16; G.204/6; G.78/6; Müs. 1/10; K.33/16;	G.328/8;
‘izar	Yasemin	Renk bakımından	G.102/3	
Ruhsâr	Nesrin	Renk bakımından ilgi kurulmuştur.	G.206/2;	G. 55/1
Ârız; Ruhsâr; ‘izar;	Gül	Yanak kırmızıdır. Renk ilgisiyle enzetilmiştir.	K.18/36; G.214/4; K.9/1; K.9/44; K.18/34; G.51/7; G.63/4; G.83/5; G.89/7; G.117/1; G.134/7; G.181/7; G.201/6; G.250/3; G.284/3; G.286/3; G.288/3; G.150/7; G.249/1; G.264/5; G.274/1; G.289/4; G.293/3; Tc.B.1/13; Muh. 2/1; Rb. 68; G.36/7; G.144/5; G.240/3;	G.238/2; G.406/4; G.85/4; K.18/22; G. 55/1; G.122/1; G.454/1; G.233/4; G.305/4; G.305/7; G.305/3; G.507/5;
Ruh	Gül-sitan; Gül-zâr;	Yüzdeki unsurlar gül bahçesindeki nebatlarla	G.94/6; G.240/1;	G.328/8

	Gül-şen;	ilişkilendirildiğinden yanak da gülbahçesidir.		
Ruhsâr-ı âl	La'l	Renk ilgisiyle		G.311/4; G.84/4;
'İzar	Küpe	Sevgili aynaya baktığında yüzü ve yüzün yanlarında bulunan renkli yanak, kulaktaki la'l küpe gibi görünür. Renk ve şekil ilgisi		G.84/4;
Ruh; Ruhsâr	Rûm	Rûm beyazı temsil eder yanak da renk ilgisiyle Rûm'a teşbih edilmiştir.	G.238/5; K.13/24;	
Güneşe benzeyen yanağın parlaklığı	Suya yansıyan dolunay	Âşığın gönlü suya teşbih edilmiş ve gönüldeki yanak da parlaklığı ile suya yansıyan dolunay gibidir. Şekil ilgisi		G.14/2;
(zülüf aralarından görünen) Yanak	(siyah gecede görünen) ülker yıldızı	Şekil ve renk ilgisi		G.150/3;
(yaşlanan Lâle renkli) Yanak	Sonbahar yaprağı	Sevgilinin yaşlanmasıyla lâle renkli yanak solarak sonbahar yaprağı olacaktır. Renk ve şekil ilgisi bulunmaktadır.		Mus.1/1/2;
Ruhsar; 'Arız	Âyîne; Mir'ât;	Parlak olması yönüyle ilişkilendirilmiştir.	K.40/3; G.102/7; G.265/2;	G.212/3; G.407/3; G.408/3; G.485/1; G.15/4; Mus. 6/6;
Ruhsar-ı zîbâ	Rûz	Renk ilgisiyle		G. 27/3;
Ateşîn ruhsar	Gül-nâr	Renk ilgisi kurulmuştur.		G. 58/2; G.547/1;
Ruhsar-ı âteşîn	Kıble- mecûs	Ateş renkli olan yanak ateşe tapan Mecûsîlerin kıblesidir. Kaş da bu kıblenin mihrabıdır. Mihrab kelimesi ile tenasüb yapılarak renk ve şekil ilgisiyle alakalandırılmıştır.		G.212/5;
Ruh	Kıble-i can	Kıble ve menzil kelimeleri ile tenasüb yapılmıştır. Âşıkların yönü hep kıbleye yani sevgiliye dönüktür.	G.175/1;	
Ruhsar	Lâle-zâr	Renk ilgisi vardır.		G.216/1;
Ruhsar	(Tavusa benzeyen zülfün gezdiği) ravza	Tavusa benzeyen zülf yanak üstüne düşer. Tıpkı tavusun ravzada gezmesi gibidir. Şekil ilgisi		G.295/2;
Ruhsar;	Cennet; Fîrdevs-i a‹lâ	Âşığın cenneti sevgilidir. Sevgili ile ilgili unsurların cennetle ilişkilendirilmesi de bu teşbihler cihetiyledir.	Tc.B.12/VI/1; G.205/4;	G.331/4; G.216/1
Ruhsar	Sayfa	Sevgilinin ayva tüyleri yazıya benzemesi ilgisiyle ayete teşbih edilmiş, yanak ise bu ayetin	G.68/1;	G.547/2;

		yazıldığı sayfadır. Renk ve şekil ilgisi bulunmaktadır.		
Ruh; Hadd;	Mah-ı taban, Mah; Mâh-ı rahşan	Şekil ve parlaklık ilgisi kurulmuştur.	K.14/6; G.94/1; G.228/5; G.252/6; G.265/2; Mk. 37;	G.353/4; G.92/2; Mf.16;
Parlak ruy; Had	Nur	Parlak olması ilgisi		K.5/4; K.19/46;
Hadd	Sûre-i ve'ş-şems	Şems, güneştir ve yanağın bu ayete teşbihi parlak olması ve üzerindeki ayva tüylerinin de ayete teşbih edilmesi ilgisiyledir.		G.476/1;
Ruh	Çerâğ-i meclis-i gılmân	Parlak olması ilgisiyle	K.2/15;	
Ruh	Hat-i sebze ile müzeyyen olan rûy-i zemîn	Yanak, ayva tüyleri ile süslenmiştir. Tıpkı üzerindeki nebâtlarla süslü yeryüzü gibi. Şekil ve renk ilgisi vardır.	K.17/2;	
Ruhsar	Arus-ı subh	Renk ilgisiyle	K.18/44	
Ruh-i meh-veş	Rayet-i fethe perçem	Boyun sancak, yanağın da sancağın perçemine teşbih edildiği beyitte yanak üzerine düşen zülüf de dikkate alınarak şekil ilgisi kurulmuştur.	K.27/18	
Ruh	Işık bakımından mumun sultânı	Parlaklık ve ışığıyla mumlardan üstün tutularak onların sultânına teşih edilmiştir.	G.104/6;	

Sevgilinin güzellik unsurlarından yanak ile ilgili Fuzûlî ve Bâkî divanlarında yer alan teşbih unsurları ve bunların oranlarının belirtildiği yukarıdaki tablo incelendiğinde Fuzûlî'nin 26, Bâkî'nin 35 müşebbehün bih ile teşbihte bulunduğu ve bunlardan 14'ünde ortaklık sağladıkları görülmektedir. Sevgiliye ait unsurlardan yanak, her iki şâir tarafından saç'tan sonra ikinci en çok tercih edilen müşebbehün bihtir.

Teşbihlerin kullanım oranlarına göre Fuzûlî'nin yanak ve yüzle ilişkilendirdiği gül ile ilgili 29, güneş ile ilgili 15, mum ile ilgili 14 kez teşbihte bulunması diğer teşbih oranları ile mukayese edildiğinde kullanım bakımından oldukça fazladır. Bâkî'nin en sık kullandığı kendise benzetilenler ise; gül 12, gül-berg 7, güneş 7, âyîne 6, mum 5 şeklindedir.

Şâirlerin tercih ettikleri müşebbehün bihler Klâsik Türk Şiirinde yaygın kullanıma sahip olmakla birlikte şâirlerin farklı tasavvurlar çerçevesinde oluşturulan beyitler de vardır. Bâkî'nin;

Nâzük nihâli ol leb ü ruhsâr-ı âl ile
Bir şâhdur ki olmış aña berg ü bâr la‹l (G.311/4)

beytinde daha çok dudak için kullanılan la’l, yanak için kullanılmış ve yanak renk itibariyle la’l’e benzetilmiştir.

^{c}İzâr-ı sâdesi üzre san ol ruh-ı rengîn
Görinür âyîneden la^{c}l-i gûşvâresidür (G.84/4)

beytinde de yukarıda olduğu gibi şâir: ‘İzar-ı sade üzerindeki rengîn yanak, aynadan kulak üzerindeki lâ’l küpe gibi görünür, diyerek ‘izâr-küpe, ruh-la’l benzetmesinde bulunmuştur.

Bâkî’nin,

Añ ol güni ki âhır olup nev-bahâr-ı ^{c}ömr
Berg-i hazâne dönse gerek rûy-ı lâle-reng (Mus.1/1/2)

beytinde ise sevgili yaşlanmış olarak karşımıza çıkar. Sevgilinin lâle renkli yanağı yaşlandığı ve rengi solduğu için sonbahar yaprağına benzetilmektedir.

Yine şâirin,

Ebrû-yı ‹anberîn ile mihrâb-ı dîndür
Ruhsâr-ı âteşîn ile ol kıble-i Mecûs (G.212/5)

beytinde divan şiirinde yaygın olarak kullanılan kıble benzetmesine orjinallik katılarak yanağın rengi de dikkate alınmış ve yanak, ateşe tapan Mecûsîlerin kıblesi olarak tasavvur edilmiştir.

Fuzûlî’nin,

Müzeyyen oldu hat-i sebze ile rûy-i zemîn
Letâfet-i hati sebz ile öyle kim ruh-i yâr (K.17/2)

beytinde ise sevgilinin yanağı üzerindeki hat dikkate alınarak süslenmiş yeryüzü olarak düşünülmüştür.

Kad-i dil-keşi rayet-i nusret-ayet
Ruh-i meh-veşi rayet-i fethe perçem (K.27/18)

beytinde de ay gibi parlak olan yanağın her iki tarafından aşağıya doğru zülüf sarkmaktadır. Bu hayal çerçevesinde yanak, rayet-i fethe perçem olarak düşünülmüştür.

Şâirin,

Ruhuñdan nur uğurlar şem' başın kesseler câ'iz
Budur bir kul ser-encâmı ki sultânına hâ'indir (G.104/6)

beytinde ise ruh parlaklığı yönüyle, mumun sultânına teşbih edilmiştir.

Şâirlerin sevgilinin güzellik unsurlarından olan yanak ile ilgili yaptıkları istiâreler aşağıda yer alan tabloda verilmiştir.

Tablo 85

Yüz ve Yanak Ile İlgili İstiâre Unsurları

Yüz ve yanak ile ilgili istiâre unsurları			Fuzûlî	Bâkî
Müşebbeh	Müşebbehün bih	vech-ı şebeh		
(yüz)	Mah-ı tâbân	Yuvarlak ve parlak olması ilgisiyle		Mf. 16
Ruh	(oyunda hile yapan kişi)	Âşığın gönlüyle oynaması ilgisiyle		G. 33/3
Ruh	(ateş)	Aşığı yakması ilgisiyle		G.33/5
Ruhsâr	(gülüp açılan kişi)	Ağız türlü latifeler söylemekte ve yanağında bunlara gülüp açılması istenmekte.		K.18/22
(yüz)	safha-i hüsn	Renk ve şekil bakımından		G.482/2
(Yüz)	Rûm	Renk ilgisi	G.297/6	
(Yüz)	Mushaf	Delilerin duayla tedavi edilmesi geleneğine belirtilmiş, âşık da ayva tüylerinin divanesidir ve onu Mushaf satırlarının zinciri bile tutamamaktadır.	G.149/3	
(yanak)	Kur’an	Ayva tüyleri ayet, yüz de bu ayetlerin yazılı olduğu Kur’an’dır.	G.10/6;	
(Yüz)	ravza-i Cennetü’n-na‘îm	Sevgiliye ait unsurların cennetle ilgili hususlara teşbihi cihetiyle bu ilgi kurulmaktadır.		G.528/4
‘izâr	(Kur’an)		G.47/7	
Hadd	(sayfa)	Renk ve şekil		G.291/4
(yüz)	Meh		Tah. 2/2	
Ruh	(yaralara dönüp bakmayan acımasız kişi)	Aşığa dönüp bakmaması	G.36/3	
(yüz)	sahn-ı gül-istân	Renk ve şekil		G.438/5
Ruh	(Sihirbaz)	Âşık yanağa baktıkça ona olan meylinin artmasını bir sihirbazlık gibi düşünerek yanağı da sihirbaza benzetmiştir.	G.71/6;	
Ruhsar	(güneş)	Parlaklığı ilgisiyle	G.240/6	
(yüz)	Iman	Renk ilgisiyle	G.255/3	

Ben

Sevgiliye ait unsurlardan “ben” ile ilgili şâirlerin yaptıkları teşbihler aşağıdaki

tabloda verilmiştir.

Tablo 86

Hal ile İlgili Teşbih Unsurları

Müşebbeh	Müşebbehün bih	vech-i şebeh	Fuzûlî	Bâkî
Hâl-i müşgîn	Sûrete ma'nâ kazandıran nokta	Sevgilinin yüzündeki müşg olan ben şekil olarak sevgilinin sûretine ma'nâ kazandıran nokta gibidir.		K.4/10
Hâl	Hindû	Ben siyah olması itibariyle Hindû'ya benzetilir		K.15/4; G.6/3; G.434/3;
Hâl	Hindûsitan	Siyah rengi itibariyle	K.13/24	
Hâl	Sevâd-i Hind	Renk itibariyle ilgi kurulmuştur.	K.10/35	
Hâl	Habbetü's-sevdâ	Çörek otu manasına gelen kelimenin ben ile alakası renk ve şekildir.		G.6/3
Hâl	Nâfe-i müşgîn; Nâfe-i müşg-i nâb, Nâfe; Nâfe-i misk	Eskiden nâfe, misk gibi maddelerle sun'i ben yapılmasından dolayı renk ilgisiyle benzerlik kurulmuştur.		K.18/45; G.14/6; G.184/3; G.259/4; G.291/1; G.487/5; G.398/7; G.383/5
Hâl	Dağ (yara)	Yuvarlak ve renk yönüyle yaraya benzetilir. Âşığın her yanında ben'in hayali ile yaralar oluşmuştur. Âşık sürekli sevgilinin benini hayal ettiğinden bedeni o yaralarla dolmuştur.	G.259/4; G.297/6	
Hâl	Vahdet			G.432/4
Hâl	Müşgîn	Zülf, hat kelimesi ile birlikte kullanılarak renk ilgisi kurulmuş ve siyah atlas olan zülüften al yanak üzerine siyah ben düşmüştür şeklindeki hayal etrafında teşbih oluşturulmuş.	K.40/8;	K.19/45; G.527/3
Hâl	Fitne	Dudak, dâne kelimesi ile birlikte zikredilmiştir. Ben ve dudak âşığın canına kastetmekte, onu tuzağa düşürmektedir. Yine siyahlığı ilgisi de vardır.		G.5/2
Hâl	Dâne	Karınca kelimesi ile birlikte kullanılarak karıncanın sürekli dâne çekmesi hayali etrafında ilgi kurulmuştur. Karınca gam köşesi olan vatanına sürekli sevgilinin beninin hayali olan *dâne*'yi çekmektedir. Şekil ilgisi vardır.		G.5/2; K.12/7;
Hâl	Rûşen güher kevkeb	Şekil itibariyle ilgi kurulmakla birlikte gök yüzünde pek çok		G.17/2

		kıymetli yıldız var; ama senin benin gibi olan yok denmektedir.		
Hâl	(âşığın ömür harmanını berbad eden) siyah dâne	Renk ve şekil ilgisi		G.41/5
Hâl	(sayyâd-ı zülfüñ damındaki) dâne	Zülf, âşıklar için tuzaktır ve âşıklar başlarından zülfe asılıdır. Ben de bu tuzağa düşüren dânedir. Şekil ilgisi kurulmuştur.		G.480/3
Hâl	Hâtem-i pîrûze	Ağızla birlikte zikredilerek ağız ve ağzın üzerindeki ben mühürlü yüzüğe benzetilmiştir. Şekil yönüyle		K.19/40
Hâl	Bahûr	Renk ve şekil itibariyle		G.50/1; G.54/5
Hâl	Fitne-i devr-i kamer	Kaş, göz, gamze ve hat kelimeleri ile zikredilmiş ve hepsi de âşıkları birbirene düşürmesi yönünden devr-i kamer fitnesidir.		G.62/4;
Hâlin hayali	(Karanlık gecedeki) parlak yıldız	Ağyarın gönlünde yer eden benin hayali karanlık gecedeki yıldız gibidir. Ağyarın gönlü karanlıktır ve sevgilinin beni o karanlıktaki parlak yıldızdır hayali etrafında kurulan beyitte ben şekil itibariyle yıldıza benzetilir.		G.92/3; G.248/4;
Hâl	Lâlenin ortasındaki siyahlık	Sevgilinin yanağı lâle ve üzerindeki ben de lâlenin ortasındaki siyahlıktır. Ayrıca sevgilinin yanağını da kıskanmaktadır. Şekil ve renk benzerliği		G.53/4; G.424/3;
Hâl	Meges	Âşık, dünya pazarında hiçbir sinek gözüme dokunmadı ki sevgilinin beni gibi olsun diyerek küçüklüğü ve rengi itibariyle sevgilinin beni sineğe benzetilmiştir. Yine yanak şekerdir ve hâl de şekerin üzerine konan sinektir.		G.209/4; G.179/4
Hâl	Fettan	Kırmızı yanak üzerindeki ben her an hile peşinde koşmakta olan bir fettandır. Âşıklar arasında fitne yaratması ilgisiyle alaka kurulmuştur.		G.124/2
Hâl	Hatâ	Miskin buradan elde edilmesi ve miskin de renginin siyah olması alakasıyla benzerlik yapılmıştır.		G.129/2
Hâl	Leşger-i fitne	Hat ve hâl birlikte zikredilerek bunlar fitne askerine benzetilmiştir. Hatt çokluğu ile hâl ise renk itibariyle alakalandırılmıştır.		G.151/1
Hâl	Leşker-i islâm		K.13/19	
Hâl	‘ayn-i câdû	Sihir yapması ve renk ilgisiyle		G.170/3

Leylâ'nın yanağındaki hâl	Sevâd-ı dîde-i Mecnûn	Renk ve şekil ilgisiyle alaka kurulmuştur.		G.215/2
Hâl	(Sevgilinin yüzüne akseden âşığın) gözbebeği	Sevgilinin yüzü aynadır ve ayna olan yüzdeki ben de âşığın aynaya yansıyan kendi gözbebeğidir. Renk ve şekil ilgisi vardır.	G.10/3; G.256/2; G.274/1; G.296/4;	
Hâl	Fülfül	Şekil ve renk bakımından hâl karabibere benzetilmiştir. Bezerlik kurulurken ayrıca karabiberin acı olması ve ağzı yakması ile de ilgi kurularak mecazi olarak hâl'in âşıkların ağzını yaktığı belirtilmiştir.		G.255/4; G.532/3;
Hâl	Karanfil	Şekil ve renk olarak ilgi kurulmuştur.		G.255/4; G.284/3
Hâl	‹Anber	Renk itibariyle		G.263/2; G.402/2
Hâl	Ferahlatıcı hap, ilaç	Şekil ilgisi		G.271/1
Hâl	Nâhîd	Şekil ilgisi		G.293/1; G.253/2
Hâl-i siyah	Bilâl	Renk itibariyle ilgi kurulmuştur.		G.375/2
Sevgilinin beninden muradını almak	Hint ülkesinden haraç almak	Hâl'in Hint'e benzetilmesi renk itibariyledir.	G.49/4	
Hâl'in hayali	Hacerü'l-esved	Renk itibariyle ilgi kurulmuştur.		G.333/3
	Beydak	Şâh, ferzâne ve açmaz kelimeleri ile tenasüb yapılarak satranç ile ilgili kelimeler bir araya getirilerek sevgilinin yüzündeki ben renk itibariyle beydaka benzetilmiştir.		G.364/2
Hâl	Kara parçası	Âşığın gözbebeği, gözyaşı denizindeki deniz adamıdır ve âşık, zülf ve benden kan içmektedir. Ben, deniz adamının geçimini sağladığı siyah renkli kara parçasıdır.	G.88/2	
Hâl	(mücevher kutusu olan ağzı gizleyen ve sakalyan) hindu	Renk olarak siyah olması ilgisiyle benzetilmekle birlikte 'hindu'nun hırsız manası ilgisiyle de alakalandırılmıştır.	G.104/3	
Hâl	(hazineye benzetilen dudağı bekleyen) haznedar	Ben'nin konum olarak ağzın yanında durması ilgisiyle benzetilmiştir.	G.104/3	
Hâl	(pergelin etrfanda döndüğü) nokta	Renk ve şekil	G.122/4	
Hâl	(Kaşa benzeyen) nun harfinin noktası	Boy nihaldir, kaş nun harfi ve bu nun üzerindeki nokta da bendir.	G.256/1	
Hâl	Ayın üzerindeki	Şekil ve renk itibariyle ilgi	G.294/6	

	leke	kurulmuştur.		

Sevgiliye ait güzellik unsurlarından olan ben ile ilgili Fuzûlî ve Bâkî tarafından yapılan teşbih ve bunların oranlarının belirtildiği yukarıdaki tablo incelendiğinde Fuzûlî'nin 13, Bâkî'nin 30 farklı müşebbehün bih ile teşbihte bulundukları görülür. Her iki şâirin ben'le ilgili yaptıkları teşbihlerde ortaklık sağladıkları müşebbhü-n bih sadece "müşgîn" kelimesidir. Bunun dışında bir de leşger kelimesinde kısmen ortaklık göstermektedirler, çünkü Fuzûlî hâl'i, İslâm askerine (K.13/19) benzetirken Bâkî fitne askerine (G.151/1) benzetmektedir. Teşbih unsurlarında ortak benzetilenin sadece 2 ile sınırlanması şâirlerin hât'la ilgili teşbihte bulunurken farklı tasavvurlarda bulunduklarını gösterir.

Yapılan benzetmelerin oranlarına bakıldığında; en fazla kullanılan müşebbehün bih Bâkî'nin toplam 8 beyitte kullandığı nâfe'dir, buna karşın Fuzûlî nâfe kelimesiyle hiç teşbihte bulunmamıştır. Fuzûlî'nin en fazla kullandığı müşebehü-n bih ise toplam 4 beyitte kullandığı gözbebeği'dir. Bâkî ise gözbebeği değil de hâl ile Mecnûn'un siyah gözü (G.215/2) arasında renk ve şekil ilgisi kurarak teşbihte bulunmuştur. Bunların dışında tabloda da görüldüğü üzere yapılan diğer teşbihlerin oranları 1-2'yi geçmemektedir.

Şâirlerin, Klâsik Türk Şiirinde yaygın olan benzetmeler dışında farklı hayal etrafında tasavvur ettikleri benzetmelere de rastlamak mümkündür.

Fuzûlî'nin,

Bir perî zülfün tutup hâlinden alsañ kâm-i dil
Tut ki Çin mülkünü tuttuñ Hind'den aldıñ harâc (G.49/4)

beytinde sevgilinin beninden murâd almak, Hint ülkesinden haraç almak gibidir, şeklinde açıklanmıştır. Hint'in siyah manası ile de ilgi kurulmuştur.

Yine Fuzûlî'nin,

Dehânıñ dürcünü hâl-i lebiñ gözden nihân etmiş
Emânet gör ki Hindû mahzen-i lü'lü'ye hâzindir (G.104/3)

beytinde hal, mücevher kutusu olan ağzı gizleyen ve saklayan Hindû'ya teşbih edilmiştir. Hindû siyah mânâsının yanında hırsız manasında da kullanılmaktadır.

Yine aynı beyitte hâl, hazineyi bekleyen haznedara benzetilmiştir.

Bâkî'nin,

Şekl-i hâl ü dehenüñ hâtem-i pîrûze nigîn
Dôstum görmedüm agzuñ gibi hôş-ter hâtem (K.19/40)

beytinde ağız ve üzerindeki ben, hâtem-i pîrûzeden yapılan yüzük olarak tasavvur edilmiştir.

Şarâb-ı dil-güşâ olmaz o la‹l-i cân-feâdan yig
Müferrih hab bulınmaz hâl-i rûy-ı dil-rübâdan yig(G.271/1)

beytinde hâl, ferahlatıcı hapa teşbih edilmiştir.

Fuzûlî'den farklı olarak Bâkî iki yerde sevgilinin benini sineğe teşbih etmiştir. Sevgilinin yanağı şekere benzetilmiş ve beni de, "şeker üstüne konmuş sinek" ifadesiyle sevgilinin yanağındaki ben, şeker üstündeki sineğe teşbih edilmiştir.

'İzâruñda şehâ hâl-i siyâhuñ
Şeker üstine konmış bir megesdür (Bâkî; G.179/4)

Tablo 87

Hal ile İlgili İstiâre Unsurları

Müşebbeh	Müşebbehün bih	vech-i şebeh	Fuzûlî	Bâkî
Hâl	(kevkeb ile bahse tutuşan kişi)			G.17/3
Hâl	(Fitne kaynatan kişi)			G.151/2
Hâl	(Milket-i rûm üstüne leşger çeken kişi)			G.495/4
Hâl	(Âşığın canına kasdeden kişi)		G.164/5	
Hâl	(Ayın üzerindeki leke)		G.294/6	

Şâirlerin divanlarında yer alan hâl ile ilgili istiâre kullanımları ve oranlarının belirtildiği yukarıdaki tablo inclendiğinde Bâkî'nin 3, Fuzûlî'nin 2 farklı unsurla istiâre yaptığı ve bunların hiç birinde ortaklık sağlamadıkları görülür. Yapılan istiâreler daha çok kişileştirilerek ve çeşitli tasavvurlar etrafında sunulmuştur.

Hatt

Sevgiliye ait unsurlardan "hat" ile ilgili şâirler tarafından yapılan teşbih ve öğeleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 88

Hatt ile İlgili Teşbih Unsurları

Müşebbeh	Müşebbehün bih	Vech-ı şebeh	Fuzûlî	Bâkî
Hatt	Mu^{c}anber	Renk ilgisiyle alaka kurulmuştur.		K.19/45
Hatt	Çemen	Sevgili gül bahçesi gibidir ve ağız gonca, göz nergis, saç sümbül, hatt da çimendir. Ayrıca renk olarak ayva tüyleri yeşil veya siyah kabul edilir.		K.24/4
Hatt	Sümbül	Şekil ilgisiyle		K.24/43
Hatt	Kesret			G.432/4
hatt	(yanakta yazılı olan) sûre-i ve'ş-şemsi ve'd-duhâ	Sevgilinin yüzü mushaftır ve onun güzellik aynası olan yüzüne bu sure cilâdır. Sûreyle olan ilgisi ayva tüylerinin yazıya teşbihi ile de ilgilidir.		Mus.6/6
Hatt	Mûr	Hattın karıncaya teşbihi Hz. Süleyman ve onun mülkü münasebetiyledir. Âşık sevgilinin karıncaya benzeyen ayva tüylerini görünce Hz. Süleyman'ın mülkünü dahi istemez. Ayrıca sevgilinin şirin ağzını gören karıncalar dudağın etrafına doluşmuştur. Ağız ve etrafındaki ayva tüyleri gülsuyuna karıncaların düşmesi hayali ile verilmiştir.	G.115/1;	G.11/2; G.91/4; G.372/1
Hatt	Gubâr	Siyah rengi ve küçüklüğü ile ilgili münasebetlerle alaka kurulmuştur.	K.3/6; K.40/1;	G.27/1; G.530/7; G.544/3;
Hatt	Toz	Renk ve şekil ilgisiyle	G.242/6	G.283/1
Hatt	Gerd	Renk ve şekil	G.247/4	
Hatt	ebr-i siyâh	Siyah renkli ayva tüyleri sevgilinin aya benzeyen yüzünü kaplamıştır ve bu haliyle ay, siyah bulutların arkasına gizlenmiş gibidir. Renk ve şekil ilgisi		Matla/16; G.352/1;
Hatt	Bahûr-ı misk ü ^{c}anber	Yanak ateş ve üzerindeki ayva tüyleri de bu ateşten çıkan kokulu bahûrdur. Renk ve şekil ilgisi		G.50/1
Hatt	Fitne	Yüz, Devr-i Kamer'dir ve üzerindeki hatt da Ahir zaman fitnesidir.		G.62/4; G.77/2
Hatt	Kâfur	Yanak anberdir ve üzerindeki hatt da kâfur. Renk itibariyle	K.40/2	
Hatt	çocuk	Zülf uzundur ve hatt ona nazaran çocuktur ve zulmeden zülf bunu hatt'a da öğretir. Yine zorla Kur'an okutulan çocuğa da kısa olması ilgisiyle teşbih edilmiştir.	G.248/2; G.10/6;	
Hatt	(İmana gelen)	Dudağın etrafında yeni yeni çıkan	G.255/3	

	kafir	ayva tüyleri beyaz yüz, yani imanın üzerinde çıkmaktadır ve bu haliyle siyah olan ve yeni çıkan ayva tüyleri henüz imana gelen kafire benzetilmiştir.		
Hatt	Per	Ağız, şeker yiyen tûti, dudaklar ve hat-ı sebz de o tûtînin bâl u peridir. Şekil ilgisi		G.108/2
Hatt	(Sevgilinin yanağının etrafına çevrilen) benefşe-zâr	Sevgilinin yanağı güzellik bahçesi ve bu bahçenin etrafını saran hatt da renk ve şekil bakımından benefşe gibidir.		G.111/1;
Hatt	(parlak güneşin aşikar ettiği) zerreler	Sevgilinin yüzü parlak bir güneştir ve üzerindeki ayva tüyleri de o parlak güneşin aşikar ettiği zerrelerdir. Şekil ilgisi		G.111/5
Hatt	Fitne askeri	Renginin siyah olması ile fitne, çok olması yönüyle de askere benzetilmiştir.		G.151/1
Hatt	Leşker	Âşığın gönlünü yağma etmesi, çok olması ve sevgilinin yüzüzünde saf saf yer tutması yönleri ile alakalandırılmıştır.	Tc.B.15/II/6; G.255/4; G.297/1; K.13/19;	
Hatt	Sipâh-i Şâm	Sürekli ağlamaktan yaşlar içinde olan göz okyanustur, çehre ve hattın hayali de okyanusu açmak için toplanan âşığın gözünde makam kurmuş Rûm ve Şâm askerleridir. Yüz beyazlığı ile Rûm, hatt da siyah rengi ve çok oluşu ile Şâm askeridir.	K.14/1	
Hatt	(bezmin) zîneti	Hat, yüzü süsler ve ona güzellik verir.		G.196/5
Hatt-ı ruh	Hicâb	Şekil ve renk		G.80/3
Hatt	Pîrûze	Renk ilgisiyle		G.214/6
Hatt	Müşg	Renk yönüyle benzerlik içindedir.	K.33/1; Mk. 42;	G.277/2
Hatt	Müşg-i huten	Renk ilgisi		G.284/3
Hatt	jengar (pas, kir)	Âşığın gönlüne ferahlık veren hatt, âşığın gönül aynasına parlaklık veren pas gibidir. Yine sevgili kendi hattının görüntüsünü aynadaki pas zannetmekte fakat yanılmaktadır. Şekil ve renk ilgisi	K.40/3	G.295/3;
Hatt	Sebz	Renk ilgisiyle birlikte çok olması alakası da söz konusudur.	K.5/1; K.17/2; K.40/3; K.40/8;	G.222/3
Hatt	Gülistan adlı kitaptaki bir rubâî	Şekil		G.249/1
Hatt	Ebr-i bahârın sâyesi	Zülf bahar bulutu, onun altındaki hatt da bahar bulutunun gölgesidir. Renk ve şekil		G.438/5
Hatt	Kalem	Âşık, hattın sevdasını başa sarılan	G.277/7;	

		sarığın içinde taşınan kalem gibi başında taşır.		
Hatt	(Ayın üzerine gelen) kir	Sevgilinin yüzü aydır ve ayın üzerindeki lekeler de hat'dır. Renk ve şekil ilgisi		G.463/2
Hatt	Şâm-ı zulmet	Renk ve âşığın gönlüne zulm etmesiyle		G.547/1
Hatt	Semen-bû	Koku itibariyle		G.313/2
Hatt	Âşığın akseden kirpiği	Aynaya benzeyen yüz üzerindeki hal ve hat, âşığın aynaya akseden gözbebeği ve kirpiğidir. Şekil ve renk ilgisiyle	G.10/3	
Hatt	Reyhan	Renk ilgisi	K.32/1	
Yanağın devrindeki hatt	Âşıklar için gam meclisinde kan ile dolmuş bela kadehi	Gam meclisinde yüz üzerinde bulunan hat, kan yutturmakta ve ayrıca iki tarafta bulunan hattın ortasındaki kırmızı şaraba benzeyen yanak ve hatt da bu şarabın kadehidir. Temsili teşbih	G.298/4	
Hatt-ı ‹anber-efşân	Adı Reyhân olan ‹Abd-i Habeşî	Renk ve koku		G.375/1
Hatt	Yazı	Renk ve şekil		G.469/4

Sevgiliye ait güzellik unsurlarından olan hatt ile ilgili Fuzûlî ve Bâkî divanlarında yer alan teşbihler ve bunların oranlarının verildiği yukarıdaki tablo incelendiğinde Fuzûlî'nin 16, Bâkî'nin 28 farklı müşebbehün bih kullandığı görülür. Bunlardan; mûr, gubâr, toz, müşg ve sebz şâirlerin ortaklık gösterdikleri müşebbehün bihlerdir.

Şâirlerin yaptıkları teşbihlerin oranlarına bakıldığında sırasıyla Fuzûlî'nin hatt-leşger 5, hatt-sebz 4; Bâkî'nin 3 mûr ve 3 gubâr benzetmesi en sık kullanılanlardır. Bunların dışındaki teşbih unsurlarının kullanımları ağırlıklı 1 olmakla brlikte 1-2'yi geçmemektedir.

Şekil bakımından ilişkilendirilmekle birlikte farklı hayaller etrafında geliştirilen teşbihlerden bazıları şu şekildedir. Fuzûlî'nin,

Verir sitem sebâkın tıfl-i hattına zülfüñ
Koma ol içi karanı bu levh-i sâde ile (G.248/2)

beytinde hatt, zülfün zulüm dersi verdiği çoçuk'tur.

Yine Fuzûlî'nin,

Göñlüme salmış hatıñ zevkin felek kan yutturup
Tıfl tek kim okudurlar zecr ile Kur'ân aña (G.10/6)

beytinde hatt, tıpkı zorla Kur'an okutulan çocuk olarak düşünülmüştür. Her iki beyitte de hat, kısa olması yönüyle farklı hayaller etrafında çocuğa benzetilmiştir.

Bâkî'nin,

Hatt-ı la‹liyle kaşı cânânuñ
Bir rubâ‹îsidür Gülistânuñ (G.249/1)

beytinde hatt, Gülistan adlı kitaptaki bir rubâ'i olarak düşünülmüştür. Bu teşbihteki ilgi hatt ile yazı arasındaki ilişki düşünülerek yapılmıştır. Hatt çok olması ve rengi itibariyle Klâsik Türk Edebiyatında yazıya teşih edilmektetir.

Tablo 89

Hat ile İlgili İstiâre Unsurları

Müşebbeh	Müşebbehün bih	vech-i şebeh	Fuzûlî	Bâkî
Hat	(Aşığa sayısız cevr eden kişi)	Aşığa eziyet etmesi		G.233/3
Hat	şeftâlû	Üzerinin tüylü olması		G.217/2

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere şâirlerden sadece Bâkî hat ile ilgili 1 beyitte ve 1 müşebbehün bihle istiâre yapmıştır.

Ağız

Sevgiliye ait unsurlardan "ağız" ile ilgili şâirlerin yaptığı teşbih ve öğeleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 90

Ağız ile İlgili Teşbih Unsurları

Müşebbeh	Müşebbehün bih	Vech-i şebeh	Fuzûlî	Bâkî
Dehen; Dehân; Ağız	Gonca-i ter; Gonca; Gonca-i handân; Gonca-i gül-zâr; Gonca-i hamrâ;	Renginin kırmızı, şeklinin ise küçük, kapalı ve içinin görünmemesi yönüyle ağız, goncaya benzetilir.	G.136/5; G.204/6; G.72/4; Tc.B.15/II/6; G.249/3;	K.18/18; K.24/4; Mus.6/1; G.46/1; G.175/2; G.194/1; G.247/4; G.274/2; G.284/3; G.278.2; G.190/1; G.518/1; G.360.2; G.524.2;
Dehân	Gonca-i bâğ-ı 'adem	Rengi ve yok denecek kadar küçük olması ile ilgi kurulmuştur.		G.147/1

Dehen	Cüz-i lâ-yetecezzâ (son derece küçük olup artık ikiye ayrılamayak madde)	Dudağın gülüp açılması umulamaz çünkü o yok denecek kadar küçük olan ağız artık ikiye bölünmeyendir.	G.151/3	
Dehen	Âşığın derdinin (olmayan) dermanı	Küçük olan hatta olmadığından âşığın derdinin dermanı olamaz, derdin tek dermanı ağız o da yok.	G.161/1; Müs.1/3	
Ağız	Hâtem	Ufak ve yuvarlak olduğu için benzetilmesiyle birlikte Hz. Süleyman'ın mührü ile de ilişki kurulmuştur. Hz. Süleyman'a perilerin ve cinlerin itaat etmesi için mühür verilmiştir. Sevgilinin ağzı da perilerin ona itaat etmesi için verilen bir mühürdür. Yine ağız ve üzerindeki ayva tüyleri ile mühür şekil bakımından benzerlik göstermektedir.	G.89/4;	K.19/40
Dehen	Şîrîn	Tadıyla ilgi kurularak benzetme yapılmıştır. Ferhat ile Şîrîn hikayesine de telmih vardır.		Mus. 5/4; Mus. 8/3; G.11/2; G.374/1; G.347/1; G.520/1; G.434/4;
Dehen	Tûtî	Konuşma özelliği ile bilinen tûtîye aynı zamanda şeker yedirilir. Bu özellikleri ile benzetilir.		G.108/2; G.1.7
Dehen	Leb-â-leb âb-ı Kevserle tolu bir la‹lden kûze	Renk itibariyle kırmızı olan dudak la'l gibidir. Yine kevserin cennette bulunması sebiyle benzetme ilgisi kurulur.		G.417/3
Dürc-i dehân	Billûr hokka; Hokka	Renk ve şekil itibariyle küçük olan ağız billûr hokka gibidir.		G.311/3; G.49/2;
Dehân	Âşığın kulağındaki lal küpe	Sevgilini eğilip âşığın kulağına söz söyleyince âşığın kulağına değen dehen âşığın kulağındaki lâ'l küpe olarak düşünülür. Şekil ilgisi		G.311/5
Dehân	Mîm harfi	Şekil itibariyle küçük olan ağız mim harfine benzetilir.		G.329/2; G.465/6; G.124/6; G.465.6;
Dehân	Teng-i sükker	Tadı ve küçüklüğü ilgisi ile benzetilmiştir.		G.353/3
Dehân	Aşığı kurban ederken sıçrayan bir katre kan	Renk itibariyle kırmızı olan dudak kan, küçüklüğü ile de katreye benzetilmiştir.		G.373/1
Dehân	Hâtem-i gevher-nigîn	Şekil itibariyle ilgi kurulmuştur.		G.383/3
Dehânun zikri	Şîrîn bir hikâye	Dudağın tatlı olamsı yani tadının şirin olması yönüyle benzetilmiştir.		G.459/3
Dehân	Yokluk	Ağzın şekil olarak yok denecek		G.495/5

		kadar küçük olaması yönüyle ilgi kurulmuştur.		
Dehân	Sadef	Açılması ve içinde inciye beyzeyen dişlerin olması yönüyle ağız, sadefe benzetilmiştir		G.522/1
Ağız	İçi ağzına kadar şerbet dolu olan kıymetli taşlarla bezenmiş kadeh	İçki sarhoş eder, tıpkı sevgilinin dudağı gibi, ağız da renk itibariyle içi dolu kadehe benzer.		G.347/6;
Sevgilinin ağzının hayalinin gönül mülkünü yakması	Koca bir şehri bir kıvılcımın yakıp yok etmesi gibidir	Temsili teşbih		G.101/1
Dehân	Âşığın cânı;	Can insana hayat verendir, ağız da hayat verir.		G.94/5;
Dehen; Dehân;	Dürc	Şekil itibariyle küçük olan ağız kutu gibidir.	Müs. 1/3; Rb. 24; G.89/4; G.104/3; G.190/4;	G.311/3

Yukarıda verilen tabloda yer alan, Fuzûlî ve Bâkî'nin şiirlerinde geçen sevgiliye ait unsurlardan "ağız" ile ilgili yapılan teşbihler ve bunların şâirlere göre dağılımı incelendiğinde ağız ile ilgili Fuzûlî'nin 5, Bâkî'nin 19 farklı müşebbehün bih kullandığı görülür. Bunlardan: gonca Fuzûlî'de 6, Bâkî'de 14; hâtem, Fuzûlî'de 1, Bâkî'de 1 ve dürc, Fuzûlî'de 5, Bâkî'de 1 kez olmak üzere toplam 3 müşebbehün bihte ortaklık görülür.

Ortaklık gösteren ve göstermeyen teşbih unsurları incelendiğinde yapılan teşbihlerin genellikle şekil ve renk ilgisiyle ilişkilendirildiği ve bunların Klâsik Türk Şiirinde yaygın olan kullanımlar olduğu görülür. Şâirler yaygın olan benzetmelerin dışında farklı denebilecek benzetmeleri yok denecek kadar az kullanmıştır. Birkaç tyerde görülen orijinal benzetmelerden biri Fuzûlî'nin;

Gülüp açılmak umulmaz deheniñden meğer oldur
Cüz kim lâ-yetecezzâ der aña ehl-i dekâyık (G.151/3)

beytinde görülür. Beyitte dehen, gülüp açılması umulmayan "cüz-i lâ-yetecezzâ" yani, son derece küçük olup artık ikiye ayrılamayacak olan madde olarak tasavvur edilmiştir.

Bâkî'nin şiirlerinde yapılan ve farklı olduğu düşünülebilecek ağız ile ilgili benzetmeler ise;

Bihişt-i câvidânîdür cemâlüñ ol dehen gûyâ
Leb-â-leb âb-ı Kevserle tolu bir la‹lden kûze (G.417/3)

beytinde görüldüğü gibi dehen, “leb-â-leb âb-ı Kevserle dolu la‹lden bir kûze”dir. Ağızla ilgili genellikle içi kırmızı şarapla dolu kadeh benzetmesi yapılırken Bâkî bu şiirinde ağız, “kûze”ye teşbih edilmiştir.

Degdi dehânı söyledi bir gün kulaguma
Gûyâ takıldı gûşuma bir gûşvâr la‹l (G.311.5)

beytinde ise dehân, âşığın kulağındaki la’l küpedir. Sevgilinin eğilip âşığın kulağına söz söylerken onun kulağına değmesiyle sanki âşığın kulağına la’lden bir küpe takılmıştır. Sevgilinin güzellik unsurlarından ağızla ilgili la’l benzetmesin sık rastlanmakla birlikte buna orjilik katmak amacıyla bu şekilde tasavvur edilmesi Bâkî’ye özgü bir benzetmedir.

Yukarıda farklılık arz ettiği için verilen beyitlerin dışında tabloda yer alan teşbih unsurları divan şiirinde sık kullanılan ve belirtildiği gibi şekil ve renk ilgisiyle bir araya getirilen benzetmelerdir.

Dudak

Şâirlerin, sevgiliye ait unsurlardan “dudak” la ilgili yapılan teşbih ve öğeleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 91

Dudak ile İlgili Teşbih Unsurları

Müşebbeh	Müşebbehün bih	Vech-i şebeh	Fuzûlî	Bâkî
Leb	(karıncaya benzeyen hattın düştüğü) gülsuyu	Karıncalar şekere gelir ve karıncaya benzeyen ve dudak etrafında bulunan hat ve şeker ve gülsuyuna benzeyen dudağın etrafına toplanmıştır.		G.11/2
Leb-i şîrîn	(tûtî-i şekker-şiken gibi olan ağzın) bâl ü peri	Ağız tûtî’dir ve dudak da o tûtî’nin kanatlarıdır. Şekil ilgisi kurulmuştur.		G.108/2
La’l	İki şekker-pâre	Tadı ve şekli ile ilgili alaka kurulmuştur.		G.353/3
Leb	Kand	Tadı ile ilgili olarak şekere benzetilmiştir.		G.34/5; G.34/5; G.143/4; G.264/5;
Leb	Gül yaprağı	Rengi ve nazikliği itibariyle gülyaprağına benzetilmiştir.	G.179/2; Rb. 8/1;	
La’l-i leb-i dil-	Gonca	Gonca kırmızıdır ve kapalıdır,		G.189/2

dâr	mecmû'asının varakı	onu anlatan kitabın her bir yaprağı da dudak gibidir.		
La'l-i nigâr	Cân	Aşığa hayat vermesi yönüyle benzetilmiştir.		G.57/2
Vasf-ı la'l	Güzellik kitabının zîbâ yeri	Sevgilinin yüzü güzellik kitabıdır ve dudak da onun süslü yeridir. Rengi itibariyle ilgi kurulmuştur.		G.66/7
Leb	Şeker	Tadı itibariyle ilgi kurulmuştur.	Rb.24/1;	K.3/1; K.3/2; G.45/5; G.118/4; G.428/5; G.440/; G.422/6; Kt. 18; G.472/5;
Leb	Şîrîn	Tadı itibariyle ilgi kurulmuştur.	G.227/4;	G.176/3; G.185/3; G.311/1; G.75/7;
Leb; Fem	Gonca; Gonca-i gül	Renk ve şekil itibariyle goncaya benzetilmiştir.	G.284/3; G.291/6; Rb. 8/1; G.20/5	K.11/7; G.46/2; G.62/1; G.108/1; G.114/5; G.215/4; G.286/6; G.296/3; G.380/1; G.424/2; G.449/2; G.163/4; G.452/1; G.492/1; G.547/4; G.182/6; G.452/1; G.286/3; G.79/2;
Leb	Lâ'l	Renk itibariyle kırmızı olan dudak la'l gibidir.	G.254/3; G.267/4; G.302/2; G.50/2; G.61/1; G.73/2; G.79/1;	K.19/8; K.19/11; K.24/33; G.27/1; G.311/2; G.348/8; G.434/4; G.163/4; G.189/2; G.241/6; G.359/4; G.431/2; G.451/2; G.513/2; G.528/3;

Tutak	Lâ’l	Renk ilgisi vardır		G.53/5;
Leb-i rengin	Rümmânî (nar)	Dudak da nar da kırmızıdır. Renk ilgisiyle		G.488/3
Leb	Dür-i şeh-vâr	Dudağın kıymetli oluşuyla ilgili alaka kurulmuştur.	G.61/1	
Lâ’l; Leb	Mesîhâ; İ’câz-ı Mesîhâ; Hazret-i ‹İsâ	Hz. İsâ’nın mucizelerinden biri de ölüleri diriltmesidir. Dudak veya ağzın İsâ’ya teşbih ilgisi bu alaka iledir. Sevgilinin dudağı da âşıklara can verir.	G.121/2; G.170/3; G.216/5; G.302/2; Rb.13/1;	Mus. 5/3; G.157/3; G.384/2;
Leb	Hızır	Dudak,âşıklara hayat verir ve bu ilgiyle ölümsüzlük suyunu içen Hızır gibidir.	G.170/3	
Leb	Âb-ı hayât	Âşıklara hayat ve can vermesi ile ilgi kurulmuştur.		G.418/6
Leb	Çeşme	Ağız ıslaktır ve aynı zamanda Âb-ı hayat sunar. Âşık da bu çeşmeden su içmek diler.		G.528/3
Lâ’l	(Boyu nihale benzeyen sevgilinin) berg ü barı	Boy fidandır ve bu fidanın üzerindeki yaprak ve meyveler şekil ilgisi ile benzetilmiştir.		G.311/4
Lâ’l	Latîfe	Narin olması		G.451/2
Leb	Hikmet-i Lokmân	Hastalara sıhhat vermesi		G.157/3
Lâ’l-i leb	Ahger (ateş koru)	Renk ilgisi		K.19/43
Şirin leb	Helvâ	Dudağın tatlı olması ilgisiyle		G.9/1
Leb	Zülâl	Güzelliği ve saflığı ilgisiyle		G.16/1
Lebin şarap kadehine değmesi	Duhter-i rezin kulağına takılan la’l-i nâb küpe	Renk itibariyle kırmızı olan dudak la’l gibidir.		G.18/5;
Leb	Yâkût	Renk itibariyle ilgi kurulmuştur. Kırmızı olan dudak yakuta benzemektedir.		G.49/2; G.375/2; G.481/3;
Leb	Mercân	Renk ilgisi kurulmuştur.		G.375/2
La‹l	Hâtem	Ayrıca dudak ve üzerinde bulunan ayva tüyleri mührün üzerindeki yazılarla ilşkilendirilmiştir.		G.214/3
Leb; La‹l-i leb;	Câm; Rahîk-i câm; Câm-ı şarâb-ı la’l; Câm-ı mey-i la‹l-fâm;	Dudak-kadeh ilişkisi renk itibariyle olduğu gibi, dudağı öpmenin safa vermesi, aşığa can bahşetmesi, kadehi içmenin dudağı öpmek gibi düşünülmesi, içilen şarap kadehinin aşığı gamdan uzaklaştırması, kadehteki şarabın insanın aklına cila, kalbine safa, ruhuna gıda olması ve kadehin mest etmesi ilgileri ile alakalandırılmıştır.		G.69/1; G.173/1; G.212/2; G.241/5; G.258/3; G.506/2; G.223/3; G.252/1; G.258/1; G.264/2; G.383/6; G.106/4; G.115/1; G.18/4; Mus. 5/3; G.257/3; G.9/5;

				G.9/6; G.484/2; G.80/1; G.268/4; G.357/3;
Leb	Mül	Dudağın şarap ile ilgisi bu beyitlerde renk ve şaşabın keyf vermesi ile ilgilidir. Dudak da şarap gibi kırmızıdır ve insana keyf verir.		G.380/2; G.304/4; G.12/4;
Leb; Lâl;	Şarap;	Dudağın şaraba benzetilmesi çeşitli alakalar dolayısıyladır. Öncelikle renk itibariyle benzetilmekle birlikte dudağın, aşığı mest etmesi, bağımlılık yapması, şarabın herkesçe bilinen lezzeti ve yasak olması (sevgilinin de dudağını göstermemesi) yönleri ile ilgi kurulmuştur.	G.201/4;	G.53/6; G.365/2; G.45/1; G.431/2; G.513/2; G.116/1; G.365/3; G.29/1; G.352/4; G.311/6; K.19/7;
Leb; La'l-i nâb	Mey Mey-i gül-gûn; Mey-i ahmer; Âb-gîne içindeki mey; Mey-i nâb	Renk itibariyle ilgi kurulmuştur.	K.3/10; G.113/6; G.283/1; G.290/4;	G.131/4; G.544/2; G.147/3; K.19/39; G.329/4; Kt./ 18; G.93/6; G.97/2; G.276/7;
Leb	Bâde Bâde-i gül-gûn; Bâde-i lâ'l; Bâde-i nâb; Bâde-i hamrâ	Renk ve şarap (bkz. Şarap) ilgisi ile alakalandırlmıştır.	G.26/9	G.242/3; G.472/1; G.249/2; G.329/6; G.169/1; G.506/2;
Leb	Kevser; Çeşme-i Kevser; Şarâb-ı Kevser	Kevser'in cennette olması ve aşığa can bağışlaması yönüyle ilgi kurulmuştur.		G.365/3; K.24/40; G.258/3
Lâ'l	Ab-ı hayat; Âb-ı hayvân	Dudağın aşığa can vermesi yönüyle ilgi kurulmuştur.	G.40/2; G.170/3; G.242/6;	G.69/1; G.216/3
Leb	Çeşme-i Hayvân	Aşığa can vermesi ile alakalandırılmıştır.	G.10/1	
Leb	Esrâr (afyon)	Aşığı kendinden geçirmesi		G.107/3
Leb-i dilber	Ma'cun (esrar)	Aşığı mest etmesi		G.386/6; G.544/3;
Leb	la'l-pâre	Şâirin âb-ı zülâle benzeyen şiiri içindeki lâ'l parçası rengi itibaiyle dudakla ilişkilndirilmiştir.		G.92/4
Leb	Âşığın can parçası	hayat vermesi yönüyle		G.94/5;
Leb	Handân	Handân oluşu yani dudağın açılması yönüyle ilişkilendirilmiş	K.30/6; G.92/1; G.181/7;	
Lâ'l	Tatlı su	Lezzeti ile ilgili benzetme yapılmıştır.		G.418/5

Leb	Nûş	Tadı itibariyle ilgi kurulmuştur.	G.33/1	G.125/3
Leb	La'l-i Bedahşân	Reng itibariyle Bedahşân lâ'line benzetilir.	Rb. 66/1	G.131/3
Leb	Şehd ; Şehd-i nâb	Tat ilgisi ile benzerlik kurulmuştur. Tatlı olan dudak, şehd'e benzer. Yine Bâkî'nin bir beytinde de (G.102/6) dudağı anlatmak Bâkî'nin sözünü şehd-i nâb eder diyerek tat ilgisi vurgulanmıştır.	G.204/3; Rb.24/1	G.225/3; G.102/6; G.367/2;
Leb	'Asel	Tatlı olması yönüyle dudak bal gibidir.		G.547/4
La‹1-i leb	Sâgâr	Renk		G.268/4
La‹1	Şerbet;	Herkese can vermesi yönüyle benzetilmiştir. Şerbetin ilaç mânâsı ile de ilgi kurulmuştur.	G.10/1;	G.346/4; Mus. 7/5;
Leb	Ağulu şerbet	Sevgilinin tatlı olan dudağına fazla heves edilmemelidir; çünkü o hep acı söz söyler. İlaç mânâsı da benzetmeyle ilgilidir ve ilaç gibi görünen dudak zehirlidir.	G.93/2	
La'l-i nâb	Hokka-i yâkût-ı ahmer	Dudak, içi inci dolu olan yakut renkli mücevher kutusuna benzetilerek renk ve şekille ilgisi kurulmuştur. Kutu da ağız gibi küçüktür ve içinde inciye benzeyen dişler vardır.		G.170/2
La‹l-i cânân	Cevher-i cân	Sırra benzeyen dudak, âşığın sinesinde gizlediği cevher-i cân'dır.		G.214/1
Leb	Tûtî-i şeker-güftâr	Dudaktan tatlı sözler çıkması yönüyle ilgi kurulmuştur.		G.353/5
Leb-i la'lin hayali	Kân-ı gevher/ Gevher-i kân Cevher	Uzlet köşesinde sevgilinin dudağını hayal ederek pinhân olan âşık, kân-ı gevher olur. Dudak, renk ve şekil ilgisi ile görünmeyen gevher madeni gibidir.		K.11/1; G.49/2
La'l	Sır	Yok denecek kadar küçük olması yönüyle ilgilidir.		G.214/1
La‹l-i dil-ber	Ser-çeşme-i cân	Bâkî'nin sözlerine revnâk veren sevgilinin hayat bahşeden dudağıdır.		G.268/5
La‹1	Dürc	İçinde inci bulunması ve küçük olması yönüyle benzetme yapılmıştır.		G.313/6
La‹1	Hokka	Kapalı olması, içinde inci saklanması ve küçük olaması yönüyle benzetme yapılmıştır.		G.320/3; G.347/2; G.476/2;
La‹l-i şeker-bâr	Cennet meyvesi olan kaysı	Dudak, cennet meyvesi olması ve tadı itibariyle kaysıya benzetilmiştir.		Mat.1
La‹1	Gül-be-şekker	Dudak, hastalara kuvvet bulması için verilen gülbe		K.18/46

		şekerdir. Çünkü dudak, gönlü yaralı olan aşığa güç verecek ilaç gibidir.		
La‹l	Lâle	Dudağın aksi âşığın göz yaşlarını lâle renkli yapmıştır. Dudak rengi itibariyle lâleye benzetilmiştir.		G.8/6; G.283/1; K.19/8;
La'lüñ hayâli	Sînede rûh-ı musavver	Sevgilinin dudağı, âşığın sinesinde onun gibi görünmeyen ruhun müşahhas hali		G.95/1
Leb	Sâkî	Dudak, gam bezminde âşığın gözyaşını şarap etmektedir.		G.167/1
La‹l	(gönül ile derûn-ı sinede bahs-i 'aşk için ceng iden) bülbül	Söz söylemesi		G.121/4
Leb	Şâfiye (şifa veren ilaç)	Hastaya yani aşığa şifa vermesi yönüyle alakalandırılmıştır.		G.541/2
La‹l	Âftâb	Üzerindeki ayva tüyleri ile dudak şeref burcunda şirinlik yazısı yazan âftâb gibidir.		G.469/4
Lebin yadı	Şirin(tatlı) hikayesi	Tat itibariyle ilgi kurulmuştur.		G.8/5
La‹l	Nigîn	Küçük ve yuvarlak olması yönüyle ağız yüzüğe benzetiliyor.	G.27/5	

Yukarıda verilen tabloda Fuzûlî ve Bâkî'nin şiirlerinde yer alan ve sevgilinin güzellik unsurlarından olan dudak ile ilgili teşbih unsurları ve bunların şâirlere göre dağılımları yer almaktadır. Tablo incelendiğinde Fuzûlî'nin 20, Bâkî'nin 61 müşebbehün bih ile teşbihte bulunduğu ve bunlardan 13 müşebbehün bihte şâirlerin ortaklık gösterdiği görülür. Müşebbehi dudak olan ve müşebbehün bihi; şeker, şîrîn, gonca, la'l, Hz. Îsâ, şarap, mey, bâde, âb-ı hayat, nûş, şehd, şerbet, cân benzetmelerinde birliktelik sağlanırken bunların oranları birbirlerinden farklı olduğu gibi yakın olanlar da vardır. Müşebbehün bihi renk ilgisi olan şarap, mül ve bâde benzetmesi sayı bakımından Bâkî'de 26, Fuzûlî'de ise sadece 6'dır. Yine renk bakımından ilgi kurulan la'l ile ilgili benzetme oranı Fuzûlî'de toplam 7, Bâkî'de ise 17'dir.

Şâirlerden Bâkî toplam 17 beyitte dudağı "câm"a teşbih ederken Fuzûlî, bu benzetmeyi hiç kullanmamıştır.

Tablo genel olarak incelendiğinde şâirlerin dudak ile ilgili yaptıkları teşbihler Klâsik Türk Şiirinde yaygın olarak kullanılan benzetmelerdir. Farklı denebilecek benzetmeler ise Bâkî'nin;

Leblerüñde hattuñ ey şîrîn-dehen
Mûrlar cüllâba düşmiş gûyiyâ (G.11/2)

beytinde görülen benzetmedir. Beyitte leb, karıncaya benzeyen hattın düştüğü "gülsuyu"dur.

Dehenüñ tûtî-i şekker-şiken olsa ne 'aceb
Leb-i şîrîn ü hat-ı sebz aña bâl ü perdür (G.108/2)

beytinde ise dehen, tûtî-i şekker-şiken'dir. Leb-i şîrîn'de hatla birlikte tûtîye benzeyen ağzın "bâl ü per"idir.

Vasf-ı la'lin okı ey hüsn kitâbın okuyan
Meded Allâhı severseñ katı zîbâ yiridür (G.66/7)

beytinde de vasf-ı la'l, güzellik kitabının zîbâ yeri'dir. Sevgilinin yüzü bir güzellik kitabıdır ve dudaklar da bu kitabın süsüdür.

'Aks-i 'izâruñ dîdede berg-i gül-i ter kendidür
La'lüñ hayâli sînede rûh-ı musavver kendidür (G.95/1)

beytinde de yine alışılmışın dışında bir benzetme yapılarak la'lin hayâli, âşığın sînesindeki 'rûh-ı musavver'dir.

Nâzük nihâli ol leb ü ruhsâr-ı âl ile
Bir şâhdur ki olmış aña berg ü bâr la‹l (G.311/4)

beyitte la'l, boyu nihale benzeyen sevgilinin 'berg ü barı'na teşbih edilmiştir.

Bade nûş itsen kenâr-ı cama gelse leblerüñ
Duhter-i rez gûşına gûyâ takarlar la'l-i nâb (G.18/5)

beytindeki küpe benzetmesini şâir, sevgilinin ağzı için de yapmış ve ilgili kısımda bu belirtilmiştir. Bâkî, aynı teşbihi farklı bir tablo ile bu beyitte de sunmaktadır. Beyitte dudak la'l küpedir ve kadehe değen dudak tıpkı üzüm kızının kulağına küpe takması gibi düşünülmüştür.

Bâkî'nin dudakla ilgili farklı olarak yaptığı teşbihlerden biri de;

Dil derûn-ı sinede la'lüñle kıldı bahs-i 'aşk
Bir biriyle iki bülbül gûyiyâ ceng itdiler (G.121/4)

beytinde görülen benzetmedir. Beyitte dudak öncelikle istiâre ile la'l'e benzetilmiş daha sonra da dudak ve âşığın gönlü, âşığın sinesinde aşk bahsine tutuşup cenk eden iki bülbül olarak düşünülmüştür.

Tabloda yer almamakla birlikte ağız ve dudak ile ilişkili olarak kullanılan ve az rastlanan bir benzetmeye Bâkî'de rastlanır. Bâkî ağzın içindeki tatma oraganı olan dil'i rengi ilgisiyle gül yaprağına benzetmektedir.

Agzuñ içre ey letâfet gül-sitânı ol zebân
Kırmızı gül yapragıdur gonca-i sîr-âbda (G.450/2)

Tablo 92

Ağız ve Dudak ile İlgili İstiâre Unsurları

Müşebbeh	Müşebbehün bih	vech-i şebeh	Fuzûlî	Bâkî
Leb	(İsâ) (Mesih)	Hz. İsâ'nın nefesi ile ölüleri diriltmesi mucizesi dudakla ilişkilendirilir, çünkü dudak da âşıklara hayat ve can verir.	G.205/1	K.6/7 ; G.271/1; G.348/8; K.6/7; G.161/3
(Leb)	lâ'1; la'l-i musaffâ; lâ'1-i şîrin;	Renk itibariyle dudak la'le benzer.	G.206/5; G.255/3; Rb.10/2; G.167/7;	Mus. 5/3; G.271/2;
(Leb)	Şarâb-ı nâb	Âşığın kanlı gözyaşı dökmesine sebep şarap renkli dudaktır. Dudak da kan ve şarap gibi kırmızı renklidir.		G.29/1
(Ağız)	Dürc-i dürr-i nâb	İçinde inciye benzeyen dişlerin bulunması ve küçük olması yönüyle ilgi kurulmuştur.		G.320/3
(Leb)	Mey	Renk ilgisi vardır.	G.27/5	
(Leb)	lâ'1-i şîrin;	Âşık acı olan gözyaşlarına şirin olan la'lden bir çare istiyor ve sevgili acı sözleri ile âşığın şirin canını alıyor.	G.206/5	
(ağız)	piste	Şekil ilgisiyle	Müs. 1/ 2	

Sevgilinin ağzı ve dudağı ile ilgili yapılan istiâreleri gösteren yukarıdaki tablo incelendiğinde Fuzûlî ve Bâkî'nin 4'er farklı unsurla istiârede bulundukları ve bunlardan 2'sinde ortaklık sağladıkları görülür. İstiareler yapılırken genellikle renk, şekil ve aşığa can vermesi ilgileriyle dikkate alınmıştır. Sevgilinin ağız ve dudağı ile ilgili Bâkî ve Fuzûlî tarafından yapılan istiâreler divan şiirinde ağız ve dudakla ilgili yapılan

benzetmelerle paralellik göstermekle birlikte farklı addedilebilecek bir istiâre görülmemektedir.

Çene

Sevgiliye ait güzellik unsurlarından "çene" ile ilgili şâirlerin yaptığı teşbih ve öğeleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 93

Çene ile İlgili Teşbih Unsurları

Müşebbeh	Müşebbehün bih	Vech-i şebeh	Fuzûlî	Bâkî
Zekan; Gabgab	Elma	Renk ve şekil yönüyle		G.5/5; G.488/3
Zekan	Ayva	Şekil itibariyle		G.5/5; G.538/3;
Zekan	Habâb	Yanak âb-ı nâb, çene de şekil bakımından o su üzerindeki hava kabarcığıdır.		G.14/1
Zekan; Zenehdân	çâh	Çene, ortasındaki çukurluk nedeniyle kuyuya benzetilmiş ve âşığın gönlünün bu kuyuya düşmesi, teşne olan âşığın bu kuyudan su içmek istemesi ve Hz. Yusuf ile ilgi kurularak ele alınmıştır.	G.265/3	G.26/1; G.248/3; G.165/1; G.172/4; G.346/4; G.488/5;
Çah-ı zenehdân	Gird-âb	Aşk denizinde içinde gezen âşıkların içine düştüğü girdap, âşığın gönlünün düşmesi ilgisiyle ele alınmıştır.		G.172/4;
Zenehdân	Sâgar-ı sîm	dudak la'l, zenehdân da gümüş kadehdir. Şekil ve renk itibariyle ilgi kurulmuştur.		G.249/2
Gabgab	Tôp	Şekil olarak topa benzeyen gabgab âşığın hisarı olan bedenini ele geçirmiştir.		G.178/4
Gabgab	Turuncî	Şekil yönüyle		G.538/3
Zenahdân	Gam zindanı	Çene çukurluğuyla ilgili olarak âşığın veya gönlünün içine düştüğü gam dolu zindandır.	G.37/6; G.38/3;	

Sevgilinin güzellik unsurlarından çene ile ilgili Fuzûlî ve Bâkî divanlarında yer alan teşbih unsurları ve bunların oranlarını gösteren yukarıdaki tablo incelendiğinde Fuzûlî'nin 2, Bâkî'nin 8 teşbihte bulunduğu görülmektedir. Her iki şâirin de sevgiliye ait güzellik unsurlarından çene ile ilgili yaptıkları teşbihler divan şiirinde yaygın olarak yapılan ayva, top, turuc, girdâb ve zindan gibi şekille ilgili benzetmelerdir. Yanlız Bâkî'nin aşağıda verilen iki farklı beytinde yapılan

benzetmeler şekille ilgili olan, fakat şâirin kendine özgü bir hayal çerçevesinde ortaya koyduğu benzetmelerdir denilebilir.

ᶜÂrızuñ âb-ı nâbdur gûyâ
Zekanuñ bir habâbdur gûyâ (G.14/1)

beytinde zekan, âb-ı nâb üzerindeki habâb'dır

Bâde-i nâbdur leb-i la‹lüñ
Sâgar-ı sîmdür zenahdânuñ (G.249/2)

beytinde de zenehdân, sâgar-ı sîm'dir. Şâir şekille ilgili kurduğu hayalde çeneyi ve üzerindeki dudağı bâde-kâdeh ilişkisi içinde sunmuştur.

Şâirlerin divanlarında çene ile ilgili istiâre kullanımına rastlanmamıştır.

Diş

Sevgiliye ait güzellik unsurlarından "diş" ile ilgili şâirlerin yaptığı teşbih ve öğeleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 94

Diş ile İlgili Teşbih Unsurları

Müşebbeh	Müşebbehün bih	Vech-i şebeh	Fuzûlî	Bâkî
Diş; Dendân;	Dürr	Diş, renk, şekil ve parlaklığı itibariyle inciye benzetilir. Ayrıca, aşk denizine dalan âşık orada inci bulur ve yine kıymetli olması yönüyle benzerlik ilgisi kurulur.		G.53/5; G.154/4; G.278/4; G.430/4; G.462/5; G.442/4; G.190/2;
Dendân	Dürr-i nâ-yâb	Diş, sürekli akan ve uçsuz bucaksız olan gözyaşı denizindeki incidir.		G.29/4
Dendân	cevâhir	Renk ve şekil		G.462/5
Dürr-i dendânın hayali	lâle-i sir-âba düşmüş Jâle	Âşığın kanlı gözyaşı renk itibariyle lâle'ye, sevgilinin dişinin gözdeki hayali de lâle üzerindeki jâle gibidir.		G.442/4
(Ağız içindeki) diş	(Gonca içindeki, üzerindeki) jâle	Ağız, goncadır ve ağzın içindeki ve üzerindeki diş de o gonca içindeki jâledir. Şekil ilgisiyle benzerlik yapılmıştır.		G.120/4; G.476/2;
Diş	Kevkeb-i dürrî	Renk ve şekil yönüyle		G.120/4
Diş	Lü'lû-yı lâlâ	Şekil ve renk yönüyle		G.120/4
Diş; Dendân;	Lü'lû; Dâne-i lü‹lû	İnci ortasından delinerek ipe dizilir. Âşık da gözyaşı	G.10/5;	G.357/2; G.253/5;

		incilerini inci dişin hayali ile ipe dizer yine dişin vasfıyla incinin bağrı delinir.		G.170/2; G.313/6;
Dendân	Şîr	Dudakla diş birbirine süt ve şeker gibi yakışmıştır. Dudak şekere, diş de beyazlığı ile süte benzer.		K.3/2
Dendân	Yasemin kelimesindeki “sin” harfi	Şekil yönüyle		G.248/2
Diş	Güher ; Gevher	Şekil ve renk itibariyle ilgi kurulmuştur.	G.106/3; G.295/4;	

Sevgiliye ait güzellik unsurlarından diş ile ilgili Fuzûlî ve Bâkî divanlarında yer alan teşbih unsurlarının yer aldığı yukarıdaki tablo incelendiğinde Fuzûlî’nin 2, Bâkî’nin 10 müşebbehün bih kullanarak konuyla ilgili teşbihte bulunduğu görülmektedir. Her iki şâirin diş ile ilgili yaptığı benzetmelere bakıldığında; Fuzûlî’nin 2, Bâkî’nin 4 beytinde diş, “lûlû”ya teşbih edilmiştir. Bunun dışında ortaklık sağlanan müşebbehün bih görülmemektedir.

Bâkî’nin toplam 7 beyitte diş ile ilgili en fazla ilgi kurduğu kelime dür’dür. Bunun dışındaki müşebbehün bihlerin kullanım oranları 1-2 şeklinde olmakla birlikte benzetmelerin hemen hemen tamamı divan şiirinde diş ile ilgili yapılan teşbihlerle paralellik göstermektedir. Yalnızca Bâkî’nin,

Ne zibâ yaraşmış o leblerle dendân
Ne hûb imtizâc eylemiş şîr ü şeker (K.3/2)

beytinde dendân’ın, şîr yani rengi itibariyle süte benzetilmesi Klâsik Türk Şiiri içinde değerlendirildiğinde orijinal bir benzetme olarak addedilebilir.

Şâirlerin divanlarında müşebbehi diş olan bir istiâreye raslanmamıştır.

Kulak

Sevgiliye ait güzellik unsurlarından “çene “ile ilgili teşbihlerin ve öğelerinin bulunduğu tablo aşağıda verilmiştir.

Tablo 95

Kulak ile İlgili Teşbih Unsurları

Müşebbeh	Müşebbeh ün bih	Vech-i şebeh	Fuzûlî	Bâkî
Kulak	Gül	Kulak-gül teşbihi şekil ilgisiyle kurulmuş olmakla birlikte kulak		G.6/4; G.276/4;

		ve küpe, gül üzerindeki jâle hayali etrafında birleştirilmiştir.		
Gûş	Sümbül	Gül benzetmesinde olduğu gibi kulak ve küpe, sümbül ve üzerindeki jâle ye şekil bakımından teşbih edilmiştir.		K.24/6

Yukarıdaki tablo incelendiğinde kulakla ilgili Bâkî'nin 2 müşebbehün bih kullanarak toplam 3 beyitte teşbihte bulunduğu, Fuzûlî'nin ise kulakla ilgili herhangi bir teşbihte bulunmadığı görülür.

Müşebbehi kulak olan bir istiâreye şâirlerin her ikisinin de divanlarında rastlanmamıştır.

Boyun

Tablo 96

Boyun ile İlgili Teşbih Unsurları

Müşebbeh	Müşebbehün bih	Vech-i şebeh	Fuzûlî	Bâkî
Gerdan	Şem -i kâfürî	Şekil bakımından sevgilinin boynu ince ve uzun, rengi ise beyazdır. Renk ve şekil itibariyle ilgi kurulmuştur.		G.547/1

Sevgilinin güzellik unsurlarından olan boyun ile ilgili yapılan teşbih ve oranlarının verildiği yukarıdaki tablo incelendiğinde Fuzûlî'nin hiç teşbihte bulunmadığı Bâkî'nin ise 1 müşebbehün bih ile 1 beyitte teşbihte bulunduğu görülür. Bâkî'nin,

Hatundur şâm-ı zulmet gerdenündür şem -i kâfürî
Fürûzân olmaga gül-nâr haddüñden alur nûn (G.547/1)

beytinde gerdan ince uzun ve beyaz rengi ilgisiyle, "şem-i kâfürî"ye benzetilmiştir.

Her iki şâirin divanında boyun ile ilgili bir benzetmeye rastlanmamıştır.

4.7.1.2. Sevgilide Beden ile İlgili Unsurlar

Boy

Sevgilinin boyu'nu ifade eden kelimeler ve bunlarla ilgili yapılan teşbih unsurları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 97

Boy ile İlgili Teşbih Unsurları

Müşebbeh	Müşebbehün bih	vech-i şebeh	Fuzûlî	Bâkî
Boy	Şimşâd	Boy, uzun ve yüksek olması yönüyle şimşad'a benzetilir. Âşığın eli ona eremez ve feryadı onun kulağına erişemez.	G.62/7; G.206/2; Muh. 2/1;	G.35/1; G.158/1; G.250/4; G.423/1; G.201/1;
Boy; Kad ; Sîm-endâm; Gül-endâm; Kâmet; Gül-endâm;	Serv	Sevgilinin boyunun uzun, ince olması ve sevgilininin salınarak yürümesi bakımından en çok servi ile benzerlik kurulmuştur.	Mk13/4 ; K.38/2; G.20/6; G.53/3; G.78/6 ; G.102/3; G.201/1; G.219/2; G.234/1; G.284/2; K.40/8; G.108/1; G.168/2; G.170/4; G.182/10 ; G.204/6; G.234/1; G.243/4; G.256/1; G.300/1; Müs.1/1; Müs.1/7; Rb. 62; G182/10; Mk. 13; G.205/1;	G.158/5; G.386/1; G.508/4; K.6/15; G.10/5; G.16/2; G.28/2; G.37/4; G.66/2; G.101/4; G.119/2; G.121/2; G.143/3; G.167/2; G.176/5; G.182/6; G.284/3; G.294/2; G.305/3; G.337/1; G.343/4; G.390/5; G.412/2; G.458/1; G.470/2; G.479/5; G.510/2; G.543/5; G.310/6; G.457/3; G.460/4; G.485/4; K.8/2; G.143/5; G.37/5; G.166/1; G.175/1;

				G.178/5; G.266/1; G.346/2; G.354/4; G.399/4; G.467/1; Mat.19;
Kad;	Tûbâ	Tûbâ ağacının gökte olması, yüksekte bulunması ve cennette olması yönleri ile ilgi kurulmuştur. Âşığın gönül kuşu serv ve şimşadı beğenmeyip konacak bir tûbâ aramaktadır.		K.8/1; G.343/4; G.67/1; G.107/4; G.216/1; G.221/1; G.369/1;
Endâm	Gül	Narin olması yönüyle ilgi kurulmuştur.	Tah.2/5;	G.286/8; G.543/2
Kâmet; Kad;	Nihâl	Fetih ve zafer sancağı çekmesi, düzgün ve doğru oluşu, gül bahçesinde olması ve letâfetinden dolayı benzerlik ilgisi kurulmuştur. Yine sevgili ve onun boyu meyvesi şive ve naz olan nihâl-i cefâ şâhıdır.	K.16/30; G.102/3; G.234/1;	G.52/1; G.79/3; G.112/4; G.121/2; G.143/3; G.242/5; G.288/1; G.337/1; G.347/4; G.460/4; G.470/2; G.52/1; G.100/3; G.169/2; G.334/1; G.530/6; G.101/4
Kâmet	ᶜArᶜar	Sevgilinin boyunun hasreti ile ölen âşık ‘ar’ar gölgesi düşen bir yere defn edilmek istiyor. Yine gökte tûbâ olan sevgilinin boyu yer de ‘ar’ardır ve bu ağacın salınması sevgilinin salınarak yürümesi gibidir.		G.119/2; G.100/3; G.343/4; G.97/3;
Mevzûn kad	(Şâirin) Şiᶜr-i bülend (i)	Bülend kelimesinin mânâsı olan yüksek yüce anlamıyla ilgi kurulmuştur. Boy yüksektir.		G.100/4
Kad	ᶜAlem	Şehirde sevgilinin aya benzeyen güzelliği ağızdan ağza dolaşmaktadır ve tüm âlemde onun boyu sancaktır. Şehirde şöhretin yayılmasını sağlayan sancaktır, yani boydur.		G.147/5
Kad	Nahl	Meyve vermesi ve sevgilinin yürüyüşü ile ilgili unsurlar vech-i şebeh olarak kullanılmıştır.	G.73/3; G.186/6;	G.158/4; G.167/2; G.126/3; G.463/4;
Kad	Kıyâmet	Boy ile kıyâmet alakası kâmet, kıyâm kelimeleri ile de	G.106/1; G.98/3;	G.167/3; G.348/1;

		ilgilidir. Kıyâmet günü herkesin ayağa kalkacağı düşüncesi ile bu ilgi kurulur. Yine kıyamete yakın fitnelerin ortaya çıkacağı düşüncesi vardır ve fitne saçması, kıyamet alameti gibi unsurlarla birlikte zikredilmiştir. Bir de aşığa azap vermesi özelliğiyle bu benzerlik ilgilsi kurulmuştur.	G.236/5;	
Kad	Fitne	Cihân içindeki fitnelerin sebebi, sevgilinin boyudur.	G.47/1	
Kad	Elif	Şâirin nazmını doğru eden elif harfi ve yine sevgilinin boyuna hasret kalan âşığın sinesine çektiği kanlı elifler ile sevgilinin boyu arasında şekil ilgisi bulunmaktadır. Elif harfi sevgilinin boyu gibi ince ve düzdür.	G.256/7; K.33/4;	G.460/4
Kad	Mu‹anber şem	Baştan ayağa mu‹attar olması yönüyle ilgi kurulmuştur. Mum da şekil itibariyle sevgilinin boyuna benzetilmiştir.		G.347/6
Kâmet	Şem	Pervâne-mum ilişkisi itibariyle benzetme ilgisi kurulmuştur. Pervane olan âşık sürekli mumun etrafında döner. Boy, şekil itibariyle muma benzer.	G.144/5	
Kad	Sidre-i müntehâ	Sidre, ravza kelimeleri ile birlikte zikredilen benzetme bu unsurların cennette olması ilgisiyledir.		G.528/4;
Kad	Rayet	Şekil itibariyle sevgilinin boyu düzgünlüğü ile sancağa benzer.	K.27/18	
Kad	Sancak	Şekil titibariyle		K.10/13
Kâmet	Sidre	Sevgilinin sokağı cenettir ve Sidre ağacı da cennettedir. Şekil ilgisi		G.369/1; G.333/2;
Kad	Nihâl-i ergavân	Şekil itibariyle		K.8/2
Kad	Nihâl-i nârven	Şekil itibariyle		MUSMT.1/3/1
Endâm	Sîm	Sevgili güzellik elbisesi içinde sîm endamlı olmuştur. Renk itibariyle beyaz ten gümüşe benzetiliyor.		K.27/9
Kâmet	Hz. Musa’nın asâsı	Sevgilinin boyunun aşkıyla âşığın gözyaşı iki pınardan akmaktadır, Musa’nın asâsının denizi ikiye ayırması mucizesi gibi	G.278/2;	
(Yuvarlak aynaya yansıyan)	(Ayı ikiye bölen) Peygamberin	Renk ve şekil	G.150/2	

boyunun aksi	parmağı			
Sehî-kad cilvesi	Seyl-i tûfan-i belâ	Sevgilinin uzun boyu ile yürüyüşü, duruşu yani cilvesi aşığa yönelen bir belâ tufanı gibidir.	G.232/5	

Yukarıda verilen tablo incelendiğinde sevgilinin boyu ile ilgili Bâkî'nin 18, Fuzûlî'nin 13 farklı müşebbehün bih kullandığı ve şâirlerin bunların 6'sında ortaklık gösterdikleri görülür.

Sevgilinin boyu ile ilgili en fazla benzetme yapılan unsur serv'dir. Fuzûlî'de 25, Bâkî'de 44 beyitte boy, şekil bakımından serv'e benzetilmiştir. Oran bakımından fazla olan bir diğer müşebbehün bih ise nihâl'dir.

Kullanım oranı bakımından farklılık gösteren müşebbehün bihlerden, Bâkî "nihâl", "nihâl-i nârven" ve "nihal-i ergavan" terkipleri ile toplam 19 beyitte boy, şekil itibariyle "nihâl"e benzetirken Fuzûlî'de bu benzetmenin sayısı 3'tür.

Bâkî'de oran bakımından fazla olup Fuzûlî'de hiç tercih edilmeyen benzetme ise Tûbâ'dır. Bâkî 7 beyitte boyu, Tûbâ'ya benzetirken Fuzûlî bu benzetmeyi hiç kullanmamıştır.

Sevgilinin boyu ile ilgili farklı sayılabilecek benzetme ise Fuzûlî'de görülür. Fuzûlî'nin;

İki gözden revân etmiş sirişkim kâmetiñ şevki
Asâ-yi mu'cizi gör kim iki bölmüş bu deryâyı(G.278/2) 256

beytinde: "Hz Musa'nın asâsının denizi ikiye ayırması mucizesi gibi sevgilinin boyunun aşkı da gözyaşımı iki pınardan akıttı." diyen şâir, sevgilinin boyunu Hz. Musa'nın asâsına teşbih etmiştir.

Yine Fuzûlî'nin,

Aks-i kaddiñle gören dâ'ire-i âyineyi
Der meh-i bedrdir engüşt-i nübüvvetten şak (G.150/2)

beytinde sevgilinin yuvarlak aynaya yansıyan boyunun aksi, ayı ikiye bölen engüşt-i nübüvvet'e teşbih edilmiştir.

Bâkî’nin,

Mevzûn kaddi şi^{c}r-i bülendüm misâlidür
Nâzük miyânı anda bir ince hayâldür (G.100/4)

beytinde şâir, sevgilinin mevzûn kaddi için “şi^{c}r-i bülendim” benzetmesinde bulunmuştur. Burada sevgilinin boyu ile birlikte kendi şiirini de övmektedir.

Tablo incelendiğinde şâirlerin, sevgilinin boyu ile ilgili yapılan teşbihlerinde klâsik Türk şiirinde genel olarak boy ile ilgili yapılan teşbihlerle paralellik gösterdiği görülmektedir.

Tablo 98

Boy ile İlgili İstiâre Unsurları

Müşebbeh	Müşebbehün bih	Vech-i şebeh	Fuzûlî	Bâkî
Serv	(boy)	Şekil yönüyle	G.278/2;	K.14/26; G.50/3 ; G.548/2; G.126/3;
(boy)	Elif	Şekil bakımından ince uzun olması yönüyle		G.16/2
Sanavber	(boy)	Şekil yönüyle		G.50/3
(boy)	Nahl	Şekil bakımından		G.34/2
(boy)	Nihal		Tc.B.1/III/4	

Sevgilinin boyu ile ilgili istiâre unsurlarının yer aldığı yukarıdaki tablo incelendiğinde Fuzûlî’nin 2, Bâkî’nin 4 farklı unsurla istiâre yaptığı ve bunların da şekil ilgisiyle alakalandırıldığı görülmektedir.

Bel

Şâirlerin kullandığı sevgilinin bel’ine dair kelimeler ve onlarla ilgili yapılan teşbihler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 99

Bel ile İlgili Teşbih Unsurları

Müşebbeh	Müşebbehün bih	Vech-i şebeh	Fuzûlî	Bâkî
Miyân	(Şâirin şi^{c}r-i bülendindeki) ince hayali	Bel o kadar incedir ki ondan bahseden şiire de ince bir hayal olur.		G.100/4
Miyân	Mû	“Bel o kadar incedir ki onun tahkiki medereselerde	G.47/2	G.313/5

		inceliklerle ilgili bahisler ortaya çıkardı" demektedir.		
Miyân	Rişte-i cân	Inceliği ilgisiyle		G.6/4
Miyân	Nihal	Fidanın ince olması alakasıyla benzerlik ilgisi sağlanmıştır.		G.337/1
Bel	Gümüş	Renk itibariyle		G.346/5

Tabloda görüldüğü üzere sevgiliye ait güzellik unsurlarından "bel" ile ilgili Fuzûlî 1, Bâkî 4 müşebbehün bih kullanmış olup bunlardan sadece 1'inde ortaklık sağlamışlardır. Genellikle renk ve şekille alakalandırılan benzetmelerde farklı olarak nitelendirilecek benzetme, Bâkî'nin aşağıdaki beytinde görülür.

Mevzûn kaddi şi[c]r-i bülendüm misâlidür
Nâzük miyânı anda bir ince hayâldür (G.100/4)

beyitte şâir, miyân'ı, şi'r-i bülendindeki ince hayale benzetmiştir. Benzetme ilgisi yine şekille alakalandırılarak incelik dikkate alınmıştır.

Yine Bâkî'nin,

Görüp ol sâ‹id-i sîmini gümişden bilüñi
İştihâ keskin olur hançer-i bürrânuñdan(G.346/5)

beytinde bel, gümüşe benzetilmektedir. Klâsik Türk şiirinde gümüş benzetmesi genellikle sevgilinin teni için söz konusu edilirken Bâkî'nin görünmeyen ve hep kapalı olan sevgilinin beli için gümüş benzetmesinde bulunması beyitte geçen hançer ve bürrân kelimeleri ile düşünülebilir.

Şâirlerin seçilen şiirlerinde bel ile ilgili istiâreye rastlanmamıştır.

Sîne, Göğüs, Bağır

Şâirlerin sevgilinin "göğüs, sine, bağır" ile ilgili kullandığı kelimeler ve teşbihler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 100

Göğüs-Sîne ile İlgili Teşbih Unsurları

Müşebbeh	Müşebbehün bih	vech-i şebeh	Fuzûlî	Bâkî
Sîne	Âyîne	Parlakığı yönüyle		K.25/23; G.297/6; K.14/31;
Sîne	Gümüş âyîne	Renk ve parlaklığı yönüyle		G.6/4; G.346/3
Sîne	Mücellâ	Renk ve parlaklık		K.14/31
Sîne	Âyîne-i ‹âlem-nümâ	Âşığın gözüne farklı âlemleri göstermesi sebebiyle		G.234/4
Sîne; Ber	Semen	Sevgilinin yanağı gül, saçı sümbül göğsü de semendir, renk ve koku itibariyle çiçekler sevgilinin unsurlarına benzetilmiştir	K.11/6; RUBAİYAT 21/1	K.24/4 ; G.380/2; G.485/4
Sîne	Gül	Renk ilgisiyle		G.309/7
Ber	Sîm	Renk itibariyle gümüşe benzetilen göğsün, büt-i sîm-ber tamlaması ile ilişkilendirilmesi de putların altın veya gümüş gibi değerli madenlerden yapılması sebebiyledir.	Rb. 21/1; G.152/6; G.215/4; G.217/7; G.288/6; Mk. 30; Mk.12;	G.214/4; G.464/5; G.486/1;
Sîne	Kurs-ı mâh-ı tâbân	Şekil yönüyle		G.214/4
Bağır	Taş	Aşığa karşı katı olması ilgisiyle	G.129/1; G.10/7;	
Sîne	Gül-berg-i ter	Elbise ile örtülü göğüs goncaya benzetiliyor Açılan goncanın yaprakları nazik oluşuyla göğüse benzetilmiştir.		G.277/1

Göğüs-sîne ile ilgili teşbih ve bunların oranlarının gösterildiği tablo incelendiğinde Fuzûlî'in 2, Bâkî'nin 9 müşebbehün bih ile teşbihte bulunduğu görülmektedir. Şâirler bunlardan koku ve renk yönüyle alaka kurulan semen ve sîm olmak üzere 2 müşebbehün bihte ortaklık sağlamışlardır.

Yapılan benzetmelerde en fazla orana sahip olan müşebbehün bih ise Fuzûlî'nin 7 beyitte kullandığı sîm bezetmesidir. Yine Bâkî'nin, 3 ayîne olmak üzere, gümüş âyine, âyîne-î âlem nümâ ve mücella şeklinde bir araya gelen sine-ayna ilişkisiyle yapılan

teşbih kullanımı toplam 7'dir. Bâkî'nin en fazla kullandığı sine-ayna benzetmesini Fuzûlî hiç kullanmamıştır. Renk, koku ve şekil bakımından yapılan göğüsle ilgili tüm benzetmeler klâsik Türk şiirinde yaygın olarak kullanılan teşbihlerdir. Şâirlerin divanlarında farklı bir hayal etrafında geliştirilmiş sevgilinin göğsü ile ilgili bir benzetme yapılmamıştır.

Şâirlerin divanlarında göğüs-sîne ile ilgili bir istiâreye rastlanmamıştır.

Ten-Vücûd-Beden

Tablo 101

Ten ile İlgili Teşbih Unsurları

Müşebbeh	Müşebbehün bih	Vech-i şebeh	Fuzûlî	Bâkî
Ten	Nihâl-i ergavân	Ten erguvân fidanı, üzerindeki ter de şebnemdir. Şekil ilgisi		K.8/2
Ten	İşlenmiş sîm; sîm	Renk ilgisiyle ten gümüşe benzetilmiştir.	K.40/8;	G.25/2; G.142/4; G.182/4; G.236/6; G.431/5; G.470/2; Kt. 6/2;
Ten	Nahl-i zîbâ	Şekil ilgisiyle		G.28/2
Ten	Pâlûde	renk ve yumuşak olması yönüyle ilişkilendirilmiştir.		G.347/5; G.139/2; G.460/2;
Cism-i latîf	Lâle-i hamrâdaki jâle	Sevgilinin elbisesi lâledir ve teni de o lâle üzerindeki jâledir.		G.84/1
Cism-i latîf	Dürr-i şâh-vâr	Cihân sâdef, sevgili de o sadefteki incidir. Şekil ve renk ilgisi var.		G.230/2
Erguvan renkli elbise içindeki sevgilinin cismi	Erguvânî cild içindeki kitâb-ı Gülsitân	Sevgiliyi örten elbisesi ile kitabın koruyan cildinin nitelikleri		G.390/4
Vücud-i bî-bedel	âftâb	Parlaklık ilgisiyle	K.23/13	
Vücûd	Gül-zâr	Sevgiliye ait güzellik unsurları gül bahçesindeki gonca, serv, sümbül vs. ile ilişkilendirilince sevgilinin bütünü de gül bahçesinin kendisidir.	K.24/18	
Ten	Gülbün	Renk ilgisi	K.1/34; K.28/9;	
Ten	Gül-âb	Sevgilinin teni gül-âbdır, bu suyun üzerindeki hava kabarcıkları da onun gömleğinin düğmesidir. Şekil ilgisiyle ilişkilendirilir.	Muh.1/1;	

(Elbisenin yakasından görünen) Beden	Yeni ay	Renk ilgisiyle	G.182/2	
Çivit renkli peştemale sarılan çıplak beden	Menekşe içine düşen kabuğu soyulmuş bademe	Renk ve şekil	G.182/2	

Sevgilinin teni ile ilgili Fuzûlî ve Bâkî divanlarında yer alan teşbih ve bunların kullanım oranlarının verildiği yukarıdaki tablo incelendiğinde Fuzûlî'nin 7, Bâkî'nin 7 müşebbehün bih ile teşbihte bulundukları ve bunlardan sadece sîm'de ortaklık sağladıkları görülmektedir.

Teşbihlerin şâirlere göre kullanım oranları değerlendirildiğinde, Bâkî toplam 7 ile en fazla sîm kelimesinde teşbih yaparken Fuzûlî'nin bu kelime ile yaptığı teşbih sayısı 1'dir. Sîm dışında tercih edilen diğer müşebbehün bihlerin kullanım oranları 1-2'dir.

Fuzûlî'nin "ten" ile ilgili diğer şiirlerinden aşağıda verilen muhammeste;

Ey harîr içre teniñ mutlak bilûr içre gül-âb
Göksüñ âb-i rûşen ol âb üzre dügmendir habâb
Böylesin mahcûb yok nezzâreñe âlemde tâb
Vay eğer terçek çıkıp serpip leçek açsan nikâb
Hiç şek yok kim seni görgeç olur âlem harâb (Muh.1/1)

ipek içindeki ten billûr içindeki gül-âb, sevgilinin harîr gömleğinin düğmesi de bu gül-âb içindeki habâb olarak düşünülmüştür.

Vücud-i bî-bedeli âftâbdır ammâ
Bir âftâb ki da'im medarı ola Hamel (K.23/13)

beytinde ise vücud-i bî-bedel, parlaklığı ve rengi ilgisiyle âftâb olarak düşünülmüştür.

Fuzûlî'nin ten ile ilgili yaptığı teşbihlerin hepsi divanda yer alan kasidelerde ve muhammeste geçmektedir. Şâirin gazelleri içinde ten ile ilgili bir teşbihe rastlanmamış, fakat "beden" ile ilgili şâirin bir gazeli (G.182) tamamen hamam ve hamamda görülebilecek unsurlardan oluşmuştur. Bu benzetme ile oluşturulan tablo şâirin şiir anlayışı dikkate alındığında oldukça dikkat çekicidir.

Fuzûlî'nin;

Görünürdü bedeni çak-i giribânından
Câmeden çıktı yeñi ayını gösterdi tamâm (G.182/2)

beytinde sevgilinin açık yakasından görünen çıplak bedeni, "yeni ay"a benzetilmiştir.

Yine şâirin;

Nil-gûn futaya sardı beden-i üryânın
San benefşe içine düştü mukaşşer bâdâm (G.182/3)

beytinde ise hamam tablosu içinde sunularak çivit renkli peştemale sarılı çıplak beden, "menekşe içine düşen kabuğu soyulmuş badem"e benzetilmiştir.

Bâkî'nin de içinde ten veya beden ile ilgili bir benzetme olmamakla birlikte hamam sahnesine oturtulan bir beyti mevcuttur. Buna göre;

Sahn-ı hammâmda dün gördüm o nâzük bedeni
Sînede müdan eser yok dahi pehlû da güzel (G.313/4)

beytinde hamamda görülen sevgilinin bedeni ile ilgili benzetme yapılmaksızın sadece sevgilinin vücudunun "tüysüz" olmasına vurgu yapılmıştır.

Bâkî'nin sevgilinin teni, vücudu veya bedeni ile ilgili farklı sayılabilecek benzetmelerin bulunduğu beyitler şunlardır:

Gül-gûn kabâsı ol sanemüñ sanki lâledür
Cism-i latîfi lâle-i hamrâda jâledür (G.84/1)

beytinde ortaya konan tabloda, sevgilinin elbisesi, "lâle"; sevgilinin latîf cismi de bu lâlenin içine düşen "jâle" dir.

Ergavânî câmen içre oldı cismüñ ey perî
Ergavânî cild ile gûyâ kitâb-ı Gül-sitân (G.390/4)

beytinde ise sevgilinin ergûvânî elbise içindeki "ten"i ergavânî cild içindeki "Kitâb-ı Gül-sitân" olarak düşünülmüştür.

Bâkî'nin yukarıda verilen şiiri dahil hatt ve kaş olmak üzere sevgiliye ait toplam 3 farklı unsur için "Gülistân" kitabını kullanması bu eserin onun için önemli olduğunun göstergesidir.

Yine Bâkî'nin;

Letâfetde tenüñ bir sükkerî pâlûdedür dirsem
Hemân incinmek istersin inen nâzük inen tersin (G.347/5)

Göñül bir nâzük-endâmuñ visâli h^{v}ânın özler kim
Teni pâlûde-i ter gibi degseñ bir zamân ditrer (G.139/2)

Olıcak yâr gibi dil-ber-i şîrîn-harekât
Teni pâlûde-i ter gözleri bâdâm olsa (G.460/2)

beyitlerinde "ten", rengi ve yumuşaklığı ilgisiyle beyaz puding tarzı bir tür tatlı olan pâlûdeye teşbih edilmiştir. Aynı zamanda şâir, "pâlûde-i ter" kelimesinin "çok fazla damıtılmış, süzülmüş" manasını da hissettirmeye çalışır.

Ten ile ilgili şâirlerin divanlarında istiâre sanatına rastlanmamıştır.

Parmak

Sevgiliye ait uzuvlardan "parmak"a dair kelimeler ve bunlarla ilgili teşbih unsurları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 102

Parmak ile İlgili Teşbih Unsurlar

Müşebbeh	Müşebbehün bih	Vech-i şebeh	Fuzûlî	Bâkî
Engüşt	Gül-bün	Şekil bakımından ince uzun parmak, gül köküne benzetilmiştir.		K.19/24
İnci yüzük takılan parmak	Jale düşmüş gül-i nesrin	Şekil bakımından inci yüzük bulunan parmak nesrin gülü ve üzerindeki jâleye benzetilmiştir.		K.19/24
Engüşt	Hilâl	Şekil bakımından		K.19/55; G.467/5;
Engüşt-i muhannâ	(Kadehin ayağını tutan) altın halhâl	Kadeh tutan kınalı parmak, renk ve şekil bakımından altın halhala teşbih edilmiştir.		G.366/2
(Kadeh tutan) Engüşt	(Üzüm kızının ayağına takılan) gümüş halhal	Kadeh tutan parmak, şekil ve renk itibariyle gümüş halhaldır.		G.424/6
(Âşığın katli için işaret veren) Parmak	Hükm-i kalem	Şekli itibariyle kaleme benzetilmiştir.		G.76/2

Sevgiliye ait unsurlardan parmakla ilgili Fuzûlî ve Bâkî divanlarında yer alan teşbihlerin ve oranlarının yer aldığı yukarıdaki tablo incelendiğinde Fuzûlî'nin parmak ile ilgili herhangi bir teşbihte bulunmadığı görülür. Bâkî ise 6 müşebbehün bih ile parmakla ilgili teşbihte bulunmuştur.

Parmak ile ilgili yapılan teşbihlerden Bâkî'nin;

Ne zîbâdur ol engüşt-i muhannâ pây-ı sâgarda
Sakın dûr itme ey sâkî o zer halhâli ayakdan (G.366/2)

beytinde kadeh tutan kınalı parmaklar, kadehin ayağına takılan altın halhal olarak düşünülmüş ve bu düşünce renk ve şekil ilgisi yönünden şâire özgü bir hayalle sunulmuştur. Şâirin;

Sâkî rez duhterinüñ ol engüşt
Sîm halhâlidür ayagında (G.424/6)

beytinde de aynı tablo çizilmiş farklı olarak bu kez sevgilinin kadeh tutan ve halhala benzetilen parmakları kınalı değildir, bu nedenle de pramaklar, gümüş renklidir.

Dür-i sîr-âb ile gör gül-bün-i engüştinde
Jâle düşmiş gül-i nesrîne ne beñzer hâtem (K.19/24)

beytinde inci yüzük takılan parmak, üzerine jâle düşmüş gül-i nesrin olarak düşünülmüştür.

Katlüme engüst-i yâr itsün işaret gam degül
Kangı nâ-dândur o kim hükm-i kalemden incinür (G.76/2)

beytinde âşığın katledilmesi için işaret eden parmak şekil ve fonksiyon olarak hükm-i kalem olarak düşülmüştür.

Şâirlerin divanlarında parmakla ilgili istiâre sanatına rastlanmamıştır.

El, Kol, Bilek, Baldır

Tablo 103

El, Kol, Bilek, Baldır ile İlgili Teşbih Unsurları

Müşebbeh	Müşebbehün bih	Vech-i şebeh	Fuzûlî	Bâkî
Kef-i desti	Ay	Avuç içinin yuvarlak olması yönüyle ilgi kurulmuştur.		G.467/5
Kef-i dest-i kerem	Ebr-i bahâr-ı ihsân	El, tıpkı yağmur gibi muhtaca ihsanda bulunur.		Kt. 1/3
El	Sâğar-i sîmîn	Şekil yönüyle	G.27/5	
El	lâle	Kınalı eller lâle renklidir.	Muh. 1/5	
Sâ‹id	Sîm;	Beyazlığı itibariyle		G.346/5;

	Sîmîn			G.42/1; G.425/2; G.457/5; G.346/5;
Bilek	Sîmîn	Beyazlığı itibariyle	K.4/14	
Sâk	Sim	Beyazlığı itibariyle	Muh. 1/4;	

El, kol, bilek ve baldır ile ilgili yapılan teşbihleri ve oranlarını gösteren yukarıdaki tablo incelendiğinde Fuzûlî'nin 4, Bâkî'nin 3 müşebbehün bih ile teşbih yaptığı görülür. Bunlardan renk itibariyle ilgi kurulan sâ'id-sîm benzetmesi Bâkî'de toplam 5 ile en fazla orana sahipken Fuzûlî sâ'id ile ilgili hiç benzetme yapmamıştır. Şâirlerin bilek, kol ve baldırla ilgili benzetmelerinde sadece renk itibariyle sîm müşebbehün bihini kullanmışlardır.

Şâirlerin divanlarında el, kol, bilek ve baldırla ilgili istiâre sanatına rastlanmamıştır.

4.8. Aşk ve Sevgili Tipi

4.8.1. Fuzûlî ve Bâkî Divanlarında Aşk , Sevgili Tipi ve Cinsiyeti

Evrensel bir kavram olan ve hakkında sayısız söz söylenen "aşk", insanoğlunun geçmişten beri güncelliğini yitirmeden gündeminde olan bir kavramdır. Söz konusu edilen aşkın muhatabı, dinî unsurlar, memleket, özgürlük, doğa, idealize edilen şeyler vs. gibi çeşitlilik gösterse de ağırlıklı olarak karşı cinse karşı hissedilen bir duygu olarak varlık bulmuştur.

Türk edebiyatının divan edebiyatı döneminde "aşk", tasavvufî aşk etrafında şekillenmiştir. Sevgilisine kavuşamayan âşık tipi, tasavvufî şiirlerde sık sık tekrarlanan; "Her kim âşık olur ve aşkını gizler de iffet ve sabır gösterirse, Allah onu bağışlar ve cennete koyar."[110] hadîsindeki düşünceyle şâirler göndermelerde bulunur. Tasavvufî düşüncenin ve İslam anlayışının hakim olduğu söz konusu dönemde ve yine aynı düşüncenin hakim olduğu sosyal ortamlarda yetişen divan şâirlerince ele alınan sevgili de bu münasebetle şiirlerde soyut özellikleriyle ifade edilmekte ve sevgilinin cinsiyetine ait belirgin ifadelerden şâirlerin kaçındığı görülmektedir.

---

110 Feyzu'l-Kadir, **Şerhü'l-Câmi's-Sağîr min Hadîs'l-Beşîri'n-Nezîr, (**Müellif: Abdurrauf el-Münâvî), Hadîs no: 8852-8853, C.6, Darü'l Fikir, Lübnan, s.179.; Ali el-Müttaki b. Hüsâmeddin el-Hindî, **Kenzü'l-Ümmâl**, Hadîs no: 6999-7000, C.3, Beyrut Matbaası, s.372.

Özellikle klâsik Türk edebiyatı dönemine ait şiirlerde yer alan "aşk"ın dinî-tasavvufî aşk olduğu ve bu şiirlerde yer alan "sevgili"nin ise peygamber, pâdişâh veya mutlak güzellik sahibi olan Allah olduğu çeşitli araştırmacılarca sık sık vurgulanmakla birlikte, söz konusu dönemin anlayışana göre şâirlerin mahremi olan "kadın"ın özelliklerinin şiirlerde yer almasının mümkün olmadığı düşüncesini Walter G.Andrews; "Bir gazelde ne kadar dünyevi ve erotik unsur bulunursa bulunsun, bütün bunları, hiç değilse görünüş açısından, din düzlemine yükselten bir örüntü mevcuttur.[111]" şeklinde izah etmiştir. Fakat tüm bunların dışında farklı bir görüş ise klâsik Türk şiirinde bahsedilen aşk anlayışının, dinî-tasavvufî aşk olabileceği gibi "beşerî aşk" olabileceği ve bahsedilen "sevgili"nin günlük hayatta rastlanan sevgili olduğu, farklı şâirlerin divanlarından ve mesnevilerinden örneklerle açıklanmaya çalışılmıştır.[112]

Ferdî hislerin terennümü olan ve aşk mevzuunu işleyen şiirlerde söz konusu edilen aşkın mahiyetinin bilinmesi sevgilinin varlığının anlaşılmasıyla da paralel bir bakış açısı gerektirmektedir. Çünkü şiirlerde sevgiliye dair belirtilen maddî unsurlar beşerî aşkın göstergesi durumundadır. Klâsik şiirde, öncelikle tüm şâirlerce ortak bir terminoloji çerçevesinde bahsedilen sevgili, sevgilinin cinsiyeti ve onun konumu ile ilgili tespitler için söz konusu aşkın mahiyetinin bilinmesi öncelikle gerekmektedir.

4.8.1.1. Fuzûlî ve Bâkî Divanlarında Aşk

Fuzûlî ve Bâkî'nin şiirlerinde bahsedilen aşk'ın mahiyetini anlamak için öncelikle "aşk"ın mevzu edildiği beyitler incelenmiştir.

Fuzûlî'nin aşka bakışını en açık bir şekilde yansıtan aşağıdaki beyitte şâir, dünyadaki her şeyin aşk olduğunu ve bunun dışındakilerin dedikodudan ibaret olduğunu belirtir:

Aşk imiş her ne var âlemde
İlm bir kîl ü kâl imiş ancak (Fuzûlî; Mk. 19)

---

111 Walter G.Andrews, **a.g.e.**, s.107.

112 Bkz. Mehmet Kaplan, "Bâkî'den Beyitler ve Mısralar/ Şiir ve Şâir/Aşk", **Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 1**, Dergah Yay., İstanbul 1995, s.190-206.; Tunca Kortantamer, "Eroticism in the Ghazal Poetry: Bâkî and Fuzûlî -the Two Most Famous Ottoman Poets of the 16 Century", **Eski Türk Edebiyatı-Makaleler-** (Haz.: Şerife Yağcı, Fatih Ülken), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2004.; Fatih Usluer, "Aşk Mesnevilerinde Cinsellik Mazmunları", **Turkis Studies İnternational Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,** Volume 2/4 Fall 2007, (çevrimiçi) http://www.turkishstudies.net/dergi/cilt1/sayi6/sayi6pdf/52.pdf, 12 Ekim 2008.

Fuzûlî, dünyada aşktan başka işlenen her amelin hata olduğunu, âlemde bildiği tek sevabın aşk olduğunu ve ister mü'min ister kâfir olsun bütün güzellere secde etmenin kendi âyini olduğunu belirtir:

Ey Fuzûlî her amel kılsañ hatâdır gayr-i aşk
Bu durur ben bildiğim Vallahu a'lem bi's-savâb (Fuzûlî; G.27/7)

Secdedir her kanda bir büt görsem âyînim benim
Hâh kâfir hâh mü'min tut budur dînim benim (Fuzûlî; G.206/1)

Şâir, aşk zevkinden bî-haber olan zâhidi gafil olarak nitelendirmekte ve ona mihrâb gibi kaşları olan güzellere secde etmeyi önermektedir.

Muhabbet lezzetinden bî-haberdir zâhid-i gâfil
Fuzûlî aşk zevkin zevk-i aşkı var olandan sor (Fuzûlî; G.84/7)

Hûblar mihrâb-i ebrûsuna kılmazsan sücûd
Diniñi döndergil ey zâhid ki yahşi din değil (Fuzûlî; G.179/4)

Fuzûlî, aşkı "İçtikçe akıllı yapan acayip bir şarap" olarak ifadelendirmiş ve kendinden geçmiş olan zâhidin bu zevki anlayamayacağını belirtmiştir.

Zâhid-i bî-hod ne bilsin zevkini aşk ehliniñ
Bir aceb meydir muhabbet kim içen hûş-yâr olur (Fuzûlî; G.96/4)

Şâir, gözünü her açtığında o gül yüzlüyü görmezse, dünyayı kanlı gözyaşlarının kaplayacağını belirtir:

Görmesem her göz açanda ol gül-i ra'nâ yüzün
Göz yumunca eşk-i gül-gûnum tutar dünyâ yüzün (Fuzûlî; G.228/1)

Fuzûlî, aşkı "ilim" olarak tanımlar ve medrese hocasının bu ilmin cahili olduğunu ifade eder:

Fakih-i medrese ma'zûrdur inkâr-i aşk etse
Yok özge ilmine inkârımız bu ilme câhildir (Fuzûlî; G.100/6)

Aşk, aynı zamanda müşkil bir iş, ağır bir yük veya sıhhati mümkün olmayan dert olarak zikredilir:

İşitmediñ mi göñül aşk müşkil olduğunu
Saña bu müşkil işi kim dedi ki bünyâd et (Fuzûlî; G.41/4)

Mihnet-i aşk ey dil âsandır diye çok urma lâf
Aşk bir yüktür ki ham bulmuş anuñ altında Kâf (Fuzûlî; G.148/1)

Çâre-i bih-bûdumu sordum mu'âlicden dedi
Derd derd-i aşk ise mümkin değil sıhhat saña (G.22/3)

Şâir, müşkil iş, dert veya ağır bir yük olarak tanımladığı bu aşkın ızdırabını yaşamaktan büyük bir zevk duymakta ve bu derdin dermanını da kesinlikle istememektedir; çünkü sevgilinin yaptığı cevr ü cefâ ona şeker ve bal lezzetindedir:

Aşk derdiyle hoşum el çek ilâcımdan tabîb
Kılma dermân kim helâkim zehri dermânıñdadır (Fuzûlî; G.85/2)

Aşk derdiyle olur âşık mizâcı müstakîm
Düşmenimdir dostlar bu derde derman eyleyen (Fuzûlî;G.221/7)

Aşk zevkiyle hoşum terk-i nasihat kıl refîk
Ben ki tiryâki-mizâcım zehr kâr etmez baña (Fuzûlî;G.16/4)

Ey mezâk-i câna cevriñ şehd ü şekker tek lezîz
Dem-be-dem zehr-i gamıñ kand-i mükerrer tek lezîz (Fuzûlî;G.65/1)

Hoşum ki aşk ile rüsvâ-yi has ü amım ben
Felek bu şive ile eylemiş beni meşhûr (Fuzûlî; K.2/7)

Derd-i aşkım def'ine zahmet çeker dâ'im tabîb
Şükr kim olmuş aña zahmet baña râhat nasîb (Fuzûlî; G.34/1)

Fuzûlî'ye ait, yukarıda verilen şiir örneklerinde ve şâirin divanında yer alan daha pek çok beyitte şâir aşkı ilim, şarap, dert, yük vs. olarak belirtmiştir. Şâir yukarıda örnek olarak verilen ilk şiirinde "Nerede bir güzel görsem secde ederim, benim dinim budur." diyerek aşka bakışını açıkça dile getirmiştir. Şâirin aşağıdaki beyitlerde beşerî aşkı yansıtan madd ifadeler daha sık kullanılmıştır.

Fuzûlî ömrünü güzel sevmekle geçirdiğini, her yeni yeten ay yüzlü güzele ömrünü sarf ettiğini, güzel peşinde koşmaktan ibadete vakit bulamadan ömrünü tamamladığını ama artık yaşlandığını ve aşka tövbe edip ibadetle ilgilenmesi gerektiğini belirtmektedir:

Nakd-i ömrün bir sanem aşkında sarf ettiñ tamâm
Ey Fuzûlî âh eğer senden sorulsa bu hisâb (Fuzûlî; G.29/7)

Her yeten meh-rûya sarf etme Fuzûlî ömrüñü
Bî-vefâlardan hâzer kıl tut tarîk-i ihtiyât (Fuzûlî; G.140/5)

Ey göñül mutlak ibâdet kılmayıp ömrüñ tamâm
Eylediñ sevdâ-yi zülf-i her perî-ruhsâre sarf (Fuzûlî; Mk. 18/1)

Saç ağardı gel yeter mir'at-i kalbin tîre kıl
Ömrden bir dem ki kalmış eyle istiğfare sarf (Fuzûlî; Mk. 18/2)

Fuzûlî her ne kadar aşk derdini ve gamını çekmekten haz duysa da bazen sevgiliye kavuşma ve onu öpme arzusundadır.

Hoşdur irmek ol beden vaslına pirâhen kimi
Geh el öpmek âstin tek geh ayağ dâmen kimi (Fuzûlî; G. 286/1)

Zülfü kimi ayağın koymaz öpem nigârım
Yoktur anuñ yanında bir kılca i'tibârım (Fuzûlî; G. 192/1)

Şâirin yukarıda somut ifadelerle anlattığı aşkın beşerî aşk olduğu açıkça görülmektedir. Fuzûlî'nin şiirlerinde yansıttığı aşk için yaygın kanaat olan "tasavvufî aşk" tanımlamasını Hasibe Mazıoğlu reddetmiş ve bunu; "Fuzûlî'nin aşkı menşe' bakımından tamamen beşerî olup şiirlerinde, dünyadaki güzellere karşı duyduğu meyil ve muhabbeti terennüm etmiştir.[113]" şeklinde ifade etmiştir.

Şâir, aşk ile ilgili tanımlamalarında dinî motiflerden ve tasavvufî mecazlardan da faydalanmıştır. Şâir, tasavvufla ilgili söylemlerinde tasavvufla ilgili âlemi terk etme, vahdete ulaşma,   varlıkta yok olma gibi düşünceleri ele almıştır:

Ey Fuzûlî devlet-i bâkî fenâdandır baña
Kim fenâdır eyleyen maksûduma vâsıl beni (Fuzûlî; G.291/9)

Mariz-i derd-i aşkım terk-i âlemdir murâdım kim
Bu nâ-hoş mülkde eğlendiğimce zahmetim artar (Fuzûlî; G.71/4)

Çok oldukça gam ü derdim reh-i aşk içre hoş-hâlim
Fuzûlî şâd olup şükr etmeyem mi ni'metim artar artar (Fuzûlî; G.71/7)

Çekme âlem kaydını ey ser-bülend-i fakr olan
Saltanat tahtına erdiñ bend ü zindânı unut (Fuzûlî; G.45/5)

Levh-i hâtır sûret-i cânâna kıl âyine-dâr
Anı yâd et her ne kim yâdında var anı unut (Fuzûlî; G.45/7)

Hakikat hattını yazmak dilersen levh-i zâtında

---

[113] Hasibe Mazıoğlu, **Fuzûlî Hâfız**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Türk Tarih Kurumu bs., Ankara 1956, s.105.

Hatın gül-ruhlarıñ manzûr tut meşk-i mecâz eyle (Fuzûlî; G.250/3)

Vâdi-i vahdet hakikatte makâm-ı aşktır
Kim müşahhas olmaz ol vâdide sultândan gedâ (Fuzûlî; G.1/3)

Hûb-sûretlerden ey nâsih beni men etme kim
Pertev-i envâr-i hur-şîd-i hakîkattir mecâz (Fuzûlî; G.114/6)

N'ola ger olduysa fâni Kûh-ken ben Bâkîyim
Aşka bizdendir bekâ yokdur olmak varımız (Fuzûlî; G.120/3)

Ey ruhuñ kıble-i can hâk-i deriñ Ka'be-i dil
Reh-i aşkıñda fenâ ser-hadi evvel menzil (Fuzûlî; G.175/1)

Şâir, şiirlerinde her ne kadar dinî motifler kullansa da Hasibe Mazıoğlu bunu: “Fuzûlî aşkını idealize ederken tasavvuf motiflerini ve mecazlarını bir vasıta olarak kullanmıştır.[114]” şeklinde açıklamıştır.

Şâir, her daim âşık olduğunu ve bu nedenle sözünün de hep âşıkane olacağını belirtmiştir:

Benden Fuzûlî isteme eş'âr-i medh ü zem
Ben âşıkım hemîşe sözüm âşıkânedir (Fuzûlî; G.99/8)

Bâkî Divanı’nda yer alan ve aşka dair ifadelerin bulunduğu beyitlerden aşağıda verilen beyitte şâir, aşk’ı kâinâtın özünde mevcut olan bir unsur olarak görmektedir ve şâire göre kâinât, sevgilinin aşkıyla neşe içindedir:

Bâkıyâ ‹işretdedür ‹aşkıyla yâruñ kâ‹inât
Nukl encüm mey şafak sâkî felek sâgar hilâl (Bâkî; G.293/5)

Şâir kâinâtın özünde mevcut olan aşk: **“**Gâh mihnet gâh hasret gâh fürkat gâh şevk olan acayip bir hal” olarak tanımlamaktadır:

Bir ‹aceb hâlet-durur bu ‹aşk olmaz müstemîr
Gâh mihnet gâh hasret gâh fürkat gâh şevk (Bâkî; G.237/2)

Şâir, aşağıdaki beyitlerinde, âşığın dünyadaki tek maksadının sevgiliye kavuşmak olduğunu ve bu amacı isteyen âşığın ateşte yanmaktan korkmadığını belirtmiştir:

Hayâl-i ‹âlem-i vuslat halâs eyler dili gamdan
Ki ‹aşk ehline vasl-ı yârdur maksûd ‹âlemden(Bâkî; G.360/1)

---

[114] Hasibe Mazıoğlu, **a.e**., s.133.

Bâkî, o melek yüzlü sevgiliyle “Yeter ki bir gece birlikte olayım o zaman dünyada ölmekten gam yemeyeceğim.” diyerek dünyadaki tek amacının sevgiliye kavuşmak olduğunu yinelemiştir:

Tâlib-i şem‹-i vasl olınca kişi
Oda yanmakdan aña pervâ ne (Bâkî;471/2)

Dünyede öldügüme hîç gam yimezdüm Bâkıyâ
Bir gice pehlûya çeksem ol melek-sîmâcugı (Bâkî; G.534/5)

Şâir, sevgiliden ayrı kaldığı günlerde kavuşma gününü hatırlayıp derdini ve kederini unutmaktadır.

ʿİşret-i bezm-i visâl-i yâr geldi yâduma
Gussa-i dehri gam-ı devri ferâmüş eyledüm (Bâkî; G.324/2)

Şâir bazen de “sevgiliye kavuşma” muradının gerçekleşmediğini ve bu muradı gerçeklemezse kendinin yanıp kül olacağını belirtmektedir.

Vasl-ı nigâre irüp olmadı ber-murâd ol
Agla gözüm yan ey dil Bâkî-i nâ-murâde (Bâkî; 478/5)

Bâkîye âb-ı vasluñ irmez ise
Âteş-i hecr ile yanur kül olur (Bâkî;156/5)

Bâkî, bazı şiirlerinde kıskanç bir âşık rolündedir ve sevgiliden kimseye yüz vermemesini istemektedir:

Âyîne gibi her kese yüz virmesün ol mâh
Bir bagrı yanuk ‹âşıkun ugrar nefesine (Bâkî.427/4)

Şâir, sevgiliyi görmezse cihanı da göremez olduğunu anlatır:

Görmez cihânı gözlerümüz yâri görmese
Mir’ât-ı hüsni var ise ‹âlem-nümâ imiş (Bâkî: G.218/4)

Aşağıdaki beyitlerinde ise şâir, tac u tahtı sevgili için terk ettiğini belirtmekte, sevgilinin kapısının toprağını en yüce makam olarak görmekte ve dünya saltanatını değil aşkı istediğini vurgulamaktadır:

Terk idüp tâc u kabâyı şevk-i şemʿ-i hüsnüñe
Kendümi pervâne-âsâ bir nemed-pûş eyledüm(Bâkî; G.324/3)

Ârzü eylemezin saltanat-ı dünyâyı
Hidmet-i hâk-i der-i yâr yiter câh u celâl (Bâkî: G.294/4)

Bâkî, aşkın olduğu yerde utanma ve sıkıntının olamayacağını, bu ikisinin bir gönüle sığamayacağını belirtmiş ve utanmayı bir kenara bırakmak gerektiği tavsiyesinde bulunmuştur:

Yâ terk-i nâm u neng it yâ ‹aşkı ko göñül gel
Neng ile nâm sıgmaz ‹aşk ile bir arada(Bâkî; G.478/3)

Şâir;

Pür-hevâdur ney gibi ‹aşkuñla tab‹-ı pür-heves
Derd-i dilden bâ-haber ‹âlemde yok bir hem-nefes (Bâkî: G.211/1)

beytinde, dünyada kimse yok ki aşkın sevincini ve üzüntüsünü yaşamamış olsun, diyerek herkesin aşkı yaşadığını belirtir.

Aşağıdaki beyitlerde şâir, gönlünün bir şûh-ı şeh-levend istediğini açıkça belirtmektedir. Bir sonraki beyitte ise "İster vefalı olsun ister olması bir nev-cevânı sev, dünyada aşksız olmaktansa birine müptela olmak iyidir." diyerek aşka bakışını dile getirmiştir:

Göñül bir rind-i ᶜâlem-sûz şûh-ı şeh-levend ister
Ki ᶜaşk odına yakmaga dil ü cândan sipend ister (Bâkî: G.143/1)

Dilâ bir nev-cevânı sev vefası olsun olmasun
Cihânda ᶜaşksuz olmakdan ise mübtelâ yigdür (Bâkî: G.186/4)

Bâkî ile ilgili yukarıda örnek olarak verilen beyitlerde görüldüğü gibi, şâir genellikle beşerî aşkı zikretmektedir. Bunu Mehmet Kaplan; "Bâkî'nin şiirlerinde sözünü ettiği aşk dünyevîdir.[115]" şeklinde açıklamıştır. Bâkî "Rinddir, hazperverdir, dünya nimetlerinden hiçbirini kaçırmak istemez, fakat hiçbirine de lüzumundan fazla kendini kaptırmaz.[116]".

Bâkî bazı şiirlerinde ise gerçek aşk'ın maddî değerlere önem vermemek olduğunu vurgulamış ve aşkta dünya nimetlerine ve ten zevkine tamah edenlerin değersiz kişiler olduğunu belirtmiştir:

---

115 Mehmet Kaplan, a.g.e., s.200.
116 Ahmet Hamdi Tanpınar, "Fuzûlî ve Bâkî", **Edebiyat Üzerine Makaleler**, Dergah Yay., İstanbul 1995, s.147.

Mürîd-i ‹aşk oldum ben tecerrüd ihtiyâr itdüm
Eger meyl eyler isem bir zen-i dünyâya nâ-merdüm (Bâkî: G.344/4)

Her kim ki meyl ider zen-i dünyâya Bâkıyâ
Merdâneler içinde anı sanma er geçer (Bâkî: G.62/5)

Gerçek aşkın maddî zevklere bağlı olmayan aşk olduğunu belirten Bâkî, şiirlerinde dinî motifleri de kullanmıştır. Aşağıdaki şiirleri bu söylemlerdie dile getirmektedir:

Kıble-i ikbâl-i ‹âlemdür cemâlün Ka‹besi
Tâ irişdi ‹âleme âvâze-i tekbîr-i ‹aşk (Bâkî: G.235/3)

Gelüñüz yüz tutalum bâr-geh-i Gaffâre
Cân u dilden gelelüm tevbe vü istigfâre (Bâkî: G.426/1)

Tutalum Ka‹be-i tevfik-i İlâhî yolını
Bu beyâbânda ‹abes gezmeyelüm âvâre (Bâkî: G.426/2)

Hakikat sırrına vâkıf degülsin
Alâkan var ise aşk-ı mecâza(Bâkî; G.453/4)

Bâkî'nin ayrıca "kıblem" redifli bir gazeli bulunmaktadır. Şâir bu gazelinde dinî unsurları ele almıştır:

Tapuñdur Ka‹be-i ‹ulyâ-yı eshâb-ı safâ kıblem
Kapuñdur Mescid-i Aksâ-yı erbâb-ı vefâ kıblem (Bâkî; G.333/1)

Eger kûy-ı habîbe secde kılmak câ‹iz olmasa
Cihânda secde-gâh olmazdı kûy-ı Mustafâ kıblem (Bâkî; G.333/5)

Dinî motifli şiir sayısının az olmasını Tanpınar: "Bâkî'de doğru dürüst dindar tek bir manzûmeye rastlanmaz.[117]" şeklinde ifade etmektedir.

Bâkî'nin şiirlerindeki aşk, pek çok araştırmacı tarafından beşerî olarak kabul edilmiş ve şâirin şiirlerinde tasavvufa meyletmediği ve tasavvufî söylemlerde bulunmadığı vurgulanmıştır. Bazı araştırmacılar da bu düşünceleri reddederek şâirin şiirlerindeki tasavvufî söylemleri ön plana çıkarmıştır. [118]

Klâsik Türk şiirinde gerek sevgiliye ait unsurları gerek aşkla ilgili unsurları anlatmak için çeşitli teşbihlerde bulunulmuştur. Ortak bir terminoloji etrafında bu teşbihlerle çeşitli hayaller kurgulanmıştır. Şâirleri birbirlerinden üstün kılan ise dili

[117] **a.e**.
[118] Konuyla ilgili bkz.: Adnan Karaismailoğlu, "Bâkî'nin Şiiri", **Klasik Dönem Türk Şiiri İncelemeleri**, Akçağ Yay., Ankara, 2001, s.109-117.

kullanımları ile hayallerindeki orijinallik olmuştur.

Fuzûlî ve Bâkî'nin şiirlerinde yer alan "aşk"ın mahiyetinin anlaşılması ve şâirlerin aşk anlayışının belirlenmesi amacıyla her iki şâirin şiirlerinde yer alan aşkla ilgili mazmunlar ve aşkın ilişkili olduğu kelimeler incelenmiş ve her iki şâir arasında karşılaştırma yapılabilmesi açısından tablo halinde aşağıda verilmiştir.*

Tablo 104

Şâirlerin Divanlarında Aşk ile İlişkilendirilen Unsurlar

Aşk ve Muhabbet	Ilişkili kelimeler	Fuzûlî	Bâkî
Aşk	Sır; Esrâr	K.2/24; G.79/2; G.115/5;	G.72/4; G.83/2; G.214/2; G.496/7;
Aşk; Mahabbet	Râz	G.114/1; G.170/5	G.302/1; G.543/1; G.109/4;
Aşk	Râh; Reh	K.14/3; G.71/7; G.81/4; G.155/5; G.175/1; G.260/6; G.200/5; G.273/1; G.275/3 ; G.276/7 ; G.201/6; Rb.6; G.216/3; Rb. 43;	G.68/2; G.304/5; G.413/5; G.539/6; G.267/2; G.317/6;
Aşk	Yol		G.320/2
Aşk	Rehber	Rb.53	
Aşk; Mahabbet	Gül-zâr; Gülşen	K.37/43 K.37/43	G.354/4; G.55/3; G.183/3; G.335/1;
Mahabbet	Bağ		G.16/2
Aşk	Şâh-râh; şaşılması mümkün olmayan doğru ve açık yol	K.1/ 84	
Aşk	Yıldız; Encüm	G.1/1	G.512/2
Aşk	Neş'e-i kâmil	G.1/2	

* Aşk kelimesinin kullanıldığı isim tamlamalarında, aşk'ın nitelikleri göz önünde bulundurularak söz konusu tamlama oluşturulmuştur. Nitelik bakımından ilişkililendirilerek oluşturulan bu tamlamalarda tam bir benzetmeden söz edilmesi mümkün olmadığından tablonun başlığı "Aşk ile İlişkili Unsurlar" şeklinde verilmiştir. Ayrıca aşkla ilgili tabloda yer alan ilişkili kelimeler söz konusu edilirken içinde sadece "aşk" sözcüğü geçen beyitler dikkate alınmıştır.

Makâm-ı aşk	Vâdi-i vahdet	G.1/3	
Aşk	Kilk	G.1/6	
Aşk	Bezm	G.9/5	G.348/3; G.484/2; G.538/2; K.8/3; G.292/1;
Aşk; Mahabbet	Meclis		G.86/4; G.98/3; G.327/1; G.358/2; G.187/5;
Aşk	Tarîk	G.12/7; G.106/7; G.294/7; G.190/5; G.200/5; G.302/4;	
Aşk	Mihr-i ‹âlem-sûz		G.490/6
Aşk	Sûz		G.114/1; G.138/1; G.381/3; G.471/6; G.478/1;
Aşk	Ateş; Od	G.20/2; G.42/4; G.89/6; G.104/1; G.128/6; G.154/5; G.208/2; G.208/6; G.255/6; G.299/5; G.225/3;	G.182/5; G.188/3; G.397/6; G.400/1; G.167/1;
Aşk	Nâr		G.458/4
Aşk	Gam; Gam yükü; Gam deryası	G.22/2; G.42/6; G.89/6; G.133/1; G.212/4; G.216/2; G.284/1 ; Tc.B 1/II/4; Müs. 2/11;	G.83/2; G.208/4; G.223/2; G.233/2; G.421/2; G.441/1; G.464/4; G.491/2; G.496/2; G.518/2; G.96/3;
Aşk	Bela; Görünmez bela;	G.109/2; G.232/3;	G.100/5; G.106/5; G.219/3; G.234/5; G.376/5; G.458/3; G.528/2;
Aşk	Gird-âb-ı belâ		G.510/6
Mahabbet	Ma‹şer-i belâ		G.528/2

Aşk; Mahabbet	Sıhhati olmayan derd Dert, Mihnet; Elem; Endûh	G.22/3; G.30/1; G.209/5; G.34/1; G.71/4; G.80/2; G.85/2; G.94/3; G.96/3; G.299/2; G.101/5; G.103/2; G.162/7; G.112/2; G.234/7; G.139/6; G.169/7; G.189/1; G.189/6; G.192/3; G.271/3; G.206/6; G.221/7; Rb. 23;	G.20/5; G.59/6; G.87/1; G.106/5; G.125/4; G.143/2; G.145/2; G.146/4; G.330/1; G.335/4; G.370/4; G.395/3; G.406/1; G.409/5; G.414/7; G.497/3; G.528/2; G.43/4; G.99/4;
Aşk	Mey-hâne-i derd	Rb.31	
Aşk	Marız	G.80/6	Mat. 4
Aşk; Mahabbet	Meyhane; Mey-gede;	G.32/3	G.386/7; G.136/1
Aşk	Müşkil iş	G.41/4	
Aşk	Bahr	G.45/1; G.268/7; G.118/5;	G.172/4; G.190/2; G.215/3; G.441/3; G.322/1;
Aşk	Deryâ	G.299/4	G.211/3;
Aşk	‘Ummân		G.510/6
Aşk	Mülk	G.47/5; G.113/5; G.123/7; G.222/2;	
Aşk	Diyar	G.49/5	
Aşk	Gizli hazine	G.52/2	
Aşk; Mahabbet	Genc Genc-i firâvân		G.214/2; G.541/3
Mahabbet	Genc-i esrâr	G. 123/4	
Aşk	Bâdiye; Sahra	G.60/3; G.75/6	
Aşk	Âvâze	G.63/1	
Aşk; Mahabbet	Dâğ	G.65/4	G.194/3; G.507/4; G.17/5; G.166/2;
Aşk	Tîğ	G.66/1; G.86/4; G.79/4;	
Aşk;	Tîr		G.215/6;

Mahabbet			G.235/1; G.129/7;
Aşk	Şarâb; Mey; Bade;	G.66/5; G.84/6; G.96/4; G.134/5; G.161/3;	G.115/1; G.243/2; G.245/5; G.492/5; G.251/1; G.281/6; G.308/4; G.391/2; G.421/4;
Aşk; Mahabbet	Câm; Cür‘a-i câm	G.84/6; G.123/8; Muh.2/7;	G.20/1; G.480/4; G.496/6; G.523/2;
Aşk	Bâzâr	G.69/5; G.220/4; G.193/2;	G.541/3;
Aşk	Fezâ	G.75/6; G.203/2;	
Aşk	Devlet	G.92/2	G.283/2
Aşk	Zevk; Mezâk	G.84/7; G.101/1;	
Aşk	Şemşîr; kılıç	G.88/3	
Aşk	Hevâ	G.92/4; G.110/4; G.127/4; G.286/9 ; G.190/6; G.219/6; Muh.2/2;	G.152/6; G.161/2; G.209/5; G.320/4; G.347/3; G.369/5; G.503/1;
Aşk	İlm	G.100/6	
Aşk	Hüner	G.106/4	
Aşk	Yük	G.148/1	
Aşk	Mektep	G.150/4	
Aşk	Mu‘allim-hâne		G.530/3
Aşk	Dâm-gâh; Dâm	G.168/6; Mr.3/2;	
Aşk	Cevher; Genc-i güher; Gevher	G.173/3; G.196/5; Rb. 40; Rb. 53	
Aşk	Bahar	G.224/1	
Aşk	Binâ	G.283/6	
Aşk	Harf	G.287/4	
Aşk	Hırz; belalardan koruyan muska	G.292/1	
Aşk	Meydan		G.486/4; G.47/5; G.524/4;
Aşk	Şehr	G.301/4	G.458/4
Mahabbet	Mahrûsa; büyük şehir		G.141/2

Aşk	Bina		G.523/3
Mahabbet	Tâk		G.530/5
Aşk	Tabîb-i hâzık	Rb. 54	
Aşk	Câmi		G.285/3
Aşk	Derman (ilaç)		G.59/6
Aşk	Dârü'ş-şifâ		G.521/4
Aşk	Mutrib		G.2/4
Mahabbet	Şehd-i şîrîn		G.60/5
Aşk	Küh-sâr		G.288/5
Aşk; Mahabbet	Şâh; Padişâh; Sultân	G.1/3	G.13/1; G.49/4; G.281/3; G.54/1; G.61/6; G.146/5; G.206/4; G.352/3; G.457/2;
Aşk	Muhabbet mülkü		G.13/1
Aşk	Kûh		G.41/1
Aşk	Bâr		G.523/4
Aşk	Kûy		G.42/3
Aşk	İksir		G.43/4; G.235/4; G.236/2; G.386/4;
Aşk	Fenn		G.44/6; G.89/1;
Aşk	Nevâ		G.57/6
Aşk	Kemend		G.83/5
Aşk	‘Âlem		G.528/5;
Aşk	Neberd (savaş,cenk)		G.119/3
Aşk	Kitap		G.121/3
Aşk	Metâ'		G.154/3
Aşk	Bâr-gâh (izinle girilen çadır)		G.157/5
Aşk	Çerağ		G.219/1
Aşk	Teb; hararet, sıtma		G.442/5
Aşk	Pûte		G.220/2
Aşk	Hânkâh; tekke		G.225/5; G.376/4;
Aşk	Mîr		G.236/3; G.235/5; G.457/1;
Aşk	Şîr		G.235/2; G.236/1; Mat.7;
Aşk	Peleng (panter)		G.322/2
Aşk	Bülbül		G.328/1
Aşk	Hükm		G.328/3
Aşk;	Çeng		G.396/4;

Mahabbet			G.196/4
Aşk	Nahçîr; yaban keçisi		G.236/1
Aşk; Mahabbet	Şem		G.293/4; G.339/3
Aşk	Zincir		G.236/6; G.523/5;
Mahabbet	Tâb		G.344/2
Aşk	Nağme		G.340/1
Aşk	Şemşir		G.236/7
Aşk	‘Arş		G.483/2
Aşk	Pîr		G.235/7; G.236/8; G.443/4;
Aşk	Hâdis		G.254/4; G.361/5; G.405/4;
Aşk	Sırr-ı vahdet olan kelam		G.254/7
Aşk	Hâne		G.273/4
Mahabbet	Rişte		G.312/2
Aşk	Sadâ		G.280/2
Mahabbet	Nerd; tavla oyunu		G.266/2
Aşk	Gâh mihnet gâh hasret gâh fürkat gâh şevk olan acayip bir hal		G.237/2

Yukarıda verilen tablo incelendiğinde aşkla ilişkilendirilen toplam 110 farklı kelime kullanılmıştır. Bunlardan; Fuzûlî 29, Bâkî 59 tane aşk ile ilişkilendirdiği farklı kelime kullanmaktadır.

Aşk ile ilişkilendirilerek kullanılan; sır, râz, râh/reh, gül-zâr/gülşen, yıldız/encüm, bezm, ateş/od, gam, bela, dert, marız, mehâne, bahr, deryadâğ, şarap/mey, câm, bâzâr, fezâ, hevâ, şehr, pâdişâh/sultân olmak üzere toplam 22 kelimede her iki şâir ortaklık göstermiştir. Şâirlerin birbirilerinden bağımsız olarak aşk ile ilşkilendirdikleri unsurların oranına bakıldığında Fuzûlî 29 ile Bâkî’nin yarısı kadar aşkla ilişkilendirilen kelime kullanmıştır. Bu sonuç, Fuzûlî Divanı’ndaki toplam gazel sayısının Bâkî Divanı’ndaki gazel sayısının yarısı kadar olmasıyla açıklandığında doğaldır.

Aşk ile ilişkilendirilen kelimelerden şâirlerin sık tekrarladığı ve ayrıca anlam bakımından yakınlık gösteren kelimelerin toplam sonuçları ve yüzdeleri şâirlerin bireysel tercihlerini göstermesi açısından aşağıdaki tabloda birleştirilerek verilmiştir.

Tablo 105

Aşk ile İlişkili Unsurların Genel Değerlendirmesi

		Toplam		Toplam %	
	İlişkili kelime	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Aşk	Dert/ gam/ belâ	36	39	0,07	0,08
Aşk	Esrâr/Râz/Sır	5	7	0,01	0,01
Aşk	Râh / reh/ yol	14	7	0,03	0,01
Aşk	Ateş/ od/ sûz	11	11	0,02	0,02
Aşk	Şarap/ mey/ câm	8	14	0,01	0,03
Aşk	Hevâ	7	7	0,01	0,01
Aşk	Bahr/ derya/ ummân	4	6	0,01	0,01
Aşk	Gevher/ cevher/ gizli hazine/ genc	6	2	0,01	0,00
Aşk	Pâdişâh/ sultân	1	9	0,00	0,02

Yukarıda verilen unsurların toplam sonuçları dikkate alındığında Bâkî % 0,08, Fuzûlî % 0,07 oranında aşkı; dert/ gam/ belâ ile ilişkilendirmiştir. Aşkın dert ile ilşkilendirilmesi oranı Bâkî'de Fuzûlî'den daha fazladır. Yine aşkın ilişkilendirdiği râh/ reh/ yol Bâkî'de % 0,01 iken Fuzûlî'de % 0,03 ile daha fazladır. Ateş/ od/ sûz kelimelerinin aşkla ilişkilendirilme oranları Fuzûlî ve Bâkî'de % 0,02 ile eşittir. Buna karşın aşkın şarap/ mey/ câm ile ilişkilendirilmesinin oranı Bâkî'de % 0,03 ile Fuzûlî'den (% 0,01) fazladır. Yine Bâkî'nin % 0,02 oranıyla aşkla alakalandırdığı pâdişâh/ sultân kelimelerinin kullanım oranı Fuzûlî'de sadece 1 yerde ve % 0,00 oranında zikredilmiştir.

Sonuç olarak Fuzûlî ve Bâkî, aşkı en fazla dert, gam, bela kelimeleri ile ilişkilendirmiştir.

Şâirlerin aşkla ilişki kurdukları kelimelerin dışında "aşk" ve aynı mânâda kullanılan "muhabbet" kelimelerinin şâirlere göre tekrar oranı ve yüzdeleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 106

Aşk Kelimesinin Toplam Sayıları

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
'Aşk/ 'Işk	288	266	0,53	0,54
Mahabbet	6	62	0,01	0,13
Toplam	294	328	0,54	0,66

Tablo incelendiğinde Bâkî'nin "aşk" kelimesini oran bakımından az sayılabilecek bir farkla Fuzûlî'den daha fazla tekrarladığı görülür. Tabloda dikkat çeken

ise, aşkın müteradifi olarak kullanılan “mahabbet” kavramına Bâkî’de sık rastlanırken Fuzûlî’nin bu kavramı Bâkî’ye oranla oldukça az kullanmasıdır. Buradan mahabbet kelimesinin çağrışım alanı Fuzûlî’ye göre Bâkî’de daha geniştir, sonucu çıkarılabilir. Ayrıca, “aşk” kelimesi Kur’ân-ı Kerîm’de hiç zikredilmemiştir; fakat Arapça sevgi manasına gelen “hubb” ve hubb’un müştakları olan kelimeler 98 yerde geçmektedir[119]. Bu orandan hareketle, sevgi söz konusu olduğunda, Bâkî’nin, Fuzûlî’ye nazaran daha çok Kurânî terminolojiyi kullandığı söylenebilir.

4.8.1.2. Fuzûlî ve Bâkî Divanlarında Sevgili Tipi ve Cinsiyeti

Divan şiirinde yer alan sevgili tipi ve cinsiyeti için; “ideal sevgili portresini veren, tipin kendisine sadık eserlerde sevgilinin cinsini tayin güçtür.[120]” denilse de klâsik Türk şiirinin aynı zaman dilimi olan 16. yy’da, fakat ayrı coğrafyalarda yaşamış iki zirve ismi olan Fuzûlî ve Bâkî’nin şiirlerinde dinî motiflerle birlikte ayrıca *kadın*’ın anlatıldığı da görülmektedir. Sevgili, şâirlerin bazı beyitlerinde açıkça “kadın” olarak karşımıza çıktığı gibi bazen de sevgilinin cinsiyeti müphem bırakılmıştır. Söz konusu şâirlerin şiirlerinde sevgilinin cinsiyetine dair belirsizliğin bilinçli olduğu muhakkak olmakla birlikte, bu durum araştırmacılar için de yoruma açık bir durum arz etmektedir.

Öncelikle Fuzûlî’nin şiirlerine bakıldığında kendisi için; “Sünnî ve veya şiî olan Fuzûlî alabildiğine dindardır… Divanı her minareden başka bir kasidenin okunduğu Arabistan ramazan geceleri gibi na’t ve tevhîd sesleriyle çınlar. Elleri her lahzâ duadadır. Aşk veya sevgili bile ona bir çeşit ulûhiyet gibi görünür.[121]” denilmekte ve şiirlerinde de mistik aşk’ın anlatıldığı kabul edilmektedir. Oysa şâirin sayısı az olmakla birlikte divanında yer alan bazı şiirlerinde, söz konusu sevgilinin hayatın içinde olan somut kadın olduğu görülmektedir. Aşağıda verilen muhammesinin nerdeyse tamamında şâirin; “ey kâfir kızı” diye seslendiği bir Hristiyan güzelini anlattığı açıkça görülmektedir. Buna göre;

---

[119] **Mucemü’l Müfehres**, Çağrı Yay., İstanbul 1986, s.191-193.

[120] Ahmet Hamdi Tanpınar, **19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, Çağlayan Kitabevi, İstanbul,1988, s. 9.

[121] Ahmet Hamdi Tanpınar, “Fuzûlî ve Bâkî”, **Edebiyat Üzerine Makaleler**, Dergah Yay., İstanbul, 1995, s. 147.

Ey harîr içre teniñ mutlak bilûr içre gül-âb
Göksüñ âb-i rûşen ol âb üzre dügmendir habâb
Böylesin mahcûb yok nezzâreñe âlemde tâb
Vay eğer terçek çıkıp serpip leçek açsan nikâb
Hiç şek yok kim seni görgeç olur âlem harâb (Fuzûlî; Muh.1/1)

şeklindeki şiirin ilk bölümünde sevgilinin ipek giysisinin içindeki teni kristal içindeki gülsuyu gibidir, onun göğsü parlak bir su, düğmesi de bu su üzerindeki hava kabarcığıdır. Oldukça cilveli olan bu sevgili yüzündeki ve başındaki örtüyü kaldırdığında kendisini gören herkesi harâb etmektedir.

Muhammesin aşağıda verilen üçüncü bendinde ise Fuzûlî: "Ey kâfir kızı!" diyerek sevgilinin cinsiyetini açıkça ifade etmektedir:

Ey yüzü gül gönleği gül-gûn u donu kırmızı
Âteşin kisvet giyip odlara yandırdıñ bizi
Ay ü gündür hüsn bahsinde cemâliñ âcizi
Âdem oğlunda seniñ tek doğmaz ey kâfir kızı
Guyyâ atan meh-i tâbandır anan âftâb

mısralarında görüldüğü üzre yüzü gül gibi olan sevgili, kırmızı elbise giymektedir.

Al saçak altında müşgîn saç perîşan-hâliyim
Sim sâk üzre kızıl halhâller pâ-mâliyim
Sanma halhâliñ kimi mihriñden ey meh hâliyim
Ârızıñ devrinde zerrin silsilen timsâliyim
Gamzeñ okundan hazin cânımda yüz biñ ıztırâb

Sürmeden gözler kara eller hınâdan lâle-reng
Hîç şâhid yok bu reng ileñ ki sensin şûh ü şeng
Vesmeli kaşıñ yaşıl tozlu keman gamzeñ hadeng
Gamze vü kaşınga meyl eyler Fuzûlî bî-direng
Kuş acebdir kılmağay tîr ü kemandan ictinâb

Yukarıdaki şiirinde, sevgilinin gümüş renginde olan ayak bileğinde halhalı vardır. Gözleri sürmelidir ve elleri kınalıdır. Hem şâirin "kâfir kızı" tamlaması hem de elleri kınalı ve ayağında halhal oluşu sevgilinin cinsiyetini belirtmektedir.

Fuzûlî Divanı'nda yukarıda verilen şiirin dışındaki şiirlerde sevgilinin cinsiyeti ile ilgili kesin bir yargıya varılabilecek fazlaca şiiri olmamakla birlikte;

Ele alır gezicek ol gül-i râ'na eteğin
Vehm eder kim tuta bir âşık-i şeydâ eteğin (Fuzûlî; G. 226/1)

beytinde, “gezintiye çıkan ve gezerken de eteğini tutan” bir sevgiliden,

Zülfü kimi ayağın koymaz öpem nigârım
Yoktur anuñ yanında bir kılca i'tibârım (Fuzûlî; G. 192/1)

beytinde de saçları topuklarına kadar uzanan bir güzelden bahsedilmektedir. Yukarıda verilen gazellerdeki ifadelerden, söz konusu sevgilinin “kadın” olduğu fikrine ulaşılabilir.

Yukarıda belirtilen şiirlerin dışında, şâirin şiirlerindeki sevgiliye dair unsurlar incelendiğinde sevgilinin cinsiyeti hakkında kesin bir yargıya varmanın mümkün olmadığı görülür, hatta kullanılan bazı ifadeler sevgilinin cinsiyetine dair yoruma açık olabilecek mahiyettedir.

Dâdlar kılmağa ol kâfir elinden geceler
Çıkar âhım göğe tâ tuta Mesîhâ eteğiñ (Fuzûlî; G.226/3)

Fuzûlî'ni ayaktan saldı bâr-i mihnet-i aşkıñ
Niçin tutmazsın ey kâfir elini bir müselmânıñ (Fuzûlî; G.162/7)

beyitlerinde şâir yine “kâfir” olarak seslendiği bir sevgiliden bahseder.

Bir kul oğlunu göñül mülküne sultân ettim
Mısr-i dil pâd-şehin Yûsuf-i Ken'ân ettim (Fuzûlî; G.200/1)

beytinde de sevgiliden “kul oğlu” diye bahsedilir.

O1 cevân-i nâzenin meyl-i men-i pîr etmese
Tutarım bir yâr ben hem ömr taksîr etmese (Tc. B. 1/VI/3)

beytinde sevgili “cevân” dır ve şâir, bu sevgiliye “O genç sevgili, yaşlı olan bana meyl etmezsen ben de başkasını tutarım.” demektedir.

Dehr vakf etmiş beni nev-res cevanlar aşkına
Her yeten meh-veş esîr-i hatt u hâl eyler beni (Fuzûlî; G.294/6)

Yukarıdaki beyitte ise şâir; “Dünya beni her yeni yetenlere âşık olmak ve yine yetişen ay yüzlülerin hâl ve hattının esiri olmak için vakfetti.” demektedir.

Perde-i çeşmim makâm etmişti bir tersâ-beçe
Olmadan mehd-i Mesîhâ dâmen-i Meryem henüz (Fuzûlî; G.121/6)

Derdim oldur kim müselmân olmuş ol tersâ-beçe
Küfre olan zulmler ta'nı bu gün İslâmedir (Fuzûlî; G.98/4)

beyitlerinde anlatılan sevgili, "tersâ-beçe" (Hristiyan çocuğu) olarak karşımıza çıktığı gibi,

Ey büt-i seng-dil ü sim-ten ü müşgîn-hâl
V'ey meh-i serv-kad ü sebz-hat ü lâle-'izâr (Fuzûlî; K.40/8)

beytinde sevgili tanımlanırken, klâsik şiirinde bahsedilen sevgiliye ait unsurların hepsi bir araya getirilerek; gümüş tenli, lâle yanaklı, servi boylu ve siyah hat ifadeleri kullanılmıştır. Bunlardan "sebz-hat" tamlaması sevgilinin cinsiyeti ile ilgili belirsizlik doğurarak beyti yoruma açık hale getirmiştir.

Meğer hâb içre gördün ey gönül ol çeşm-i şehlâyı
Ki kıldın tarfetü'l-'ayn içre gark-i eşk dünyâyı (Fuzûlî;G.277/1)

beytinde de şâir, cinsiyeti belirtilmemekle birlikte uykusunda gördüğü ela gözlü bir sevgiliden bahsetmektedir.

Aşkını âsan görüp oldum esîri tıfl iken
Bilmedim geldikçe bir âşûb-i devrân olduğun (Fuzûlî;G.222/6)

beytinde küçük yaşta sevdiği güzelin gittikçe güzelleştiğinden bahseder.

Abdülbaki GÖLPINARLI, Fuzûlî Divanı'nda yer alan iki gazelde akroştiş sanatı ile "Ali Bâli.." adının yazıldığını belirtmektedir[122].

Fuzûlî Divânı'nda, diğer şiirlerinden oldukça farklı olarak ve sevgiliye ait unsurları barındırması açısından dikkat çeken bir gazeli (G.182) bulunmaktadır. Hamam motifli bu gazelin tamamında şâir, "hamamdaki sevgiliyi" anlatmaktadır.

Kıldı ol serv seher nâz ile hammâna hırâm
Şem'-i ruhsârı ile oldu münevver hammâm (G.182/1)

Sevgili, sabahın erken saati olan seher vakti hamama gelir,

Görünürdü bedeni çak-i giribânından
Câmeden çıktı yeñi ayını gösterdi tamâm

[122] AbdulBâkî Gölpınarlı**, Fuzûlî Dîvânı**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1985, s. LXVII.

elbisesini çıkaran sevgilinin ay'a benzeyen vücudu tamamen görünür, sevgili çıplak kalır.

Nil-gûn futaya sardı beden-i üryânın
San benefşe içine düştü mukaşşer bâdâm

lacivert havluya sardığı vücuduyla sevgili tıpkı menekşe içine düşen soyulmuş badem gibidir.

Oldu pâ-bûs-i şerifiyle müşerref leb-i havz
Buldu didâr-i lâtifiyle ziyâ dîde-i câm

sevgili havuzun kenarına gider;

Sandılar kim satılır dâne-i dürr-i arakı
Urdu el kîseye çoklar kılıp endişe-i hâm

Kâkülün şâne açıp kıldı hevâyı müşgin
Tîğ mûyun dağıdıp etti yere anber-fâm

Tâs elin öptü hased kıldı kara bağrımı su
Yetti su cismine reşk aldı teminden ârâm

sevgilinin saçlarını açmasıyla etrafa misk kokusu dolar, sevgilinin elini öpen tas ve vücuduna dokunan su, aşığı kıskandırır.

Çıktı hammâmdan ol perde-i çeşmim sarınıp
Tuttu âsâyiş ile gûşe-i çeşmimde makâm

sevgili vücuduna havluyu sarınıp hamamdan çıkar;

Merdüm-i çeşmim ayağına revan su döktü
Ki gerek su döküle serviñ ayağına müdâm

sevgili hamamdan çıkarken ayağına su döker;

Müzd-i hammâm Fuzûlî veririm can nakdin
Kılmasın sarf-i zer ol serv-kad ü sîm-endâm (Fuzûlî; G.182)

Yukarıda verilen ve baştan sona "hamam" motifinin anlatıldığı gazelle ilgili Tunca Kortantamer; "Tüm Türk divanlarında tektir ve diğer gazellerin ortak

karakterleri ile kıyaslandığında tamamen farklıdır.[123]" diyerek gazelin orijinalliğine dikkat çekmektedir. Abdülbaki Gölpınarlı "hamam" motifli bu şiir için; "Bu şiirin bir kız için yazıldığını, yahut Fuzûlî'nin, kadınlar hamamına gittiğini sanmıyoruz! Divan edebiyatı şâirinin, gözlerini yumarak dünyayı içten seyredişini bildiğimiz için belki olmamış, seyredilmemiş, göz yumulu görülmüş bir âlemin tasviridir bu. Fakat herhalde bir özleyişten mahrum da değildir.[124]" açıklamasında bulunmuştur.

Fuzûlî'nin şiirinde kullanılan "hamam" motifi Bâkî'de de (Bâkî ile ilgili kısımda ele alınmıştır) benzer şekilde kullanılmıştır. Her iki şâirin birbirine yakın olan "hamam" ile ilgili bu tarz kullanımlarına diğer klâsik edebiyat şâirlerinde rastlanmaması[*] dikkat çekicidir.

Fuzûlî'den farklı olarak ondan tamamen ayrı bir coğrafyada yaşayan Bâkî'nin Divanı'nda ise sevgilinin, hayatın içinde var olan sevgili olduğuna dair unsurların bulunduğu şiirlerin sayısı, Fuzûlî'ye oranla daha fazladır.

Bâkî, pek çok şiirrinde hayatın içinde var olan sevgiliden bahsetmekle birlikte şiirlerinde yer alan sevgilinin cinsiyeti ile ilgili kesin bir sonuca varmak zordur. Bâkî, cinsiyetin yoruma açık olduğu şiirlerinde daha çok beşerî aşklarda görülen; dokunma, sarılma, öpme, sevgiliyi soyma veya onu kıyafetleri yokken izleme vs. gibi tensel arzuları söz konusu etmiştir. Aşağıda verilen beyitlerde şâirin bu istekleri açıkça görülmektedir.

Bilüñe yok bedel velî saçuñuñ
Girihin çözseñ ol miyâne deger (Bâkî; G.313/ 6)

Elüñ ol zülfe degmek ey Bâkî
Hâsılı 'ömr-i câvidâne deger (Bâkî; G.313/ 7)

---

[123] Tunca Kartantamer ayrıca, şâirin geleneği bildiği halde içinde erotizm bulunan bu şiiri yazmasındaki amacın bu stili yazabileceğini ispat etmek olduğunu da belirtir. Bkz.:Tunca Kortantamer, **a.y**., s. 86.

[124] AbdulBâkî Gölpınarlı**, a.g.e.,** s. LXVII.

[*] Fuzûlî ve Bâkî'nin şiirlerinde görülen "hamam" motifinin diğer şâirlerde de kullanılıp kullanılmadığını öğrenmek amacıyla "Metin Bankası" projesiyle elektronik ortama aktarılan divanlardan Avnî, Nedim, Şeyhi, E. Vâsıf, Usûlî, Yenişehirli Avnî, Nev'î, Şeyh Gâlib, Nesimî, Zâti ve Hayrtetî'nin divanları taranmış ve "hamam" motifini kullanan şâirlerin Fuzûlî ve Bâkî'nin dışında yalnızca Zâtî ve Hayretî olduğu görülmüştür. Bu şâirlerde de ele alınan "hamam" motifi, Fuzûlî'nin şiirindeki gibi müstehcen öğeler taşımamaktadır. Söz konusu araştırmada Nedim'in yazdığı "Hamamiye"si araştırmanın dışında tutulmuştur.

beyitlerinde şâir kısaca, sevgilinin elini tutmanın ve beline sarılmanın bedelsiz olduğunu ifade etmektedir.

Ne meclis içre nûş-ı câm idersem yâd-ı la‹linle
Bezm ehlinde kalmaz cür‹adan gayrı ayakdaşum (Bâkî; G. 322/3)

H^{v}âbda almış idüm bûs-ı leb-i cânânı
Cân dimagında dahı şimdi o lezzet bâkî (Bâkî; G. 525/2)

Ol sanemden Bâkıyâ bir bûse da’vâ kıl yüri
Söylemezse öp hemân agzın sükût ikrârdur (Bâkî; G.58/ 7)

Yukarıdaki beyitlerde de şâir, öncelikle mecliste otururken sürekli sevgilinin dudaklarının hayaline daldığından, onun dudağını öpmekten, bir diğerinde de rüyasında sevgiliyi öptüğünden ve bundan çok hoşlandığından bahseder.

Telh-kâm itme beni dostum acı söz ile
Lebün emdürmez isen tatlu dilim bârı gerek (Bâkî; G. 274/3)

Bâkîyi söyletmez olduñ la‹lüñ alsa agzına
Döymez ol nâzük lebüñ beñzer ki dendân zahmına(Bâkî; G.411/6)

beyitlerinde de yine sevgiliyi öpmekten bahsetmiş ve bundan bahsederken de arzuyu ön plana çıkaran kelimeleri tercih etmiştir.

Bilini kuçmadadur ol sanemüñ derd ü belâ
Yogsa ‘âşıklara şîrîn lebi hâzır helvâ (Bâkî; G.9/1)

beytinde, asıl maksadın sevgiliyi öpmek değil onun belini kucaklamak olduğu belirtmiştir.

Aşağıdaki beyitte ise şâir, sevgilinin yokluğunda ona olan özlemini gidermek için;

Fürkatüñde baga vardum hasret-i bâlân ile
Kalmadı sabrum görüp servi der-âgûş eyledüm (Bâkî; G.324/4)

beytinde görüldüğü gibi sevgilinin boyunun hasretinden sabrının kalmadığını ve bağa varıp bir serviye sarıldığını anlatır.

Aşağıda verilen 247. gazelinin büyük bölümünde görüldüğü gibi;

İsterse n’ola haste gönül yâre sarılmak
Mecrûh olıcak lâzım olur yara sarılmak (Bâkî; G. 247/1)

Olmadı müyesser bana bir serv-i revânuñ (Bâkî; G. 247/2)
La‘lini öpüp biline bir pâre sarılmak
…

Dil-berlerüñ ey gonca-dehen ‘âdeti budur
Gül ruhlarını ara öpüp ara sarılmak (Bâkî; G. 247/4)

Zâyi‘ ola mı bunca belâ dünyede Bâkî
Yâ Rabbi nasîb ola mı dil-dâra sarılmak (Bâkî; G. 247/5)

sevgiliye sarılıp öpmenin çok da kolay olmadığını hatta bazen de sevgiliyi kucaklamaya utandığı için sevgilinin kendisiyle alay ettiğini;

Öpdüm elini kucmaga bilin edeb itdüm
Güldi didi bilmez dahi bî-çâre sarılmak (Bâkî; G. 247/3)

beytinde ifade etmiştir.

Oysa şâir;

Cân nisâr eyledi Bâkî bilini kuçmak içün
Der-miyân itdi bu gün varını dervişâne (Bâkî; G. 439/5)

beytinde görüldüğü gibi sevgiliyi sarmak için bütün varlığını ortaya koyduğunu belirtmiştir.

Yine;

Görse seyrinde seni bir gice nâ-geh Bâkî
Hep mu’abbirler anı vuslata ta’bîr ideler (Bâkî; G. 177/5)

beytinde görüldüğü gibi Bâkî, vuslatı öyle istemektedir ki gördüğü rüyaların bile vuslata yorulacağına inanmaktadır.

Goncalar içre nihân eyleme gül-berg-i terüñ
Ya‘nî seyr eyleyelüm sîneni çöz dügmelerüñ (Bâkî; G. 277/1)

Mestâne soydı o mehi Bâkî geçen gice
Nâzüklik ile çözdi mukaddem kuşagını (Bâkî; G. 487/8)

beyitlerinde ise şâir, onu seyretmek için sevgiliden düğmelerini açmasını istemekte, diğer beyitte de sevgilinin elbiselerini kendisi çıkartmaktadır.

Bend-i kabâ çözilmeye tâ câme çıkmaya
Nakd-i visâl ‘âşık-ı nâ-kâme çıkmaya (Bâkî; G. 474/1)

beytinde de yine elbise çıkarılmasından bahsedilmektedir.

Olıcak yâr gibi dil-ber-i şîrîn-harekât
Teni pâlûde-i ter gözleri bâdâm olsa (Bâkî; G. 460/2)

Letâfetde tenüñ bir sükkerî pâlûdedür dirsem
Hemân incinmek istersin inen nâzük inen tersin (Bâkî; G. 347/5)

beytinde şâir, sevgilide olması gereken ten ve göz özelliklerinden bahseder. Şair sevgilinin teninin pâlûde-i ter[125], gözlerinin de badem gibi olmasını istemektedir. Yine;

Ne zîbâdur ol engüşt-i muhannâ pây-ı sâgarda
Sakın dûr itme ey sâkî o zer halhâli ayakdan (Bâkî; G.366/2)

beytinde kadeh tutan sevgilinin parmakları kınalıdır.

Göñül bir nâzük-endâmuñ visâli h^{v}ânın özler kim
Teni pâlûde-i ter gibi degseñ bir zamân ditrer (Bâkî; G.139/2)

Hûbân-ı şehrüñ hoş-teri şîrîn ü nâzük her yiri
H^{v}ân-ı visâle sükkerî pâlûde-i ter kendidür (Bâkî; G. 95/4)

beyitlerinde de yine sevgilinin teninden, güzellerde olması gereken özelliklerden ve sevgiliyle kavuşma durumlarından bahseder.

Bâkî'nin aşağıdaki şiirlerinde sevgili veya güzel, Fuzûlî'de olduğu gibi "kul oğlu" "nev-cevân" ve "püser (oğul, erkek çocuk)" olarak karşımıza çıkar;

Bir kul oglınuñ esîr oldı kapusında göñül
İntisâb itdi gedâ bâr-geh-i sultâne (Bâkî; G. /439/3)

Sen ol sultân-ı hûbân-ı cihânsın kim işigüñde
Kulundur nice Kul oglı güzeller belki begler hem (Bâkî; G.343/2)

Bir kul oglı âfetüñ kûyında kaldı cân u dil
Kapuya çıkmaz görinmez n'eylesün bî-çâreler (Bâkî; G.59/4)

Bâkîyi zâr u zebûn itdüñ yigitlik bu mıdur
Sen tevânâ nev-cevân ol nâ-tevân bir pîr-i ʿaşk (Bâkî; G. 235/7)

Dilâ bir nev-cevânı sev vefası olsun olmasun
Cihânda aşksuz olmakdan ise mübtelâ yigdür(Bâkî; G.186/4)

[125] "Pâlûde" terimi, Redhouse'da; palûze [palûde] :starch puding (nişastalı puding) olarak açıklanmıştır. Bkz.: **Türkçe İngilizce Sözlük Redhouse**, Redhouse Yay., İstanbul 1988, s. 916.

Şu[c]le-i şem[c]-i cemâli şevkine cem[c] oldılar
Bir çerâg idindiler ol nev-cevânı pîrler (Bâkî; G.104/4)

Beni öldürmege gel ey püser ihmâl itme
Atalar dimediler hayr işi te'hîr ideler (Bâkî; G. 177/4)

Bâkî'nin, "sâde-rû" olarak tanımladığı sevgiliye sarılmak istediği de aşağıdaki beyitlerde görülmektedir.

Pehlûya çekse tîguñi Bâkî safâ bulur
San sâde-rûy dil-ber-i 'uryâne sarmaşur (Bâkî; 47/8)

Yine cisminde Bâkî hançerüñle yaralar çizdi
Sanasın sâde-rû bir dil-rübâyı çekdi pehlûya (Bâkî; 458/5)

Hamam, Bâkî'nin şiirinde mekan olarak kullanılmış ve oradaki sevgili anlatılmıştır:

Sahn-ı hammâmda dün gördüm o nâzük bedeni
Sînede müdan eser yok dahi pehlû da güzel (Bâkî; G. 313/4)

beytinde, sevgiliyi hamamda gördüğünü onun fiziksel özelliklerini anlatarak açıklamaktadır.

Eyledüm dikkat ile mûy miyânına nazar
Cümleten bî-bedel ü sâ‹id ü bâzû da güzel (Bâkî; G.313/5)

beytinde de sevgilinin fiziksel özelikleri anlatılmıştır. Yukarıda verilen bu iki beyitte kullanılan ifadeler, sevgilinin cinsiyeti ile ilgili yoruma açık anlamlar barındırmaktadır.

Hattuñ hadüñ yüzini tutmış nitekim ey cân
Ebr-i siyâh içinde gizlendi mâh-ı tâbân (Bâkî; Mat. 16)

beytinde hatt, sevgilinin yanağını kapladığı için sevgilinin yüzü siyah bulut ardında saklanmış parlak bir ay gibidir, benzetmesi aynı şekilde cinsiyet ile ilgili belirsizlik içermektedir.

Hat-ı nev-hîzüm ile didi ne dirsin ruhuma
Didüm ol rû da güzel hatt-ı semen-bû da güzel (Bâkî; G.313/2)

beyti de sevgilinin cinsiyeti bakımından yoruma açık beyitlerdendir.

Bâkî’nin şiirlerinde günlük hayatın içinde yer alan; fakat cinsiyeti mübhem bırakılan sevgilinin fiziksel özellikleri dikkat çekmektedir:

Nâz ile ‘âşıka kılmazsın dâd
Hey elâ gözlüm elüñden feryâd (Bâkî; G.44/1)

beytinde sevgili elâ gözlüdür,

Dil-i Bâkîyi ser-i zülfüñ elinden cânâ
Çeküben hışm ile çeşm-i siyehüñ ala gibi (Bâkî; G.518/5)

Şâhîn eline düşmişe döndi tezerv-i dil
İndi süzildi üstine iki kara gözüñ (Bâkî; G.260/4)

Âlet-i hüsni mükemmel kad-i dil-cû da güzel
Ol siyeh gözler ile hak bu ki ebrû da güzel (Bâkî; G.313/1)

beyitlerinde göz siyahtır.

Ten-i pâki ‘arak-rîz olmış ol serv-i gül-endâmuñ
Dökilmiş katre-i şeb-nem nihâl-i ergavân üzre (Bâkî; K.8/2)

beytinde terleyen sevgili bu haliyle üzerine şebnem damlaları dökülmüş erguvân ağacına benzetilmiştir.

Bâkî’nin pek çok beyitte sevgiliden “tıfl” diye bahsettiği görülür. Bu da sevgilinin yaşı ile ilgili bilgi vermesi açısından önemlidir. Şiirlerdeki tıfl yani sevgili, anne sütü içmek yerine âşığın kanını içer, daha küçükken kucaklanmaya heves edip sarılmayı daha kundakta öğrenir, anneleri tarafından süt yerine şekerle beslendiğinden şirindir gibi ilgilerle ele alınmıştır:

Tıfldur pend-i peder diñlemez ol mâh dahi
Şîr-i mâder yirine içmege kanum özenür (Bâkî; G.75/2)

Güzeller tıfl iken eyler kuculmaga heves şimdi
Sarılmak resm ü âyînin bilürler dahi kundakdan (Bâkî; G.366/5)

Nice şîrîn olmasun kim süd yerine anası
Sükker ile beslemiş ol tûtî-i gûyâcugı (Bâkî; G.534/2)

Takınur göz degmesün diyü hamâ‹il boynına
Sakınur yavuz nazardan n’eylesün anacugı (Bâkî; G.534/3)

Yaluñuz nev-rüstedür seyr itmege korkar dahı
Kanda gitse bilesince Salınur lâlâcugı (Bâkî; G.534/4)

Tıfl iken dâyesi kucagında
Gül idi kopmaduk budagında (Bâkî; G.424/1)

Bâkî yine aşağıdaki beyitte, o melek yüzlüyü bir gece yanıma çeksem öldüğümde dünyaya dair bir gam taşımazdım, diyerek sevgiliye dair arzularını dile getirmektedir:

Dünyede öldügüme hîç gam yimezdüm Bâkıyâ
Bir gice pehlûya çeksem ol melek-sîmâcugı (Bâkî; G.534/5)

Sonuç olarak, sevgilinin cinsiyetine dair her iki şâire ait şiir örnekleri incelendiğinde Fuzûlî'nin şiirlerinde sevgilinin "kadın" olan varlığından söz edilebileceği gibi, yukarıda da belirtildiği üzere sevgilinin cinsiyeti ile ilgili yoruma açık şiirlerinin varlığı da söz konusudur.

Bâkî'nin şiirlerinde ise cinsiyet belirten ifadeler açıkça belirtilmemekle birlikte bazı beyitlerde sevgili için, tahminî olarak "kadın" yargısına ulaşılmaktadır. Fakat genellikle şiirlerinde kullanılan kelimeler, cinsiyeti belirlemede yeterli değildir.

Sevgili tipi ile ilgili her iki şâire ait yukarıda verilen beyitlerde de görüldüğü gibi divan şiirindeki sevgilinin soyut bir sevgili olduğuna dair yaygın olan kanaatin aksine olarak divan şiirindeki sevgilinin sadece soyut bir nitelik taşımadığı ayrıca hayatın içinde var olan, hatta gülen, konuşan bir sevgili olduğu da görülür.

Sonuç olarak, Fuzûlî ve Bâkî'nin şiirlerine bakıldığında "sevgili'nin cinsiyeti"ne dair kesin bir ifade bulunmadığı ve var olan ifadelerin de yoruma açık olduğu görülür.

4.9. Âşık

Divan şiiri geleneğinde aşk; âşık, sevgili ve rakip üçgeni etrafında şekillenmektedir. Bu nedenle divan şiirinin esas karakterleri önce sevgili sonra âşık ve en son da rakip'tir.

Fuzûlî ve Bâkî divanlarında âşık ve aşığı karşılayan kelimelerin kullanım oranları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 107

Âşık ve Aşığı Karşılayan Kelimelerin Sayısı

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Âşık	92	129	0,17	0,26
Âşıkân		3	0,00	0,01
Âşıkâne	2		0,00	0,00

Toplam	94	132	0,17	0,27

Âşık'ın kullanım oranı tablonun toplam satırında görüldüğü üzere Bâkî'de 132 ile % 0,27, Fuzûlî'de 94 ile % 0,17 oranında kullanılmıştır. Bâkî'nin Fuzûlî'ye göre "âşık"ı daha sık tekrarladığı görülmektedir.

Divan şiirinde olduğu gibi Fuzûlî ve Bâkî'de de âşık, daima sevgilinin cevr ve cefâsını çeken, ayrılık derdi ile âh ve feryat eden, gözlerinden kanlı yaş döken, yüzü sararıp solmuş, zayıf düşmüş, bağrı yaralar içinde, boyu iki büklüm, sürekli ağlayan, saçı başı darmadağın bir tip olarak görülür.

Bâkî, aşkı bela olarak görmekte ve bu belanın daha insanlar var olmadan önce ruhlar alemi olan elest bezminde âşıklara kısmet olduğunu belirtmektedir:

Belâ ᶜâşıklara rûz-ı ezelde kısmet oldukda
Tabîbüm derd-i hicrânuñ dil-i bîmâre düşmişdür (Bâkî; G. 173/2)

Âşıklık alametlerini ise Fuzûlî; yüzümün sarı, göz yaşlarımın kırmızı olmasından dolayı derdimin aşk derdi olduğunu doktora teşhis ettim, şeklinde açıkça belirtmiştir:

Tabîbâ kılmışım teşhîs derd-i aşktır derdim
Alâmet âh-i serd ü rûy-i zerd ü eşk-i âlimdir (Fuzûlî; G. 101/5)

Bâkî ise aşığı; sinesindeki yaralar, boyunun iki büklüm ve yüzünün sarı olması gibi özellikleri ile dile getirmiştir. Ayrıca âşık, altın olan çehresi ve gümüş gözyaşları ile geçimini sağlamaktadır, ona dirhem ve dinar gerekmez:

Sînemüñ dâgı ile cism-i dü-tâ-yı zerdüm
Kıldı engüşt-i belâda beni bir zer hâtem (Bâkî; K. 19/47)

Eşk-i sîm ü çihre-i zerdi yiter vech-i ma‹âş
Bir cihetden ‹âşıka dînâr u dirhem gelmesün (Bâkî; G.355/4)

Aşk derdi âşığın sıhhatidir. Âşığın derdine derman bulurlarsa âşık hasta olur, bu derde derman bulan da âşığın düşmanıdır:

Aşk derdinden olur âşk mizâcı müstakim
Âşıkıñ derdine dermân etseler bîmâr olur(Fuzûlî; G.96/3)

Aşk derdiyle olur âşık mizâcı müstakîm
Düşmenimdir dostlar bu derde derman eyleyen (Fuzûlî; G. 221/7)

Fuzûlî'nin yukarıdaki beytinde âşık, derdine derman eyleyenin kendisinin düşmanı olduğunu dile getirmektedir. Aşağıdaki beyitte ise, her derde ilaç bulan tabipten bu derdin ilacını somaktadır:

Ey her maraz ilâcına hükm eyleyen tabîb
Bîmâr-i derd-i aşk olanıñ yok mu çâresi (Fuzûlî; G. 299/1)

Bâkî âşığın talebini, yâri hayal etmenin artık yettiğini, kavuşmayı istemenin âşık için artan bir heves olduğunu söyleyerek dile getirmiştir:

Hayâlüñ ᶜâşıka eglence besdür
Visâlün istemek zâ'id hevesdür (Bâkî; G. 179/1)

Bâkî âşığın taleplerini dile getirmeye devam etmektedir. Âşık, sevgiliden şeker olan ağzını ve iki şekerpare olan dudağını kendisine sunmasını istiyor:

Dehânun teng-i sükker iki şekker-pâredür la‹lüñ
Sun ey cân ‹âşık-ı zâra hele bir pâre eglensün (Bâkî; G.353/3)

Bâkî, âşığın yukarıdaki taleplerinin dışında âşıklar için dert ve belanın zevk ve sefa olduğunu belirtmiş, daha sonra da bu zevk ve sefa derdine düşmenin de bela olduğunu ifade etmiştir:

Âşıklara çün derd ü belâ zevk u safâdur
Yâ zevk u safâ derdine düşmek ne belâdur (Bâkî; G. 105/1)

Bâkî, aşığı hasta olarak görmekte ve "Nasıl ki hastanın eğlencesi inlemeleri ise âşığın kârı da ah ve inlemedir.", demektedir:

Âşıkuñ âh u enîn olsa ‹aceb mi kârı
Nâle vü zâr olur eglenceleri bimâruñ (Bâkî; G.276/2)

Fuzûlî'de âşık, sevgilinin eziyet ve cevrini istemektedir, onun için cefâ ihsandır ve sevgiliden cevrini kesmeyeceğine dair aldığı söz, aşığı memnun etmektedir:

Ahd kıldıñ ki cefâ kesmeyen âşıktan
Âşıkı va'de-i ihsân ile memnûn ettiñ (Fuzûlî; G. 166/5)

Şâir, âşığın halini anlatmak için deli manasına gelen "Mecnûn" kelimesini

zikreder. Âşık, aşkıyla nam salmış ve herkesçe bilinen "Mecnûn"la kendini kıyas etmekte ve kendi aşkının Mecnûn'dan daha fazla olduğunu, onun sadece adının olduğunu belirtmektedir:

Bende Mecnun'dan füzûn âşıklık isti'dâdı var
Âşık-i sâdık benim Mecnûn'uñ ancak adı var (Fuzûlî; G.75/1)

Âşık bu iddiasını güçlendirmek için, "Başında kuşların yuva yaptığı Mecnûn'a âşık demeyin, gözyaşı selimi başımdan aşıran asıl âşık benim." diyerek Mecnûn'un gözyaşının çok akmadığını, aksaydı kuş yuvasının başında duramayacağını vurgular:

Dimen Mecnun'a âşık kim başında kuş yuva tutmuş
Benim âşık ki seyl-i eşkimi başımdan aşırdım (Fuzûlî; G. 190/3)

Âşığın hem fiziksel görüntüsü hem de dünyadan el etek çekmesi onu herkes tarafından bilinir kılmaktadır. Bu hal ile âşık, âleme rüsvâ olduğunu bilir ve "Âşık isen rüsvalıktan çekinme." diyerek durumu kabullenir:

Râz-i aşkıñ halktan kılmak nihan mümkin değil
Âşıkıñ ol vechden âlemde rüsvâdır seniñ (Fuzûlî; G. 170/5)

Âşık isen rind ü rüsvâlıktan ikrâh etme kim
Aşk sırrın iktizâ-yi devr pinhân istemez (Fuzûlî; G.115/5)

Yukarıdaki beyitlerde rüsvâlığı kabul eden âşık, aşağıdaki beyitte ise "Sevgilinin aşığa meyletmediğini bilseydim kendimi aleme böyle rüsvâ etmezdim." demektedir:

Hûblar âşıka meyl etmediğin bilse idim
Özümü aşk ile rüsvâ-yi cihân etmez idim (Fuzûlî; G. 196/3)

Bâkî, rüsvâ olan âşıkların yakasını yırttıklarından ve kendini sevgilinin yoluna toprak ettiklerinden bahseder:

Mest olup ᶜâşık-ı rüsvâ yakasın çâk eyler
Düşüben kûy-ı harâbâta özin hâk eyler (Bâkî; G. 188/1)

Zahid, Fuzûlî'de aklın yolunu izleyen ve aşk zevkini tatmayandır. Âşık da tam tersi aklı değil aşkı tercih etmektedir. Yine zâhid, akla ziyan verdiği için şarap içmeyendir. Bu nedenlerle zâhid ve âşık sürekli bir çatışma içindedir. Âşık, aşkın

verdiği rüsvâlığı kabul etmiştir ve bunu yadırgamamaktadır. Zâhid bu duruma karşıdır ve aşkın rüsvâlığının ayıp olduğunu, söyler. Âşık zahidin fikrini "zâhid böyle söyleyip aleme rüsva olmasın." diyerek eleştirir:

Der imiş zâhid ki olmak aybdır rüsvâ-yi aşk
Bu sözü fâş etmesin rüsvâ-yi âlem olmasın (Fuzûlî; G. 234/6)

Akıl ve aşk arasındaki tezadı şâir, "Akıl bana yâr olsaydı sevgilinin aşkını bırakmaz mıydım, iradem elimde olsaydı hiç rahatı terk eder miydim?" şeklinde ifade etmiş , âşığın akıldan bağımsız hareket ettiğini vurgulamıştır:

Akl yâr olsaydı terk-i aşk-ı yâr etmez m'idim
İhtiyâr olsaydı râhat ihtiyâr etmez m'idim (Fuzûlî; G. 195/1)

Bâkî ise akıl ve aşk ilişkisini açıklarken Mecnûn'u da dahil etmiş ve Mecnûn'un akıl kuşunun başından uçup gittiğini belirtmiştir. Mecnûn âşıkların simgesi durumundadır ve onun da âşıklık halinin akılla bağdaşmadığını "akıl kuşunun başından uçup gitmiş" olduğunu söyleyerek anlatmıştır:

Başdan mürg-i ‹akıl uçmaz idi başından
Tıfllar üstine taş atmasalar Mecnûnuñ (Bâkî; G.283/4)

"Âşık, başı dönmüş avare dolaşan göğsündeki binlerce yara ile seyreden bir felektir." diyerek kendini feleğe, yaralarını da sabit duran yani hiç geçmeyecek olan yıldızlara benzetmiştir:

Aşk ser-gerdânıyım gögsümde biñ biñ dâğlar
Bir sipihr-i sâ'irim sâbit cemi'i ahterim (Fuzûlî; G. 208/4)

Sevgili mum, âşık da kendini ateşe atan pervânedir:

Sûzândır odumdan tenime sancılan oklar
Pervâneyim ey şem' tutuşmuş per ü bâlim (Fuzûlî; G. 202/5)

Âşık, her daim sevgiliden ayrıdır ve bir türlü sevgiliye kavuşamaz. Bu haliyle âşık, ayrılık potasında eritilerek gümüş tenliler için altın olmaktadır:

Pûte-i hicrân içinde sim-tenler ᶜaşkına
Gerçi yanur yakılur ᶜâşık velî altun olur (Bâkî; G. 142/4)

Bâkî, meyhaneler ᶜâşık-ı şeydâ yeridir, demekte ve âşıkların içki içmesini de âşık olmasına gerekçe göstermektedir. Şâir, âşığın kötü namından dolayı içmenin verdiği ayıbın önemli olmadığı dile getirir:

İçeyin ᶜâleme rüsvây olayın n'olsa gerek
ᶜÂşıkam ᶜâşık-ı bed-nâma gam-ı neng olmaz (Bâkî; G. 204/4)

Bâkî'nin divanında yer alan bir gazelinde şâir, şiirin başından sonuna kadar sevgili ile aşığı tanımlamaktadır. Sen-ben redifli bu gazel divan şiirindeki sevgili ve âşık karakterinin özelliklerini aynı anda ve bütün halinde göstermesi açısından dikkate değerdir. Gazelin sadece aşığı anlatan beyitleri aşağıda verilmiştir:

Bir lebi gonca yüzi gül-zâr dirseñ işte sen
Hâr-ı gamda ‹andelîb-i zâr dirseñ işte ben (Bâkî: G.380/1)

Pâyine yüzler sürer her serv-i dil-cûnûn revân
Su gibi bir ‹âşık-ı dîdâr dirseñ işte ben (Bâkî: G.380/3)

Fürkatüñde teşne-leb hâtır-perîşân haste-dil
Künc-i gamda bî-kes ü bîmâr dirseñ işte ben (Bâkî: G.380/5)

Bâkıyâ Ferhâd ile Mecnûn-ı şeydâdan bedel
‹Âşık-ı bî-sabr u dil kim var dirseñ işte ben (Bâkî: G.380/7)

Şâirlerin "âşık" ile ilgili tanımlamalarında belirtilen kanlı gözyaşı, sinedeki yaralar, bükülmüş boy vs. gibi özellikler divan şiirinde görülen âşık özellikleri ile paralellik göstermekle birlikte şâirlerin tasavvurları ile ele alınmıştır.

4.10. Rakip

Rakip ve rakibi kasteden *ağyar* kelimelerinin şâirlere göre kullanım oranlarının bulunduğu tablo aşağıda verilmiştir.

Tablo 108

Rakip ve Rakibi Karşılayan Kelimelerin Sayısı

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Agyâr	35	28	0,06	0,06
Rakîb	8	27	0,01	0,05
Toplam	43	55	0,08	0,11

Rakip, Fuzûlî'de sadece 8 yerde ve % 0,01, "ağyâr" ise 35 yerde ve % 0,06 oranında kullanılmıştır. Bâkî ise "rakib"i 27 yerde ve % 0,0,5; "ağyâr"ı 28 yerde ve

% 0,06 oranında kullanmıştır. İki kelimenin toplamına bakıldığında ise Bâkî ile Fuzûlî "ağyâr"ı eşit oranda kullanırken "rakip", Bâkî'de daha fazla zikredilmiştir.

Rakip, sevgili ve âşığın dışındaki üçüncü tiptir. Rakip, âşığın en önemli muhalifi ve düşmanıdır. Rakip'i kastetmek için ayrıca başkalar, yabancılar manasına gelen "ağyar" da kullanılır. Şâirlerden Fuzûlî'nin rakip kelimesini çok az zikretmesi ve rakibi kastetmek amacıyla kelime olarak ağyar'ı tercih etmesi şâirin kendi ve sevgili dışındakileri yabancılar olarak algılamasından kaynaklanıyor olabilir. Bu açıdan bakıldığında Fuzûlî'nin zihninde ağyar'ı karşılayan anlam, rakibi karşılayan anlamdan daha baskındır, denilebilir.

Divan şiirinde sevgilinin rakib'e yüz verdiği bilinir. Rakip, sevgiliyi âşıktan korur ve aşığı sevgilinin yanına yaklaştırmaz. Bu sebeplerle âşık, rakibi birçok olumsuz sıfatla birlikte anmaktadır.

Fuzûlî'nin rakip ile ilgili zikrettiği olumsuz benzetmeler; kâfir ve it'tir. Sevgili, rakibe yüz verip vefâ göstermektedir. Bu durum aşığa çok zor gelmektedir ve âşık, sevgili ile rakibi birlikte görmektense ayrılık derdinin esiri olmaya razıdır:

Seniñ mihr ü vefa gösterdiğiñ ağyâra çok gördüm
Galattır kim seni bî-mihr okurlar bî-vefâ derler (Fuzûlî; G. 80/3)

Yârı ağyâr ile görmek âşıka düşvâr olur
Böyle görmekten esir-i derd-i hicrân olsa yeğ (Fuzûlî; G. 153/2)

Sevgili, gamze okları ile her an âşığın sinesini yaralayıp onun kanını akıtmakta, sonra da rakiple birlikte mey içip gül bahçesine seyre çıkmaktadır:

Ey dem-â-dem reşk tîğiyle benim kanım döküp
Mey içip ağyar ile seyr-i gül-sitân eyleyen (Fuzûlî; G. 221/3)

Âşık, sevgiliye seslenerek katı ve taş yürekli olan rakibe yan bakış oklarını atmasının "taşa ok atmak" gibi olacağını ve bu nedenle oklarının boşa gideceğini söyler. Buradaki anlam inceliği âşığın, aslında rakibi öldürülmeye bile değmeyecek hakir bir varlık olarak görmesindedir:

Ey kemân-ebrû rakîbe verme gamzenden nasîb
Ok atarsın taşa peykânıñ gerekmez mi saña (Fuzûlî; G. 19/4)

Âşığın ağlamaları sevgiliye kavuşmak için değildir, sevgilinin sokağını sele verip orada rakibe yer kalmamasını sağlamaktır. Böylece orada sadece sevgili kalacaktır:

Temennâ-yi visâlin'çin değil giryem budur kasdım
Ki seyl-i eşkten yer kalmaya kûyuñda ağyâre (Fuzûlî; G. 253/5)

Fuzûlî rakiple ilgili pek çok olumsuz sıfat kullanmışsa da “it”i sık tekrarlamıştır.

Gezerdim itleriñ içre fezâ-yi kûyuñda
Yerim behişt-i berîn idi ben bir âdem idim (Fuzûlî; G.194/2)

Pâre pâre ciğerim itlerine nezr olsun
O1 ser-i kûya eğer düşse güzârım bu gece (Fuzûlî; G.245/6)

Bâkî, “rakib” kelimesini 27 yerde tekrarlayarak Fuzûlî’ye göre daha sık; “ağyar”ı ise 28 yerde ve % 0,06 oranıyla Fuzûlî ile eşit kullandığı yukarıda belirtilmiştir.

Bâkî’nin rakiple ilgili kullandığı olumsuz sıfatlar oldukça fazladır. Şâir rakip için; eşek, it, kafir, maymun, öküz, köpek, belâ, kör; kötü yüzlü, çirkin suratlı manasındaki “bed-lika”; dev, şeytan ve cin anlamlarına gelen “dîv”; kara yüzlü, ayıplı, günahlı manalarında kullanılan “rû-siyah” ve yine aynı ilgiyle “karanlık gece”; İblîs-i mel‹ûn; kapıcı manasındaki “der-bân” gibi sıfatları kullanmıştır.

Sevgili peri’dir ve bu peri, cin ve şeytan olan dîve meyletmektedir. Bu nedenle âşık, sevgili için can vermenin anlamlı olmadığını dile getirmiştir:

Her perî-rûnuñ olur meyli rakîb-i dîve
Cân u dil virmek ile bunlara âdem yaramaz (Bâkî; G.203/3)

Rakip, sevgilinin yanına kimseyi yanaştırmayıp onu âşıklardan korumaktadır. Bu durum, “Köpek olan rakip ahu olan sevgiliyi hiç yalnız koymaz” şeklinde ifade edilmiştir:

Rakîb yanını tenhâ komaz ol âhûnuñ
Geçer hemân oturur karşusında âh o köpek (Bâkî; G.265/4)

Aşağıda şâir, rakibin dişlerini kırma yazı türüyle vasf etmekle toz arasında ilişki kurmuştur:

Kırma yazıyla rakîbun dişleri vasfın yazup
Nusha-i çeşmi sevâdın pür-gubâr itsem gerek (Bâkî; G.273/3)

Aşağıdaki beyitte sevgilinin ağzına meyl eden köpek rakip, bu uyuzlanması ile dudak kenarlarında çıkan uçuğa benzetilmiştir:

Seg rakîbe nic'olur göstereyin ölmez isem
Dehen-i yâre uyuzlanmagı tebhâle gibi (Bâkî; G.518/3)

Rakip, perdenin arkasından gizlice âşıkları dinlemektedir ve bu haliyle âlemdeki aşk ehlinin görünmez belasıdır:

Agyâr diñler oldı pes-i perdeden bizi
ᶜÂlemde ehl-i ᶜaşka görinmez belâ budur (Bâkî; G.57/5)

Âşık sevgiliye, "Güzellik mumunu ağyarın gözüne tutma, kör olan ışıktan haz almaz" diyerek rakibin kör olduğunu belirtmektedir:

Çerâg-ı mâh-ı hüsnüñ karşu tutma çeşm-i agyâra
Gözüm nûri ne deñlü eyleye aʿmâ ziyâdan haz (Bâkî; G.223/5)

Bâkî'de 1 yerde rakip "İblis"le ilişkilendirilmiştir. Rakibin sevgilinin sokağı olan cennete gelmesine şaşılmamalı; çünkü İblis'in yeri bir zamanlar cennetti, ifadesiyle ele alınmıştır:

Kûyına varsa ‹aceb mi dil-berün gâhî rakîb
Cennet idi bir zamân İblîs-i mel‹ûnuñ yiri (Bâkî;G.548/3)

Sevgili, dudağını kötü ve fena olan rakibin ağzına veriyor ve bu durum mecliste kan akmasına sebep oluyor:

Lebin agyâr-ı bed-hᵛâhuñ virüp agzına dişletdi
Dirîgâ dōstlar meclisde ol meh yine kan itdi (Bâkî; G.545/3)

Sonuç olarak Bâkî'nin rakiple ilgili anlam alanı Fuzûlî'ye göre çok daha geniştir. Fuzûlî, ilgili kelimeleri Bâkî'ye oranla hem az kullanmış hem de rakibe dair çok fazla söylemde bulunmamıştır. Bâkî'de rakibin varlığı Fuzûlî'ye oranla oldukça belirgindir ve şâir rakibe dair yukarıda örnekleri verilen pek çok olumsuz sıfat kullanmış ve orijinal benzetmelerde bulunmuştur.

4.11. İnsana Ait Uzuvlar ve Unsurlar

Divan şiirinde varlık bulan şahıslar öncelikle âşık, rakip ve sevgili daha sonra zâhid ve sofî ile sadece adları geçen hoca, bağban, daye, ana vs. gibi tiplerdir. Fakat, ana karakterler dışındaki tipler şiirde genellikle somut beden uzuvları ile değil ibadet anlayışı, yaptığı iş veya ona yüklenen görevle anılmaktadır. Tüm bunların dışında kasideler dahil tüm nazım şekillerinde övülen kişi de "insan" olarak şiirdeki yerini alır.

Fuzûlî ve Bâkî'nin, yukarıda bahsedilen şahıslara ait uzuv ve unsurlarla ilgili kullandıkları tüm kelimeler ve oranları şâirlerin insana bakışını yansıtması açısından tablo halinde aşağıda verilmiştir.

Tablo 109

Şâirlerin Divanlarında Geçen İnsana Ait Unsurlar

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Hadd	11	23	0,02	0,05
'Akl	43	17	0,08	0,03
'Arak	4	4	0,01	0,01
'Ayn	8	22	0,01	0,04
'Izâr	9	37	0,02	0,07
Ağız	20	27	0,04	0,05
Alın		3	0,00	0,01
Arız	24	28	0,04	0,06
Avuç	1	3	0,00	0,01
Ayak	50	66	0,09	0,13
Azâ	4	2	0,01	0,00
Bağir	46	17	0,09	0,03
Barmag	2	3	0,00	0,01
Baş	120	101	0,22	0,20
Bazû	1	7	0,00	0,01
Beden	13	7	0,02	0,01
Benân(parmak ucu)		1	0,00	0,00
Beniz		8	0,00	0,02
Ber	11	3	0,02	0,01
Bilek	1		0,00	0,00
Bînâgûş	3	2	0,01	0,00
Boğaz		1	0,00	0,00
Boy	2	9	0,00	0,02
Boyun	11	13	0,02	0,03
Cân	284	207	0,53	0,42
Cebîn	2	7	0,00	0,01
Cemâl	34	41	0,06	0,08
Ciğer	45	14	0,08	0,03
Cism	61	34	0,11	0,07
Çehre	16	27	0,03	0,05
Çeşm	94	113	0,17	0,23
Dehân/dehen	23	41	0,04	0,08

Dendân	1	11	0,00	0,02
Dest	11	41	0,02	0,08
Dîdâr	13	21	0,02	0,04
Dîde	35	59	0,06	0,12
Dil	221	337	0,41	0,68
Dimağ		9	0,00	0,02
Diş	6	11	0,01	0,02
Dûş		2	0,00	0,00
Ebrû	17	37	0,03	0,07
Egni	2	4	0,00	0,01
El	81	154	0,15	0,31
Enâmil		2	0,00	0,00
Endâm	4	7	0,01	0,01
Engüşt	2	11	0,00	0,02
Eyâdi	1	1	0,00	0,00
Fem		1	0,00	0,00
Gabgab		3	0,00	0,01
Gamze	48	66	0,09	0,13
Gerdân/gerden	1	16	0,00	0,03
Gîsû	7	9	0,01	0,02
Göbeg		1	0,00	0,00
Göğüs	3		0,01	0,00
Göñül	222	144	0,41	0,29
Göz	217	188	0,40	0,38
Gûş	1	32	0,00	0,06
Hâl/ben	14	61	0,03	0,12
Hatt	81	89	0,15	0,18
Havsala	1		0,00	0,00
Hired	11	1	0,02	0,00
Hûn	32	37	0,06	0,07
Hûş	3	2	0,01	0,00
Kadd	58	75	0,11	0,15
Kâkül	12	23	0,02	0,05
Kalb	9	22	0,02	0,04
Kâmet	27	52	0,05	0,11
Kaş	40	38	0,07	0,08
Kelle/kafâ	2	6	0,00	0,01
Kirpik	3	2	0,01	0,00
Kucak		3	0,00	0,01
Kulak	7	20	0,01	0,04
Leb/tudak	57	138	0,11	0,28
Mağz	2		0,00	0,00
Merdüm	43	13	0,08	0,03
Meşâm	1	2	0,00	0,00
Miyân	3	25	0,01	0,05
Mû (y)	14	18	0,03	0,04
Müje	16	18	0,03	0,04
Müjgân	23	11	0,04	0,02
Nâsiye	1		0,00	0,00
Pâ	17	35	0,03	0,07
Parmak	2		0,00	0,00
Pehlû	2	6	0,00	0,01
Perçem	1	2	0,00	0,00
Pistân		1	0,00	0,00

Reg	3	4	0,01	0,01
Rû(y)	17	59	0,03	0,12
Rûh	23	13	0,04	0,03
Ruh/ruhsâr	138	178	0,26	0,36
Saç	2	23	0,00	0,05
Sadr	6	5	0,01	0,01
Sâk	1	1	0,00	0,00
Sem‘		1	0,00	0,00
Ser	52	76	0,10	0,15
Sîmâ		3	0,00	0,01
Sîne	35	122	0,06	0,25
Ten	80	37	0,15	0,07
Ter/der	20	58	0,04	0,12
Tirnâğ	1		0,00	0,00
Turra	6	36	0,01	0,07
Üstühân	11	4	0,02	0,01
Vücûd	40	21	0,07	0,04
Yanag		4	0,00	0,01
Yürek		4	0,00	0,01
Yüz/çihre	136	124	0,25	0,25
Zebân/dil	35	24	0,06	0,05
Zekan		2	0,00	0,00
Zenahdân	8	5	0,01	0,01
Zülf	121	195	0,22	0,39
Genel toplam	3053	3754	5,65	7,59

Âşık, rakip ve sevgili esas olmak üzere, şâirlerin divanlarında yer alan insana ait unsurların yer aldığı yukarıdaki tablonun toplam satırına bakıldığında Bâkî'nin % 7,59 oranı ile ilgili kelimeleri Fuzûlî'ye oranla daha fazla zikrettiği görülür.

Tabloda yer alan kelimeler içinde; zülf, zenahdân, hat, hal, hadd, dendân, didâr, ebrû, gamze, gîsû, leb, ‘arız gibi uzuvlar ağırlıklı olarak sevgiliye ait olanlardır. Bu nedenle söz konusu kelimelerin birçoğu sevgiliye ait uzuv ve unsurlardır. Âşık bu sıralamada ikinci sıradadır, rakip ise uzuv ve unsurlarıyla değil daha çok ağyâr, rakip veya ona dair kullanılan olumsuz sıfatlarla şiirde varlık göstermektedir.

Her iki şâirin kullandığı unsurlara ayrı ayrı bakıldığında insana ait maddî ya da somut unsurlardan "göz", Fuzûlî'de 217 (% 0,40), Bâkî'de 188 (% 0,38); yanak manasındaki "rûh", Fuzûlî'de 138 (% 0,26), Bâkî'de 178 (0,36); "yüz" Fuzûlî'de 136 (% 0,25), Bâkî'de 124 (% 0,25); "zülf" Fuzûlî'de 121 (% 0,22), Bâkî'de 195 (0,39) oranları ile en sık kullanılanlardandır.

İnsana ait vucut aksâmlarını daha fazla tekrarlayan Bâkî'nin şiirlerinde insan, Fuzûlî'ye göre daha ön plandadır. Yine şâirlerin kişiye ait somut unsurların kullanım oranına bakıldığında Bâkî'nin "yanak", "yüz", "zülf" gibi insan güzelliğiyle ilgili kavramların ön plana çıktığı görülür. Fuzûlî'de yanak ve zülf Bâkî'nin yarısı kadar zikredilmiştir. Bâkî'den farklı olarak Fuzûlî, kişiyi en iyi yansıtan ve bu yönüyle manevî bir tarafı da olan "göz"ü ön plana çıkarmıştır.

Gönül, Cân, Akıl, Göz

İnsana ait unsurların verildiği tabloya bakıldığında manevî ya da soyut olan insan unsurlarının somut olanlara göre çok daha fazla kullanıldığı görülmektedir. Bunlar; "cân" Fuzûlî'de 284 (% 0,53), Bâkî'de 207 (% 0,42); gönül manasındaki "dil" Fuzûlî'de 221 (% 0,41), Bâkî'de 337 (% 0,68); "gönül" Fuzûlî'de 222 (% 0,41), Bâkî'de 144 (% 0,29) oranları ile oldukça sık kullanılanlardır. "Gönül" ve aynı manaya gelen "dil" 'in toplamına bakıldığında Bâkî'de "gönül"ün Fuzûlî'ye göre ön plana çıkarıldığı görülür. Fakat Fuzûlî'de, Bâkî'den farklı olarak "cân" daha fazla vurgulanmıştır.

Soyut kavramlardan "cân" Fuzûlî'de, Bâkî'ye oranla daha fazla zikredilmiş iken "gönül/dil" birlikte dikkate alındığında bu iki kelimeyi Bâkî toplamda % 0,97 ile Fuzûlî'ye (% 0,82) göre daha fazla tekrarlamıştır. İlgili kavramlar arasında ciddi anlamda bir kullanım farkı olmamakla birlikte ortaya çıkan sonuç insanla ilgili Fuzûlî'nin "cân", Bâkî'nin "gönül"le ilgili tercihlerini ortaya koyması açısından önemlidir.

Şâirlerin sık tekrarladıkları soyut kavramlardan "akıl" ve anlam bakımından akılla ilişkilendirilecek veya aklın müteradifi olan "hûş, havsala, hıred" kelimelerinin şâirlere göre toplam kullanım oranları alındığında akıl ve akılla ilgili kelimeleri Fuzûlî toplamda 58 yerde ve % 0,11; Bâkî ise 20 yerde ve % 0,4 oranında kullanmıştır. Fuzûlî'nin, "akıl"ı Bâkî'ye nazaran daha fazla kullandığı görülür. Bâkî'nin ise "gönül"ü, Fuzûlî'ye göre daha fazla tekrarladığı yukarıda belirtilmiştir.

İlgili kelimelerin kullanım sıklığı sıralaması her iki şâirde aynıdır; fakat kelime bazında değerlendirme yapıldığında şâirlerin aynı kelimeleri birbirlerinden farklı oranlarda kullandığı görülür. Bu durum şâirlerin temelde aynı; fakat bazı noktalarda birbirlerinden farklı düşündüklerini gösterir.

Gönül, aşkın yeridir, aşk gönülde zuhur eder ve orayı mesken tutar. Bu ilgiyle gönül(yani aşk), her zaman "akıl" ile çatışma içerisindedir, birinin bulunduğu yerde diğerinin olmasının mümkün olmadığı şiirlere de konu edilmiştir. Çatışma içinde bulunan akıl ve gönül kavramlarından "gönül", kullanım bakımından insana ait soyut ve somut kavramlar içinde en sık zikredilendir. "Cân", her iki şâirde de ikinci sırada gelirken "akıl" en az kullanım oranına sahip olan kelimedir. Bu durum şâirlerin akıl değil "gönlü" esas aldığını ve gönül yani aşk merkezli düşündüklerini gösterir.

Ayrıca dikkat çekilebilecek bir kullanım ise yukarıda somut unsurlara dair kısımda belirtilen "göz" ile ilgili tekrar oranıdır. Göz, gönül, cân gibi soyut unsurlardan sonra en fazla kullanılan somut kavramdır. Göz, duyguları yansıtan adeta bir ayna hükmündedir ve kişinin his ve düşüncelerini ele vermesi ilgisiyle hem âşık hem de sevgili için oldukça önemlidir. Göz'ün gönüldeki aşkı yansıtması veya gönüldeki aşkın -gözyaşlarıyla- dışa vurumunda üstlendiği rol, onu oldukça önemli kılmaktadır. Fuzûlî'nin en sık tekrarladığı göz, belirtilen özellikleri ile sadece görme organı olarak değil, farklı bir boytta düşünülebilir.

Verilen; gönül, akıl ve cân kavramları ağırlıklı olarak "âşık"a ait bir unsur olarak zikredilir. Âşık (şâir de denebilir), sevgiliyi olduğu kadar kendini de şiirin merkezine koymakta ve sevgiliye olan duygularını bu kelimelerle ilgili yaptığı çeşitli benzetmelerle anlatmaya çalışmaktadır.

İlgili kelimelerin şâirlere göre anlam alanına bakıldığında Fuzûlî gönül'ü, binâ, mülk, pergel, ev gibi unsurlara teşbih etmiştir. Ayrıca gönül, sevgilinin gamze okları ile delik delik olmuştur ve nefes aldıkça kendisinden çıkan sesle mûsikâr kuşuna benzer. Mûsikâr, gagasında delikleri olması ve rüzgarın esmesiyle bu deliklerden nağmeler çıkması ile bilinir.

Âşığın gönlü sevgilinin aşkından harap olmuştur. Âşık, sevgilinin birkaç taş koyarak bu harabeyi âbâd etmesini istemektedir. Yine, gönül sevgilinin oturduğu tahttır ve bu makam sadece sevgiliye aittir:

Harâb olan göñül ey büt seniñ makâmıñdır
Tegâfül eyleme bir kaç taş ile âbâd et (Fuzûlî; G.41/3)

Demeñ kim adli yok yâ zulmü çok her hâl ile olsa
Göñül tahtına andan gayrı sultân olmasın yâ Rab (Fuzûlî; G.30/6)

Bâkî'de "gönül", güzellik gülüne düşen bir jaleye, sevgilinin avına benzetilmiş. Kuş, hasta, ayna ve nakd gibi unsurlarla birlikte ele alınmıştır. Ayrıca gönül, aşk pâdişâhının geldiği şehirdir.

Şâir gönlü, "Aşk fennini tamama erdiren kâmil bir üstad"a benzetmiş ve bu üstadın yanında Mecnûn ve Ferhâd'ın cahil kaldığını ifade etmiştir:

Göñül tekmil-i fenn-i ^{c}aşk iden üstâd-ı kâmildür
Anuñ yanında kimdür Kûh-ken Mecnûn ne câhildür (Bâkî; G. 89/1)

Gönül, sevgilinin güzellik mumuna pervânedir, onun yanağının şevkiyle yanmaktadır:

Göñül şevk-i ruhuñla yana geldi
Cemâlüñ şem‹ine pervâne geldi (Bâkî; G. 498/1)

Gönül, aşk denizinde salınan ve bela girdabına düşmekle karşı karşıya olan kayığa teşbih edilmiştir:

Allâh oñara düşmeye gird-âb-ı belâya
‹Aşkunda göñül zevrakı ‹ummâne salındı (Bâkî; G. 510/6)

Şâir sevgilinin sokağını Ka'be'ye, gönlü de hacca giden ve örtüler sarınmış hâcılara benzetmiştir:

Kûyında göñül dâmen-i dil-dâre sarıldı
Hâcî gibi kim Ka‹bede estâre sarıldı (Bâkî; G. 535/1)

Aşağıdaki beyitte ise zülfün ucunda asılı olan gönül, sevgilinin çeşmine meyl etmekte, bu haliyle geceden önce uykuya dalan çocuğa benzetilmektedir:

Ser-i zülfüñde iken çeşmüñe meyl itse göñül
Beñzer ol tıfla varur evvel-i şebden h^{v}âba (Bâkî; G. 436/2)

Gönül, akıl ve cân birlikte sıkça zikredilerek aynı anlam alanı içerisinde değerlendirilmektedir. Aşkın makamı olan gönül aynadır ve aklın teklif ettikleri bu aynayı bulandırır. Aklın emrettiği gönülle çelişir ve akıl hiçbir zaman gönüle ulaşamaz:

Göñül mir'âtını eyler mükedder akl teklîfi
Hoş ol bî-bâkler kim terk-i nâm ü neng tutmuşlar (Fuzûlî; G.69/3)

Aşk, bir nevi delilik halidir. Sevgiliye duyulan aşk da deliliğin ispatıdır. Akıl, böyle bir şey yapmaz, güzelliği kabul etse bile aşkın verdiği duyguyla ona bağlanmaz:

Saña âşıklığımızdır bize bürhân-i cünûn
Hüsne akl ehli mukayyed olabilmez mutlak (Fuzûlî; G.150/5)

Âşık, aşkın verdiği halle rüsva olmuş bir şekilde başını taşlara vurarak gezmektedir ve başındaki bu dertten aklın kaçıp giderek kurtulmasını istemektedir:

Taşlara dögüb başımı rüsvâ gezer oldum
Ey akl kaçıp kurtulagör derd-i serimden (Fuzûlî; G.217/5)

Bâkî'nin de şiirlerinde değindiği akıl-gönül ilişkini şâir, aşk hükmüne tuğra çekelim ve aklı bertaraf edelim, ifadesiyle aşkla aklın bir arada olmayacağını açıkça ifade etmiş, aşkla aklın bir arada olmayacağını elirtmiştir:

Çekelüm hükm-i ‹aşka tugrayı
‹Aklı bî-nâm u bî-nişân idelüm (Bâkî; G. 328/3)

Şâir içkinin kişiyi sarhoş ederek akıldan bağımsız kılmasına dikkat çekmiş ve bunu, "Lâle yanaklı sevgili karşımda kırmızı elbiseler giyip tıpkı şarap gibi aklımı başımdan alır." ifadesiyle dile getirmiştir. Sevgilinin kırmızılar içinde olmasıyla şarabın rengi arasında ilişki kurulmuştur:

Karşumda âller geyüp ol lâle-ruh yine
Gül-gûnîlerle ^{c}aklum alur san piyâledür (Bâkî; G. 84/2)

Aşağıda ise Bâkî, âşığın akıldan bağımsız hareket etmesini, "San ki çocuk hocadan ayrılmış, azad olmuş" şeklinde açıklamakta ve gönlü, akıldan bağımsız davranışlarından dolayı çocuğa benzetmektedir:

Dil kayd-ı aklı selb ideli şâd olup gider
San tıfldur ki h^{v}âceden âzâd olup gider (Bâkî; G.141/1)

Şâir, aşkın akıl işi olmadığını ve aşk-akıl ilişkisini aşağıdaki beyitte Mecnûn ile ilişkilendirerek belirtmiştir:

Elemin Kaysa kıys itme dil-i mahzûnuñ
Aklı yog idi ne derdi var idi Mecnûnuñ (Bâkî;G.275/1)

Cân, gönülle içi içedir. Artık gönül cânını sevgiliye vermelidir; çünkü âşığın bu kadar zamandır gönlü cânla beslemesinin sebebi, onu sevgiliye vermektir. Gönül sevgiliye verilmek için vardır:

Can ver göñül ol gamzeye kim bunca zamanlar
Can ile seni beslediğim anıñ içindir (Fuzûlî; G.105/6)

Fuzûlî'de cân, bin tane de olsa sevgili için harcanan "nakd"dir, sevgilinin sokağına yuva yapan kuştur, sevgilinin gamze oklarıyla suladığı pejmürde bir nihaldir. Ayrıca bülbül ve ip'e de teşbih edilmiştir.

Âşık cân ve gönül kaydı çekmekten, bunları sevgiliye vererek kurtulmuştur:

Cân u dil kaydını çekmekten özüm kurtardım
Cânı canâneye ettim dili dil-dâra fidâ (Fuzûlî; G. 7/6)

Sevgilinin dudağı ölümsüzlük suyudur ve aşığa her an can verir. Sevgilinin dudağı ile can bulan âşık da sevgiliye can verir:

Şerbet-i lâ'liñ ki derler Çeşme-i Hayvân aña
Ol verir can dem-be-dem uşşâka vü ben cân aña (Fuzûlî; G. 10/1)

Âşığın ezber edindiği "sevgilinin yoluna can verme" söylemi, yukarıda Fuzûlî'ye ait "cân"ın geçtiği beyitlerde açıkça dile getirilmiştir. Bâkî'de bu söylem Fuzûlî'de olduğu kadar iddialı olmamakla birlikte "cân", daha çok sevgiliye kavuşmayı dilemesiyle ele alınmıştır. Bâkî'nin kaside nazım şeklinde dile getirdiği;

Cân virürdüm cevher-i cân istese cânân eger
Bezl iderdüm yolına zî-kıymet olsa cân eger (Bâkî; K.13/1)

beytinde, can'ı sevgili isterse vermekten bahsedilir. Aynı düşünce aşağıdaki beyitte de "Sevgili canını isterse sakın gaflet gösterip esirgeme, seni imtihan için yapmaktadır." şeklinde dile getirilmektedir:

Vaslına cân dilerse dirîg itme Bâkıyâ
Zinhâr gâfil olma seni imtihân ider (Bâkî; G.109/7)

Şâirin aynı söylemi aşağıdaki beyitlerde biraz daha güçlenmiş ve sevgilinin

yoluna can vermenin lezzetli olduğu belirtilerek “Aşk fermanına inkıyadımız can iledir.” ifadesiyle aşk için “can verme” vurgulanmıştır:

Hançer-i cânân ecel câmına turmaz su katar
Yolına cân virmek anuñ şol kadar lezzetlüdür (Bâkî; G.60/4)

Fermân-ı ᶜaşka cân ile var inkıyâdumuz
Hükm-i kazâya zerre kadar yok ᶜinâdumuz (Bâkî; G.192/1)

Bâkî’nin, aşağıdaki beytinde can, sevgilinin dudağını arzu eder. Bir sonraki beyitte şâir; “Hasta gönlünün şeftali (şâir, tam ifade etmemekle birlikte yanak olması muhtemel olan sevgiliye ait bir güzellik unsuru) istemesi ayıplanmamalı, hasta insanların canı vakitsiz meyveleri ister.” ifadesiyle âşığın “cân”ının niyetlerini ifade etmiştir:

Cân laᶜlin eyler ârzû yâr içmek ister kanumı
Yâ Rab ne vâdîdür bu kim cân teşne cânân teşnedür (Bâkî; G.69/2)

Fürkatüñde tañ mı şeftâlu dilerse cân u dil
Mîve-i bî-vakt iderler ârzü bîmârlar (Bâkî; G.85/5)

4.12. Psikolojik Haller

4.12.1. Dert ve Neşe

4.12.1.1. Dert*

Fuzûlî ve Bâkî divanlarında yer alan dert, perişanlık, ağlama, figân, zulüm, keder, üzüntü, ızdırap, rüsvâ, ta’n, şikayet gibi hissedilen veya içinde bulunulan durumlarda kişide üzüntü ve sıkıntı yaratan kavramlar ve bunların kullanım oranlarının yer aldığı tablo aşağıda verilmiştir.

Tablo 110

Şâirlerin Divanlarında Geçen Dert Kavramları

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Âfet	14	15	0,03	0,03

* Çalışmada “dert” ve “neşe” gibi psikolojik hallerin ele alınmasının sebebi Fuzûlî’nin dert ve ızdırap şâiri, Bâkî’nin ise beşerî aşkı, içki meclislerini ve eğlence dünyasını anlattığı bir anlayışla şiir yazdığı şeklindeki kanaatler dolayısıyladır. Ayrıca psikolojik haller içinde düşünülen aşk hali, “Fuzûlî ve Bâkî Divanlarında Aşk” adlı bölümde incelendiğinden bu bölümde diğer manevî hallerden dert, gussa, kahır, keder, cevr vs. gibi unsurlar ele alınmıştır.

Âh	139	134	0,26	0,27
Belâ	87	99	0,16	0,20
Cefâ	54	51	0,10	0,10
Cevr	59	59	0,11	0,12
Derd	276	117	0,51	0,24
Derd-mend	4	9	0,01	0,02
Derd-nâk	4	1	0,01	0,00
Derd-perver	1		0,00	0,00
Devâ	14	11	0,03	0,02
Efgân	41	12	0,08	0,02
Efgân-künân		1	0,00	0,00
Endîşe	10	12	0,02	0,02
Endûh	12	3	0,02	0,01
Enîn		1	0,00	0,00
Eşk	105	78	0,19	0,16
Ezâ		1	0,00	0,00
Ez'âf		1	0,00	0,00
Felâket		1	0,00	0,00
Fenâ	26	28	0,05	0,06
Feryâd	33	13	0,06	0,03
Fıten		1	0,00	0,00
Figân	21	18	0,04	0,04
Fitne	19	11	0,04	0,02
Gam	230	233	0,43	0,47
Gamgîn		3	0,00	0,01
Gam-hâne	3		0,01	0,00
Gam-hâr	9		0,02	0,00
Gam-nâk	5		0,01	0,00
Gam-perver		1	0,00	0,00
Gamze-kâr		1	0,00	0,00
Girye	7	2	0,01	0,00
Gussa	3	12	0,01	0,02
Hâk-sâr	8	6	0,01	0,01
Hârhâr		1	0,00	0,00
Hicrân	85	22	0,16	0,04
Iztırâb	13		0,02	0,00
Kahr	31	17	0,06	0,03
Keder		2	0,00	0,00
Kefâ	1		0,00	0,00
Küdûret	10	3	0,02	0,01
Mâtem	1	5	0,00	0,01
Mekârih	1		0,00	0,00
Melâmet	35	9	0,06	0,02
Meşakkat	1		0,00	0,00
Mihnet	63	43	0,12	0,09
Mu'azzeb	2		0,00	0,00
Muztarr	4		0,01	0,00
Münhezim	1		0,00	0,00
Müşgîn-târ		2	0,00	0,00
Nâle	49	50	0,09	0,10
Pâ-der-gil		1	0,00	0,00
Rahm	42	4	0,08	0,01
Renc	6	1	0,01	0,00
Rüsvâ	42	8	0,08	0,02

Sirişk	41	14	0,08	0,03
Sitem	19	7	0,04	0,01
Şekâ		1	0,00	0,00
Şikâyet	7	5	0,01	0,01
Ta'n	29	2	0,05	0,00
Terah		1	0,00	0,00
Zahmet	12	4	0,02	0,01
Zâlim	16	1	0,03	0,00
Zarî		1	0,00	0,00
Zulm	35	5	0,06	0,01
Toplam	1730	1144	3,20	2,31

Tabloda yer alan ve tekrarların da dahil edildiği toplam satırına bakıldığında dert ve sıkıntı gibi kişinin içinde bulunduğu olumsuz ruh halini ifade eden kavramların toplam kullanım oranı Fuzûlî'de % 3,20 ile Bâkî'den (% 2,31) çok daha fazladır.

Kelimeler kendi içinde oran bakımından tek tek değerlendirildiğinde dert ve sıkıntı ile ilgili; "âh, belâ, cefâ, derd, eşk, mihnet,efgân, gam" kelimeleri her ne kadar her iki şâirin en fazla tekrarladığı unsurlar da olsa bu kelimelerin kullanım oranı Fuzûlî'de, Bâkî'ye nazaran daha fazladır.

Şâirlerin sık kullandığı kelimeler ve bunların kullanım oranı, her kelimenin tek başına sahip olduğu duygu değeri dikkate alındığında şâirin ruh hali hakkında bilgi vermesi açısından önemlidir. Çünkü şâirlerin kullandıkları kelimeler, görünen ve görünmeyen anlamlarıyla iki şekilde metne yansır. Bunlardan; "Lafzî değer, o kelimenin sözlük anlamıdır; arka plan değeri ise, o kelimenin temsil ettiği ruh, düşünce ve duygu dünyasının ifâdesidir."[126].

Dert, Cefâ, Cevr, Belâ, Gam

Anlam bakımından birbirine yakın olan eziyet, sıkıntı durumlarını karşılayan ve şâirlere göre belirgin kullanım farklılığı gösteren kelimelerden biri olan "dert"in kullanım oranı Fuzûlî'de % 0,51, Bâkî'de % 0,24'tür. "Feryâd", Fuzûlî'de % 0,06 Bâkî'de % 0,03; "mihnet" Fuzûlî'de % 0,12; Bâkî'de % 0,09'dur. "Efgân", Fuzûlî'de % 0,08 iken Bâkî'de % 0,02, "kahır", Fuzûlî'de % 0,06, Bâkî'de % 0,03'tür.

[126] Namık Açıkgöz, "Klâsik Türk Şiirinde Beşerî His ve Hasletler", **Journal of Turkish Studies**, Harvard Üniversitesi 2003, C.5, S.27/1, s.2.

Tabloda yer alan kelimeler içinde Bâkî'nin sık tekrarladığı "gam" Fuzûlî'de % 0,43 Bâkî'de % 0,47; "âh" Fuzûlî'de % 0,26 Bâkî'de % 0,27; "belâ Fuzûlî'de % 0,16 Bâkî'de % 0,20; "cevr" Fuzûlî'de % 0,11 Bâkî'de % 0,12 ve son olarak da "nâle" Fuzûlî'de % 0,9 Bâkî'de % 0,10'dur.

Fuzûlî'de Bâkî'nin neredeyse iki katı kadar fazla tekrarlanan *dert,* aşktır. Hemen hemen bütün şiirlerinde dile getirdiği aşk, beraberinde derd, ah ve gözyaşı getirmektedir. Onun bu derdine hiçbir ilaç fayda etmez ve hiçbir tabîb bu derde derman bulamaz, ayrıca o bu derde derman istememektedir. Hem bu derdi çekme sırası Mecnûn'dan sonra kendindedir:

Aşk derdiyle hoşum el çek ilâcımdan tabîb
Kılma dermân kim helâkim zehri dermânıñdadır (Fuzûlî;G. 85/2)

Çâre-i bih-bûdumu sordum mu'âlicden dedi
Derd derd-i aşk ise mümkin değil sıhhat saña (Fuzûlî;G. 22/3)

Sürdü Mecnûn nevbetin şimdi benim rüsvâ-yi aşk
Doğru derler her zamân bir âşıkıñ devrânıdır (Fuzûlî;G. 86/2)

Bâkî'de de söz konusu olan dert, aşk'tır ve dermanı olmayan bu dert sevgilinin kapısında edinilmiştir. Yine şâir, âşığın sararan yüzünü rengi itibariyle altına, akıttığı gözyaşını da yine renk itibariyle gümüşe teşbih etmiş ve bu varlığıyla gam ve derde, yani aşka talip olduğunu belirtmiştir:

Hep derd ü belâdur güzelüm 'aşk u mahabbet
'Âlemde hemân mihr ü vefâ hüsn-i edâdur (Bâkî;G.106/5)

Kapuñda hâsıl itdi bu devâsuz derdi hep göñlüm
Ne derde mübtelâ oldı dil-i bîmârı görsünler (Bâkî;G.55/2)

Nakd-i vakt oldı bize eşk-i sefîd ü ruh-ı zerd
Derd ü gam tâlibiyüz akçeler altunlar ile (Bâkî;Mus. 2/4/IV)

Bâkî gönül yarasının derdine sevgilinin aşkını derman kılmış, bu seferde dermanı olmayan aşk derdine düşmüştür:

Derdine dil zahmınuñ 'aşkuñla dermân eyledüm
Şimdi 'aşkuñ derdine düşdüm bulınmaz çâreler (Bâkî;G.59/6)

Bu dert ve belâ, âşıklara ruhlar alemi olan elest bezminde kısmet olmuştur:

Belâ ‘âşıklara rûz-ı ezelde kısmet oldukda
Tabîbüm derd-i hicrânuñ dil-i bîmâre düşmişdür (Bâkî;G.173/2)

Şâirin bu derdin ne onulmaz bir dert olduğunu bilmekte ve kendinden başka kimsenin bu derdi çekmesini istememektedir, kendinde bu can ve ten olduğu sürece de bu derdi çekeceğini belirtir:

Benim tek hiç kim zâr ü perişân olmasın yâ Rab
Esîr-i derd-i aşk u dâğ-i hicrân olmasın yâ Rab (Fuzûlî;G. 30/1)

Cân ü ten oldukça benden derd ü dâğ eksik değil
Çıksa can hâk olsa ten ne can gerek ne ten baña (Fuzûlî;G. 12/3)

Âşık, aşk yolunda çekilen bu dert ve gamın kendisi için nimet olduğunu belirtir:

Çok oldukça gam ü derdim reh-i aşk içre hoş-hâlim
Fuzûlî şâd olup şükr etmeyem mi ni'metim artar (Fuzûlî;G. 71/7)

Şâir çektiği dert ile ilgili çelişkiyi yansıtan diğer bir ifadesi ise, çektiği bu derdin gizli olduğunu belirtmesi ve bir diğer beyitte de hem bu derdi gizlemeye gerek olmadığını hem de bu derdin düşürdüğü rüsvalığın önemli olmadığını vurgulamasıdır:

Kime izhâr eyleyem bilmen bu pinhân derdi kim
Var yüz biñ derd-i pinhân kudret-i izhâr yoh (Fuzûlî;G. 61/3)

Âşık isen rind ü rüsvâlıktan ikrâh etme kim
Aşk sırrın iktizâ-yi devr pinhân istemez (Fuzûlî;G. 115/5)

Sevgilinin zulmü çoktur, şâire cefâ ve cevr hep zulmeden bu sevgiliden gelmektedir, âşık her türlü eziyeti ile gönül tahtında sadece sevgilinin olmasını istiyor:

Bilmem nedir günâhı Fuzûlî çeker baña
Her lâhza ol cefâ kılıcı cevr hançeri (Fuzûlî;G. 297/7)

Ahter-i bahtım vebâlim gör kim ol mehden gelen
Mihrlerdir özgeye cevr ü cefâlardır baña (Fuzûlî;G. 14/7)

Demeñ kim adli yok yâ zulmü çok her hâl ile olsa
Göñül tahtına andan gayrı sultân olmasın yâ Rab (Fuzûlî;G. 30/6)

Bâkî ise aynı konuyu, “Sevgili cefâ ve cevri ile ünlüdür; ama sevgili cevrini boş yere arttırmasın çünkü âşık, artık sevgiliden gelen eziyetlere alışmıştır ve âşık için cefânın artıp artmaması önemli değildir.” şeklinde dile getirmiştir:

Bîhûde yire cevri güzeller çog itmesün
Bâkî cefâ vü mihnete mu’tâd olup gider (Bâkî;G.141/6)

Âşığın alışmış olduğu ve sevgiliden gelen bu dert ve cefâ, âşık için lütuftur:

Yârdan cevr ü cefâ lutf u kerem gibi gelür
Gayrdan mihr ü vefâ derd ü elem gibi gelür (Bâkî;G.146/1)

Sevgilinin her türlü dert, cefâ ve cevrine katlanan âşık, yine onun kendine acıyıp bu ızdırabına son vermesini ummaktadır:

Rahm kıl üftâdeleriñ hâline
Hiç gerekmez mi saña bir sevâb (Fuzûlî;G. 26/8)

Lâle-ruhlar göğsümüñ çâkine kılmazlar nazar
Hiç bir rahm eylemezler dâğ-i hicrânım görüp (Fuzûlî;G. 36/3)

N’ola rahm eylemezse Bâkıyâ ahvâl-i ʿuşşâka
Dil-i sengîni cânânuñ rakîbe katı mâ’ildür (Bâkî;G.89/5)

Bâkî, her an sevgilinin zülfünü hayal etmekte ve bu nedenle dert ve gam’ı, başında taşımaktadır. Ayrıca dert ve gam şehre teşbih edilmiştir:

Hevâ-yı kâküli bir yaña bir yaña zülfi
Başumda derd ü belânuñ nihâyeti yokdur (Bâkî;G.169/3)

Mihnet ü zül ü belâ ehline vasl izhâr idüp
Derd ü gam şerhinde tab’um kîl u kâl üstindedür (Bâkî;G.168/2)

Âşığın bağrı yaka yırttığı ve sevgilinin gamzelerine maruz kaldığı için parça parçadır, dert ve gamın yeri ise parça parça olan bu sinedir. Şâir, bu ilgilerle sinesini gam ve dert sayfasına teşbih etmiştir:

Sînem üzre görmen kanlu elifler sanmañ
Safha-i derd ü gama sürh ile cedvel çekdüm (Bâkî;G.327/2)

Fuzûlî’nin ilgili kelimeleri kullanım oranının Bâkî’nin kullanım oranının iki katından daha fazla olması Fuzûlî ile ilgili yaygın kanaat olan “dert ve ızdırap

şâiri[127]” tanımlamasını doğrulamaktadır. Fuzûlî’nin sahip olduğu psikolojik durumu yansıtması açısından ortaya çıkan sonuç dikkate değerdir.

Eşk, Sirişk

Gözyaşı manasındaki “eşk” ve “sirişk”, Fuzûlî’nin sık tekrarladığı kelimelerdendir. “Eşk” Fuzûlî’de % 0,19, Bâkî’de % 0,16’dır. Fuzûlî’nin Bâkî’ye oranla daha fazla sarfettiği “eşk, sirişk, yaş” kelimeleri şâirin aşk ve dolayısıyla içinde bulunduğu dert ortamı ve hüznün yarattığı psikolojinin yansımalarıdır.[128]

Şâir eşk”i toprağa ekilen taneye teşbih etmiş, döktüğü gözyaşlarını da bulutla kıyaslayıp buluttan bin misli fazla gözyaşı döktüğünü belirtmiştir:

Döküp eşk kûyuñda vaslıñ diler dil
Saçar nef’ için dâne toprağa hâris (Fuzûlî;G. 47/6)

Sirişkim gör beni ey ebr özüñden kem hayâl etme
Hevâ-yi aşk ile bin sence eşk-efşânlığım vardır (Fuzûlî;G. 92/4)

Bâkî gözyaşının çokluğunu Nil nehri ile kıyaslamakta ve Hz. Yusûf’la ilşkilendirmektedir. Hz.Yakub, kardeşlerinin Hz.Yusûf’u kuyuya atmasından sonra onun için çok ağlamıştır ve ağlamaktan gözlerinden olmuştur:

Ol melâhat Mısrınuñ Yûsuf-cemâli şevkıne
Seyl-i eşküm Nîl-veş günden güne efzûn olur (Bâkî; G.142/2)

Hatta dökülen bu gözyaşı o kadar çoktur ki deniz olmuştur ve gönül kayığını âşık bu denizin üzerine bırakmıştır:

Bıraktım zevrâk-i dil eşk bahrine sakın ey mâh
Temevvüc vermesin teşvîş aña kim andan sâkindir (Fuzûlî;G. 104/2)

Fuzûlî’de olduğu gibi Bâkî’de de gözyaşı, çok fazla akması ilgisiyle deniz ve ırmakla ilişkilendirilmiştir:

Keştîde bâd-bân u şu içre şadef degül
Emvâc-ı bahr-i eşküme derya kulak çeker (Bâkî;G.153/6)

---

[127] Haluk İpekten v.d., “Fuzûlî”, **Büyük Türk Klâsikleri**, Ötüken- Söğüt Yay., İstanbul, 1986, C.3, s.309.

[128] Konuyla ilgili bkz.: Bahir Selçuk, “Fuzûlî’de Gözyaşı”, **EKEV Akademi Dergisi,** ISSN-1301-6229, Yıl 9, S. 25, Güz 2005, s.233-246.

Şöyle beñzer mübtelâdur bir perî dîdârına
Eşk-i ‘âşık gibi aglayup akar ırmaglar (Bâkî;G.176/2)

Sîm-tenler cûy-bâr-ı eşkümi akıtdılar
Der-kenâr olmag içün âb-ı revâna girdiler (Bâkî;G.182/4)

Gözyaşı hep sevgilinin sokağına sel olup akmaktadır. Şâir, “Ey gözyaşı edep gözet, onun diyarına çok gitme. Küstah olanlar gözden düşer.” diyerek gözyaşının yerinde durmayıp akıp gitmesini “gözden düşmek, yüzden sürülmek” deyimleri ile ilişkilendiriyor:

Sakla ey eşk edep gitme ser-i kûyuna çok
Ki düşer gözden ü yüzden sürülür her güstâh (Fuzûlî;G. 59/5)

Âşığın gözyaşlarının sevgilinin kapısına gitmesi özelliği Bâkî’de, “âhımdan önce kapına gözyaşım yetişir.” şeklinde ele alınmıştır:

Âhumdan öñürdi yitişür kapuña eşküm
Germiyyet ile şöyle gider bâd yitişmez (Bâkî;G.201/3)

Ta’n, Melâmet, Rüsvâ, Rahm, Hicrân

Aşk ve aşkın getirdiği eziyet çekme, yalnızlık, çaresizlik durumlarını ifade eden, ayrıca içine düşülen durumdan dolayı çevreden gelen tepkileri karşılayan; “ta’n”, Fuzûlî’de % 0,05, Bâkî’de % 0,00; “melâmet”, Fuzûlî’de % 0,06, Bâkî’de % 0,02, “rüsvâ”, Fuzûlî’de % 0,08, Bâkî’de % 0,02’tür.

Sonuçlar değerlendirildiğinde Fuzûlî, başkalarının düşüncesi olan tan ve başkalarına karşı rüsva olma durumunu anlatan kelimeleri Bâkî’ye göre çok daha fazla kullanmıştır. Bu sonuç, ya şâirin kendini daha fazla *âşık* görmesinden ya da etraftakilerin düşüncesini önemsemesinden kaynaklanır şeklinde iki düşünceyi akla getirse de şairin;

Fuzûlî vermedi ta'n okları göz yaşına teskîn
Öñün bend etmek olmaz hâr ü hâşâk ile Ceyhun'dur (Fuzûlî; G. 90/7)

beyitte çok olması ilgisiyle Ceyhun nehrine benzettiği gözyaşları karşısında kınama oklarının ancak çerçöp gibi kaldığını belirtmesi kınamaları dikkate almadığını gösterir. Şâirin konuyla ilgili beyitlerine bakıldığında da âşıklık vasıflarını barındırma bakımından kendine olan inancı vurgulanmıştır:

Kanlı gözyaşı dökme, sararan yüz, ah çekmeler âşıklık belirtileridir ve aynı zamanda kınama sebepleridir. Şâir içinde bulunduğu bu durumdan dolayı; “Ey Fuzûlî her gelen halimi ayıplar oldu, melâmet ehli içinde bu beğenilme bana yeter.” diyerek kınandığını bilmekte ve bu durumdan memnun kalmaktadır. Çünkü kınanması gerçek âşık olmasının delilidir:

Ey Fuzûlî her yeten ta'n eyler oldu hâlime
Bu yeter ehl-i melâmet içre tahsînim benim (Fuzûlî; G. 206/7)

Şâir yine, melamet ehlinin ayıplamalarının aşka bir noksalık getirmeyeceğini ve bu ayıplamaların ancak çalı çırpı gibi olduğunu belirtmektedir:

Ta'ne-i ehl-i melâmetten ne noksan âşıka
Berk-i lâmi def'in eyler mi hücûm-i hâr ü has (Fuzûlî; G. 128/5)

Gönüldeki gamı saklamanın mümkün olmadığını belirten şâir, bu gamdan dolayı ayıplanmalardan da şikayet edilemeyeceğini belirtmektedir:

Göñülde biñ gamım vardır ki pinhân eylemek olmaz
Bu hem bir gam ki il ta'nından efgân eylemek olmaz (Fuzûlî; G. 112/1)

Fuzûlî'nin beyitlerinde de görüldüğü gibi âşık, kınamaları ciddiye almamış; “halkın ayıplamasına katlanmayı” âşıklığın tabii bir cilvesi saymıştır.

Fuzûlî'de sık kullanılan ve yukarıda örnekleri de verilen melâmet ve ta'n kelimeleri divan şiirinin en önemli kaynaklarından olan tasavvufta sıkça kullanılan kavramlardandır.[129] Fuzûlî'nin şiirlerinin “başlıca unsurları olan aşk acısına tahammül etmek, elem çekmek, halkın ayıplamasına (melâmet), başkalarının (ağyar) cefâsına katlanmak, sabır, alçakgönüllülük, bütün bunlar tasavvufun da dayandığı esaslardır.[130]”.

Bâkî'de, ta'n ve melâmet ile ilgili kavramlar Fuzûlî ile kıyaslandığında oldukça az kullanılmıştır. Şâir, aşkı bir savaşa benzetirken ayıplamayı da bu savaşın yapıldığı meydana teşbih eder:

Tân mı gam öldürse meydân-ı melâmetde beni
Bu neberd-i ᶜaşkdur anca dil-âverler düşer (Bâkî; G. 119/3)

[129] Fuzûlî'nin şiirlerinde geçen bu kavram ile ilgili bkz.: Bahir Selçuk, “Fuzûlî'de Melamet Kavramı”, **Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 16, Sayı 2, 2007, s.487-502.
[130] Hasibe Mazıoğlu, **Fuzûlî Üzerine Makaleler**, TDK Yay., Ankara 1997, s. 31.

Şâir aşk karşısında kendisine yönlendirilen kınamaları önemsemediğini ifade etmektedir:

Kemâl u fazl ile ‘âlemde iftihârum yok
Melâmet eylese ‘aşkuñ cihâna ‘ârum yok (Bâkî; G. 245/1)

Bâkî melamet'i şehre benzeterek harabat ehlinin bu şehirde bilinmesi ve ünlenmesi gerektiğini ifade etmektedir:

Gelme bî-nâm u nişân ehl-i hârâbat içre
Yüri var şehr-i melâmetde biraz şöhret bul (Bâkî; G. 307/2)

Aşk bir deniz, kınama ise o denizdeki kayıktır:

Mahabbet bahridür âhum yilinden mevc urur yaşum
Melâmet fülkidür ser aña lengerdür iki kaşum (Bâkî; G. 322/1)

Bâkî'de de melâmet hep aşkla birlikte anılmakta ve aşkın verdiği hal karşısında kınamalar önemsenmemektedir.

Kullanım oranı bakımından şâirler arasında belirgin farkların olduğu diğer kelimelerden "hicrân", Fuzûlî'de % 0,16 iken Bâkî'de % 0,04'tür.

Fuzûlî'nin belirgin bir farkla Bâkî'den daha fazla tekrarladığı "hicrân", sevgiliden ayrı olmayı işaret etmektedir. Şâirin edindiği dert ve hastalık sevgiliden ayrı olmaktan kaynaklanmaktadır:

Derd-i hicran nâ-tüvân etmiş Fuzûlî hasteni
Yok mudur yâ Rab devâ-yi derd-i hicrân eyleyen (Fuzûlî; G. 221/9)

Ey Fuzûlî hûblar vaslına eylersin heves
Gûyiya bilmezsin ol vasl içre hicrân olduğun (Fuzûlî; G. 222/7)

Şeb-i hicrân yanar cânım döker kan çeşm-i giryânım
Uyadır halkı efgânım kara bahtım uyanmaz mı (Fuzûlî; G. 264/4)

Bâkî'de de sevgiliden ayrı olmanın serzenişleri dile getirilerek hicrân, madenin altına dönüştürüldüğü potaya teşbih edilmiş, âşığın sararan yüzü de altınla ilişkilendirilmiştir:

Pûte-i hicrân içinde sim-tenler ᶜaşkına
Gerçi yanur yakılur ᶜâşık velî altun olur (Bâkî; G. 142/4)

Fürkat-i yâr katı zâr u zebûn itdi beni
Döymeyem mihnet-i hicrâna ölem gibi gelür (Bâkî; G. 146/2)

Acıma anlamına gelen “rahm”, Fuzûlî’de % 0,08, Bâkî’de % 0,01’dir. Kullanım bakımından aradaki fark şâirlerin duygu alanlarını yansıtması bakımından dikkat çekicidir.

Her iki şâir de sevgiliden kendisine acımasını istemektedir. Âşık, sevgiliden gelen cefâ ve cevrden bî-tâb düşmüştür ve yanmaktadır. Bunu sona erdirecek olan ancak sevgilidir; fakat o da taş bağırlı ve acımasızdır:

Rahm kıl üftâdeleriñ hâline
Hiç gerekmez mi saña bir sevâb (Fuzûlî; G. 26/8)

Bildi aşkından nemed-pûş olduğum âyîne veş
Rahm edip bir kez baña bakmaz bu istiğnâya bah (Fuzûlî; G. 58/4)

Cismimi yandırma rahm et yaşıma ey bağrı taş
İhtiyât et yanmasın nâ-geh kuru yanında yaş (Fuzûlî; G. 129/1)

Rahm eyle âb-ı dîde-i gevher-nisâre gel
Emvâc-ı bahr-i eşkümi seyr it kenâre gel (Bâkî; G. 303/1)

Nâr-ı hecrüñle olan sînemde yir yir dâğlar
Hâlüme rahm itdüginden dem-be-dem kan ağlar (Bâkî; G. 176/1)

4.12.1.2. Neşe

Fuzûlî ve Bâkî divanlarındaki dert ve sıkıntı gibi olumsuz kavramların aksine, insanın hissettiği sevinç ve coşku gibi duyguları karşılayan kavramlar ve bunların kullanım oranları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 111

Neşe Kavramları

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Dermân	35	15	0,06	0,03
Neş’e	13		0,02	0,00
Neşât	14	2	0,03	0,00
Nüzhet	1		0,00	0,00
Safâ	48	98	0,09	0,20
Sûr	4	3	0,01	0,01
Sürûd	7	1	0,01	0,00
Sürûr	14	2	0,03	0,00
Şetâret		1	0,00	0,00

Şevk	48	55	0,09	0,11
Zevk	96	11	0,18	0,02
Toplam	280	188	0,52	0,38

Tabloda yer alan toplam satırında görüldüğü gibi ilgili kelimelerin kullanım oranı Fuzûlî'de **280** ile % **0,52**, Bâkî'de **188 ile** % **0,38**'dir.

İlgili kelimelerin kullanım oranları şâirlere göre kıyaslandığında Fuzûlî, neşe, zevk ve sevinç ifade eden kelimeleri Bâkî'ye göre çok daha fazla tekrarlamıştır.

Bâkî, ilgili kelimelerden en fazla; sefâ (98 yerde) şevk (55 yerde) ve dermân'ı (15 yerde) tekrarlamıştır. Bunun dışındaki sürûd, neşât, nüzhet, sürûr, sûr gibi kelimeleri en çok 3 kez tekrarlamıştır. Fuzûlî ise sırayla en fazla; zevk (96 yerde), şevk (48 yerde), zevk (45 yerde), dermân (35 yerde), neşât, sürûr (14 yerde) ve neş'e (13 yerde) kelimelerini kullanmıştır.

Kelime bazında değerlendirme yapıldığında Bâkî'nin "neşe" kelimesini hiç zikretmediği görülür. Ayrıca Bâkî'nin %0,20 kullanım oranıyla Fuzûlî'ye göre daha fazla tekrarladığı sözcük "safâ" ve şevk'tir. Diğer tüm ilgili kelimeleri Fuzûlî, Bâkî'den daha sık tekrarlamıştır. Yine Fuzûlî'nin "zevk" kelimesini 96 yerde ve % 0,18 oranında kullanmasına karşın Bâkî'nin bu kelimeyi sadece 11 yerde ve % 0,02 oranında kullanması şâirlerin ruh hallerini yansıtması açısından dikkat çekicidir.

Neş'e, Zevk, Safâ

Fuzûlî'nin en fazla tekrarladığı "zevk"ten kastı, aşkın verdiği zevktir. Şâirin dert olarak tanımladığı aşk, aynı zamanda zevk'tir ve bu derdin zevk vermemesi şâire göre bir eksikliktir. Şâir, bu zevkten kimsenin kendini mahrum etmemesini istemektedir:

Aşk zevkiyle hoşum terk-i nasihat kıl refîk
Ben ki tiryâki-mizâcım zehr kâr etmez baña (Fuzûlî; G.16/4)

Ey Fuzûlî zevk-i derd-i aşka noksan hayfdır
İhtiyat et penbe-i dâğında merhem olmasın (Fuzûlî; G.234/7)

Zevk istersen Fuzûlî terk-i dünyâ kıl ki ben
Bulmadım bir zekv bundan gayrı tâ dünyâdeyim (Fuzûlî; G.184/7)

Sevgilinin dudağı, yan bakış okları âşık için hep bir zevk unsurudur:

Olup ser-mest kıldım neş'e-i zevk-i lebiñ zikrin

Meye râgıb olanlar küfrünü halka âyan ettim (Fuzûlî; G.201/4)

Zevk-i tîguñdan ‘aceb yoh olsa göñlüm çâk çâk
Kim mürûr ilen bıragur rahneler dîvâre su (Fuzûlî; K.3/3)

Bâkî’de de aşk’ın hem dert hem de zevk olduğu fikri hakimdir. Şâir bu düşüncesini aşağıda verilen beyitlerde dile getirmiştir:

Âşıklara çün derd ü belâ zevk u safâdur
Yâ zevk u safâ derdine düşmek ne belâdur (Bâkî; G.105/1)

Her cefâ kim eyledüñ geldi vefâlar bilmiş ol
Rûha râhatdur gamuñ câna safâlar bilmiş ol (Bâkî; G.297/1)

Bâkî’nin en sık tekrarladığı “safâ”, bazen kahve’nin veya bir çeşit afyon şurubu olan berş’in verdiği safâ iken çoğunlukla da şarabın verdiği safâdır:

Bir iki gün çekelüm cevr ü cefâsın kadehüñ
Sürevüz bir dem ola zevk u şafasın kadehüñ (Bâkî; G.270/1)

Dil-i mahzûn bulurdı kahve vü berş ile Bâkî zevk
Dirigâ aradan zevk-i dil-i mahzûn ise gitdi (Bâkî; G.544/5)

Câm gibi diler isen k’ola kalbüñ sâfî
Çeke gör sōfî safâ ile şarâb-ı sâfî (Bâkî; G.541/1)

Sôfî safâ-yı câm ile dilden keder gider
Rindân-ı sîne-sâf ile gel eyleme ‘inâd (Bâkî; G.38/3)

Bâkî’nin kastettiği safânın danslı ve müzikli eğlence ortamlarının kişide yarattığı keyif hali olduğu da görülür:

Zevk u şevkun yiridür raks uralum dest-efşân
Virelüm zelzeleye tâk u revâkı berü gel (Bâkî; G.292/3)

Kenâr-ı ‘ayş u safâya geçilse tolmış ile
Yine pür olsa mey-i hoş-güvâr zevrakda (Bâkî; G.444/2)

Şâir sevgiliye ait güzellik unsurlarını da safâ unsuru olarak görmektedir:

Ey safâ-yı ‘ârızuñdan çeşme-i hûrşîde âb
Şu’le-i şem’-i cemâlüñ nûr-bahş-ı âfitâb (Bâkî; G.18/1)

Bâkî’de olduğu gibi Fuzûlî’de de safâ genellikle “mey” ile birlikte anılır ve sevgiyle ait unsurlar şarabın verdiği safâ ile kıyas edilir:

Zâhid su’âl ederse ki meyden nedir murâd
Bizde safâdır anda küdûret cevâb aña (Fuzûlî; G.8/2)

Eğer murâd ise vermek safâ-yi cevher-i rûh
Felek-misâl yürüt sâgar-i şarâb-i sabûh (Fuzûlî; G.57/1)

Gel harâbâta nazar sâkiye kıl kim yoktur
Ruh-i sâf ü mey-i sâfında safâdan gayrı (Fuzûlî; G.272/3)

Sadece Fuzûlî’nin 13 yerde tekrarladığı “neş’e”nin Bâkî’de hiç zikredilmediği yukarıda belirtilmiştir. Fuzûlî, neş’e kelimesini genellikle “mey” ile birlikte kullanmış ve “şarabın neşe”sinden bahsetmiştir. Şâir şarabın verdiği neş’eyi sevgiliye dair zevklerle kıyaslamış ve sevgiliye ait unsurlarla ilgili zevki üstün tutmuştur:

Müretteb eyledi bir bezm gül-şen içre bahâr
Ki verdi zevk-i temâşâsı neş’e-i sahbâ (Bâkî; G.1/7)

Bi-bakâdır neş'e-i mey zevkin ettim imtihân
Hiç zevk-i Bâkî olmaz neş'e-i didâr tek (Fuzûlî; G.157/8)

N'ola kılsam terk-i mey minnet kılıp zâhidlere
N'eylerim mey neş'esin ben kim seniñ hayrânınım (Fuzûlî; G.181/3)

Dür istemen zamâni mey neş'esin başımdan
Toprağ olanda yâ Rab dürd-i mey et gubârım (Fuzûlî; G.192/6)

4.13. Tabiat

4.13.1. Kozmik Alem

4.13.1.1. Gökyüzü ve Felek

Gökyüzü ve felek ile ilgili şâirlerin divanlarında geçen kelimeler ve bunların kullanım oranları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 112

Şâirlerin Divanlarında Geçen Gökyüzü ve Felek ile İlgili Unsurlar

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
‘Âlem	182	171	0,34	0,35
Asuman /âsmân	27	36	0,05	0,07
Cihân	66	236	0,12	0,48
Çarh	78	77	0,14	0,16

Dehr	56	64	0,10	0,13
Dünya	76	62	0,14	0,13
Ebr	24	34	0,04	0,07
Felek/eflâk	96	141	0,18	0,28
Fezâ	19	8	0,04	0,02
Gerdîş/gerdûn	44	30	0,08	0,06
Gök	42	43	0,08	0,09
Kâ‹inât	7	12	0,01	0,02
Kamerî		1	0,00	0,00
Sehab	7	17	0,01	0,03
Semâ'	5	8	0,01	0,02
Sipihr	18	38	0,03	0,08
Ufuk/âfâk	7	28	0,01	0,06
Toplam	754	1006	1,40	2,03

Tabloda bulunan ve tekrarların da dahil edildiği toplam satırına bakıldığında Fuzûlî % 1,40, Bâkî % 2,03 oranında ilgili kelimeleri kullanmıştır. Buna göre Bâkî'nin, gökyüzü ve felek ile ilgili kelimeleri Fuzûlî'den çok daha fazla tekrarladığı görülür.

Gökyüzü ve felek ile ilgili kelimelerden Fuzûlî sırasıyla en fazla; % 0,34 ile "'âlem"i, % 0,18 ile "felek/eflâk"ı, % 0,14 ile "çarh" kelimelerini tekrarlamıştır.

Bâkî %0,48 ile en fazla "cihân" kelimesini kullanmıştır. Daha sonra sırasıyla % 0,35 ile "'âlem"i ve % 0,28 ile "felek"i tekrarlamıştır.

Bâkî'de, "cihân" ve "felek" kelimeleri Fuzûlî'den çok daha fazla tekrarlanmıştır. Yine az tekrarlanan kelimelerden olan ve şâirler arasında tekrar bakımından çok da bir fark olmayan "sehab, semâ', sipihr, ufuk" kelimelerini Bâkî, Fuzûlî'den daha fazla tekrarlamıştır.Bunların dışındaki kelimelerin oranlarına bakıldığı hemen hemen tüm kelimeleri Fuzûlî'nin Bâkî'ye göre daha fazla kullandığı görülür.

Kâinat ve evrenin oluşumu ile ilgili divan şiirinde esas alınan anlayışa göre, merkezi dünyanın çevresinde kabuk gibi iç içe geçmiş ortak merkezli dokuz felek vardır. Bu dokuz feleğin iç kısmında bulunan yedi feleğin her birinde en iç kısımdan itibaren sırayla; Ay, Merkür, Venüs, Güneş, Mars, Jüpiter, Satürn bulunmaktadır. Bu yıldızlar göklerin dönüş menzilindedir. Bunların dışındaki sekizinci kısım sema ve bunların hepsinden büyük olan ve hepsini içine alan bu özellikleriyle çarh-ı azâm ve çarh-ı atlas denen dokuzuncu kısım gelir[131].

---

[131] E.J.Wilkinson Gibb, **Osmanlı Şiir Tarihi I-II**, (Ter.: Ali Çavuşoğlu), Akçağ Yay., Ankara, 1999, s. 49.

Gökyüzü ve evrene dair bu oluşum fikrine Fuzûlî ve Bâkî'de de rastlanır. Aşağıdaki beyitlerde geçen "seb'a âlem, heft ahter, yedi ahter, dokuz felek" ifadelerinde bu hususa işaret edilmiştir:

Felek-i saltanatuñ seb'a-i seyyâresidür
Kâm-kârâ o yedi ser-'alem-i nûr-efşân (Bâkî; K.2/21)

Yeddi ahterden felek düzdü anuñ için bir katâr
Kim çeker sahrâda esbâb-i sipâhın subh u şâm(Fuzûî; Tc.B. 15/ IV/7)

Eşheb-i zerrîn-sitâm-ı bahtı cevlân eylesün
Nüh felek tâ devr ide âfâkı heft ahter bile (Bâkî; K.10/15)

Bâkî, dünya ve etrafındaki felekleri meclis'e teşbih etmiş ve birbirine bağlı olarak dönmesi ilgisiyle 9 seyyareyi de kadeh'e benzetmiştir:

Şu meclis içre kim dâ‹im tokuz peymâne devr eyler
Ne deñlü ola ey Bâkî ân-ı ‹ayşı insânuñ (Bâkî; G.279/7)

Bâkî, felek'i yedi katlı olması özelliği ile yedi başlı ejder'e teşbih etmiştir:

Felek bir ejdehâ-yı heft-serdür
Tolanmış genc-i dünyâyı ser-â-pây (Bâkî; G.519/2)

Her iki şâirin de sık tekrarladığı "'âlem" dünya anlamının yanında "başkaları" anlamına gelecek şekilde de kullanılmıştır. Ayrıca Fuzûlî, âlem'i; "Allah'tan başka her şey" şeklinde tanımlamış ve Allah'ın varlığını kanıtlamada tabiat felsefesiyle yakından ilgilenmiştir[132].

Bâkî-i mu'ciz ne hâcet din-i hak isbâtına
Âlem içre mu'ciz-i bâkî yeter Kur'an saña (Fuzûlî; G.6/4)

Dostum âlem seniñ'çin ger olur düşmen baña
Gam değil zirâ yetersin dost ancak sen baña (Fuzûlî; G.12/1)

Bâkî'nin Fuzûlî'ye nazaran oldukça sık kullandığı "cihân" kelimesi her iki şâirde de ağırlıklı olarak "dünya" manasında kullanılmıştır:

Ey aslı pâk nesli güzîn zübde-i halef
Virdüñ cihâna şems-i münevver gibi şeref (Bâkî; G.230/1)

---

132 Ramazan Altıntaş, "Fuzûlî'de Bilgi ve Tabiat Anlayışı", (çevrimiçi) http://www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/331.pdf , 10 Kasım 2008.

Ey Fuzûlî bu cihânda i'tibârıñ kalmamış
Düzetir yüz biñ imâret âhırı virân olur (Fuzûlî; G.95/6)

Bâkî, cihân'ı, bağ ve gülistân'a teşbih etmiş, sevgiliyi de yüzünün ak olması ilgisiyle bu gül bahçesinin beyaz gülü olarak tasavvur etmiştir. Fuzûlî'de de cihân'ı "bağ"a benzetme söz konusudur:

Dâ‹im ey Bâkî budur şâhuñ yüzi ag oldugı
Ak güldür tal‹at-ı hûbı cihân gül-zârına (Bâkî; G.407/7)

Felek cevlân ider bâg-ı cihânda
Düm-i tâvûs nakşın virdi hâle (Bâkî; G.456/3)

Bî-vefâlık âdetin tutmuş anuñ'çündür bu kim
Ömrden olmaz cihân bağında berhordâr gül (Fuzûlî; G.9/19)

Bâkî, sevgiliyi inciye benzetirken cihân'ı da bu inciyi koruma görevindeki sadefe'e teşbih etmiştir:

Cism-i latîfüñ oldı senüñ dürr-i şâh-vâr
Hıfz itmek içün anı olupdur cihân sadef (Bâkî; G.230/2)

Bâkî ayrıca dünyanın yaradılışına sebep olarak sevgilinin güzelliğini göstermektedir.

Bâ‹is cemâlüñ oldı cihânuñ zuhûrına
Hürşîddür bahâne vücûdına gündüzüñ (Bâkî; G.260/3)

Şâir, dünyanın faniliğini vurgulamış ve bu özelliğinden dolayı dünyayı istemediğini dile getirmiştir:

Dünyâ evinde olmayıcak bir huzûr-ı kalb
Fânî cihânı n'eyleyelüm câvidân tutuñ (Bâkî; G.281/5)

Fuzûlî'de, Bâkî'den farklı olarak cihân' "avret" yani kadın'a benzetilmiştir.

Bu sebebden bilübem kim bu cihân avrettir
Avretin böyledir evlâdı ile ef'âli (Fuzûlî; Mk. 36/3)

Bâkî'de ise felek, farklı şiirlerde panter manasına gelen "peleng"e ve "micmer"e benzetilmiş, şâir yıldızları kaplan ve aslan ile ilişkilendirmiştir:

Yâ nâhunı görindi felek bir pelengdür
K'olmışdur aña kulle-i kûh-ı cefâ makâm (Bâkî; K.23/6)

Dehr bir şâh-ı sipend urdı felek micmerine
Meh-i nev sanma şafakda görinen zerd ü nizâr (Bâkî; K.25/8)

Süreyyâ sanmañ üstinde görince şîr-i gerdûnı
Atıldı âsmâne kûh-sâr-ı kahrı kaplanı (Bâkî; K.14/14)

Bâkî, felek kelimesini ve tabiata dair manzaraları çeşitli benzetmelerle ortaya koymaktadır. Şâir, dönmesi ilgisiyle feleği kadehe, şafak vaktini de rengi ilgisiyle bu kadehte kalan bir yudum şaraba benzetmektedir:

Bezm-i şevkuñ içre devr eyler felek bir câmdur
Câmda bir cür‘adur ‘aşkuñ şarâbından şafak(Bâkî; G.243/3)

Şâir, "Sevgilinin aşkıyla kâinât işrettedir, bu mecliste yıldızlar meze, şafak mey, felek sâkî, hilal de kadehtir." ifadesiyle gökyüzünü bir işret meclisine teşbih etmiştir. Bu benzetmelerde felek dönmesi ilgisiyle ele alınmaktadır:

Bâkıyâ ‘işretdedür ‘aşkıyla yâruñ kâ‘inât
Nukl encüm mey şafak sâkî felek sâgar hilâl (Bâkî; G.293/5)

Bâkî'de felek ayrıca sahn'a ve aldığı renk dolayısıyla pîrûze'ye teşbih edilmiştir:

Sahn-ı felekte cilve-ger tâvûs-ı zerrîn-bâl ü per
Bag-ı cihân pür-nûr u fer ‘âlem gül-istân-ı İrem (Bâkî; G.318/2)

Mu‘allâ bâr-gâhuñda güneş bir şemse-i zerrîn
Murassa‘ pây-i tahtunda felek bir dâne pîrûze (Bâkî; G.417/9)

Bâkî'de daha fazla olmakla birlikte her iki şâirde de felek ayna ile ilişkilendirilmiştir:

Piyâle 'aksi mir'ât-ı felekde âfitâb olsun
Fürûg-ı sâgar-ı sahbâdan olsun pür-ziyâ meclis (Bâkî; G.208/2)

Cemâlüñ pertevinden nûr-bahş ol mâh u hürşîde
Güneş âyîne-i hüsnün felek âyîne-dâr olsun (Bâkî; G.352/2)

Dem-â-dem aks alır mir'ât-i âlem kahr u lûtfuñda
Anuñ'çün geh küdûret zâhir eyler geh safâ peydâ (Fuzûlî; G.4/4)

Adıñ etmiş gün alıp bir aks mir'ât-i felek
Subh gösterdükde sen ruhsâr-i ferruh-fâlini (Fuzûlî; G.296/2)

Fuzûlî'de dönmesi ile ilgili olarak felek, "Mir'âc meclisinde sofî gibi yerinde duramayıp raksa kalkmıştır.":

Felek hem ol gece bulmuş safâ ki sofî tek
Karar tutmayıp olmuş bu bezmde rakkâs (Fuzûlî; G.137/3)

Felek şekil itibariyle "tas"a benzetilmiştir. Yine felek, hem bir kumaş adı hem de en üstte olan feleğe ad olan "atlas"la ilişkilendirilmiştir.

Tâs-i felek içre kubbeteyn-i encüm
Göstermez imiş hiç kime nakş-i murâd(Fuzûlî; Rb. 19/2)

Ey felek yoktur pelâs-i fakrdan ârım benim
Atlasından bilmişim üstün muhakkar şalimi (Fuzûlî; G.287/3)

Fuzûlî'de ayrıca dünyadan şikayet vardır. Şâir, "felek bî-rahm devran bî-sükun" ifadeleriyle feleği algılayışını ortaya koymuştur:

Dost bî-pervâ felek bî-rahm devran bî-sükun
Derd çok hem-derd yok düşmen kavî tali zebûn (Fuzûlî; G.232/1)

Felekten şikayet devam etmektedir. Şâir feleğe seslenerek yaptığı eziyet ve cefâyı bitirmesini istemektedir. Şâirin felek karşısında artık beli bükülmüştür:

Yeter ey felek bu cefâ yetir men-i zâre serv-i revânımı
Meh-i tal'atiyle münevver et dil ü dîde-i nigerânımı (Fuzûlî; G.262/1)

Ey Fuzûlî kadimiz kıldı felek ham ya'ni
Vaktidir çıkmağa dünyâ kapısından eğiliñ (Fuzûlî; G.159/7)

4.13.1.2. Yıldızlar

Fuzûlî ve Bâkî divanlarında geçen yıldız adları ile gökyüzünde bulunan cisimler ve bunların kullanım oranları aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 113

Yıldızlar

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Âbâ (seyyâreler)	1		0,00	0,00
Âfitâb /âftâb	46	43	0,09	0,09
Ahter	13	12	0,02	0,02
Ay	29	7	0,05	0,01
Behrâm		1	0,00	0,00

Benâtü'n-na'ş	1		0,00	0,00
Bercis	1	3	0,00	0,01
Burc	9	11	0,02	0,02
Encüm	14	23	0,03	0,05
Ferkadân		1	0,00	0,00
Güneş	14	19	0,03	0,04
Hamel	1	1	0,00	0,00
Hurşîd	70	59	0,13	0,12
Hut u Hamel	1		0,00	0,00
Kâh-keşân		2	0,00	0,00
Kamer	6	15	0,01	0,03
Kehkeşân		2	0,00	0,00
Kevkeb/kevâkib		15	0,00	0,03
Keyvân	3	6	0,01	0,01
Mâh	118	154	0,22	0,31
Mihr	57	87	0,11	0,18
Mirrîh	1	2	0,00	0,00
Nâhîd		7	0,00	0,01
Necm/nücûm	3	12	0,01	0,02
Pervîn	1	3	0,00	0,01
Sitâre	2	9	0,00	0,02
Sühâ	3		0,01	0,00
Süheyl	1		0,00	0,00
Süreyyâ	3	6	0,01	0,01
Şems	2	8	0,00	0,02
Yıldız	1	3	0,00	0,01
Zühre	3	4	0,01	0,01
Toplam	404	515	0,75	1,04

Tekrarların da dahil edildiği toplam satırı incelendiğinde Bâkî'nin % 1,04 oranıyla Fuzûlî'den (% 0,75) daha fazla ilgili kelimeleri zikrettiği görülür.

Ay ve Güneş

Şâirlerin yıldızlar içinde en sık tekrarladıkları kavramlar güneş ve ay olmakla birlikte bu kelimelerin Arapça ve Farsça adları sayı bakımından daha sık tekrarlanmıştır. Fuzûlî'de, "güneş" % 0,03 iken "hûrşîd" % 0,13, âftâb % 0,09'dir. "Şems", sadece 2 yerde tekrarlanmıştır ve güneş manasını kastetmek için en az zikredilen kelimelerdendir.

Bâkî'de "güneş" %0,04 iken "mihr" % 0,18, "hûrşîd" % 0,12, "âftâb" % 0,09'dur. Bâkî'de de Fuzûlî'de olduğu gibi "şems", bunlar içinde sayı bakımından en az tekrarlanandır.

Ay ile ilgili kullanımlara bakıldığında Fuzûlî en fazla "mâh"ı (% 0,22) tercih etmiş, bunu "ay" (% 0,05) izlemiş ve en az "kamer" (% 0,01) zikredilmiştir. Bâkî'de

de ilk olarak “mâh” (% 0,31) ikinci “kamer” (% 0,03) ve en az tekrarlanan “ay”dır (% 0,01). Fuzûlî’nin “ay”ı Bâkî’ye nazaran oldukça sık kullandığı görülür.

Güneş ve ay genellikle parlaklığı, şekli, yüksekliği, aydınlatma özelliği, ışık saçması, ısı vermesi ve üzerindeki lekeler dolayısıyla ele alınmıştır. Şâirlerin zikrettiği ay ve güneş ile ilgili bu kullanımlar genellikle sevgili ile ilişkilendirilmiş, sevgilinin yüzü veya yanağı ay ya da güneşe teşbih edilmiştir.

Bâkî aşağıdaki beyitte güneşi, dünyayı aydınlatması yani parlaklığı ilgisiyle ele almış ve karşısındaki kişiye güneşin bu özelliklerini yüklemiştir:

Ey aslı pâk nesli güzîn zübde-i halef
Virdüñ cihâna şems-i münevver gibi şeref (Bâkî; G.230/1)

Şâir sabah doğan ve etrafa ışk saçan güneşi etrafı süslemesi ilgisiyle tavus kuşuna, güneşin etrafa yansıyan ışıklarını da tavusun açılmış kuyruğuna benzetmiştir:

Eşi’a bâl ü per oldı güneş zeyn itdi etrâfın
İrem tâvûsı gibi subh-dem gösterdi cevlânı (Bâkî; K.14/3)

Fuûlî’de güneş ışıkları ile ilgili; “Güneş sabahleyin feleğe çıkıp kılıcını taşa çalmış. Bu haliyle tıpkı o, ay gibi güzel olan dellâke benzemiş.” ifadesiyle hamamda bulunan ve hizmet eden dellâkle güneş arasında ilişki kurmuştur. Dellâkler hamamda hizmet ederler, aynı zamanda hamamda traş olunur, güneş de her sabah doğup kılıca benzeyen ışıklarıyla dağ tepelerin üzerini bilemektedir[133]:

Subh çekmiş çerhe çalmış taşa tîğin âftâb
Zâhir etmiş ol meh-i dellâke ayn-i intisâb (Fuzûlî; G.31/1)

Sevgili güneşten daha güzeldir ve Fuzûlî güneşin doğma sebebini sevgilinin güzelliğini seyretmek, olarak açıklamıştır:

Subh salıp mihr-i ruhuñdan nikâb
Çık ki temâşâya çıka âftâb (Fuzûlî; G.26/1)

Güneş doğar ve etrafa ışıklarını saçar, güneş doğduktan sonra ısı ve ışığı gittikçe artar. Şâir bu durumu, güneş her sabah sevgilinin ayağının toprağına baş koyar ve bu saadetle onun parlaklığı artar, diyerek hüsn-i ta’lil yapmıştır:

133 Ali Nihat Tarlan, **a.g.e.,** s. 94.

Baş koyar her subh-dem hur-şîd hâk-i pâyıña
Bu sâ'adetten anuñ geldikçe artar pâyesi (Fuzûlî; G.300/2)

Şâir yine güneşin sabah doğup akşam batmasını bezmi güzelleştiren kadehle ilişkilendirmiştir:

Her subh ki hur-şîd sıfat kaldıra baş
Bezmiñ bezeyip gezdire tâ şâm kadeh (Fuzûlî;Rubâîyyât 15/2)

Şâir,”Güneş, Leylâ’ya benzeyen senin vaslına erişememiş ve benim gibi Mecnûn olup sahraya düşmüştür.” ifadesiyle Leylâ’nın “gece” anlamını da kastederek güneşin hep gündüz olması ve hiçbir zaman geceye dahil olamamasını anlatmıştır:

Yetmeyip vaslına sen Leylî veşiñ bir ömrdür
Ben kimi Mecnûn olup sahraya düşmüş âftâb (Fuzûlî; G.29/5)

Bâkî ise güneşin sabah, ayın akşam çıkmasını sevgilinin güzelliği karşısında takınılan bir tavır olarak ele almıştır:

Hüsnüñ katında togmaduga döndi her biri
Hûrşîd ü mâh eyler iken subh u şâm bahs (Bâkî; G.25/6)

Bâkî güneşin batması olayını, güneşin aşk cezbesiyle kendinden geçmesi sonucu kendini bulunduğu yerden atması şeklinde açıklamıştır:

Cezbe-i ‘aşkun ile olmasa meczûb güneş
Her seher atmaz idi kendüyi eyvânuñdan (Bâkî; G.389/4)

Realitelerin ve tabiat manzaralarının şiire yansımalarına her iki şâirde de sıkça rastlanmaktadır. Fuzûlî tüm yıldızların gitmeden güneşin doğmayacağını “Tükenmeyince kevâkib güneş tulû etmez” ifadesiyle belirtirken güneşe bakıldığında gözün yaşarmasını da ayrıca dile getirmiştir:

Tükenmeyince kevâkib güneş tulû etmez
Dökülmeyince şikûfe nihal ber vermez (Fuzûlî; Mukattat 14/3)

Yâd-i ruhsâriyle ol mâhıñ gözüm kan yaş döker
Her gören sâ'atte hur-şîd-i cihân-ârâ yüzün (Fuzûlî; G.228/5)

Şâir aşağıdaki beyitte de gölgenin güneşe göre yön değiştirmesini; “O güneşin güzelliğini gördüm ve iradem elimden gitti, gölge gibi bir yerde duramıyorum.” ifadesiyle dile getirmiştir:

Gördüm ol hur-şîd hüsnüñ ihtiyârım kalmadı
Sâye tek bir yerde durmağa karârım kalmadı (Fuzûlî; G.260/1)

Güneş ve ay’ın; parlaklığı ve şeklî ilgisiyle sevgilinin yanağına benzetilmesi, güneş’in ve ay’ın sevgiliyi bu özelliklerinden dolayı kıskanması gibi kullanımlar Bâkî’nin şiirlerinde söz konusu edilmiştir. Aşağıdaki beyitte ay’ın üzerindeki siyah lekelerin sebebi ay’ın kötü ve fena olmasındandır; çünkü o, sevgilinin güzelliğine öykünmekte ve onu kıskanmaktadır, bu nedenle de “yüzü karadır”:

Öykünse haddüñe ne gam ey âfıtâb-ı hüsn
Mâh-ı sipihr kemdür o ne yüzi karadur (Bâkî; G.92/2)

Bâkî, ay ve etrafındaki yıldızları içki meclisine teşbih etmiş ve ay’ı şekli itibariyle bu meclisteki “def” e benzetmiştir:

Bir mâhdur ki çevresin almış sitâreler
Bezm-i şarâba gice ‘aceb şevk virdi def (Bâkî; G.228/5)

Şâirlerin güneşi ve ay’ı sevgili ve onun özellikleri ile ilişkilendirmesini konu alan beyitlerden bazıları aşağıda verilmiştir:

Belürmez hüsnüñe karşu çerâg-ı subh-dem nûrı
Ne deñlü fer vire hûrşîd öninde şem‘-i kafûri (Bâkî; G.484/1)

Yazamaz ebrûlaruñ râsına beñzer bir hilâl
Mâh-ı tâbân bunca yıllardur misâlin karalar (Bâkî; G.59/2)

Büküldü kaddim âhım yetti hur-şîde sakın ey meh
Ki mihnet okunu peykanladım gam yayını kurdum (Fuzûlî; G.190/2)

Cilve-i aks-i ruhuñ âyinede ey reşk-i hûr
Rûşen etmiş anı kim hur-şîddendir aya nur (Fuzûlî; G.94/1)

Keyvân, Bercis, Ferkadân, Hamel, Mirrîh, Pervin[134]

Şâirler ay ve güneş'in dışında; Bercis, Ferkadân, Hamel, Keyvân, Mirrîh, Nâhid, Pervin gibi yıldız adlarını da zikretmişlerdir.

Yıldızların ele alınma unsurları genellikle şekli, büyük, küçük veya çok olması ilgileriyledir.

Yıldızlardan Satürn gezegeninin adı olan Zühâl, Keyvân olarak da adlandırılır. Uğursuzluğuyla bilinen bu burcun yeri yedinci kat göktür. Yedinci kat gökte olması nedeniyle diğer burçlardan yüksekte ve rengi siyaha yakın olduğu için divan şiirinde şâirler onu sarayların tepesinde pâsbânlık eden Hindûlara benzetmişlerdir. Şems ve Kâmer düşmanlarıdır.

Keyvân, Bâkî'nin şiirlerinde göğün yedinci katında olması ve rengi itibariyle Hindû ile ilişkilendirilmiştir:

Bâlâ-yı çarh-ı heftüme Keyvân-ı kühne-sâl
Oturmış idi niteki Hindû-yı pîl-bân (Bâkî; K.1/8)

Gedâ-yı âsitânuñ âsmâna ser-fürû kılmaz
Begenmez hâsılı kem-ter kuluñ eyvân-ı Keyvânı (Bâkî; K.5/28)

Merih, Mars gezegenidir, Behrâm olarak da adlandırılır. Merih, küçük uğursuzluk olarak kabul edilir. Neşe, yiğitlik, kızgınlık, kuvvet, gazab gibi özellikler onunla ilgilidir. Elinde bir kılıç ya da hançer ile tasvir edilir. Bercîs ise Müşteri yıldızı olarak bilinir. Altıncı felekte olan bu yıldız feleğin kadısı ve hatibi olarak bilinir, mavi renk ona aittir.

Bâkî'nin aşağıda verilen beytinde Mirrîh, neşe ve kan dökmesi ilgisiyle Bercîs ise güzel söz söylemesi ilgisiyle ele alınmıştır:

Felek-i 'işrete bir ahter-i ferhunde iken
Yine Mirrîh-sıfat turma döker kanı kadeh (Bâkî; G.32/2)

Tedbîr-i mu^{c}zamât-ı umûr-ı cihân içün
Yakmışdı şem^{c}-i fıkreti Bircîs-i nükte-dân (Bâkî; K.1/7)

Fuzûlî ise Keyvân, Mirrîh ve Bercîs ile tenasüb halide zikredilmiştir:

---

[134] Bu yıldızlarla ilgili açıklamalar için bkz.: Ahmet Talât Onay, **a.g.e.**.

Ey göñül devrân çekip gerdûna Keyvan mahmiliñ
Şems'den Mirrih'e vermiş tevsen-i zerrîn-ligâm (Fuzûlî; K.14/9)

Sa'd ü nahs ahvâlini kılsan müneccimden sû'âl
Muktedâ-yi ma'rifet Bercis ü Keyvan'dır aña (Fuzûlî; Mk. 1/1)

Süreyyâ, Ülker ve Pervin olarak da bilinir. Yedi yıldızdan oluşan bir yıldız kümesidir. Bu nedenle topluluk mevzu edildiğinde zikredilir, ayrıca şekil itibariyle gerdanlığa benzediğinden “Ikd-ı Süreyyâ” olarak da anılır.

Süreyyâ sanmañ üstinde görince şîr-i gerdûnı
Atıldı âsmâne kûh-sâr-ı kahrı kaplanı (Bâkî; K.14/14)

Nücûm içinde Süreyyâ terâzû ile yürür
Ki sâdır olmaya eyyâm-ı devletinde vebâl (Bâkî; K.21/19)

Yedi gündür ol ayı görmezem âhım şerâriyle
N'ola kılsam Benâtü'n-na'ş ile yek-san Süreyyâ'yı (Fuzûlî; G.278/6)

Nâhid, Çobanyıldızı olarak da bilinir. Yeri üçüncü felektir, yeşil renk ona aittir. Divan şiirinde aşk, güzellik, musikî ve çalgı ile birlikte anılır. Fuzûlî ve Bâkî de bu ilgilerle ele almıştır:

Meclis-i ‘aşkuñda çengî Zühre deffâf âfıtâb
N’eylesün raks itmesün mi zerre-i nâçîzler (Bâkî; G.86/4)

Olmadan mey-hâne-i aşkıñda mest-i câm-i zevk
Düzmedi bezm-i felekde Zühre kânun-i tarab (Fuzûlî; G.32/3)

4.13.2. Isı ve Işık ile İlgili Kavramlar

Fuzûlî ve Bâkî divanlarında geçen ısı ve ışıkla ilgi kavramlar ve bunların şâirlere göre kullanım miktarları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 114

Isı ve Işık

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Dırahşân	2	6	0,00	0,01
Envâr	7	11	0,01	0,02
Eşi‹a		4	0,00	0,01
Fer	2	11	0,00	0,02
Furûğ	2	6	0,00	0,01
Fürûzân	1	4	0,00	0,01
Germ	6	4	0,01	0,01
Gurre		2	0,00	0,00
Harâret	6	6	0,01	0,01

Işık		1	0,00	0,00
Lâyıh		1	0,00	0,00
Lem‹		1	0,00	0,00
Nûr	42	36	0,08	0,07
Rahşân	11	9	0,02	0,02
Revnak	19	12	0,04	0,02
Şa‹şa‹a		3	0,00	0,01
Şerâre	4		0,01	0,00
Şu'â'	8	3	0,01	0,01
Tâbân	9	17	0,02	0,03
Tâb-nâk		3	0,00	0,01
Teb		7	0,00	0,01
Vekkâd		1	0,00	0,00
Ziyâ	5	16	0,01	0,03
Toplam	124	164	0,23	0,33

Tabloda yer alan ısı ve ışıkla ilgili kelimelerin tekrarlar da dahil toplam kullanımı Fuzûlî’de 124 ile % 0,23, Bâkî’de 164 ile % 0,33’tür. Bâkî, ilgili kelimeleri Fuzûlî’den daha fazla zikretmiştir.

Tabloda görüldüğü üzere her iki şâirin de parlaklık ile ilgili en sık tekrarladığı kelimeler “nûr”, daha sonra “revnâk” gelmektedir. Bu kelimeleri Fuzûlî, Bâkî’den daha fazla tekrarlamıştır. Bâkî’nin, Fuzûlî’ye göre sık tekrarladığı kelimeler ise “tâbân” ve “ziyâ”dır.

Her iki şâirde de “revnâk” ve “nûr” kelimeleri parlak anlamı ile genellikle sevgilinin yanağı ile ilişkilendirilmiştir. Sevgilinin yanağı parlaktır, bu nedenle güneş ya da aya benzetilir, onun güzelliği de nûr gibidir. Ayrıca ayın ışığını güneşten alması, Hâkk’ın nûru, kaside de övülen kişinin zamana getirdiği revnâk da şâirler tarafından mevzu edilmektedir:

Tâb-i hur-şîd meh-i rûyuña vermiş revnâk
Tâ ne zibâ hatt için ola bu tezhîb-i varak (Fuzûlî; G.150/1)

Sebât-i adl için revnak bıraktıñ mülk-i Bağdad'a
Bekâ-yi genc için ey Hızr yaptıñ köhne dîvârı (Fuzûlî; K.18/35)

Nûr-i ruhsârıñdır ol maksad ki îmân ehline
Kılsa Hak rûzi cehennem âteşi oldur sebeb (Fuzûlî; G.32/4)

Şâm-ı firâkuñ âhırı subh-ı visâldür
Mihr-i münîri pertev-i nûr-ı cemâldür (Bâkî; G.96/1)

Cemâlüñ âfitâbından alup nûr
Meh-i tâbâna döndi câm-ı billûr (Bâkî; G.132/1)

Nûr-ı Hakdur çü mezâhirdeki eşya Bâkî
Görinen arada bu sûret-i esbâb nedür (Bâkî; G.172/5)

Bâkî'nin, Fuzûlî'ye göre sık tekrarladığı "ziyâ", revnâk ve nûr'da olduğu gibi genellikle sevgili, onun yanağı ve güzelliği ilgisiyle ele alınmıştır:

Piyâle 'aksi mir'ât-ı felekde âfitâb olsun
Fürûg-ı sâgar-ı sahbâdan olsun pür-ziyâ meclis (Bâkî; G.208/2)

Hüsnüñ ziyâsı pertev-i nûr-ı kıdem gibi
Rûşen cemâlüñ âyinesi subh-dem gibi (Bâkî; K.16/1)

Güzellik burcına bir mâh-ı nevdür ol hilâl-ebrû
Çerâg-ı hüsnine günden güne turmaz ziyâ artar (Bâkî; G.64/5)

4.13.3. Tabiat Olayları

Doğada gerçekleşen olaylardan yağmur, şimşek, rüzgar, hilâl, hâle, gök gürültüsü, güneş tutulması, zelzele gibi olaylarla ilgili Fuzûlî ve Bâkî divanlarında yer alan kelimeler ve bunların kullanım oranları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 115

Tabiat Olayları

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Bârân	15	12	0,03	0,02
Bârik		2	0,00	0,00
Bedr	5	6	0,01	0,01
Berf	1	8	0,00	0,02
Berk	22	6	0,04	0,01
Ferâg	2	2	0,00	0,00
Girdâb	14	9	0,03	0,02
Gird-bâd	7	2	0,01	0,00
Hâkister	5	2	0,01	0,00
Hâle	1	7	0,00	0,01
Hilâl	16	27	0,03	0,05
Küsûf		1	0,00	0,00
Medd ü cezr	1	1	0,00	0,00
Mehtâb/mâhtâb	1	5	0,00	0,01
Ra'd	3		0,01	0,00
Zelzele		3	0,00	0,01
Zilzâl		1	0,00	0,00
Genel toplam	93	94	0,17	0,19

Tabloda yer alan kelimelerin genel toplam kısmında görüldüğü üzere tabiat tabiat olayları Bâkî % 0,19 ile Fuzûlî'den (% 0,17) daha fazla tekrarlamıştır.

Şâirlerin en sık tekrarladıkları tabiat olayları; bârân, berk, girdâb ve hilâl'dir. Her iki şâirin sık tekrarlamasına rağmen belirtilen bu kelimeler, Fuzûlî'de, Bâkî'ye nazaran daha sık tekrarlanmıştır.

Kullanım oranı bakımından Bâkî'nin Fuzûlî'ye göre daha fazla tekrarladığı kelimeler ise; hâle, hilâl ve sarsar'dır.

Berk

Arapça şimşek anlamına gelen "berk", Fuzûlî'de ağırlıklı olarak âşığın çektiği "âh" ile ilişkilendirilmiş ve "berk-i âh" şeklinde kullanılmıştır. Âşığın çektiği âh'lar göğe yükselir ve bu âh'dan çıkan kıvılcım veya ışık şekil itibariyle şimşeğe benzer:

Yandırıp cânım cihan-sûz etme berk-i âhımı
Âs-mân hûr-şîd-i rahşânıñ gerekmez mi saña (Fuzûlî; G.19/5)

Berk u bâran sanma kim gördükçe âh ü eşkimi
Bilmezem nemdir benim ağlar baña yanar sehâb (Fuzûlî; G.29/2)

Bâkî'de de "âh" ile ilişkilendirilen "berk", ayrıca bazı beyitlerde yine şekil ilgisiyle "kılıç"la ilişkilendirilmiştir:

Berk-i âh-ı sûz-nâk içre şirâr-ı nâr-ı dil
Zer-nişân hatdur görinür tîg-i âteş-tâbda (Bâkî; G.450/4)

Şu‘le-i tîg-i cihân-tâbuñ kaçan kim berk ide
‘Âlemi bir lahzâda bârân-ı eşküm gark ide (Bâkî; G.461/1)

Meydâna girdi şevk ile şemşîr-bâz-ı berk
Çok akçe şaçdı üstine ebr-i güher-nisâr (Bâkî; G.130/5)

Hilâl

Yeni ay manasına gelen "hilâl", her iki şâirde de şekil itibariyle sevgilinin kaşı ile alakalandırılmıştır:

Çerh her ay başına salmış kaşından bir hayâl
Bu cihettendir her ay başında olmak bir hilâl (Fuzûlî; G.172/1)

Yazamaz ebrûlaruñ râsına beñzer bir hilâl
Mâh-ı tâbân bunca yıllardur misâlin karalar (Bâkî; G.59/2)

Fuzûlî, boyunun iki büklüm olmasını şekil ilgisiyle hilâl'e benzetmiştir:

Mü tek inceldi tenim nâzik nihâliñden cüdâ
Ham getirdi kâmetim müşgîn hilâliñden cüdâ (Fuzûlî; Tc.B. 1/III/4)

Hilâl, yeni ay'ın başlangıcını işaret ettiğinden ramazan ayında bayramın habercisidir. Her iki şâirde bu alaka ile de ele alınmıştır:

Bes ki za'f-i rûzeden her gün tapar tağyir-i hâl
Olacaktır ıyd için mâh-i tamâmım bir hilâl (Fuzûlî; G.171/1)

Cilâ vir çeşme ey sâkî mey-i sâf-ı muravvakdan
Kamaşdı gözlerüm câm-ı hilâl-i ‹îda bakmakdan (Bâkî; G.366/1)

Bâkî, Fuzûlî'den farklı olarak hilâl'i şekil ve renk ilgisiyle sevgilinin parmağına benzetmiştir:

Tâ bu eyvân-ı murassa^{c} kemer-i^{c} âlîde
Taka engüşt-i hilâle meh-i enver hâtem (Bâkî; K.19/55)

Aşağıdaki beyitte döneme ait bir özellik olan sarığa gümüşten yapılan hilâl takılması ve kölelerin kulağına hilâl halka takarak aidiyet bildirmesi özellikleri anlatılmıştır:

Sarındı meh yine bir hûb Yûsufî destâr
Sokındı farkına bir dâne ince sîm hilâl (Bâkî; K.20/5)

Takdı hilâl halkasını gûş-ı hidmete
Oldı sipihr bende-i fermân-pezîr aña (Bâkî; G.7/2)

Kadehin ağız kısmı şekil itibariyle hilâl'le ilişkilendirilmiştir:

Câm-ı hilâli hep bilece gördiler bu şeb
Halk-ı cihâna kıldı Hudâ rûzeyi harâm (Bâkî; K.23/2)

Bâkıyâ ‹işretdedür ‹aşkıyla yâruñ kâ‹inât
Nukl encüm mey şafak sâkî felek sâgar hilâl (Bâkî; G.293/5)

Aşağıdaki beyitte ise hilâl'le ilgili hüsn-i ta'lil yapılmış ve eğik olması ilgisiyle eğilmiş selam veriyor, şeklinde düşünülmüştür:

Mihr-i sipihr-i mekremet ol kim cenâbına
Gökden hilâl iki bükilüp virür selâm (Bâkî; K.23/15)

Bâkî yıldızlar içindeki hilâl'i, gökyüzünün ayağına taktığı halhala benzetmiştir:

Ne hôş yaraşdı sipihre kevâkib içre hilâl
Takında pâyine gûyâ ki cevherî halhâl (Bâkî; K.20/1)

Hâle

Dolunayda ayın etrafını çevreleyen yuvarlak halka biçiminde olan hâle**,** Fuzûlî'de sadece 1; Bâkî'de 7 yerde geçmektedir. Fuzûlî aşağıdaki beyitte, gökyüzüne ait çeşitli unsurları tenasüb halinde kullanmış ve bahtı güzel olanların evlerini, içinde ay yüzlüleri oturmasından dolayı hâle'ye benzetmiştir. Hâle, ay'ın etrafında oluştuğundan ay, hâle'nin oluşturduğu çemberin içinde kalır:

Hâle tek çıkmaz evinden mâh-tal'atler müdâm
Her kimiñ devr-i kamerde tâli'i firûz olur (Fuzûlî; G.97/4)

Aynı tabiat olayı Bâkî'de farklı bir tablo ile sunulmuştur. Şâir, kendini hâle'ye benzeterek ay yüzlü sevgiliyi sineye çekmek istemektedir. Hâle, ayı sarar ve çerçevesi içine alır. Ayrıca şâir sevgiliyi sineye çekmesi durumunu, baht yıldızının şeref burcuna ermesi olarak tanımlamaktadır:

Umarın kevkeb-i bahtum ire burc-i şerefe
Sîneye ol meh-i tâbânı çekem hâle gibi (Bâkî; G.518/4)

Şâirin hâle ile ilgili diğer kullanımları da sevgili ile ilişkilendirilerek ele alınmıştır. Bu kullanımlardan bazıları şunlardır:

Tâk-ı felekde hâle degüldür o meh-veşüñ
Mihr-i ruhına çarh-ı mu'allâ kulak çeker (Bâkî; G.153/4)

Bahş idüp bir dakîka hüsnüñden
Hâle mâh-ı sipihre asdı elek (Bâkî; G.252/4)

Şem‹-dan süfresidür hâle degüldür görinen
Kodılar encümen-i ‹aşka çerâg-ı kameri (Bâkî; G.512/2)

Küsûf, Medd-Cezr

Sadece Bâkî'de 1 yerde zikredilen "küsûf", güneş tutulması anlamına gelir. Bu olayı şâir; "Sevgilinin aşkıyla felek, (sinemde) yara üzerine yara açmaktadır, bu durumu güneş tutulması zannetme." şeklinde ifade etmiştir:

Dâg üzre dâg urındı felek ‹aşk-ı yâr ile
Mihr-i sipihre sanma küsûf irdi ayile (Bâkî; G.465/8)

Bâkî şiirlerinde tabiatın güzelliklerine sık sık işaret etmiş ve tabiatla ait olayları göz önünde bulundurarak farklı tasvirler resmetmiştir.[135]

Her iki şâirin 1'er yerde zikrettiği "medd-cezr", ay ve güneşin çekim kuvvetine bağlı olarak gelişen ve ay ve güneşin konumuna bağlı olarak belli aralıklarla görülen deniz suyundaki yükselme ve çekilme olayıdır. Bâkî "medd-cezr"i, sevgilinin gah saçını gah kaşını göstermesi durumunun benzetileni olarak kullanmıştır:

Gösterdi gâh zülfi karasın gehî kaşın
Deryâ-yı hüsn-i dôst cayân itdi cezr ü med (Bâkî; G.43/3)

Şâir âşığın, gözlerinden kah kanlı yaşlar dökmesini kah kan içmesini "med-cezr"e teşbih etmiştir:

Göñlümü gör dîdeden geh kan döker geh kan içer
Medd ü cezrini temâşâ kıl bu deryânıñ müdâm (Fuzûlî; K.14/7)

4.14. Zaman ve Zaman ile İlgili Mefhumlar

Fuzûlî ve Bâkî divanlarında zaman ifade eden kavramlar ve bunların kullanım oranları aşağıdaki tabloda verilniştir.

Tablo 116

Zaman

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Âhir	19	35	0,04	0,07
Âhiret	3	1	0,01	0,00
Âhir-zemân	1		0,00	0,00
Ahşam/şâm	48	11	0,09	0,02
An	7	1	0,01	0,00
Bahâr	53	63	0,10	0,13
Bayram	1	4	0,00	0,01
‘Îd-i edhâ		3	0,00	0,01
Cum'a		1	0,00	0,00
Dâ‹im	44	24	0,08	0,05
Dâ‹imâ		5	0,00	0,01
Dakîka		1	0,00	0,00
Dem	139	116	0,26	0,23

[135] Konuyla ilgili yapılan tezler bulunmaktadır. Bunlar için bkz.: Abdullah Başman, "Bâkî Divanında Tabiat Tasvirleri", **İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fak. Bitirme Tezi**, 1972, Türkiyat Ens. T 1437.; Fatma Yiğit, "Bâkî Divanı'nda Tabiat", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fak. Bitirme Tezi,** 1974, Türkiyat Ens.T 1764.

Dem-â-dem	22	20	0,04	0,04
Dem-be-dem	24	12	0,04	0,02
Demüñ		1	0,00	0,00
Devr/devrân	160	108	0,30	0,22
Dey	3	1	0,01	0,00
Duhâ		1	0,00	0,00
Dûşîne		1	0,00	0,00
Dün	36	5	0,07	0,01
Ebed	8	14	0,01	0,03
Edvâr	3		0,01	0,00
Encâm	3		0,01	0,00
Esbak	1		0,00	0,00
Eshâr		1	0,00	0,00
Evkât	9		0,02	0,00
Evvel	14	22	0,03	0,04
Eyyâm	31	22	0,06	0,04
Ezel	14	19	0,03	0,04
Ezelî	1	3	0,00	0,01
Ezmân		1	0,00	0,00
Fasl	23	14	0,04	0,03
Ferdâ		5	0,00	0,01
Gece/gice	44	46	0,08	0,09
Gün	158	121	0,29	0,24
Gündüz	3	5	0,01	0,01
Hafta		1	0,00	0,00
Hâliyâ		1	0,00	0,00
Harîf	8	2	0,01	0,00
Hazân	20	23	0,04	0,05
Hengâm		4	0,00	0,01
Hîn	4		0,01	0,00
Îd /iyd	7	35	0,01	0,07
Leyl	8	2	0,01	0,00
Mebde’		2	0,00	0,00
Mesâ	1		0,00	0,00
Muharrem		1	0,00	0,00
Nehâr	8	2	0,01	0,00
Nev bahâr	7	33	0,01	0,07
Nev rûz	16	7	0,03	0,01
Nîsân	4	4	0,01	0,01
Ramazân	4	2	0,01	0,00
Rûz	28	24	0,05	0,05
Rûzgâr	36	21	0,07	0,04
Rûzî	3	3	0,01	0,01
Sâ’at	27	1	0,05	0,00
Sabâh	3	1	0,01	0,00
Sad-sâl		1	0,00	0,00
Sâl	4	5	0,01	0,01
Seher	24	32	0,04	0,06
Sepîde-dem		1	0,00	0,00
Sermâ	1		0,00	0,00
Subh	76	37	0,14	0,07
Subh-dem	10	34	0,02	0,07
Şa'bân		1	0,00	0,00
Şafak	3	11	0,01	0,02

Şeb	32	31	0,06	0,06
Şimdi	14	54	0,03	0,11
Şitâ		10	0,00	0,02
Tûl	5		0,01	0,00
Vakt	26	22	0,05	0,04
Yil	13	13	0,02	0,03
Zaman	81	53	0,15	0,11
Zamâne	23	29	0,04	0,06
Zemherî	1		0,00	0,00
Zemistân		1	0,00	0,00
Toplam	1369	1191	2,53	2,41

Her iki şâirin de zaman ile ilgili kavramları oldukça fazla kullandığı tabloda görülmektedir. Ayrıca tabloda yer alan ve zamana dair kavramların tekrarlarının da dahil edildiği toplam kısmına bakıldığında Fuzûlî'nin % 2,53 ile Bâkî'ye (% 2,41) nazaran az bir faklılıkla ilgili kelimeleri daha sık kullandığı görülür.

Tasnif edilen diğer kelimelerle kıyas edildiğinde her iki şâirde de "zaman" mefhumunun dikkate değer şekilde sık kullanılması söz konusu kavramın şairler açısından önemine işaret eder. Hatta Fuzûlî'de daha fazla tekrarlanması şâirin dünyasında "zaman"ın önemli bir yere sahip olduğunu gösterir.

Zaman mefhumları incelendiğinde, bazı zaman dilimlerinin şâirlere göre oranlarının farklılık göstermesi, belirli zaman dilimlerinin şâirler için ayrı bir öneme sahip olduğu sonucunu ortaya koyar.

Vakt, Zaman, Zamane, Devr/ Devrân, Rüzgâr

Saat, gün, yıl, ay vs. gibi tüm zamana ait kavramları içine alan "vakt" ve "zaman" ile zaman, çağ, devri anlamlarına gelen "devr/devrân" ve "rüzgâr" kelimelerinin kullanım oranları aşağıda verilmiştir. Tabloda da görüldüğü gibi Fuzûlî'nin zamanla ilgili kelimeleri Bâkî'den hemen hemen iki kat fazla kullandığı görülür.

Tablo 117

Zamanla İlgili Genel İfadeler

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Vakt	26	22	0,05	0,04
Zaman	81	53	0,15	0,11
Zamâne	23	29	0,04	0,06
Devr/Devrân	160	108	0,30	0,22
Rûzgâr	36	21	0,07	0,04
Toplam	326	241	0,60	0,49

Tüm zamanları içine alan ve geniş zamanı yansıtan bu kelimelerin Fuzûlî'de daha fazla kullanılması şâirin zamanı algılayışını yansıtması bakımından önemlidir.

Her iki şâirin de tüm zaman kavramları içinde en sık tekrarladığı kelime "devr/devrân"dır. Yani şâirler zaman olarak en fazla içinde bulundukları dönemi zikretmişlerdir.

Her iki şâirde de yaşadıkları dönem farklı tasavvurlarla ele alınmıştır. Fuzûlî kendine seslenmekte ve "devr zalim, baht uğursuz, talep çok (fakat) ömür az; hayrette kalmışım, ne yapacağımı bilememekteyim." diyerek döneme ait şikayetlerini açıkça dile getirmektedir:

Ey Fuzûlî kalmışım hayretde bilmen n'eyleyim
Devr zâlim baht nâ-fercam taleb çok ömr az (Fuzûlî; G.114/7)

Döneme ait şikayet pek çok beyitte konu edilmiştir. Şâir devrin kahrını çektiğini ve devrânın boyunu büktüğünü belirtir:

Ey Fuzûlî olubam garka-i gird-âb-i cünûn
Gör ne kahrın çekerem döne döne devrânıñ (Fuzûlî; G.161/7)

Devrân baña kalem tek sevdâ kapısın açtı
Tâ kaddimi gamıñdan dönderdi za'f nâle (Fuzûlî; G.247/5)

Şâir, bir zaman hayatından memnun olduğunu daha sonra devrânın değişmesiyle halinin harap olduğunu aşağıdaki beytinde dile getirmiştir:

Rûzgârım hoş geçerdi âh kim devran dönüp
Oldu ahvâlim harâb ol rûzgarım kalmadı (Fuzûlî; G.260/5)

Koymadı devrân-i çerh öz hâlime hurrem beni
Şâd iken âlemde çerh etti esîr-i gam beni (Fuzûlî; Tc.B. 1/II/4)

Bâkî de dönemden şikayetçidir. Şâir, içki içmesini dönemin alçak ve uğursuz olmasına bağlamakta ve "Devrin cefâsını yeter çektik." diyerek sâkî'den kadeh istemektedir:

Elümde sâgar-ı ^{c}işret emir-i meclis idüm
Zamâne olmasa devr-i edânî vü erzâl (Bâkî; K.20/40)

Getür câm-ı sürûr-encâmı ey sâkî yiter çekdük
Cefâ-yı devr-i gerdûnı belâ-yı çarh-ı gerdânı (Bâkî; K.5/30)

Devr elinden kâse kâse yutdugum kanlardur ol
Katre katre tamlayan gözden dem-â-dem ey göñül (Bâkî; G.300/2)

Bâkî, sevgilinin gümüş renkli beyaz kollarını boynuma dolamaya devrân uygun değil, diyerek yaşadığı devrin sevgili ile münasebetini sınırlandırdığını ve sevgiliye sarılmanın içinde bulunduğu dönemde mümkün olmadığını söylüyor:

Ne devrân muvâfık ne tâli’ müsâ’id
Kolın boynuma salmaz ol sîm- sâ’id (Bâkî; G.42/1)

Şâir kendine seslenerek; “Devr elinden gam çekme, bu âlem böyledir” ifadesiyle dönemi olduğu gibi kabullenme konusunda kendine telkinde bulunmaktadır:

Devr elinden Bâkıyâ gam çekme âlem böyledür
Gül nasîb-i hâr u has bülbül giriftâr-ı kafes (Bâkî; G.211/5)

Fuzûlî, her şeyin bir vakti olduğuna ve vakti geldiğinde olması gerekenlerin olacağına inanmaktadır:

Devrden dehrde her maksada bir mev'îd var
Vaktsız gerçi aña tab' tekâzâ eyler (Fuzûlî; K.42/2)

Fuzûlî, “bir vakt, zaman zaman” gibi belirsiz zaman ifadeleri kullanmaktadır:

Fuzûlî olmaz imiş mihnet-i firâka müfîd
Bu zevk zikri ki bir vakt yâre hem-dem idim (Fuzûlî; G.194/7)

Zaman zaman eser-i pertev-i cemâliñden
Mu'alic-i dil-i pür-derd ü çeşm-i pür-nem idim (Fuzûlî; G.194/5)

Şâir, zaman’ı dönem anlamında da kullanmıştır. “Mecnun nöbetini savdı, sıra bende .Her zaman bir âşığın devrânıdır.” ifadesinde kullanılan “her zaman”, dönem anlamında kullanılmıştır:

Sürdü Mecnûn nevbetin şimdi benim rüsvâ-yi aşk
Doğru derler her zamân bir âşıkıñ devrânıdır (Fuzûlî; G.86/2)

Bâkî’de vakt; seher, bahar, gül ve mey vaktidir. Şâir, genel bir ifade olan zaman’ı genellikle içinde bulunduğu “an”ı kastedecek şekilde kullanmıştır:

Sâkî zamân-ı ᶜayş-ı mey-i hoş-güvârdur
Bir kaç piyâle nûş idelüm nev-bahârdur (Bâkî; G.152/1)

Bâkıyâ mahsûl-i ‹ömri vaktidür şimden girü
Akça döküp dîdeden bir bir hisâb itmek gerek (Bâkî; G.256/5)

Zamâne bizde gevher sezdügiçün dil-hırâş eyler
Anuñ'çün bagrumuz hûndur maᶜârif kânıyuz cânâ (Bâkî; G.13/3)

Bâkî, "an"ın kıymetini bilen kişiyi "vaktin sultânı" olarak görmektedir:

Vaktine mâlik olan dervîşdür sultân-ı vakt
‹İzz u câh-ı saltanat degmez cihân gavgâsına (Bâkî; G.408/5)

Eyyâm, Gün, Rûz, Nehâr, Gündüz

Günler, gündüzler manasına gelen "eyyâm" ve aynı anlama gelmekle birlikte tekil olan gün, gündüz, nehâr ve rûz kelimelerinin şâirlere göre kullanım oranı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 118

Gün'ü Karşılayan Zaman İfadeleri

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Eyyâm	31	22	0,06	0,04
Gün	158	121	0,29	0,24
Rûz	28	24	0,05	0,05
Gündüz	3	5	0,01	0,01
Toplam	220	172	0,41	0,35

Tablo incelendiğinde gün kavramını Fuzûlî'nin daha sık tekrarladığı görülür. Bununla birlikte her iki şâirin de en fazla kullandığı kelime yine "gün"dür. Gün, genel olarak içinde bulunulan dönem veya "bugün"dür. Bazen de belirsiz zaman ifadesi olarak kullanılmıştır. Güneşin doğuşuyla başlayan gün'den kastedilen bazen de güneştir. Bu açıdan gün, parlaklık ilgisiyle sevgilinin yüzü veya yanağı ile de ilişkilendirilir.

Aşağıdaki beyitlerde şâirler, doğrudan ve dolaylı olarak parlaklığı ve göz kamaştırıcı olması yönüyle gün ile sevgilinin yüzü ve yanağı arasında ilgi kurmuşlardır:

Ne aceb ger olsa gamdan dünüm ü günüm ber-â-ber
Nazarımdan ol yüzü gün nice gün ki gâ'ib olmuş (Fuzûlî; G.135/4)

Olur ruhsârıña gün lâ'liñe gül-berg-i ter âşık
Saña eksik değil gökten iner yerden biter âşık (Fuzûlî; G.152/1)

Bilmezem nice göreyüm ben o mâhuñ yüzini
Bakıcak gün yüzine gözünü nem-nâk eyler (Bâkî; G.188/2)

Gündüz kelimesi de sevgilinin yanağı ile ilişkilendirilmekle birlikte her iki şâirde de genellikle gece ile birlikte kullanılmıştır:

Dil-i dîvâne senüñ görmeyeli zülf ü ruhuñ
Sanma cânâ giceden gündüzi idrâk eyler (Bâkî; G.188/4)

Rûşen kılalı meş‹ale-i âh-ı derûnum
Gâlib görinür gicelerüm gündüzüm üzre (Bâkî; G.462/2)

Kaşlarıñdandır hacil gûyâ halâl-i 'iyd kim
Gece eksik görünür gündüz çok olmaz âşkâr (Fuzûlî; K.41/3)

Aşağıda şâir, âşıkların aşkından ağlayıp inlemeleri ve yaka yırtmalarını güneşin doğuşuyla ilişkilendirmiştir. Sabah ufkun ağarması baş açmaya, güneş ışıklarının etrafa yansıyıp karanlığı yırtması da yaka yırtmaya benzetilmiştir:

Ger değil bir mâh mihriyle benim tek zâr subh
Başın açıp nişe her gün yakasın yırtar subh (Fuzûlî; G.54/1)

Bâkî kasidesinde övdüğü kişinin kılıcının parlaklığını, gün'ün parlaklığı ile mukayese etmektedir:

Matla[c]-ı subh-ı zaferden şâhid-i nusret yüzin
Gün gibi âyîne-i tîgun nümâyân eyledi (Bâkî; K.7/29)

Bâkî, "Muhabbet sırrı gönülde saklı kalmaz" düşüncesini gün'ün saklanamayacağı ve her durumda âşikâr olmasıyla açıklamaktadır:

Sanmañ göñülde saklana râz-ı mahabbeti
Âsâr-ı mihr gün gibi kendin ʿayân ider (Bâkî; G.109/4)

Rûz kelimesi, "rûz-i visâl, rûz-i hicrân, rûz-ı kıyâmet, şeb u rûz" gibi tamlamalarla kullanılmıştır:

Olurken rûz u şeb hem-sâye ol ruhsâr-ı zîbâya
Nedür zülf-i dil-âvîzüñ perîşân olmaga bâ'is (Bâkî; G.27/3)

Rûz-i hicrândır sevin ey murg-i rûhum kim bu gün
Bu kafesten ben seni elbette âzâd eylerim (Fuzûlî; G.185/2)

Akşam; Şâm, Leyl, Şeb

Zaman olarak gece ve geceyle ilgili kavramların şâirlere göre kullanım oranları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 119

Gece'yi Karşılayan Zaman İfadeleri

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Ahşam/Şâm	48	11	0,09	0,02
Gece/Gice	44	46	0,08	0,09
Leyl	8	2	0,01	0,00
Şeb	32	31	0,06	0,06
Toplam	132	90	0,24	0,18

Fuzûlî'nin zaman dilimlerinden gece'yi, Bâkî'nin iki katıdan fazla tekrarladığı yukarıdaki tabloda görülmektedir. Her iki şâir de ilgili kelimelerden en fazla "gece"yi kullanmışlardır. Fuzûlî "akşam" kelimesini de sık tekrarlamıştır.

Fuzûlî'de aşkın verdiği sıkıntılar özellikle gece, ortaya çıkmaktadır. Şâir için geceler âh ve efgân etme zamanıdır:

Sensiz geceler âh ü figânım meh işitti
Ey meh saña hem yetti ola âh ü figânım (Fuzûlî; G.191/4)

Nice kim efgânımı ey mâh işittin geceler
Demedin bir gece kimdir bunca efgân eyleyen (Fuzûlî; G.221/4)

Gece, ayrıca rengi ilgisiyle sevgilinin saçı ile alakalandırılır:

Zülf ü ruhsârı hayâliyle nedir hâliñ dimen
Öyleyim kim gece vü gündüz ber-â-berdir baña (Fuzûlî; G.15/2)

Tâbı gitmez o zülf-i şeb-rengüñ
Oldı hem-sâye-i meh-i enver (Bâkî; G.140/4)

Fuzûlî, "şeb" kelimesini genellikle "yanmak" ve "mum" ile birlikte zikretmektedir:

Yaktım tenimi vasl günü şem' tek ammâ
Bil kim bu tedârük şeb-i hicrânıñ içindir (Fuzûlî; G.105/4)

Ey Fuzûlî şevkdeñ yakdıñ teniñ rûz-i visâl
N'ettiñ ey gâfil gerekmez mi şeb-i hicrâne şem' (Fuzûlî; G.144/7)

Bâkî’de “gece”, içki meclisleri ve çalgılı eğlenceler yapılması özelliği ile zikredilir:

Çeşmümden akan hûn ile sâgar tola yazdı
Meclisde geçen gice yine kan ola yazdı (Bâkî; G.529/1)

Gice kan oldı meclisde bulındı bu diyü mutrıb
Bir iki tâziyâneyle bu gün söyletdi tanbûrı (Bâkî; G.484/4)

Yine Bâkî’de gece, sevgili ile vuslata erme zamanıdır. Şâir sevgili ile kavuşma isteklerini dile getirirken zaman olarak gece’yi zikretmektedir:

Dünyede öldügüme hîç gam yimezdüm Bâkıyâ
Bir gice pehlûya çeksem ol melek-sîmâcugı (Bâkî; G.534/5)

Görse seyrinde seni bir gice nâ-geh Bâkî
Hep mucabbirler anı vuslata tacbîr ideler (Bâkî; G.177/5)

Subh, Sabah, Şafak, Seher

Güneşin doğduğu ve günün ilk saatlerini ifade eden kavramlar ve şâirlere göre kullanımı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 120

Sabah’ı Karşılayan Zaman İfadeleri

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Sabâh	3	1	0,01	0,00
Seher	24	32	0,04	0,06
Subh	76	37	0,14	0,07
Şafak	3	11	0,01	0,02
Toplam	106	81	0,20	0,16

Tabloya bakıldığında Fuzûlî’nin sabah vaktine işaret eden kelimeleri Bâkî’nin iki katı fazla kullandığı görülür. En çok tekrar edilen kelime ise her iki şâirde de “subh”dur.

İncelenen “vakt, gün, gece, şimdi” gibi zaman dilimleri içinde, her iki şâirin en az zikrettiği “sabah”tır.

Fuzûlî’nin “subh” redifli iki gazeli bulunmaktadır. Şâir, sabah ve akşam kelimelerini sık sık bir arada bazen de bir beyit içinde subh’u iki kez tekrarlayarak tezatlığın ve tekrarın yarattığı etkinin çarpıcılığını kullanmıştır:

Subhu şâm ü şâmı subh olmuş benim âlemde kim
Şâm şem'-i bezm olup ayrıldı benden yâr subh (Fuzûlî; G.54/4)

Dedi ol yâr seher vakti gelem lîk ne sûd
Vakt ma'lûm değil şâm ile birdir seherim (Fuzûlî; G.209/3)

Seher ve sabah vakti güllerin açıldığı, bülbüllerin öttüğü, uykudan uyanılan, Allah'a dua edilen, şeb-nemlerin düştüğü, sohbet ve işret zamanlarıdır:

Şerh edip susenlere evsâf-i hulkun gezdirir
Gonceden her subh açıp gül-şende bir tumâr gül (Fuzûlî; K.9/49)

Seher bülbüller efgânı değil bî-hûde gül-şende
Fuzûlî nâle-i dil-sûzuna âheng tutmuşlar (Fuzûlî; G.69/7)

Uyandur çeşm-i cânı h^{v}âb-ı râhatdan seher-hîz ol
Çemen bülbülleriyle subh-dem zikr eyle Mevlâyı (Bâkî; K.15/2)

Dem-i subh irdi getür bâdeyi sohbet demidür
Mey-i nâb ile pür it sagarı 'işret demidür (Bâkî; G.81/1)

Sanma şeb-nemdür düşen hecr-i ruhuñda subh-dem
Kubbe-i gerdûn çıkardı tâb-ı âhumla gül-âb (Bâkî; G.18/3)

Dem, Dâim, Şimdi, Saat

İçinde bulunulan anı ve sürekliliği ifade eden; "dâ'im, dem, saat, şimdi" gibi ifadelerin şâirlere göre kullanım oranı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 121

An'ı Karşılayan Zaman İfadeleri

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Dâ‹im	44	24	0,08	0,05
Dâ‹imâ		5	0,00	0,01
Dem	139	116	0,26	0,23
Dem-â-dem	22	20	0,04	0,04
Dem-be-dem	24	12	0,04	0,02
Sâ'at	27	1	0,05	0,00
Şimdi	14	54	0,03	0,11
Toplam	270	232	0,50	0,47

Tabloda yer alan toplam kısmına bakıldığında ilgili kelimeleri Fuzûlî'nin daha fazla zikrettiği görülür. Her iki şâirin de en sık tekrarladığı kelime "dem"dir.

Fuzûlî, sevgilinin her an canına cevr etmesinden şikayet ederken yaşadığının sürekliliğini vurgulamak için "her an" ifadesini kullanmıştır:

Dem-be-dem cânımı ey derd ü belâ incitmen
Lûtf edin bir iki dem kim size mihmândır bu (Fuzûlî; G.237/4)

Hecr bimârı tenim bâd-i sabâdan dem-be-dem
Sıhhat için sıhhat-i ahbârın eyler ârzû (Fuzûlî; G.240/5)

Fuzûlî'nin, "dem, an, zaman, lâhza, dem-be-dem" gibi birçok zaman ifadesini kullandığı beyitlerinde sevgiliyi her daim görme arzusunu dile getirmiştir:

Görmesem ruhsâr ü kadd ü çeşm ü lâ'lin dem-be-dem
Ömr bir an bir zaman bir lâhza bir dem olmasın (Fuzûlî; G.234/2)

Bâkî de sevgiliye olan şikayetini zaman ifadesi kullanarak dile getirdiği gibi "dem"i içinde bulunduğu dönem anlamında da kullanmıştır:

Bâkî bu demde seyr-i gül-istân idenlerüñ
Ayagına çemen zer ü gevher ider nisâr (Bâkî; G.180/7)

Gördiler ol bî-vefâyı terk ider her dem beni
Özlerine eylediler nâleler hem-dem beni (Bâkî; G.536/1)

Söz konusu edilen kelimelerden biri dışında hepsinin kullanım oranı Fuzûlî'de daha fazladır. Bâkî'nin Fuzûlî'ye göre daha sık tekrarladığı tek zaman dilimi "şimdi"dir. Şâirlerin aşağıdaki beyitlerinde "şimdi" ile ilgili kullanımları görülmektedir:

Bir perî silsile-i aşkına düştüm nâ-geh
Şimdi bildim sebeb-i hilkat-i Âdem ne imiş (Fuzûlî; G.131/2)

N'ola zâhid bilse küfr-i zülfün imân olduğun
Şimdi görmüşler midir kâfir müselmân olduğun (Fuzûlî; G.222/1)

Nice demdür sabr ider ol tîg-i bürrân zahmına
Şimdi katlanmaz göñül şemşîr-i hicrân zahmına (Bâkî; G.411/1)

H^{v}âbda almış idüm bûs-ı leb-i cânânı
Cân dimagında dahı şimdi o lezzet bâkî (Bâkî; G.225/2)

Bahar, Hazan, Şitâ

Şâirlerin mevsimlerle ilgili kavramları kullanım oranları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 122

Mevsimleri Karşılayan Zaman İfadeleri

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Bahâr	53	63	0,10	0,13
Hazân	20	23	0,04	0,05
Şitâ		10	0,00	0,02
Toplam	73	96	0,14	0,19

Şâirlerin mevsimlerle ilgili toplam satırındaki tekrar oranlarına bakıldığında Bâkî az bir farkla mevsimlere dair kelimeleri Fuzûlî'den daha fazla tekrarlamıştır.

Her iki şâir de en fazla "bahar"ı zikretmiştir. Kış mevsimi manasındaki "şitâ"yı Fuzûlî hiç zikretmezken Bâkî 10 yerde bu kelimeyi kullanmıştır.

Pek çok özelliği ile zikredilen "bahar", birçok yerde sevgiliye ait unsurlarla alakalandırılmıştır. Sevgilinin yanağını gören âşığın içi yanar, gönlünden duman yükselir. Bahar zamanlarında da şimsek çakar, havada bulutlar olur. Sevgilinin yanağı bahar zamanı, âşığın içinin yanması şimşek, gönlünden çıkan âhlar da buluttur:

Ruhuñ görgeç olur sûz-i derûn ü dûd-i dil hâsıl
Bahâr eyyâmı sıçrar berk-i rahşende sehâb oynar (Fuzûlî; G.70/3)

Bâkî ise, sevgilinin züfünü rengi itibariyle bahardaki bulutlara teşbih etmiştir:

Ebr-i bahâr-ı hüsndür ol zülf-i müşg-bâr
Yagdı 'izârı bâgına hat sanma zinhâr (Bâkî; G.111/2)

Bahar mevsimi güllerin, çiçeklerin açtığı ve bülbüllerin nağmelerini dile getirdiği zamandır:

Bülbül-i gam-zedeyim bâğ u bahârım señsin
Dehen ü kadd ü rûhuñ gonce vü serv ü semenim (Fuzûlî; G.204/6)

Müjde-i lâle vü gül verdi meğer bad-ı bahar
Ki nisar etti şiküfe aña dinar ü direm (Fuzûlî; K.24/2)

Bâkî için bahar mevsimi, suların coşarak aktığı bir zamandır, bu yönüyle de "aşk"ın mevsimidir. Çünkü aşk taşkınlık, coşkunluk halidir ve bu haliyle bahar, tam âşıklık mevsimidir:

Bahâr eyyâmı geldi tâze ‘âşıklık zamânıdur
Sular cûş itdügi demdür bulanıklık zamânıdur (Bâkî; G.181/1)

Fuzûlî ise bahar’ı, “mey içme zamanı” olarak tanımlamıştır:

Fuzûlî ger hazan vaktinde olduñ müttakî hâlâ
Mey iç kim mevsim-i gül geldi eyyâm-i bahâr oldu (Fuzûlî; Tc.B. 2/V/5)

Bahar, uykunun daha bir keyifli olduğu, suların çok olduğu ve coşkun aktığı, etrafın gül ve erguvanlarla süslendiği bir dönemdir:

Dem-i visâlde hôşdur yüzüñ görüp ölmek
Bahâr günleri olur seherde h^{v}âb lezîz (Bâkî; G.45/2)

Dem-i vasluñ irişse çeşm-i ‘âşıkda bükâ artar
Sular tugyân ider evvel bahâr oldukça mâ artar (Bâkî; G.64/1)

Zînet-i bâg u bahâr olmış nihâl-i ergavân
‘Îd-gehde salınur mahbûb-ı müstesnâ mıdur (Bâkî; G.123/2)

Her iki şâirde, baharla ilgili özellikler sevgili ve âşığın halleri ile alakalandırılarak ele alınmakla birlikte mevsime ait özellikler ve bahara ait manzaralar da bu vesileyle belirtilmektedir.

Sadece Bâkî’nin zikrettiği şitâ, yani kış mevsiminde her taraf beyaz karlarla kaplıdır:

Fasl-ı şitâda beyza-i sîmîn idi gûy-ı zemîn
Aldı kanadı altına sîmürg-i zerrîn-bâl ü per (Bâkî; G.78/3)

Bahar ve kış mevsimlerinin ard arda gelmesi ve birinin hakimiyetine diğerinin boyun eğmesi durumu savaş unsurları ile anlatılmıştır. Kışın gelmesi ile gül mevsimi sona erer, jâleler, kış askerlerini taşa tutarak gül bahçesini yeniden almak istese de gül bahçeleri yavaş yavaş kışa teslim olur:

Cünd-i şitâyı taşa tutup yine jâleler
Kasd itdiler ki milket-i gül-zârı alalar (Bâkî; G.103/1)

Yine bahar askerleri kış ülkesine karşı mücadele halindedir:

Güller siperler ile üleşdi fîloriyi
Mülk-i şitâyı gâret idüp leşger-i bahâr (Bâkî; G.130/3)

4.15. Mekan

Fuzûlî ve Bâkî divanlarında yer alan mekan adları ve bunların kullanım oranları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 123

Mekan

Mekan	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
İl		4	0,00	0,01
‘Arsa	9	25	0,02	0,05
Âşiyân		5	0,00	0,01
Bâdiye	3	2	0,01	0,00
Bağ	61	131	0,11	0,26
Bâzâr	19	10	0,04	0,02
Benefşe-zâr		3	0,00	0,01
Beyâbân	6	3	0,01	0,01
Binâ	29		0,05	0,00
Bîşe		3	0,00	0,01
Bûstân	18	12	0,03	0,02
Büt-hâne	4		0,01	0,00
Büt-kede		1	0,00	0,00
Câmi‘		4	0,00	0,01
Çâh/ çeh	3	5	0,01	0,01
Çöl	1		0,00	0,00
Dâm-geh	1	1	0,00	0,00
Deşt	5	13	0,01	0,03
Deyr	2	7	0,00	0,01
Dîh		1	0,00	0,00
Dükkân		1	0,00	0,00
Eşig		36	0,00	0,07
Ev	27	6	0,05	0,01
Eyâlet	3		0,01	0,00
Eyvân	5	16	0,01	0,03
Gurbet	10	4	0,02	0,01
Gurfe		1	0,00	0,00
Gûşe	14	23	0,03	0,05
Gülistân/gülsitân	14	54	0,03	0,11
Gül-şen	51	87	0,09	0,18
Gülzâr	64	53	0,12	0,11
Güzer-gâh	3		0,01	0,00
Hâb-geh	1	2	0,00	0,00
Hadîka	3		0,01	0,00
Halvet-gâh	4		0,01	0,00
Halvet-sarây	3	2	0,01	0,00
Hamam	4	1	0,01	0,00
Hâmûn		2	0,00	0,00
Hâne	3	24	0,01	0,05
Hânkâh		7	0,00	0,01
Havz	1	3	0,00	0,01
Hiyâm		2	0,00	0,00
Hücre		1	0,00	0,00
Îd-geh		2	0,00	0,00

Iklim	10	11	0,02	0,02
Irem	3	9	0,01	0,02
Işret-âbâd		1	0,00	0,00
Işret-gâh	2		0,00	0,00
Kabr	11	3	0,02	0,01
Kâfir-istân	1	2	0,00	0,00
Kal‹a	4	1	0,01	0,00
Kalâtâ		1	0,00	0,00
Kârgâh	6	1	0,01	0,00
Kârhâne	3		0,01	0,00
Kasr	2	15	0,00	0,03
Kâşâne		3	0,00	0,01
Kişver	17	9	0,03	0,02
Kişver-sitân	1	2	0,00	0,00
Konak		4	0,00	0,01
Kûçe	2		0,00	0,00
Kûh	7	12	0,01	0,02
Kûhsâr	2	13	0,00	0,03
Kûy	79	94	0,15	0,19
Külbe	6	1	0,01	0,00
Külhan	4	2	0,01	0,00
Künc	10	24	0,02	0,05
Küngüre		5	0,00	0,01
Kütüb-hâne		2	0,00	0,00
Lâle-zâr	8	5	0,01	0,01
Leşger-gâh		2	0,00	0,00
Ma‹reke		1	0,00	0,00
Ma'bed	2		0,00	0,00
Mahfil	2	1	0,00	0,00
Mahzen	5	1	0,01	0,00
Matbah	2		0,00	0,00
Mâtem-serâ	1		0,00	0,00
Medrese	2	2	0,00	0,00
Mekteb	1	1	0,00	0,00
Memleket/memâlik	6	10	0,01	0,02
Merg-zâr		2	0,00	0,00
Mescid	9	6	0,02	0,01
Meşâhid	1		0,00	0,00
Meşhed	1	1	0,00	0,00
Meydân	1	25	0,00	0,05
Meyhâne	20	11	0,04	0,02
Mezâr	7	1	0,01	0,00
Mihrâb	20	9	0,04	0,02
Minber	4	1	0,01	0,00
Mu‹allim-hâne		1	0,00	0,00
Mülk	168	51	0,31	0,10
Pül	1		0,00	0,00
Rağ		3	0,00	0,01
Ravza	15	13	0,03	0,03
Rezm-gâh	1	1	0,00	0,00
Riyâz	8	7	0,01	0,01
Sâhil	5	3	0,01	0,01
Sahn	5	65	0,01	0,13
Sahne		1	0,00	0,00

Sahra	31	25	0,06	0,05
Sanem-hâne		1	0,00	0,00
Sarây	3	13	0,01	0,03
Sebze-zâr	3	7	0,01	0,01
Secde-gâh	2	4	0,00	0,01
Seng-sâr	2		0,00	0,00
Serîr	13	8	0,02	0,02
Sevâhil		2	0,00	0,00
Suffe		2	0,00	0,00
Şadirvan		1	0,00	0,00
Şebistân	6		0,01	0,00
Şeh-nişîn		1	0,00	0,00
Şehr	14	21	0,03	0,04
Şifâ-hâne	1		0,00	0,00
Şükûfe-zâr		1	0,00	0,00
Tâk	11	23	0,02	0,05
Tarîk	54	4	0,10	0,01
Tekye		3	0,00	0,01
Temâşâ-gâh		2	0,00	0,00
Tennûr		1	0,00	0,00
Türbet	2		0,00	0,00
Vatan	13	3	0,02	0,01
Yemm		11	0,00	0,02
Yuva	5	1	0,01	0,00
Zindân	11	3	0,02	0,01
Ziyâret-gâh	1		0,00	0,00
Genel toplam	1008	1133	1,87	2,29

Şâirlerin zikrettiği kapalı veya açık tüm mekan isimlerini gösteren yukarıdaki tablonun toplam satırına bakıldığında Bâkî'nin % 2,30 oranıyla, mekana dair unsurları Fuzûlî'den (% 1,87) daha fazla kullandığı görülür.

Mekana dair unsurlardan gül bahçesini karşılayan gülzâr, gülistân ve gülşen her iki şâirin de en sık tekrarladığı mekandır. Gül bahçesi, genellikle sevgilinin yanağı veya onun güzelliğini anlatmak için zikredilir. Sevgili ve sevgiliye ait unsurların benzetileni olan serv, gül, nergis, yasemin vs. gibi çiçek ve ağaç isimleri hep gül bahçesi ile tenasüb halinde kullanılır.

Her iki şâirin birbirine yakın oranda ve sık kullandıkları diğer bir kelime ise mahalle, sokak anlamındaki "kûy"dur. Kûy, sevgilinin sokağını kastetmek için zikredilir. Kûy, âşığın sevgilinin kûyunun toprağı olması, onun kûyunda gözyaşı dökmesi gibi ilgilerle ele alınır.

Şâirlerin kullandığı mekanla ilgili unsurlara ayrı ayrı bakıldığında Bâkî'nin 131 yerde tekrarladığı "bâğ", Fuzûlî'de sadece 61 yerde tekrarlanmıştır. Fuzûlî'nin 168 yerde kullandığı "mülk" ise, Bâkî'de sadece 51 yerde zikredilmiştir. Şâirlerin

mekanlara dair kullanımlarının değişmesi onların algılayışı ve kelimenin anlam alanlarının farklılığı ile izah edilebilir.

Şâirlerin en sık tekrarladığı gülşen, bağ, kûy, sahra kelimeleri mekan olarak açık mekanlardır. Yukarıda şâirlerin şiirlerinde geçen mekanların ele alındığı tabloda bulunan ve açık mekanları karşılayan kavramlar, ayrıca aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 124

Açık Mekan

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Bâdiye	3	2	0,01	0,00
‘Arsa	9	25	0,02	0,05
Bağ	61	131	0,11	0,26
Bâzâr	19	10	0,04	0,02
Benefşe-zâr		3	0,00	0,01
Beyâbân	6	3	0,01	0,01
Bîşe		3	0,00	0,01
Bûstân	18	12	0,03	0,02
Çöl	1		0,00	0,00
Deşt	5	13	0,01	0,03
Deyr	2	7	0,00	0,01
Gülistân/gülsitân	14	54	0,03	0,11
Gül-şen	51	87	0,09	0,18
Gülzâr	64	53	0,12	0,11
Hadîka	3		0,01	0,00
Hâmûn		2	0,00	0,00
Kûy	79	94	0,15	0,19
Lâle-zâr	8	5	0,01	0,01
Meydân	1	25	0,00	0,05
Rağ		3	0,00	0,01
Ravza	15	13	0,03	0,03
Sâhil	5	3	0,01	0,01
Sahn	5	65	0,01	0,13
Sahra	31	25	0,06	0,05
Toplam	400	638	0,74	1,29

Açık mekanlarla ilgili yukarıda verilen tablonun toplam satırına bakıldığında Bâkî’nin açık mekanları Fuzûlî’den daha fazla tekrarladığı görülür.

Açık mekanla ilgili unsurları Bâkî’nin daha fazla tekrarlaması şâirin dışa dönük bir kişilik olduğu fikrini akla getirmektedir.

Mekanlarla ilgili genel tabloya bakıldığında şâirlerin kullandıkları mekanlardan ev, tekke, meyhane, kale, saray, köşk vs. gibi *kapalı mekanları* kasteden kelimeleri toplamda Bâkî 251 ile % 51, Fuzûlî 245 ile % 0,45 oranlarında kullanmıştır. Açık mekan unsurlarında olduğu gibi kapalı mekanlarla ilgili kullanım oranı, Bâkî’de daha fazladır.

Şâirler, mekanla ilgili kullanımları bakımından tek tek değerlendirildiğinde açık mekanları kapalı mekanlara göre daha fazla tekrarlamıştır.

4.16. Dört Unsur(Anâsır-ı Erba'a)

Varlık âleminin ilk tezahürü dört unsurdan oluşan; ateş, hava, toprak ve su'dur. Renksiz ve şeffaf olan ateş, dört unsurun en hafifi olduğu için en yüksek noktada ayın iç yüzeyine yayılmıştır. Daha sonra hava, onun içinde su ve bu su küresinin içinde de toprak (yer küre) bulunmaktadır. Dört unsur tabiatları ile birbirinden ayrılır. Ateş kuru ve sıcak; hava sıcak ve nemli; su soğuk ve nemli; toprak soğuk ve kurudur. Unsurlar nitelikleri bakımından sürekli birbirlerine geçmektedirler. Göklerin ve yıldızların dönmesi de bunların değişimini sağlar ve bu dört unsur mineral, bitki ve hayvan olmak üzere değişik şekillerde suret gösterir[136].

4.16.1. Su

Suya dair kavramlar ve bunların kullanım oranları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 125

Su ile İlgili Tüm Unsurlar

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Âb	52	86	0,10	0,17
Bahr	43	52	0,08	0,11
Cû		3	0,00	0,01
Cûy/bâr	5	36	0,01	0,07
Deniz	2	2	0,00	0,00
Deryâ	41	50	0,08	0,10
Emtâr		1	0,00	0,00
Emvâc	3	5	0,01	0,01
Enhâr	1	3	0,00	0,01
Irmak	1	2	0,00	0,00
Jâle	3	34	0,01	0,07
Katerât		2	0,00	0,00
Katre	43	27	0,08	0,05
Lücce		3	0,00	0,01
Mâ	2	4	0,00	0,01
Mevc	22	11	0,04	0,02
Nem	14	11	0,03	0,02
Rûd		2	0,00	0,00
Selsebîl	1	3	0,00	0,01
Seyl	24	19	0,04	0,04
Seylâb	21	3	0,04	0,01

136 E.J.Wilkinson Gibb, **a.g.e.**, s.51-52.

Su	103	46	0,19	0,09
Şebnem	20	21	0,04	0,04
Umman	2	13	0,00	0,03
Yağmur	1		0,00	0,00
Zülâl	10	17	0,02	0,03
Toplam	414	456	0,77	0,92

Tabloda yer alan toplama bakıldığında Bâkî % 0,92 oranıyla su ile ilgili unsurları Fuzûlî'ye göre daha sık tekrarladığı görülür.

Âb, Su, Mâ

Tablo 126

Su

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Âb	52	86	0,10	0,17
Mâ	2	4	0,00	0,01
Su	103	46	0,19	0,09
Zülâl	10	17	0,02	0,03

Yukarıda verilen tabloda yer alan kelimelerden "âb", Bâkî'de % 0,17 ile Fuzûlî'den daha fazla kullanılmıştır. Su ise, Fuzûlî'de % 0,19 ile Bâkî'ye oranla oldukça sık tekrarlanmıştır. "Zülâl" her iki şâirde oldukça yakın oranda, "mâ" ise her iki şâir tarafından da az kullanılmıştır.

Hayat kaynağı olarak tanımlanan su, şâirlerin divanlarında bağ, bahçe, gül, bülbül, serv gibi unsurlarla birlikte zikredilir. Ayrıca çeliğe su verilmesi, Hz. Muhammedin mucizesi olan parmağından su akması, sulanan ağaçların meyve vermesi gibi ilgilerle de ele alınmıştır. Bunların dışında su genellikle âşığın gözyaşına işaret eder.

Aşağıdaki seyitte "suyun başı boş gezmesi, bir serviye olan aşkından" şeklinde açıklanarak hüsn-i ta'lil yapılmış ve su ile âşığın hali alakalandırılmıştır:

Su ki ser-gerdân gezer başında vardır bir hevâ
Gâlibâ bir gül-ruhuñ serv-i hırâmânın sever (Fuzûlî;G.83/5)

Şâir, "Fidana su vermeyince semermez, sen de (sevgili) benim canımı almak istiyorsan oklarını tenime atmaktan vazgeçme." diyerek fidana su verilmesiyle âşığın bağrına saplanan oklar arasında ilişki kurmuştur:

Eğer cân almak istersen tenimden tîğiñi kesme
Ki pejmürde nihâle vermeyince su semer vermez (Fuzûlî;G.117/4)

Fuzûlî, dünyadan ağlamadan kâm alınamayacağını, sedefin su almadan inci vermemesiyle açıklamıştır:

Fuzûlî dehrden kâm almak olmaz olmadan giryân
Sadef su almayınca ebr-i nîsandan güher vermez (Fuzûlî;G.117/7)

Sevgilinin yanağı ateşe teşbih edilmiş, yanaktaki ter de ateşten çıkan su'ya benzetilmiştir:

Veh ne sâhirsin ki oddan su çıkardın sudan od
Terletip ruhsârıñı gül gül kılanda tâb-i mül (Fuzûlî;G.178/2)

Fuzûlî'nin şiirlerinde suyun gözyaşı ile ilişkilendirilmesine sık rastlanırken Bâkî'de bu oran daha azdır. Şiirlerde, âşığın gözyaşları her sabah servin (sevgilinin) ayağına dökülen sudur. Gözyaşı sel olup akmaktadır:

Merdüm-i çeşmim ayağına revan su döktü
Ki gerek su döküle serviñ ayağına müdâm (Fuzûlî;G.182/9)

Su verir her subh-dem göz yaşı tiğ-i âhıma
Kim dökem kanın sipihriñ salsa mihriñ mâhıma (Fuzûlî;G.242/1)

Kapuñda çok revân oldı dahi çok seyl olur yaşum
Meseldür akdugı yirde dimişler yine akar su (Bâkî; G.402/3)

Bâkî, su'yu kullanırken su ile ilgili deyimlere de sık yer vermiştir. Şâirin; "su katmak, su serpmek, su gibi içmek, bir içim su" gibi ifadelerine şiirlerinde rastlanır:

Hançer-i cânân ecel câmına turmaz su katar
Yolına cân virmek anuñ şol kadar lezzetlüdür (Bâkî; G.60/4)

Bâkî yanardı tâb-ı teb-i hecr-i yâr ile
Su sepmeyeydi yüregine şi'r-i âb-dâr (Bâkî; G.101/5)

Çemende su gibi sôfî şarâb içmek gerek şimdi
Behey sôfî bu mevsimler ne ayıklık zamânıdur (Bâkî; G.181/2)

Bir içim su istedi hecrüñde Bâkî haste-dil
Virmedi kat‹â cevâb aña tayandı hançerüñ (Bâkî; G.258/5)

Şâirlerin yaşadığı dönemde Galata, meyhaneleri ile bilinir. İstanbul ve Galata arasında deniz vardır. Bu coğrafi unsur, şaraba getirilen yasakla ilişkilendirilerek

sultânın kahır kılıcının meyhane yolunu kesmesi, İstanbul ve Galata'nın arasının su gibi kesilmesi gerçeği ile izah edilmiştir:

Reh-i mey-hâneyi kat‹ itdi tîg-i kahrı sultânuñ
Su gibi arasın kesdi Sıtanbûl u Kalâtânuñ (Bâkî; G.279/1)

Aşağıdaki beyitte divane gönüllerin avare dolaşması su ile ilişkilendirilmiştir. Su da başıboş dolaşır, nerede yol bulursa oraya doğru akar:

Su gibi zencirler tutmaz dil-i dîvâneyi
Hâsılı âvâralık vakti bahâr eyyâmıdur (Bâkî; G.123/4)

Su ile ilgili kelimelerden "zülâl", her iki şâirde de genellikle sevgiliye ait güzellik unsurlarından özellikle dudak ile ilişkilendirilmiştir. Ayrıca, "zülâl-i visâl, zülâl-i şevk" gibi tamlamalarla kullanılmıştır:

'Ayn-i 'Âlî ol iki nergis-i câdûña fidâ
Yâ zülâl-i lebüñe yâ ruh-ı nîküña fidâ (Bâkî; G.16/1)

Ten hâk-i rehde dîde zülâl-i visâlde
Cân âteş-i fırâkda hatır hevâdadur (Bâkî; G.87/2)

Nakş-ı hadd-i lâle-reng ol 'ârız-ı pâkîzede
Berg-i güldür güyiyâ âb-ı zülâl üstindedür (Bâkî; G.124/4)

Şifâ-yi vasl kadrin hecr ile bîmâr olandan sor
Zülâl-i şevk zevkin teşne-i didâr olandan sor (Fuzûlî; G.84/1)

Bakâ-yi rûhumu bildim zülâl-i lâ'li nâbıñdan
Hayâtımdır dedim bağrıma basdım kana benzettim (Fuzûlî; G.198/2)

Deniz, Deryâ, Bahr, Ummân, Mevc, Lücce

Şâirlerin deniz ile ilgili kullandıkları kelimeler ve bunların kullanım oranları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 127

Deniz

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Bahr	43	52	0,08	0,11
Deniz	2	2	0,00	0,00
Deryâ	41	50	0,08	0,10
Emvâc	3	5	0,01	0,01
Lücce		3	0,00	0,01
Mevc	22	11	0,04	0,02

Umman	2	13	0,00	0,03
Toplam	113	136	0,21	0,27

Tabloda yer alan toplam kısmında görüldüğü üzere şâirlerin “deniz” ile ilgili unsurları kullanımı Bâkî’de % 0,27 ile Fuzûlî’ye göre biraz daha fazladır. Her iki şâirin, ilgili kelimelerden en fazla “bahr” ve “deryâ”yı zikrettikleri görülür.

Fuzûlî’nin Divanı’nda deniz büyüklük ve genişlik gibi özellikleriyle konu edilir. Âşığın gözyaşları çokluğundan dolayı denizdir, sevgilinin attığı oklarla âşığın bağrı kan denizi gibidir. Âşığın gönlü de bahr’dir. Aşk, gam, dert, kerâmet, rahmet genişliği ve sonsuzluğu ile denize benzetilmiştir. Mecnûn, deryâ-yi cünûna gark olmuştur. Rengi laciverttir. Şâir, şiirlerinde bahr ve deryâ ile ilgili; “bahr-i rahmet, bahr-i kerâmet, bahr-i nil-gün, bahr dürr-i şâh-vâr, bahr-i aşka, âşığın gözyaşları, bahr-i derdim, eşk bahrine, bahr-i ma'rifet, bahr-i rahmete, bahr-i gam, deryâ-dil, zerk deryâsı, deryâ-yi hûn, deryâ-yi cünûn” gibi terkipler kullanmıştır. Ayrıca bahr, içinden inci çıkarılması ilgisiyle de ele alınmıştır.

Bâkî’de deniz, genişliği, sonsuzluğu ilgisiyle gam, eşk, dert, belâ, kerem, hakikat ve aşk’a benzetilmiştir. Denizden inci çıkarılması ilgisi de ele alınmış, ayrıca birkaç yerde nazm da bahr olarak nitelendirilmiştir. Şâirin deniz kelimesi ile ilgili; bahr-i nazm, bahr-i ’Aden , bahr-i fazilet, bahr-i eş’âr, bahr-i eltâf-ı keremdür, bahr-i belâ, bahr-i ’aşk, bahr-i hakîkat , bahr-i nîl-gûn, bahr-i gam, bahr-i kâmil, deryâ-yı’ilm terkipleri vardır.

Aşağıdaki beyitte Fuzûlî, âşık olarak kendini Mecnun’dan üstün tutmuş ve bunu, onun sahile ulaşmak istediğini kendinin ise denizin içinde olduğunu belirterek açıklamıştır. Aşk, verdiği gam ve dert ile deniz gibidir:

Beyâban-gerd Mecnun'dan gam ü derdim su'âl etmeñ
Ne bilsin bahr hâlin ol ki menzil-gâhı sâhildir (Fuzûlî; G.100/2)

Bâkî, aşkı deniz olarak tanımlarken sevgilinin çene çukurunu da bu denizdeki girdaba benzetmektedir:

Bahr-i ᶜaşk içre şinâver geçinenler ne bilür
Düşmese çâh-ı zenahdânuña gird-âb nedür (Bâkî; G.172/4)

Gözyaşlarının, çokluğu ilgisiyle deniz’e benzetilmesi her iki şâirde sık görülen kullanımlardandır. Âşık, döktüğü gözyaşları ile ummana dönmüştür, akan

gözyaşı o kadar çoktur ki âlemi gark etmektedir:

Göreyim çok yaşasın dîde ki merdümlük edip
Gam hücûmunda beni eşk ile ummân etti (Fuzûlî; G.282/6)

Yaşumuz deryâlara döndürdi cevr-i rüzgâr
Hâliyâ ey mâh-rû bahr-i belâya mâlikiz (Bâkî; G.191/4)

Gözlerüm yaşı fena virdi dile ey Bâkî
‘Âlemi gark ider ol bahr-i firâvân dirler (Bâkî; G.144/6)

Deniz, sevgilinin inciye benzeyen dişinin sözünü duymak için sürekli sahile kulak tutmaktadır:

Dür tek dişiñ sözünü her dem işitmek ister
Bahrıñ müdâm anuñ'çin sâhildedir kulağı (Fuzûlî; G.261/4)

Denizin dinlemek ve duymakla ilişkilendirilmesine dair kullanım Bâkî’de, aşağıdaki gibi ele alınmıştır:

Keştîde bâd-bân u su içre sadef degül
Emvâc-ı bahr-i eşküme derya kulak çeker (Bâkî; G.153/6)

Denizin sürekli inci çıkarması, onları beğenmemesindendir, çünkü o sevgilinin dişi gibi bir inci bulmaya gayret etmektedir:

Ne güher bulsa beğenmez bırakır yazıya deryâ
Gâlibâ kim aña maksûd dişiñ kimi güherdir (Fuzûlî; G.106/3)

Âşığın gönlü deryâdır, sevgili âşığın sinesini yarınca orada âşığın hevâ yani aşkla dalgalanan gönlünü görecektir:

Sînemi çâk eyle gör dil ıztırâbın aşktan
Revzen aç her dem hevâdan mevc uran deryâya bah (Fuzûlî; G.58/5)

Hz. Musâ’nın asası ile Kızıldeniz’i ikiye ayırması olayına telmih vardır:

İki gözden revân etmiş sirişkim kâmetiñ şevki
Asâ-yi mu'cizi gör kim iki bölmüş bu deryâyı (Fuzûlî; G.278/2)

Bâkî deniz kelimesini birçok yerde zevrak, fülk, keşt, gavvâs, sefîne ile tenasüb halinde kullanmıştır. Aşağıdaki beyitte şâir, gam denizinden geçmek için

mey gibi bir gemi gerektiğini söyleyerek şarabı, âşıkların düşündüğü gam denizinden geçmeyi sağlayacak kayığa benzetmektedir:

Geçmege bahr-i gamdan ey sâkî
Zevrâk-ı mey gibi sefîne gerek (Bâkî; G.282/2)

Sevgilinin yüzü güzellik denizidir ve âşıkların gönül kayığı bu denizin girdabına düşer, oradan kurtulamaz:

Düşer fülk-i dil-i ehl-i mahabbet aña kurtılmaz
Cemâli bahrinüñ gird-âba dönmişdür miyânında (Bâkî; G.448/4)

Aşağıda şâir âşığın iki gözünü şekil ilgisiyle denizi gösteren kayığa benzetmiştir:

Âşıkuñ düşmeni çok bahre dönüpdür yaşı
İki zevrakdur iki dîdesi deryâ gözedür (Bâkî; G.67/6)

Aşağıdaki beyitlerde deniz ile ilgili tasavvufî kullanım söz konusudur. Şâir, fenâ ırmağını halk birer ikişer geçerken bela denizini tecerrüt ehlinin yüzerek geçtiğini belirtir. Yine hakikat denizinde esas olan gönüldür:

Cûy-ı fenâyı halk birer ikişer geçer
Bahr-i belâdan ehl-i tecerrüd yüzer geçer (Bâkî; G.134/1)

Dildür ol bahr-i hakîkatden vücûdun mülkine
Şol derûnuñ ‹âleminde mevc uran deryâya bak (Bâkî; G.239/2)

Bâkî’nin deniz’in kullanımındaki diğer anlam alanlarını gösteren beyitler de aşağıda görülmektedir:

O dürri vasf iderin karşu bahr-i nazmumda
Sözüm güherlerine ser-fürû ider gavvâs (Bâkî; G.220/4)

Miyân-ı âb u âteş oldı cây-ı keştî-i sahbâ
Baturdı rüzgâr âyîn-i ‹ayşın bezm-i rindânuñ (Bâkî; G.279/2)

Şâirler deniz ile birlikte dalga’yı da zikrederler. Mevc, genellikle gözyaşı ile terkipli kullanılmıştır ve gözyaşları dalgaya teşbih edilmiştir. Ayrıca şekil yönünden de kaşa benzetilmiştir:

Her gözüm pür mevc bir deryâdır ol deryâ üze
Her kaşımdır mevcden bir ser-nigûn olmuş gemi (Fuzûlî; G.285/2)

Jâle, Şebnem, Katre

Çiğ tanesi anlamına gelen jâle ve şebnem, sabaha karşı bitki ve çiçeklerin üzerinde oluşan su damlalarıdır. Çiğ, güneş doğunca da buharlaşmaktadır. Şâirlerin çiğ tanesi ve damla anlamına gelen katre ile ilgili kullandıkları kelimeler ve bunların oranları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 128

Çiy'i Karşılayan Kelimeler

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Jâle	3	34	0,01	0,07
Katerât		2	0,00	0,00
Katre	43	27	0,08	0,05
Şebnem	20	21	0,04	0,04
Toplam	66	84	0,12	0,17

Toplam kısmında görüldüğü üzere şâirlerden Bâkî, ilgili kelimeleri % 0,17 ile Fuzûlî'den daha sık tekrarlanmıştır.

Kullanım oranlarında Fuzûlî'nin jâle'yi sadece 3 yerde tekrarlamasına karşın Bâkî'nin 34 yerde kullanması şâirin kelimeye yüklediği çağrışım alanının geniş olduğunun göstergesidir. Fuzûlî ise jâle ile aynı anlama gelen şebnem kelimesini şiirlerinde tercih etmiştir.

Bâkî'de, Fuzûlî'ye oranla sık kullanılan jâle; gül, nergis, sümbül ile birlikte kullanılır. Şâir, çiğ taneleri ile ilgili çeşitli hayaller kurgulamıştır. Jâle gözyaşıdır; sevgili güzellik bağının goncasıdır ve gül üzerine düşen jâle ise ağlamış suretli gibidir. Nergisin üzerindeki çiğ taneleri ve yapraklar dirhem ve dinâr'a teşbih edilmiştir. Gülü sulayan bülbülün gözyaşlarıdır. Gönül güzellik gülüne düşen jâle'dir.

Şâirin aşağıda verilen beytinde, sevgilinin sümbüle benzeyen saçının kıvrımlarındaki ter taneleri, sümbülün üzerindeki çiğ tanelerine benzetilmiştir:

Dâne dâne ol ‹araklar turra-i pür-tâbda
Katre katre jâlelerdür sünbül-i sîr-âbda (Bâkî; G. 442/1)

Aşağıdaki beyitte sevgilinin ağzı gonca, dişleri ise parlaklığı ilgisiyle gonca içindeki jâleye benzetilmiştir:

Agzuñ içre diş midür ya gonca içre jâle mi
Kevkeb-i dürrî midür ya lü'lû-yı lâlâ mıdur (Bâkî; G. 120/4)

Sevgilinin üzerindeki gül renkli hırka lâleye, sevgilinin latif cismi de bu kırmızı lâledeki jâleye teşbih edilmiştir:

Gül-gûn kabâsı ol sanemüñ sanki lâledür
Cism-i latîfi lâle-i hamrâda jâledür (Bâkî; G. 84/1)

Bâkî, aşağıdaki beyitte sevgilinin kulağını güle, kulaktaki küpeyi de gül üzerindeki jâleye benzetmiştir:

Miyânuñ rişte-i cân mı gümiş âyîne mi sîneñ
Bünâgûşuñla mengûşuñ gül ile jâledür gûyâ (Bâkî; G. 6/4)

Fuzûlî'nin jâle ve şebnem ile ilgili kullanım alanı Bâkî ile kıyaslandığında oldukça sınırlıdır. Şâir şebnem'i, goncaların üzerine düşerek onları süslemesi, parlaklığı, şekli gibi ilgilerle birlikte inci ve nokta ile olan benzerliği içinde ele alınmıştır. Bunların dışında genellikle gözyaşının benzetileni durumundadır:

Gözde gezer çizginip katre-i eşkim müdâm
Katre-i eşkim kimi çerhde seyyâre yoh (Fuzûlî; G.60/5)

Çâk göñlüm yaresinde yaraşır peykânıñ
Ikd-i şeb-nem hoş olur gonce-i handân içre (Fuzûlî; G.254/5)

4.16.2. Toprak

Fuzûlî ve Bâkî divanlarında yer alan toprak ve toprağı ifade eden kelimeler ve bunların kullanım oranları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 129

Toprak

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Berr	3	2	0,01	0,00
Gil		5	0,00	0,01
Gubâr	34	25	0,06	0,05
Hâk	107	127	0,20	0,26
Toprak	39	10	0,07	0,02
Türâb	2	1	0,00	0,00
Toplam	185	170	0,34	0,34

Tabloda yer alan toplam kısmına bakıldığında Fuzûlî ve Bâkî'nin toprağa dair unsurları eşit oranda tekrarladığı görülür. Her iki şâir de ilgili kelimelerden en fazla "hâk"i kullanmıştır.

Fuzûlî ve Bâkî'de toprak, genellikle sevgili veya övülenin ayağının toprağını ifade etmektedir. Âşık, sevgilinin kapısında ve yolunda onun ayağının toprağı olmak istemektedir.

Toprakla ilgili Fuzûlî'nin şiirlerinde sık işlenen unsurlardan biri, gözyaşının sevgilinin yoluna dökülmesidir. Sevgilinin sokağının toprağında âşığın gözyaşları sel olup akmaktadır. Âşık o kadar ince ve zayıftır ki sevgilinin kapısının toprağında çöp olmaya razıdır. Yine âşık, sevgilinin yolunun toprağına tek varlığı olan can nakdini vermeye hazırdır.

Sürme, göz için ilaçtır ve göze sürme çekildiğinde göz sulanır. Fuzûlî'de âşık, sevgilinin ayağının toprağını gözüne sürme olarak çekmektedir:

Tûtiyâ-yi hâk-i pâyiñ feyzine yol bulmasam
Nûr-i çeşmim ayb kılma kör olur derler garîb (Fuzûlî;G.35/3)

Bâkî'de sevgilinin ayağının toprağının sürme ile ilişkilendirilmesine daha sık rastlanmaktadır. Şâir, sevgilinin ayağının toprağının göze sürmeden daha iyi geldiğini, ayrıca sevgilinin ayağının toprağının göze parlaklık verdiğini ve sevgilinin yolunun tozunun can aynasına cila olduğunu belirtir:

Hâk-i pâyüñle olur çeşm-i cihân-bîn rûşen
Gerd-i râhuñla bulur âyîne-i can saykal (Bâkî; Kıt'a 1 /4)

Tûtiyânuñ minnetin kehhâl kahrın çekmeden
Hâk-i pâyüñ dîde-i hûn-bâre gâyet hôş gelür (Bâkî;G. 56/2)

Şâir sevgilinin sokağının toprağında gezmeyi yedi ülke keşfetmekten daha güzel bulmaktadır:

Dâğ-i aşkıñ derdi zevk-i saltanat tek dil-pezîr
Hâk-i kûyuñ seyri feth-i heft kişver tek lezîz (Fuzûlî;G.65/4)

Âşık, sevgilinin ayağının toprağına ona layık bir gözyaşı incisi dökmek istemekte ve bu nedenle damla damla yuvarlanan gözyaşlarını tek tek gözden geçirmektedir. "Gözden geçirmek" deyimi hem kontrol etmek anlamında kullanılmış hem de gözyaşının gözden geçerek ortaya çıkması anlamı kastedilmiştir:

Nisâr-i hâk-i pâyıñ lâyıkı bir gevher isterdim
Kamu gözden geçirdim katre katre eşk-i gâltanı (Fuzûlî;G.266/6)

Fuzûlî'de sık sık ele alınan "sevgilinin yoluna gözyaşı dökme" kullanımına Bâkî'de çok fazla rastlanmaz. Bâkî'nin birkaç yerde değindiği bu ifadelerden birinde âşık, gümüşe benzeyen gözyaşlarını cevher elde etmek için sevgilinin ayağının toprağına dökerek harç etmektedir:

Sîm-i sirişki harc iderin hâk-i pâyüñe
İksîr-î ‹aşk tâlibiyin cevher isterin (Bâkî;G. 386/4)

Âşık, gözyaşları ile sevgilinin sokağını yıkamak istemektedir. Yine âşık, sevgilinin ayağının altında kalmak için onun sokağının toprağında gölgedir:

Gözüm ü yüzüm arasında müjem sedd oldu
Ki gözümden su çıkıp yumaya hâk-i derini (Fuzûlî;G.295/2)

Sâye veş çoktan Fuzûlî hak-i kûyuñ yasdanır
Ol ümîd ile ki bir gün ola pâ-maliñ seniñ (Fuzûlî;G.168/7)

Her iki şâir de sevgilinin kapısının toprağını secde olarak görmektedir, yine sevgilinin eşiğinin toprağı âşık için âb-ı hayattır:

Secde-gâh itsün cihâna hâk-i der-gâhuñ o kim
Âsitânuñ kıble-i ikbâl-i şâhân eyledi (Bâkî;K. 7/31)

Gubâr-i secde-i râhıñ hat-i levh-i cebînimdir
Sücûd-i der-gâhıñ ser-mâye-i dünyâ vü dînimdir (Fuzûlî;G.102/1)

İşigüñ hâkine ser-çeşme-i hayvân dirler
Kapuña matla'-ı hûrşîd-i dırahşân dirler (Bâkî; G.144/1)

Toprak en aşağıda bulunduğundan "mezellet" ile ele alınmıştır.

Rûh-ı pâk ol yirüñ eflâk ola mânend-i Mesîh
Kalmaga hâk-i mezelletde bu tendür bâ'is (Bâkî;G. 26/4)

Şâir, içkinin son yudumu olan cür'a'nın toprağa dökülme özelliğini dile getirmiştir. Sevgilinin dudağı hayat vermektedir, ayrıca rengi ilgisiyle dudak kadehtir ve bu kadehten bir yudum verilse topraktaki yüz yıllık ölüler can bulur:

Bulsa câm-ı la'l-i cân-bahş-ı lebüñden cür'a hâk
Hâk içinde mürde-i sad-sâle cisme cân gelür (Bâkî;K. 6/7)

Toz anlamına gelen “gubâr”ın anlam alanı toprak’ta olduğu gibi sevgilinin ayağının tozu olarak geçer. Ayrıca sevgilinin güzellik unsurlarından “hat” da gubâr ile ilişkilendirilir. Bazen de âşığın kendisi gubâr’dır . Şâirlerin “gubâr” ile ilgili kullanımları şunlardır:

Pâ-bûsuñ özler oldı görelden izün tozın
Bâkî ‹aceb hayâle döşendi gubâr ile (Bâkî;G. 416/6)

Sabâ hâk-i rehin bûs itdi mugber oldun ey ‹âşık
Gubâr-ı hatt-ı müşgîni belürsin göresin tozı (Bâkî;G. 530/7)

Hâk-i ser-i kûyuñda gubâr etti beni
Ser-geşte vü hâr u hâk-sâr etti beni (Fuzûlî;Rubâîyyat 71/2)

4.16.3. Ateş

Dört unsurdan biri olan ateş ve ateşle ilgili kelimeler ve bunların kullanım alanları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 130

Ateş

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Ahker	2	3	0,00	0,01
Alev		3	0,00	0,01
Âteş	55	36	0,10	0,07
Azer	1		0,00	0,00
Nâr	11	28	0,02	0,06
Od	65	24	0,12	0,05
Şirâr/şerer/ şirâr	5	18	0,01	0,04
Şihâb		7	0,00	0,01
Şu’le	20	27	0,04	0,05
Toplam	159	146	0,29	0,30

Tabloda yer alan toplam kısmına bakıldığında Fuzûlî ve Bâkî’nin ateş ile ilgili unsurları eşit denebilecek oranlarda kullandığı görülür. Yine her iki şâirde ateşe dair unsurlardan en fazla “ateş”, “od” ve “nâr” tekrarlanmıştır.

Şâirlerin her ikisinde de yakıcılığı, parlaklığı ve rengi itibariyle ele alınan “ateş”, âşığın içinde bulunduğu durumu ifade etmede kullanılmıştır. Gam, dert, aşk, âh, reşk, dil, ayrılık gibi soyut kavramlar yakıcılığı özelliğiyle ateşle ilişkilendirilmiştir. Sevgili kırmızı elbisesi ile ateş’e benzetilir.

Ateş, mum, şem, dumanla birlikte de ele alınmıştır. Ayrıca pervane ile âşık, pervanenin kendini ateşe atıp yok etmesi özelliğiyle benzerlik içinde verilir. Gül ve gül bahçesi kırmızı rengi ile ateşle alakalandırılır.

Cevr oduyla yanan âşık, kendini tutuşmuş bir ateşe benzetmektedir. Ayrılık yakıcı bir ateştir:

Cevr odu yaktı beni yanımda durma ey göñül
Bir tutuşmuş âteşim kurb ü civârımdan sakın (Fuzûlî; G.223/3)

Bu cism-i zerd ü zâr u nizâr ile nice bir
Yanam fırâkuñ âteşine nitekim sipend (Bâkî; G.34/3)

Su, ateşi söndürmesi özelliği ile bilinir; aşk, ateştir hem de öyle bir ateş ki ıslak veya kuru düştüğü her yeri yakar ve âşığın gözyaşı suyu bu ateşi söndüremez:

Demen gözyaşı ile def’ olur aşk âteşi tenden
Bu od her yere düşse fark kılmaz kurusun yaşın (Fuzûlî; G.225/3)

Sevgilinin yanağı, rengi ve yakıcılığı ilgisiyle ateşe benzetilir. Ateşle birlikte âşığın âh’ının dumanı da birlikte kullanılmıştır:

Dûd-i âhımdan kararmış zâr ü ser-gerdan tenim
Âteşin ruhsâr üzre müşgin hilâliñ sadkası (Fuzûlî; G.274/2)

Ruhuñ âteş hat u hâlüñ bahûr-ı misk ü ‘anberdür
Ham-ı zülf-i siyâhuñ halka halka dûd-ı micmerdür (Bâkî; G.50/1)

Âşığın kendini aşk ateşiyle yakması ile mumun kendini ateşe vermesi arasında benzerlik kurulmuştur:

Oda yaktım şem' veş cânım bakıp ruhsârıña
Çerhe çektim dûd-i dil serv-i hırâmânıñ görüp (Fuzûlî; G.37/2)

Baharın gelmesiyle gül bahçesindeki güller açar, şâir bu durumu “nev-baharın gül bahçesine âteş urması” şeklinde açıklar:

Dâg-ı derûn-ı sîne nice tâzelenmesün
Gül hırmenine âteş uran nev-bahârı gör (Bâkî; G.122/6)

Ateş, rengi ilgisiyle şarapla ilişkilendirilmitir:

Zer gibi kalbi sâf olan gelsün
Âteş-i meyde imtihân idelüm (Bâkî; G.328/5)

4.16.4. Hava

Şâirlerin hava ile ilgili zikrettikleri kelimeler ve bunların kullanım oranları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 131

Hava

Hava	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Bâd	26	61	0,05	0,12
Nesîm	17	41	0,03	0,08
Rüzgâr	2	14	0,00	0,03
Sabâ	74	34	0,14	0,07
Sam	1		0,00	0,00
Sarsar	2	10	0,00	0,02
Yel/yil	21		0,04	0,00
Toplam	143	160	0,26	0,32

Tabloda yer alan toplam kısmında görüldüğü üzere Fuzûlî ve Bâkî hava ile ilgili unsurları eşit denecek miktarlarda kullanmışlardır. İlgili unsurlardan en sık tekrarlananlar Bâkî’de sırasıyla; “bâd” % 0,12, “nesîm” % 0,08 ve % 0,07 ile “sabâ” kelimeleridir. Fuzûlî’de en sık tekrarlanan kelime % 0,14 ile “sabâ”dır.

Sık kullanılan kelimelerden rüzgar anlamına gelen bâd, genellikle mevsim ve zaman ifadeleri ile “bâd-ı bahâr, bâd-ı seher, bâd-ı sabâ, bâd-ı hazân” şeklinde terkipli kullanılmıştır.

Bâkî, hazan rüzgârının sararan yaprakları dökmesi ile gül bahçesinin altın dükkanına döndüğünü ifade etmiştir.

Gül-şene altun varaklar zeyn idüp bâd-ı hazân
Güyiyâ zer-kûblar dükkânı oldı gül-sitân (Bâkî; K.22/1)

Şâir, hazan rüzgarını bahtın olumsuzluğuna benzetmiş ve “Saltanat tacını giyen âlemde mağrur olmasın, hazan rüzgarı nice sultânın külahını başından almıştır.” şeklinde kullanmıştır:

Saltanat tâcın geyen ᶜâlemde magrûr olmasun
Nice sultân börkin almışdur begüm bâd-ı hazân (Bâkî; K.22/9)

Hafif esen rüzgar nesîm, sevgilinin zülfünün kokusunu getirir:

Haber-i bûy-ı zülfüñ alınca
Ne hevâlarda yeldi bâd-ı nesîm (Bâkî; G.343/3)

Mu'anber sünbülüñden almadan bû olmadım rüsvâ
Bu rüsvâlık baña senden değil bâd-i sabâdandır (Fuzûlî; G.88/4)

Kuzey-doğudan hafif esen sabâ rüzârı, sevgilinin ayağının tozunu ve sevgilinin saçının kokusunu getirir. Sabâ, gül bahçesini yağmalar ve aşığa sevgiliden haber getirir:

Hâk-i rehüñ sabâ yili [c]âşıka armagan ider
Hak bu ki ayagun tozı tuhfe-i rûzgârdur (Bâkî; G.88/4)

Tekellefsüz gelür bâd-ı sabâ târâc ider bir gün
Çemen bezminde gûyâ süfre-i gül h[v]ân-ı yağmâdur (Bâkî; G.127/3)

Nâfe-i müşgîn-i zülfinden haber sor Çine var
Ey sabâ geşt ü güzâr it kâ‹inâtı turma yil (Bâkî; G.310/4)

Sabâ rüzgarı sevgilinin kokusunu, onun haberini ve ayağının tozunu getirmesiyle aşığa şifa getirmiş olmaktadır. Aşağıdaki beyitte şâir, ayrılık hastası olan âşık, tenine sıhhat için her an sabâdan haber beklemektedir:

Hecr bimârı tenim bâd-i sabâdan dem-be-dem
Sıhhat için sıhhat-i ahbârın eyler ârzû (Fuzûlî; G.240/5)

Şâir yalnızlığını kapımı sadece sabâ rüzgarı açıyor, şeklinde ifade etmiştir:

Ne yanar kimse baña âteş-i dilden özge
Ne açar kimse kapım bâd-i sabâdan gayrı (Fuzûlî; G.273/5)

4.17. Bitkiler

4.17.1.Ağaçlar

Fuzûlî ve Bâkî’nin kullandığı ağaç ve ağaç çeşitlerini karşılayan kavramlar ile bunların kullanım oranları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 132

Ağaçlar

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
‘Ar'ar	1	6	0,00	0,01

Abanûsî	2	1	0,00	0,00
Agaç	6	1	0,01	0,00
Bid		3	0,00	0,01
Çenâr	2	8	0,00	0,02
Diraht	4	4	0,01	0,01
Ergavân	4	19	0,01	0,04
Eşcâr	9	15	0,02	0,01
Fidan		1	0,00	0,00
Gül-bün	22	2	0,04	0,00
Nahl	13	20	0,02	0,04
Nârven	1	2	0,00	0,00
Serv	87	108	0,16	0,22
Sidre		6	0,00	0,01
Şimşâd	16	17	0,03	0,03
Toplam	167	202	0,31	0,41

Ağaç çeşitleri ile ilgili yukarıda verilen tablonun toplam kısmına bakıldığında Bâkî % 41 ile ilgili kelimeleri Fuzûlî'den (% 0,31) daha fazla tekrarladığı görülür.

Serv, Şimşad

Bâkî'de % 0,22 ile daha fazla olmak üzere her iki şâir de en fazla "serv"i tekrarlamıştır. Şimşâd, her iki şâirde de % 0,03 oranıyla eşit kullanılmıştır.

Ağaç türlerinden serv ve şimşâd, uzunluğu ilgisiyle sevgilinin boyu veya sevgilinin benzetileni olarak kullanılır. Hatta sevgili için sadece "serv" kelimesinin sarfedilmesi divan şiiri geleneğinde olduğu gibi söz konusu şâirlerde de oldukça yaygındır. Aşağıda verilen şiirlerde bu kullanım açıkça görülmektedir:

Suda aks-i serv sanmañ kim koparıp bâğ-bân
Suya salmış servini serv-i hırâmânım görüp (Fuzûlî; G.36/6)

Bâğ-bân şimşâd ü nesrinin baña arz etme kim
Ol kad ü ruhsârdır şimşâd ü nesrînim benim (Fuzûlî; G.206/2)

Feryâduma ol kâmeti şimşâd yitişmez
Beñzer ki anuñ gûşına feryâd yitişmez (Bâkî; G.201/1)

Erguvân, Gül-bün

Kelimelerden Fuzûlî'nin, serv'den sonra en sık kullandığı kelime gül kökü anlamındaki "gül-bün"dür. Gül-bün, Fuzûlî'de 22, Bâkî'de ise sadece 2 yerde zikredilmiştir.

Bâkî'nin serv'den sonra en sık kullandığı ağaç türü ise "erguvân"dır. Bâkî'de % 0,04 ile "ergavân", ikinci en sık tekrarlanan ağaç türü iken bu oranın Fuzûlî'de %

0,01 olması zikredilen ağaç çeşidinin şâirlerin yaşadıkları coğrafyalara göre değiştiğini göstermektedir. Çünkü erguvân, Akdeniz iklimine özgü bir bitki olması ile İstanbul'da yetişen bir türdür.

Âşık kendini gül ağacına benzetmiş, kanının gül gül döküldüğünü ve kendinin ayrılık gülbünü olduğunu belirtmiştir:

Vaslından ayrı n'ola kanım dökülse gül gül
Ben gül-bün-i firâkım bu fasldır bahârım (Fuzûlî; G.192/4)

Fuzûlî aşağıdaki beytinde de sâkîyi, elinde kırmızı şarap dolu kadehleri dağıtması ilgisiyle kırmızı güller açan gül fidanına benzetmiştir:

Câm dut sakî ki gül-bünler gül izhâr ettiler
Sen dahi bir gülbün-i ra'nâsın et izhâr gül (Fuzûlî; K.9/2)

Allah'ın Cebrâil'i elçi gönderip Meryem'e bir erkek çocuk dünyaya getireceğini söylemesinden sonra Meryem, Hz. İsâ'ya hamile kalır. Aşağıdaki beyitte de bu olaya telmihte bulunularak rüzgardan sonra gülbünlerin goncaya hamile kaldığı belirtilir. Şâir gülbünü Meryem'e, gonca'yı Hz. İsâ'ya, rüzgârı da Cebrâil'e benzetmiştir:

Baddan goncelere hamile oldu gül-bün
Öyle kim Îsî'ye Cibrîl deminden Meryem (Fuzûlî; K.24/5)

Bâkî'de 2 yerde zikredilen gülbün'ü şâir, ömür ile ilişkilendirmiş. Bir sonraki beyitte de şekil ilgisiyle sevgilinin parmağı gül-büne benzetilmiştir:

Aldanurdum gül-bün-i ^{c}ömrüñ yüze güldügine
^{c}Ahdine tursa zamâne dönmese devrân eger (Bâkî; G.13/3)

Dür-i sîr-âb ile gör gül-bün-i engüştinde
Jâle düşmiş gül-i nesrîne ne beñzer hâtem (Bâkî; K.19/24)

4.17.2. Çiçekler

Fuzûlî ve Bâkî divanlarında geçen çiçek isimleri ve kullanım oranları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 133

Çiçekler

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Benefşe	7	10	0,01	0,02
Çiçek	2		0,00	0,00
Ezhâr	7	5	0,01	0,01
Gonca	61	86	0,11	0,17
Gül	264	292	0,49	0,59
Gülnâr	1	4	0,00	0,01
Karanfül	1	8	0,00	0,02
Lâle	23	61	0,04	0,12
Nergis	26	42	0,05	0,08
Nesrîn	5	7	0,01	0,01
Nesteren	3		0,01	0,00
Nilüfer	2	3	0,00	0,01
Reyhân	14	8	0,03	0,02
Sadberg	1		0,00	0,00
Sanevber	1	14	0,00	0,03
Semen	7	11	0,01	0,02
Sûsen	5	9	0,01	0,02
Sünbül	24	90	0,04	0,18
Şakâyik	2	2	0,00	0,00
Şebbûy		2	0,00	0,00
Şükûfe	0,03	0,01	0,03	0,01
Verd		6	0,00	0,01
Yâsemen	6	10	0,01	0,02
Za‹ferân		4	0,00	0,01
Zanbak/zambak	1	5	0,00	0,01
Toplam	481	688	0,89	1,39

Tablonun toplam satırına bakıldığında Bâkî, 688 toplamı ve % 1,39 oranıyla çiçek isimlerini Fuzûlî’den (481 toplam sayısı ile % 0,89) daha fazla tekrarlamıştır.

Kelimelere ayrı ayrı bakıldığında tüm çiçek adlarını Bâkî, Fuzûlî’ye kıyasla daha fazla kullanmıştır. Bununla birlikte her iki şâirin de en fazla zikrettiği çiçek, “gül” ve gülün henüz açmamış hali olan “gonca”dır. İkinci sırada gelen “sümbül”, Bâkî’de % 0,18, Fuzûlî’de % 0,04; “lâle”, Bâkî’de % 0,12, Fuzûlî’de % 0,04 oranlarındadır. “Nergis” çiçeği de sık tekrarlananlardandır.

Çiçekler rengi, şekli, parlaklığı, zerafeti, kokusu ilgisiyle her zaman güzelliği anlatmada bir araç olmuştur. Çiçeğin şiirlere yansıması da hep bu özellikleri iledir. Tabloda yer alan çiçeklerin kullanım oranlarına göre Bâkî’nin daha fazla zikrettiği çiçekler, çeşit çeşit olan renkleri dikkate alındığında şâirin renkli dünyasının tezahürüdür, denilebilir.

Çiçekler bağ, bahçe, bostan, çimen, ağaç ve fidan unsurları ile birlikte kullanılırlar. Tüm çiçek adları genellikle sevgili ve ona ait unsurların benzetileni olarak ele alınır. Gül, çiçekler içinde en kayda değer olması nedeniyle çiçeklerin sultânı hükmündedir.

Çiçek, baharın gelmesi ile bağ ve bahçeleri süslemesi, yeni gelinlerin süs unsuru olması, ağaçların çiçeklenmesi gibi özellikleri ile ele alınır. Meyve ağaçlarının çiçeklerini döktükten sonra meyve vermesi de bahsedilen özelliklerdendir:

Tükenmeyince kevâkib güneş tulû etmez
Dökülmeyince şikûfe nihal ber vermez (Fuzûlî; Mk. 14/3)

Nat[c]-ı zemîne at salıcak fâris-i bahâr
Düşdi şükûfeler hep öñine piyâde-vâr (Bâkî; 180/1)

Tâvûs-vâr cilveler itmekde bâğda
Gûyâ ki nev-[c]arûsa dönüpdür şükûfe-zâr (Bâkî; 180/3)

Gül

Gül, gülşen, gülistân, gülzâr, bağ ve bahçelerde yetişmesi ilgisiyle ele alınırken farklı hayaller içerisinde sunulmuştur.

Rengi itibariyle en fazla söz konusu edilen kırmızı gül sevgilinin yanağının benzetilenidir. Her iki şâirde de gül, renk itibariyle âteşle ilişkilendirilmiş, baharın gelip güllerin açılması "bağa ateş düştü" ifadesiyle dile getirilmiş, bunun yanında bâd'ın gülbahçesini ateşe vurması, sevgilinin yanağının ateş olması gibi ilgilerle de ele alınmıştır. Sevgili ile ilgili benzetmelerde "gül-i ra'nâ, gül-i tâze, şâh-ı gül" gibi ifadelere yer verilir. "Gül-i murâd" tamlaması ile de murâd, açılması yani gerçekleşmesi istenilen gül'dür. Gül, başa giyilen sarığa süs olarak takılması konusuyla da ele alınmıştır. Ayrıca rengi ilgisiyle şarapla ilişkilendirilmesi, kulağın şekil ilgisiyle güle benzetilmesi ve bülbül-gül mazmunları gülle ilgili değinilen diğer özelliklerdir.

Bülbül, güle olan sevdası ve gülbahçelerinde bulunması ile bilinir. Şâir, "Bülbüle seslenerek gülbahçesinde böyle pervasız dolaşma, gül, seni katletmek için eteğinin altına dikenden bir hançer gizlemiştir." diyerek gülün sap kısmında olan dikenini vurgulamış ve onu hançere benzetmiştir:

Hazer kıl gezme çok pervâsız ey bülbül ki katliñ’çün
Dikenden dâmeni altında kılmış gül nihan hançer (Fuzûlî; K.4/2)

Gül’ün dikenli olması özelliği sevgili ile ilşkilendirilirken sevgili gül’e, gamze okları da onun dikenine benzetilir:

Sîne-i çâkimden eksik etme tîr-i gamzeñi
Ey gül-i ra'na bilirsin kim gül olmaz hârsız (Fuzûlî; G.118/2)

Sevgilinin yanağı gül’dür ve âşığın yaka yırtması sinesini parçalaması hep bu gül yüzlü sevgili sebebiyledir:

Ey Fuzûlî bil ki ol gül-'ârızı görmüş değil
Kim ki ayb eyler benim çâk-i girîbânım görüp (Fuzûlî; G.36/7)

Bâkî de aynı benzetmeyi açıkça dile getirerek sevgili için “çehre gül” ifadesini kullanmış, ayrıca ağzı da küçük ve kırmızı olması ilgisiyle gonca ile ilişkilendirmiştir:

Çihre gül sîne semen çeşm-i mükehhal nergis
Hat çemen gonca dehen ca^{c}d-ı mu^{c}anber sünbül (Bâkî; K. 24/4)

Yukarıdaki beyitte de görüldüğü gibi sevgilinin kendisi veya yanağı gül ile sık sık ilişkilendirilmektedir. Aşağıda ise şâir, sevgiliyi güle benzetmenin mümkün olmadığını “ikisi arasında yüz fark var.” diyerek savunmuştur:

Gül ne nisbettir saña senden aña yüz fark var
Sen büt-i perde-nişinsin şâhed-i bâzâr gül (Fuzûlî; K.9/23)

Genellikle kırmızı rengiyle zikredilen gül az da olsa farklı renklerle de ele alınmıştır. Bâkî, küçük yaşta olan güzelleri rengi, körpe olması, tazeliği ilgisiyle ak gül goncasına teşbih etmiştir:

Ak gül goncaları gibi güzel körpelerin
Hâr-ı âzârdan Allah nigeh-dâr olsun (Bâkî; Mus. 2/V/7)

Bâkî gül ile ilgili ifadelerinde “kulak tutmak”, deyimini birkaç yerde kullanmakla birlikte gül’ü şekil itibariyle kulakla ilişkilendirmiştir:

Miyânuñ rişte-i cân mı gümiş âyîne mi sîneñ
Bünâgûşuñla mengûşuñ gül ile jâledür gûyâ (Bâkî; G.6/4)

Gûş tutsa şâh-ı gül çıksa libâs-ı âl ile
Kıssa-ı rengîne başlar lâle-i la^c^lîn-kabâ   (Bâkî; G.8/6)

Bâkî, kendi şiirini güle benzeterek kulak tutmak, gerektiğini söylemektedir:

Gül gibi şi'r-i Bâkîye bir dem kulaguñ ur
Derd-i derûnı bülbül-i şürîde-hâle sor   (Bâkî; Mus. 6/VIII/7)

Lâle, Sümbül, Nergis, Semen

Divan şiirinde geniş bir kullanım alanına sahip olan lâle, sevgili başta olmak üzere eşya, giyim-kumaş, yetiştiği yer, baharla olan münasebeti vs. gibi pek çok açıdan ele alınmıştır.[137] Lâle, kırmızı renktedir ve ortasında siyahlık vardır. Bu siyahlığın yıldırım yanığı olduğuna dair bir inanış vardır. Lâle, kırmızılığı ile âşığın kanlı gözyaşı, kan, kanlı kefen, şarap, mey, sevgilinin yanağı gibi unsurların benzetileni olarak ele alınmıştır. Yine lâlenin ortasında yanıktan meydana gelen siyahlık ilgisiyle sinesi yaralı aşığa benzetilir:

Her geh ki bahar kıldı ârâyiş-i bâğ
Nevmîdlik urdu lâle veş bağrına dâğ (Fuzûlî; Rb. 48/1)

Lâle-ruhlar göğsümüñ çâkine kılmazlar nazar
Hiç bir rahm eylemezler dâğ-i hicrânım görüp (Fuzûlî; G. 36/3)

Lâle-hadler kıldılar gül-geşt-i sahrâ semt semt
Bâg u râgı gezdiler idüp temâşâ semt semt (Bâkî; G. 23/1)

Diyâri derd ser-gerdânıyım her kim beni ister
Delil-i râh katre katre eşk-i lâle gûnumdur (Fuzûlî; G. 87/2)

Aşağıda sevgilinin kınalı elleri, ortasındaki siyahlık ile lâleye benzetilmektedir.

Sürmeden gözler kara eller hınâdan lâle-reng
Hîç şâhid yok bu reng ileñ ki sensin şûh ü şeng (Fuzûlî; Muh.1/5)

…

[137] Lâle'nin klasik şiirdeki kullanımı ile ilgili geniş bilgi için bkz.: Ahmet Kartal, **Klasik Türk Şiirinde Lâle**, Akçağ Yay., Ankara, 1998.

Lâle, Şerh-i Tavâlî'yi okuyan bir öğrencidir:

Gonceyi metn-i metali'de edip ukde-güşay
Lâleyi şerh-i tavali'de sabak-han eyler (Fuzûlî; K. 32/5)

Lâle, sevgilinin aşkıyla böyle başı açık, kıpkızıl deli ve aklı karışmış vaziyettedir:

Lâle çemende başı açuk kıpkızıl deli
Sevdâ-yı hâl-i yâr ile muhtel dimagı var (Bâkî; G. 53/4)

Bâkî'de lâle kırmızılığı ile Ferhâd'ın kanlı gönlünün nişanı, yeşil yaprakları ile kanat, yine şekli alakasıyla sapan, çeşitli cevherlerle süslü kase, kadeh, tâc, baharın kokularını etrafa yayan micmer vs. gibi unsurların benzetilenidir. Lâle, bağda kurulan mecliste bir kese içine koyduğu çiy tanesine benzeyen yumurtaları kaybeden hokkabazdır:

Bir kîse içre lâle bu gün bezm-i bâğda
Gayb itdi jâle beyzaların hokka-bâz-vâr (Bâkî; G. 130/6)

Sümbül, rengi, şekli ve kokusuyla sevgilinin zülfü, turası ve kakülü için benzetilendir. Sanem de yine sevgilinin yüz ve yanağının benzetileni olarak ele alınmıştır.

Nergis, sevgilinin şehla olan gözlerinin benzetileni olmakla birlikte rengi ilgisiyle de altın ve gümüşle ilişkilendirilmiştir:

Saña gül-şende nisâr etmek için her nergis
Götürüptür başa altın dolu bir sîm tabak (Fuzûlî; G.150/3)

Ben şâh-nazar rind-i cihan aña direm kim
Nergis gibi göz dikmeye sîm ü zere cânâ (Bâkî; G. 1/6)

Aşağıda ise nergis, şem ve yıldızla ilişkilendirilerek verilmiştir:

Bâd-ı hazân irişmedin ir sahn-ı bâga kim
Bezm-i bahâra nergis olupdur çemende şem' (Bâkî; G. 224/3)

Sahn-ı bâgı tutdı encüm gibi nergis şöyle kim
Mestler fark eylemez yirden gögi eyler galat (Bâkî; G. 222/2)

Benefşe, Karanfil, Yâsemin, Erguvân

Bâkî'nin şiirlerinde "benefşe" rengi, şekli, kokusu ilgisiyle; hat, zülf, Hindisîtân, ben ile benzerlik içinde ele alınmıştır:

Bir hüsn dahı bagladı hatdan ᶜizâr-ı yâr
Etrâf-ı bâg hûb olur olsa benefşe-zâr (Bâkî; G.111/1)

Benefşe kendüyi zülfüñe teşbîh itse incinme
Ki ol bir şâhid-i kâşânedür bâzâre düşmişdür (Bâkî; G.173/3)

Benefşe, Fuzûlî'de Bâkî'den farklı olarak sadece zülüfle ilişklendirilmekle birlikte ayrıca da "boy" ile ilişkilendirilmiştir:

Şekâyik alñı zemin-bûsdan olup mecruh
Benefşe kâmeti oldu tevâzu ile dü-tâ (Fuzûlî; K.1/6)

Gâlib olmuş halka zevk-i seyr-i gül-şen gâlibâ
Çekmeğe halkı benefşe zülfünüñ kullâbı var (Fuzûlî; G.74/5)

Fuzûlî'de sadece bir yerde zikredilen karanfil, mizâc'la ilişkilendirilmiştir:

Sağınma bir arada ihtilât kılmak ilen
Tutar mizâc-i karanfil tabi'at-i kâfûr (Fuzûlî;K.2/6)

Bâkî'de 8 yerde tekrarlanan **k**aranfil renk ve şekil ilgisiyle ele alınmıştır. Karanfil, kırmızı rengi ile âşığın yaralarına benzetilir. Karanfilin sapı da şekil ilgisiyle âşığın incecik boyu ile ilişkilendirilir:

Dir gören taze dâğı başumda
Ne güzel kırmızı karanfül olur (Bâkî; G.156/2)

'Aşkuñla kılup kâmetini dâl karanfül
Arz itdi saña mûy-ı sefîd âl karanfül (Bâkî; G.284/1)

Yasemin çiçeği Bâkî'de âşığın yaralarıyla; Fuzûlî'de sevgilinin yanağı ile ilişkilendirilmiştir:

Sînemde zahmuñ içre olan penbe-i fetîl
Ol yasemine döndi ki korlar karanfüle (Bâkî; G.247/4)

Hevâ-yi ravza-i kûyuñ bahâr-i gül-şen-i cânım
Nihâl-i kâmetiñ servim izârıñ yaseminimdir (Fuzûlî;G.102/3)

Bâkî ergavân'ı, renk itibariyle şarapla ilşkilendirmiştir. Ayrıca, sevgilinin nazik bedeni birkaç yerde "nahl-i ergavân" şeklinde tanımlamıştır:

Salınur her şâh-ı gül nâzük nihâl-i ergavân
Bâg-ı cennetden nişan virdi bahâr-istân-ı ᶜîd (Bâkî; G.39/4)

Mey-i dûşîneden Bâkî yine mahmura beñzersin
Elüñde turmayup câm-ı şarâb-ı ergavân ditrer (Bâkî; G.139/5)

Fuzûlî ise ergavân'ı rengi ile şaraba benzetmiştir:

Ukbâda kevser istemesin rind-i mey-gede
Dünyâda bes değil mi mey-i ergavân içer (Fuzûlî;G.77/4)

4.17.3. Yeşillik

Tablo 134

Yeşillik

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Berg	32	51	0,06	0,10
Bişe		3	0,00	0,01
Çemen	39	120	0,07	0,24
Giyâ/giyâh	1	3	0,00	0,00
Hanzel	1		0,00	0,00
Hûşe		1	0,00	0,00
Mugaylân		2	0,00	0,00
Nebât	2	7	0,00	0,01
Nihâl	25	56	0,05	0,11
Ot	1		0,00	0,00
Sebz/e	48	10	0,09	0,02
Şâhsâr	1		0,00	0,00
Yaprag	2	1	0,00	0,00
Toplam	152	254	0,28	0,51

Şâirlerin kullandıkları yeşillik grubuna dahil edilebilecek kelimeler ve bunların oranları yukarıdaki tabloda verilmiştir. Tabloda yer alan toplam satırına bakıldığında şâirlerden Bâkî'nin söz konusu kelimeleri % 0,51 oranı ile Fuzûlî'den(% 0,28) daha fazla tekrarladığı görülür.

Her iki şâirin de ilgili kelimelerden en fazla "çemen"i zikrettiği görülür. Fakat Bâkî "çemen"i 120 yerde ve % 0,24 oranında kullanırken Fuzûlî 39 yerde ve % 0,07'lik bir oranda tekrarlamıştır. Çemen çiçek ve ağaçların yetiştiği yer olması ilgisiyle çiçek ve ağaç çeşitleri zikredilirken onlarla birlikte kullanılır.

Çemenden sonra sık tekrarlanan kelimeler “berg”, “nihal” ve “sebz/e”dir. Ayrıca tabloda yer alan tüm kelimeler içinde Fuzûlî’nin Bâkî’ye göre daha fazla kullandığı tek kelime “sebz/e”dir. Sebz/e, Fuzûlî’de % 0,09, Bâkî’de % 0,02’dir.

4.18. Hayvanlar

Şâirlerin divanlarında yer alan hayvan isimleri ve bunların kullanım oranı ile tüm hayvanların toplam kullanım oranı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 135

Hayvanlar

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Akreb	3		0,01	0,00
‘Andelîb/ anâdil	8	5	0,01	0,01
Âhû	6	17	0,01	0,03
Arslan	5	1	0,01	0,00
At	1	7	0,00	0,01
Bâz		2	0,00	0,00
Bûkalemun	1		0,00	0,00
Bülbül	53	88	0,10	0,18
Cuğd	1		0,00	0,00
Dogan		1	0,00	0,00
Dürrâc	1		0,00	0,00
Edhem	1	1	0,00	0,00
Esb		11	0,00	0,02
Ester		1	0,00	0,00
Eşheb	1	1	0,00	0,00
Fâhte		1	0,00	0,00
Gâv		1	0,00	0,00
Gazâl	4	8	0,01	0,02
Geyik		1	0,00	0,00
Gurâb	2		0,00	0,00
Har	1	3	0,00	0,01
Hezâr	6	29	0,01	0,06
Huffâş	2	1	0,00	0,00
Hurûs		1	0,00	0,00
Ilan	1		0,00	0,00
It	11	4	0,02	0,01
Kamârî	1		0,00	0,00
Kaplan		1	0,00	0,00
Kebk	1	2	0,00	0,00
Kebûter	1	5	0,00	0,01
Kerkes	2		0,00	0,00
Keşef		1	0,00	0,00
Köpek		1	0,00	0,00
Kumri	2		0,00	0,00
Kuş	15		0,03	0,00

Küleng		3	0,00	0,01
Kümeyt		1	0,00	0,00
Mâhî		1	0,00	0,00
Mâr	10	1	0,02	0,00
Meges		2	0,00	0,00
Meymûn		1	0,00	0,00
Mûr/mûrçe	11	6	0,02	0,01
Murg	15	43	0,03	0,09
Nâka	3		0,01	0,00
Neheng	1	3	0,00	0,01
Nerre		1	0,00	0,00
Peleng		13	0,00	0,03
Pervâne	17	11	0,03	0,02
Peşşeyi	1		0,00	0,00
Rahş	5		0,01	0,00
Seg	2	6	0,00	0,01
Semend	3	19	0,01	0,04
Semmûr		1	0,00	0,00
Sincâb	1	2	0,00	0,00
Su’bân		1	0,00	0,00
Şâhbâz	6	16	0,01	0,03
Şâhîn		5	0,00	0,01
Şîr		17	0,00	0,03
Şütûr/üştûr		3	0,00	0,01
Tâvûs	1	16	0,00	0,03
Tayr	2	1	0,00	0,00
Tâzî		1	0,00	0,00
Tevsen	3	3	0,01	0,01
Tezerv	1	4	0,00	0,01
Tûtî	8	13	0,01	0,03
Zâg	1	1	0,00	0,00
Zenbûr	3	2	0,01	0,00
Zürefâ		2	0,00	0,00
Genel toplam	224	393	0,42	0,79

Tablonun toplam satırına bakıldığında Bâkî’nin % 0,79 ile havyan adlarını Fuzûlî’ye göre belirgin bir farkla daha fazla kullandığı görülür.

4.18.1. Kuşlar

Fuzûlî ve Bâkî’nin divanlarında yer alan kuş ve kuş çeşitlerini ve bunların kullanımını gösteren tablo aşağıda verilmiştir.

Tablo 136

Kuşlar

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
‘Andelîb/ anâdil	8	5	0,01	0,01

Bâz		2	0,00	0,00
Bülbül	53	88	0,10	0,18
Cuğd	1		0,00	0,00
Dogan		1	0,00	0,00
Dürrâc	1		0,00	0,00
Fâhte		1	0,00	0,00
Gurâb	2		0,00	0,00
Hezâr	6	29	0,01	0,06
Hurûs		1	0,00	0,00
Huffâş	2	1	0,00	0,00
Kamârî	1		0,00	0,00
Kebk	1	2	0,00	0,00
Kebûter	1	5	0,00	0,01
Kerkes	2		0,00	0,00
Kumri	2		0,00	0,00
Kuş	15		0,03	0,00
Küleng		3	0,00	0,01
Murg	15	43	0,03	0,09
Şâhbâz	6	16	0,01	0,03
Şâhîn		5	0,00	0,01
Tâvûs	1	14	0,00	0,03
Tayr	2	1	0,00	0,00
Tezerv	1	4	0,00	0,01
Tûtî	8	11	0,01	0,02
Zâg	1	1	0,00	0,00
Toplam	129	233	0,24	0,47

Toplam satırına bakıldığında kuş çeşitleri ile ilgili kelimeleri Bâkî'nin % 0,47 ile Fuzûlî'den daha fazla kullandığı görülür.

Bülbül

Şâirlerin en fazla zikrettiği kuş çeşidi "bülbül" ve yine bülbül manasındaki "hezâr"dır. Bu kelimeler ayrıca tüm hayvanlar içinde en çok tekrarlanan isimlerdir. Aynı anlama gelen "andelib" kullanım bakımından daha az tekrarlanmıştır.

Bülbül-gül ikilisi divan şiirinde çok sık tekrarlanan bir mazmundur. Bülbül, ah eden, inleyen âşık; gül ise naz eden, âşığın canına kasteden vefasız sevgilidir. Bülbül, bağ, bahçe, gülzâr ve gülşen gibi güllerin olduğu yerde bulunur, buralarda gezer.

Fuzûlî'de bülbül, âşığın kanını içmek onu katletmek ister, âşık kendini bülbülle karşılaştırmakta ve kendini daha dertli görmektedir. Bülbül, gülbahçesinde gezerken gülü rahatlıkla görmektedir. Ayrıca âşık yaralı, şeyda bir bülbüldür. Şiirlerinde de bülbül aynı ilgilerle ele alınmakla birlikte Bâkî ayrıca bülbül'ün seherde ötmesi özelliğini de dile getirmiş ve yine "bülbül-i destân-serâ" terkibini birkaç yerde zikretmiştir.

Şâir, “Gönlümün gül yanaklıyı istemesine şaşmamalı, çünkü dünyada bülbül gül sever, pervane de mum ister” ifadesiyle talebindeki doğallığı anlatır:

N'ola göñlüm ârızıñ isterse cânım kâmetiñ
Resmdir âlemde bülbül gül sever pervâne şem' (Fuzûlî; G.144/5)

Bülbül, güle secde etmesinden dolayı kafir yaradılışlı olarak tanımlanmıştır:

Ederdi bülbül-i kâfir-nihâd secde-i gül
Ta’abbüd-i sanem ile tutup necâta recâ (Fuzûlî; K.1/44)

Âşık, kendinin bülbüle benzetilmesinden duyduğu rahatsızlığı “onun sabrı yok, bin ah ediyor” ifadesiyle dile getirmiştir:

Ehl-i temkînim beni beñzetme ey gül bülbüle
Derde yok sabrı anıñ her lâhza biñ feryâdı var (Fuzûlî; G.75/4)

Aynı temayı Bâkî, bülbül hüznü ile bana benzemez, şeklinde ele almıştır:

Hüsn ile saña öykünemez çün gül-i ra^{c}nâ
Hüzn ile baña beñzeyemez bülbül-i şeydâ (Bâkî; G.5/1)

Bâkî, “can ve gönül, aşk kitabında adı geçen bülbüllerdir” diyerek can ve gönlü bülbüle teşbih etmiştir:

Cân u dil bahs-i kitâb-ı ^{c}aşkda bülbülleri
Gonca-veş söyletmeyüp dem-beste vü deng itdiler (Bâkî; G.121/3)

Gönül ve sevgilinin lâ’l dudağı âşığın sinesinin derûnunda aşktan bahsetmesi durumu, sanki iki bülbülün söyleşerek ceng etmesine benzer. Gönül ve sevgilinin dudağı bülbülle ilişkilendirilmiştir:

Dil derûn-ı sinede la^{c}lüñle kıldı bahs-i ^{c}aşk
Bir biriyle iki bülbül gûyiyâ ceng itdiler (Bâkî; G.121/4)

Bâkî, içkinin verdiği sarhoşlukla kendinden geçip şarkı söyleme durumunu, içi mey dolu kadeh ne hoş bir güldür ki eline alan bülbül olur, diyerek ifade etmiştir:

Sâkıya câm-ı mey ne hôş gül olur
Eline kim alursa bülbül olur (Bâkî; G.156/1)

Bâkî bülbülü destân okuyan ve gazel okuyanlara benzetmiştir:

Feryâda geldi bülbül-i destân-serâ-yı bâg
Ya‹nî zamân-ı ‹ayşdur eyler salâ-yı bâg (Bâkî; G.226/1)

Okusun vasf-ı ruh-ı yâr ile Bâkî şi‘rin
Bülbül-i gül-şeni meclisde gazel-h^{v}ân idelüm (Bâkî; G.323/5)

Bahar mevsiminin gelmesi, gülerin açması ile birlikte bülbüller dile gelir ve sürekli nağme okurlar. Bu durum bahar geldi ve güzellik mushafı açıldı ve bülbül varak varak okumaya başladı, şeklinde iki yerde ifade edilmiştir:

Nev-bahâr açdı cemâlün mushafından bir varak
Ol varakdan başladı gül-şende bülbüller sebak (Bâkî; G.243/1)

Yazdı bahâr âyet-i hüsnüñ varak varak
Gül mushafından okudı bülbül sebak sebak (Bâkî; G.242/1)

Cuğd, gurâb, kerkes, kebk, zag, huffâş, dürrâc, şâhbâz

Baykuş demek olan cuğd, sadece Fuzûlî'de 1 yerde geçmektedir. Baykuşlar viranelerde dolaşırlar ve şâir onların bu özelliğine değinerek, "Ey sultân olup da bu dünyada benden başka sultân yok diyen, sen kendini baykuş, dünyayı da virane say." şeklinde bir söylemde bulunmuştur:

Ey olup sultân diyen dünyâda benden gayrı yok
Sen seni bir cuğd bil dünyânı bir virâne tut (Fuzûlî; 43/6)

Karga manasındaki "gurâb" sadece Fuzûlî'de 2 yerde geçmektedir. Karga demek olan "zag" her iki şâirde de 1'er yerde zikredilmiştir. Karga bir yerde şah-bâz kuşundan korkup kaçması ilgisiyle ele alınırken diğer yerde şâir, kargayı rengi ilgisiyle sevgilinin saçı ile ilişkilendirmiş ve bunu, "Sabâ rüzgarıyla sevgilinin gül yüzünde sümbüle benzeyen saçının kıvrımları oynar, sanki gülbahçesinde kanadını açmış bir karga oynuyor." şeklinde ifade etmiştir:

Sabâdan gül yüzüñde sünbül-i pür-piç ü tâb oynar
Sanasın per açıp gül-şende bir müşgin gurâb oynar (Fuzûlî; G. 70/1)

Akbaba manasındaki "kerkes", leşle beslenen bir tür kuştur. Kerkes, sadece Fuzûlî'de 2 yerde leş yemesi özelliğiyle söz konusu edilmiştir. Bunların birinde şâir, kendinin akbabalar gibi dünya leşine meyl etmediğini, hüma kuşu tabiatlı olduğunu ve gıda olarak kemiğin kendine yettiğini belirtmiştir. Aşağıdaki şiirde de kendini Anka kuşuna benzeterek leşe talib olmadığını belirtiyor:

Cîfe-i dünya değil kerkes kimi matlûbumuz
Bir bölük ankalarız Kâf-i kana'at bekleriz (Fuzûlî; G. 123/3)

Keklik manasına gelen “kebk” Fuzûlî’de 1, Bâkî’de 2 yerde geçmektedir. Dürrâc da keklik cinsi bir kuş türüdür ve sadece Fuzûlî’de 1 yerde zikredilmiştir. Bâkî, gönlü şahbâza, salınarak yürüyen sevgili de “kebk”e benzetmiştir:

Bâkî görelüm n’ola gerek dest-i kazâdan
Şeh-bâz-ı dil ol kebk-i hırâmâne salındı (Bâkî; G. 510/7)

Bâkî, aşağıdaki beyitte rakipleri kargaya, sevgiliyi “kebk”e benzeterek, “Aşk şahbazı iken elimden avımı aldılar.” demektedir:

Zaglar bir kebk-i ra’nâdan üşüp ayırdılar
Şâh-bâz-ı ‘aşk iken elden şikârum aldılar (Bâkî; G. 178/3)

Fuzûlî, “dürrâc, kebk, tezerv” kuşlarını avlayarak kanını döktüklerini ve onların yitip gittiğini belirtmiştir:

Urup minkâr açıp çengâl dökmek saydlar kanın
Yetirmek kebk ü dürrâc ü tezerve şeh-per âvâzı (Fuzûlî Tc.B. 12/II/2)

Geceleri uçan, gündüz aydınlığına hiç çıkmayan ve gece kuşu olarak bilinen yarasa manasındaki “huffâş”, Bâkî’de 1 yerde ve “Huşşâf ne kadar da inkar etse cihanın aydınlığına bir noksan gelmez.” ifadesiyle ele almıştır.

Fuzûlî’de 2 yerde kullanılan huffâş, bir yerde güneşe çıkmaması ile diğerinde de aşağıdaki beyitte görüldüğü gibi “meyhane yarasası” şeklinde ve “şaraba Hz. İsâ feyzi vermesi” münasebetiyle ele alınmıştır:

Verir emvâta ihya bâde gûyâ kim çıkıp her dün
Salar feyz-i Mesihâ bâdeye hum-hâne huffâşı (Fuzûlî G. 276/6)

Şâh-bâz, külenk, kumru, tezerv, tûtî, tâvus

Yırtıcı bir kuş olan ve av avlamaktaki maharetiyle evcilleştirilip terbiye edilen “şahbâz” (şahin), ava giderken sahibinin kolunda taşınır.

Şahbâz Bâkî’de 16, Fuzûlî’de 6 yerde tekrarlanmıştır. Bâkî, yaradılış ve tabiatını şah-bâzla ilişkilendirmekte ve “şahbâz-ı aşk, şahbâz-ı gönül” gibi tamlamalarla kendi aşkını ve gönlünü şahin kuşu ile alakalandırmaktadır. Bâkî, sevgiliye ait unsurlardan zülf’ü şahbâz’la ilişkilendirmiştir:

Hümâyün-bâl açup şeh-bâz-ı zülfüñ
Tezerv-i ‹aklı nâ-geh ala düşdi (Bâkî; G. 527/4)

Aşağıdaki şiirde şâir, sevgiliyi şah-bâz'la kıyaslayarak ondan üstün tutmaktadır:

Kimse pervâz uramaz [c]aşkı hevâsında anuñ
Gördügüñ şûh-ı cihân Rûm ili şeh-bâzı geçer (Bâkî; G. 161/2)

Turna kuşu olan "külenk", sadece Bâkî'de 3 yerde geçmiştir. Turna, başa turnâ teli takılması ilgisiyle ve havada sürü halinde uçması özelliğiyle ele alınmıştır:

Gökde efgân iderek sanma geçer hayl-i küleng
Çekilür kûyuna mürgân-ı dil ü cân saf saf (Bâkî; G. 229/4)

Gamuñla farkuma bir tâze na‹l kesmiş idüm
Başumda âle boyanmış per-i küleng oldı (Bâkî; G. 489/2)

"Tezerv", sülün kuşuna denir. Sevgili, nazlı yürüyüşü ve uzun boynu gibi özellikleriyle tezerve benzetilir. Fuzûlî'de 1 yerde geçmektedir. Bâkî'de ise 4 yerde zikredilen tezerv, sevgiliyi kastetmek için ve onu yürüyüşü ilgisiyle ele alınmıştır. Şâir ayrıca "gönül tezervi şahinin eline düşmüş" diyerek gönlünü tezerve benzetmiştir.

"Tûti", Fuzûlî'de 8, Bâkî'de 11 yerde tekrarlanmıştır. Tûtî, konuşması, şeker yemesi, ayna karşısında konuşması hususlarıyla sevgili, dudak ve âşık için benzetilen olarak ele alınmıştır. Bâkî'de ise 14 yerde ve süslü ve gösterişli olması, kuyruğunu açıp katmasıyla cilve etmesi, rengarek kanatları olması, "cevlân" edişi gibi ilgilerle söz konusu edilmiştir.

Fuzûlî, tavus kuşunu sadece 1 yerde ve kendini beğenmesi özelliği ile dile getirmiştir:

Yeter tâvus tek' ucb ile kıl ârâyiş-i sûret
Vücûduñdan geçip âlemde bir ad eyle ankâ tek (Fuzûlî; G.156/5)

4.18.2. Dört Ayaklı Hayvanlar

Şâirlerin divanlarında zikrettikleri dört ayaklı hayvan adları ve bunların kullanım oranları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 137

Dört Ayaklı Hayvanlar

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Âhû	6	17	0,01	0,03
Arslan	5	1	0,01	0,00
At	1	7	0,00	0,01
Edhem	1	1	0,00	0,00
Esb		11	0,00	0,02
Ester		1	0,00	0,00
Eşheb	1	1	0,00	0,00
Gâv		1	0,00	0,00
Gazâl	4	8	0,01	0,02
Geyik		1	0,00	0,00
Har	1	4	0,00	0,01
It	11	4	0,02	0,01
Kaplan		1	0,00	0,00
Köpek		1	0,00	0,00
Kümeyt		1	0,00	0,00
Meymûn		1	0,00	0,00
Nâka	3		0,01	0,00
Nerre (şir)		1	0,00	0,00
Peleng		13	0,00	0,03
Rahş	5		0,01	0,00
Seg	2	6	0,00	0,01
Semend	3	19	0,01	0,04
Şîr		17	0,00	0,03
Şütûr/üştûr		3	0,00	0,01
Tâzî		1	0,00	0,00
Tevsen	3	3	0,01	0,01
Zürefâ		2	0,00	0,00
Toplam	46	126	0,09	0,25

Tabloda yer alan toplam satırında görüldüğü gibi Bâkî % 0,25 oranı ile ilgili kelimeleri Fuzûlî'den oldukça fazla kullanmıştır.

İlgili tabloda Bâkî'nin en fazla tekrar ettiği hayvanlar; bir at cinsi olan "semend" (19 yerde), "âhû" (17 yerde) ve "aslan" manasındaki "şîr" (17 yerde)'dir. Fuzûlî ise en fazla köpek anlamındaki "it"(11 yerde) ve "âhû"yu (6 yerde) tekrarlamıştır.

At, öküz, deve, eşek, zürefâ, it (köpek)

Her iki şâirde de sevgili ve övülenin atları çeşitli ilgilerle ele alınır. Divanlarda pek çok at cinsinin adı geçmektedir. Bunlardan; edhem karayağız at, kümeyt doru at, tevsen başı sert at, eşheb kır at, semend çevik at, rahş gösterişli, yürük attır.

Karayağız at olan “edhem” ve kır at olan “eşheb” her iki şâirde de 1’er yerde geçmekle birlikte Bâkî’de her iki at cinsi de altın işlemeli başlığı ve altın nalı ile övülenin atı olarak kullanılmıştır. Fuzûlî’de ise edhem, eşheb’le hızlı gitmede bir olmalı, şeklinde ele alınmıştır.

Çevik at olan “semend”, Fuzûlî’de 3, Bâkî’de 19 yerde zikredilmiştir. Bâkî semend’i “Kavgada ayağı deprense askere titreme düşer” şeklinde ve ayrıca ayağını bastığı yerde çok canları revân etmesi, dünya mülkünün onun ayağına yüz sürmesi, semend-i baht ve semend-i ‘azm gibi tamlamalarla ve nalı, sevgilinin atı olması, aleme aydınlık vermesi gibi özellikleri ile zikretmiştir.

Atın kullanımı aşağıdaki beyitte, gaziler kanlarıyla semendin ayaklarını kınalamıştır, şeklinde ele alınmıştır:

Gâzîler pây-i semendin yine hınnâladılar
Hûn-ı a^{c}dayı o dem k’eylediler seyl-i revân (Bâkî; K. 2/23)

Şâir kendi tabiatını semend’le ilişkilendirerek gümüş bir eğer istemektedir:

Muradı sîneye ol serv-i sîm-endâmı çekmekdür
Semend-i tab^{c}-ı Bâkî bir gümişden sîne-bend ister (Bâkî; G. 143/5)

Fuzûlî, semend’i sevgilinin atı olması ve onu kendi canına kastetmesi ilgisiyle ele almıştır.

Semendin katlime seğrittiñ ammâ korkum andandır
Ki sebkât ede nâ-geh tevsen-i ömrüm semendinden (Fuzûlî; G. 218/2)

Eşek anlamındaki “har”, her iki şâirde de zikredilmekle birlikte rakiple ilişkilendirilmiş, Bâkî ayrıca, “Ey sofî seni onun kuyuna har yerine bile bağlamazlar.” ifadesiyle har’ı sofîden üstün tutmuştur.

Beygir ve katır anlamlarına gelen “esb” (11 yerde) ve “ester” (1 yerde) sadece Bâkî’de zikredilmiştir:

Âh itme na’l-i esbi nişânın görüp dilâ
Şâyed kimesne işide yirüñ kulagı var (Bâkî; G.53/3)

Korkaram çâpük-süvâr-ı ‘arsa-i irfân iken
Esb nâ-geh bir gice bî-cev kala ester bile (Bâkî; K.10/11)

Bâkî’de 1 yerde zikredilen sığır, öküz “gâv”, rakibin benzetileni olarak ele alınmıştır.

Sadece Bâkî’de kullanılan deve manasındaki “şütûr/üştûr”, hörgücü ve boynunun eğriliği ve inadı ilgisiyle ele alınmış. Bâkî, 2 yerde de “zürefâyı” zikretmiştir.

Fuzûlî’nin 11, Bâkî’nin 4 yerde zikrettiği “it”, rakibin benzetileni olarak ele alınmıştır. Köpek ve aynı anlama gelen “seg” de yine rakiple ilişkilendirilmiştir.

Âhu, geyik, gazâl, aslan, şîr, peleng

Her iki şâirin de sık tekrarladıkları “âhu”, kendisinden misk elde edilmesi, Hata, Çin, Hoten, Tatar gibi ülkelerde bulunması, sahralarda ve vadilerde gezmesi ve gözlerinin güzel olması gibi ilgilerle ele alınmakla bilikte sevgili için benzetilen olarak da kullanılmıştır.

Fuzûlî’de ayrıca sevgili âhu’dur ve Mecnûn onun gölgesinde yer etmiştir, misk âhu’ya uyup Mecnûn gibi çöle düşmüştür.

Şâir, sevgili için “Âhu, sulu ve otlu yerleri vatan tutar” diyerek âşığın gönlünü ve yaş dolu gözlerini kastetmiştir:

Nergisiñ fikri Fuzûlî göz ü göñlümde gezer
Tutar âhu vatan ol yerde ki otlu suludur (Fuzûlî; 93/7)

Bâkî, âhu’yu sık olarak sevgilinin göz’ü ile ilişkilendirmiş, bir de avlanması ilgisiyle ele almıştır:

Varup Mecnûn gibi âhuñ kemendin salma sahrâya
Ol âhû sana sayd olmaz ‹abeş yâbâne söylersin (Bâkî; G.361/2)

Sadece Bâkî’de olan ve sık tekrarlanan panter anlamındaki “peleng” ve “arslan/şîr”, sevgili ve övülen kişi için benzetilendir. Aslan ayrıca pençelerinin kuvvetli olması nedeniyle de ele alınır. Ayrıca yaralı arslan manasındaki “şîr-i jeyân” tamlamasıyla ifade edilen âşık, kendini arslanla da ilişkilendirmiştir:

Göñül tig-i müjeñden yüz çevürmez ey gözi âhû
O bir şemşîr-i bürrâna varur şîr-i dil-âverdür (Bâkî; G. 50/4)

Bâkî'de 13 yerde tekrarlanan panter yani "peleng", kîne-i peleng şeklinde ve rengi, pençesi, gücü, düşmanını alt etmesi, tüylerinin desenli olması, yine tüylerinin deseni ile âşığın sinesi ile ilişkilendirilmiştir.

Sürüngenler, balık ve böcekler

Şâirlerin divanlarında yer alan sürüngen, böcek ve balık türünü karşılayan kelimeler ve bunların kullanım oranları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 138

Sürüngenler, Balık ve Böcekler

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Bûkalemun	1		0,00	0,00
Ilan	1		0,00	0,00
Keşef		1	0,00	0,00
Mâhî		1	0,00	0,00
Mâr	10	1	0,02	0,00
Meges		2	0,00	0,00
Mûr/mûrçe	11	6	0,02	0,01
Neheng	1	3	0,00	0,01
Pervâne	17	11	0,03	0,02
Peşşeyi	1		0,00	0,00
Semmûr		1	0,00	0,00
Sincâb	1	2	0,00	0,00
Su'bân		1	0,00	0,00
Tâzî		1	0,00	0,00
Zenbûr	3	2	0,01	0,00
Toplam	46	31	0,09	0,06

Tablonun toplam satırında görüldüğü gibi, Fuzûlî % 0,09 ile böcek ve sürüngen türü hayvanları Bâkî'den daha fazla tekrarlamıştır.

Her iki şâirin de ilgili sözcükler içinde en sık tekrarladığı kelime "mûr" yani karınca'dır. Karınca Bâkî'de, zayıf ve küçük olması, Hz.Süleyman'la olan kıssası, durmadan yiyecek toplaması, çok olması, rengi ve çok olması ile hat'la ilişkilendirilmiştir. Mûr, Fuzûlî'de ise Hz. Süleyman ile olan kıssa, çok gezmesi, çok olması, sevgilinin hattı ile ilşkilendirilmiştir. Fuzûlî ayrıca karıncayı gülbahçelerinde dolaşması ve rengi ilgisiyle sevgilinin saçıyla ilişkilendirmiştir.

Şâirlerin en sık tekrarladığı "pervâne", her iki şâirde de genellikle mumla birlikte, mum etrafında dönmesi ve kendini mumun ateşine atması ile âşığın benzetileni olarak zikredilir.

Bâkî, yanmaktan korkusu olmayan ve nasihat dinlemeyerek kendini döne döne ateşe atan pervâneyi, vuslatı yaşamaktaki ustalığı ile ele almıştır:

Âdâb-ı bezm-i vuslatı pervâneden görüñ
Bülbül gibi degül-durur ol ehl-i hâldür (Bâkî; G.96/4)

Şâir, aşığın kendisini sinesindeki siyah yaraları ile kanadı yanmış pervâne'ye benzettiğini, belirtmiştir:

Dâg-ı siyehler ile cism-i nizâr u zerdi
Bir bâl ü perri yanmış pervânedür sanurlar (Bâkî; G. 115/4)

Fuzûlî'de, mumun diri olduğu sürece pervâneye sitem etmesinden, mumun pervaneye hükmünün yetmemesinden, kendi isteği ile muma canını vermesi ilgileriyle dile getirdiği pervâne'nin ateşe olan düşkünlüğünü aşağıdaki beytinde vurgulamıştır:

Ne pervâne döyer bir şu'leye ne şem' bir âha
Fuzûlî sanma kim beñzer saña âlemde her âşık (Fuzûlî; G.157/2)

Fuzûlî'nin 10 yerde kullandığı yılan manasındaki "mar", zehri ve ağırlıklı olarak şekil bakımından sevgilinin saçı ile alakalandırılmıştır. Yılan anlamına gelen mâr ve su'bân Bâkî'de 1'er yerde sevgilinin saçı ilgisiyle kullanılmıştır.

Tabloda yer alan hayvanlardan sincap ve samur, kürkü ilgisiyle ele alınmıştır. Timsah manasındaki "neheng", Fuzûlî'de 1 yerde ve suyun içinde ağzı açık vaziyette durması ilgisiyle; Bâkî'de 3 yerde ve dil-âverlerin düşmanı timsah gibi yutması, muhabbet denizinde ayrılık gamına gark olan âşıkların denize düşüp timsaha yem olması, gibi ilgilerle ele alınmıştır.

Bâkî'de 2 yerde geçen sinek anlamına gelen "meges", renk ve şekil olarak sevgilinin ben'ine benzetilmiştir.

Fuzûlî'de 1 yerde zikredilen "bûkelemun", dünyanın benzetileni olarak zikredilmiştir.

4.19. Madenler

Fuzûlî ve Bâkî divanlarında adı geçen madenler ve kullanım oranları aşağıda verilmiştir.

Tablo 139

Madenler

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Âhen	5	5	0.01	0.01
Bakır	1		0.00	0.00
Fûlâd	3		0.01	0.00
Hârâ		4	0.00	0.01
Mermer		5	0.00	0.01
Mis	2	1	0.00	0.00
Pûlâd		11	0.00	0.02
Ruhâm		2	0.00	0.00
Rûyîn	1	1	0.00	0.00
Toplam	12	29	0,02	0,06

Tabloda yer alan toplam satırına bakıldığında Bâkî'nin % 0,06 oranı ile, ilgili kelimeleri daha fazla zikrettiği görülür.

Bâkî'nin en fazla tekrarladığı maden, çelik anlamına gelen "pûlâd"dır. Şâir kılıcın çelik olması ilgisiyle şemşîr-i pûlâd ve ayrıca âyîne-i pûlâd, tâs-ı pûlâd, miğfer-i pûlâd gibi tamlamalarla kelimeyi kullanmıştır. Aşağıdaki beyitte ise günbed-i çarh, miğfer-i pûlâd'a teşbih edilmiştir:

Günbed-i çarh u şu^{c}le-i ahum
Tîg-i elmâs u migfer-i pûlâd (Bâkî; G.36/3)

Fuzûlî'nin 3 yerde kullandığı çelik madeni "pûlâd"la ilgili şâir, "Sevgilinin abanoz ağacından olan gamze oklarına peykânı çelik olmalıdır." demekte ve yine; "Sabır ve kararlığı ile demir gördüğün gönlüm, ayrılık odunda mum gibi eridi." diyerek gönlünü demirle ilişkilendirmektedir.

Aşağıdaki beyitte şâir, çelik ile ayna ilişkisini zikretmiştir:

Perî veşler dil-i sahtına düşmüş mihr-i ruhsârıñ
Seniñ aksiñ alan fûlâd gözgüler firâvandır (Fuzûlî; G. 89/3)

Sadece Bâkî'nin zikrettiği mermer ve aynı anlamdaki "ruhâm" ve "hârâ" toplamda 11 yerde kullanılarak şâirin ikinci sık tekrarladığı maden olmuştur. Şâir mermer'i, saray döşemelerinde kullanılması, üzerinin yontularak para, nakış, yazı işlenmesi ve parlak olması ilgileriyle ele alır.

Aşağıdaki beyitte Bâkî, şiirlerinde sevgiliyi vasfetmekle onun gönlünde iz bıraktığını belirtirken sevgilinin gönlünü mermere, kendi şiirini de mermere kazılmış nakışa benzetmiştir:

Sûret itdüñ şi‹rüñi girdüñ nigâruñ göñline
Bâkıyâ bu nakş ile sen nükte kazduñ mermere (Bâkî; G.481/5)

Bakır manasındaki “mis”, Bâkî ve Fuzûlî’de potada eritilmesi ile daha değerli madenler elde etme özelliği belirtilerek gönül ve vücudun benzetileni olarak kullanılmıştır:

Sarraf-i vefâ püte-i te'dîbe salıp
Her gıştan ede miss-i vücudunu halas (Fuzûlî; Rubâîyat 38/2)

İrmese hadd-i kemâle kalsa dil mânend-i mis
Gıll u gışdan sâf u pâk altun ider iksîr-i ‹aşk (Bâkî; G.235/4)

4.20. Renkler

Fuzûlî ve Bâkî divanlarında yer alan renkler ve renklerin kullanım oranları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 140

Renkler

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Ahdâr	1	4	0,00	0,01
Beyaz	6	6	0,01	0,01
Erguvanî		7	0,00	0,01
Ahmer	1	6	0,00	0,01
Ak	3	3	0,01	0,01
Al	14	31	0,03	0,06
Asfer		1	0,00	0,00
Elâ		1	0,00	0,00
Ezrak		2	0,00	0,00
Gömgök		2	0,00	0,00
Gül-gûn	26	39	0,05	0,08
Hadrâ	3	1	0,01	0,00
Hamrâ/humret	1	9	0,00	0,02
Kara	35	14	0,06	0,03
Kebûd		8	0,00	0,02
Kipkizil		2	0,00	0,00
Kirmizi	1	3	0,00	0,01
Kizil	4	2	0,01	0,00
La‹l-fâm		3	0,00	0,01
Laciverdî	3		0,01	0,00
La'l-gûn		1	0,00	0,00
Mâ’î	1	1	0,00	0,00
Mey-gûn	5	3	0,01	0,01
Mînâ-fâm	1	1	0,00	0,00
Nilgûn	3	4	0,01	0,01
Reng/în	39	55	0,07	0,11

Sari	1	1	0,00	0,00
Sebz	8	1	0,01	0,00
Sefid	1	7	0,00	0,01
Sevâd	14	11	0,03	0,02
Siyâh/siyeh	11	28	0,02	0,06
Sürh		3	0,00	0,01
Turuncî		1	0,00	0,00
Yeşil	3	4	0,01	0,01
Zerd	15	39	0,03	0,08
Zümürrüd-fâm		6	0,00	0,01
Zümürrüd-gûn		2	0,00	0,00
Toplam	200	312	0,37	0,63

Tabloda yer alan toplam satırına bakıldığında tüm renkleri toplamda Bâkî'nin % 0,63, Fuzûlî'nin % 0,37 oranında tekrarladığı görülür. Bâkî ilgili kelimeleri Fuzûlî'nin iki katı daha fazla tekrarlamıştır.

Dış dünyada bulunan renklerle ilgili kullanımlar ve bunların oranları muhakkak şâirlerin tabiatı veya dış dünyayı algılaması, hareketliliği, canlılığı ve coşkunluğu ile alakalıdır. Çünkü, renkler eşyayı, insanı, tabiatı daha somut bir şekilde yansıtan görsel bir sunumdur. Şâirlerin renklerle desteklediği ve bu görsel tablo, algılama ile paralellik gösterir.

Tabloda pek çok renk adı bulunması daha ziyade aynı renklerin farklı adlandırılmalarıyla ilgilidir. Tabloda bulunan renkler toplamda; kırmızı, yeşil, siyah, sarı, mavi, erguvan rengi, ela ve turuncu'dur.

Söz konusu renklerden aynı anlama gelenlerin toplamlarına bakıldığında kırmızı ve aynı rengi karşılayan; al, ahmer, gül-gûn, hamrâ, kızıl la'l-gûn, surh, mey-gûn vs. kelimeleri Fuzûlî'de 53 yerde ve % 0,10, Bâkî'de 103 yerde ve % 0,21 oranında kullanılarak her iki şâirin de en fazla tekrarladığı renk olmuştur. Kırmızı rengin Bâkî'de, Fuzûlî'nin iki katı daha sık tekrarlanması ayrıca dikkat çeken bir durumdur.

Kırmızı, ağırlıklı olarak âşığın gözyaşlarının, sevgilinin dudağı ve yanağının, sevgilinin giydiği elbisenin sıfatı olarak kullanılmıştır. Ayrıca âşığın sinesinde gamze okları ile açılan yaralar da rengi ilgisiyle gül veya karanfildir. Şarabın rengi kırmızıdır ve bu özelliği ile sık sık benzetilen olarak kullanılır. Bunların dışında şafak vakti, sevgilinin kınası ve halhalı da kırmızı olarak zikredilir:

Ey yüzü gül gönleği gül-gûn u donu kırmızı
Âteşin kisvet giyip odlara yandırdıñ bizi
… (Fuzûlî; Muh. 1/3)

Lâle-reng etti gözüm kan ile hâk-i deriñi
Kimyâ-gerdir eder gördüğü toprağı kızıl (Fuzûlî; G.175/2)

Al saçak altında müşgîn saç perîşan-hâliyim
Sim sâk üzre kızıl halhâller pâ-mâliyim
… (Fuzûlî; Muh. 1/4)

Gül-gûn kabâsı ol sanemüñ sanki lâledür
Cism-i latîfi lâle-i hamrâda jâledür (Bâkî; G.84/1)

Dir gören taze dâğı başumda
Ne güzel kırmızı karanfül olur (Bâkî; G.156/2)

Aynı anlamlara gelen siyah, kara ve sevâd kelimeleri toplamda Fuzûlî'de 60 yerde ve % 0,11, Bâkî'de 53 yerde ve % 0,11 oranında kullanılarak her iki şâirde hem eşit hem de ikinci sık tekrarlanan kelime durumundadır.

Fuzûlî'de, sevgilinin gözleri sürmeden dolayı karadır. Âşık, siyah yüzü ile siyahî bir köledir, geceler karanlık ve siyahdır. Âşığın bahtı siyah, günü karadır. Sevgilinin zülfü ve hattı da renk itibariyle karadır:

Dâğlardır odlu göğsümde karası kopmamış
Yâ sebât-i aşk için od üzre bir nice sipend (Fuzûlî; G.63/3)

Şeb-i hicrân yanar cânım döker kan çeşm-i giryânım
Uyadır halkı efgânım kara bahtım uyanmaz mı (Fuzûlî; G.264/4)

Bâkî'de ise siyah, gecenin üzerine örttüğü şalın rengidir. Sevgilinin yanağındaki hâl, "hatt" ayrıca zülfü siyahtır. Âşığın ise bağrındaki yaralar, âh'ının dumanı ve bahtı karadır. Sevgilinin gözüne çektiği sürme siyah tozdan oluşur:

H^{v}âb-ı gafletde yatur baht-ı siyâhum ammâ
Giceler ^{c}âlemi bî-dâr iden efgânumdur (Bâkî; G.118/2)

Dâg-ı siyâh-ı sinemüz örtile mevc-i eşk ile
Bir gün ola ki Bâkıyâ görmeye kimse karamuz (Bâkî; G.202/5)

Gökyüzü siyah rengi ile matem elbiseleri giymiştir. Siyah matem rengidir:

Kılsun kebûd câmelerin âsmân siyâh
Geysün libâs-ı mâtem-i Şâhı bütün cihân (Bâkî; Mus. 1/III/3)

Sevgilinin zülfü siyahtır ve bu nedenle gece gibidir, yanağı da gece içinde parlayan Ülker yıldızıdır:

Çü zülfi halkalarından görine ruhsârı
Şeb-i siyâhda gûyâ olur ᶜâyân Ülker (Bâkî; G.150/3)

Şâirlerin üçüncü sık tekrarladığı renk ise sarı'dır. Asfer, zerd ve sarı kelimeleri toplam olarak Bâkî'de 41 yerde ve % 0,08, Fuzûlî'de 16 yerde ve % 0,03 oranında tekrarlanmıştır. Kullanım oranı bakımından daha sonra gelen renkler ise yeşil (Fuzûlî'de % 0,03; Bâkî'de % 0,04), beyaz (Fuzûlî % 0,02; Bâkî'de % 0,03) ve mavi'(Fuzûlî % 0,01; Bâkî'de % 0,03)'dir.

Sarı, Bâkî'de şafak vakti gökyüzünün bir yanının al bir yanının sarı olmasıyla ilgili kullanılmış, ayrıca sarı her iki şâirde de âşıklık alameti olarak zikredilmiştir. Çünkü âşığın cismi, teni ve yüzü hep sarıdır.

Fuzûlî; yüzün sarı olmasının âşıklık alameti olduğunu açıkça belirtmiştir:

Tabîbâ kılmışım teşhîs derd-i aşktır derdim
Alâmet âh-i serd ü rûy-i zerd ü eşk-i âlimdir (Fuzûlî; G. 101/5)

Bâkî ise bu durumu Allah'ın nakışı olarak açıklamıştır:

Rûy-ı zerd ü eşk-i hünînüñle ey Bâkî yüri
Yaza gör hâk-i cenâb-ı Hazret-i Sultâne nakş (Bâkî; G.213/6)

Bâkî'de ayrıca "zerd"in sarı manasındaki kullanımı, sevgilinin sarışınlığını ifade etmek içindir. Şâir, "Sevgilinin yanağının üzerindeki kaşının sarı olmasına şaşmamalı, fermanların başlığı sarı altınla yazılır." diyerek sevgilinin sarışınlığını ifade eder:

Tugrası berâtuñ yazılur ekseri altun
Rûyuñda kasuñ zerd olur ise n'ola şâhâ (Bâkî; G.5/3)

Yeşil, her iki şâirde de bağ ve bahçe ile ilişkili kullanılmakla birlikte sevgilinin hattı ile ilişkilendirilmiş. Yeşil, baharın gelmesi ile zeminin yeşillenmesi ilgisiyle dile getirilmiş ayrıca da "râyet-i harda, günbed-i hardâ" şeklinde kullanılmıştır.

Mavi renkle ilgili Bâkî’de gökyüzü renginden dolayı mavi elbise giymiştir, ayrıca sevgili de mavi elbisesi ile belirtilmiştir. Bâkî mavi renk olan “kebûd”u, âşığın âh’ının dumanının rengi ile ilişkilendirmiştir. Fuzûlî’de ise gökyüzü laciverttir, ayrıca bazı eşyalar da lacivert rengi ile zikredilmiştir.

Beyaz renk, Bâkî’de sevgilinin yanağını ve sabah aydınlığını belirtmek için ve ayrıca “kıl”ın sıfatı olarak “mûy-ı sefîd” şeklinde kullanılmıştır. Fuzûlî’de de beyaz renk saçın ağarması ilgisiyle “mûy- sefîd” şeklinde kullanılmıştır. Şâir ayrıca gözün beyazını da renginden dolayı beyazla zikretmiştir:

Göz beyâzma çeker lâ'l-i lebiñ sûretini
Dem-be-dem hâme-i müjgân ile bağrım kanı (Fuzûlî; G.267/4)

Bunların dışında zikredilen “erguvanî” renk sadece Bâkî’de, sevgilinin elbisesinin ve yanağının rengi olarak zikredilmiştir:

Ergavânî câme geymiş ol gül-i gül-zâr-ı cân
Bâg-ı hüsn içre nihâl-i ergavân olmış hemân (Bâkî; G.390/1)

5. BÖLÜM: ŞAİRLERİN DİVANLARINDA YER ALAN KELİME TÜRLERİ VE GENEL KELİME KADROSU*

5.1. Kelime Türleri**

5.1.1. Sıfat

Sıfatlar, vasıflandırma isimleridir ve her sıfat tek başına bir isimdir. Vasıflandırma adı olan sıfatlar ancak bir ismin önüne gelip onu nitelerse sıfattır. Bu şekilde oluşturulan sıfatlar vasıflandırma ve belirtme olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Vasıflandırma sıfatları nesnelerine bünyesinde bulunan özellikleri, belirtme sıfatları da nesnelerin dış vasıflarını belirtir[138].

5.1.1.1. Fuzûlî ve Bâkî Divanında Sıfat Kullanımı

Şâirlerin şiirlerinde kullandıkları sıfatları gösteren (Ek-1) tablo incelendiğinde tekrarlar da dahil Fuzûlî Divanı'nda yer alan tüm kelimelerden 5419'u % 10,03 oranıyla sıfattır. Bu oran Bâkî'de toplam 4880 ile % 9,86'dır.

Şâirlerden Fuzûlî'nin sıfat kullanım oranı az bir farkla da olsa Bâkî'den fazladır. Fakat kullanılan sıfat kelimesinin çeşitliliğine bakıldığında Fuzûlî'nin 1192, Bâkî'nin 1225 birbirinden farklı sıfat kullandığı görülmektedir. Şâirler arasında toplam sıfat kullanımı ve farklı sıfat kullanımının oranları şâirlere göre farklılık gösterse de her iki durum için de söz konusu oran farkı oldukça azdır.

İsmin önüne gelerek onu niteleyen sıfatlar, şâirin kelimelere yüklediği anlam alanını belirlemesi açısından da ayrıca dikkate değerdir. Çünkü duygu, düşünce ve coşkular söze dönüştürülürken ortaya çıkan imgeler, sıfatlarla varlık bulmaktadır. Sıfat; varlığı daha gözle görülür, elle tutulur hale getirmektedir. İsmin çeşitli halleri, vasıfları, nitelikleri, nicelikleri, iç ve dış yapıları yani nesnelerle ilgili her türlü

---

* Şâirlerin divanlarında kullandıkları kelimeler, öncelikle konularına göre tasnif edildiğinden ve bu kelimelerin çoğunun tür olarak isim olmasından dolayı burada yapılan tür değerlendirmesinde "İsim" başlığıyla ayrıca bir bölüm oluşturulmamış, kelime türlerinden sadece sıfat, fiil, zarf ve zamir türü kelimeler bu bölüme dahil edilmiştir.

** Şâirlerin divanlarında söz konusu ettikleri sıfat, fiil ve zarf'lar ve bunların kullanım oranlarını gösteren tablolar çok uzun olmasından dolayı "Ek'ler" kısmında verilmiştir.

138 Muharrem Ergin, **Üniversiteler için Türk Dili**, Bayrak Yay., İstanbul 1995, s.292-294.

özelliğin göz önünde canlandırılabilirliği sıfatla sağlanır. Sıfat kullanımı şâirlerin eşyayı olduğu gibi mi yoksa tasvirlerle mi algıladığı ile ilgili bilgi vermektedir.

Fuzûlî'nin az bir farkla Bâkî'den daha fazla tekrarladığı sıfatlar şâirin kelimelere yüklediği anlam alanı, hayal gücü ve eşyayı algılayışı ile açıklanabilir. Fakat Bâkî'de birbirinden farklı sıfat kullanımının Fuzûlî'ye göre daha fazla olması da şâirin eşyaya yüklediği özelliklerin daha geniş ve kapsamlı olması ile ilgilidir, denebilir.

5.1.2. Fiil

Fiiller hareket bildiren kelimelerdir. Nesnelerin oluş, kılış, duruş gibi her türlü faaliyetini karşılamaktadır. Fiillerde esas olan onun cümle içindeki kullanımıdır. Fiil orjinli bir dil olan Türkçe'de fiiller tek başlarına kök halinde kullanılmamakla birlikte zaman ve şahıs ekleriyle çekimlenerek cümlede yer alır. Fiillerin zarflarla olan münasebeti de kelimenin anlam alanını vermesi açısından ayrıca incelenmelidir.

5.1.2.1. Fuzûlî ve Bâkî Divanında Fiil Kullanımı

Fuzûlî ve Bâkî divanlarında yer alan fiiller ve bunların kullanım oranlarının verildiği tablo (Ek-2) incelendiğinde Fuzûlî Divanı'ndaki kelimelerden, tekrarlar da dahil olmak üzere toplam 9186'sının % 17 ile fiil olduğu görülür. Bâkî'de ise bu sayı 8316 ile % 16,80'dir. Sonuçlara bakıldığında Fuzûlî'nin Bâkî'ye oranla fiil soylu sözcükleri çok az bir farkla daha fazla tekrarladığı görülür. Fakat fiillerle ilgili kelime çeşitliliği dikkate alındığında Fuzûlî'de 241, Bâkî'de 348 olmak üzere birbirinden farklı fiillerin kullanıldığı görülür.

Hareketi karşılayan fiiller Fuzûlî'de daha fazla tekrarlanırken Bâkî'de birbirinden farklı fiil kullanımının daha fazla olduğu yukarıda belirtilmişti. Şâirler arasında hareket isimlerini karşılayan fiillerin kullanım oranları arasındaki farklılık muhakkak ki şâirin hayatı algılayışı, üslûbu ve duygularının coşkunluğunu ifade etmede onların tercihlerinin yansımalarıdır.

5.1.3. Zarf

Zarflar yer, zaman, hal ve miktar isimleridir. Zarflar da sıfatlar gibi tek başına değil diğer isimlerle birlikte varlık kazanırlar. Zarflar, sıfatların, başka zarfların ve

fiillerin önüne gelerek onlara anlam kazandıran kelimeleridir. Zarflar diğer kelimelerin yer, zaman, hal, miktar bakımından anlamını değiştirir[139].

5.1.3.1. Fuzûlî ve Bâkî Divanında Zarf Kullanımı

Şâirlerin zarflarla ilgili kullanımlarının yer aldığı tablo (Bkz.: Ek-3) incelendiğinde Fuzûlî'nin toplam 293 ile % 0,54, Bâkî'nin 334 ile % 0,67 oranında ilgili kelimeleri kullandıkları görülür. Şâirlerin kullandıkları zarfların çeşitliliğine bakıldığında Fuzûlî'nin 39, Bâkî'nin 54 farklı zarf kullandığı görülür. Sonuçlara göre Bâkî, Fuzûlî'den daha fazla zarfları tekrar etmiş ve zarfla ilgili daha fazla kelime kullanmıştır.

Sıfatları, zarfları ve fiilleri niteleyen ve onların sıfatı hükmündeki zarflarla ilgili kullanım, hareketi şekillendirmede ve tasvir etmede önemlidir; çünkü şâirin hareketi nasıl nitelediğini gösterir.

5.1.4. Zamir

Zamir, adın yerini tutan kelimeler olduğu için tek başına varlık bulmakla birlikte sıfat ve zarf da olduğu gibi bağlı olduğu bir kelime bulunmamaktadır. Muharrem Ergin, zamirlerin kelime türleri içindeki farklılığını; zamirlerin tek başlarına kullanılan ama başlı başına ele alındığında anlamsız kelimeler olması, nesneyi karşılaması; fakat nesnelerin öz varlıkları olmayıp onların temsilcileri olması ve bu nedenle de kapsadığı alanın geniş olması durumlarını belirterek izah eder[140].

Zamir çeşitlerinden olan şahıs zamirleri, varlıkları şahıslar halinde temsil eden kelimelerdir. Bütün varlıklar, konuşan, dinleyen ve adı geçen olmak üzere üç sahısta toplanır. Ben ve biz konuşan, sen ve siz dinleyen, o ve onlar da adı geçen şahıslardır[141].

5.1.4.1. Fuzûlî ve Bâkî Divanında Zamir Kullanımı (Şahıs Zamirleri)

Şâirlerin kullandıkları şahıs zamirleri ve bunların oranları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

---

[139] **A.e**., s. 300.
[140] **A.e**., s.304-305.
[141] **A.e.,** s.306.

Tablo 141

Şahıs Zamirleri

Şahis zamirleri	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
Ben	774	275	1,43	0,56
Sen	637	188	1,18	0,38
O	153	142	0,28	0,29
Biz	42	35	0,08	0,07
Siz	4		0,01	0,00
Hod	7	13	0,01	0,03
Kendim		3	0,00	0,01
Kendi	3	58	0,01	0,12
Sana	233	57	0,43	0,12
Toplam	1853	771	3,43	1,56

Şâirlerin kullandıkları şahıs zamirlerinin oranlarının verildiği yukarıdaki tabloda yer alan toplam satırına göre Fuzûlî Divanı'nda yer alan toplam kelime sayısından 1853'ü, % 3,43 oranıyla şahıs zamiridir. Bâkî Divanı'nda bu sayı 772 ile %1,16'dır. Sonuçlar değerlendirildiğinde Fuzûlî'nin, Bâkî'ye oranla şahıs zamirlerini oldukça fazla kullandığı görülür.

Şahıs zamirlerinin oranı ayrı ayrı değerlendirildiğinde Fuzûlî en fazla % 1,43 ile "ben"i, ikinci olarak da % 1,18 ile "sen"i tekrarlamıştır. Bu oranlar Bâkî'nin 275 yerde ve % 0,56 oranı ile kıyaslandığında oldukça yüksektir.

Şiir, "ben" merkezli bir olgudur ve şâir şiirde kendini hikaye eder. Bu açıdan ben, biz, kendim ifadeleri hep "ben"i anlatmak için kullanılır. Divan şiirinin ana karakterlerinden olan âşık, şâirin "ben" ifadesiyle birleşmiş ve şâir, âşık'la özdeşleşmiştir. Ben zamirinin kullanım oranının sıklığı göstermektedir ki Fuzûlî'de "ben öyküsel" anlatım oldukça baskındır ve bu durum kendini açıkça hissettirmektedir.

Şâirin "ben" ifadesiyle ilgili kullanım sıklığı onun, şiirlerinde hem ilahî hem beşerî aşkı terennüm etmesinden[142] de kaynaklanıyor olabilir. Bu açıdan bakıldığında, "tasavvufî şiirlerde şâirlerin çoğu zaman kendilerine hitap etmesi ve bunu da genellikle kendi adları veya adlarının yerini tutan mahlaslarıyla yapması" ve ayrıca "tasavvufun bir açıdan insanın kendisine yönelmesi"[143] olduğu dikkate

[142] Hasibe Mazıoğlu, **Fuzûlî Üzerine Makaleler**, TDK Yay., Ankara, 1997, s.29.
[143] M.A. Yekta Saraç, **Klasik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye**, 3F Yay., İstanbul, 2007, s.55

alındığında redif kullanımında ortaya çıkan bu sonuç, Fuzûlî'de tasavvuf anlayışının yansımaları gibi düşünülebilir.

Fuzûlî ve Bâkî'nin her ikisinde de şahıs zamiri sıralaması kullanım oranına göre; "ben" ve "sen"dir. Fakat oranlar şâirlere göre kıyaslandığında Bâkî'nin aksine yukarıda da belirtildiği gibi Fuzûlî'nin şiirlerinde "ben", açıkça vurgulanmış ve şâir şiirinin merkezine kendini koymuştur. Muharrem Ergin'e ait yukarıda verilen açıklama çerçevesinde düşünüldüğünde Fuzûlî ve Bâkî, şiirlerinde konuşan kişi olarak kendini ön plana çıkarmış, daha sonra ise dinleyen kişi olan "sen"e vurgu yapmıştır. Divan şiirinde "sen" diye kastedilen genellikle sevgili olmakla birlikte aynı zamanda münacaât, tevhîd, kaside gibi nazım şekil ve türlerinde bahsedilendir. Ayrıca "Ey!" nidâsıyla başlayan şahıslar hep "sen"e işaret etmektedir.

Tabloda dikkat çeken bir kullanım ise "kendi" ve aynı anlama gelen "hod" kelimelerini Fuzûlî'nin 10 yerde, Bâkî'nin ise toplam 74 yerde tekrarlamasıdır. Bâkî'de sık tekrarlanan "kendi", "sen"i kastetmek üzere "-(i)n" iyelik ekiyle kullanılmıştır.

5.2. Türkçe Kelimeler

Fuzûlî ve Bâkî'nin divanlarında yer alan Türkçe kelimeleri ve bunların kullanım oranlarının gösterildiği Ek-4'te görüldüğü gibi Fuzûlî Türkçe kökenli kelimeleri toplam 3842 ile % 7,11, Bâkî ise 3102 yerde ve % 6,27 oranında kullanmıştır.

Kelime türleri kısmında ayrıca incelenen fiiller de Türkçe kökenli olmaları ile bu toplama eklendiğinde Fuzûlî Divanı'nda yer alan kelimelerin % 24,11'i, Bâkî Divanı'nda kullanılan kelimelerin % 23,07'si, orjini Türke olan kelimelerden oluşur. Fiillerin de eklenmesiyle şâirler arasında Türkçe kökenli kelimelerin kullanım oranı birbirine oldukça yaklaşmıştır. Bu sonuca göre, şâirlerin farklı coğrafyalarda yaşaması onların köken bakımından kullandıkları kelime seçimlerinde etkili olmamıştır, denilebilir.

5.3. Şâirlerin Genel Kelime Kadrosu

Ek'ler (Ek-5) bölümünde şâirlerin divanlarında yer alan tüm kelimeler tekrarları ile birlikte tablo halinde verilmiştir. Tabloda ayrıca şâirlerin toplam kaç

farklı kelime kullandığının belirtilmesi için de tekrarların dahil edilmediği kelime kadrosunun toplamı verilmiştir.

İlgili tablo(Ek-5) incelendiğinde şâirlerin divanlarında tekrarlar dahil Fuzûlî'de 54264, Bâkî'de 49299 kelime kullanıldığı görülür. Tekrarlar hariç tutulduğunda ise Fuzûlî 4829, Bâkî 5106 farklı kelime kullanarak divanlarını oluşturmuştur. Şâirlerin kelime kullanımları ile ilgili tekrarların dahil edildiği ve hariç tutulduğu rakamlara bakıldığında kelime tekrarının çok yüksek bir seviyede olduğu görülür.[144] Bununla birlikte, şâirlerin tekrarlarının dahil edilmediği toplam sözdağarına bakıldığında (Fuzûlî 4829, Bâkî 5106) zikredilen rakamlara iki kelime ile oluşturulan terkipler dahil edilmiş, böylece sayılan her iki kelime terkipli kullanımıyla bir daha sayılmıştır. Bu durum dikkate alındığında verilen oranlarda az da olsa oynama olacaktır. Yine, şâirlerin kelime kadrosundaki toplam rakamları az da olsa değiştirecek diğer bir husus da birden çok anlamı olan kelimelerin şiirde ayrı ayrı anlamlarıyla kullanılması veya ilgili kelimeyle diğer kelimeler arasındaki etkileşimden doğan çağrışımların dikkate alınmayıp sözcüğün tek bir kelime olarak tabloda belirtilmesidir. Fakat bu iki durum da klâsik şiirin iki zirve ismi olan Fuzûlî ve Bâkî'nin şiirlerini ortalama 4800-4900 kelime ile oluşturduğu gerçeğini değiştirecek rakamsal oynamalar değildir. Her iki şâirin toplamda kaç kelime ile şiir yazdığını ortaya koyan bu sonuç, şâirlerin divan şiiri içindeki konumu dikkate alındığında divan edebiyatı şâirlerinin kullandığı kelime sayıları ile ilgili ortalama bir tahminde bulunma konusunda önemlidir.

---

144 W.Andrews, divan şiirinde şâirlerin kelime tercihini tespit etmek amacıyla sözdağarcığı istatistik olarak güvenilir bir tablosunu oluşturma, liste çıkarma ve tasnif etme şeklinde bir çalışma yapılması gerektiğini söyleyerek konuya yönelik örnek bir çalışma yapmıştır. Adrews, yaptığı bu çalışma sonunda kelime tekrarlarının oldukça sık olduğunu görerek konuyu; "Kelime tekrarı çok yüksek bir düzeydedir ve semantik yüzey gayet sınırlıdır." açıklamasıyla belirtmiştir. Araştırmacının yaptığı istatistik çalışması ve sonuçları için bkz. : Walter G. Andrews, **a.g.e.**, s.55-80.

SONUÇ

Altı asır kadar süren divan edebiyatı bu özelliği ile Türk edebiyatının en uzun edebiyat dönemini oluşturur. Kendine has özellikleri ve belirli kuralları olan bu edebiyat döneminde her ne kadar mensur eserler verilse de esas olan şiir'dir. Şiirin ve şiirde *söyleyiş*'in ön planda tutulduğu bu edebiyat anlayışında şâirler söz ve manayı en güzel şekilde bir araya getirerek şiirde mükemmelliği amaçlanmış ve şiir oluştururken söyleyiş, dili kullanma, orijinallik gibi çeşitli özellikleri göz önünde bulundurmayı ihmal etmemişlerdir.

Söz konusu edebiyat dönemi içinde yer alan şâirlerden özellikle Fuzûlî ve Bâkî'nin, şiirlerindeki söyleyiş, üslup özellikleri, şiirlerindeki hayal zenginliği, dili kullanma, söz ve manayı en güzel şekilde bir araya getirme becerileri onları bu edebiyatın zirvesine taşımış ve bu durum hem yaşadıkları dönemde hem de sonraki yüz yıllarda kabul görmüştür. Şiir söylemedeki başarıları onların şiirlerini ve dolayısıyla onların edebî anlayışını anlama ihtiyacını da beraberinde getirmiştir.

Bu amaç doğrultusunda hazırlanan çalışmada Fuzûlî ve Bâkî'nin şiirleri arasındaki (varsa)benzerliklerin veya (varsa)farklılıkların ortaya çıkarılmasıyla dönemin şiir anlayışındaki "güzel" veya "mükemmel" ortaya konacak ve yine bu iki zirve ismin kendine has şiir anlayışı da belirlenecektir.

Bu dikkatlerle yapılan incelemede Fuzûlî ve Bâkî divanlarının karşılaştırılmasıyla şu sonuçlara varılabilir:

1. Öncelikle şâirlerin divanlarındaki nazım şekilleri dikkate alınarak yapılan karşılaştırmada Fuzûlî'nin, Bâkî'ye nazaran daha fazla nazım şekli ile şiir yazdığı görülür.

Şâirlerin kullandıkları nazım şekillerine bakıldığında Fuzûlî'nin Bâkî'den farklı olarak bazı şiir türlerini ve nazım şekillerini (na't, tevhîd ve rubâî gibi) özellikle tercih etmesi sanat anlayışını ortaya koyması bakımından önemlidir.

2. Şâirlerin divanlarındaki gazel ve kaside nazım şekillerinin esas alınmasıyla yapılan vezin incelemesinde Fuzûlî'nin en çok düz kalıp olarak da adlandırılan ***remel*,** daha sonra sırasıyla ***hezec*,** *muzâri* ve *müctes* bahirlerini; Bâkî ise en fazla *remel* daha sonra sırası *ile hezec, muzârî, cedîd* ve *müctes* bahirlerini kullandığı görülür.

Yine vezin uygulanırken görülen med, zihaf ve imâle gibi teknik uygulamalara her iki şâirin şiirinde de rastlanmaktadır. Şâirlerin her ikisinin de dönemin şâirleri tarafından kusur addedilen ugulamalara başvurması, Türkçe kelime kullanımının etkisi olmakla birlikte şâirlerin bazen mana'yı, şekle tercih ettiklerinin de göstergesidir.

3. Şâirlerin divanlarında yer alan kafiye kullanımı incelendiğinde Fuzûlî'nin sırasıyla en fazla **-ân**, **-âr** ve **–â**; Bâkî'de ise **âr**, **ân** ve **â** sesleri ile kafiye oluturduğu tespit edilmiştir.

Şâirlerin kullandığı redif olan kelimelerin türü incelendiğinde her iki şâirin de içinde fiil geçen veya fiil köklü kelimelerle oluşturduğu redif oranı daha fazladır. İkinci sırada ise isim köklü kelimelerle oluşturulan redif gelmektedir. Zamir türünün redif olarak kullanımı oran bakımından Fuzûlî'de fazladır.

4. *Din ve tasavvuf* kavramları her iki şâirin divanında kullanılmakla birlikte Fuzûlî'de Allah'ın isim ve sıfatları, melek isimleri, kutsal kitap adları, peygamber isimleri, ahiretle ilgili kavramlar, tasavvufî unsurlar ve bunların dışındaki İslâmiyet'e ait dinî mefhumların toplam kullanım oranı Bâkî'ye göre daha fazladır. Fakat söz konusu kategorilerde değerlendirilen kelimelerin kendi içindeki tekrar sayıları değişmekle birlikte kelimenin anlam alanı da şâirlere göre farklılık göstermektedir. Bu farklılıklar şâirin dünya görüşünü yansıtacak niteliktedir. Örneğin; Bâkî'nin daha fazla tekrarladığı Yusûf Peygamber genellikle sevgili ile ilişkilendirilerek kullanılmış, yine olumlu anlam alanına sahip "cennet" kelimesi Bâkî'de daha fazla tekrarlanırken Fuzûlî'de azap, ateş gibi ilgileri çağrıştıran "cehennem" daha fazla tekrarlanmıştır.

5. *Cemiyet*, her iki şâirde de şahıs kadrosu ve içtimaî hayat etrafında yoğunlaşmıştır. Şahıslar hükümdarlar, devlet adamları, tarihî şahsiyetler, sanatkârlar, şâirler, âlimler, tarihî-efsanefî şahsiyetler ve halk tipleri şeklindedir. Yine Leylâ, Mecnûn, Ferhat, Şirin gibi hikaye kahramanları ve masal unsurları olan Anka, Simurg, cadû vs. gibi kavramlar da ait oldukları hikaye veya kendileri ile ilgili efsaneler dolayısıyla çeşitli telmih ve benzetmeler içinde ifade edilmiştir. Cemiyet içinde, ele alınan bu kavramlar ve bunların kullanım oranını göstermek için oluştururlan tabloların hepsinde toplam kullanım oranı Bâkî'de, Fuzûlî'den daha fazladır. Bu da Bâkî'nin, "cemiyet" içinde "şahsiyet"i Fuzûlî'ye göre daha fazla vurguladığını

göstermektedir. Sadece “Irklar ve Milletler”i karşılayan kelimelerin toplam kullanım oranı, diğer şahsiyetlerin toplam kullanımından farklı olarak Fuzûlî’de daha fazladır. Bu da Fuzûlî’nin, *insan*’ı mensûbiyyeti ile dikkate aldığını göstermektedir.

*Cemiyet’*e dahil edilen ülke ve şehir adları, dağlar ve denizlerin kullanım oranı Bâkî’de, Fuzûlî’ye oranla daha fazladır.

İçtimaî hayat içinde değerlendirilen pâdişâh, çevresi ve pâdişâha ait kavramların kullanım oranı Bâkî’de, Fuzûlî’ye göre oldukça sık tekrarlanmıştır.

İçtimaî hayatın yansımaları olan savaş aletleri, giyim-kuşam, kumaş, güzel kokular, kozmetik ürünler, yiyecek-içecek, yazı ve diğer araç-gereçler, oyun, para, musîkî, kıymetli taşlar, içki ve içkiye ait unsurlarla ilgili kelimeler şâirlerin toplam kelime kullanımı içinde önemli bir yekûn tutar. Sosyal hayatı yansıtan bu kategorilerin hemen hepsinde toplam kelime kullanımı Bâkî’de, Fuzûlî’den daha fazla hatta bazı kategorilerde Fuzûlî’nin iki katı fazla olacak şekilde sık tekrarlanmıştır. İlgili tasnifler içinde Bâkî’den farklı olarak Fuzûlî’nin toplamda daha fazla tekrar ettiği kategoriler, *yazı araçları* ve *tıp malzemeleri*’dir. Bununla birlikte içki ve içki kültürünü yansıtan kelimelerin toplam oranı, Bâkî’de çok daha fazla olup içki ile ilgili unsurların kullanım alanına göre kendi içinde değerlendirilmesiyle, “sarhoşluk” halini karşılayan kelimelerin Fuzûlî’de, Bâkî’den daha fazla kullanıldığı görülür.

İçtimaî hayatla ilgili verilen tüm kategorilerde şâirlerin hayal ve tasavvurları çerçevesinde teşbih ve mecazlarla kullandığı kelimeler çoğunlukla sevgili ile ilişkilendirilmiştir.

6. *İnsan*, Fuzûlî ve Bâkî’nin divanlarında “sevgili” etrafında yoğunlaşmakta, bunu “âşık” ve “rakip” takip etmektedir.

Sevgili, ona ait beden uzuvlarıyla birlikte ele alınmış ve sevgiliye ait güzellik unsurları çeşitli hayal ve benzetmeler içerisinde farklı kelimelerle ilişkilendirilmiştir. Sevgiliye ait güzellik unsurları ile ilgili yapılan teşbih ve istiârelerin tespiti sonucu her iki şâirin de en fazla sevgilinin yüz’ünde bulunan unsurları ele aldığı görülür. Her iki şâirin sevgilinin yüzüne ait en fazla teşbihte bulunduğu unsurlar; *zülf*, *kaş*, *gamze*, *yanak*, *dudak*, *ben* ve *hat*’tır. Beden ile ilgili unsurlardan da en fazla teşbihte bulunulan sevgilinin *boy*’udur. Şâirlerin sevgilinin güzellik unsurlarıyla ilgili yaptıkları teşbihlerin hemen hepsinde belirgin bir farkla Bâkî, Fuzûlî’ye göre daha

fazla müşebbehün bih kullanmıştır. Yine şâirlerin yaptıkları teşbihlerde ortaklık sağladıkları müşebbehün bih oranı oldukça azdır. Bu durum, divan şiiri için yaygın kanaat olan "kalıplaşmış mazmun" kullanımının yaygın olduğu fikrinin aksine şâirlerin kendilerine ait hayal dünyalarının birbirinden oldukça faklı olduğunun göstergesidir.

Şâirlerin divanlarında *insan* kategorisi içinde değerlendirilen ve şiirin merkezinde olan sevgili'nin cinsiyeti için muğlak ifadelerle birlikte sevgilinin soyut olarak ele alınmadığı ve "kadın"ı işaret eden kullanımlar da bulunmaktadır. Ayrıca şâirlerin sevgiliyi tanımlamak için kullandığı "nev-cevân, kul oğlu vs." ifadeler yoruma açık bir durum yaratmaktadır. Sevgili tipi ile ilgili yapılan tespitler doğrultusunda şâirlerin her ikisinin ele aldığı *sevgili*'nin sadece soyut kavramlarla anlatılan ve idealize edilen sevgili değil, hayatın içinde var olan sevgili olduğu da söylenebilir. Ayrıca her iki şâir bu özellikleri ile karşılaştırıldığında Bâkî'nin şiirlerinde sevgiliye karşı hissedilen cinsi arzular daha fazla dile getirilmiş ve dolayısıyla da sevgilinin beden unsurları Fuzûlî'ye göre çok daha fazla ön plana çıkmıştır. Her iki şâirin somut sevgiliyi ön plana çıkardığı şiirleri dikkate alındığında şâirlerin bahsettiği aşk'ın, "beşerî aşk" olduğu ve "beşerî aşk"ı yansıtan ifadelerin Bâkî'de daha fazla kullanıldığı görülür.

Yine, insana ait duygulardan "aşk" ile ilgili kullanımlara bakıldığında her iki şâirin "aşk"ı birçok kavramla ilişkilendirdiği tespit edilmiştir. Buna göre Fuzûlî 51, Bâkî ise 81 kavramı "aşk"la alakalandırmıştır. Şâirler, aşkla ilişkilendirdikleri kelimelerin 22'sinde ortaklık sağlamıştır. Ortaklık sağlanan kavramlar kendi içinde değerlendirildiğinde şâirlerin "aşk"la ilgili vurgularında bariz olmamakla birlikte bazı farklılıklar görülür (Bkz.: Tablo 105/ Aşk ile ilişkili Unsurlar). Bu farklılıklar içinde "aşk"ın dert ile ilişkilendirilmesi Bâkî'de % 0,08 ile Fuzûlî'den (% 0,07) daha fazladır. Bu sonuç da Fuzûlî için yaygın kanaat olan "aşkın dert ve ızdırap yönünü terennüm etmektedir" düşüncesinin aksini göstermektedir. Çünkü Fuzûlî için iddia edilen bir özellik Bâkî'de, az bir farkla da olsa daha belirgindir.

Çalışmada, *insan*'a dahil edilen "âşık", sevgiliden sonra gelmektedir. Şâirlerin âşık'ı karşılayan kelimelerinin toplamı Bâkî'de 132 ve % 0,27 ile Fuzûlî'den (94 ve % 0,17) daha fazladır. Yine sevgili ve âşık'tan sonra gelen "rakip" ve rakibi karşılayan kelimelerin tekrar sayısı Bâkî'de 55 ve % 0,11 ile Fuzûlî'den (45

ve % 0,08) daha fazladır. Şâirler sevgili, âşık ve rakip dışında oranı az olmakla birlikte sofi, zahid, vâiz ve nâsih tiplerini de zikretmiştir.

Şâirlerin divanlarında insana ait uzuv ve unsurları karşılayan kelimelerin toplamına bakıldığında ise söz konusu unsurların Bâkî'de, Fuzûlî'den daha fazla tekrarlandığı görülür. Bu sonuç çerçevesinde: Bâkî, şiirlerinde "insan"ı Fuzûlî'ye göre daha fazla ön plana çıkarmıştır, denebilir. Bununla birlikte şâirlerin ele aldığı insana ait unsurlar karşılaştırıldığında her iki şâirde de kişiye ait "cân, gönül" gibi soyut olarak nitelendirilebilecek unsurların somut uzuvlardan daha fazla tekrarlandığı görülür. Ayrıca somut olarak nitelendirilebilecek aksâmlardan Fuzûlî, en fazla "göz"'ü tekrarlamış, Bâkî ise "zülüf" ve "yanak"ı ön plana çıkmıştır.

İnsan'a ait özellikler içinde değerlendirilen, aynı zamanda kişinin (şâir de denebilir) duygu ve his yönünü ortaya koyan kavramlar her iki şâirde tespit edilmiş karşılaştırılmıştır. Buna göre "Psikolojik Haller" içinde ele alınan "dert" ve dert durumunu yansıtan ve karşılayan kelimeleri Fuzûlî'nin 1730 ve % (3,20) ile Bâkî'den (1144 ve % 2,31) çok daha fazla kullandığı görülür. Dikkat çeken bir diğer husus da dert kavramının zıddı olan "neşe" ve neşe ile ilgili kavramların tekrar oranının Fuzûlî'de 280 ve % 0,52 ile, Bâkî'den (188 ve % 0,038) daha fazla olmasıdır. Bu sonuçlar, Fuzûlî ile ilgili yaygın kanaat olan "dert ve ızdırap şâiridir" fikrini desteklemekle birlikte "aşkın dert ve ızdırabını terennüm ettiği" anlamına gelmez; çünkü yukarıda aşk ile ilgili kullanımların ele alındığı kısımda belirtildiği gibi Fuzûlî, derd'i aşk ile Bâkî'den daha az ilişkilendirmiştir. Fakat, şâirin derdin karşıtı olan neşe kavramlarını da Bâkî'ye oranla daha fazla kullanması onun psikolojisinin yansımaları olabileceği gibi şâirin zevk" ve "neşe"den kastettiğinin ne olduğu da önemlidir. Yine bu kelimelerin şâirler açısından değerlendirilmesinde sözcüğün anlam alanı da ayrıca önemlidir. Çünkü Fuzûlî'de neşe, bazen ızdırap kaynaklı olabilmektedir.

7. *Tabiat* içerisinde; kozmik unsurlar, ışık, zaman mefhumları, mekan, anâsır-ı erba'a, madenler, havyanlar ve bitkiler ayrı ayrı başlıklar altında incelenmiş, her iki şâirin kullandığı kelimeler tespit edilip oranları karşılaştırılmıştır. Buna göre felek, gökyüzü, yıldızlar, ısı ve ışık mefhumları, çeşitli tabiat olaylarını karşılayan kavramlar, dört unsur içinde değerlendirilen su/ ateş/ hava ve bitkiler başlığı altında değerlendirilen ağaçlar ve çiçekler, hayvanlar, madenler ve son olarak renklerle ilgili

kelimelerin kullanım ve tekrar oranları Bâkî'de, Fuzûlî'den daha fazladır. Yıldızlardan "güneş" ve "ay", ağaçlardan "serv", çiçeklerden sırasıyla "gül, sümbül, lâle", hayvanlardan "bülbül" her iki şâirde de en sık tekrarlanan unsurlardır. Renklerin kullanımlarına bakıldığında her iki şâirin de en fazla tekrarladığı rengin "kırmızı"' olduğu görülür.

Fuzûlî'nin, Bâkî'den farklı olarak daha fazla tekrarladığı unsur, "zaman"dır. Gün, gece, sabah, an vs. gibi zamanı karşılayan tüm kavramlar Fuzûlî'de daha fazla kullanılmıştır. Zaman ifadelerinden sadece "mevsim"ler, Bâkî'de daha fazla tekrarlanmıştır. Yine anâsır-ı erba'a içinde değerlendirilen "toprak" her iki şâirde de eşit; "ateş"in kullanım oranı ise her iki şâirde eşit denecek kadar birbirine yakın; "su" ve "hava" Bâkî'de daha fazla tekrarlanmıştır.

Bâkî'nin daha fazla tekrarladığı mekan'a ait kavramlar kendi içinde "açık mekan" ve "kapalı mekan" olarak değerlendirildiğinde her iki şâirin bireysel tercihinde "açık mekan"ın ön plana çıktığı görülür.

Gökyüzü, hayvan, bitki vs. gibi "Tabiat" içinde değerlendirilen bütün kavramları şâirler, "insan"la ilişkilendirmiş ve özellikle sevgili ve ona ait unsurların benzetileni olarak kullanmıştır.

8. Şâirlerin divanlarında yer alan kelimelerin türüne göre incelenmesi sonucu Fuzûlî'nin sıfat, fiil ve zamir türünü toplamda Bâkî'den daha fazla kullandığı; fakat Bâkî'de farklı sıfat ve fiil kullanımının daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Kelime türlerinden özellikle "şahıs zamir"i, Fuzûlî'de bariz bir farkla Bâkî'den fazla tekrarlanmıştır. Fuzûlî'nin şahıs zamirlerinden en sık tekrarladığı sırasıyla "ben" ve "sen"dir.

Şâirlerin divanlarında kullandıkları kelimelerin kökenine bakıldığında Fuzûlî'nin, Bâkî'den daha fazla Türkçe kelime kullandığı görülmektedir.

Yine şâirlerin divanlarında yer alan toplam kelime kullanımının (tekrarlar dahil) Fuzûlî'de daha fazla olduğu; fakat tekrarlar hariç tutulduğunda toplam kelime sayısının Bâkî'de daha fazla olduğu görülmüştür. Bu sonuç Fuzûl'nin, divanındaki şiir sayısı az olmasına rağmen kelimeleri Bâkî'den daha fazla tekrarladığını ortaya koyar.

Sonuç olarak Fuzûlî ve Bâkî'nin ortak temalar altında karşılaştırılmasıyla her iki şâirin de kendine has özellikleri ve dikkatleri olduğu görülmüştür. Buna göre

Fuzûlî'nin, şiirlerinde dinî unsurları, itikadî ve felsefî konuları Bâkî'ye göre daha fazla kullanması sanat anlayışı ile ilgilidir. Fuzûlî, şiirlerinde günlük araç-gereç, giyim-kuşam, dağ, deniz, şehir, yiyecek-içecek, içki kültürü, savaş unsurları, mûsikî gibi yaşamın maddî unsurları Bâkî'den daha az tekrarlamış; fakat –dinî unsurların dışında- dert, gözyaşı ve ızdırabı yansıtan, neşe ve zevk hallerini karşılayan kelimeleri Bâkî'den daha fazla kullanmıştır. Ayrıca Fuzûlî'de olumsuz anlam taşıyan kelimelerle oluşturulan redif sayısının ve anlam alanı bakımından olumsuzluğu çağrıştıran cehennem kelimesinin Bâkî'den fazla tekrarlanması, insan'a dair unsurların da Bâkî'ye göre ikinci planda olması, şâirin karamsar bir ruh haline sahip olduğu düşüncesini akla getirir. Fuzûlî'nin şiirlerinde görülen dert, aşk'tan ziyade şâirin hayat karşısındaki tavrının, iç dünyasının ve onun içe dönük karakterinin yansımalarıdır. Fuzûlî'de esas olan "ben"dir. Şâir bariz bir farkla şiirinde "ben" ve ikinci kişi olarak "sen"i vurgulamaktadır. Şâirin şiirinde ön plana çıkardığı diğer bir unsur da "zaman"dır. Şâir zaman'a dair bütün unsurları Bâkî'den fazla tekrarlayarak zaman'a belirgin bir vurgu yapmaktadır.

Bâkî'de ise öncelikle dinî unsurlar Fuzûlî kadar vurgulanmamıştır. Şâir, her ne kadar gazel ve diğer nazım şekillerinde dinî söylemlere yer verse de na't ve tevhîd gibi dinî konulu müstakil şiirlerinin bulunmaması, ayrıca Fuzûlî'den daha sık tekrarladığı bazı dinî kavramları dahi sevgiliyle ilişkilendirilerek ele alması onun bu konudaki tutumunun göstergesidir. Yine Bâkî'nin pâdişâh, devlet adamı, saray vs. gibi konuları ve hayatın maddî unsurlarını (günlük araç-gereç, giyim-kuşam, dağ, deniz, şehir, yiyecek-içecek, içki kültürü, savaş unsurları, mûsikî) Fuzûlî'den daha fazla ele alması onun konumu ve yaşadığı coğrafyanın şiire olan yansımalarıdır. Şiirlerinde hayata dair her türlü maddî unsuru, insan'ı, doğayı, renkleri, çiçekleri, hayvanları Fuzûlî'ye göre daha fazla ön plana çıkararıp yaşamı tüm rekleri ve canlılığıyla şiire aktarması Bâkî'nin renkli ve dışa dönük karakerinin özelliğidir, denilebilir. Şâir şiirlerinde felsefî ve dinî konulardan ziyade hayatı, aşkı, eğlenceyi, doğayı anlatmaktadır.

Şâirlerin divanlarındaki toplam kelime kullanımına bakıldığında -tekrarlar da dahil- Fuzûlî 'nin (54264) Bâkî'den (49299) daha fazla kelime kullandığı görülür. Fakat tekrarlar çıkarıldığında Bâkî'nin toplam 5106 ile Fuzûlî'den (4829) daha fazla farklı kelime kullandığı tespit edilmiştir. Bâkî'nin farklı kelimeleri kullanmayı tercih

etmesi, Bâkî'nin hayal gücü ve kelimelere yüklediği anlam alanının daha geniş olması ile açıklanabilir. Bununla birlikte Fuzûlî'nin aynı kelimeleri sık tekrar etmesine rağmen şâirin -incelenen şiirleri doğrultusunda- anlam tekrarına düşmeden farklı tasavvurlarda bulunması onun şâirlik gücünün göstergesidir.

Şâirlerin ele aldıkları kelimeler ve bunların oranları doğrultusunda yapılan tespitler genel bir değerlendirme olmakla birlikte kesin yargıya ulaşmak için eksiktir. Eksikliğin giderilmesi için konusuna göre ayrılan her kategori ile ilgili ayrı bir çalışma yapılmalı, aynı konuya dahil edilen tüm kelimelerin anlam alanları tek tek tespit edilmeli ve ortaya çıkan sonuçların karşılaştırılmasıyla kesin hükümler verilmelidir.

KAYNAKÇA

Açıkgöz, Namık: "Klâsik Türk Şiirinde Beşerî His ve Hasletler", **Journal of Turkish Studies**, Harvard Üniversitesi 2003, C.5, S.27/1.

Aksan, Doğan: **Şiir Dili ve Türk Şiir Dili**, Engin Yay., Ankara, 2005.

Akyüz, Kenan: v.d., Fuzûli Divânı, Akçağ Yay., Ank., 1997.

Ali el-Müttâkî b. Hüsâmeddin el-Hindî: **Kenzü'l-Ümmâl**, C.3, Beyrut Matbaası.

Ali Cemâleddin: **Arûz-ı Türkî**, Millet Ktp., Edebiyat Kısmı, No: 307.

Altıntaş, Ramazan: "Fuzûlî'de Bilgi ve Tabiat Anlayışı", (çevrimiçi) http://www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/331.pdf , 10 Kasım 2008.

Andrews, Walter G.: **Şiirin Sesi Toplumun Şarkısı**, (Çev.: Tansel Güney), İletişim Yay., İstanbul 2001.

Ateş, Ahmed: "Gazel", İA, C. 4, İstanbul, 2001.

Aybet, Nahid: **Fuzûlî Divanı'nda Maddi Kültür Unsurları**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1989.

Aydın, Songül: "Gazellerde Kafiye", **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Yüksek Lisans Tezi** (Dan.: Nâmık Açıkgöz), Muğla, 2004.

Azerbaycan Dilinin İzahlı Lugati: C. 3, Milli İlimler Akedemisi, Baki, 2006

Bahir, Selçuk: "Fuzûlî'de Gözyaşı", **EKEV Akademi Dergisi**, ISSN-1301-6229, Yıl 9, S. 25, Güz 2005, s.233-246.

Bahir, Selçuk: "Fuzûlî'de Melâmet Kavramı", **Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 16, Sayı 2, 2007,s.487-502.

Banarlı, Nihat Sâmi: **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, MEB Yay., İstanbul, 1972.

Başman, Abdullah: "Bakî Divanında Tabiat Tasvirleri", **İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fak. Bitirme Tezi**, 1972, Türkiyat Ens. T 1437.

Beyazıt, M. Cemil: "Bâkî'nin Divanı'nda Eşhas", **İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fak., Türkiyat Ens. Bitirme Tezi**, T 1536, 1973.

Cengiz, Halil Erdoğan: "Türk Şiirinde Musammatlar", **Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)**, S. 415-416-417/Temmuz- Ağustos-Eylül TDK Yay., Ank., 1986.

Çavuşoğlu, Mehmed: "Bâkî ", **TDVİA**, C.4, İstanbul, 1991, s. 537540.

Çeltik, Halil: "Tenkitli Divan Neşirlerinde Nazım Şekli Problemi", **Turkish Studies**, Volume 2/3, Summer,2007,s.196, (çevrimiçi) http://turkoloji.cu.edu.tr/ESKI%20TURK%20%20EDEBIYATI/halil_celtik_tenkitli_divan_yayinlarinda_nazim_sekli_sorunlari. pdf

Çetin, Nihad M.: "Aruz", **TDVİA**, C. 3, İst. 1991.

Devellioğlu, Ferit: **Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugât**, Aydın Kitabevi Yay., Ankara, 1996.

Dilçin, Cem: "Fuzûlî'nin Şiirlerinde İkilemelerin oluşturduğu Ses, Söz ve Anlam Düzeni", **Journal of Turkish Studies**, volume 19, Harvard Üniversity, 1995, s.157-202.

Dilçin, Cem: **ÖrneklerleTürk Şiir Bilgisi**, TDK Yay., Ankara, 1997.

Dilçin,Cem: "Fuzûlî'nin Şiirlerinde Söz Tekrarlarına Dayanan Bir Anlatım Özelliği", **Türkoloji Dergisi**, C. X., Ankara, 1992, s.77-114.

Doğan, Muhammed Nur: **Fuzûlî'nin Poetikası**, Yelkenli Yay., İstanbul, 2009.

Elmalı, Hüseyin: "Kaside", **TDVİA**, C. 24, İst., 1996.

Erdem, Sargon: “Amber”, **TDVİA**, C.3, İstanbul 1991.; “Amber”, Büyük Larouse, C.1, İstanbul 1992.

Erdoğan, Mustafa: **Türk Edebiyatında Muhammes**, Kültür Bakanlığı Yay., Ank., 2002.

Ergin, Ahmet: “Bâkî Divanı’nda Kahramanlar ve Tarihî Şahsiyetler”, **İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fak., Türkiyat Ens. Bitirme Tezi**, T 1445, 1974.

Ergin, Muharrem: **Üniversiteler için Türk Dili**, Bayrak Yay., İstanbul 1995, s.292-294.

Erkul, Rasih: “Fuzûlî’nin Türkçe Kıt’alarındaki Düşünce Dünyası”, **Turkish Studies, International Periodical For the Languages,** Literatureand History of Turkish or TurkicVolume 4/2 Winter 2009, (çevrimiçi) www.turkishstudies.net/sayilar/sayi15/17erkulrasih.pdf, 15 Nisan 2008.

Feyzu'l-Kadir: **Şerhü'l-Câmiü's-Sağîr min Hadîsi'l-Beşîri'n-Nezîr, (**Müellif: Abdurrauf el-Münâvî), C.6, Darü’l Fikir, Lübnan.

Gibb, E.J.Wilkinson: **Osmanlı Şiir Tarihi I-II**, (Ter.: Ali Çavuşoğlu), Akçağ Yay., Ankara, 1999.

Gölpınarlı, Abdulbâki: **Fuzûlî Dîvânı**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1985.

Habib, İsmail: **Edebiyat Bilgileri**, Remzi Kitabevi, İst., 1942.

İnalcık, Halil: **Şâir ve Patron**, Doğu Batı Yay., Ank.-2003.

İpekten, Haluk: **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz**, Dergah Yay., İst. 2005.

İpekten, Haluk-İsen, Mustafa-

Karabey, Turgut: **Büyük Türk Klâsikleri**, Ötüken- Söğüt Yay., İstanbul, 1986, C.3/4.

İpekten, Haluk: v.d., **Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, Kültür ve Turizm Bak. Yayınları, Ankara, 1998.

İsen, Mustafa: **Latîfî Tezkiresi**, Akçağ Yay., Ankara, 1999.

İsen, Mustafa: **Sehi Bey Tezkiresi**, Akçağ Yay., Ankara 1998.

Durmuş, İsmail- Öztürk Mürsel-

Pala, İskender: "Kafiye", **TDVİA**, C.24, İst., 2001.

İspir, Meheddin: "Fuzûlî'nin Türkçe Divanı'nda Na't Türü ve İşlenişi", **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, VII (2007), S. 2, s.185-215.

Kaplan, Mehmet: "Bâkî'den Beyitler ve Mısralar/ Şiir ve Şair/Aşk", **Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 1**, Dergah Yay., İstanbul 1995, s.190-206.

Karahan, Abdülkadir: "Fuzûlî Maddesi", **TDVİA**, C. 13, İstanbul 1996.

Karaismailoğlu, Adnan: "Bâkî'nin Şiiri", **Klasik Dönem Türk Şiiri İncelemeleri**, Akçağ Yay., Ankara, 2001, s.109-117.

Kartal, Ahmet: **Klasik Türk Şirinde Lâle**, Akçağ Yay., Ankara, 1998.

Kortantamer, Tunca: "Eroticism in the Ghazal Poetry: Bâkî and Fuzûlî -the Two Most Famous Ottoman Poets of the 16 Century", **Eski Türk Edebiyatı-Makaleler-** (Haz.: Şerife Yağcı, Fatih Ülken), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2004, s.79-98.

Kortantamer, Tunca: "Türk Şiirinde Ses Konusunda ve Ses Gelişmesinin Devamlılığı Üzerine Genel Bazı Düşünceler", **Eski Türk Edebiyatı-Makaleler**, Akçağ Yay., Ankara 1993, s.273-336.

Köpülü, Fuad: "Aruz", İA, C. 1, MEB Yay., İst., 1993.

Köpülü, Fuad: **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ötüken Yay., İstanbul, 1981

Küçük, Sabahattin: **Bâkî Divanı**, TDK Yay., Ankara, 1994.

Mazıoğlu, Hasibe: **Fuzûlî Hâfız, İki Şair Arasında Bir Karşılaştırma**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Türk Tarih Kurumu bs., Ankara 1956.

Mazıoğlu, Hasibe: **Fuzûlî Üzerine Makaleler**, TDK Yay., Ankara, 1997.

Mehmed Rif'at,: **Mecâmü'l- Edeb**, Der-saadet Matbaası Bâb-ı Âli, İstanbul 1358

Mengi, Mine: "Divan Şiiri ve Bikr-i Mana", **Divan Şiiri Yazıları**, Akçağ Yay., Ankara, 2000.

Mengi, Mine: "Fuzuli'nin Şiirlerini Kalıcı Kılan Bazı Üslûp Özellikleri", **Fuzûlî Kitabı, 500. Yılında Fuzûlî Sempozyumu Bildirileri**, İst.1996, (çevrimiçi)http://turkoloji.cu.edu.tr/ESKI%20TURK%20%20EDEBIYATI/11.php, 29 Mart 2008.

Mengi, Mine: **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Ankara, Akçağ Yay., 1995.

Meydan Larousse: "Kâfûr", C.6, İstanbul 1990.

Meydan Larouse: "Kuhl", C.7, İstanbul 1990.

Mucemü'l Müfehres: Çağrı Yay., İstanbul 1986.

Muallim Naci: **Istılâhât-ı Edebiyye**, (Haz.: Yekta Saraç), Gökkubbe Yay., İstanbul. 2004.

Onay, Ahmet Talat: **Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar**, MEB Yayınları, İstanbul 1996.

Şemseddin Sami: **Kâmûs-ı Türkî**, Çağrı Yay., İstanbul 1999.

Saraç, M.A. Yekta: **Klâsik Edebiyat Bilgisi Belagat**, Bilimevi Yay., İstanbul, 2001.

Saraç, M.A. Yekta: **Klâsik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye**, 3F Yay., İstanbul, 2007.

Saraç ,M.A. Yekta – Çiçekler, Mustafa: "Kemalpaşazâde'nin Kâfiye Risâlesi" **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi,** C.XXVII (1998).

Şafak, Yakup: "Aruzlar Arasında Farklı Bir Ses: Mefûlü mefâîlü mefâîlü feûlün", **Yedi İklim**, C. 10, S. 70, s.47-49.

Şafak, Yakup: "Fars ve Türk Edebiyatındaki Aruz Vezinlerinin Ritmik Yapıları Üzerine Düşünceler", **Yedi İklim**, C. 10, S. 70, s.31-34.

Tâhir'ül Mevlevî: **Edebiyat Lügatı**, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1994.

Tanpınar, Ahmet Hamdi: "Fuzûlî ve Bâkî", **Edebiyat Üzerine Makaleler**, Dergah Yay., İstanbul 1995, s.146-149.

Tanpınar, Ahmet Hamdi: **19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, Çağlayan Kitabevi, İstanbul,1988.

Tarlan, Ali Nihat: "Divan Edebiyatında Sanat Telakkisi", **Edebiyat Meseleleri**, Ötüken Yay., İstanbul 1981, s.41-50.

Tarlan, Ali Nihat: **Fuzûlî Divanı Gazel, Musammat, Mukatta' ve Ruba'î Kısmı**, C-1, Üçler bs., İstanbul, 1950.

Tarlan, Ali Nihat: **Fuzûlî Divanı Şerhi**, Akçağ Yay., Ankara 2005.

Tarlan, Ali Nihat: **Fuzûlî'nin Farsça Divanı (Tercümesi)**, Milli Eğitim bs., İstanbul, 1950.

Taş, Hakan: "On Altıncı Yüzyıl Divan Şairlerinde Vezin Kullanımı", **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Yüksek Lisans Tezi** (Dan.; Prof. Dr. M.A. Yekta Saraç), İst.-2000.

TDE Ans.,: "Aruz", C. 1, Dergah Yay., İst..

TDE Ans.: "Gazel", C.3, Dergah Yay., İstanbul, 1979.

TDE Ans.: "Kafiye", Dergah Yay. C.5, İstanbul, 1982.

Tolasa, Harun: **18. Yüzyılda Yazılmış Bir Divan Edebiyatı Terimleri Sözlüğü –Müstakimzâde'nin Istılahâtü'ş- Şi'rîye'si-,** İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, C.XXIV-XXV (1986).

Tökel, Dursun Ali: **Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar- Şahıslar Mitolojisi**, Akçağ Yay., Ankara 2000.

TDEA: "Müseddes", C. 6, Dergah Yay., İst..

Türkçe İngilizce Sözlük

Redhouse:	Redhouse Yay., İstanbul 1988.
Usluer, Fatih:	"Aşk Mesnevilerinde Cinsellik Mazmunları", **Turkis Studies İnternational Periodical For the Languages,** Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 2/4 Fall 2007, (çevrimiçi) http://www.turkishstudies.net/dergi/cilt1/sayi6/sayi6pdf/52.pdf, 12 Ekim 2008.
Vahîdü't Tebrîzî,:	**Terceme-i Arûz**, (Müt.: Salâhî Abdullah Uşşâkî)
Yavuz, Bayram:	"Klasik Türk Şairlerinin Gözüyle Meyveler", **Turkish Studies, International Periodical For the Languages,** Literature and History of Turkish or Turkic Volume 2/4 Fall 2007, (çevrimiçi) http://www.turkishstudies.net/dergi/cilt1/sayi6/sayi6pdf/14.pdf, 8 Eylül 2008.
Yeni Tarama Sözlüğü:	(Düz.: Cem Dilçin), TDK Yay., Ankara 1983.
Yeniterzi, Emine:	**Divan Şiirinde Na't**, TDV Yay., Ankara, 1993
Yiğit, Fatma:	"Bakî Divanı'nda Tabiat", İstanbul **Üniversitesi Edebiyat Fak. Bitirme Tezi**, 1974, Türkiyat Ens., T 1764.
Wellek, Rene- Warren, Austin:	**Edebiyat Teorisi** (Çev. Ömer Faruk Huyugüzel), İzmir 1993.

EK’LER

Ek-1: Fuzûlî ve Bakî Divanlarında Sıfat Olan Kelimeler

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
a‹lâ	1		0,00	0,00
a‹mâ	2	1	0,00	0,00
a’del	5		0,01	0,00
a’lem	1		0,00	0,00
â’zâm		1	0,00	0,00
âbâd	6	5	0,01	0,01
âb-dâr	5	9	0,01	0,02
abes		3	0,00	0,01
Âb-gîn		1	0,00	0,00
âb-gûn	2	1	0,00	0,00
âb-veş		1	0,00	0,00
acı	3	6	0,01	0,01
âcil	2		0,00	0,00
âciz/acz	12	6	0,02	0,01
âdi	3		0,01	0,00
adîl		1	0,00	0,00
âdil	17	14	0,03	0,03
adl	55	18	0,10	0,04
âfiyet-bahş	1		0,00	0,00
âfiyet-efzâ	1		0,00	0,00
âgâh	8	3	0,01	0,01
agnıyâ	2		0,00	0,00
ağır	5		0,01	0,00
ahber	1		0,00	0,00
âhen-güdâz		1	0,00	0,00
âher	1	1	0,00	0,00
âheste		2	0,00	0,00
ahkar		1	0,00	0,00
ahmak		1	0,00	0,00
ahsen	3		0,01	0,00
ahseni's-sıfât	1		0,00	0,00
ahter-şinâs	1		0,00	0,00
ahvel		1	0,00	0,00
akdem	2		0,00	0,00
âkil	5	9	0,01	0,02
alçak	1	4	0,00	0,01
âlem-ârâ	6	8	0,01	0,02
âlem-efrûz	2	4	0,00	0,01
âlem-gerd	1		0,00	0,00
âlem-gîr	1	2	0,00	0,00
âlem-medâr	1		0,00	0,00
âlem-nümâ		8	0,00	0,02
âlem-penâh	2	1	0,00	0,00
âlem-sûz	2	4	0,00	0,01
âlem-tâb	2	12	0,00	0,02
âlî	7	4	0,01	0,01
âlî-cenâb		2	0,00	0,00
âlih	1		0,00	0,00
âlî-himmet	1		0,00	0,00
âlî-kadr	2		0,00	0,00
alîl		3	0,00	0,01
âlî-mikdâr		2	0,00	0,00
âlî-nazar		4	0,00	0,01
âli-neseb	1		0,00	0,00
âlî-şân		8	0,00	0,02
âlî-şâne		4	0,00	0,01
aliyy	2		0,00	0,00
âlûde	1	4	0,00	0,01
âlûde-dâmen		1	0,00	0,00
âma	2		0,00	0,00
âmil	2		0,00	0,00
anber-âlûd		1	0,00	0,00
anber-âmîz		1	0,00	0,00
anber-bâr	2		0,00	0,00
anber-bû		2	0,00	0,00
anber-efşân	2	3	0,00	0,01
anber-fâm	1		0,00	0,00
anber-feşân		2	0,00	0,00
anberîn-girîbân		1	0,00	0,00
anberîn-hatt	1		0,00	0,00
anber-sây	1	1	0,00	0,00
anber-şemîm		2	0,00	0,00
arak-nâk		3	0,00	0,01
arak-rîz		2	0,00	0,00
ar'ar-hırâm		2	0,00	0,00
ârâste		1	0,00	0,00
ârî	2		0,00	0,00
ârif	16	13	0,03	0,03
arş-temkîn	1		0,00	0,00
arzu-mend	4		0,01	0,00
âsân	11	6	0,02	0,01
âsî	3		0,01	0,00
asl	12	2	0,02	0,00
aslî	1		0,00	0,00
âsûde	2	6	0,00	0,01
asveb	1		0,00	0,00
aşib	2		0,00	0,00
âşikâr		8	0,00	0,02
âşinâ/ âşnâ	19	7	0,04	0,01
âşkâr	13		0,02	0,00
aşk-bâz	1		0,00	0,00
aşüfte	8	18	0,01	0,04
âşüfte-hâl	3		0,01	0,00
atâ-bahş		1	0,00	0,00
âteş-bâr	3	3	0,01	0,01
âteş-bâz		2	0,00	0,00
âteş-feşân	1		0,00	0,00

âteş-gâh	1		0,00	0,00
âteş-hâne	1		0,00	0,00
âteşîn	3	10	0,01	0,02
âteşin-ruhsâr	1		0,00	0,00
âteş-nâkd		2	0,00	0,00
âteş-perest	1		0,00	0,00
âteş-tâb		3	0,00	0,01
a'van	2		0,00	0,00
âvâre	11	11	0,02	0,02
ayb-nümâ	1		0,00	0,00
âyine-dâr	8		0,01	0,00
ayrı	36	5	0,07	0,01
az	13	7	0,02	0,01
azâ’im-hân	1		0,00	0,00
a'zam	9		0,02	0,00
azimü’ş-şan	1		0,00	0,00
azîz	7	2	0,01	0,00
âzürde		4	0,00	0,01
babak		2	0,00	0,00
bâdâm-nakşî		1	0,00	0,00
bâd-âverd		1	0,00	0,00
bâdî		1	0,00	0,00
bâd-pâ	4	1	0,01	0,00
bâ-haber		1	0,00	0,00
bahâr-engîz	1		0,00	0,00
bahîl	2		0,00	0,00
baht-iyâr		1	0,00	0,00
ba'îd		1	0,00	0,00
bâ'ir	1		0,00	0,00
bâ'is	3	24	0,01	0,05
bâ-kemâl		1	0,00	0,00
bâkî	17		0,03	0,00
bâlâ	1	36	0,00	0,07
bâliğ	1		0,00	0,00
bârîk		2	0,00	0,00
bârîk-bîn		1	0,00	0,00
bâr-ver	3		0,01	0,00
bâ-sebât	1		0,00	0,00
basît	1	4	0,00	0,01
bâ-vücûd		1	0,00	0,00
bazil	1		0,00	0,00
bed	2		0,00	0,00
bed-ahd	1		0,00	0,00
bedâyi‹-nigâr		1	0,00	0,00
bed-bîn	1		0,00	0,00
bed-endîşe		1	0,00	0,00
bed-fercâm	1		0,00	0,00
bed-h'âh	8	2	0,01	0,00
bed-hâlim	1		0,00	0,00
bed-hû	4		0,01	0,00
bedi'		1	0,00	0,00
bedîhi	2		0,00	0,00
bed-kîşe		1	0,00	0,00
bed-likâ		2	0,00	0,00
bed-mihr	1	2	0,00	0,00
bed-nâma		1	0,00	0,00
behçet	2	1	0,00	0,00
behçet-fezâ	1		0,00	0,00
behişt-âsâr	1		0,00	0,00
behmen	1		0,00	0,00
behre-mend	1		0,00	0,00
bela-keş	1		0,00	0,00
bellü		2	0,00	0,00
bende-ferman	1		0,00	0,00
bende-nevâz		1	0,00	0,00
bende-perver		1	0,00	0,00
beneklü		1	0,00	0,00
ber-â-ber	10	9	0,02	0,02
ber-bâd	1	7	0,00	0,01
berd	1		0,00	0,00
ber-dâr		2	0,00	0,00
berhordâr	1		0,00	0,00
berî	1		0,00	0,00
berîn	4	3	0,01	0,01
ber-karâr		1	0,00	0,00
ber-kemâl		1	0,00	0,00
ber-kenâr	1		0,00	0,00
ber-mezîd		1	0,00	0,00
ber-murâd	1	2	0,00	0,00
ber-pâ		1	0,00	0,00
ber-taraf		1	0,00	0,00
ber-ter	1		0,00	0,00
besâ’it	1		0,00	0,00
beste	4	4	0,01	0,01
be-şart		1	0,00	0,00
beter	5	1	0,01	0,00
beyâban-gerd	1		0,00	0,00
bezi'	1		0,00	0,00
bezm-ârâ	2		0,00	0,00
bezm-efrûz	1		0,00	0,00
bî-bahâne		1	0,00	0,00
bî-bâk	12	1	0,02	0,00
bî-basar		2	0,00	0,00
bî-bedel	4	4	0,01	0,01
bî-bünyâd		3	0,00	0,01
bî-cân	1		0,00	0,00
bî-cev		1	0,00	0,00
bî-çâre	8	16	0,01	0,03
bî-dâd	26	2	0,05	0,00
bî-dahl		1	0,00	0,00
bî-dâr	18	7	0,03	0,01
bî-delil	1		0,00	0,00
bî-derd	14	3	0,03	0,01
bî-dermân	2		0,00	0,00
bî-dil	4	11	0,01	0,02
bî-direng	1	1	0,00	0,00
bî-edeb	2		0,00	0,00

bî-emân	1	1	0,00	0,00
bi-emr	2		0,00	0,00
bî-encâm		1	0,00	0,00
bî-fâ'ide	1		0,00	0,00
bîgâne	2	3	0,00	0,01
bî-gayr		1	0,00	0,00
bî-geh	1		0,00	0,00
bî-gışş		1	0,00	0,00
bî-gümân	3		0,01	0,00
bî-günâh	1	2	0,00	0,00
bî-haber	12		0,02	0,00
bî-hadd	7	2	0,01	0,00
bî-han	1		0,00	0,00
bî-hân-u-mân	1		0,00	0,00
bî-hâr	1	3	0,00	0,01
bi-hâsıl		2	0,00	0,00
bî-hatâ	1		0,00	0,00
bi-hazân		1	0,00	0,00
bih-bûdum	3		0,01	0,00
bî-hem-tâ	1	3	0,00	0,01
bî-hisâb	1	1	0,00	0,00
bî-hod	6		0,01	0,00
bih-rûz		1	0,00	0,00
bîhûde	29	5	0,05	0,01
bî-hûş	1	10	0,00	0,02
bî-huzûr	1		0,00	0,00
bî-hüner		1	0,00	0,00
bî-hüsân		1	0,00	0,00
bî-ihtiyâr	4	2	0,01	0,00
bî-îmân	1		0,00	0,00
bî-irâdet		1	0,00	0,00
bî-kâr	1		0,00	0,00
bî-karâr	3	3	0,01	0,01
bî-kenâr	1	1	0,00	0,00
bî-kerân	4	2	0,01	0,00
bî-kes	4	1	0,01	0,00
bî-kıymet		2	0,00	0,00
bi-kusûr		1	0,00	0,00
bî-magz		1	0,00	0,00
bimâr	31	23	0,06	0,05
bî-mecâl		2	0,00	0,00
bî-medâr	1		0,00	0,00
bî-melâl	1		0,00	0,00
bî-mezâk		1	0,00	0,00
bî-mihr	3		0,01	0,00
bî-mikdâr	1		0,00	0,00
bî-minnet		3	0,00	0,01
bî-misâl	3	2	0,01	0,00
bî-mûcib		1	0,00	0,00
bî-mürüvvet	1		0,00	0,00
binâ	1	2	0,00	0,00
bî-nâm	1	7	0,00	0,01
bî-nasib	1		0,00	0,00
bî-nazîr		2	0,00	0,00

bî-nevâ	2		0,00	0,00
bî-nihâyet	2	1	0,00	0,00
bî-nişân		1	0,00	0,00
bî-noksan	1		0,00	0,00
bî-pâyân	1	2	0,00	0,00
bî-pervâ	3	3	0,01	0,01
bî-ragbet		1	0,00	0,00
bî-rahm	5	2	0,01	0,00
bî-rıza	1		0,00	0,00
bî-riyâ	2	3	0,00	0,01
bî-sabr	1	3	0,00	0,01
bî-sebât	1	2	0,00	0,00
bî-sebeb	5	1	0,01	0,00
bî-ser	4	4	0,01	0,01
bî-sükun	1		0,00	0,00
bî-şek	1		0,00	0,00
bî-şerc		1	0,00	0,00
bi-şey	1		0,00	0,00
bî-şu'ür	1		0,00	0,00
bî-şümâr	4		0,01	0,00
bî-tâb	1		0,00	0,00
bî-takat	1		0,00	0,00
bi-tarikat	1		0,00	0,00
bî-tedbîr		1	0,00	0,00
bî-tekellüf	6	1	0,01	0,00
bî-tenkîz	1		0,00	0,00
bî-tereddüd	1		0,00	0,00
bî-tûşe		1	0,00	0,00
bî-vakt		1	0,00	0,00
bi-vâsıta	1		0,00	0,00
bî-vefâ	12	15	0,02	0,03
bi-yed		1	0,00	0,00
biyel	1		0,00	0,00
bî-zâr	3		0,01	0,00
bî-zebân	2		0,00	0,00
bi-zevâl	2	1	0,00	0,00
bî-zevk		1	0,00	0,00
bûya		1	0,00	0,00
bülegâ		1	0,00	0,00
bülend	3	16	0,01	0,03
bülend-ahter	1	1	0,00	0,00
bülend-âvâze		1	0,00	0,00
bülend-cenabi	1		0,00	0,00
bülend-himmet		2	0,00	0,00
bülend-kadr	2		0,00	0,00
bülend-kevkebe		1	0,00	0,00
bülend-makamî	1		0,00	0,00
bülend-mertebe	1	1	0,00	0,00
bülend-nâm		1	0,00	0,00

bülend-nazar	3	1	0,01	0,00
bülend-tarzuña		1	0,00	0,00
bürehne	3		0,01	0,00
bürrân	3	16	0,01	0,03
büt-perest	1	1	0,00	0,00
büzürg	1		0,00	0,00
câ‹iz	3	1	0,01	0,00
ca'd		1	0,00	0,00
cağd	1		0,00	0,00
câhil	9	4	0,02	0,01
câm-veş		3	0,00	0,01
cânân	46	46	0,09	0,09
cân-bahş	6	7	0,01	0,01
cân-bâz		2	0,00	0,00
cân-fezâ	1	2	0,00	0,00
câ-nişîn	3		0,01	0,00
cânlu		1	0,00	0,00
cân-perver	5	1	0,01	0,00
cân-sitân	1		0,00	0,00
cân-sûz	1		0,00	0,00
cân-şikâr		1	0,00	0,00
can-ver	2		0,00	0,00
cârî	10	1	0,02	0,00
cârü-keş		1	0,00	0,00
câvid	6		0,01	0,00
câvidân		9	0,00	0,02
câzib	2		0,00	0,00
cefâ-kâr	1		0,00	0,00
cefâ-pîşe	1		0,00	0,00
cell		1	0,00	0,00
cemîl	1	3	0,00	0,01
cem'iyyet-eser	1		0,00	0,00
cevâd		1	0,00	0,00
cevân	2	17	0,00	0,03
cevân-baht	2		0,00	0,00
ciğer-hâr	1		0,00	0,00
ciğer-sûz	2		0,00	0,00
cihân-ârâ	1		0,00	0,00
cihân-bîn	1		0,00	0,00
cihân-efruz	1		0,00	0,00
cihân-firûz	1		0,00	0,00
cihân-gîr	1		0,00	0,00
cihan-sûz	1		0,00	0,00
cilve-gâh	7		0,01	0,00
cilve-ger	2		0,00	0,00
civan-merdane	1		0,00	0,00
cüda	20	5	0,04	0,01
çâpük		4	0,00	0,01
çâpük-seyr	1		0,00	0,00
çekân		1	0,00	0,00
çend		1	0,00	0,00

dâ’ir	2		0,00	0,00
dâd-ger		1	0,00	0,00
dâd-güster		2	0,00	0,00
dâd-hâh	2		0,00	0,00
dâhil	5		0,01	0,00
da'i	2		0,00	0,00
dânâ	5	10	0,01	0,02
dânâ-dil		1	0,00	0,00
dâniş-endûz		1	0,00	0,00
dâniş-perver		1	0,00	0,00
dârende		1	0,00	0,00
deb-istân	1	1	0,00	0,00
defîn	3	1	0,01	0,00
dem-beste		4	0,00	0,01
demevî	1		0,00	0,00
dem-sâz		6	0,00	0,01
deng		3	0,00	0,01
denî		6	0,00	0,01
der-bân	1	2	0,00	0,00
der-beder	1		0,00	0,00
der-beste	1		0,00	0,00
der-kemîn	1		0,00	0,00
der-miyân		4	0,00	0,01
dervişâne		1	0,00	0,00
deryâ-dil	3	1	0,01	0,00
deryâ-misâl		1	0,00	0,00
deryâ-sıfat		1	0,00	0,00
dest-âmûz	1		0,00	0,00
destân-serâ		3	0,00	0,01
dest-efşân		3	0,00	0,01
dest-gîr	1	11	0,00	0,02
devletli	27		0,05	0,00
devlet-mend	2		0,00	0,00
devvâr	4	3	0,01	0,01
dırâz		6	0,00	0,01
diger-gûn	3	3	0,01	0,01
dil-ârâ		4	0,00	0,01
dil-ârâm		1	0,00	0,00
dil-âver	1	6	0,00	0,01
dil-âvîz		10	0,00	0,02
dil-âzâr		1	0,00	0,00
dil-ber	16	73	0,03	0,15
dil-berâ		2	0,00	0,00
dil-berân		1	0,00	0,00
dil-beste		1	0,00	0,00
dil-cû	1	6	0,00	0,01
dil-dâd		4	0,00	0,01
dil-dâr	13	21	0,02	0,04
dil-dûz	2	1	0,00	0,00
dil-efgân		1	0,00	0,00
dil-efgâr	2	3	0,00	0,01
dil-efrûz		6	0,00	0,01
dil-fırîb	1	2	0,00	0,00
dil-figâr	1	3	0,00	0,01

dil-gîr	1		0,00	0,00
dil-gûşâ	1	14	0,00	0,03
dil-hâh	1		0,00	0,00
dil-haste	2	5	0,00	0,01
dil-hevâ	1		0,00	0,00
dil-hırâş		1	0,00	0,00
dil-keş	2	9	0,00	0,02
dil-küşâ	2		0,00	0,00
dil-pesend	1	1	0,00	0,00
dil-pezîr	3	1	0,01	0,00
dil-rîş	1	2	0,00	0,00
dil-rübâ	5	19	0,01	0,04
dil-sitân	1	10	0,00	0,02
dil-sûz	5		0,01	0,00
dil-şad	1		0,00	0,00
dil-şikest	2		0,00	0,00
dil-teng	1	3	0,00	0,01
dîn-perver		1	0,00	0,00
direm-feşân		1	0,00	0,00
dîrîn		1	0,00	0,00
divâne	13	34	0,02	0,07
dîvâne-sıfat		1	0,00	0,00
dîv-sîret		1	0,00	0,00
dôstgânî		1	0,00	0,00
dûn	9	10	0,02	0,02
dûr	7	6	0,01	0,01
dünyâ-perest	1		0,00	0,00
dünyevî	1		0,00	0,00
dürd-misâl	1		0,00	0,00
dürd-nisbet	1		0,00	0,00
dürd-sıfat	1		0,00	0,00
dür-efşân	7		0,01	0,00
dür-efşân		2	0,00	0,00
dü-reng		1	0,00	0,00
dürer-bâr		2	0,00	0,00
dür-feşân	2	1	0,00	0,00
dürüst	2	6	0,00	0,01
düşvâr	19	2	0,04	0,00
dü-tâ	2	8	0,00	0,02
düzd		1	0,00	0,00
ebedî	3		0,01	0,00
ebkem		1	0,00	0,00
ebrû-kemân	1		0,00	0,00
ebter	1		0,00	0,00
edîb		3	0,00	0,01
ednâ	6	2	0,01	0,00
efâzıl	1	4	0,00	0,01
efdal	2	1	0,00	0,00
efgâr	8	1	0,01	0,00
efgende	1	1	0,00	0,00
efsâh	1		0,00	0,00
efsâne-hân	1		0,00	0,00
efsûnlu		1	0,00	0,00
efsürde	1	1	0,00	0,00

efşân		1	0,00	0,00
efzâ	1		0,00	0,00
efzûn	16	3	0,03	0,01
efzûn-ter	1		0,00	0,00
egri	1	2	0,00	0,00
ehibbâ		1	0,00	0,00
ehl	250	59	0,46	0,12
ehli		41	0,00	0,08
ejdehâ-sıfat		1	0,00	0,00
ekâbir	1		0,00	0,00
ekber		1	0,00	0,00
ekmel	2	1	0,00	0,00
ekser	2	4	0,00	0,01
eksük	18	8	0,03	0,02
eltâf	4	8	0,01	0,02
emânet-dâr	1		0,00	0,00
emîn	4	4	0,01	0,01
enâm		1	0,00	0,00
endûh-gînim	1		0,00	0,00
enver	2	15	0,00	0,03
erc-mend	1		0,00	0,00
erzâl		1	0,00	0,00
erzân	1	2	0,00	0,00
erzânî		3	0,00	0,01
esfel	1		0,00	0,00
eshel	2		0,00	0,00
eski		4	0,00	0,01
eşk-bâr	2	4	0,00	0,01
eşk-feşân	3	1	0,01	0,00
eşraf		2	0,00	0,00
eşrâr	3		0,01	0,00
eşref	5		0,01	0,00
evceb	1		0,00	0,00
evfak		1	0,00	0,00
eymine	1		0,00	0,00
fâcire	1		0,00	0,00
fâhir		2	0,00	0,00
fâhte-âsâ		1	0,00	0,00
fâhte-veş		1	0,00	0,00
fâ'ide-mend	1		0,00	0,00
fânî	8	11	0,01	0,02
fârig	10	4	0,02	0,01
fâris		2	0,00	0,00
fâsid	1	1	0,00	0,00
fâsih	1		0,00	0,00
fatiha-han	1		0,00	0,00
fazI	13	31	0,02	0,06
fâzıl	1	2	0,00	0,00
ferah-bahş	4	1	0,01	0,00
ferah-efzâ	1		0,00	0,00
ferah-nâk	1		0,00	0,00
Ferhâd-veş		1	0,00	0,00
ferhunde		5	0,00	0,01
ferhunde-		1	0,00	0,00

ahter				
ferhunde-bal	1		0,00	0,00
ferhunde-fâl	1	2	0,00	0,00
ferhunde-fer		1	0,00	0,00
ferhunde-hısâl		1	0,00	0,00
ferhunde-rûzgâr		1	0,00	0,00
ferhunde-tal'at		1	0,00	0,00
fer'i	1		0,00	0,00
Ferîdün-fer		1	0,00	0,00
ferman-ber	3		0,01	0,00
fermân-berdâr		1	0,00	0,00
fermân-dih		1	0,00	0,00
fermân-pezîr		1	0,00	0,00
fermân-revâ		2	0,00	0,00
ferrâş-sıfat		1	0,00	0,00
ferruh	1	1	0,00	0,00
ferruh-fâl	1	2	0,00	0,00
ferruh-ruh	1		0,00	0,00
fersûde	1		0,00	0,00
feryâd-res	2		0,00	0,00
ferzâne	1	4	0,00	0,01
fettân	3	6	0,01	0,01
feyz-resan	2		0,00	0,00
fırâvân		3	0,00	0,01
figende		1	0,00	0,00
firâvân	2	12	0,00	0,02
firîb	2		0,00	0,00
fîrifte		1	0,00	0,00
firişte-hısâl		1	0,00	0,00
fîrûz	3	4	0,01	0,01
firuze-fam	1		0,00	0,00
fitne-çeşm	1		0,00	0,00
fukarâ	4	1	0,01	0,00
fuzalâ	1	3	0,00	0,01
fürûzân	1	4	0,00	0,01
füsehâ		1	0,00	0,00
füsürde	2		0,00	0,00
fütâde	1	6	0,00	0,01
füzûn	12		0,02	0,00
gaddâr	2	3	0,00	0,01
gâfıl	39	3	0,07	0,01
gafûr	1		0,00	0,00
gâ'ib	2		0,00	0,00
gâlib	6	5	0,01	0,01
gâliye-bû	1		0,00	0,00
gâliye-fâm		1	0,00	0,00
galtân	5	3	0,01	0,01
gam-güsâr	3		0,01	0,00
gammâz	1	6	0,00	0,01
ganî	3	3	0,01	0,01

garîb	6	8	0,01	0,02
garîban		1	0,00	0,00
garîk	1	1	0,00	0,00
garrâ		19	0,00	0,04
gavvâs-sıfat		1	0,00	0,00
gaybî		1	0,00	0,00
gazab-nâk		1	0,00	0,00
gazel-hvân		1	0,00	0,00
gedâ-sûret		1	0,00	0,00
gedâ-tab'		1	0,00	0,00
genc-bahş	1		0,00	0,00
genc-efşân		1	0,00	0,00
gencîne-güşâ	1		0,00	0,00
gerden-firâz		1	0,00	0,00
gerden-keş		1	0,00	0,00
gerden-keşân		1	0,00	0,00
gerdûn-cenâb		2	0,00	0,00
gerdûn-ihtişâm	1		0,00	0,00
gerdûn-serîr		1	0,00	0,00
gerdûn-vekâr	1		0,00	0,00
gerdün-sıfat		1	0,00	0,00
gevher-bahs		1	0,00	0,00
gevher-bâr	6	1	0,01	0,00
gevher-çîn		1	0,00	0,00
gevher-efşan	2		0,00	0,00
gevher-feşân		1	0,00	0,00
gevher-nigîn		1	0,00	0,00
gevher-nisâr		2	0,00	0,00
girân		7	0,00	0,01
giran-bâr	1		0,00	0,00
girân-mâye		3	0,00	0,01
gird-âb-sıfat		1	0,00	0,00
giribân-çâk	1		0,00	0,00
giriftâr	17	9	0,03	0,02
girih-gîr	1	4	0,00	0,01
giryân	18	15	0,03	0,03
gîtî-nümâ	1		0,00	0,00
gonca-âsâ		1	0,00	0,00
gonca-dehen		4	0,00	0,01
gonca-sıfat		5	0,00	0,01
gonca-vâr		1	0,00	0,00
Gonca-veş		8	0,00	0,02
gonce-leb	2		0,00	0,00
gubâr-âlûde		2	0,00	0,00
gufrân-pezîr	1		0,00	0,00
gûl		1	0,00	0,00
gûn	2	2	0,00	0,00
gûşe-nişîn	2		0,00	0,00
gûyâ	50	57	0,09	0,12
gûyende		1	0,00	0,00
güdâz	1	1	0,00	0,00
güher-bâr	5	4	0,01	0,01
güher-çîn		1	0,00	0,00

güher-feşân		2	0,00	0,00
güher-nisâr	1	1	0,00	0,00
güher-pâş	1	4	0,00	0,01
güher-rîz		2	0,00	0,00
gül-‹izâr		12	0,00	0,02
gül-âb	3	8	0,01	0,02
gül-'ârız	1		0,00	0,00
gül-bâng		1	0,00	0,00
gül-berg	18	12	0,03	0,02
gül-çihre	4	4	0,01	0,01
gül-çîn		1	0,00	0,00
gül-efşân		3	0,00	0,01
gül-endâm	2	4	0,00	0,01
gül-fâm	4	4	0,01	0,01
gül-reng	1	8	0,00	0,02
gül-rûh	16		0,03	0,00
gül-ruhsâr	11		0,02	0,00
güm		5	0,00	0,01
güm-râh	4		0,01	0,00
güstâh	12		0,02	0,00
güşâde-meşreb		1	0,00	0,00
güvâh	5		0,01	0,00
güyâ	2		0,00	0,00
güzâf		1	0,00	0,00
güzerân		2	0,00	0,00
güzîn	1	5	0,00	0,01
habâb-âsâ		2	0,00	0,00
habâb-vâr		1	0,00	0,00
hâb-âlûd		1	0,00	0,00
habbezâ	1		0,00	0,00
haber-dâr	3		0,01	0,00
habîb	12	3	0,02	0,01
habîr	1		0,00	0,00
hâcî	1	2	0,00	0,00
hacil	4		0,01	0,00
hâdî	2		0,00	0,00
hâfız	1	1	0,00	0,00
hâfî	1		0,00	0,00
hâ'il	3	2	0,01	0,00
hâ'in	1		0,00	0,00
hakîkat-nümâ		1	0,00	0,00
hakîr	3	3	0,01	0,01
hak-şinâs		1	0,00	0,00
halel-pezîr		1	0,00	0,00
hâlet-bahş		2	0,00	0,00
hâlî	23	9	0,04	0,02
hâlis		1	0,00	0,00
halka-be-gûş		1	0,00	0,00
hallâc-sıfat		1	0,00	0,00
hallâl		1	0,00	0,00
ham	34	13	0,06	0,03
ham	1		0,00	0,00
hâm	1	8	0,00	0,02

ham-be-ham		1	0,00	0,00
ham-der-ham	1		0,00	0,00
ham-ender-ham		1	0,00	0,00
hâme-sıfat		2	0,00	0,00
hâmî		1	0,00	0,00
hamide	2		0,00	0,00
hamile	1		0,00	0,00
hamli	1		0,00	0,00
hâmûş	3	3	0,01	0,01
hançer-dâr		1	0,00	0,00
Hançer-sıfat		1	0,00	0,00
handân	37	40	0,07	0,08
harâb	31	13	0,06	0,03
harâb-âbâd		1	0,00	0,00
harâmi	2		0,00	0,00
harâm-zâde	1		0,00	0,00
harîdâr	2		0,00	0,00
harim	5		0,01	0,00
hâr-keşlik	1		0,00	0,00
hasen	1	1	0,00	0,00
hâsıl	46	26	0,09	0,05
hâsid	2		0,00	0,00
hasîn	1	1	0,00	0,00
hasîs	1		0,00	0,00
haste-dil	2	8	0,00	0,02
haste-hâl		2	0,00	0,00
haste-hât		1	0,00	0,00
haste-hâtır		1	0,00	0,00
hasûd	3	3	0,01	0,01
hatar-nâk	2	1	0,00	0,00
hâtır-nişân	3	2	0,01	0,00
hâtır-perîşân		3	0,00	0,01
hâtim	1		0,00	0,00
haylî	2	17	0,00	0,03
hayr	18	10	0,03	0,02
hayrân	25	14	0,05	0,03
hayr-encâm	2		0,00	0,00
hayy	1	1	0,00	0,00
hâzık	3	1	0,01	0,00
hâzır	2	5	0,00	0,01
hazîn	11	4	0,02	0,01
heft-ser		2	0,00	0,00
helâl-zâde	1		0,00	0,00
hem-avaz	1		0,00	0,00
hem-cenâh		1	0,00	0,00
hem-derd	2	1	0,00	0,00
hem-hâl		1	0,00	0,00
hemîn	8	1	0,01	0,00
hem-nişîn	4	6	0,01	0,01
hem-râz	1	3	0,00	0,01
hem-reng	2	4	0,00	0,01
hem-rikâb		1	0,00	0,00
hem-seng	1		0,00	0,00

hem-sifâl		1	0,00	0,00
hemtâ	3		0,01	0,00
hem-vâr	1	5	0,00	0,01
hem-zânû		1	0,00	0,00
hem-zebân		2	0,00	0,00
her-câyî		2	0,00	0,00
herze	4		0,01	0,00
hevâ-dâr		2	0,00	0,00
hevâyî		1	0,00	0,00
heves-nâk		1	0,00	0,00
hıred-mend	2		0,00	0,00
hışm-nâk		1	0,00	0,00
hikmet-nigâr	1		0,00	0,00
hilâl-âsâ		1	0,00	0,00
hilâl-ebrû	1	2	0,00	0,00
hilâl-misâl		1	0,00	0,00
hile-kar	1		0,00	0,00
hîre	1		0,00	0,00
hōd-bîn		1	0,00	0,00
hod-fürûş	1		0,00	0,00
hod-nümâ	1		0,00	0,00
hōd-rây		1	0,00	0,00
hôd-rû		1	0,00	0,00
hokka-bâz-vâr		1	0,00	0,00
hôş	69	49	0,13	0,10
hôş-bû		2	0,00	0,00
hōş-dem		1	0,00	0,00
hôş-elhân	3	3	0,01	0,01
hoş-güvâr	1	8	0,00	0,02
hoş-hâl	3		0,01	0,00
hôş-h'ân		2	0,00	0,00
hoş-hırâm	2	3	0,00	0,01
hoş-lehce	1		0,00	0,00
hoş-meşreb	1	1	0,00	0,00
hôş-nagme		1	0,00	0,00
hoş-nesîm		1	0,00	0,00
hôş-nevâ		3	0,00	0,01
hoşnûd	1		0,00	0,00
hoş-nümâ	1		0,00	0,00
hōş-reftâr	2	2	0,00	0,00
hoş-rüzgâr	1		0,00	0,00
hoş-sûret	1		0,00	0,00
hôş-ter		4	0,00	0,01
hoş-vakt	2		0,00	0,00
hûb	30	25	0,06	0,05
hûbân		14	0,00	0,03
huceste	2	1	0,00	0,00
huceste-hısâl		2	0,00	0,00
huceste-likâ	3		0,01	0,00
hude-gerd	1		0,00	0,00
hûn-âlûd	1	3	0,00	0,01
hûn-bâr	6	5	0,01	0,01
hûn-efşân	1	3	0,00	0,01
hûn-feşân	3	6	0,01	0,01
hûn-h'âr	9	2	0,02	0,00
hûnî	3	9	0,01	0,02
hûnîn		8	0,00	0,02
hûnîn-ciger		1	0,00	0,00
hûnin-dil	1		0,00	0,00
hûn-pâş		1	0,00	0,00
hûn-rîz	6	4	0,01	0,01
hurde	1	4	0,00	0,01
hurde-dân	2		0,00	0,00
hûrî-likâ	1		0,00	0,00
hûrî-veş		1	0,00	0,00
hûr-peyker	2		0,00	0,00
hurrem	11	19	0,02	0,04
hurrem-dîdâr		1	0,00	0,00
hûr-sîmâlar		1	0,00	0,00
hurşîd-'alem		1	0,00	0,00
hur-şîd-sıfat	1		0,00	0,00
hur-şîd-sîret	1		0,00	0,00
hur-şîd-tal’at	1		0,00	0,00
hûrşîd-veş		2	0,00	0,00
hussâd		1	0,00	0,00
hûşe-çîn	2		0,00	0,00
huşk	5	5	0,01	0,01
huşk-leb	1	2	0,00	0,00
hûş-yâr	9	2	0,02	0,00
hümâ-pervâz		2	0,00	0,00
hümâ-sâye		1	0,00	0,00
hüma-tab	1		0,00	0,00
hümâyûn	2	3	0,00	0,01
hüsn	74	116	0,14	0,23
hüveydâ	1	1	0,00	0,00
istâde		1	0,00	0,00
jâle-sıfat		1	0,00	0,00
Jâle-veş		2	0,00	0,00
jiyân		1	0,00	0,00
jûlîde-mû	2		0,00	0,00
jülîde	4	2	0,01	0,00
kâ‹il		4	0,00	0,01
kâ‹im	1	1	0,00	0,00
kabîh	1		0,00	0,00
kafâ-dâr		1	0,00	0,00
kafil	1		0,00	0,00
kâfile		3	0,00	0,01
kâfile-sâlâr	1		0,00	0,00
kâfir-kîş		1	0,00	0,00
kâfûrî	3	4	0,01	0,01
kahhâr	1		0,00	0,00
kâhire		1	0,00	0,00
kâ'il	2		0,00	0,00
kâ'im	3		0,01	0,00
kalem-kâr		1	0,00	0,00
kallâb	1		0,00	0,00
kallâş		3	0,00	0,01

kâm-bahş	2	1	0,00	0,00
kâm-bîn	2		0,00	0,00
kâmil	23	7	0,04	0,01
kâmil-‹ayar		2	0,00	0,00
kâm-kâr	6	6	0,01	0,01
kâm-rân	7	6	0,01	0,01
kâm-yâb	3	2	0,01	0,00
kanâ‹at-pîşe		1	0,00	0,00
kâni‹	1	3	0,00	0,01
kâr-ger	1	1	0,00	0,00
kâr-gîr		1	0,00	0,00
karîn	1	5	0,00	0,01
kâr-sâz	1	1	0,00	0,00
kâse-gerdân		1	0,00	0,00
kâşif	1		0,00	0,00
kâtil	8		0,01	0,00
katre-vâr		1	0,00	0,00
kattâl	1	5	0,00	0,01
kavî	2	2	0,00	0,00
kâzib	1		0,00	0,00
kec	1		0,00	0,00
kec-bâz		1	0,00	0,00
kec-bîn	1		0,00	0,00
kec-endâz		1	0,00	0,00
kec-nazar		1	0,00	0,00
kec-rev	2	1	0,00	0,00
kehhâl-sıfat		1	0,00	0,00
kelîl		1	0,00	0,00
kem	14	5	0,03	0,01
kemân-ebrû	4	2	0,01	0,00
kemend-endâz		2	0,00	0,00
kemer-beste	1	1	0,00	0,00
kem-şefkat	1		0,00	0,00
kem-ter	6	9	0,01	0,02
ker	1		0,00	0,00
kerem-güster		2	0,00	0,00
kerîm	1	4	0,00	0,01
kerrâr	1		0,00	0,00
keşân		1	0,00	0,00
keşîde		1	0,00	0,00
kibâr	2	1	0,00	0,00
kirâm	1	2	0,00	0,00
kişver-gir	1		0,00	0,00
kişver-güşâ		1	0,00	0,00
köhne	1		0,00	0,00
kör	1		0,00	0,00
körpe		1	0,00	0,00
kudemâ	1		0,00	0,00
kûh-sıfat	1		0,00	0,00
kûr	2		0,00	0,00
kûteh	2	1	0,00	0,00
küçeg	1		0,00	0,00
küffâr	9	4	0,02	0,01

kühen	1	2	0,00	0,00
kühen-sâl		1	0,00	0,00
kühne		4	0,00	0,01
kühne-sâl		1	0,00	0,00
künd	1	1	0,00	0,00
küşte		1	0,00	0,00
lâgar		3	0,00	0,01
lâl		2	0,00	0,00
lâle-‹izâr		4	0,00	0,01
lâle-gûn	7		0,01	0,00
lâle-had		1	0,00	0,00
lale-'izâr	2		0,00	0,00
lâle-reng	4	4	0,01	0,01
lâle-ruh	2	2	0,00	0,00
lâle-sıfat		3	0,00	0,01
lâle-veş		6	0,00	0,01
lâ-mekân	1		0,00	0,00
lâmi	2		0,00	0,00
latîf	9	7	0,02	0,01
lâ-ya‹kil	1	2	0,00	0,00
lâ-yetecezzâ	2		0,00	0,00
lâ-yezâl	1	1	0,00	0,00
lâyık	6	15	0,01	0,03
leb-teşne	3		0,01	0,00
lerzân	1	3	0,00	0,01
lerzende		1	0,00	0,00
Leyli-veş		2	0,00	0,00
lezîz	11	6	0,02	0,01
li’âm		3	0,00	0,01
lû'bet-sıfat	1		0,00	0,00
mâ‹il	2	12	0,00	0,02
ma‹mûr	15	4	0,03	0,01
ma‹zûl		1	0,00	0,00
ma‹zûr		1	0,00	0,00
mâ’il	18	8	0,03	0,02
ma’kûl	1		0,00	0,00
ma'delet-güster		1	0,00	0,00
ma'delet-pîşe	1		0,00	0,00
mâdih	3		0,01	0,00
magbûn	1	1	0,00	0,00
magrûr	3	7	0,01	0,01
mağlûb	2		0,00	0,00
mahalli	1	2	0,00	0,00
mahbûb	13	7	0,02	0,01
mahbûs	1	1	0,00	0,00
mâh-cemâl		1	0,00	0,00
mahcûb	2		0,00	0,00
mahfî	4		0,01	0,00
mahfûz	1	1	0,00	0,00
mâhir	1	1	0,00	0,00
mahkûm	4		0,01	0,00
mahkur	1		0,00	0,00
mahlûk	5		0,01	0,00

mahmûr	4	3	0,01	0,01
mahrem	10	9	0,02	0,02
mâh-rû	2	9	0,00	0,02
mâh-ruhsâr	1		0,00	0,00
mahrûm	10	2	0,02	0,00
mahrûr	1		0,00	0,00
mahsûd		1	0,00	0,00
mahsûl	2	3	0,00	0,01
mahsûr	2		0,00	0,00
mahsûs	5	1	0,01	0,00
mâh-tal'at	1		0,00	0,00
mahtûn	1		0,00	0,00
ma'hud	1		0,00	0,00
mahûf	1		0,00	0,00
mahzûn	5	9	0,01	0,02
mahzûz	1		0,00	0,00
makbûl	16	4	0,03	0,01
makhûr	1		0,00	0,00
makrûn	1		0,00	0,00
maksûd	46	21	0,09	0,04
maksûm	1		0,00	0,00
maktû-'	1		0,00	0,00
maktûl		1	0,00	0,00
ma'kule	1		0,00	0,00
mâl-â-mâl		2	0,00	0,00
ma'lûm	14	3	0,03	0,01
mâni	5	5	0,01	0,01
mansûb	3		0,01	0,00
mansûr	1	3	0,00	0,01
manzûm	2		0,00	0,00
manzûr	10		0,02	0,00
marîz	4	1	0,01	0,00
ma'rûf	2	1	0,00	0,00
ma-selef	1		0,00	0,00
masnû'	1	1	0,00	0,00
masûn		1	0,00	0,00
ma'şûk	9	1	0,02	0,00
matbû'	1	2	0,00	0,00
mâ-yetehallel		1	0,00	0,00
ma'yûb	1		0,00	0,00
mazlum	5	1	0,01	0,00
mazmûn	16		0,03	0,00
ma'zûl	1		0,00	0,00
ma'zûr	6	3	0,01	0,01
mebzûl	1	1	0,00	0,00
meclis-ârâ		1	0,00	0,00
mecmu'	4	2	0,01	0,00
mecnûn	9	1	0,02	0,00
mecrûh	6	8	0,01	0,02
meczûb		1	0,00	0,00
meddâh	1	2	0,00	0,00
meded-kâr	1		0,00	0,00
medenî	1		0,00	0,00
medhûş	12	5	0,02	0,01

medyûn		1	0,00	0,00
meftûh	1		0,00	0,00
meftûn		6	0,00	0,01
mehcûr	2	5	0,00	0,01
meh-likâ	4	11	0,01	0,02
meh-sîmâ	1	2	0,00	0,00
meh-veş	7	4	0,01	0,01
mekkâr		1	0,00	0,00
mekkâre		1	0,00	0,00
meknûn	2		0,00	0,00
mel‹ûn		1	0,00	0,00
melek-sîmâ	4	1	0,01	0,00
melek-sîret	3		0,01	0,00
melhûz		1	0,00	0,00
melûl	6	1	0,01	0,00
memdûh	1		0,00	0,00
memlû	8		0,01	0,00
memlûk		1	0,00	0,00
memnûn	2		0,00	0,00
menâl	1	1	0,00	0,00
mensûb	5	6	0,01	0,01
mensûr	1	1	0,00	0,00
menşûr	1	4	0,00	0,01
merdûd	3		0,01	0,00
merdüm-küş	1		0,00	0,00
merfu’	3		0,01	0,00
mergûb	2	1	0,00	0,00
mergül		1	0,00	0,00
merkûz		1	0,00	0,00
mersûm	1		0,00	0,00
mesdûd	3		0,01	0,00
Mesîhâ-sıfat		1	0,00	0,00
Mesîhâ-veş		1	0,00	0,00
meskûn	2		0,00	0,00
mesmü'		1	0,00	0,00
mesned-ârâ	2		0,00	0,00
mestûr	1	1	0,00	0,00
mes'ûd	1		0,00	0,00
meşgûl	1	1	0,00	0,00
meşhûr	8	2	0,01	0,00
meşkûr	1		0,00	0,00
meşrûh	1		0,00	0,00
metîn	1	1	0,00	0,00
mevc-hîz	1		0,00	0,00
mevcûd	4	1	0,01	0,00
mevkuf	1		0,00	0,00
mevrûs		1	0,00	0,00
mevzûn	3	9	0,01	0,02
mey-hvâre-sıfat		1	0,00	0,00
meyyâl		2	0,00	0,00
mezkûr	1	1	0,00	0,00
mezmûm	2		0,00	0,00
micher	1		0,00	0,00

mih	1		0,00	0,00
mihri-bân	2	1	0,00	0,00
minhâc	2		0,00	0,00
miskîn	10	15	0,02	0,03
mu‹âdil		2	0,00	0,00
mu‹allâ	2	5	0,00	0,01
mu‹allak		2	0,00	0,00
mu‹anber	5	9	0,01	0,02
mu‹attar	3	14	0,01	0,03
mu‹azzam	1	1	0,00	0,00
mu‹azzez		1	0,00	0,00
mu‹teber		1	0,00	0,00
mu‹tedil		1	0,00	0,00
mu’ammâ		1	0,00	0,00
mu’arrif	1		0,00	0,00
mu’attal	2		0,00	0,00
mu’cem	2		0,00	0,00
mu'âf	1		0,00	0,00
mu'allim	1		0,00	0,00
mu'ammem	1		0,00	0,00
mu'âraza		1	0,00	0,00
mu'ârız	1	1	0,00	0,00
mu'ayyen		1	0,00	0,00
mûcib	9	2	0,02	0,00
mu'ciz	20	7	0,04	0,01
mufassal	1	1	0,00	0,00
mugber		1	0,00	0,00
muglak	1	1	0,00	0,00
muğtenem	1		0,00	0,00
muhacir	2		0,00	0,00
muhaddis	1		0,00	0,00
muhakkak	4	1	0,01	0,00
muhakkâr	3		0,01	0,00
muhâl	9	2	0,02	0,00
muhâlif	13		0,02	0,00
muhalled	1		0,00	0,00
muhammer	2	1	0,00	0,00
muhannâ		1	0,00	0,00
muharir	3		0,01	0,00
muhassal		3	0,00	0,01
muhayyem	1		0,00	0,00
muhibb		2	0,00	0,00
muhît	6	4	0,01	0,01
muhkem	8	3	0,01	0,01
muhlis		1	0,00	0,00
muhtâc	10	9	0,02	0,02
muhtâl		1	0,00	0,00
muhtâr	1	1	0,00	0,00
muhtasar	1	1	0,00	0,00
muhtel	1	1	0,00	0,00
muhtelif	2		0,00	0,00
muhterem	1	1	0,00	0,00
muhtesib	2		0,00	0,00
muhteşem	1		0,00	0,00

mu'în	1	1	0,00	0,00
mukâbil	5	1	0,01	0,00
mukaddem	3	1	0,01	0,00
mukadder	4		0,01	0,00
Mukaddir	1		0,00	0,00
mukarrer	13	1	0,02	0,00
mukaşşer	1		0,00	0,00
mukattar	1		0,00	0,00
mukavves	1		0,00	0,00
mukayyed	6	5	0,01	0,01
mukbîl	1	3	0,00	0,01
mukîm	3	1	0,01	0,00
muktedâ	7	1	0,01	0,00
muktedir	1		0,00	0,00
muktezâ	2	2	0,00	0,00
mûnis	5	1	0,01	0,00
muntavî	1		0,00	0,00
muntazır	5	1	0,01	0,00
murâkıb		1	0,00	0,00
murassa‹		17	0,00	0,03
murtazâ	2	1	0,00	0,00
musaddak		1	0,00	0,00
musaffâ	5	9	0,01	0,02
musahhar	3	6	0,01	0,01
musâhib		1	0,00	0,00
musammem	1		0,00	0,00
musanna'		1	0,00	0,00
musavver	3	4	0,01	0,01
musavvir	5		0,01	0,00
musaykal		1	0,00	0,00
muslih	1		0,00	0,00
mutâbık	2		0,00	0,00
mutahhar	2	1	0,00	0,00
mutallâ		1	0,00	0,00
mutarrâ		2	0,00	0,00
mutasavver	1		0,00	0,00
mu'teber	4		0,01	0,00
mu'tedil	2		0,00	0,00
mu'tekad	1	1	0,00	0,00
mu'terif	2		0,00	0,00
muttasıl	28	3	0,05	0,01
muvahhidlere	1		0,00	0,00
muzaffer	1	7	0,00	0,01
mu'zamât		1	0,00	0,00
muzmer	6	1	0,01	0,00
muztarîb	7		0,01	0,00
mübârek	8	3	0,01	0,01
mübâriz	1		0,00	0,00
mübdî	2		0,00	0,00
mübeddel	1		0,00	0,00
müberrâ	3	2	0,01	0,00
mübhem	5		0,01	0,00
mübîn		2	0,00	0,00
mübrem	1	1	0,00	0,00

mübtelâ	11	28	0,02	0,06
mücâhid	1		0,00	0,00
mücellâ	2	7	0,00	0,01
mücerreb	2		0,00	0,00
mücerred	4	2	0,01	0,00
mücessem	1		0,00	0,00
mücmel	4		0,01	0,00
mücrim	1		0,00	0,00
müdâm	39	12	0,07	0,02
müdbir	1		0,00	0,00
müdde‹î	3	2	0,01	0,00
müdde'â	5	1	0,01	0,00
müdebbir	2		0,00	0,00
müderris	2	1	0,00	0,00
müdevver		2	0,00	0,00
müdgam		1	0,00	0,00
müdrik	1		0,00	0,00
mü'essir	1		0,00	0,00
müferrih		2	0,00	0,00
müfevvez	1		0,00	0,00
müfîd	7		0,01	0,00
müflis	1	1	0,00	0,00
müfsid	1	1	0,00	0,00
müftî		2	0,00	0,00
müheyyâ	8	5	0,01	0,01
mühimm		1	0,00	0,00
mühmel	3		0,01	0,00
mühtedî		1	0,00	0,00
mükedder	7	2	0,01	0,00
mükemmel	1	1	0,00	0,00
mükerrem	1	3	0,00	0,01
mükerrer	5	2	0,01	0,00
mükevvin	1		0,00	0,00
mülâkî		1	0,00	0,00
mülâyim		2	0,00	0,00
mülâyim-tab‹		1	0,00	0,00
mülâzım	1		0,00	0,00
mülevves	1		0,00	0,00
mülhak		1	0,00	0,00
mülhim		1	0,00	0,00
mültefit	1		0,00	0,00
mültemes	1		0,00	0,00
mültezem	1		0,00	0,00
mülzem	3		0,01	0,00
mümessek		1	0,00	0,00
mümidd	1		0,00	0,00
mümkin	40	11	0,07	0,02
mümsik	1		0,00	0,00
mümtâz		5	0,00	0,01
münâfık	1	3	0,00	0,01
mün'akis		1	0,00	0,00
münakkaş		1	0,00	0,00
mün'âm	1		0,00	0,00
münâsib	6	2	0,01	0,00

müncer		1	0,00	0,00
münevver	14	11	0,03	0,02
münezzeh	3		0,01	0,00
münfâ'il	2		0,00	0,00
münhârif	3		0,01	0,00
münhasif		1	0,00	0,00
münhi	1		0,00	0,00
münîr	2	6	0,00	0,01
münkâd		2	0,00	0,00
münkalib	1		0,00	0,00
münkati	2		0,00	0,00
münkîr	5		0,01	0,00
münşi	1		0,00	0,00
müntehâ		4	0,00	0,01
münteşir	1		0,00	0,00
münzel	1		0,00	0,00
mürâ’î		1	0,00	0,00
mürde	3	10	0,01	0,02
mürebbî	1	1	0,00	0,00
mürekkeb		2	0,00	0,00
müretteb	6		0,01	0,00
mürsel	1		0,00	0,00
mürtefi	1		0,00	0,00
müsâ‹id		2	0,00	0,00
müsâvi	2		0,00	0,00
müsellem		3	0,00	0,01
müselles		2	0,00	0,00
müselsel	1		0,00	0,00
müsemmâ	1		0,00	0,00
müsta‹cel	2	1	0,00	0,00
müstagnî	2	3	0,00	0,01
müstagrık		4	0,00	0,01
müstahfiz	1		0,00	0,00
müstahık	1	2	0,00	0,00
müstahkem	4	1	0,01	0,00
müstahsen	2		0,00	0,00
müstakbel	1		0,00	0,00
müstakdim	1		0,00	0,00
müstakîm	7	1	0,01	0,00
müste'âr	3		0,01	0,00
müstecâb	2	2	0,00	0,00
müsted’i	2		0,00	0,00
müstedâm	4	5	0,01	0,01
müstemîr		1	0,00	0,00
müstenîr	1		0,00	0,00
müsterhem	1		0,00	0,00
müstesnâ	3	1	0,01	0,00
müstetâb		1	0,00	0,00
müstevcib	2		0,00	0,00
müstevlî	2		0,00	0,00
müstezâd	2		0,00	0,00
müşahhas	3		0,01	0,00
müşa'şa’	1		0,00	0,00
müşerref	6	2	0,01	0,00

müşevveş	1		0,00	0,00
müşfik	1		0,00	0,00
müşg-âsâ		3	0,00	0,01
müşg-bâr	6	2	0,01	0,00
müşg-bû	2	3	0,00	0,01
müşg-efşân	2	1	0,00	0,00
müşg-fâm	2	1	0,00	0,00
müşgîn		40	0,00	0,08
müşkil	30	14	0,06	0,03
müşrik	1		0,00	0,00
müştâk	5	2	0,01	0,00
müşterî	2	1	0,00	0,00
müte'âl	1		0,00	0,00
mütegayyir	1		0,00	0,00
müteveccih	1		0,00	0,00
mütimm	1		0,00	0,00
müttakî	1		0,00	0,00
müttefik	1		0,00	0,00
müvekkel	1		0,00	0,00
müyesser	25	10	0,05	0,02
müzâb		3	0,00	0,01
müzâhim	1		0,00	0,00
müzehheb		1	0,00	0,00
müzevver		1	0,00	0,00
müzeyyen	4	5	0,01	0,01
nâb	20	53	0,04	0,11
nâ-bedîd		1	0,00	0,00
nâ-be-kâr	1	1	0,00	0,00
nâ-bînâ		1	0,00	0,00
nâ-bûd		2	0,00	0,00
nâ-cins	1		0,00	0,00
nâ-çâr	6		0,01	0,00
nâçîz		1	0,00	0,00
nâ-dân	8	18	0,01	0,04
nâdir	3		0,01	0,00
nâ-ehl		1	0,00	0,00
nâ-fercâm	1		0,00	0,00
nâfe-sıfat		1	0,00	0,00
nâfi'	1	1	0,00	0,00
nâ-gâh	28	3	0,05	0,01
na-hak	2		0,00	0,00
nâ-hem-vâr	5	2	0,01	0,00
nahîf		1	0,00	0,00
nâ-hôş	1	1	0,00	0,00
nâ-kabûl	1		0,00	0,00
nâ-kâm	2	2	0,00	0,00
nâkes	1		0,00	0,00
nakıs		1	0,00	0,00
nâkil	1	1	0,00	0,00
nâkiz	2		0,00	0,00
nâlân	2	8	0,00	0,02
nâ-mahrem	1	1	0,00	0,00
nâm-dâr	5	1	0,01	0,00
na-merbût	2		0,00	0,00

nâ-merd		3	0,00	0,01
nâ-mihribân	2	2	0,00	0,00
nâmiye	2		0,00	0,00
nâ-murâd	1	1	0,00	0,00
nâ-muvâfık	2		0,00	0,00
nâ-müselmân		1	0,00	0,00
nâ-pâk	1		0,00	0,00
nâ-peydâ	1	1	0,00	0,00
nâ-puhte		1	0,00	0,00
nâ-resîde		1	0,00	0,00
nâ-sâz		1	0,00	0,00
nâ-sezâ		1	0,00	0,00
nasîb	11	5	0,02	0,01
nâsih	10	2	0,02	0,00
nâ-şâd	2	3	0,00	0,01
nâ-tevân	13	12	0,02	0,02
nâ-ümîd	3	1	0,01	0,00
nâ-yâb	1	6	0,00	0,01
nây-veş		3	0,00	0,01
nâzük	5	17	0,01	0,03
nâzük-beden	2	1	0,00	0,00
nâzük-endâm		1	0,00	0,00
nâzük-nihâl		1	0,00	0,00
nâzük-tab‘		1	0,00	0,00
nef'i	6		0,01	0,00
nem-nâk	2	3	0,00	0,01
ner		2	0,00	0,00
nergis-sıfat		1	0,00	0,00
nergis-vâr		2	0,00	0,00
nerm		4	0,00	0,01
nesak	5		0,01	0,00
neseb	4	1	0,01	0,00
nev	16	28	0,03	0,06
nev-âmûz		1	0,00	0,00
nev-'arus	1	4	0,00	0,01
nev-hâste		2	0,00	0,00
nev-hat		1	0,00	0,00
nev-hîz	2	2	0,00	0,00
nevmîd	2		0,00	0,00
nev-peydâ		1	0,00	0,00
nev-res	3		0,01	0,00
neyyir		1	0,00	0,00
nigerân	3		0,01	0,00
nigûn	4		0,01	0,00
nihâi		1	0,00	0,00
nihân	40	24	0,07	0,05
nîk	2		0,00	0,00
nik-baht	1		0,00	0,00
nik-hû	1		0,00	0,00
nik-nâm	2		0,00	0,00
nik-rây	2		0,00	0,00
nik-re'y	1		0,00	0,00
nîm	1		0,00	0,00
nizâr	3	5	0,01	0,01

nîze-bâz		1	0,00	0,00
nuhâsî		1	0,00	0,00
nûr'-bahş		5	0,00	0,01
nûrânî		3	0,00	0,01
nûr-efşân		4	0,00	0,01
nûş-hand	2		0,00	0,00
nûşîn		1	0,00	0,00
nükte-dân	1	6	0,00	0,01
nümâyân		3	0,00	0,01
nürani	1		0,00	0,00
nür-efşân		2	0,00	0,00
Osmânî		5	0,00	0,01
Osmâniyân		1	0,00	0,00
özr-hâh	1		0,00	0,00
pa-beste	1		0,00	0,00
pâ-bûs	2	4	0,00	0,01
pâk	44	46	0,08	0,09
pâk-dâmân	1	2	0,00	0,00
pâkîze	7	5	0,01	0,01
pakize-ahlak	1		0,00	0,00
pâkîze-dil		1	0,00	0,00
pâkize-etvâr	1		0,00	0,00
pâkîze-meşreb		3	0,00	0,01
pâkize-sîret	3		0,01	0,00
pâkîze-tab‹	1	1	0,00	0,00
pakîze-tînet	1		0,00	0,00
pâkîze-zât		1	0,00	0,00
pâk-ten	1		0,00	0,00
pâlûde		4	0,00	0,01
pâ-mâl	15	8	0,03	0,02
pây-bûs	4		0,01	0,00
pây-dâr	5	3	0,01	0,01
pây-mâl		6	0,00	0,01
pejmürde	2		0,00	0,00
peleng-âsâ		1	0,00	0,00
perde-nişîn	2		0,00	0,00
perî-çihre	1	1	0,00	0,00
peri-likâ	1		0,00	0,00
perî-peyker	4		0,01	0,00
perî-rû		2	0,00	0,00
perî-ruhsâre	1		0,00	0,00
peri-sûret		1	0,00	0,00
perîşân	53	29	0,10	0,06
perişân-dil		1	0,00	0,00
perişân-hâl	3	1	0,01	0,00
peri-tal'at	1		0,00	0,00
perî-veş	7	1	0,01	0,00
perrân		1	0,00	0,00
pervâne-âsâ		2	0,00	0,00
pervâne-sıfat		1	0,00	0,00
perverde	1	2	0,00	0,00
pesendîde		1	0,00	0,00
pesîn	1		0,00	0,00

pest	4	2	0,01	0,00
peşîman	10		0,02	0,00
pey-rev	1		0,00	0,00
peyveste	11	3	0,02	0,01
pinhân	41	8	0,08	0,02
pîr		1	0,00	0,00
pîruze-reng		1	0,00	0,00
pîşîn		1	0,00	0,00
pûyân		2	0,00	0,00
pür		14	0,00	0,03
pür-âb	1	1	0,00	0,00
pür-âşûb		1	0,00	0,00
pür-âteş	1		0,00	0,00
pür-bâd		1	0,00	0,00
pür-bâde		1	0,00	0,00
pür-bûy		2	0,00	0,00
pür-çîn		1	0,00	0,00
pür-dâg		5	0,00	0,01
pür-derd	1	1	0,00	0,00
pür-dil	1		0,00	0,00
pür-dûd		1	0,00	0,00
pür-dürr		1	0,00	0,00
pür-efsûn		1	0,00	0,00
pür-envâr	1	1	0,00	0,00
pür-girih	1		0,00	0,00
pür-gubâr		3	0,00	0,01
pür-güher		1	0,00	0,00
pür-ham	1	2	0,00	0,00
pür-has		1	0,00	0,00
Pür-hayâl		1	0,00	0,00
Pür-hevâ		1	0,00	0,00
pür-heves		1	0,00	0,00
pür-humâr	1	1	0,00	0,00
pür-hûn	7	12	0,01	0,02
pür-hûn-âb		1	0,00	0,00
pür-ıztırâb	1		0,00	0,00
pür-iştiyâk		1	0,00	0,00
pür-kevâkib	1	1	0,00	0,00
pür-leme'ân		1	0,00	0,00
pür-lü'lû		1	0,00	0,00
pür-ma'ârif		1	0,00	0,00
pür-melâl		2	0,00	0,00
pür-mevc		1	0,00	0,00
pür-nakş		1	0,00	0,00
pür-nem	3	2	0,01	0,00
pür-nûr		3	0,00	0,01
pür-piç	1		0,00	0,00
pür-safâ		4	0,00	0,01
pür-sim		1	0,00	0,00
pür-şarâb		1	0,00	0,00
pür-şiken		1	0,00	0,00
pür-şirâr		1	0,00	0,00
pür-şît		1	0,00	0,00
pür-şu'le		1	0,00	0,00

pür-şûr		1	0,00	0,00
pür-tâb	1	2	0,00	0,00
pür-zer		2	0,00	0,00
pür-ziyâ		1	0,00	0,00
ra‹nâ	14	19	0,03	0,04
râbi’	2		0,00	0,00
râci'		1	0,00	0,00
râgıb	3		0,01	0,00
râhat-efzâ	3		0,01	0,00
râh-rev		2	0,00	0,00
râm	5	7	0,01	0,01
rast	2	8	0,00	0,02
râstân		1	0,00	0,00
râst-bîn		1	0,00	0,00
râst-rev	3		0,01	0,00
râygân		1	0,00	0,00
ray-sahib	1		0,00	0,00
rebâb-âsâ		1	0,00	0,00
recil		1	0,00	0,00
Rehber/Reh-güzer/Reh-nümûn	38	13	0,07	0,03
reh-revân	1	1	0,00	0,00
reng-âmîz		1	0,00	0,00
rengîn-edâ		2	0,00	0,00
rengîn-ruhsâr		1	0,00	0,00
rengîn-ter		2	0,00	0,00
revâ	26	13	0,05	0,03
revân	40	75	0,07	0,15
revân-bahş	1	3	0,00	0,01
revân-perver	1		0,00	0,00
revnâk-efzâ	1		0,00	0,00
rikâb-dâr		1	0,00	0,00
rindân		12	0,00	0,02
rizân		1	0,00	0,00
rub'	2		0,00	0,00
rû-gerdân	1		0,00	0,00
ruhani	1		0,00	0,00
rûh-bahş		3	0,00	0,01
rûh-efzâ	1	3	0,00	0,01
ruh-fezâ	2		0,00	0,00
ruh-perver	1		0,00	0,00
rû-nümâ		1	0,00	0,00
rû-siyeh		1	0,00	0,00
rûşen	30	37	0,06	0,07
rûşen-dil	2	1	0,00	0,00
sa‹îd		10	0,00	0,02
sâ‹il		1	0,00	0,00
sâ‹ir	1	1	0,00	0,00
sa’î	1		0,00	0,00
sa’ib	1		0,00	0,00
sâbık	3	1	0,01	0,00
sâde	11	6	0,02	0,01
sâde-dil	1		0,00	0,00

sâde-rû		4	0,00	0,01
sâdık	7	2	0,01	0,00
sâdır	1	1	0,00	0,00
sad-pâre	5	4	0,01	0,01
sâf	31	7	0,06	0,01
safâ-âyîn		1	0,00	0,00
safâ-bahş	1	4	0,00	0,01
saf-ârâ	1		0,00	0,00
saf-der		1	0,00	0,00
sâf-dil		1	0,00	0,00
sâfî		6	0,00	0,01
safil	1		0,00	0,00
sâfî-meşreb		1	0,00	0,00
safir	2		0,00	0,00
sâfî-sıfat		1	0,00	0,00
sahâvet	1		0,00	0,00
sâhib-kemâl		1	0,00	0,00
sâhib-nazar	4	4	0,01	0,01
sâhib-sa‹âdet	1	2	0,00	0,00
sâhir	3	1	0,01	0,00
sâhir-pîşen		1	0,00	0,00
sâhi-tâb	1		0,00	0,00
sahrâ-neverd	1		0,00	0,00
sahrâ-nişin	2		0,00	0,00
saht	1	2	0,00	0,00
sâ'id	3		0,01	0,00
sâ'il	4		0,01	0,00
sâkin	13	5	0,02	0,01
sâkinân		2	0,00	0,00
sâlih	1	1	0,00	0,00
sâlûs		4	0,00	0,01
sâmit	1		0,00	0,00
sânî	3	8	0,01	0,02
sâri	1		0,00	0,00
sayd-efgen	1		0,00	0,00
sâye-güster	1	1	0,00	0,00
sâye-nişîn		1	0,00	0,00
sâz-kâr	6	2	0,01	0,00
sebz-hat	1		0,00	0,00
sebz-pûş		1	0,00	0,00
sedîd		1	0,00	0,00
seher-hîz		1	0,00	0,00
sehhâr		1	0,00	0,00
sehî-kad	1		0,00	0,00
sehî-kâmet		1	0,00	0,00
selim	1		0,00	0,00
semen-ber	2	2	0,00	0,00
semen-bû		4	0,00	0,01
semen-sâ	1	3	0,00	0,01
semîn		3	0,00	0,01
senâ-hân	2	2	0,00	0,00
seng-dil	7	5	0,01	0,01
seng-endâz		1	0,00	0,00
ser-âmed		2	0,00	0,00

serasim	5		0,01	0,00
ser-bâzân		1	0,00	0,00
ser-bülend	8	3	0,01	0,01
serd	**5**	**3**	0,01	0,01
ser-efgende		4	0,00	0,01
ser-efrâz	16	25	0,03	0,05
ser-endâz		1	0,00	0,00
ser-gerdân	18	8	0,03	0,02
ser-geşte	18	2	0,03	0,00
ser-girân		3	0,00	0,01
ser-keş	6	14	0,01	0,03
ser-nigûn	6		0,01	0,00
ser-sebz	3	1	0,01	0,00
serserî	1		0,00	0,00
ser-şikeste		1	0,00	0,00
ser-tâc		1	0,00	0,00
ser-tîz		2	0,00	0,00
serv-kad	5	6	0,01	0,01
sevdâ	44	34	0,08	0,07
seyyâh	1	2	0,00	0,00
sezâ		2	0,00	0,00
sezâ-vâr		1	0,00	0,00
sıfât	17		0,03	0,00
sınuk	1		0,00	0,00
sîb-zekan		1	0,00	0,00
sifle	1		0,00	0,00
sihr-âferînân		1	0,00	0,00
sîm-ber	6	2	0,01	0,00
sîm-endâm	1	6	0,00	0,01
sîmîn		8	0,00	0,02
sîmîn-ber		1	0,00	0,00
sîmîn-sâ‹id		1	0,00	0,00
sîm-sîmâ		3	0,00	0,01
sîm-ten	1	6	0,00	0,01
sîr		1	0,00	0,00
sîr-âb	5	15	0,01	0,03
sitem-ger	2	4	0,00	0,01
sitem-kâr	1	3	0,00	0,01
siyah-baht	1		0,00	0,00
siyâh-rû	2	2	0,00	0,00
siyeh-dil	1		0,00	0,00
siyeh-kâr	1	5	0,00	0,01
sûd-mend		1	0,00	0,00
suğrâ	1		0,00	0,00
suhan-ârâ		1	0,00	0,00
suhân-çîn		1	0,00	0,00
suhan-dan	1		0,00	0,00
suhan-ver		2	0,00	0,00
sultânî		5	0,00	0,01
sûret-pezîr		1	0,00	0,00
sûrî	1		0,00	0,00
sûzân	19	9	0,04	0,02
sûz-nâk	1	1	0,00	0,00
süfehâ	1		0,00	0,00

süflî	1		0,00	0,00
sükkan	1		0,00	0,00
sürâhî-veş		1	0,00	0,00
sürh-ser		1	0,00	0,00
süst	1	1	0,00	0,00
şâd	19	9	0,04	0,02
şâdî		2	0,00	0,00
şâd-kâm	2		0,00	0,00
şâd-mân	3	8	0,01	0,02
şâhî		5	0,00	0,01
şâhid	22	13	0,04	0,03
şâh-vâr	13	5	0,02	0,01
şakî	1		0,00	0,00
şâkir	1		0,00	0,00
şâmil	2	1	0,00	0,00
şâne-veş		3	0,00	0,01
şânlu		1	0,00	0,00
şâyeste	4	1	0,01	0,00
şâyi	1		0,00	0,00
şeb-ârâ		3	0,00	0,01
şeb-âsâ		1	0,00	0,00
şeb-dîz		2	0,00	0,00
şeb-efrûz		5	0,00	0,01
şeb-gîr		1	0,00	0,00
şeb-hîz		1	0,00	0,00
şebîh	1	3	0,00	0,01
şeb-reng		2	0,00	0,00
şeb-rev		1	0,00	0,00
şefîk	2		0,00	0,00
şeh-levend		3	0,00	0,01
şehr-âşûb		1	0,00	0,00
şeh-vâr		7	0,00	0,01
şeker-âb		1	0,00	0,00
şeker-bâr	1	5	0,00	0,01
şeker-efşân	1	2	0,00	0,00
şeker-feşân	1	1	0,00	0,00
şeker-güftâr		1	0,00	0,00
şekker-rîz		2	0,00	0,00
şekker-şiken		1	0,00	0,00
şemîm		1	0,00	0,00
şenî’	1		0,00	0,00
şerefli	1		0,00	0,00
şerîf	10	12	0,02	0,02
şerm-ende	3		0,01	0,00
şerm-sâr	5	1	0,01	0,00
şeydâ	15	22	0,03	0,04
şıhne	2		0,00	0,00
şifâ-bahş		1	0,00	0,00
şifte	1		0,00	0,00
şikest	7	28	0,01	0,06
şinâver		1	0,00	0,00
şîr-ceng		1	0,00	0,00
şîr-dil		1	0,00	0,00
şîrîin-dehen		6	0,00	0,01

şîrîn	11	25	0,02	0,05
şîrîn-güftâr	1	1	0,00	0,00
şîrîn-kâr		1	0,00	0,00
şîrîn-suhan		3	0,00	0,01
şîve-kâr		5	0,00	0,01
şöhre	4	2	0,01	0,00
şûh	7	40	0,01	0,08
şûm		1	0,00	0,00
şûr	3	2	0,01	0,00
şûr-baht	1		0,00	0,00
şûr-engîz	1	1	0,00	0,00
şûrîde	1	7	0,00	0,01
şûrîde-dil		1	0,00	0,00
tâ’ir		1	0,00	0,00
tâbi'	10	1	0,02	0,00
tâhir		1	0,00	0,00
tâki	1		0,00	0,00
taleb-kâr	4		0,01	0,00
tâlib	10	15	0,02	0,03
tamamî	7		0,01	0,00
tannâz		2	0,00	0,00
târ	29	14	0,05	0,03
tarab-engîz	1		0,00	0,00
tarab-sâz		1	0,00	0,00
târîk	1	4	0,00	0,01
târumâr	5	2	0,01	0,00
tavîl	2		0,00	0,00
tâyi'		1	0,00	0,00
tâze	21	49	0,04	0,10
tebâh	1		0,00	0,00
tehî	2	3	0,00	0,01
Tehî-dest		1	0,00	0,00
telh	13	3	0,02	0,01
telh-kâm		3	0,00	0,01
teng	2	13	0,00	0,03
teng-dil	1	1	0,00	0,00
tenhâ	3	10	0,01	0,02
ter-dâmen		1	0,00	0,00
ter-dest		1	0,00	0,00
ter-mizâc	1		0,00	0,00
teşne	8	11	0,01	0,02
teşne-ciger		2	0,00	0,00
teşne-dil		6	0,00	0,01
teşne-leb		2	0,00	0,00
tîg-zen		1	0,00	0,00
tîr-bârân		3	0,00	0,01
tîre	25		0,05	0,00
tîre-dil		1	0,00	0,00
tiryâki-mizâc	1		0,00	0,00
tîz	3	1	0,01	0,00
tîz-per	2		0,00	0,00
toptolu		1	0,00	0,00
tozlu	2		0,00	0,00
tünd	4	1	0,01	0,00

tünd-hû	1		0,00	0,00
tünd-rev	1		0,00	0,00
türâb-âsâ		1	0,00	0,00
tüvânâ	4	1	0,01	0,00
ukde-gûşâ	4		0,01	0,00
ûlâ	1		0,00	0,00
ulvî		2	0,00	0,00
ulyâ		2	0,00	0,00
uzun	3		0,01	0,00
üftâde	11	16	0,02	0,03
ümîd-vâr	4		0,01	0,00
ümmî	2		0,00	0,00
üryân	2		0,00	0,00
üstüvâr	10	2	0,02	0,00
vafir	1		0,00	0,00
vâhib		1	0,00	0,00
vahşî	6		0,01	0,00
vâj-gûn	2		0,00	0,00
vâkıf	18	2	0,03	0,00
vâki'	2	1	0,00	0,00
vâlâ	1	3	0,00	0,01
vâlih	5		0,01	0,00
vâsıl	7	1	0,01	0,00
vassâf	1	2	0,00	0,00
Vâzıh	3		0,01	0,00
vefâ-dâr		1	0,00	0,00
vezân		1	0,00	0,00
vîrân	34	14	0,06	0,03
vuhûş	2	1	0,00	0,00
vüs‹at	1	1	0,00	0,00
yahşi	10	2	0,02	0,00
yavuz		1	0,00	0,00
yegâne	4	3	0,01	0,01
yek	1	4	0,00	0,01
yek-dâne		1	0,00	0,00
yek-dil		1	0,00	0,00
yeksân	6	4	0,01	0,01
yek-tâ	2	2	0,00	0,00
yeldâ	1		0,00	0,00
yeni	9		0,02	0,00
yesâr		1	0,00	0,00
yetîm	2	3	0,00	0,01
yüce		2	0,00	0,00
yügrük	9	1	0,02	0,00
yüksek		1	0,00	0,00
yünül	1		0,00	0,00
za‹îf	4	3	0,01	0,01
zâ‹il	10	1	0,02	0,00
zâ’id		1	0,00	0,00
zahîr	23	15	0,04	0,03
zahîre	4		0,01	0,00
zâ'ir	2		0,00	0,00
zâl	3		0,01	0,00
zalâm		2	0,00	0,00

zâr	84	62	0,16	0,13
zarîf	3		0,01	0,00
zarûrî		3	0,00	0,01
zavallu		1	0,00	0,00
zâyi'	18	2	0,03	0,00
zebân-dırâz		1	0,00	0,00
zebûn	11	8	0,02	0,02
zehrâ	1		0,00	0,00
zekî	1		0,00	0,00
zeki-tab'	2		0,00	0,00
zelîl	2	2	0,00	0,00
zerka		1	0,00	0,00
zer-kâr		1	0,00	0,00
zer-keş		2	0,00	0,00
zer-kûb		1	0,00	0,00
zer-nigâr	3	3	0,01	0,01
zerrîn	3	20	0,01	0,04
zevk-bahş	2		0,00	0,00
zîbâ	7	27	0,01	0,05
zî-kıymet		3	0,00	0,01
zinde	2		0,00	0,00
zîr-dest		1	0,00	0,00
zîrek		1	0,00	0,00
zişt	1		0,00	0,00
ziyâ-güster		3	0,00	0,01
zu'm		1	0,00	0,00
zûr	1	3	0,00	0,01
Toplam	5419	4880	10,03	9,86

Ek-2: Fuzûlî ve Bakî Divanlarında Fiil Olan Kelimeler

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
acı-	1		0,00	0,00
aç-	119	100	0,22	0,20
agar-	2	2	0,00	0,00
agırla-	1	2	0,00	0,00
agla-	21	45	0,04	0,09
ağrı-	2		0,00	0,00
ak-	13	38	0,02	0,08
akıd-		15	0,00	0,03
al-	112	120	0,21	0,24
alabil-	1		0,00	0,00
alagör-	1		0,00	0,00
aldan-	2	5	0,00	0,01
aldır-		2	0,00	0,00
alkış		1	0,00	0,00
an-	10	24	0,02	0,05
anla-	2	13	0,00	0,03
apar-	2		0,00	0,00
ara-	3	3	0,01	0,01
art-	28	14	0,05	0,03
as-	10	3	0,02	0,01
asıl-		2	0,00	0,00
aş-		4	0,00	0,01
aşın-		1	0,00	0,00
aşır-	3		0,01	0,00
at-	14	13	0,03	0,03
atıl-		6	0,00	0,01
ayaklan-		1	0,00	0,00
ayıl-		1	0,00	0,00
ayır-	4	2	0,01	0,00
aylandur-		1	0,00	0,00
ayrıl-		4	0,00	0,01
âzârla-		1	0,00	0,00
bagışla-		5	0,00	0,01
bagla-		37	0,00	0,07
bak-	44	42	0,08	0,08
bas-	20	16	0,04	0,03
başla-		27	0,00	0,05
bat-	10	7	0,02	0,01
begen-	1	3	0,00	0,01
bekle-	11	1	0,02	0,00
belür-		2	0,00	0,00
beñze-	35	78	0,06	0,16
besle-	6	4	0,01	0,01
beze-	1	1	0,00	0,00
bırak-	29	1	0,05	0,00
biç-		1	0,00	0,00
bil-	189	152	0,35	0,31
bildür-	6	2	0,01	0,00
bin-		2	0,00	0,00
bit-	8		0,01	0,00
bit-	1	7	0,00	0,01
bitür-		7	0,00	0,01
bol-	6	1	0,01	0,00
boşan-		1	0,00	0,00
boya-	4	2	0,01	0,00
boyan-		5	0,00	0,01
boz-	7	1	0,01	0,00
bozar-		1	0,00	0,00
böl-	2		0,00	0,00
bul-	146	88	0,27	0,18
bulan-		3	0,00	0,01
bulaş-		2	0,00	0,00
bulın-		14	0,00	0,03
bur-		4	0,00	0,01
buyur-	4	4	0,01	0,01
bük-	9	8	0,02	0,02
bürü-		1	0,00	0,00
çagla-		3	0,00	0,01
çağrış-	1		0,00	0,00
çağur-		1	0,00	0,00
çak-		1	0,00	0,00
çal-	3	11	0,01	0,02
çaldı (taşa çaldı)	4		0,01	0,00
çalış-	1		0,00	0,00
çatlat-		1	0,00	0,00
çek-	246	225	0,46	0,45
çevür-	1	7	0,00	0,01
çeyne-		1	0,00	0,00
çık-	125	71	0,23	0,14
çignet-		1	0,00	0,00
çiz-		3	0,00	0,01
çizgin-	22		0,04	0,00
çök-	1		0,00	0,00
çöz-		9	0,00	0,02
çüri-	1	3	0,00	0,01
dağıt-	11		0,02	0,00
de-	173	167	0,32	0,34
deg-	6	12	0,01	0,02
degiş-		2	0,00	0,00
degür-		2	0,00	0,00
del-	9	11	0,02	0,02
delin-		1	0,00	0,00
depred-	13	4	0,02	0,01
der-	1	1	0,00	0,00
der-		1	0,00	0,00
dik-	3	12	0,01	0,02
dile-	31	31	0,06	0,06
din-		2	0,00	0,00
dindür-		1	0,00	0,00
diñle-		12	0,00	0,02
dinlen-	4		0,01	0,00

dirgür-		1	0,00	0,00
diril-		2	0,00	0,00
dişlet-		1	0,00	0,00
ditre-		22	0,00	0,04
divşür-		1	0,00	0,00
diyü	12	46	0,02	0,09
diz-	11	4	0,02	0,01
dizil-		8	0,00	0,02
doğ-	1		0,00	0,00
dokun-	2		0,00	0,00
dol-	25		0,05	0,00
dolan-	2		0,00	0,00
dolaş-	2		0,00	0,00
dög-	6	2	0,01	0,00
dögin-	1	1	0,00	0,00
dökdi	76	54	0,14	0,11
dön-	41	79	0,08	0,16
döndür-		6	0,00	0,01
döşe-		3	0,00	0,01
döşendi		8	0,00	0,02
döymeg		7	0,00	0,01
dözmek	3		0,01	0,00
dur-	66	2	0,12	0,00
durgur-	2		0,00	0,00
dut-	5	1	0,01	0,00
dutış-		1	0,00	0,00
duy-	1		0,00	0,00
düken-		1	0,00	0,00
düket-		2	0,00	0,00
dür-	1		0,00	0,00
düş-	108	132	0,20	0,27
düşüben		2	0,00	0,00
ed-	243	1	0,45	0,00
edebil-	8		0,01	0,00
edegel-	1		0,00	0,00
edegör-	4		0,01	0,00
eg-	3	10	0,01	0,02
egil-	6	1	0,01	0,00
egle-		6	0,00	0,01
eglen-	2	10	0,00	0,02
ek-	1	1	0,00	0,00
eksil-		2	0,00	0,00
elleş-		1	0,00	0,00
em-		3	0,00	0,01
emzür-		1	0,00	0,00
er-	1	2	0,00	0,00
erdür-		3	0,00	0,01
eri-	4	3	0,01	0,01
eri-		1	0,00	0,00
erin-	1		0,00	0,00
eriş-	1		0,00	0,00
es-	1	8	0,00	0,02
esdür-		1	0,00	0,00
eser	50	9	0,09	0,02

esirge-		2	0,00	0,00
esle-		1	0,00	0,00
et-	741	737	1,37	1,49
eyle-	835	592	1,55	1,20
ezil-	1	3	0,00	0,01
geç-	62	103	0,11	0,21
geçin-		8	0,00	0,02
geçmiş-durur		1	0,00	0,00
gel-	143	274	0,26	0,55
getür-	28	26	0,05	0,05
gevre-		1	0,00	0,00
gey-		24	0,00	0,05
gez-	49	17	0,09	0,03
gider-		21	0,00	0,04
gir-	36	52	0,07	0,11
girişme		1	0,00	0,00
git-	43	36	0,08	0,07
giy-	8		0,01	0,00
gizle-	4	13	0,01	0,03
göçür-		1	0,00	0,00
göğer-	1		0,00	0,00
gönder-	3	3	0,01	0,01
gör-	332	382	0,61	0,77
göster-	37	58	0,07	0,12
götür-	31	13	0,06	0,03
gözed-		17	0,00	0,03
gül-	11	26	0,02	0,05
güzellen-		2	0,00	0,00
harca-		2	0,00	0,00
ır- (ayır-)		1	0,00	0,00
ısın-		1	0,00	0,00
ısmarla-		1	0,00	0,00
iç-	59	42	0,11	0,08
iç-	17	44	0,03	0,09
ildür-		2	0,00	0,00
ilet-	2	7	0,00	0,01
iliş-		2	0,00	0,00
ilt-	32	1	0,06	0,00
İmren-		1	0,00	0,00
in-	12	28	0,02	0,06
inan-	3	2	0,01	0,00
incin-	18	19	0,03	0,04
iñle-		13	0,00	0,03
ir (er-)		94	0,00	0,19
irgür-		7	0,00	0,01
İriş-	14	32	0,03	0,06
iste-	118	60	0,22	0,12
işit-	19	15	0,04	0,03
it-	3		0,01	0,00
itir-	3		0,01	0,00
kaç-	18	11	0,03	0,02
kak-		1	0,00	0,00
kal-	81	96	0,15	0,19
kaldur-	8	4	0,01	0,01

kalk-		1	0,00	0,00
kamaş-		1	0,00	0,00
kan-		2	0,00	0,00
kandur-		1	0,00	0,00
kapan-		1	0,00	0,00
kapla-		2	0,00	0,00
karala-		2	0,00	0,00
karar-		3	0,00	0,01
kat-	1	4	0,00	0,01
katlan-		15	0,00	0,03
kayır-	1	1	0,00	0,00
kayna-	1	1	0,00	0,00
kaz-	1	3	0,00	0,01
kazın-		1	0,00	0,00
kazıt-		1	0,00	0,00
kes-	51	34	0,09	0,07
kıl-	679	228	1,26	0,46
kır-	1	4	0,00	0,01
kırp-		2	0,00	0,00
kıy-	3	2	0,01	0,00
kız-	1		0,00	0,00
kızar-		9	0,00	0,02
ko-	59	70	0,11	0,14
kon-	5	16	0,01	0,03
kop-	14	12	0,03	0,02
kork-	4	7	0,01	0,01
kullan-		3	0,00	0,01
kur-	4	7	0,01	0,01
kurıl-	2	2	0,00	0,00
kurtar-	21	2	0,04	0,00
kurtıl-		1	0,00	0,00
kurut-		1	0,00	0,00
kuşan-		1	0,00	0,00
küs-		1	0,00	0,00
lakırda-		1	0,00	0,00
n’eydügin		1	0,00	0,00
n’id-	6	12	0,01	0,02
n’ol-	71	79	0,13	0,16
n'eyle-	31	34	0,06	0,07
okşa-	2		0,00	0,00
oku-	18	11	0,03	0,02
ol-	1531	1164	2,83	2,35
onar-	1		0,00	0,00
otur-	3	7	0,01	0,01
oyna-	9	4	0,02	0,01
oynaş-		1	0,00	0,00
ögren-	3	6	0,01	0,01
öğ-		2	0,00	0,00
öğün-	1		0,00	0,00
öl-	36	25	0,07	0,05
öldür-		27	0,00	0,05
öp	9	19	0,02	0,04
ört-	2	2	0,00	0,00
öt-	1	3	0,00	0,01

öykün-		21	0,00	0,04
özen-		9	0,00	0,02
özge	46	6	0,09	0,01
özle-		6	0,00	0,01
saç-	17	33	0,03	0,07
sağın-	7		0,01	0,00
sakın-		4	0,00	0,01
sakla-	32	9	0,06	0,02
sal-	121	73	0,22	0,15
salın-		35	0,00	0,07
san-	82	127	0,15	0,26
sar-	3		0,01	0,00
sarar-	1	3	0,00	0,01
sarıl-		17	0,00	0,03
sarın-		1	0,00	0,00
sark-		3	0,00	0,01
sarmak (yara)		1	0,00	0,00
sarmaş-		9	0,00	0,02
sars-	1	1	0,00	0,00
sat-	5	5	0,01	0,01
sataş-	2		0,00	0,00
sav-	6	1	0,01	0,00
say-	4	5	0,01	0,01
seç-	2		0,00	0,00
segirdmek	3	2	0,01	0,00
sepele-		2	0,00	0,00
serp-	5		0,01	0,00
sev-	39	27	0,07	0,05
sez-		1	0,00	0,00
sıçra-	1	1	0,00	0,00
sıg-		2	0,00	0,00
sığın-	1		0,00	0,00
sına-	6		0,01	0,00
sındır-	4		0,01	0,00
sıvarmak		1	0,00	0,00
sızla-	1		0,00	0,00
sil-	3	11	0,01	0,02
sokın-		1	0,00	0,00
sok-		1	0,00	0,00
sor-	38	9	0,07	0,02
soy-		2	0,00	0,00
sök-	1		0,00	0,00
sön-	3		0,01	0,00
söyle-	25	50	0,05	0,10
sula-		2	0,00	0,00
sun-	9	30	0,02	0,06
susa-	2		0,00	0,00
suvar-	1	1	0,00	0,00
sünül-	1		0,00	0,00
süpür-		1	0,00	0,00
sür-	11		0,02	0,00
sürin-		1	0,00	0,00
sürmek		38	0,00	0,08
sürt-	1		0,00	0,00

süzil-		2	0,00	0,00
tagıd-		3	0,00	0,01
tak-		14	0,00	0,03
takıl-		2	0,00	0,00
takın-		14	0,00	0,03
tal- (dal-)		2	0,00	0,00
tamla- (damlamak)	1	2	0,00	0,00
tanı-	1		0,00	0,00
tap-	37	1	0,07	0,00
tapşur-	14	6	0,03	0,01
taramak		1	0,00	0,00
tart-	1		0,00	0,00
taş-		2	0,00	0,00
tayan-		4	0,00	0,01
tâzele-		3	0,00	0,01
terle-	2	1	0,00	0,00
titre-	2		0,00	0,00
tog-		13	0,00	0,03
togra-		3	0,00	0,01
tokın-		15	0,00	0,03
tolmak		49	0,00	0,10
tonan-		1	0,00	0,00
tonat-		2	0,00	0,00
toymak		1	0,00	0,00
tök-	2		0,00	0,00
tur (dur)		66	0,00	0,13
turıl- (durulmak)		1	0,00	0,00
tut	265	111	0,49	0,22
tutuş-	6		0,01	0,00
tuy- (duy-)		17	0,00	0,03
tüken-	2		0,00	0,00
uç-	6	10	0,01	0,02
ugra-	4	4	0,01	0,01
ulan-		1	0,00	0,00
ulaş-		2	0,00	0,00
um-	18	19	0,03	0,04
unut-	11	1	0,02	0,00
ur-	60	62	0,11	0,13
usan-	4	2	0,01	0,00
utan-	2	3	0,00	0,01
uy-	4	9	0,01	0,02
uyan-	4	7	0,01	0,01
uyar-		3	0,00	0,01
uyu-		2	0,00	0,00
uyuzlan-		1	0,00	0,00
uzan	5	1	0,01	0,00
uzat-		6	0,00	0,01
üfle-		1	0,00	0,00
üleş-	1	1	0,00	0,00
üşer		2	0,00	0,00
üz-	6		0,01	0,00
üzil-		1	0,00	0,00

var-	7	39	0,01	0,08
vir	312	145	0,58	0,29
yagmak	6	6	0,01	0,01
yak-	22	53	0,04	0,11
yaklaş-		5	0,00	0,01
yalvar-	1	2	0,00	0,00
yan-	60	48	0,11	0,10
yanaş-		1	0,00	0,00
yankulan-		1	0,00	0,00
yap-	6	8	0,01	0,02
yapış-	1		0,00	0,00
yar-	1		0,00	0,00
yara-		1	0,00	0,00
yaraş-	2	23	0,00	0,05
yarat-	1		0,00	0,00
yasdan-	1		0,00	0,00
yaşa-	1		0,00	0,00
yaşar-	2		0,00	0,00
yat-	7	22	0,01	0,04
yaz-	40		0,07	0,00
yazmak		60	0,00	0,12
ye-	2	2	0,00	0,00
yeldi yopurdu		1	0,00	0,00
yeñil-		2	0,00	0,00
yer-	1	1	0,00	0,00
yet-	11	1	0,02	0,00
yeter	119		0,22	0,00
yık-	21	8	0,04	0,02
yıka-	1		0,00	0,00
yırt-	1	1	0,00	0,00
yime		6	0,00	0,01
yit(yetmek, yetişmek)		67	0,00	0,14
yitürdi		7	0,00	0,01
yolın-		2	0,00	0,00
yon-	1	1	0,00	0,00
yorul-	1		0,00	0,00
Yönel-		1	0,00	0,00
yörenür		1	0,00	0,00
yu-	6	1	0,01	0,00
yum-	4		0,01	0,00
yut-	8	7	0,01	0,01
yuvala-		2	0,00	0,00
yükle-	3	2	0,01	0,00
yürü-	14	25	0,03	0,05
yüz-		1	0,00	0,00
Toplam	9186	8316	17,00	16,80

Ek-3: Fuzûlî ve Bakî Divanlarında Zarf

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
ale'd-devâm		1	0,00	0,00
ale'l-husûs		1	0,00	0,00
ale'l-icmâl		1	0,00	0,00
an-karîb	1	2	0,00	0,00
asla		5	0,00	0,01
ba'd	5		0,01	0,00
be-gâyet	1	1	0,00	0,00
bi'1-cümle		1	0,00	0,00
Bi'llah	13	5	0,02	0,01
bi'z-zârüre	1		0,00	0,00
câ-be-câ		1	0,00	0,00
ced-be-ced		1	0,00	0,00
defe'ât	1		0,00	0,00
dek	2	7	0,00	0,01
deñlü	1	26	0,00	0,05
der-kenâr		2	0,00	0,00
dirigâ		3	0,00	0,01
el-hak	1	1	0,00	0,00
el-kıssa	3		0,01	0,00
eyzan	1		0,00	0,00
fi'1-cümle	1	1	0,00	0,00
gâhi		9	0,00	0,02
gâlibâ	23	2	0,04	0,00
geh	43	27	0,08	0,05
gehî	10	8	0,02	0,02
gûyiyâ		24	0,00	0,05
hakimâne		2	0,00	0,00
hala	11		0,02	0,00
hasb		1	0,00	0,00
hasmâne		3	0,00	0,01
hemân	9	40	0,02	0,08
hemîşe	26	19	0,05	0,04
henûz	31	5	0,06	0,01
hergiz	13	14	0,02	0,03
iğen	1		0,00	0,00
iken	46	41	0,09	0,08
imdi	7	1	0,01	0,00
irte		3	0,00	0,01
kat‹â	1	1	0,00	0,00
kerre		4	0,00	0,01
külli	4	1	0,01	0,00
lâ-cerem	3		0,01	0,00
lâubâli	1	1	0,00	0,00
leb-â-leb	2	5	0,00	0,01
lehu	1		0,00	0,00
levendâne		1	0,00	0,00
meselâ	2		0,00	0,00
mû-be-mû	1		0,00	0,00
nâ-geh		8	0,00	0,02
nâgehân		6	0,00	0,01
nâ-hâh		1	0,00	0,00
nev-be-nev		1	0,00	0,00
pey-â-pey	5	1	0,01	0,00
saru	1		0,00	0,00
ser-â-pâ		11	0,00	0,02
serâser	6	14	0,01	0,03
ser-be-ser	2	5	0,00	0,01
ser-tâ-pâ		3	0,00	0,01
ser-te-ser	2	1	0,00	0,00
sonra	8	3	0,01	0,01
şâhâne		4	0,00	0,01
tâ-be-key		1	0,00	0,00
üstâdâne		1	0,00	0,00
yek-be-yek		1	0,00	0,00
yek-ser	1	1	0,00	0,00
zâhiren	2		0,00	0,00
zarîfâne		1	0,00	0,00
Toplam	293	334	0,54	0,67

Ek-4: Fuzûlî ve Bakî Divanlarında Türkçe Kelimeler

	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî %	Bâkî %
ad	3	18	0,01	0,04
agırlık		1	0,00	0,00
akın		1	0,00	0,00
alt	6	15	0,01	0,03
anca	6	2	0,01	0,00
ancak	26	21	0,05	0,04
anuñ'çün		11	0,00	0,02
ara	20	18	0,04	0,04
ard(-ınca/ında)	1	3	0,00	0,01
arka		2	0,00	0,00
artık	1		0,00	0,00
artıkrak	1		0,00	0,00
artuk	3		0,01	0,00
aş		1	0,00	0,00
aşağı	2		0,00	0,00
ata(-lar/-n)	1	13	0,00	0,03
aydın		3	0,00	0,01
ayıklık		1	0,00	0,00
ayrılık	1		0,00	0,00
baglu	31	3	0,06	0,01
bakış		3	0,00	0,01
bar		2	0,00	0,00
barça	2		0,00	0,00
baş	3	4	0,01	0,01
başka		5	0,00	0,01
beri	4	12	0,01	0,02
berk		1	0,00	0,00
beşik	1	1	0,00	0,00
bile	2	20	0,00	0,04
bilece		1	0,00	0,00
bilgeç	1		0,00	0,00
birbirine	6		0,01	0,00
biri	16	47	0,03	0,09
birle	17	7	0,03	0,01
bogası		2	0,00	0,00
bok		1	0,00	0,00
borc		1	0,00	0,00
boynuz		1	0,00	0,00
bölük	3		0,01	0,00
börk	1	1	0,00	0,00
böyle	46	37	0,09	0,07
bucak	1	3	0,00	0,01
budag	3	1	0,01	0,00
bulak	2		0,00	0,00
bunca	19		0,04	0,00
bura		1	0,00	0,00
buyruk	2		0,00	0,00
bütün	1	4	0,00	0,01
cavk		2	0,00	0,00
çakım		1	0,00	0,00
çatma	2	1	0,00	0,00
çın		2	0,00	0,00
çok	113	51	0,21	0,10
dad (tat)		3	0,00	0,01
dahi	34	56	0,06	0,11
degenek		1	0,00	0,00
deger	12	14	0,02	0,03
degin		4	0,00	0,01
degme		6	0,00	0,01
degül	114	118	0,21	0,24
degül-durur		1	0,00	0,00
degülken		1	0,00	0,00
deli	2	2	0,00	0,00
delik	1		0,00	0,00
demür	8	3	0,01	0,01
derme		1	0,00	0,00
dış	1		0,00	0,00
diken	8		0,01	0,00
dilek		2	0,00	0,00
diri	7		0,01	0,00
dirlik	2		0,00	0,00
dirüben	1		0,00	0,00
doğru	6		0,01	0,00
doğruluk	2		0,00	0,00
dokuz	1		0,00	0,00
don	2		0,00	0,00
dügün		1	0,00	0,00
dürlü		4	0,00	0,01
dürme		2	0,00	0,00
düş		1	0,00	0,00
düşelden		1	0,00	0,00
düşkün	1	2	0,00	0,00
düşmen	31	25	0,06	0,05
edüben	3		0,01	0,00
eger	69	88	0,13	0,18
egerçi	17	19	0,03	0,04
eglence		7	0,00	0,01
egni	2	4	0,00	0,01
egri	1	2	0,00	0,00
eksük	18	8	0,03	0,02
elem	17	14	0,03	0,03
emek		1	0,00	0,00
epsem	1		0,00	0,00
er	6	6	0,01	0,01
eski		4	0,00	0,01
etgeç	1		0,00	0,00
eylük		1	0,00	0,00
gemi	2		0,00	0,00
gerçek		3	0,00	0,01
gerçi	35	49	0,06	0,10
gerek	33	66	0,06	0,13

giñ		1	0,00	0,00
girü		9	0,00	0,02
gitgey	1		0,00	0,00
gizlü		2	0,00	0,00
göbeklü		1	0,00	0,00
görgeç	24		0,04	0,00
gürüm	1		0,00	0,00
gösgötür		1	0,00	0,00
güç	3		0,01	0,00
güvle-		1	0,00	0,00
güzel	9	42	0,02	0,08
güzellik		6	0,00	0,01
hande	19	2	0,04	0,00
hanım	2		0,00	0,00
hansı	30		0,06	0,00
hep	1	46	0,00	0,09
herkes	1	3	0,00	0,01
ılan	1		0,00	0,00
ılduz	1		0,00	0,00
ırak	11	2	0,02	0,00
içre	92	96	0,17	0,19
içün	159	47	0,29	0,09
idelden		5	0,00	0,01
idi	75	87	0,14	0,18
idindi		8	0,00	0,02
idügin		2	0,00	0,00
iğne	3		0,01	0,00
ilen	47		0,09	0,00
ilerü		1	0,00	0,00
imdi	7	1	0,01	0,00
ince		5	0,00	0,01
irte		3	0,00	0,01
işbu		1	0,00	0,00
işig (eşig)		36	0,00	0,07
kaba		2	0,00	0,00
kaç	4	4	0,01	0,01
kaçan		19	0,00	0,04
kamu	29	2	0,05	0,00
kan	193	66	0,36	0,13
kanad		3	0,00	0,01
kanda	25	17	0,05	0,03
kanı	6	17	0,01	0,03
kankı		3	0,00	0,01
kanlu		18	0,00	0,04
kapama		1	0,00	0,00
kaplu		1	0,00	0,00
karañu		3	0,00	0,01
karşu	6	26	0,01	0,05
katı	4	22	0,01	0,04
kaygu	3		0,01	0,00
keskin		2	0,00	0,00
kez	8	7	0,01	0,01
kıl		1	0,00	0,00
kış	1	4	0,00	0,01

kız	1		0,00	0,00
kim	1096	296	2,03	0,60
kimesne		3	0,00	0,01
kimi		11	0,00	0,02
kimse		70	0,00	0,14
kocar	2		0,00	0,00
kol		11	0,00	0,02
korku	1	3	0,00	0,01
korkuluk	1		0,00	0,00
köy	6		0,01	0,00
kubur	1		0,00	0,00
kuca		8	0,00	0,02
kulluk		2	0,00	0,00
kundak		1	0,00	0,00
Kurı	7	2	0,01	0,00
kuşag		2	0,00	0,00
kutlu		1	0,00	0,00
kuyrug		1	0,00	0,00
neydügi		17	0,00	0,03
neyhi	1		0,00	0,00
nice	81	98	0,15	0,20
niçün	12	15	0,02	0,03
oglan	4	6	0,01	0,01
oğulluk	1		0,00	0,00
oñmak	2	4	0,00	0,01
orta	6	1	0,01	0,00
ortağ	1		0,00	0,00
otağ	2	1	0,00	0,00
oyun	1	1	0,00	0,00
ög	1		0,00	0,00
öküş	1		0,00	0,00
ölü	2		0,00	0,00
ölüm	1		0,00	0,00
ön	1		0,00	0,00
öñince		18	0,00	0,04
öñürdi		1	0,00	0,00
öyle	44	2	0,08	0,00
öz	67	12	0,12	0,02
püski (eski püskü)		1	0,00	0,00
saçak	1		0,00	0,00
sancak		4	0,00	0,01
sanki	1	10	0,00	0,02
saru	1		0,00	0,00
sayru	2		0,00	0,00
sencileyin		4	0,00	0,01
sulu	1		0,00	0,00
susızlık		1	0,00	0,00
süd	4	1	0,01	0,00
şöyle		49	0,00	0,10
tabla		1	0,00	0,00
tag		4	0,00	0,01
tañ		9	0,00	0,02
tarak	2		0,00	0,00

taşra	7		0,01	0,00
tatlu	1	1	0,00	0,00
tepük	1		0,00	0,00
terlig		1	0,00	0,00
tizrek	1		0,00	0,00
togru		6	0,00	0,01
tokuz		5	0,00	0,01
toz		18	0,00	0,04
tuğrâ	2	9	0,00	0,02
tutsak	2		0,00	0,00
tüfek	1	1	0,00	0,00
türktâz		1	0,00	0,00
tütün	3		0,01	0,00
uc (uç)	3	10	0,01	0,02
uçmâğ	3		0,01	0,00
ugrın		2	0,00	0,00
uğur	3		0,01	0,00
ulu	3	1	0,01	0,00
utağ	2		0,00	0,00
uyhu	1	11	0,00	0,02
ün	3		0,01	0,00
üst	12	63	0,02	0,13
üstün	1	1	0,00	0,00
ütme	2		0,00	0,00
üzre	83	117	0,15	0,24
var	219	143	0,41	0,29
varlık	2	2	0,00	0,00
vurgunlug		1	0,00	0,00
yaka	4	9	0,01	0,02
yalan	1	3	0,00	0,01
yalın		1	0,00	0,00
yaluñuz		5	0,00	0,01
yaman	20	1	0,04	0,00
yan	48	64	0,09	0,13
yanag		4	0,00	0,01
yara		13	0,00	0,03
yarar	1		0,00	0,00
yarın	2	2	0,00	0,00
yasag		1	0,00	0,00
yastık	1		0,00	0,00
yaş	34		0,06	0,00
yaş	33	64	0,06	0,13
yaşlu		1	0,00	0,00
yaşur	2		0,00	0,00
yatak	1	3	0,00	0,01
yazuk	1	2	0,00	0,00
yer	93	56	0,17	0,11
yerli	1		0,00	0,00
yestehliyicek		1	0,00	0,00
Yıl	13	13	0,02	0,03
yig	20	28	0,04	0,06
yigitlik		1	0,00	0,00
yiğit	1		0,00	0,00
yiğrek	2		0,00	0,00

yil		1	0,00	0,00
yine	27	140	0,05	0,28
yirlü		1	0,00	0,00
yohsa		1	0,00	0,00
yohsul		1	0,00	0,00
yok	212	72	0,39	0,15
yoklık		1	0,00	0,00
yol	42	73	0,08	0,15
yoldaş	5	3	0,01	0,01
yuhu	9		0,02	0,00
yukarı	2		0,00	0,00
yük	6	1	0,01	0,00
zâglanmak		1	0,00	0,00
Toplam	3842	3102	7,11	6,27

Ek-5: Fuzûlî ve Bâkî Divanlarında Kelime Kadrosu

Kelime Kadrosu	Kelimelerin (Tekrarlar dahil) Dağılımı		Kelimelerin (Tekrarlar hariç) Dağılımı	
	Fuzûlî	Bâkî	Fuzûlî	Bâkî
-ârâ	5		1	0
a‹dâ	4	14	1	1
a‹lâ	14	26	1	1
A‹lâ	1		1	0
a‹mâ	2	1	1	1
a‹yân	2	8	1	1
a‹zâ	4	2	1	1
a’del	5		1	0
A’lem	1		1	0
a’mâl	5		1	0
Â’zâm		1	0	1
âb	52	86	1	1
âbâ	2		1	0
âbâd	6	5	1	1
abd		1	0	1
Abd		2	0	1
abdâl		10	0	1
âb-dân	1	1	1	1
âb-dâr	5	9	1	1
abes		3	0	1
Âb-gîn		1	0	1
âb-gûn	2	1	1	1
abher		1	0	1
Ab-ı hayvân	10	13	1	1
âbid	1		1	0
abide	1		1	0
âbid-sıfat	1		1	0
abîr		2	0	1
âbnûs	2	1	1	1
âb-veş		1	0	1
aceb	52	70	1	1
acebâ		2	0	1
Acem	5	5	1	1
acı	3	6	1	1
acı-	1		1	0
âcil	2		1	0
âciz/acz	12	6	1	1
acûz		5	0	1
aç-	119	100	1	1
ad	3	1	1	1
ad(ekli)		17	0	1
a'dâ	10		1	0
âdâb	2	2	1	1
adâlet	14	1	1	1
adâvet	3		1	0
adem	8	15	1	1
Âdem	13		1	0
âdem	8	20	1	
âdemî	2	1	1	
âdemi-zâd	1		1	0
aden	1	6	1	1
âdet	18	6	1	1
âdi	3		1	0
adîl		1	0	1
âdil	17	14	1	1
adl	55	18	1	1
adû	8	19	1	1
afâf	1		1	0
âfâk	7	23	1	1
afâk'allah	1		1	0
âferin	11	5	1	1
âfet	14	15	1	1
âfıtâb (âf-tâb)	46	41	1	1
âfitâb-tal		1	0	1
âfitâb-vâr		1	0	1
âfiyet	4		1	0
âfiyet-bahş	1		1	0
âfiyet-efzâ	1		1	0
afv	5	1	1	1
afyōn		2	0	1
ag (ak)	2	3	1	1
agac	6	1	1	1
âgâh	8	3	1	1
agar-	2	2	1	1
âgâz	4	3	1	1
agırla-	1	2	1	1
agırlık		1	0	1
agız	20	27	1	1
agla-	21	45	1	1
agnıyâ	2		1	0
agsan	1		1	0
âgûş		1	0	1
agyâr	35	28	1	1
ağa	2		1	0
ağır	5		1	0
ağrı-	2		1	0
ağu	1	1	1	1
âh	139	134	1	1
ahbâb	10	2	1	1
ahbâr	2	1	1	1

ahber	1		1	0
ahd	8	14	1	1
ahdar	1	4	1	1
âhen	5	5	1	1
âheng	5	7	1	1
âhen-ger		1	0	1
âhen-güdâz		1	0	1
âher	1	1	1	1
âheste		2	0	1
ahger		1	0	1
âhır	19	35	1	1
ahibbâ	1		1	0
âhiret	3	1	1	1
âhir-zemân	1		1	0
ahkâm	5	2	1	1
ahkar		1	0	1
ahker	2	3	1	1
ahlâk	3		1	0
ahlasu’l-cibâd		1	0	1
ahmak		1	0	1
Ahmed Paşa		1	0	1
Ahmedî		1		1
Ahmed-i Muhtâr	5	2	1	1
Ahmed-i Mürsel	6		1	0
ahmer	1	6	1	1
ahsen	3		1	0
ahseni's-sıfât	1		1	0
ahsent	1	4	1	1
ahter	13	12	1	1
ahter-şinâs	1		1	0
âhû	6	17	1	1
âhû-beçe		1	0	1
ahvâl	35	9	1	1
ahvel		1	0	1
ahzân	5	1	1	1
ak	1		1	0
ak-	13	38	1	1
akçe/akça	4	6	1	1
akd	3	1	1	1
akdem	2		1	0
âkıbet	12	20	1	1
âkıbet-Mahmûd	2		1	0
âkıbetü’l-emr		3	0	1
akıd-		15	0	1
akın		1	0	1
akil	5	9	1	1
akl	42	30	1	1

akrân	4	5	1	1
akreb	3		1	0
aks	33	24	1	1
akşam	1	2	1	1
aktâr	1		1	0
akvâl	1		1	0
al	14	31	1	1
âl	9		1	0
al-	112	120	1	1
alâ’ik		2	0	1
alabil-	1		1	0
alagör-	1		1	0
alâka	2	3	1	1
alâmet	10	1	1	1
âlât	1		1	0
alâyık	4		1	0
âlâyiş	3	1	1	1
alçak	1	4	1	1
aldan-	2	5	1	1
aldır-		2	0	1
ale’d-devâm		1	0	1
ale’l-husûs		1	0	1
ale’l-icmâl		1	0	1
alem	3	8	1	1
âlem	182	171	1	1
âlem-ârâ	6	8	1	1
âlem-efrûz	2	4	1	1
âlem-gerd	1		1	0
âlem-gîr	1	2	1	1
âlem-medâr	1		1	0
âlem-nümâ		8	0	1
âlem-penâh	2	1	1	1
âlem-sûz	2	4	1	1
âlem-tâb	2	12	1	1
âlet	2	1	1	1
alev		3	0	1
aleyhi’s-selâm		1	0	1
alın	2		1	0
Alî	3	6	1	1
âlî	7	4	1	1
Ali Paşa		2		1
âlî-cenâb		2	0	1
âlih	1		1	0
Alî-hikmet		1	0	1
âlî-himmet	1		1	0
âlî-kadr	2		1	0
alîl		3	0	1
alîm	2		1	0
âlim	4		1	0

âlî-mikdâr		2	0	1
âlî-nazar		4	0	1
âli-neseb	1		1	0
Alî-sıfat		1	0	1
âlî-şân		8	0	1
âlî-şâne		4	0	1
âlîye		3	0	1
aliyy	2		1	0
Aliyyü'l-murtazâ	1		1	0
alkış		1	0	1
Allah	9	19	1	1
Allâm	1		1	0
allâme	2		1	0
alt	6	15	1	1
altun	3	33	1	1
âlûde	1	4	1	1
âlûde-dâmen		1	0	1
âm	8		1	0
am (has u am)	2		1	0
ama	1		1	0
âma	2		1	0
âmâc		1	0	1
a'mâl		1	0	1
âmâl		1	0	1
amân	1	2	1	1
amel	15	3	1	1
âmî	1		1	0
âmil	2		1	0
amîm	1		1	0
âmîn		2	0	1
ammâ	39	47	1	1
an	7	1	1	1
ân		2	0	1
añ-	10	24	1	1
ana	2	3	1	1
anâ	2		1	0
anâdil	3		1	0
anâsır	2		1	0
anber	2	18	1	1
anber-âlûd		1	0	1
anber-âmîz		1	0	1
anber-bâr	2		1	0
anber-bû		2	0	1
anber-efşân	2	3	1	1
anber-fâm	1		1	0
anber-feşân		2	0	1
anberîn	2	3	1	1
anberîn-		1	0	1

girîbân				
anberîn-hatt	1		1	0
anber-sây	1	1	1	1
anber-şemîm		2	0	1
anca	6	2	1	1
ancak	26	21	1	1
and		1	0	1
andelîb	5	5	1	1
ankâ	4	3	1	1
an-karîb	1	2	1	1
anla-	2	13	1	1
anuñ'çün		11	0	1
apar-	2		1	0
âr	9	3	1	1
ara	20	18	1	1
ara-	3	3	1	1
Arab	5	1	1	1
arak	4	4	1	1
arak-nâk		3	0	1
arak-rîz		2	0	1
ârâm	6	10	1	1
ar'ar	1	6	1	1
ar'ar-hırâm		2	0	1
ârâste		1	0	1
ârâyiş	7	3	1	1
araz	2		1	0
ard(-ınca/ında)	1	3	1	1
ârız	24	28	1	1
ârî	2		1	0
arîf		1	0	1
ârif	14	12	1	1
ârife	2		1	0
Aristô	1	1	1	1
âriyet	3		1	0
arka		2	0	1
armagan	1	1	1	1
arsa	9	25	1	1
arslan	5	1	1	1
arş	5	4	1	1
arş-temkîn	1		1	0
art-	28	14	1	1
artık	1		1	0
artıkrak	1		1	0
artuk	3		1	0
arûs	2	5	1	1
arz	58	39	1	1
arzû	24	15	1	1
arzu-mend	4		1	0
as-	10	3	1	1

asâ	5		1	0
âsâ	1	1	1	1
Âsaf	5	2	1	1
asalet	1		1	0
âsân	11	6	1	1
âsâr	26	2	1	1
asâ-veş		1	0	1
âsâyiş	1	2	1	1
asel	1	1	1	1
asfer		1	0	1
ashâb	3		1	0
asıl-		2	0	1
âsî	3		1	0
âsîb	3	3	1	1
asitân(-e)	16	26	1	1
âsiyâb		1	0	1
âsiyâ-sengin		1	0	1
asker	6	1	1	1
asl	12	2	1	1
asla		5	0	1
aslî	1		1	0
âsmân	27	30	1	1
âsmân-âsâ		1	0	1
âsmâne		2	0	1
âsmânî		3	0	1
âsmân-pâye		1	0	1
âsmân-rif'at		1	0	1
asr	5	1	1	1
âstîn	1		1	0
âsûde	2	6	1	1
asveb	1		1	0
aş		1	0	1
aş-		4	0	1
aşağı	2		1	0
A'şar	1		1	0
âşâr		2	0	1
aşer	1		1	0
âşık	92	129	1	1
âşıkân		3		
âşıkâne	2		1	
aşın-		1	0	1
aşır-	3		1	0
aşib	2		1	0
âşikâr		8	0	1
âşinâ/ âşnâ	19	7	1	1
âşiyân		5	0	1
aşk	288	266	1	1
âşkâr	13		1	0
aşk-bâz	1		1	0

âşûb	1	5	1	1
aşüfte	8	18	1	1
âşüfte-hâl	3		1	0
aşyân	12		1	0
at	1	7	1	1
at-	14	13	1	1
atâ	7		1	0
ata(-lar/-n)	1	13	1	1
atâ-bahş		1	0	1
âteş	55	36	1	1
âteş-bâr	3	3	1	1
âteş-bâz		2	0	1
âteş-feşân	1		1	0
âteş-gâh	1		1	0
âteş-hâne	1		1	0
âteşîn	3	10	1	1
âteşin-ruhsâr	1		1	0
âteş-nâkd		2	0	1
âteş-perest	1		1	0
âteş-tâb		3	0	1
âtıfet		3	0	1
atıl-		6	0	1
atlas	1	4	1	1
atse	1		1	0
attar	2		1	0
Attar-i Bağdad	1		1	0
avâm		1	0	1
a'van	2		1	0
âvâre	11	11	1	1
avârif		1	0	1
âvâz	9	2	1	1
âvâze		10	0	1
avd	1		1	0
avdet	1		1	0
avf	1		1	0
âvîze		1	0	1
avn	1	2	1	1
avret	2	1	1	1
avuç	1	3	1	1
ay	29	7	1	1
âyâ	2	3	1	1
ayag(ayak)	50	66	1	1
ayak	8	4	1	1
ayaklan-		1	0	1
ayân	14	10	1	1
ayâr		3	0	1
Ayâs	14		1	0
ayb	27	1	1	1
ayb-nümâ	1		1	0

aydın		3	0	1
âyet/ âyat	8	7	1	1
ayıklık		1	0	1
ayıl-		1	0	1
ayır-	4	2	1	1
âyîn	3	8	1	1
âyine	41	77	1	1
âyine-dâr	8		1	0
aylandur-		1	0	1
ayn	8	22	1	1
ayrı	36	5	1	1
ayrıl-		4	0	1
ayrılık	1		1	0
ayş	16	63	1	1
ayş-hâne	1		1	0
ayyâr	5	3	1	1
az	13	7	1	1
azâ	2		1	0
azâ'im-hân	1		1	0
azâb	19	3	1	1
âzâd	13	11	1	1
a'zam	9		1	0
azamet	1	1	1	1
âzâr	10	4	1	1
âzârla-		1	0	1
azb		2	0	1
âzer	1		1	0
Âzer		3	0	1
Âzerbaycân		2	0	1
azîmet	3	3	1	1
azimü'ş-şan	1		1	0
azîz	7	2	1	1
azl	2	1	1	1
azm/azîm	45	17	1	1
azmûn	1		1	0
âzürde		4	0	1
bâ‹is		1	0	1
bâb	7	5	1	1
babak		2	0	1
Bâbil	1		1	0
ba'd	5		1	0
bâd	26	61	1	1
bâdâm	1	4	1	1
bâdâm-nakşî		1	0	1
bâd-âverd		1	0	1
bâd-bân		3	0	1
bade	36	44	1	1
ba'de		1	0	1
bâde-hâr	3		1	0
bâde-perest	1		1	0
bâdî		1	0	1
bâdiye	3	2	1	1
bâd-pâ	4	1	1	1
bâg	61	130	1	1
bâg-âsâ		1	0	1
bâg-bân	12	7	1	1
Bagdâd	26	3	1	1
bagışla-		5	0	1
bagla-		37	0	1
baglu	31	3	1	1
bagrı/bagrum-	46	17	1	1
bah		1	0	1
bahâ	10	6	1	1
bâ-haber		1	0	1
bahâne	2	2	1	1
bahâr	53	63	1	1
bahâr-engîz	1		1	0
bahârî		5	0	1
bahâr-istân		2	0	1
bahîl	2		1	0
bâhi'z-zamân	1		1	0
bahr	43	52	1	1
bahr'-atâ	1		1	0
bahreyn	1		1	0
bahs	20	21	1	1
bahş	4	5	1	1
baht	40	57	1	1
bâhter	3		1	0
baht-iyâr		1	0	1
bahûr		5	0	1
ba'îd		1	0	1
bâ'ir	1		1	0
bâ'is	3	24	1	1
bâk	2		1	0
bak-	44	42	1	1
bâ-kemâl		1	0	1
bakır	1		1	0
bakış		3	0	1
bâkî	17		1	0
Bâkî		583	0	1
Bâkî-sıfat		6	0	1
Bâkî-vâr		1	0	1
Bâkî-veş		2	0	1
bâl	7	12	1	1
bâlâ	1	35	1	1
balgam	1		1	0
bâliğ	1		1	0
bâlîn	1	2	1	1

bâliş		2	0	1
bâm		13	0	1
bân		7	0	1
bang	1		1	0
bânî	1		1	0
bar		2	0	1
bâr	19	16	1	1
bârân	15	12	1	1
bârânî		1	0	1
barça	2		1	0
bardak		1	0	1
bâr-gâh/bar-geh	5	12	1	1
Bâri	1	4	1	1
bârî	4	15	1	1
Bârî-i Müte^{c}âl		1	0	1
bârîk		2	0	1
bârîk-bîn		1	0	1
barmag	2	3	1	1
bârû	1	1	1	1
bâr-ver	3		1	0
bas-	21	16	1	1
bâ-sebât	1		1	0
basî		1	0	1
basîret		1	0	1
basît	1	4	1	1
Basra	10		1	0
bast	1	1	1	1
baş	120	101	1	1
baş	3	4	1	1
başka		5	0	1
başla-		27	0	1
bat-	10	7	1	1
bâtıl	7	5	1	1
bâtın	4	2	1	1
battâl		1	0	1
bâver	1		1	0
bâ-vücûd		1	0	1
bay		2	0	1
bayır	2		1	0
bayrak	2	1	1	1
bayram	1	4	1	1
ba'z	1		1	0
bâz		2	0	1
bâzâr	19	10	1	1
bâzîçe		1	0	1
bazil	1		1	0
bâzû	1	7	1	1
Bebr		1	0	1

beçça		1	0	1
bed	2		1	0
bed-ahd	1		1	0
Bedahşân	2	9	1	1
bedâyi‹-nigâr		1	0	1
bed-bîn	1		1	0
bedel	2	4	1	1
beden	13	7	1	1
bed-endîşe		1	0	1
bed-fercâm	1		1	0
bed-h'âh	8	2	1	1
bed-hâlim	1		1	0
bed-hû	4		1	0
bedi'		1	0	1
bedîhi	2		1	0
bed-kîşe		1	0	1
bed-likâ		2	0	1
bed-mihr	1	2	1	1
bed-nâma		1	0	1
bedr	5	6	1	1
Bedr	2		1	0
bedraka		1	0	1
beg	22	14	1	1
be-gâyet	1	1	1	1
begen-	1	3	1	1
behçet	2	1	1	1
behçet-fezâ	1		1	0
be-her		1	0	1
behey		2	0	1
behişt	7		1	0
behişt-âsâr	1		1	0
Behlûl	2		1	0
behmen	1		1	0
Behmen		2	0	1
Behrâm		8	0	1
behre		3	0	1
behre	4		1	0
behre-mend	1		1	0
bekâ	10	9	1	1
be-kâm		1	0	1
be-kebâb		1	0	1
bekle-	11	1	1	1
bel	6		1	0
belâ	87	99	1	1
belâgat		12	0	1
bela-keş	1		1	0
beled		1	0	1
belî	2	5	1	1
belki	2	7	1	1

bellü		2	0	1
belür-		2	0	1
ben	774	275	1	1
benâguş	3	2	1	1
benân		1	0	1
Benâtü'n-na'ş	1		1	0
bend	17	29	1	1
bende	9	24	1	1
bende-ferman	1		1	0
bende-nevâz		1	0	1
bende-perver		1	0	1
benefşe	7	10	1	1
benefşe-zâr		3	0	1
beneklü		1	0	1
bengi		1	0	1
benî	2		1	0
bennâ	1	2	1	1
be-nûr		1	0	1
beñze-	35	78	1	1
beñzi/benzü		8	0	1
ber	11	3	1	1
ber-â-ber	10	9	1	1
berât		2	0	1
ber-bâd	1	7	1	1
ber-bâlâ		1	0	1
berber-istân		1	0	1
ber-cezâ	1		1	0
Bercis	1		1	0
berd	1		1	0
ber-dâr		2	0	1
ber-destân	1		1	0
berekat	1		1	0
berf	1	8	1	1
berg	32	51	1	1
Berhemen	1		1	0
berhordâr	1		1	0
beri	4	12	1	1
berî	1		1	0
berîd		1	0	1
berîn	4	3	1	1
berk	22	7	1	1
ber-karâr		1	0	1
ber-kemâl		1	0	1
ber-kenâr	1		1	0
ber-mezîd		1	0	1
ber-murâd	1	2	1	1
ber-pâ		1	0	1
berr	3	2	1	1
berş		1	0	1

ber-taraf		1	0	1
ber-ter	1		1	0
be-rûh		1	0	1
berzengûş	1		1	0
bes	27	9	1	1
besâ’it	1		1	0
besâret	1		1	0
besatîn	1		1	0
besle-	6	4	1	1
beste	4	4	1	1
beş	3		1	0
be-şarâb		1	0	1
beşâret	2	3	1	1
be-şart		1	0	1
beşer	6	1	1	1
beşeriyyet	1		1	0
beşik	1	1	1	1
betâlet	1		1	0
beter	5	1	1	1
bevâdî	1		1	0
bey'	2		1	0
beyâbân	6	3	1	1
beyâban-gerd	1		1	0
beyân	11	4	1	1
beyâz	6	6	1	1
beydak	1	1	1	1
beyne	1		1	0
beyt	2	6	1	1
Beytu'llâh	2		1	0
Beytü’l-ahzân	1	1	1	1
Beytü’l-Harâm	1	1	1	1
Beytü’l-hazen	1	1	1	1
Beytü’l-Ma'mûr		1	0	1
beyyinât		1	0	1
beyza	1	6	1	1
beze-	1	1	1	1
bezi	1		1	0
bezl	4	3	1	1
bezm	78	124	1	1
bezm-ârâ	2		1	0
bezm-efrûz	1		1	0
bezm-gâh	3		1	0
bezr	1		1	0
bıçağ	1		1	0
bıçkı	1		1	0
bırak-	29	1	1	1
bî‹bir		1	0	1
bi’1-cümle		1	0	1

Bi’llah	13	5	1	1
bi’z-zârüre	1		1	0
bi'1-adli	1		1	0
bi'1-mecdi	1		1	0
bî-âded	1		1	0
bî-'âr	1		1	0
bi'aynih	2		1	0
bî-bahâne		1	0	1
bî-bâk	12	1	1	1
bî-basar		2	0	1
bî-bedel	4	4	1	1
bî-bünyâd		3	0	1
bî-cân	1		1	0
bî-cev		1	0	1
biç-		1	0	1
bî-çâre	8	16	1	1
bîd		3	0	1
bî-dâd	26	2	1	1
bî-dahl		1	0	1
bî-dâr	18	7	1	1
bî-delil	1		1	0
bî-derd	14	3	1	1
bî-dermân	2		1	0
bî-dil	4	11	1	1
bî-direng	1	1	1	1
bî-edeb	2		1	0
bî-emân	1	1	1	1
bi-emr	2		1	0
bî-encâm		1	0	1
bî-fâ'ide	1		1	0
bîgâne	2	3	1	1
bî-gayr		1	0	1
bî-geh	1		1	0
bî-gışş		1	0	1
bî-gümân	3		1	0
bî-günâh	1	2	1	1
bî-haber	12		1	0
bî-hadd	7	2	1	1
Bi-hamdi’llâh	14	6	1	1
bî-han	1		1	0
bî-hân-u-mân	1		1	0
bî-hâr	1	3	1	1
bi-hâsıl		2	0	1
bî-hatâ	1		1	0
bi-hazân		1	0	1
bih-bûdum	3		1	0
bî-hem-tâ	1	3	1	1
bihi'l-fevzi	2		1	0
bî-hisâb	1	1	1	1

bihişt		8	0	1
bihi't-teskîn	1		1	0
bî-hod	6		1	0
bih-rûz		1	0	1
bîhûde	29	5	1	1
bî-hûş	1	10	1	1
bî-huzûr	1		1	0
bî-hüner		1	0	1
bî-hüsân		1	0	1
Bih-zâd		2	0	1
Bih-zâde		1	0	1
bî-ihtiyâr	4	2	1	1
bî-îmân	1		1	0
bî-irâdet		1	0	1
bi-irsâli's-sehâb	1		1	0
bikâ'	1		1	0
bi-kadri’1-imkân		1	0	1
bî-kâr	1		1	0
bî-karâr	3	3	1	1
bi-ke’l-melâzu	1		1	0
bî-kenâr	1	1	1	1
bî-kerân	4	2	1	1
bî-kes	4	1	1	1
bî-kıymet		2	0	1
bi-kusûr		1	0	1
bil		7	0	1
bil-	189	152	1	1
bilâd	1	1	1	1
Bilâl	1	1	1	1
bildür-	6	2	1	1
bile	2	20	1	1
bilece		1	0	1
bilek	1		1	0
bilgeç	1		1	0
bi'l-hattı	1		1	0
billûr	1	2	1	1
bîm	11		1	0
bî-magz		1	0	1
bimâr	31	23	1	1
bî-mecâl		2	0	1
bî-medâr	1		1	0
bî-melâl	1		1	0
bî-mezâk		1	0	1
bî-mihr	3		1	0
bî-mikdâr	1		1	0
bî-minnet		3	0	1
bî-misâl	3	2	1	1

bî-mûcib		1	0	1
bî-mürüvvet	1		1	0
bin	98	20	1	1
bin-		2	0	1
binâ	1	2	1	1
binâ'	29		1	0
bî-nâm	1	7	1	1
bî-nasib	1		1	0
bî-nazîr		2	0	1
bî-nevâ	2		1	0
bî-nihâyet	2	1	1	1
bî-nişân		1	0	1
bî-noksan	1		1	0
bî-pâyân	1	2	1	1
bî-pervâ	3	3	1	1
bir	698	589	1	1
bir	6		1	0
bi-rabbi'1-alem	1		1	0
bi-ra'd	1		1	0
birâder		1	0	1
bî-ragbet		1	0	1
bî-rahm	5	2	1	1
biraz		24	0	1
birbirine	6		1	0
Bircîs		3	0	1
bî-rıza	1		1	0
biri	16	47	1	1
bî-riyâ	2	3	1	1
birle	17	7	1	1
birr	1		1	0
bîrûn		1	0	1
bî-sabr	1	3	1	1
bisât	13	11	1	1
bî-sebât	1	2	1	1
bî-sebeb	5	1	1	1
bî-ser	4	4	1	1
bi-seyfike’l-kâhır	1		1	0
bismi’llâh	3		1	0
bi's-salât	1		1	0
bi's-savâb	1		1	0
bi's-selâmi	1		1	0
bister	3	4	1	1
bî-sükun	1		1	0
bî-sütûn	8	2	1	1
bîşe		3	0	1
bî-şek	1		1	0
bî-şerc		1	0	1
bi-şey	1		1	0

bî-şu'ür	1		1	0
bî-şümâr	4		1	0
bit-	8		1	0
bit-	1	7	1	1
bî-tâb	1		1	0
bî-takat	1		1	0
bi-tarikat	1		1	0
bî-tedbîr		1	0	1
bî-tekellüf	6	1	1	1
bî-tenkîz	1		1	0
bî-tereddüd	1		1	0
bi-tevfiki’s-sevâb	1		1	0
bî-tûşe		1	0	1
bitür-		7	0	1
bî-vakt		1	0	1
bi-vâsıta	1		1	0
bî-vefâ	12	15	1	1
bi-yed		1	0	1
biyel	1		1	0
biz	42	35	1	1
bî-zâr	3		1	0
bî-zebân	2		1	0
bi-zevâl	2	1	1	1
bî-zevk		1	0	1
bi'z-zuhûri	1		1	0
bogası		2	0	1
bogaz		1	0	1
bok		1	0	1
bol-	6	1	1	1
borc		1	0	1
boşan-		1	0	1
boy	2	9	1	1
boya-	4	2	1	1
boyan-		5	0	1
boyn(boyun)	11	13	1	1
boynuz		1	0	1
boz-	7	1	1	1
bozar-		1	0	1
böl-	2		1	0
bölük	3		1	0
börk	1	1	1	1
böyle	46	37	1	1
bu	514	402	1	1
bucak	1	3	1	1
budag	3	1	1	1
buhâr	1	1	1	1
Buhârâ		1	0	1
Buhârî		1	0	1

buhur	1	1	1	1
buk’a	14		1	0
bûkalemun	1		1	0
buka'ü'1-hayr	1		1	0
Bukrat	1		1	0
bul-	146	88	1	1
bulak	2		1	0
bulan-		3	0	1
bulaş-		2	0	1
bulın-		14	0	1
bulûğ	1		1	0
bûm		1	0	1
bunca	19		1	0
bur-		4	0	1
bura		1	0	1
burc	9	11	1	1
bûrhâni	3		1	0
bûriyâ	3	1	1	1
bûs/buse		23	0	1
bû-sitân-efrûz	1		1	0
bûstân	18	7	1	1
bûte	1		1	0
bûy	8	20	1	1
bûya		1	0	1
buyruk	2		1	0
buyur-	4	4	1	1
Bûzurc	1		1	0
bühtân	5		1	0
bük-	9	8	1	1
bükâ		1	0	1
bülbül	53	88	1	1
bülegâ		1	0	1
bülend	3	16	1	1
bülend-ahter	1	1	1	1
bülend-âvâze		1	0	1
bülend-cenabi	1		1	0
bülend-himmet		2	0	1
bülend-kadr	2		1	0
bülend-kevkebe		1	0	1
bülend-makamî	1		1	0
bülend-mertebe	1	1	1	1
bülend-nâm		1	0	1
bülend-nazar	3	1	1	1
bülend-tarzuña		1	0	1
bünyâd	7	6	1	1
bünye	1		1	0
bürehne	3		1	0

bürhân	6		1	0
bürka'	1		1	0
bürrân	3	16	1	1
bürûdet	2		1	0
bürûz		1	0	1
bürü-		1	0	1
büst	1		1	0
büstân		5	0	1
büt	26	5	1	1
büt-hâne	4		1	0
Büt-i Azer	1		1	0
büt-kede		1	0	1
büt-perest	1	1	1	1
bütün	1	4	1	1
büzürg	1		1	0
câ‹iz	3	1	1	1
câ-be-câ		1	0	1
ca'd		1	0	1
câdû	2	5	1	1
Ca'fer	8		1	0
cağd	1		1	0
câh	13	17	1	1
câhil	9	4	1	1
cahîm		2	0	1
câm	69	197	1	1
câme	2	20	1	1
Câmî		1		1
câmi‹		3	0	1
câm-veş		3	0	1
cân	284	207	1	1
cânâ		32	0	1
cânân	46	46	1	1
cân-bahş	6	7	1	1
cân-bâz		2	0	1
cân-fezâ	1	2	1	1
cânib	6	11	1	1
câ-nişîn	3		1	0
cânlu		1	0	1
cân-perver	5	1	1	1
cân-sitân	1		1	0
cân-sûz	1		1	0
cân-şikâr		1	0	1
can-ver	2		1	0
cârî	10	1	1	1
cârûb/caru		4	0	1
cârü-keş		1	0	1
câvid	6		1	0
câvidân		9	0	1
cavk		2	0	1

cây		12	0	1
cây-gâh	1		1	0
câzib	2		1	0
Cebbâr	3	3	1	1
cebîn	2	7	1	1
cedâvil	1		1	0
ced-be-ced		1	0	1
cedd	1	1	1	1
cedel	3	1	1	1
cedvel	3	4	1	1
cefâ	54	51	1	1
cefâ-kâr	1		1	0
cefâ-pîşe	1		1	0
cehd	7		1	0
cehennem	9	1	1	1
cehl	11	3	1	1
celâl	4	9	1	1
celalet	1		1	0
Celîl		1	0	1
cell		1	0	1
cellâd	5		1	0
Cem	9	27	1	1
cem‘	54	14	1	1
cemâ'at	2		1	0
cemâl	34	41	1	1
cemî'	25		1	0
cemîl	1	3	1	1
cem'iyyet	27	1	1	1
cem'iyyet-eser	1		1	0
Cemşîd	7	15	1	1
cemşid-câh	1		1	0
cemşid-şan	1		1	0
cenâb	1	26	1	1
cenâbî	1		1	0
Cenâh		1	0	1
cenân		1	0	1
ceng	4	15	1	1
cennet	35	23	1	1
cennetü’l-me’vâ	1		1	0
cerâhat	2		1	0
ceres	3	4	1	1
cerh	2		1	0
cerî		1	0	1
cesed		1	0	1
cev	1		1	0
cevâb		4	0	1
Cevâd	1	1	1	1
cevâhir	3	4	1	1

cevâhir-peymâ	1		1	0
cevân	2	17	1	1
cevân-baht	2		1	0
cevher	28	16	1	1
cevlân	9	13	1	1
cevlân-geh	1		1	0
cevr	59	59	1	1
cevşen	2	1	1	1
ceyb	1	2	1	1
Ceyhûn	2	2	1	1
ceyş	1	2	1	1
cezâ	15		1	0
Cezâyir	8		1	0
cezbe		2	0	1
cezm	5		1	0
cezr	1	1	1	1
cibâh		1	0	1
cibâl		2	0	1
cibâret		1	0	1
Cibrîl	9	2	1	1
cidâl	2	5	1	1
cîfe	2		1	0
ciger	45	14	1	1
ciğer-hâr	1		1	0
ciğer-sûz	2		1	0
cihan	66	236	1	1
cihân-ârâ	1		1	0
cihân-bân	1		1	0
cihân-bîn	1		1	0
cihân-efruz	1		1	0
cihân-firûz	1		1	0
cihân-gîr	1		1	0
cihan-sûz	1		1	0
cihât	2	2	1	1
cihet	5	1	1	1
cilâ	1	11	1	1
cild		2	0	1
cilve	6	19	1	1
cilve-gâh	7		1	0
cilve-ger	2		1	0
cinân	4	12	1	1
cinayet		4	0	1
cinn	1		1	0
cins	2		1	0
cîrân		1	0	1
cirm	1	2	1	1
cism	61	34	1	1
cisri	1		1	0
civan-merdane	1		1	0

civâr	2		1	0
cû'		4	0	1
cûd	11	21	1	1
cûd u sehâ		1	0	1
cuğd	1		1	0
cum'a		1	0	1
cûş		11	0	1
cûy		32	0	1
cûy-bâr	5		1	0
cübbe		1	0	1
cüda	20	5	1	1
cüft	1		1	0
cül	1		1	0
cüllâb	2	1	1	1
cülûs		1	0	1
cümcüme	1		1	0
cümle	24	21	1	1
cünbiş	5	2	1	1
cünd	1	6	1	1
Cüneyd	1		1	0
cünûn	28	4	1	1
cür‹a	3	27	1	1
cürm	5	2	1	1
cüst		1	0	1
cüz	1		1	0
cüz'i	3		1	0
çagla-		3	0	1
çağ	19		1	0
çağrış-	1		1	0
çağur-		1	0	1
çâh	3	5	1	1
çâk	51	26	1	1
çak-		1	0	1
çâker	8	2	1	1
çakım		1	0	1
çal-	3	11	1	1
çaldı (taşa çaldı)	4		1	0
çalgu		1	0	1
çalış-	1		1	0
çâpük		4	0	1
çâpük-seyr	1		1	0
çâr	5	8	1	1
çâre	22	10	1	1
çâre-sâz	2		1	0
çarh	73	77	1	1
çarh	5		1	0
çârsû	1		1	0
çârümîn	1		1	0

çâr-yâr	2		1	0
çatlat-		1	0	1
çatma	2	1	1	1
çehre	3		1	0
çek-	246	225	1	1
çekân		1	0	1
Çelebi	4	2	1	1
çelîpâ		1	0	1
çemen	39	120	1	1
çemen-ara	2		1	0
çenâr	2	8	1	1
çenber	1	11	1	1
çend		1	0	1
çeng	13	23	1	1
çengâl	1		1	0
çengî		1	0	1
çerâg	26	34	1	1
çeşm	94	113	1	1
çeşme	13	21	1	1
çetr	1	2	1	1
çevgân		7	0	1
çevre	10	1	1	1
çevür-	1	7	1	1
çeyne-		1	0	1
çık-	125	71	1	1
çın		2	0	1
çiçek	2		1	0
çignet-		1	0	1
çihâr	1		1	0
çihre	16	27	1	1
çîn	11	6	1	1
Çîn	6	25	1	1
çînî		1	0	1
çiz-		3	0	1
çizgin-	22		1	0
çok	113	51	1	1
çök-	1		1	0
çöl	1		1	0
çöp		1	0	1
çöz		9	0	1
çul		1	0	1
çûn ü çirâ		1	0	1
çü	9	7	1	1
çün	39	22	1	1
çünki	5	11	1	1
çüri-	1	3	1	1
dâ‹im	44	24	1	1
dâ‹imâ		5	0	1
dâ‹ire	16	4	1	1

da‹vâ	10	4	1	1
da‹vet	1	2	1	1
da‹vî	10	1	1	1
dâ’ir	2		1	0
dâd	9	8	1	1
dad (tat)		3	0	1
dâd-ger		1	0	1
dâd-güster		2	0	1
dâd-hâh	2		1	0
dâg	49	77	1	1
dagdaga		1	0	1
dağıt-	11		1	0
Dahhâk	1		1	0
dahi	34	56	1	1
dâhil	5		1	0
da'i	2		1	0
dakîka		1	0	1
dal		1	0	1
dâl	1	3	1	1
dalâl		2	0	1
dalâlet	2		1	0
dâm	19	9	1	1
dâmân	43	26	1	1
dâmen-gîr		1	0	1
dâm-geh	1	1	1	1
dânâ	5	10	1	1
dânâ-dil		1	0	1
dâne	14	30	1	1
dâne-durur		1	0	1
dâne-vâr		1	0	1
dâne-veş		1	0	1
dâniş	3	1	1	1
dâniş-endûz		1	0	1
dâniş-perver		1	0	1
dâr	11	1	1	1
dâr		6	0	1
Dârâ	4	20	1	1
dârâ		1	0	1
Dârâ-haşem		2	0	1
Dârâ-sipâh		1	0	1
dârât		2	0	1
darb	2	3	1	1
darbet		1	0	1
dârende		1	0	1
dârû		5	0	1
dârü’1-mülk	1	1	1	1
dârü’l-gurûr		1	0	1
dârü’ş-şifâ	1	4	1	1
dârü'l-‘ıyâr	1		1	0

dârü'l-emân	1		1	0
darü's-selâm	5		1	0
dâstân		1	0	1
dâver	1	15	1	1
Dâvûd	1	3	1	1
dâye	1	4	1	1
dâyim		3	0	1
de-	173	167	1	1
debîr	2	5	1	1
deb-istân	1	1	1	1
def	4	7	1	1
def‹	29	9	1	1
defâ’in		1	0	1
defe'ât	1		1	0
deffâf		1	0	1
defîn	3	1	1	1
deflâf		1	0	1
defn		1	0	1
defter	9	22	1	1
deg-	6	12	1	1
degenek		1	0	1
deger	12	14	1	1
degin		4	0	1
degiş-		2	0	1
degme		6	0	1
degül	114	118	1	1
degül-durur		1	0	1
degülken		1	0	1
degür-		2	0	1
değirmen	1		1	0
dehân	23	41	1	1
dehlû		1	0	1
dehr	56	64	1	1
deh-rûze		1	0	1
dek	2	7	1	1
dekâyık	3		1	0
del-	9	11	1	1
delâ'il	1		1	0
delâlet	1		1	0
deli	2	2	1	1
delik	1		1	0
delîl	6	3	1	1
delin-		1	0	1
delk-pûşân		1	0	1
dellâk	1		1	0
dellâl		1	0	1
Delü Musannif		1	0	1
dem	139	116	1	1
dem‹		1	0	1

dem-â-dem	22	20	1	1
dem-be-dem	24	12	1	1
dem-beste		4	0	1
dem-durur		1	0	1
demevî	1		1	0
dem-sâz		6	0	1
dem-serd	1		1	0
demüñ		1	0	1
demür	8	3	1	1
dendân	1	11	1	1
deng		3	0	1
denî		6	0	1
deniz	2	2	1	1
deñlü	1	26	1	1
depred-	13	4	1	1
der	69	19	1	1
der		4	0	1
der-	1	1	1	1
der-		1	0	1
der-âgûş		3	0	1
der-âsitân	1		1	0
der-bân	1	2	1	1
der-beder	1		1	0
der-behişt	1		1	0
der-bend		1	0	1
der-beste	1		1	0
derd	276	117	1	1
derd-mend	4	9	1	1
derd-nâk	4	1	1	1
derd-perver	1		1	0
derecât	1		1	0
der-gâh	49	24	1	1
der-gevher	1		1	0
der-gufrân	1		1	0
derhem	4		1	0
der-hilâfet	1		1	0
der-hüsn	1		1	0
derk	5		1	0
der-kadem		1	0	1
der-kemîn	1		1	0
der-kenâr		2	0	1
dermân	35	15	1	1
derme		1	0	1
der-melek-hâ	1		1	0
der-miyân		4	0	1
der-mizâc	1		1	0
der-penâh	1		1	0
der-râh		1	0	1
der-rıf’at	1		1	0

ders	6		1	0
der-tab'-eş	1		1	0
der-tab'-l	1		1	0
derûn	9	36	1	1
der-vasf		1	0	1
dervâze	1		1	0
dervîş	4	8	1	1
dervîşân		1	0	1
dervişâne		1	0	1
dervişlik		1	0	1
der-vüs'at	1		1	0
deryâ	41	50	1	1
deryâ-dil	3	1	1	1
deryâ-misâl		1	0	1
deryâ-sıfat		1	0	1
deryüze		1	0	1
der-zîr	1		1	0
dest	11	9	1	1
dest-âmûz	1		1	0
destân		2	0	1
destân-serâ		3	0	1
destâr	2	9	1	1
dest-bû	1	1	1	1
dest-bürd		1	0	1
deste		9	0	1
dest-efşân		3	0	1
dest-gâh	1		1	0
dest-gîr	1	11	1	1
desti		32	0	1
dest-kâr	1		1	0
dest-mâl		3	0	1
dest-res	2	6	1	1
destûr	1	1	1	1
dest-yâr	1	1	1	1
deşt	5	13	1	1
devâ	14	11	1	1
devâ'ir	1		1	0
devâm	7	3	1	1
devât	1	6	1	1
devlet	62	104	1	1
devletli	27		1	0
devlet-me‹âb		4	0	1
devlet-mend	2		1	0
devlet-sarây		1	0	1
devr	74	85	1	1
devrân	96	46	1	1
devvâr	4	3	1	1
dey	3	1	1	1
deyn		2	0	1

deyr	2	7	1	1
dırahşân	2	6	1	1
dıraht	4	4	1	1
dırâz		6	0	1
dış	1		1	0
dîbâ		9	0	1
Dicle	2	1	1	1
dîdâr	27	14	1	1
dîde	35	58	1	1
dîde-bân		2	0	1
dîde-i'ibret		1	0	1
diger-gûn	3	3	1	1
dih		1	0	1
dihkân	2	1	1	1
dik-	3	12	1	1
diken	8		1	0
dikkat	3	5	1	1
dil	221	337	1	1
dil	12	18	1	1
dilâ		23	0	1
dil-ârâ		4	0	1
dil-ârâm		1	0	1
dil-âver	1	6	1	1
dil-âvîz		10	0	1
dil-âzâr		1	0	1
dil-ber	16	73	1	1
dil-berâ		2	0	1
dil-berân		1	0	1
dil-beste		1	0	1
dil-cû	1	6	1	1
dil-dâd		4	0	1
dil-dâr	13	21	1	1
dil-dûz	2	1	1	1
dile-	31	31	1	1
dil-efgân		1	0	1
dil-efgâr	2	3	1	1
dil-efrûz		6	0	1
dilek		2	0	1
dil-fırîb	1	2	1	1
dil-figâr	1	3	1	1
dil-gîr	1		1	0
dil-gûşâ	1	14	1	1
dil-hâh	1		1	0
dil-haste	2	5	1	1
dil-hevâ	1		1	0
dil-hırâş		1	0	1
dil-keş	2	9	1	1
dil-küşâ	2		1	0
dil-pesend	1	1	1	1
dil-pezîr	3	1	1	1
dil-rîş	1	2	1	1
dil-rübâ	5	19	1	1
dil-sitân	1	10	1	1
dil-sûz	5		1	0
dil-şad	1		1	0
dil-şikest	2		1	0
dil-teng	1	3	1	1
dimag		9	0	1
dîn	29	25	1	1
din-		2	0	1
dînâr	5	5	1	1
dindür-		1	0	1
diñle-		12	0	1
dinlen-	4		1	0
dîn-perver		1	0	1
direfşin	1		1	0
direm-feşân		1	0	1
direng		2	0	1
dirgürür		1	0	1
dirhem	6	4	1	1
diri	7		1	0
dirîg	8	5	1	1
dirigâ		3	0	1
diril-		2	0	1
dîrînene		1	0	1
dirlik	2		1	0
dirnâg		1	0	1
dirüben	1		1	0
diş	6	11	1	1
dişlet-		1	0	1
ditrer		22	0	1
dîv	6	3	1	1
divân		10	0	1
dîvân	13	5	1	1
divâne	13	34	1	1
dîvânelik		1	0	1
dîvâne-sıfat		1	0	1
dîvâr	20	5	1	1
dîv-sîret		1	0	1
divşür-		1	0	1
diyâr	22	12	1	1
diyü	12	46	1	1
diz-	11	4	1	1
dizil-		8	0	1
dogan		1	0	1
doğ-	1		1	0
doğru	6		1	0
doğruluk	2		1	0

dokun-	2		1	0
dokuz	1		1	0
dol-	25		1	0
dôlâb		8	0	1
dolan-	2		1	0
dolaş-	2		1	0
don	2		1	0
dost	27	34	1	1
dôstgânî		1	0	1
dög-	6	2	1	1
dögin-	1	1	1	1
dökdi	76	54	1	1
dön-	41	79	1	1
döndür-		6	0	1
dörpü		1	0	1
döşe-		3	0	1
döşendi		8	0	1
döymeg		7	0	1
dözmek	3		1	0
du‹â	24	31	1	1
du'â-gûy	2	1	1	1
dûd	21	26	1	1
dûde		1	0	1
dûdmân		1	0	1
duhâ		1	0	1
duhân		8	0	1
duhter		2	0	1
duhter-i rez	1	7	1	1
dûn	9	10	1	1
dûn-himmet	1		1	0
dûn-nevâz		1	0	1
dûr	7	6	1	1
dur-	66	2	1	1
dûr-bîn	1	1	1	1
durgurma	2		1	0
durûb		1	0	1
dûş		2	0	1
dûşîne		1	0	1
dut-	5	1	1	1
dutış-		1	0	1
dûtün		1	0	1
duy-	1		1	0
dûzah	13	2	1	1
dü		2	0	1
dügme	1	4	1	1
dügün		1	0	1
dühûl		1	0	1
düken-		1	0	1
düket-		2	0	1

dükkân		1	0	1
Düldül		3	0	1
düm		1	0	1
dün	36	5	1	1
dü-nîm		1	0	1
dün-perver		1	0	1
dünyâ	76	62	1	1
dünyâ-perest	1		1	0
dünyevî	1		1	0
dürc	13	4	1	1
dürd	7	2	1	1
dürd-âşâma		1	0	1
dürdî-keş	1	2	1	1
dürd-misâl	1		1	0
dürd-nisbet	1		1	0
dürd-peymâ	1		1	0
dürd-sıfat	1		1	0
dür-efşân	7		1	0
dür-efşân		2	0	1
dü-reng		1	0	1
dürer	1		1	0
dürer-bâr		2	0	1
dür-feşân	2	1	1	1
dürlü		4	0	1
dürme		2	0	1
dürr	30	67	1	1
dürrâc	1		1	0
dürre		1	0	1
dürrî		1	0	1
dürün	1		1	0
dürüst	2	6	1	1
düsturu'l-'amel	1		1	0
düş		1	0	1
düş-	108	132	1	1
düşelden		1	0	1
düşkün	1	2	1	1
düşmen	31	25	1	1
düşmen-kâm		1	0	1
düşnâm	1		1	0
düşüben		2	0	1
düşvâr	19	2	1	1
dü-tâ	2	8	1	1
dütün		1	0	1
düvel	1	1	1	1
düzd		1	0	1
ebdân	2	1	1	1
ebed	8	4	1	1
ebedî	3		1	0
Ebi Talib	2		1	0

ebkem		1	0	1
ebr	24	34	1	1
ebrû	17	37	1	1
ebrû-kemân	1		1	0
ebruvân		1	0	1
ebr-var	1		1	0
ebsem	2		1	0
Ebtahi	1		1	0
ebter	1		1	0
Ebû Cehl		1	0	1
Ebû Hanîfe		1	0	1
Ebu’s-sucûd		1	0	1
ebvâb	1		1	0
ebyât		2	0	1
ecdâd	1		1	0
ecel	15	2	1	1
ecr	10		1	0
ecrâm	1	2	1	1
eczâ	2		1	0
ed-	243	1	1	1
edâ	8	20	1	1
edânî		3	0	1
edeb	14	1	1	1
edebil-	8		1	0
edegel-	1		1	0
edegör-	4		1	0
Edhâ		3	0	1
Edhem		1	0	1
edhem	2	1	1	1
edîb		3	0	1
ednâ	6	2	1	1
edüben	3		1	0
edvâr	3		1	0
edyân	3	1	1	1
ef’âl	7		1	0
efâzıl	1	4	1	1
efdal	2	1	1	1
efendi		17	0	1
efendüm	14	1	1	1
efgân	41	12	1	1
efgân-künân		1	0	1
efgâr	8	1	1	1
efgende	1	1	1	1
efkâr	4	5	1	1
eflâk	9	30	1	1
efrad	1		1	0
efsâh	1		1	0
efsâne	6	4	1	1
efsâne-hân	1		1	0

efser	5	5	1	1
efsûn	4	1	1	1
efsûnlu		1	0	1
efsûs	2		1	0
efsürde	1	1	1	1
efşân		1	0	1
efşân-per		1	0	1
efzâ	1		1	0
efzâl		1	0	1
efzûn	16	3	1	1
efzûn-ter	1		1	0
eg-	3	10	1	1
eger	69	88	1	1
egerçi	17	19	1	1
egil-	6	1	1	1
egle-		6	0	1
eglen-	2	10	1	1
eglence		7	0	1
egni	2	4	1	1
egri	1	2	1	1
ehâf	1		1	0
ehibbâ		1	0	1
ehl	250	59	1	1
ehli		41	0	1
Ehl-i beyt	2		1	0
ejdehâ	7	1	1	1
ejdehâ-sıfat		1	0	1
ejder		2	0	1
ek-	1	1	1	1
ekâbir	1		1	0
ekber		1	0	1
ekmel	2	1	1	1
ekser	2	4	1	1
eksil-		2	0	1
eksûnlar		1	0	1
eksük	18	8	1	1
el (organ/ yabancı)	81	157	1	1
elâ		1	0	1
el-âlem	1		1	0
el-aşk	1		1	0
elbet	35	6	1	1
elek		1	0	1
elem	17	14	1	1
el-emân	14		1	0
el-emânet	2		1	0
elemü'1-aşkı	1		1	0
elest		2	0	1
elfâz	2	1	1	1

el-firâk	1		1	0
el-hak	1		1	0
el-hak		1	0	1
elhân	1	1	1	1
elif	11	11	1	1
el-kıssa	3		1	0
elleş-		1	0	1
elmâs		8	0	1
el-mürüvvet	1		1	0
eltâf	4	8	1	1
elvan	1	1	1	1
el-vedâ'	1		1	0
em-	1	3	1	1
emân	10	7	1	1
emânet	4		1	0
emânet-dâr	1		1	0
emaret	1		1	0
emek		1	0	1
emel	9	4	1	1
emîn	4	4	1	1
emîr	7	5	1	1
emlâk		1	0	1
emn	7	8	1	1
Emni'l-müslimîn	1		1	0
emniyet	4		1	0
emr	29	14	1	1
emrâz	1		1	0
emsâl	2	3	1	1
emtâr		1	0	1
emvâc	3	5	1	1
emvât	10		1	0
emzür-		1	0	1
en		2	0	1
enâm		1	0	1
enâmil		2	0	1
enâr	1	2	1	1
enbiyâ	3		1	0
encâm	3		1	0
encûm	14	23	1	1
encüm-haşem		1	0	1
endâm	4	7	1	1
endîşe	10	12	1	1
endûh	12	3	1	1
endûh-gînim	1		1	0
enfâs	2	7	1	1
engebîn	1		1	0
Engîs	1		1	0
engûr	4	3	1	1

engüşt		11	0	1
engüşteri	3	1	1	1
enhâr	1	3	1	1
enîn		1	0	1
enîs	2	1	1	1
ensaf	1		1	0
ensâr	6		1	0
Ensâr	1		1	0
envâʿ	1	1	1	1
envâr	7	11	1	1
enver	2	15	1	1
epsem	1		1	0
er	6	6	1	1
er-	1	2	1	1
erbâb	19	24	1	1
erc-mend	1		1	0
erdür-		3	0	1
Erenler		1	0	1
erganûn	1		1	0
ergavân	4	19	1	1
ergavânî		7	0	1
eri-	4	3	1	1
erin-	1		1	0
erîr		1	0	1
eriş-	1		1	0
Erjeng		1	0	1
erkâm		1	0	1
erkân	6	5	1	1
erre	2		1	0
ervâh	5	1	1	1
erzâl		1	0	1
erzân	1	2	1	1
erzânî		3	0	1
erzen	1	1	1	1
es-	1	8	1	1
esâlib	1		1	0
esâs	12	3	1	1
esb		11	0	1
esbâb	33	5	1	1
esbak	1		1	0
esdür-		1	0	1
eser	50	9	1	1
esfel	1		1	0
eshâb		7	0	1
Eshâb		1	0	1
eshâr		1	0	1
eshel	2		1	0
esîr	31	10	1	1
esirge-		2	0	1

eski		4	0	1
esle-		1	0	1
esmâ	2		1	0
esnâf	2		1	0
esnâm		1	0	1
esrâr	23	14	1	1
esrik	4		1	0
estâr		1	0	1
ester		1	0	1
eş‹âr	2	6	1	1
eşcâr	9	15	1	1
eşfak		1	0	1
eşhâs		1	0	1
eşheb	1	1	1	1
eşi‹a		4	0	1
eşiğ	2		1	0
eşit	2		1	0
eşk	105	78	1	1
eşkâl	2	4	1	1
eşk-bâr	2	4	1	1
eşk-feşân	3	1	1	1
eşkiyâ		1	0	1
eşraf		2	0	1
eşrâr	3		1	0
eşref	5		1	0
eşya	10	1	1	1
et-	741	733	1	1
etek	12		1	0
etfâl	4	6	1	1
etgeç	1		1	0
etibbâ	1	1	1	1
etraf	5	16	1	1
etvâr	15	2	1	1
ev	27	6	1	1
evbâş	2	2	1	1
evc	17	7	1	1
evcebte	1		1	0
evfak		1	0	1
evkât	9		1	0
evlâd	4		1	0
evliyâ	14		1	0
Evliyâ (Burc-ı Evliya)	4		1	0
evliyâu'llaha	2		1	0
evrâd	1		1	0
evrâk	6	10	1	1
evsâf	11	5	1	1
evtâr		3	0	1
evvel	14	22	1	1

evzâ‹	1	2	1	1
ey	543	377	1	1
eyâ	9	7	1	1
eyâdi	1	1	1	1
eyâlet	3		1	0
eyle-	835	592	1	1
eylük		1	0	1
eymine	1		1	0
eyvâ		3	0	1
eyvân	5	16	1	1
eyyâm	31	22	1	1
eyzan	1		1	0
ezâ		1	0	1
ez'âf		1	0	1
ezân		1	0	1
ez-bahr	1		1	0
ezber	1	3	1	1
ezdad	1		1	0
ez-dest	1		1	0
ez-devr	1		1	0
ezel	14	19	1	1
ezelî	1	3	1	1
ezhâr	7	5	1	1
ezil-	1	3	1	1
ezmân		1	0	1
ez-nisbet	1		1	0
ezrak		2	0	1
fâ’ide	2		1	0
fâcire	1		1	0
fagfûr	2	3	1	1
fâhir		2	0	1
fahr	3	2	1	1
fâhte		1	0	1
fâhte-âsâ		1	0	1
fâhte-veş		1	0	1
fâ'ide-mend	1		1	0
faka	1		1	0
fakîh	4	1	1	1
fakr	51	9	1	1
fâl	3	2	1	1
fânî	8	11	1	1
fânûs	2	3	1	1
faricü'1-hem	1		1	0
fârig	10	4	1	1
fâris		2	0	1
fark	10	5	1	1
fark		22		1
Farkadân		1	0	1
farsî	1		1	0

farz	4		1	0
fasd	1		1	0
fâsid	1	1	1	1
fâsih	1		1	0
fasl	23	14	1	1
fass		2	0	1
fâş	13	2	1	1
Fâtiha	1		1	0
fatiha-han	1		1	0
fazI	13	31	1	1
fâzıl	1	2	1	1
Fazi	1		1	0
fazîlet	3	3	1	1
fedâ	18		1	0
fehm	12	7	1	1
fe-kân		2	0	1
felâhan		2	0	1
felâket		1	0	1
felek	75	104	1	1
felek-cenâb		2	0	1
felek-fersâ		1	0	1
feleki’l-behcet	1		1	0
felek-kadr	3	2	1	1
felek-mertebe	2		1	0
felek-mesned		1	0	1
felek-mikdâr	1		1	0
felek-misâl	1		1	0
felek-ray	1		1	0
felek-rif'at	2	1	1	1
felek-tâbi’	1		1	0
fellâh	1		1	0
felsefe	1		1	0
fem		1	0	1
fenâ	26	28	1	1
fenn	1	8	1	1
fer	2	11	1	1
ferâg	2	2	1	1
ferâgat	9	5	1	1
ferâh	3	1	1	1
ferah-bahş	4	1	1	1
ferah-efzâ	1		1	0
ferah-nâk	1		1	0
ferahşâd		1	0	1
ferah-te'sir	1		1	0
ferâmûş		2	0	1
ferd	3		1	0
ferdâ		5	0	1
Ferhâd	24	9	1	1
Ferhâd-veş		1	0	1

ferhunde		5	0	1
ferhunde-ahter		1	0	1
ferhunde-bal	1		1	0
ferhunde-fâl	1	2	1	1
ferhunde-fer		1	0	1
ferhunde-hısâl		1	0	1
ferhunde-rûzgâr		1	0	1
ferhunde-tal'at		1	0	1
fer'i	1		1	0
ferîd	1	1	1	1
Ferîdûn	1	2	1	1
Ferîdün-fer		1	0	1
fermân	25	9	1	1
ferman-ber	3		1	0
fermân-berdâr		1	0	1
fermân-dih		1	0	1
fermân-pezîr		1	0	1
fermân-revâ		2	0	1
ferrâş		4	0	1
ferrâş-sıfat		1	0	1
ferri		5	0	1
ferruh	1	1	1	1
ferruh-fâl	1	2	1	1
ferruh-ruh	1		1	0
fersûde	1		1	0
ferş	4	5	1	1
Ferverdîn		1	0	1
feryâd	33	13	1	1
feryâd-res	2		1	0
ferzâne	1	4	1	1
ferzend		1	0	1
fesâd	18	2	1	1
fesâhat	2	2	1	1
fesâne	2	1	1	1
feterât	1		1	0
feth	40	16	1	1
fetîl	1	6	1	1
fettân	3	6	1	1
fetvâ	1		1	0
fevâzıl		1	0	1
fevc	1		1	0
fevt	10	1	1	1
fevz	3		1	0
feylesof		2	0	1
Feyyâz-ı Mutlak		1	0	1
feyz	75	14	1	1
feyz-resan	2		1	0

fezâ	19	8	1	1
fezâ’il		4	0	1
fı’1-mesel		1	0	1
fı’l-hâl		1	0	1
fıdâ		2	0	1
fıkh	1		1	0
fılori		4	0	1
Fırat	1		1	0
fırâvân		3	0	1
fırâz		1	0	1
fırdevs		4	0	1
fırengi		1	0	1
fırka	5		1	0
fırsat	6		1	0
fıskıyye		1	0	1
fıten		1	0	1
fıtne		1	0	1
fıtrat	3		1	0
fi’1-cümle	1	1	1	1
fi’1-vasat		1	0	1
fi’âl	2		1	0
fi’l	8		1	0
fi'1-fevr	1		1	0
fi'1-mesel	1		1	0
fidâ		9	0	1
fidan		1	0	1
fi'd-dehr	1		1	0
figân	21	18	1	1
figâr	2		1	0
figende		1	0	1
fihrist	1		1	0
fikr	22	14	1	1
fikret	1	2	1	1
Fîlekûs		1	0	1
firâk	14	31	1	1
firâr	4		1	0
firâset	2		1	0
firâvân	2	12	1	1
Fir'avn		2	0	1
firdevs	2	7	1	1
Fireng	4	1	1	1
Fireng-istâne		2	0	1
firîb	2		1	0
fîrifte		1	0	1
firişte	1		1	0
firişte-hısâl		1	0	1
firkat	6	20	1	1
fîrûz	3	4	1	1
firûze		3	0	1

firuze-fam	1		1	0
fiten		2	0	1
fitne	19	9	1	1
fitne-çeşm	1		1	0
fitrâk		1	0	1
fukahâ	1		1	0
fukarâ	4	1	1	1
fûlâd	3		1	0
furât		1	0	1
fursat	7	5	1	1
furûğ	2	6	1	1
futa	1		1	0
fuzalâ	1	3	1	1
Fuzulî	358		1	0
fülfül		2	0	1
fülk		4	0	1
fünûn	1		1	0
fürkan	1		1	0
fürûzân	1	4	1	1
füsehâ		1	0	1
füsûn	6	1	1	1
füsürde	2		1	0
fütâde	1	6	1	1
füzûn	12		1	0
gabgab		3	0	1
gaddâr	2	3	1	1
Gaffâr		3	0	1
gâfıl	39	3	1	1
gaflet	14	9	1	1
gafûr	1		1	0
gâh	28	21	1	1
gâhi		9	0	1
gâ'ib	2		1	0
galat	8	1	1	1
gâlib	6	5	1	1
gâlibâ	23	2	1	1
gâliye	1	1	1	1
gâliye-bû	1		1	0
gâliye-fâm		1	0	1
galtân	5	3	1	1
gam	228	232	1	1
gam-dîde		1	0	1
gam-fersâ	1		1	0
gamgîn		3	0	1
gam-güsâr	3		1	0
gam-hâne	3		1	0
gam-hâr	9		1	0
gammâz	1	6	1	1
gam-nâk	5		1	0

gam-perver		1	0	1
gamze	48	66	1	1
gamze-kâr		1	0	1
ganî	3	3	1	1
ganîmet	3		1	0
gâr	1	1	1	1
garaz	21	20	1	1
garb		3	0	1
gâret	7	1	1	1
gâret-ger	2		1	0
garîb	6	8	1	1
garîban		1	0	1
garîk	1	1	1	1
gark	19	15	1	1
garrâ		19	0	1
gâşiye		1	0	1
gaşiye-keş	1		1	0
gâv		1	0	1
gavgâ	14	11	1	1
gavre	1		1	0
gavvâs	4	4	1	1
gavvâş-sıfat		1	0	1
gayb	3	2	1	1
gaybet	2		1	0
gaybî		1	0	1
gâyet	18	20	1	1
gâyetü’1-münâ		1	0	1
gayr	67	23	1	1
gayret	7	6	1	1
gazâ	3	3	1	1
gazab	4	1	1	1
gazab-nâk		1	0	1
gazâl	4	8	1	1
gazel	2	20	1	1
gazel-hvân		1	0	1
gâzî	3	7	1	1
gebr	1		1	0
gece	44	46	1	1
geç-	62	103	1	1
geçin		8	0	1
geçkin		1	0	1
geçmiş-durur		1	0	1
gedâ	24	34	1	1
gedâ-sûret		1	0	1
gedâ-tab'		1	0	1
geh	43	27	1	1
gehî	10	8	1	1
gel-	143	274	1	1
gemi	2		1	0

genc	30	15	1	1
genc-bahş	1		1	0
genc-efşân		1	0	1
gencîne-güşâ	1		1	0
gene		2	0	1
ger	161	35	1	1
ger-		2	0	1
gerçek		1	0	1
gerçi	35	49	1	1
gerd	19	8	1	1
gerdân	1	16	1	1
gerden-firâz		1	0	1
gerden-keş		1	0	1
gerden-keşân		1	0	1
gerdiş	3	3	1	1
gerdûn	41	27	1	1
gerdûn-cenâb		2	0	1
gerdûn-ihtişâm	1		1	0
gerdûn-serîr		1	0	1
gerdûn-vekâr	1		1	0
gerdün-sıfat		1	0	1
gerek	33	66	1	1
germ	6	4	1	1
germiyyet	1	2	1	1
geşt	2	10	1	1
getür	28	26	1	1
gevher	21	45	1	1
gevher-bahs		1	0	1
gevher-bâr	6	1	1	1
gevher-çîn		1	0	1
gevher-efşan	2		1	0
gevher-feşân		1	0	1
gevher-nigîn		1	0	1
gevher-nisâr		2	0	1
gevre-		1	0	1
gey-		24	0	1
geyik		1	0	1
gez-	49	17	1	1
gıdâ	2	3	1	1
gılâf	2	1	1	1
gıll u gış		6	0	1
gılmân	4	2	1	1
gınâ	5	2	1	1
gırbâl		1	0	1
gış	1		1	0
gibi		370	0	1
gider-		21	0	1
gil		5	0	1
giñ		1	0	1

gîr		1	0	1
gir-	36	52	1	1
girân		7	0	1
giran-bâr	1		1	0
girân-mâye		3	0	1
girçek		2	0	1
gird-âb	14	9	1	1
gird-âb-sıfat		1	0	1
gird-bâd	7	2	1	1
girev		1	0	1
girîbân	18	13	1	1
giribân-çâk	1		1	0
giriftâr	17	9	1	1
girih	7	6	1	1
girih-gîr	1	4	1	1
girişme		1	0	1
girîv	1		1	0
girü		9	0	1
giryân	18	15	1	1
girye	7	2	1	1
gîsû	7	9	1	1
git-	43	36	1	1
gitgey	1		1	0
gîtî-nümâ	1		1	0
giy-	8		1	0
giyâ	1		1	0
giyâh		3	0	1
gizle-	4	13	1	1
gizlü		2	0	1
gonca	61	86	1	1
gonca-âsâ		1	0	1
gonca-dehen		4	0	1
gonca-sıfat		5	0	1
gonca-vâr		1	0	1
Gonca-veş		8	0	1
gonce-leb	2		1	0
göbeg		1	0	1
göbeklü		1	0	1
göçür-		1	0	1
gögüs	3		1	0
göğer-	1		1	0
gök	42	43	1	1
gömgök		2	0	1
gönder-	3	3	1	1
gönlek	1		1	0
göñül	222	144	1	1
gör-	332	382	1	1
görgeç	24		1	0
gösgötür		1	0	1

göster-	37	58	1	1
göt		1	0	1
götür-	31	13	1	1
göz	217	188	1	1
gözed-		17	0	1
gubâr	34	25	1	1
gubâr-âlûde		2	0	1
gufrân	1	1	1	1
gufrân-pezîr	1		1	0
guftâr		3	0	1
gûl		1	0	1
gulâm	5	3	1	1
gulgul		8	0	1
gûn	2	2	1	1
gûr		3	0	1
gurâb	2		1	0
gurbet	10	4	1	1
gure	1		1	0
gurfe		1	0	1
gurre		2	0	1
gurûr	6	3	1	1
gussa		10	0	1
gussa	3	2	1	1
gûş	1	32	1	1
gûşe	14	23	1	1
gûşe-nişîn	2		1	0
gûş-mâl	1		1	0
gûşvâr		5	0	1
gûy		10	0	1
gûyâ	50	57	1	1
gûyende		1	0	1
gûyiyâ		24	0	1
guzât		1	0	1
güç	3		1	0
güdâz	1	1	1	1
güft		2	0	1
güftâr	21	10	1	1
güfte		1	0	1
güft-ü-gû	2		1	0
güher	18	35	1	1
güher-bâr	5	4	1	1
güher-çîn		1	0	1
güher-feşân		2	0	1
güher-nisâr	1	1	1	1
güher-pâş	1	4	1	1
güher-rîz		2	0	1
gül	264	292	1	1
gül-	11	26	1	1
gül-‹izâr		12	0	1

gül-âb	3	8	1	1
gül-'ârız	1		1	0
gül-bâng		1	0	1
gül-berg	18	12	1	1
gül-be-şekker		1	0	1
gül-bün	22	2	1	1
gül-çihre	4	4	1	1
gül-çîn		1	0	1
gül-efşân		3	0	1
gül-endâm	2	4	1	1
gül-fâm	4	4	1	1
gül-geşt	1	3	1	1
gül-gûn	26	39	1	1
gül-güne-veş		1	0	1
gül-han			0	0
gülistan	14	54	1	1
gül-nâr	1	4	1	1
gül-reng	1	8	1	1
gül-rûh	16		1	0
gül-ruhsâr	11		1	0
gül-şen	51	87	1	1
gül-zâr	64	53	1	1
güm		5	0	1
gümân	9		1	0
gümiş		8	0	1
güm-râh	4		1	0
gün	158	121	1	1
günâh	13	4	1	1
günbed	3	16	1	1
gündüz	3	5	1	1
güneş	14	19	1	1
gürûh	2		1	0
gürüm	1		1	0
gürz		2	0	1
güstâh	12		1	0
güşâd		3	0	1
güşâde-meşreb		1	0	1
güşâyiş		1	0	1
güşvâr		1	0	1
güvâh	5		1	0
güvâhî		1	0	1
güvle-		1	0	1
güyâ	2		1	0
güzâf		1	0	1
güzâr	18	10	1	1
güzel	9	42	1	1
güzellen-		2	0	1
güzellik		6	0	1
güzer		3	0	1

güzerân		2	0	1
güzer-gâh	3		1	0
güzîn	1	5	1	1
Hâ (Tâ vü Hâ)	1		1	0
hâb	49	29	1	1
habâb		10	0	1
habâb-âsâ		2	0	1
habâb-vâr		1	0	1
hâb-âlûd		1	0	1
habb		1	0	1
habbetü’s-sevdâ		1	0	1
habbezâ	1		1	0
haber	25	18	1	1
haber-dâr	3		1	0
Habeş	1	2	1	1
hâb-geh	1	2	1	1
habîb	12	3	1	1
habîr	1		1	0
habl		1	0	1
habs	6		1	0
hacâlet		1	0	1
hacc	1		1	0
Haccâc	1		1	0
hâce	2	20	1	1
hacer	1		1	0
hacet	12	3	1	1
hâcî	1	2	1	1
hâcib	1	1	1	1
hacil	4		1	0
haclet	1		1	0
hâdan	1		1	0
hadd	11	23	1	1
hadem		1	0	1
hadeng	18	10	1	1
hâdî	2		1	0
hadîka	3		1	0
hadîs	6	7	1	1
hâdise	3		1	0
hadrâ	3	1	1	1
hafâ	2	1	1	1
hafekân		2	0	1
hâfız	1	1	1	1
hâfî	1		1	0
hafta		1	0	1
hâh	14	17	1	1
hâ'il	3	2	1	1
hâ'in	1		1	0
hak		8	0	1

hâk	107	124	1	1
Hâkân	5	11	1	1
hâkan-kadr	1		1	0
Hâkân-satvet		1	0	1
hakaret	1	1	1	1
hakâyık	4		1	0
hâk-bûs	1	2	1	1
hâk-dân	2	1	1	1
Hakımân		1	0	1
hakî		3	0	1
hakîkat	11	9	1	1
hakîkat-nümâ		1	0	1
hakîm	36	5	1	1
hakimâne		2	0	1
hakîr	3	3	1	1
hâkister	5	2	1	1
Hakk	79	17	1	1
hakk		3	0	1
hakka	3	12	1	1
hakkâk		3	0	1
hâk-nişîn		1	0	1
hâk-pây		2	0	1
hâk-sâr	8	6	1	1
hak-şinâs		1	0	1
hâküm		3	0	1
hâl	158	39	1	1
hâl	14	61	1	1
hala	11		1	0
Hala (Mihrümâh) Sultân		7		
halâ'ik		1	0	1
halâs	6	12	1	1
halâvet	1	1	1	1
halâyık	2		1	0
hâle		10	0	1
hale'1-enam	1		1	0
halef	1	1	1	1
halel	5	1	1	1
halel-pezîr		1	0	1
hâlet	3	18	1	1
hâlet-bahş		2	0	1
hâlet-durur		1	0	1
halhâl	2	5	1	1
hâlî	23	9	1	1
halife	1		1	0
Hâlik	2	1	1	1
halîl	2		1	0
halîl-ahter	1		1	0

Halîlü'r-Rahmân	1	1	1	1
hâlis		1	0	1
halis-'iyâr	1		1	0
hâliyâ		1	0	1
halk	76	40	1	1
halka	5	35	1	1
halka-be-gûş		1	0	1
hall		4	0	1
hallâc-sıfat		1	0	1
Halladallâhümme	3		1	0
Hallak	1		1	0
hallâl		1	0	1
halvet	11	2	1	1
halvet-gâh	4		1	0
halvet-sarây	3	2	1	1
ham	34	13	1	1
Ham	1		1	0
hâm	1	8	1	1
hamâ‹il		5	0	1
Hâmân		1	0	1
ham-be-ham		1	0	1
hamd	2	1	1	1
ham-der-ham	1		1	0
hamdü li'llâh		3	0	1
hâme	12	19	1	1
hamel	2	1	1	1
ham-ender-ham		1	0	1
hâme-sıfat		2	0	1
hâmî		1	0	1
hamide	2		1	0
hamile	1		1	0
hamle		1	0	1
hamli	1		1	0
hammâl	1		1	0
hammâm	4	1	1	1
hammâr	1	3	1	1
hamrâ	1	9	1	1
hâmûn		2	0	1
hâmûş	3	3	1	1
hâmûşlık		1	0	1
Hân	4	34	1	1
hân	6		1	0
hançer	51	64	1	1
hançer-dâr		1	0	1
Hançer-sıfat		1	0	1
handân	37	40	1	1
hande	19	2	1	1

hâne	3	24	1	1
hane-suz	1		1	0
Han-ı Gîlân		1	0	1
hanım	2		1	0
hânkâh		7	0	1
hansı	30		1	0
hân-ü-mân	2	5	1	1
hanzel	1		1	0
har	1	3	1	1
hâr	56	32	1	1
hâr u has		3	0	1
hâr u has	7		1	0
hârâ		4	0	1
harâb	31	13	1	1
harâb-âbâd		1	0	1
hârâbat		14	0	1
harâc	3	1	1	1
harâm	8	4	1	1
harâmi	2		1	0
harâm-zâde	1		1	0
harâret	6	6	1	1
harc		5	0	1
harca-		2	0	1
hâre		5	0	1
harekât	8	3	1	1
harem	5	9	1	1
harf	9	4	1	1
hargâh		1	0	1
hârhâr		1	0	1
hâric	1	2	1	1
harîdâr	2		1	0
harîf	8	2	1	1
harim	5		1	0
harîm	4	17	1	1
harîr	1	2	1	1
hâris	3	1	1	1
hark		1	0	1
hâr-keşlik	1		1	0
harrât		1	0	1
har-tab‘		4	0	1
Harût	1		1	0
har-zar	1		1	0
hâs	5	4	1	1
hâs u 'âm	5	2	1	1
hasâ’il	1		1	0
hasâret	1		1	0
hasb		1	0	1
hasbeten-li'llâh	2		1	0
haseb		1	0	1

hased	5	4	1	1
hasen	1	1	1	1
hasenât	1		1	0
hâsıl	46	26	1	1
hâsid	2		1	0
hasîn	1	1	1	1
hasîs	1		1	0
hâsiyet	4	3	1	1
haslet		1	0	1
hasm	11	3	1	1
hasmâne		3	0	1
hasm-efgen		1	0	1
hasr	4		1	0
hasret	17	18	1	1
Hassân	2	3	1	1
haste	18	17	1	1
haste-dil	2	8	1	1
haste-hâl		2	0	1
haste-hât		1	0	1
haste-hâtır		1	0	1
hasûd	3	3	1	1
hâş		2	0	1
hâşâ	1	1	1	1
hâşâk	10	5	1	1
hâşe-li'llâh	2		1	0
haşem	3	1	1	1
hâşhâş	1		1	0
Hâşimî	1		1	0
haşm		1	0	1
haşmet	2		1	0
haşr	6	3	1	1
hatâ	24	10	1	1
hatar	4	1	1	1
hatar-nâk	2	1	1	1
Hâtem	2		1	0
hâtem	6	70	1	1
hâtem-kef		1	0	1
hater	1		1	0
hâtır	25	31	1	1
hâtır-nişân	3	2	1	1
hâtır-perîşân		3	0	1
hatib	2		1	0
hâtim	1		1	0
hatm	5	2	1	1
hatt	81	89	1	1
havâdis	9	3	1	1
havâle	1	1	1	1
havâs	6	1	1	1
hâven		1	0	1

hâver	2	2	1	1
havf	4	4	1	1
havl	1		1	0
havrâ	1	1	1	1
havsala	1		1	0
Havvâ	2		1	0
havz	1	3	1	1
hay		1	0	1
hây		4	0	1
hayâ	4	3	1	1
hayâl	54	56	1	1
hayât	34	19	1	1
Hayder	3	1	1	1
Hayder-i Kerrâr		2	0	1
Hayder-şeca‹ât		1	0	1
hayf	6	7	1	1
hayl	8	14	1	1
haylî	2	17	1	1
hayme		5	0	1
hayr	18	10	1	1
hayrân	25	14	1	1
hayre’l-beşer	2		1	0
hayr-encâm	2		1	0
hayret	22	8	1	1
Hayrü’l-kelâmi		1	0	1
hayrü'1-verâ	1		1	0
Hayrü'n-nisâ	1		1	0
Hayy	2		1	0
hayy	1	1	1	1
hayyât		1	0	1
Hayy-ı Kadîri		1	0	1
haz		7	0	1
hazân	20	23	1	1
hazef	1	2	1	1
hazer	19	2	1	1
hâzık	3	1	1	1
hâzır	2	5	1	1
hazîn	11	4	1	1
hazîne	4	2	1	1
Hazret	17	24	1	1
Hazret-i Kâdî-zâde		2	0	1
hazz		2	0	1
hebâ		1	0	1
hecâ	1		1	0
hecr	33	32	1	1
hedâyâ		1	0	1
hedef	4	2	1	1

heft	8	8	1	1
heft-ser		2	0	1
heftüm		1	0	1
helâk	9	6	1	1
helâl	5	2	1	1
helâl-zâde	1		1	0
hele		24	0	1
helvâ		1	0	1
hem	118	19	1	1
hem-‹inân		1	0	1
hemân	9	40	1	1
hem-avaz	1		1	0
hem-cenâh		1	0	1
hem-dem	15	11	1	1
hem-derd	2	1	1	1
hem-hâl		1	0	1
hem-hâne	1	1	1	1
hemîn	8	1	1	1
hemîşe	26	19	1	1
hem-nefes		4	0	1
hem-nişîn	4	6	1	1
hem-pâ		2	0	1
hem-râh		2	0	1
hem-râz	1	3	1	1
hem-reh	2		1	0
hem-reng	2	4	1	1
hem-rikâb		1	0	1
hem-sâye	1	4	1	1
hem-sebak	1		1	0
hem-seng	1		1	0
hem-ser		9	0	1
hem-sifâl		1	0	1
hem-silsile	1		1	0
hem-sohbet	4		1	0
hemşîre		1	0	1
hemtâ	3		1	0
hem-vâr	1	5	1	1
hem-zânû		1	0	1
hem-zebân		2	0	1
hengâm		4	0	1
hengâme	2	1	1	1
henûz	31	5	1	1
hep	1	46	1	1
her	495	149	1	1
her-câyî		2	0	1
hergiz	13	14	1	1
herkes	1	3	1	1
herze	4		1	0
hevâ	67	48	1	1

hevâ-dâr		2	0	1
hevâ-hâh	2		1	0
hevâyılık		1	0	1
hevâyî		1	0	1
heves	16	5	1	1
heves-nâk		1	0	1
hevl	1		1	0
hey		9	0	1
hey’et	7	3	1	1
heybet		1	0	1
heyecân	1		1	0
heyûlâ	1		1	0
hezâr	6	29	1	1
hezeyân	1		1	0
hıffet		1	0	1
hıfz	9	3	1	1
hılâf		1	0	1
hım			0	0
hınnâ	1	3	1	1
hırâm	8	6	1	1
hırâmân	16	26	1	1
hırâş		2	0	1
hıred	11	1	1	1
hıred-mend	2		1	0
hırîdâr		2	0	1
hırka	1	4	1	1
hırmen	18	6	1	1
hırmen-sûhte	1		1	0
hırmen-sûz		1	0	1
hırs	4	1	1	1
hırz	3	2	1	1
hısâl		1	0	1
hısn	5		1	0
hışm		6	0	1
hışm-nâk		1	0	1
hışn		1	0	1
hışt	5		1	0
hıtâb		1	0	1
hıtâm		1	0	1
hıtta	2		1	0
hıtta	1	3	1	1
hıyâm		2	0	1
hızâne		1	0	1
Hızr	15	3	1	1
Hızr-haslet	1		1	0
hibâl	1		1	0
hîcâ	2		1	0
hicâb	6	8	1	1
Hicâz		6	0	1

hicâz		1	0	1
hicrân	85	22	1	1
hicret	1		1	0
hîç	70	19	1	1
hidâyet	3	8	1	1
hiddet	1		1	0
hidmet	19	27	1	1
hidmet-kâr	1	1	1	1
hikâye		1	0	1
hikâyet	1	2	1	1
hikmet	19	4	1	1
hikmet-nigâr	1		1	0
hil‹at	2	6	1	1
hilâf	11		1	0
hilâfet	12		1	0
hilâfet-hîz	1		1	0
hilâl	16	27	1	1
hilâl-âsâ		1	0	1
hilâl-ebrû	1	2	1	1
hilâl-misâl		1	0	1
hilcat		2	0	1
hîle	3		1	0
hile-kar	1		1	0
hilkat	7		1	0
hilm	2	2	1	1
hilye	1		1	0
himâyet	1	2	1	1
himmet	22	30	1	1
hîn	4		1	0
Hind	10		1	0
Hindû		11	0	1
Hindû-sitân	4	1	1	1
Hirâsân		1	0	1
hîre	1		1	0
hirmân	1	3	1	1
hisâb	13	7	1	1
hisâr	13	3	1	1
hisse		1	0	1
hiştler	1		1	0
hiyâm	1		1	0
hiyel	1		1	0
Hocend		1	0	1
hod	7	13	1	1
hōd-bîn		1	0	1
hod-fürûş	1		1	0
hod-nümâ	1		1	0
hōd-rây		1	0	1
hôd-rû		1	0	1
hokka	4	10	1	1

hokka-bâz-vâr		1	0	1
Horâsân	2	3	1	1
hôş	69	49	1	1
hôş-âb	1	1	1	1
hôş-bû		2	0	1
hōş-dem		1	0	1
hôş-elhân	3	3	1	1
hoş-güvâr	1	8	1	1
hoş-hâl	3		1	0
hôş-h'ân		2	0	1
hoş-hırâm	2	3	1	1
hoş-lehce	1		1	0
hôşlık		1	0	1
hoş-meşreb	1	1	1	1
hôş-nagme		1	0	1
hoş-nesîm		1	0	1
hôş-nevâ		3	0	1
hoşnûd	1		1	0
hoş-nümâ	1		1	0
hōş-reftâr	2	2	1	1
hoş-rüzgâr	1		1	0
hoş-sûret	1		1	0
hôş-ter		4	0	1
hoş-vakt	2		1	0
Hû	3	5	1	1
hûb	30	25	1	1
hûbân		14	0	1
hubb		1	0	1
hûb-dem		1	0	1
hûb-rû	1		1	0
hûb-siyer		1	0	1
hûb-sûret	1		1	0
huccâc		2	0	1
huceste	2	1	1	1
huceste-hısâl		2	0	1
huceste-likâ	3		1	0
huceste-tâli'u		1	0	1
Hudâ	12	26	1	1
Hudâvend		14	0	1
hudâvendâ		7	0	1
huddam	4		1	0
hude-gerd	1		1	0
hudûd	1		1	0
hudûs	1		1	0
huffâş	2	1	1	1
hukemâ	2		1	0
hukûk	1		1	0
huld		2	0	1
Huld-i Berîn	1		1	0

hulk	9	10	1	1
hulle	3		1	0
hum	3	5	1	1
humâr	2	4	1	1
hum-hâne	2	2	1	1
humre	1		1	0
hûn	32	37	1	1
hûn-âb	14	5	1	1
hûn-âlûd	1	3	1	1
hûn-bâr	6	5	1	1
hûn-efşân	1	3	1	1
hûn-feşân	3	6	1	1
hûn-h'âr	9	2	1	1
hûnî	3	9	1	1
hûnîn		8	0	1
hûnîn-ciger		1	0	1
hûnin-dil	1		1	0
hûn-pâş		1	0	1
hûn-rîz	6	4	1	1
hûr	8	12	1	1
hurde	1	4	1	1
hurde-dân	2		1	0
hûrî	2	3	1	1
hûrî-likâ	1		1	0
hûrî-veş		1	0	1
hûr-peyker	2		1	0
hurrem	11	19	1	1
hurrem-dîdâr		1	0	1
hûr-sîmâlar		1	0	1
hûrşîd	70	59	1	1
hurşîd-calem		1	0	1
hur-şîd-sıfat	1		1	0
hur-şîd-sîret	1		1	0
hur-şîd-tal’at	1		1	0
hûrşîd-veş		2	0	1
hurûc	1		1	0
hurûf	2	1	1	1
hurûs		1	0	1
hurûş	1	3	1	1
Husrev	6	10	1	1
husrev	2	30	1	1
husrevânî		1	0	1
hussâd		1	0	1
husûl	6		1	0
hûş	3	1	1	1
hûş-ber		1	0	1
hûşe		1	0	1
hûşe-çîn	2		1	0
huşk	5	5	1	1

huşk-leb	1	2	1	1
hûş-yâr	9	2	1	1
Hut	1		1	0
Huten		6	0	1
hutur	2		1	0
hutût	6		1	0
hûy	1	4	1	1
huzûr	5	8	1	1
hüccet	4		1	0
hücre		1	0	1
hücûm	11	5	1	1
hüdâ		2	0	1
hükkâm	1		1	0
hükm	79	13	1	1
hükümet	4		1	0
hükümet-şi'ar	1		1	0
hümâ	5	13	1	1
hümâ-pervâz		2	0	1
hümâ-sâye		1	0	1
hüma-tab	1		1	0
hümâyû		2	0	1
hümâyûn	2	3	1	1
hümâyûn-fâl		1	0	1
hümâyûn-tâli'		1	0	1
hümâyün-bâl		1	0	1
hüner	16	13	1	1
hürmet	7	4	1	1
Hürmüz		1	0	1
hüsâm		1	0	1
Hüseynîye		1	0	1
hüsn	74	116	1	1
Hüsrev-i Cem		2		1
hüş-ber		2	0	1
hüveydâ	1	1	1	1
hüzâl		1	0	1
hüzn	1	2	1	1
ıkâl		1	0	1
ıkd	4	5	1	1
ıl (yıl)	1		1	0
ılan	1		1	0
ılduz	1		1	0
ır-		1	0	1
ırak	11	2	1	1
Irâk	8	1	1	1
ırk		4	0	1
ırmag	1	2	1	1
ırz	1		1	0
ısın-		1	0	1
ısmarla-		1	0	1

ıstıfâ	1		1	0
ıstılâhât	1		1	0
ışık		1	0	1
ıtr	3		1	0
ıtret	1		1	0
ıtr-sâ		2	0	1
ıyâl		1	0	1
ıyâr	2		1	0
ıztırâb	13		1	0
i‹câz	3	2	1	1
i‹tidâl	10	4	1	1
i‹tirâz		1	0	1
i’bâdet	9		1	0
i’lâm	3		1	0
i’tidâl	10		1	0
i’timâd	4		1	0
i'ânet	1		1	0
ibâde		1	0	1
İbahim Bey	1		1	
ibâret	4		1	0
İblîs	2	1	1	1
ibn	2	3	1	1
İbrâhim	2	1	1	1
İbrâhîm	2		1	0
ibrâm	2	4	1	1
ibret	2	3	1	1
ibrîk		1	0	1
ibtidâ	6		1	0
ibtihâc	1		1	0
îcâb	1		1	0
icâbet	1		1	0
icâd	3		1	0
iclâl	3	1	1	1
icrâ	6	2	1	1
İctinâb	6	2	1	1
iç	17	44	1	1
iç-	59	42	1	1
içre	92	96	1	1
içtihad	1		1	0
içün	159	47	1	1
îd /ıyd	7	35	1	1
îda		2	0	1
idbâr	7		1	0
idelden		5	0	1
îd-geh		2	0	1
idi	75	87	1	1
idindi		8	0	1
idrâk	19	6	1	1
idügin		2	0	1

ifade	1		1	0
ifâzâ	1		1	0
iflâs	1		1	0
ifrât	1		1	0
ifşâ	3	1	1	1
iftâr	1		1	0
iftihâr	3	3	1	1
iftikâr	1	1	1	1
iftirak	1		1	0
ifzâl		1	0	1
igit	1		1	0
igtinâm		1	0	1
igvâ		1	0	1
iğen	1		1	0
iğne	3		1	0
ihânet	1		1	0
ihâta	1	1	1	1
ihbâr		1	0	1
ihdâ	1		1	0
ihfâ	2	1	1	1
ihlâs	11	2	1	1
ihmâl	2	2	1	1
ihrâc	1		1	0
ihrâk		1	0	1
ihrâm	1		1	0
ihsân	37	34	1	1
ihtidâ	1		1	0
ihtilâf	2		1	0
ihtilâl	4		1	0
ihtilât	8		1	0
ihtimâl	8	1	1	1
ihtimâm	4	2	1	1
ihtira'	1	1	1	1
ihtiram	3	1	1	1
İhtirâz	6	2	1	1
ihtisar	1		1	0
ihtişam	1	1	1	1
ihtiyâc	3	3	1	1
İhtiyâr	20	19	1	1
ihtiyât	11		1	0
ihvâne		1	0	1
ihyâ	8	6	1	1
ihzâr	1		1	0
ikâmet	3		1	0
İkbâl	58	42	1	1
ikdâm	2		1	0
iken	46	41	1	1
iki	19	73	1	1
iklîl		1	0	1

iklîm	10	11	1	1
ikrâh	12		1	0
ikrâr	1	5	1	1
iksîr	1	6	1	1
iktibâs	1		1	0
iktidâ	9		1	0
iktidâr	9	1	1	1
iktifa	2		1	0
iktihâl	1		1	0
iktina'	1		1	0
iktisab	2		1	0
iktizâ	5	1	1	1
il		4	0	1
il (el, yabancı)	19	17	1	1
ilâc	11	2	1	1
İlâh	9	1	1	1
İlâhî		8	0	1
ildür-		2	0	1
ile	529	470	1	1
ilen	47		1	0
ilerü		1	0	1
ilet-	2	7	1	1
ilhâd		2	0	1
iliş-		2	0	1
ilkâ	1		1	0
illâ	5	6	1	1
illet	9		1	0
ilm	32	7	1	1
ilt-	32	1	1	1
ilticâ	1	4	1	1
İltifât	22	9	1	1
iltimâs	6		1	0
iltivâ		1	0	1
iltiyâ	1	1	1	1
iltizâm	1	1	1	1
ilyâs	1		1	0
ilzâm	1	1	1	1
îmâ	1		1	0
İmâm	6	1	1	1
îmân	22	7	1	1
imâret	6	2	1	1
imdâd	6		1	0
imdi	7	1	1	1
imes	13		1	0
imiş	42	27	1	1
imkân	6	4	1	1
imlâ	4		1	0
îmran	1		1	0
İmren-		1	0	1

imtidâd	1		1	0
imtihân	9	2	1	1
imtilâ	1		1	0
imtinâ'	1		1	0
imtinân		2	0	1
imtisâl	1		1	0
imtiyâz	1	1	1	1
imtizâc	1	2	1	1
în		3	0	1
in-	12	28	1	1
in‹âm	2	3	1	1
inâd		2	0	1
inan-	3	2	1	1
inâyet	5	2	1	1
inbisât	2		1	0
ince		5	0	1
İncil	1		1	0
incin-	18	19	1	1
infiâl	3	1	1	1
inhâ	1		1	0
inhilâl	1		1	0
inhirâf	3		1	0
inkâr	9	7	1	1
inkılâb	10		1	0
inkıyâd	1	1	1	1
inkisâr	5	2	1	1
iñle-		13	0	1
ins		3	0	1
İnsâf	12	6	1	1
İnsân	11	6	1	1
inşâ	4	1	1	1
inşirâh	1		1	0
intihâ	3		1	0
intihâb	2		1	0
intikâl	2	2	1	1
intikâm	4	1	1	1
İntisâb	1	2	1	1
intişâr	1		1	0
intizâm	1	1	1	1
intizâr	11	1	1	1
iplik	1	1	1	1
ir (er-)		94	0	1
irâdet	1		1	0
İran		3	0	1
İrem	3	9	1	1
irfân	11	10	1	1
irgür		7	0	1
irhâ		1	0	1
İrişdi	14	32	1	1

irsâl	3		1	0
irşâd	3	2	1	1
irte		3	0	1
irtibât	3		1	0
irtifa'	7		1	0
irtihâl	1	3	1	1
irtikab	1		1	0
irtişâ	1		1	0
irzâ		1	0	1
İsâ	12	4	1	1
isâl	1		1	0
îsâr	1		1	0
isbât	19	3	1	1
ise	47	118	1	1
İsevî		1	0	1
İsfahân		1	0	1
İsfendiyâr		1		1
İsî-dem	1	1	1	1
îsî-leb	1		1	0
İskender	4	10	1	1
İskender-kadem		1	0	1
İskender-zafer		1	0	1
islâh	1		1	0
İslâm	30	1	1	1
ism	11	5	1	1
İsmâil	2		1	0
ismet	1	2	1	1
ispât	1		1	0
isrâf	4		1	0
isrâr	1		1	0
istâde		1	0	1
İstanbûl		2	0	1
iste-	118	60	1	1
isti'cal	1		1	0
istid'â	1		1	0
isti'dâd	4		1	0
istidlâl	1		1	0
istifâde	1		1	0
istifsâr	1	2	1	1
istigfâr	3	4	1	1
istignâ	14	15	1	1
istihkâk	2		1	0
istihkâm	13		1	0
istihzâr	1		1	0
istikâmet	8		1	0
istikbâl	2		1	0
istiklâl	1		1	0
istilâ	3		1	0

istimâ'	2	2	1	1
istimdâd	1	2	1	1
istimrâr	1		1	0
istinâd		1	0	1
istinmâ	1		1	0
istizhâr	1		1	0
isyân	5	2	1	1
iş	37	13	1	1
iş'âr	1	2	1	1
işâret		5	0	1
işbu		1	0	1
işig (eşig)		36	0	1
işit-	19	15	1	1
işrâk		1	0	1
işret	9	29	1	1
işret-âbâd		1	0	1
işret-gâh	2		1	0
işte		13	0	1
işti'âl	2		1	0
İştihâ	1	1	1	1
iştihar	3	3	1	1
iştiyak	4	1	1	1
işve	4	3	1	1
it (köpek)	11	4	1	1
ita’at	4		1	0
itâb	2	3	1	1
iter	3		1	0
i'tibâr		1	0	1
itibâr	46	1	1	1
i'tikâd	7		1	0
i'tilâ	1		1	0
i'timâd	4	2	1	1
itir-	3		1	0
i'tirâf	1	1	1	1
i'tirâz	3		1	0
i'tişâm		1	0	1
itlâk	1		1	0
itmâm	1		1	0
İttifâkî		1	0	1
ittisâl	4		1	0
ivez	1		1	0
i'vicâc	1		1	0
iyen	8		1	0
iymin	2		1	0
iz		7	0	1
îzâ	2		1	0
izale	1		1	0
izâr	7	37	1	1
izdihâm	3	1	1	1

izdiyâd	1		1	0
izhâr	55	7	1	1
Îzid	8		1	0
izn		1	0	1
izz	17	10	1	1
izzet	4	14	1	1
jâle	3	34	1	1
jâle-sıfat		1	0	1
Jâle-veş		2	0	1
jende		1	0	1
jeng	14		1	0
jengâr		3	0	1
jiyân		1	0	1
jûlîde-mû	2		1	0
jülîde	4	2	1	1
Ka‹be	8	24	1	1
kâ‹il		4	0	1
kâ‹im	1	1	1	1
kâ‹inât	2	11	1	1
kâ’ide	1	1	1	1
kaba		2	0	1
kabâ	4	13	1	1
kabak		10	0	1
kabâle		1	0	1
kabâ-pûş	1		1	0
kabîh	1		1	0
kâbil	26	3	1	1
kabr	11	3	1	1
kabûl	32	4	1	1
kabz	1		1	0
kabza		2	0	1
kaç	4	4	1	1
kaç-	18	11	1	1
kaçan		19	0	1
kadar	5	30	1	1
kadd	58	75	1	1
kadeh		21	0	1
kadeh-peymâ	1		1	0
kadem	22	12	1	1
kader	3	4	1	1
kader-dest-gâh		1	0	1
kader-fermân	1		1	0
kader-kudret		1	0	1
kader-name	1		1	0
kadî	6	1	1	1
kadîm	9	6	1	1
Kâdir	2		1	0
kâdir	3	6	1	1
Kadir (Kadir	2		1	0

Çelebi)				
kadr	59	30	1	1
Kaf	6	6	1	1
kafâ-dâr		1	0	1
kafes	5	10	1	1
kafil	1		1	0
kâfile		3	0	1
kâfile-sâlâr	1		1	0
kâfir	29	10	1	1
kâfir-istân	1	2	1	1
kâfir-kîş		1	0	1
kâfir-nihâd	1		1	0
kâfiye		2	0	1
kâfûrî	3	4	1	1
kâgıd		3	0	1
kâh		4	0	1
kahhâr	1		1	0
kâhire		1	0	1
kahkah	1		1	0
kâh-keşân		2	0	1
kahr	31	17	1	1
Kahramân		3	0	1
kaht-ı		1	0	1
kahve		2	0	1
kaib	1		1	0
ka'ide	1		1	0
kâ'il	2		1	0
kâ'im	3		1	0
kâ'inât	5	1	1	1
kakdılar		1	0	1
kâkül	12	23	1	1
kâl		6	0	1
kal-	81	96	1	1
kal‛	1	1	1	1
kal‛a	4	1	1	1
Kalâtâ		1	0	1
kalb	9	22	1	1
kaldur	8	4	1	1
kâleb	3		1	0
kalem	51	33	1	1
kalem-kâr		1	0	1
kalender	1	2	1	1
kalk-		1	0	1
kalkan	2		1	0
kallâb	1		1	0
kallâş		3	0	1
kâm	23	1	1	1
kamârî	1		1	0
kamaş-		1	0	1

kâm-bahş	2	1	1	1
kâm-bîn	2		1	0
kamer	6	15	1	1
Kamerî		1	0	1
kâmet	27	52	1	1
kam-gir	1		1	0
kâmil	23	7	1	1
kâmil-‛ayar		2	0	1
kâm-kâr	6	6	1	1
kâm-rân	7	6	1	1
kamu	29	2	1	1
kâm-yâb	3	2	1	1
kan	193	66	1	1
kân		40	0	1
kan-		2	0	1
kanâ‛at	7	2	1	1
kanâ‛at-pîşe		1	0	1
kanad		3	0	1
Kanber	2		1	0
kand	2	4	1	1
kanda	25	17	1	1
kandîl	4	7	1	1
kandur-		1	0	1
kâne	2	4	1	1
kangı		1	0	1
kanı	6	17	1	1
kâni‛	1	3	1	1
kankı		2	0	1
kanlu		18	0	1
kânûn	5	4	1	1
kanzil		1	0	1
kapama		1	0	1
kapan-		1	0	1
kapı	21	27	1	1
kapla-		2	0	1
kaplan		1	0	1
kaplu		1	0	1
ka'r	1	2	1	1
kâr	7	16	1	1
kara	35	14	1	1
karala-		2	0	1
karanfül	1	8	1	1
karañu		3	0	1
karâr	20	12	1	1
karar-		3	0	1
kâr-bân	3		1	0
kâr-fermâyî	1	1	1	1
kâr-gâh	6	1	1	1
karga-zâde		1	0	1

kâr-ger	1	1	1	1
kâr-gîr		1	0	1
kâr-hâne	3		1	0
karîn	1	5	1	1
kâr-sâz	1	1	1	1
karşu	6	26	1	1
Kârûn	2	2	1	1
kârvân		1	0	1
kâr-zâr		1	0	1
kasd	30	12	1	1
kâse	1	11	1	1
kâse-gerdân		1	0	1
kasîde		1	0	1
kasr	2	15	1	1
kassâb	1	1	1	1
kassam	1		1	0
kaş	40	38	1	1
Kaş’am	1		1	0
kâşâne		3	0	1
kâşî	1	1	1	1
kâşif	1		1	0
kaşifül-gam	1		1	0
kâşkî		11	0	1
kat	1	4	1	1
kat-	1	4	1	1
kat‘	22	4	1	1
kat‘â	1	1	1	1
katâr	4		1	0
katerât		2	0	1
katı	4	22	1	1
kâtib	5	2	1	1
kâtil	8		1	0
katl	14	3	1	1
katlan-		15	0	1
katmer		1	0	1
katre	43	27	1	1
katre-vâr		1	0	1
kattâl	1	5	1	1
kav		1	0	1
kavânin	1		1	0
kavgâ	1		1	0
kavî	2	2	1	1
kavl	6	5	1	1
kavm	3		1	0
kavmış	1		1	0
kavs	2	5	1	1
Kâvûs		1	0	1
kavvâs		1	0	1
kaya		2	0	1

kayd	28	9	1	1
kaygu	3		1	0
kayır-	1	1	1	1
kayna-	1	1	1	1
Kays		7	0	1
Kayser		4	0	1
kâz		1	0	1
kaz-		3	0	1
kazâ	38	20	1	1
kaza-hükm	3		1	0
kazâ-tevân		1	0	1
Kâzım	2		1	0
kazınmak		1	0	1
kazıtmış		1	0	1
kâzib	1		1	0
kaziyye	1		1	0
Kazvîn		1	0	1
kebâb	12	7	1	1
kebade	1		1	0
kebk	1	2	1	1
kebûd		8	0	1
kebûter	1	5	1	1
kebuter-bâze		1	0	1
kec	1		1	0
kec-bâz		1	0	1
kec-bîn	1		1	0
kec-endâz		1	0	1
kec-nazar		1	0	1
kec-rev	2	1	1	1
keder		2	0	1
kef	4	17	1	1
kefâ	1		1	0
kefen	3	1	1	1
keff		8	0	1
kef-gîr		1	0	1
kefîl		1	0	1
kehfin	2		1	0
kehhâl		1	0	1
kehhâl-sıfat		1	0	1
keh-keşân		2	0	1
keh-rübâ	2	1	1	1
kelâm	5	8	1	1
kelâmu’llah	1		1	0
kelîd	4		1	0
kelîl		1	0	1
Kelîm	2	1	1	1
kelimât	2	2	1	1
kelle	2	6	1	1
kem	14	5	1	1

kemâl	68	27	1	1
kemân	5	19	1	1
kemânçe		1	0	1
kemân-dâr	3		1	0
kemân-ebrû	4	2	1	1
kemend	5	18	1	1
kemend-endâz		2	0	1
kemer	5	15	1	1
kemer-beste	1	1	1	1
kemhâ		1	0	1
kemîn	3	4	1	1
kem-şefkat	1		1	0
kem-ter	4		1	0
kem-ter		9	0	1
kem-terîn	2		1	0
Ken'ân	1	2	1	1
kenâr	6	35	1	1
kendi	3	61	1	1
kenizek	1		1	0
ker	1		1	0
kerâhet	1		1	0
kerâmet	4	2	1	1
Kerbela	7		1	0
kerem	21	35	1	1
kerem-güster		2	0	1
Keremüñ		10	0	1
kerîm	1	4	1	1
kerkes	2		1	0
kerrâr	1		1	0
kerre		4	0	1
kes-	51	34	1	1
kesb	27	9	1	1
kesel		1	0	1
keskin		2	0	1
kesr		1	0	1
kesret	7	6	1	1
keş-â-keş		3	0	1
keşân		1	0	1
keşef		1	0	1
keşf	9	6	1	1
keşîde		1	0	1
keştî	4	9	1	1
kevâkib		3	0	1
kevkeb		12	0	1
kevn	2	5	1	1
Kevser	10	11	1	1
key	3	4	1	1
Keyân		1	0	1
Keyânî		1	0	1

keyd		1	0	1
keyf	15		1	0
keyfıyyet		5	0	1
Keyhusrev	2	3	1	1
Keyhusrev-güher		1	0	1
Keykubâd		1	0	1
keyl	1		1	0
Keyvân	2	5	1	1
keyvan-kadr	1		1	0
Keyvân-sıfat		1	0	1
kez	8	7	1	1
kıbâb		3	0	1
Kıble	6	18	1	1
kıble-nümâ		2	0	1
kıdem		2	0	1
kıl		1	0	1
kıl-	679	228	1	1
kılâde	1	1	1	1
kılavuz		1	0	1
kılca		1	0	1
kılıç	4	10	1	1
kıllet	1		1	0
kıpkızıl		2	0	1
kır-	1	4	1	1
kırâ’et	1		1	0
kırâb		1	0	1
kıran		1	0	1
kırân	1	1	1	1
Kırım		1	0	1
kırk		1	0	1
kırmızı	1	3	1	1
kırp-		2	0	1
kısm	1		1	0
kısmet	1	3	1	1
kıssa		8	0	1
kış	1	4	1	1
kıtâl	2		1	0
kıtâr		1	0	1
kıy-	3	2	1	1
kıyâm	7	6	1	1
kıyâmet	19	7	1	1
kıyâmet-zamân		1	0	1
kıyâs	9	5	1	1
kıymet	7	12	1	1
kıys		1	0	1
kız	1		1	0
kız-	1		1	0

kızar-		9	0	1
kızıl	4	2	1	1
Kızılelmadan		1	0	1
kibâr	2	1	1	1
kibr	1		1	0
kibrît		3	0	1
kibriyâ		6	0	1
kifâyet	1	1	1	1
kîl		2	0	1
kil u kâl	1		1	0
kilîd	1		1	0
kilk	12	9	1	1
kim	1096	296	1	1
kimesne		3	0	1
kimi		11	0	1
kimse		70	0	1
kimûht	1		1	0
kîmyâ	1	3	1	1
kimyâ-ger	1		1	0
kîn	3	2	1	1
kinâye	1		1	0
kinâyet		1	0	1
kîne		2	0	1
kir		1	0	1
kirâ		1	0	1
kirâm	1	2	1	1
Kirdigâr	9	2	1	1
kiriş-	2		1	0
kirm	1		1	0
Kirmânî		1		
kirpüg	3	2	1	1
kîse	1	1	1	1
Kisrâ	1	4	1	1
Kisrî		4	0	1
kisvet	6	2	1	1
Kîş		1	0	1
kişi	2	11	1	1
kişver	17	9	1	1
kişver-gir	1		1	0
kişver-güşâ		1	0	1
kişver-ilm	1		1	0
kişver-sitân	1	2	1	1
kitâb	7	9	1	1
kitâb-âsâ		1	0	1
kitâbetde		1	0	1
kizb	1		1	0
ko-	59	70	1	1
kocar	2		1	0
kol		11	0	1

kon-	5	16	1	1
konak		4	0	1
kop-	13	12	1	1
kopuz	1		1	
kork-	4	7	1	1
korku	1	3	1	1
korkuluk	1		1	0
korniş		1	0	1
kotan		1	0	1
köhne	1		1	0
köpek		1	0	1
kör	1		1	0
körpe		1	0	1
köy	6		1	0
Kubâd		1	0	1
kubbe	2	5	1	1
kubur	1		1	0
kuca		8	0	1
kucak		3	0	1
kûçe	2		1	0
kûçek		1	0	1
kudemâ	1		1	0
kudret	24	8	1	1
kuds	3	1	1	1
kudûm	1	2	1	1
kufl	1		1	0
Kûh		2	0	1
kûh	7	12	1	1
Kûh-ken	8	6	1	1
kuhl	1	13	1	1
kuhlü'l-cevâhir		1	0	1
kûh-sâr	2	13	1	1
kûh-sıfat	1		1	0
kuh-vekâr	1		1	0
kul	13	33	1	1
kulag	7	20	1	1
kulkul	1	4	1	1
kullâb	5	5	1	1
kullan-		3	0	1
kulle		2	0	1
kullug		2	0	1
kulp		1	0	1
kulûb	3	1	1	1
kulzüm	1	1	1	1
kumâr	2		1	0
kumâş		3	0	1
kumrî	2		1	0
kundak		1	0	1

kûpâl		1	0	1
kûr	2		1	0
kur-	4	7	1	1
kur‹a		2	0	1
Kur‹ân	10	3	1	1
kurb	24	4	1	1
kûr-baht		1	0	1
kurbân	24	9	1	1
Kureşî	2		1	0
kurı	7	2	1	1
kurıl-	2	2	1	1
kursı		5	0	1
kurtar-	21	2	1	1
kurtıl-		1	0	1
kurut-		1	0	1
kûs		9	0	1
kusûr	1	4	1	1
kuş	15		1	0
kuşag		2	0	1
kuşan-		1	0	1
kûşe	1		1	0
kutb	7		1	0
kutbu'1-mülkü	1		1	0
kûteh	2	1	1	1
kutlu		1	0	1
kuvâ	1		1	0
kuvvet	7	4	1	1
kûy	79	94	1	1
kuyrug		1	0	1
kuyud		1	0	1
kuzah		1	0	1
kuzat	1		1	0
kûze	4	1	1	1
kuzı		2	0	1
kübrâ	1		1	0
küçeg	1		1	0
küdûret	10	3	1	1
küffâr	9	4	1	1
küfr	16	2	1	1
kühen	1	2	1	1
kühen-sâl		1	0	1
kühl-âsâ		1	0	1
kühne		4	0	1
kühne-sâl		1	0	1
kühne-serâ		1	0	1
kühne-sifâl		1	0	1
kül	5	2	1	1
külâh	3		1	0
külâh-gûşe		2	0	1

külâle		2	0	1
külbe	6	1	1	1
küleh		1	0	1
küleng		3	0	1
külhan	4	2	1	1
külli	3		1	0
külüng		1	0	1
kümeyt		1	0	1
Kün		2	0	1
künc	10	24	1	1
künd	1	1	1	1
küngüre		5	0	1
künûn	1		1	0
künûz	1	1	1	1
kürsî		3	0	1
küsmiş		1	0	1
küsûf		1	0	1
küşte		1	0	1
kütüb-hâne		2	0	1
kü'ûs		1	0	1
la‹l	103	164	1	1
la‹l-fâm		3	0	1
lâ-cerem	3		1	0
lâciverd	3		1	0
lâf	7	2	1	1
lafz	17	5	1	1
lâgar		3	0	1
lâhid	2		1	0
lâht	2		1	0
lahzâ	45	6	1	1
lakırda-		1	0	1
lâkin	1		1	0
lâl		2	0	1
lâlâ	1	6	1	1
lâle	23	61	1	1
lâle-‹izâr		4	0	1
lâle-gûn	7		1	0
lâle-had		1	0	1
lale-'izâr	2		1	0
lâle-reng	4	4	1	1
lâle-ruh	2	2	1	1
lâle-sıfat		3	0	1
lâle-vâr		1	0	1
lâle-veş		6	0	1
lâle-zâr	8	5	1	1
La'l-gûn		1	0	1
la'lîn-kabâ		2	0	1
la'l-pâre		1	0	1
lâm		1	0	1

lâ-mekân	1		1	0
lâmi	2		1	0
latîf	9	7	1	1
latîfe		2	0	1
lâubâli	1	1	1	1
lâ-ya‹kil	1	2	1	1
lâ-yenâm	1		1	0
lâ-yetecezzâ	2		1	0
lâ-yezâl	1	1	1	1
lâyıh		1	0	1
lâyık	6	15	1	1
lâzım	5	8	1	1
le’âl	1	1	1	1
leb	57	137	1	1
leb-â-leb	2	5	1	1
lebbeyk		2	0	1
leb-teşne	3		1	0
leçek	1		1	0
lehce	7		1	0
lehu	1		1	0
Lehyan	1		1	0
leke’s-sacâdetü		1	0	1
Leked-kûl-ı		1	0	1
lem‹		1	0	1
leng		1	0	1
lenger		2	0	1
lerzân	1	3	1	1
lerze		5	0	1
lerzende		1	0	1
leşger	25	16	1	1
leşger-gâh		2	0	1
let	1		1	0
letâ’if		1	0	1
letâfet	10	14	1	1
letâîf		1	0	1
levend		1	0	1
levendâne		1	0	1
levh	32	13	1	1
levha		1	0	1
Levhaşa’llâh		1	0	1
leyl	8	2	1	1
Leylâ		7	0	1
Leyletü’l-berât		1	0	1
Leylî	11	4	1	1
Leyli-veş		2	0	1
leymünî		1	0	1
lezîz	11	6	1	1
lezzet	7	10	1	1

li’âm		3	0	1
libâs	3	12	1	1
lîk	23	5	1	1
likâ'	1		1	0
lîkin	2	1	1	1
li'llâh	4		1	0
li'llâhil-hamd	1		1	0
lisân		2	0	1
livâ	5	7	1	1
livânâ		1	0	1
lokma	1		1	0
Lokmân	2	1	1	1
lu‹b	1	1	1	1
lû'bet-sıfat	1		1	0
lûle		3	0	1
lutf	109	80	1	1
lü‹lû	12	18	1	1
lücce		3	0	1
mâ	6	4	1	1
ma‹âş	4	1	1	1
ma‹cûn		1	0	1
ma‹delet	8	13	1	1
mâ‹il	2	12	1	1
mâ‹l		1	0	1
ma‹mûr	15	4	1	1
ma‹nâ	16	22	1	1
ma‹reke		1	0	1
ma‹rifet	17	2	1	1
ma‹şer		1	0	1
ma‹zûl		1	0	1
ma‹zûr		1	0	1
mâ’î	1	1	1	1
mâ’il	18	8	1	1
ma’kûl	1		1	0
ma’siyet	1		1	0
ma'ânî	1	3	1	1
ma'ârif	3	4	1	1
ma'bed	2		1	0
mâ-bihi’1-hakdur		1	0	1
ma'bûd	2		1	0
mâ-cerâ	6	4	1	1
Mâçîn		1	0	1
mâdâm		1	0	1
ma'delet-güster		1	0	1
ma'delet-pîşe	1		1	0
ma'den	9		1	0
mâder		1	0	1
mâdih	3		1	0

ma'din	1	2	1	1
ma-fevk	1		1	0
mâ-fi’1-bâl		1	0	1
mâ-fihâ		1	0	1
magbûn	1	1	1	1
magfiret		3	0	1
magrûr	3	7	1	1
mağlûb	2		1	0
mağz	2		1	0
mâh	118	154	1	1
mahal	2	1	1	1
mahalli	1	2	1	1
mâ-hazar		1	0	1
mahbes		1	0	1
mahbûb	13	7	1	1
mahbûs	1	1	1	1
mâh-cemâl		1	0	1
mahcûb	2		1	0
mahdüm	1	1	1	1
mahfî	4		1	0
mahfil	2	1	1	1
mahfûz	1	1	1	1
mâhî		1	0	1
mâhir	1	1	1	1
mâhîye		2	0	1
mâhiyyet		1	0	1
mahkeme	1	1	1	1
mahkûm	4		1	0
mahkur	1		1	0
mahlas		1	0	1
mahlûk	5		1	0
mahmil	6	1	1	1
mahmiyyü’l-cenâb		1	0	1
mahmûr	4	3	1	1
mâh-nîsbet	1		1	0
mahrem	10	9	1	1
mâh-rû	2	9	1	1
mâh-ruhsâr	1		1	0
mahrûm	10	2	1	1
mahrûr	1		1	0
mahrûsa		1	0	1
mahsûd		1	0	1
mahsûl	2	3	1	1
mahsûr	2		1	0
mahsûs	5	1	1	1
mahşer	8	2	1	1
mâh-tâb	1	5	1	1
mâh-tal'at	1		1	0

mahtûn	1		1	0
ma'hud	1		1	0
mahûf	1		1	0
mahv	10	3	1	1
mahz	6	3	1	1
mahzar	2		1	0
mahzen	5	1	1	1
mahzenü’l-esrârdur		1	0	1
mahzûn	5	9	1	1
mahzûz	1		1	0
makâm	30	6	1	1
makâmât		1	0	1
makbere	1		1	0
makbûl	16	4	1	1
makdem	9	3	1	1
makdûr	2		1	0
makhûr	1		1	0
makrûn	1		1	0
maksem	2		1	0
maksûd	46	21	1	1
maksûm	1		1	0
makta‘		1	0	1
maktû-'	1		1	0
maktûl		1	0	1
ma'kule	1		1	0
mâl	27	8	1	1
mâ-lâ-kelâm		1	0	1
mâl-â-mâl		2	0	1
mâlik	1	13	1	1
Mâlik-i Dînâr		1	0	1
mâlikü‘1-mülk		1	0	1
ma'lûm	14	3	1	1
mâ-mezâ		1	0	1
mânend	7	19	1	1
mâni	5	5	1	1
mankır		2	0	1
mansıb	1	3	1	1
mansûb	3		1	0
mansûr	1	3	1	1
Mansûr	3	2	1	1
mantık	1		1	0
Mantıku’t-tayr		1	0	1
manzar	2	1	1	1
manzara		5	0	1
manzûm	2		1	0
manzûr	10		1	0
mâr	10	1	1	1
maraz	4		1	0

ma'reke	2	2	1	1
ma'rifet		2	0	1
marîz	4	1	1	1
ma'rûf	3	1	1	1
masdar	2		1	0
ma-selef	1		1	0
ma'sıyet	5	2	1	1
mâ-sivâ	1	3	1	1
maslahat	4	2	1	1
masnû'	1	1	1	1
masûn		1	0	1
mâşıta		3	0	1
ma'şûk	9	1	1	1
matar		1	0	1
matbah	2		1	0
matbû'	1	2	1	1
mâ-tekaddem		1	0	1
mâtem	1	5	1	1
mâtem-serâ	1		1	0
matla‘	4	11	1	1
matla'u'l-envârdur		1	0	1
matlûb	7		1	0
matrah	1		1	0
mâûn	1		1	0
ma'utin	1		1	0
mâ-verâ	1	1	1	1
mâye		2	0	1
mâ-yetehallel		1	0	1
ma'yûb	1		1	0
mazarrat	3		1	0
mazhar	22	2	1	1
mâzî	1		1	0
mazîk	1		1	0
mazlum	5	1	1	1
mazmûn	16		1	0
ma'zûl	1		1	0
ma'zûr	6	3	1	1
me’âl		3	0	1
me’vâ	5	3	1	1
me'âd	1	2	1	1
me'ânî	1		1	0
me'âsir	1		1	0
mebâdâ	2		1	0
mebâhis	1		1	0
mebde’		2	0	1
mebzûl	1	1	1	1
mecâl	6	3	1	1
mecaz	2	1	1	1

meclis	9	72	1	1
meclis-ârâ		1	0	1
mecma'	1		1	0
mecmu'	4	2	1	1
mecmû‘a	4	3	1	1
Mecnûn	44	27	1	1
mecnûn	9	1	1	1
Mecnûn-sıfatı		1	0	1
mecra	1		1	0
mecrûh	6	8	1	1
Mecûs		1	0	1
meczûb		1	0	1
med	4	2	1	1
medâr	16	1	1	1
medâris	1	1	1	1
medâyih	1		1	0
meddâh	1	2	1	1
meded	7	20	1	1
meded-kâr	1		1	0
medenî	1		1	0
medfen	1		1	0
medh	39	20	1	1
medhal	2		1	0
medhûş	12	5	1	1
medrese	2	2	1	1
medyûn		1	0	1
meftûh	1		1	0
meftûn		6	0	1
meger	35	47	1	1
meges		2	0	1
mehâlik	2		1	0
mehâr	1		1	0
mehcûr	2	5	1	1
mehçe	1	1	1	1
mehd	6	1	1	1
Mehdî	3	1	1	1
Mehemmed	8	7	1	1
meh-likâ	4	11	1	1
meh-pâre		2	0	1
meh-sîmâ	1	2	1	1
mehter		2	0	1
meh-veş	7	4	1	1
me'în	1		1	0
mekâl	2	1	1	1
mekân	11	12	1	1
mekârih	1		1	0
mekârim		1	0	1
mekâsıd	1		1	0
mekkâr		1	0	1

mekkâre		1	0	1
Mekkî	1		1	0
meknûn	2		1	0
mekr	4	3	1	1
mekremet		3	0	1
mekrümet	1		1	0
meks	1		1	0
mekteb	1	1	1	1
mektûb		4	0	1
mel‹ûn		1	0	1
melâ	1		1	0
melâ’ik	7	1	1	1
melah		2	0	1
melâhat	7	6	1	1
melâl	6	3	1	1
melâl-efzâ	1		1	0
melâmet	35	9	1	1
melâz	1	1	1	1
melce’	1	2	1	1
mele’		1	0	1
melek	16	4	1	1
melek-nisbet	1		1	0
melek-sîmâ	4	1	1	1
melek-sîret	3		1	0
melhûz		1	0	1
melûl	6	1	1	1
me'ma'		1	0	1
memâlik	2	4	1	1
memalik-ârâ	1		1	0
memâlik-perverâ	1		1	0
memât	1		1	0
memdûh	1		1	0
me'men	1		1	0
memleket	4	6	1	1
memleket-ârâ	1		1	0
memlû	8		1	0
memlûk		1	0	1
Memlûkî		1	0	1
memnûn	2		1	0
me'mûr	2		1	0
men		1	0	1
men‹	23	6	1	1
menabir	1		1	0
menâfi‹		1	0	1
menâhi	1		1	0
menâl	1	1	1	1
menâre		1	0	1
menât	1		1	0

menâzil		1	0	1
menba'	2	5	1	1
mengûş		3	0	1
menkal		1	0	1
mensûb	5	6	1	1
mensûr	1	1	1	1
menşe	2		1	0
menşûr	1	4	1	1
menzil	33	22	1	1
menzilet	2		1	0
menzil-gâh	3		1	0
merâti’	1		1	0
merâtib	3		1	0
mercân		7	0	1
merd		10	0	1
Merdan	1		1	0
merdân	2	9	1	1
merdûd	3		1	0
merdûm	43	13	1	1
merdüm-küş	1		1	0
merdüm-nişîn	3		1	0
merdüm-şikâr		1	0	1
merdüm-zâde	1	1	1	1
meremmet		1	0	1
merfu’	3		1	0
merg		2	0	1
mergûb	2	1	1	1
mergül		1	0	1
merg-zâr		2	0	1
merhaba	2	4	1	1
merhale	1		1	0
merhamet	11	4	1	1
merhamet-endîşe	1		1	0
merhem	15	3	1	1
merkad	3	1	1	1
merkez	2	1	1	1
merkûm	1		1	0
merkûz		1	0	1
mermer		5	0	1
mersûm	1		1	0
mertebe	1	7	1	1
mervân	1		1	0
Meryem	5	2	1	1
mes’ele		1	0	1
mesâ	1		1	0
mesâbe	1		1	0
mesaff	1	1	1	1
mesâk		1	0	1

mesalih	1		1	0
mescid	9	6	1	1
Mescid-i Aksâ	1	2	1	1
mesdûd	3		1	0
mesel		2	0	1
meselâ	2		1	0
Mesîh	19	9	1	1
Mesîhâ-dem	1	2	1	1
Mesîhâ-sıfat		1	0	1
Mesîhâ-veş		1	0	1
mesîr		1	0	1
mesken	14	6	1	1
meskenet	1		1	0
meskûn	2		1	0
mesmü'		1	0	1
mesned	13	6	1	1
mesned-ârâ	2		1	0
mest	45	35	1	1
mestân		6	0	1
mestâne		15	0	1
mestî		1	0	1
mestlik		1	0	1
mestûr	1	1	1	1
mestûrî		1	0	1
mes'ûd	1		1	0
meş‹ale		11	0	1
meşâhid	1		1	0
meşakkat	1		1	0
meşâm	1	2	1	1
meşgale		1	0	1
meşgûl	1	1	1	1
meşhed	1	1	1	1
meşhûr	8	2	1	1
meşk	5	1	1	1
meşkûr	1		1	0
meşreb	7	5	1	1
meşrûh	1		1	0
meşşâta	1	1	1	1
meta‹	10	12	1	1
metali'	1		1	0
metâlib	1		1	0
metîn	1	1	1	1
mevâcib	1		1	0
mevc	22	11	1	1
mevc-hîz	1		1	0
mevcûd	4	1	1	1
mevcûdât	1		1	0
meveddet	1		1	0
mev'îd	1		1	0
mev'ize	1		1	0
mevkuf	1		1	0
Mevlâ	3	3	1	1
Mevlânâ		1	0	1
mevrûs		1	0	1
mevsim	16	12	1	1
mevt	1	1	1	1
mevzî'	1		1	0
mevzûn	3	9	1	1
mey	94	123	1	1
meydân	1	25	1	1
mey-fürûş		4	0	1
mey-gede	3	11	1	1
mey-gûn	5	3	1	1
mey-hâne	20	11	1	1
mey-hâra	3	2	1	1
mey-hvâre-sıfat		1	0	1
meyl	42	23	1	1
meymûn		1	0	1
meyve	2		1	0
meyyâl		2	0	1
mezâhir	2	2	1	1
mezâk	7	5	1	1
mezâr	7	1	1	1
mezâyik	1		1	0
mezbele	1		1	0
meze	1		1	0
mezellet	2	5	1	1
mezheb	3		1	0
mezîd	3	2	1	1
mezkûr	1	1	1	1
mezmûm	2		1	0
mıntaka	1		1	0
Mısr	6	4	1	1
mısrâ‹		6	0	1
mıstar	1	2	1	1
mızrâb		1	0	1
mi‹mâr	11	3	1	1
micher	1		1	0
micmer	1	13	1	1
micmere-gerdân		1	0	1
midâd	2	2	1	1
midhat	1	3	1	1
miftâh	3		1	0
migfer		3	0	1
mih	1		1	0
mihekk		2	0	1

mihmân	11	12	1	1
mihnet	63	43	1	1
mihnet-efzâ	1		1	0
mihnet-hâne		1	0	1
mihnet-sarây		1	0	1
mihnet-serâ	2		1	0
mihnet-zede		1	0	1
mihr	57	87	1	1
mihrâb	20	9	1	1
mihri-bân	2	1	1	1
mihvân		1	0	1
mihver		2	0	1
mikdâr	10		1	0
mikrâz		1	0	1
mikyâs		1	0	1
mîl	2	4	1	1
milel	1	1	1	1
milh		1	0	1
milk		1	0	1
milket		8	0	1
millet	9	3	1	1
mîm	1	1	1	1
mînâ	3	4	1	1
mînâ-fâm	1	1	1	1
minber	4	1	1	1
minhâc	2		1	0
minhâci’l-hüdâ	1		1	0
minkâr	4	1	1	1
minnet	15	31	1	1
minşâr		1	0	1
mîr	2	10	1	1
mir‹ât	13	18	1	1
mir’âtü’s-safâ		1	0	1
Mi'râc	5		1	0
mîrân		1	0	1
mîrâs		2	0	1
Mirrîh	1	1	1	1
Mirrîh-sıfat		1	0	1
mirzâ	1		1	0
mis	2	1	1	1
misâfir	3		1	0
misâl	10	14	1	1
mishâb	1		1	0
misk		7	0	1
miskâl		1	0	1
miskî		1	0	1
miskîn	10	15	1	1
misli		1	0	1
mismâr	1	2	1	1
mîve		14	0	1
miyân	3	25	1	1
mi'yâr	1	1	1	1
mîz-âb		2	0	1
mizâc	29	2	1	1
mizâc-eş	1		1	0
mîzân	1	5	1	1
mîz-bân	1		1	0
mollâ		1	0	1
mû	14	18	1	1
mu‹âdil		2	0	1
mu‹allâ	2	5	1	1
mu‹allak		2	0	1
Mu‹allim-hâne		1	0	1
mu‹âmele		1	0	1
mu‹ammâ		1	0	1
mu‹anber	5	9	1	1
mu‹attar	3	14	1	1
mu‹azzez		1	0	1
mu‹cizât	1	2	1	1
mu‹tâd	9	4	1	1
mu‹teber		1	0	1
mu‹tedil		1	0	1
mu’ammâ		1	0	1
mu’arrif	1		1	0
mu’attal	2		1	0
mu’azzeb	2		1	0
mu’cem	2		1	0
mu’ciz-beyân	1		1	0
mu'âf	1		1	0
mu'âlic	6		1	0
mu'allim	1		1	0
mu'ammem	1		1	0
mu'âraza		1	0	1
mu'ârız	1	1	1	1
mu'ayyen		1	0	1
mu'azzâm	1	1	1	1
mubassır	1		1	0
mû-be-mû	1		1	0
mûcib	9	2	1	1
mu'ciz	20	7	1	1
mu'cize		1	0	1
mufassal	1	1	1	1
mufavvez	1		1	0
mugân	7	7	1	1
mugaylân		2	0	1
mugber		1	0	1
muglak	1	1	1	1
muğ	2		1	0

muğ-beçe	1		1	0
muğtenem	1		1	0
muhâbâ	1		1	0
muhabbet	15	62	1	1
muhacir	2		1	0
muhaddis	1		1	0
muhakkak	4	1	1	1
muhakkâr	3		1	0
muhâl	9	2	1	1
muhalefet	1		1	0
muhâlif	13		1	0
muhalled	1		1	0
Muhammed	3	1	1	1
muhammer	2	1	1	1
muhannâ		1	0	1
muharir	3		1	0
Muharrem		1	0	1
muhâsebe		1	0	1
muhassal		3	0	1
muhayyem	1		1	0
muhibb		2	0	1
muhît	6	4	1	1
muhît-havsalaî	1		1	0
muhkem	8	3	1	1
muhlis		1	0	1
muhtâc	10	9	1	1
muhtâl		1	0	1
muhtâr	1	1	1	1
muhtasar	1	1	1	1
muhtel	1	1	1	1
muhtelif	2		1	0
muhterem	1	1	1	1
muhtesib	2		1	0
muhteşem	1		1	0
mu'în	1	1	1	1
Mu'izzü'd-devle		1	0	1
mukâbil	5	1	1	1
mukaddem	3	1	1	1
mukadder	4		1	0
Mukaddir	1		1	0
mukârin	2	1	1	1
mukarrer	13	1	1	1
mukaşşer	1		1	0
mukattar	1		1	0
mukavves	1		1	0
mukayyed	6	5	1	1
mukbîl	1	3	1	1
mukîm	3	1	1	1

muktedâ	7	1	1	1
muktedir	1		1	0
muktezâ	2	2	1	1
mûm	2	5	1	1
mûmla-		1	0	1
mûnis	5	1	1	1
muntavî	1		1	0
muntazır	5	1	1	1
mûr	11	6	1	1
Murâd		21	0	1
murâd	27	16	1	1
murâkıb		1	0	1
murakkaʿ		2	0	1
murassaʿ		17	0	1
muravvak		1	0	1
mûr-sıfat		1	0	1
murtazâ	2	1	1	1
Mûsâ	3		1	0
musaddak		1	0	1
musaffâ	5	9	1	1
musâhabet	1		1	0
musahhar	3	6	1	1
musâhib		1	0	1
musallâ	2	1	1	1
Mûsâ-mânend		1	0	1
musammem	1		1	0
musanna'		1	0	1
Mûsâ-vâr		2	0	1
musavver	3	4	1	1
musavvir	5		1	0
musaykal		1	0	1
mushaf	6	5	1	1
musîbet	3		1	0
mûsîkâr	3	4	1	1
mûsî-sıfat	1		1	0
muslih	1		1	0
Mustafa	4		1	0
Mustafâ	1	3	1	1
Mustafâ-hulk		1	0	1
mutâbık	2		1	0
mutahhar	2	1	1	1
mutalebe	1		1	0
mutallâ		1	0	1
mutarrâ		2	0	1
mutasavver	1		1	0
mutazzam	1		1	0
mutbû	1		1	0
mu'teber	4		1	0
mu'tedil	2		1	0

mu'tekad	1	1	1	1
mu'terif	2		1	0
mutî'	2	4	1	1
mutlak	24	2	1	1
mutrıb	5	14	1	1
muttasıl	28	3	1	1
mûtû		1	0	1
muvâfık	5	4	1	1
muvahhidlere	1		1	0
mûy-misâl	2		1	0
mûy-miyân	1	1	1	1
mûy-şikâf	1	1	1	1
muzaffer	1	7	1	1
mu'zamât		1	0	1
muzlem	1		1	0
muzmer	6	1	1	1
muztarîb	7		1	0
muztaribü'1-hâl	2		1	0
muztarr	4		1	0
mü’min	9		1	0
mübâhât	1	1	1	1
mübârek	8	3	1	1
mübârek-pey	1		1	0
mübâriz	1		1	0
mübdî	2		1	0
mübeddel	1		1	0
müberrâ	3	2	1	1
mübhem	5		1	0
mübîn		2	0	1
mübrem	1	1	1	1
mübtelâ	11	28	1	1
mücâhid	1		1	0
mücaleset	1		1	0
mücedded	3		1	0
mücellâ	2	7	1	1
mücerreb	2		1	0
mücerred	4	2	1	1
mücessem	1		1	0
mücevher		2	0	1
mücmel	4		1	0
mücrim	1		1	0
müdâm	39	12	1	1
müdârâ	2	1	1	1
müdâvâ	4	1	1	1
müdbir	1		1	0
müdde‹î	3	2	1	1
müdde'â	5	1	1	1
müddet	6	2	1	1

müdebbir	2		1	0
müderris	2	1	1	1
müdevver		2	0	1
müdgam		1	0	1
müdrik	1		1	0
mü'essir	1		1	0
müferrih		2	0	1
Müfettihe’l-ebvâb		1	0	1
müfevvez	1		1	0
müfîd	7		1	0
müflis	1	1	1	1
müfsid	1	1	1	1
müftî		2	0	1
mühendis		1	0	1
Müheyminâ	2		1	0
müheyyâ	8	5	1	1
mühimm		1	0	1
mühlet	2		1	0
mühlik	5		1	0
mühmel	3		1	0
mühr	2	6	1	1
mühre		2	0	1
mühtedî		1	0	1
mühtesib	1		1	0
müjde	10	4	1	1
müje	16	18	1	1
müjgân	23	11	1	1
mükafat	1		1	0
mükedder	7	2	1	1
mükedder-hatır	1		1	0
mükehhal		1	0	1
mükemmel	1	1	1	1
mükerrem	1	3	1	1
mükerrer	5	2	1	1
mükevvenât	1		1	0
mükevvin	1		1	0
mül	1	6	1	1
mülâhaza	2	1	1	1
mülakat	1		1	0
mülâkî		1	0	1
mülâyim		2	0	1
mülâyim-tab‹		1	0	1
mülâzemet		1	0	1
mülâzım	1		1	0
mülevves	1		1	0
mülhak		1	0	1
mülhim		1	0	1

mülk	168	51	1	1
mülk-ârâ		1	0	1
mülk-perver	3		1	0
mülk-râ	1		1	0
mültefit	1		1	0
mültemes	1		1	0
mültezem	1		1	0
mülûk	2	5	1	1
mülzem	3		1	0
mümessek		1	0	1
mümidd	1		1	0
mümkin	40	11	1	1
mümsik	1		1	0
mümtâz		5	0	1
münâcât		1	0	1
münâfık	1	3	1	1
mün'akis		1	0	1
münakkaş		1	0	1
mün'âm	1		1	0
münâsib	6	2	1	1
müncer		1	0	1
müneccim	2		1	0
münevver	14	11	1	1
münezzeh	3		1	0
münfâ'il	2		1	0
münhârif	3		1	0
münhasif		1	0	1
münhezim	1		1	0
münhi	1		1	0
mün'im	4		1	0
münîr	2	6	1	1
münîr-vâr		1	0	1
münkabiz	1		1	0
münkâd		2	0	1
münkalib	1		1	0
münkati	2		1	0
münkîr	5		1	0
münşi	1		1	0
müntehâ		4	0	1
müntehab	1		1	0
müntehe’l-merâm		1	0	1
müntehî	1		1	0
münteşir	1		1	0
münzehim	1		1	0
münzel	1		1	0
mürâ’î		1	0	1
mürde	3	10	1	1
mürebbî	1	1	1	1

mürekkeb		2	0	1
mürekkebât	1		1	0
müretteb	6		1	0
mürg	15	43	1	1
mürgân		7	0	1
mürîd	2	1	1	1
mürsel	1		1	0
mürşîd	2	1	1	1
mürtefi	1		1	0
mürûr	11		1	0
mürüvvet	23	8	1	1
müsâ‹id		2	0	1
müsaferet	1		1	0
müsahibler	1		1	0
müsâvât	2		1	0
müsâvi	2		1	0
müsehhar	1		1	0
müsellem		3	0	1
müselles		2	0	1
müselmân	19	6	1	1
müselmânlığ	1		1	0
müselsel	1		1	0
müsemmâ	1		1	0
Müsî (İmran)	1		1	0
müslim	3		1	0
müsta‹cel	2	1	1	1
müsta’idd	3		1	0
müstagnî	2	3	1	1
müstagrık		4	0	1
müstahfiz	1		1	0
müstahık	1	2	1	1
müstahkem	4	1	1	1
müstahsen	2		1	0
müstakbel	1		1	0
müstakdim	1		1	0
müstakîm	7	1	1	1
müste'âr	3		1	0
müstecâb	2	2	1	1
müsted’i	2		1	0
müstedâm	4	5	1	1
müstemîr		1	0	1
müstenîr	1		1	0
müsterâh	1		1	0
müsterhem	1		1	0
müstesnâ	3	1	1	1
müsteşar	1		1	0
müstetâb		1	0	1
müstevcib	2		1	0
müstevlî	2		1	0

müstezâd	2		1	0
müşâhade		3	0	1
müşahhas	3		1	0
müşa'şa’	1		1	0
müşerref	6	2	1	1
müşevveş	1		1	0
müşevveşü’l-ahvâl		1	0	1
müşfik	1		1	0
müşg	18	18	1	1
müşg-âsâ		3	0	1
müşg-bâr	6	2	1	1
müşg-bû	2	3	1	1
müşg-efşân	2	1	1	1
müşg-fâm	2	1	1	1
müşgîn		40	0	1
müşgin-bâl	1		1	0
müşgîn-hâl	1	1	1	1
müşgin-hat	1		1	0
müşgîn-mû		1	0	1
müşgîn-nesîm		2	0	1
müşgîn-rakam		1	0	1
müşgîn-târ		2	0	1
müşg-nâb	1		1	0
müşg-sâ		1	0	1
müşg-ter	1		1	0
müşkil	30	14	1	1
müşkilât		1	0	1
müşkil-guşâ		1	0	1
müşkil-pesend	1		1	0
müşrik	1		1	0
müştâk	5	2	1	1
müşterî	2	1	1	1
mütâbe'at	1		1	0
müte'âl	1		1	0
mütegayyir	1		1	0
müteveccih	1		1	0
mütimm	1		1	0
müttakî	1		1	0
müttefik	1		1	0
müttekâ		1	0	1
müvekkel	1		1	0
müyesser	25	10	1	1
Müyessirü’l-a'mâl		1	0	1
müzâb		3	0	1
müzâhim	1		1	0
müzd	1		1	0
müzehheb		1	0	1
müzevver		1	0	1
müzeyyen	4	5	1	1
müzmer	2		1	0
n‹eyler		34	0	1
n’eydügin		1	0	1
n’id-	6	12	1	1
n’ol-	71	79	1	1
na‹1	2	21	1	1
na‹îm	1	3	1	1
na‹l-çe		1	0	1
na‹re		7	0	1
na‹re-zen		1	0	1
nâb	20	53	1	1
nâb-âsâ		1	0	1
nâ-bedîd		1	0	1
nâ-be-kâr	1	1	1	1
nâ-bînâ		1	0	1
nâ-bûd		2	0	1
nabz	2		1	0
nâ-cins	1		1	0
nactuñı		1	0	1
nâ-çâr	6		1	0
nâçîz		1	0	1
nâ-dân	8	18	1	1
nâdir	3		1	0
nâ-ehl		1	0	1
nâfe	3	16	1	1
nâ-fercâm	1		1	0
nâfe-sıfat		1	0	1
nâfi'	1	1	1	1
nâ-gâh	28	3	1	1
nagamât	1	2	1	1
nâ-geh		8	0	1
nâgehân		6	0	1
nagme	1	12	1	1
nagme-sâz		1	0	1
nâ-hâh		1	0	1
na-hak	2		1	0
nahcîr		2	0	1
nâ-hem-vâr	5	2	1	1
nâhın	1		1	0
Nâhîd		6	0	1
Nâhîd-veş		1	0	1
nahîf		1	0	1
nahl	13	20	1	1
nahl-bend		2	0	1
nâ-hôş	1	1	1	1
nahs	1		1	0
nâhun		2	0	1

na'ib	3		1	0
na'îm	1	1	1	1
nâka	3		1	0
nâ-kabûl	1		1	0
nâ-kâm	2	2	1	1
nakd	34	19	1	1
nâkes	1		1	0
nakıs		1	0	1
nâkıs-vücûd		1	0	1
Nakıyy	1		1	0
nâkil	1	1	1	1
nâkiz	2		1	0
nakkâş	6	6	1	1
nakl	4	1	1	1
naks	1		1	0
nakş	40	42	1	1
nakş-bend	2		1	0
nâkûs		1	0	1
nâlân	2	8	1	1
nâle	49	50	1	1
nâm	4	19	1	1
nâ-mahrem	1	1	1	1
nâ-makdûr	1		1	0
namâz	7	2	1	1
nâm-dâr	5	1	1	1
nâme	7	6	1	1
na-merbût	2		1	0
nâ-merd		3	0	1
nâ-mihribân	2	2	1	1
nâmiye	2		1	0
nâ-murâd	1	1	1	1
nâmûs	3	3	1	1
nâ-muvâfık	2		1	0
nâ-müselmân		1	0	1
nâ-mütenâhîye		1	0	1
nam-ver	1		1	0
nân		4	0	1
nâ-pâk	1		1	0
nâ-pây-dâr		1	0	1
nâ-peydâ	1	1	1	1
nâ-puhte		1	0	1
nâr	11	27	1	1
nâre		1	0	1
nârenc		2	0	1
nâ-resîde		1	0	1
nârven	1	2	1	1
nâ-sâ'ib	1		1	0
nâ-sâz		1	0	1
nasb	4		1	0

nâ-sevâb	1		1	0
nâ-sezâ		1	0	1
nasîb	11	5	1	1
nâsih	10	2	1	1
nasihat	7	5	1	1
nâsiye	1		1	0
nass	1	1	1	1
nâ-süfte	1		1	0
nâ-şâd	2	3	1	1
nâşî	1	1	1	1
nat'	10	3	1	1
nâ-tevân	13	12	1	1
na't-şi'ar	1		1	0
nâ-ümîd	3	1	1	1
nâvek	23	7	1	1
nây	18	12	1	1
nâ-yâb	1	6	1	1
nây-veş		3	0	1
nâz	15	42	1	1
nazar	62	33	1	1
nazar-gâh	1		1	0
nâzenîn	14	6	1	1
nâzım	1		1	0
nâzır		5	0	1
nâzil	3	1	1	1
nazîr	1	6	1	1
nazîre		1	0	1
nazm	20	46	1	1
nazm-bahş	1		1	0
nâz-perver		1	0	1
nâzük	5	17	1	1
nâzük-beden	2	1	1	1
nâzük-endâm		1	0	1
nâzük-nihâl		1	0	1
nâzük-tab'		1	0	1
ne	388	281	1	1
nebât	2	7	1	1
neberd		2	0	1
Nebevî	2	1	1	1
Nebî	7	2	1	1
necât	7	1	1	1
neccar	1		1	0
Necef	5	1	1	1
necm		4	0	1
nedâmet	4		1	0
neden	4		1	0
nedîm	2	2	1	1
nef'	3		1	0
nefehât		1	0	1

nefes	11	10	1	1
nefha		6	0	1
nef'i	6		1	0
nefîr	1	1	1	1
nefret	3		1	0
nefs	11	3	1	1
nefy	5	1	1	1
nefy-mâ’adâ	1		1	0
nehâk	1		1	0
nehâr	8	2	1	1
neheng	1	2	1	1
neheng-âsâ		1	0	1
nehr	1		1	0
nehy	4	1	1	1
nekâre	1	2	1	1
nem	14	11	1	1
nemâ	5	3	1	1
nemed		2	0	1
nemed-pûş	1	1	1	1
nemek	1	1	1	1
nemî-resed		2	0	1
nem-nâk	2	3	1	1
neng	2	6	1	1
ner		2	0	1
nerd	1	1	1	1
nergis	26	42	1	1
nergis-sıfat		1	0	1
nergis-vâr		2	0	1
Nerîmân		2	0	1
nerm		4	0	1
nerre (şir)		1	0	1
nesak	5		1	0
neseb	4	1	1	1
nesh	1		1	0
nesil	2	1	1	1
nesîm	17	41	1	1
nesir	7		1	0
nesne	3	9	1	1
nesrîn	5	7	1	1
nesteren	3		1	0
neş’e	13		1	0
neşât	13	1	1	1
neşât-engîz	1	1	1	1
neşr	1		1	0
neşter	2		1	0
neşv	5	3	1	1
netice	2		1	0
nev	16	28	1	1
neva	9	7	1	1

nevâl	2	5	1	1
nev-âmûz		1	0	1
nev-'arus	1	4	1	1
nev-bahâr	7	33	1	1
nev-be-nev		1	0	1
nevbet	6	1	1	1
nevbet		9		1
nev-cevân	2	7	1	1
nevhâ	2		1	0
nev-hâste		2	0	1
nev-hat		1	0	1
nev-hîz	2	2	1	1
nevk	7	2	1	1
nevmîd	2		1	0
nev-peydâ		1	0	1
nev-res	3		1	0
nev-rûz	16	7	1	1
nev-rüste		2	0	1
ney		10	0	1
neydügi		17	0	1
neyhi	1		1	0
neyl	1		1	0
n'eyle-	31		1	0
ney-şeker		2	0	1
neyyir		1	0	1
ney-zen		2	0	1
nezâket	3	1	1	1
nezâre	18	1	1	1
nezr	3		1	0
ni‹met	2	2	1	1
Ni‹metu’llâhîl er		1	0	1
ni'âl		1	0	1
ni'am	2		1	0
nice	81	98	1	1
nicük	4		1	0
niçün	12	15	1	1
nifâk		1	0	1
nigâh	4	7	1	1
nigâr	10	39	1	1
nigâr-hâne		1	0	1
nigâr-istân	1	1	1	1
nigeh-bân		2	0	1
nigeh-dâr		4	0	1
nigerân	3		1	0
nigîn	4	6	1	1
nigûn	4		1	0
nihâi		1	0	1
nihâl	25	56	1	1

nihân	40	24	1	1
nihan-hâne	1		1	0
nihânî	1		1	0
nihâyet	4	4	1	1
nîk	2		1	0
nikâb	15	5	1	1
nikâh	1		1	0
nikât	1		1	0
nik-baht	1		1	0
nik-hû	1		1	0
nik-nâm	2		1	0
nik-rây	2		1	0
nik-re'y	1		1	0
nîkû		2	0	1
Nîl		6	0	1
nîl-gûn	3	4	1	1
nîl-reng		1	0	1
nîlûfer	2	3	1	1
nîm	1		1	0
ni'met	18	7	1	1
nîm-tâb-âsâ		1	0	1
nirân	1		1	0
nireng	3		1	0
nisâb	2		1	0
nîsan	4	4	1	1
nisâr	23	22	1	1
nisbet	20	18	1	1
nîst	4		1	0
nîş		2	0	1
nişân	17	24	1	1
nişâne	3	7	1	1
nişe	13		1	0
nişimen	1		1	0
nişter		2	0	1
niteki	4	41	1	1
niyâm	1	1	1	1
niyâz	9	20	1	1
niyyet	10	4	1	1
nizâ'	4	2	1	1
nizâm	20	3	1	1
nizamü’l-mülk	2		1	0
nizâmü'l-'izz	1		1	0
nizâr	3	5	1	1
nîze	1	9	1	1
nîze-bâz		1	0	1
nîze-güzârân		1	0	1
nokat	1		1	0
noksân	11	3	1	1
nokta	17	5	1	1

Nûh	7	2	1	1
nuhâsî		1	0	1
nuhûset	2		1	0
nukat		2	0	1
nukl		1	0	1
nukra	2	1	1	1
nukûş		1	0	1
Nu'mân		4	0	1
nûn	3	5	1	1
nûr	42	35	1	1
nûr’-bahş		4	0	1
nûrânî		3	0	1
Nûr-bahşîler		1		1
nûr-efşân		4	0	1
nusret	36	10	1	1
nusret-ayet	1		1	0
nusret-eş	1		1	0
nusret-kâr	1		1	0
nûş	7	30	1	1
nûş-hand	2		1	0
nûşîn		1	0	1
Nuşirevân	5		1	0
nûş-leb	1		1	0
nutfe	2		1	0
nutk	10	2	1	1
nübüvvet	7		1	0
nücûm	3	8	1	1
nüfûs	1		1	0
nüfûz	1		1	0
nüh	2	8	1	1
nükte	4	12	1	1
nükte-dân	1	6	1	1
nükte-perver		1	0	1
nümâyân		3	0	1
nümûne	1	2	1	1
nürani	1		1	0
nürâniyyet		1	0	1
nür-efşân		2	0	1
nüsha	7	3	1	1
nüşûr	1		1	0
nüzhet	1		1	0
nüzhet-gâh	1	1	1	1
nüzûl	2		1	0
o	151	142	1	1
ocag	1	1	1	1
od	65	24	1	1
oglan	4	6	1	1
oğulluk	1		1	0
oh		1	0	1

ok	57	19	1	1
okşa	2		1	0
oku-	18	11	1	1
ol	548	570	1	1
ol-	1531	1164	1	1
onar-	1		1	0
oñmak	2	4	1	1
ora	2	1	1	1
orta	6	1	1	1
ortağ	1		1	0
Osmân		2	0	1
Osmânî		5		1
Osmânîyân		1		1
otag	4	1	1	1
otlu	1		1	0
otur-	3	7	1	1
oyna-	9	4	1	1
oynaş		1	0	1
oyun	1	1	1	1
ög	1		1	0
ögmek		2	0	1
ögren	3	6	1	1
öğün-	1		1	0
öküş	1		1	0
öl-	36	25	1	1
öldür-		27	0	1
ölü	2		1	0
ölüm	1		1	0
Ömer		1	0	1
ömr	53	36	1	1
ön	1		1	0
öñince		18	0	1
öñürdi		1	0	1
öp	9	19	1	1
ört-	2	2	1	1
öt-	1	3	1	1
öykün-		21	0	1
öyle	44	2	1	1
öz	67	12	1	1
özen-		9	0	1
özge	46	6	1	1
özle-		6	0	1
özr	6	1	1	1
özr-hâh	1		1	0
pâ	17	35	1	1
pa-beste	1		1	0
pâ-bûs	2	4	1	1
pâ-der-gil		1	0	1
pâdişâh	52	42	1	1

pâk	42	43	1	1
pâk-bin	1		1	0
pâk-cevher	1		1	0
pâk-dâmân	1	2	1	1
pâk-dîn		2	0	1
pâkîze	5	2	1	1
pakize-ahlak	1		1	0
pâkîze-dil		1	0	1
pâkize-etvâr	1		1	0
pâkîze-gevher		2	0	1
pâkîze-güyân		1	0	1
pâkîze-meşreb		3	0	1
pâkize-sîret	3		1	0
pakize-şiyem	1		1	0
pakize-ta’at	1		1	0
pâkîze-tab‘	1	1	1	1
pakîze-tînet	1		1	0
pâkîze-zât		1	0	1
pâk-nazar		1	0	1
pâk-ten	1		1	0
pâleheng		2	0	1
pâlûde		4	0	1
pâ-mâl	15	8	1	1
pâre	30	33	1	1
parmak	2		1	0
pâs-bân	3	1	1	1
Pâşâ	21	9	1	1
pâyân	3	5	1	1
pây-bend	3	2	1	1
pay-best	1		1	0
pây-bûs	4		1	0
pây-dâr	5	3	1	1
pâye	7	14	1	1
pây-kûbân		1	0	1
pây-mâl		6	0	1
pây-merd		1	0	1
peder		2	0	1
pehlevân	3	4	1	1
pehlû	2	6	1	1
pejmürde	2		1	0
pelâs	11		1	0
peleng		12	0	1
peleng-âsâ		1	0	1
penâh	11	10	1	1
penbe	3	7	1	1
penc		1	0	1
pencere	1		1	0
pençe	4	11	1	1
pend	16	11	1	1

per	7	15	1	1
perçem	1	2	1	1
perde	19	17	1	1
perde-dâr	2		1	0
perde-nişîn	2		1	0
perde-sarây		1	0	1
pergâr	12	1	1	1
perhîz	1		1	0
perî	18	9	1	1
perî-çihre	1	1	1	1
peri-likâ	1		1	0
perî-peyker	4		1	0
perî-rû		2	0	1
perî-ruhsâre	1		1	0
peri-sûret		1	0	1
perîşân	53	29	1	1
perişân-dil		1	0	1
perişân-hâl	3	1	1	1
perişanlık	4		1	0
peri-tal’at	1		1	0
perî-veş	7	1	1	1
perî-zâd		1	0	1
perkâle	5		1	0
perniyân	1		1	0
perr		8	0	1
perrân		1	0	1
pertâb		1	0	1
pertev	14	27	1	1
pervâ	6	2	1	1
pervâne	17	11	1	1
pervâne-âsâ		2	0	1
pervâne-sıfat		1	0	1
pervâz	2	8	1	1
perverde	1	2	1	1
Perverdigâr	6	4	1	1
perveriş		3	0	1
Pervîn	1	3	1	1
pes		5	0	1
pesend		1	0	1
pesendîde		1	0	1
pesendîde-hisâl	1		1	0
pesîn	1		1	0
pest	4	2	1	1
peşîman	10		1	0
peşmîne		1	0	1
peşşeyi	1		1	0
pey		1	0	1
peyâm	4	4	1	1

pey-â-pey	5	1	1	1
peydâ	25	19	1	1
Peyem-ber/ peygamber	5	1	1	1
peygân		1	0	1
peygûle		1	0	1
peyk	4	5	1	1
peykân	46	12	1	1
peyker	2	2	1	1
peymân		2	0	1
peymâne	7	14	1	1
peymân-güsilden		1	0	1
pey-rev	1		1	0
peyvend	6	1	1	1
peyveste	11	3	1	1
pîç	7	3	1	1
pîl-bân		1	0	1
pinhân	41	8	1	1
pîr	11	26	1	1
pîrâhen	10	12	1	1
pîrâne-ser		1	0	1
pirâye	4		1	0
pîre-zen		5	0	1
pir-i mugan	7	1	1	1
pîrlik		1	0	1
pîrûze		7	0	1
pîruze-reng		1	0	1
pîr-zen		1		1
pistân		1	0	1
piste	1		1	0
pister		4	0	1
pîş	8		1	0
pîşe		2	0	1
pîşîn		1	0	1
pîş-keş		1	0	1
pîş-vâ	1		1	0
piyâde	1	1	1	1
piyâde-vâr		1	0	1
piyâle	2	17	1	1
piyâz		2	0	1
post		1	0	1
puhte		2	0	1
pul	1	4	1	1
pûlâd		11	0	1
pûr	16	2	1	1
pûte		4	0	1
pûyân		2	0	1
pül	1			

pür		14	0	1
pür-âb	1	1	1	1
pür-âşûb		1	0	1
pür-âteş	1		1	0
pür-bâd		1	0	1
pür-bâde		1	0	1
pür-bûy		2	0	1
pür-çîn		1	0	1
pür-dâg		5	0	1
pür-derd	1	1	1	1
pür-dil	1		1	0
pür-dûd		1	0	1
pür-dürr		1	0	1
pür-efsûn		1	0	1
pür-envâr	1	1	1	1
pür-girih	1		1	0
pür-gubâr		3	0	1
pür-güher		1	0	1
pür-ham	1	2	1	1
pür-has		1	0	1
Pür-hayâl		1	0	1
Pür-hevâ		1	0	1
pür-heves		1	0	1
pür-humâr	1	1	1	1
pür-hûn	7	12	1	1
pür-hûn-âb		1	0	1
pür-ıztırâb	1		1	0
pür-iştiyâk		1	0	1
pür-kevâkib	1	1	1	1
pür-leme'ân		1	0	1
pür-lü’lû		1	0	1
pür-ma'ârif		1	0	1
pür-melâl		2	0	1
pür-mevc		1	0	1
pür-nakş		1	0	1
pür-nem	3	2	1	1
pür-nûr		3	0	1
pür-piç	1		1	0
pür-safâ		4	0	1
pür-sim		1	0	1
pür-şarâb		1	0	1
pür-şiken		1	0	1
pür-şirâr		1	0	1
pür-şît		1	0	1
pür-şu'le		1	0	1
pür-şûr		1	0	1
pür-tâb	1	2	1	1
pür-zer		2	0	1
pür-ziyâ		1	0	1

püser		2	0	1
püski (eski püskü)		1	0	1
püte	1		1	0
râ		3	0	1
ra‹nâ	14	19	1	1
ra’de	1		1	0
Rab	32	9	1	1
Rabbânî	1	3	1	1
râbıta	2		1	0
râbi’	2		1	0
râci'		1	0	1
ra'd	3		1	0
râg		3	0	1
ragbet	14	5	1	1
râgıb	3		1	0
râh	76	49	1	1
râhat	32	15	1	1
râhat-efzâ	3		1	0
râhat-resân		1	0	1
Râhib	1	1	1	1
rahîk		2	0	1
rahîl		1	0	1
Rahîm	1	1	1	1
Rahm	42	4	1	1
Rahmân	1	2	1	1
Rahmânî		1	0	1
rahmet	19	11	1	1
rahne	5		1	0
râh-rev		2	0	1
rahş	5		1	0
rahşân	11	9	1	1
raht	8	4	1	1
ra'iyyet		2	0	1
rakam	8	1	1	1
rakîb	8	27	1	1
rakkâs	1		1	0
raks		6	0	1
râm	5	7	1	1
Ramazân	4	2	1	1
rast	2	8	1	1
râstân		1	0	1
râst-bîn		1	0	1
râst-rev	3		1	0
Rasûl		1	0	1
ravzâ	15	13	1	1
rây	14		1	0
râyet	10	4	1	1
râyet-eş	1		1	0

râygân		1	0	1
rayihâ	1		1	0
râyiz	2		1	0
ray-sahib	1		1	0
râz	15	16	1	1
râzı		3	0	1
re’fet	8	1	1	1
re’îs		1	0	1
re’y	28	9	1	1
rebâb		2	0	1
rebâb-âsâ		1	0	1
rebi’	2		1	0
recâ	1	3	1	1
recil		1	0	1
redd		1	0	1
ref‘	16	4	1	1
refâhet	1		1	0
refâkat	1		1	0
re'fet-şi'ar	2		1	0
refîk	11	2	1	1
reftâr		1	0	1
reftâr		13	0	1
reg	3	4	1	1
rehâ	4		1	0
reh-ber	16	6	1	1
reh-güzâr	16	6	1	1
rehn	4	2	1	1
reh-nümâ	6	1	1	1
reh-revân	1	1	1	1
reh-zen		1	0	1
reml	1		1	0
remmâl	1	1	1	1
remz	1	1	1	1
renc	6	1	1	1
rence-hâtır	1		1	0
reng	39	18	1	1
reng-âmîz		1	0	1
rengîn		37	0	1
rengîn-edâ		2	0	1
rengîn-ruhsâr		1	0	1
rengîn-ter		2	0	1
reng-pezîr		1	0	1
resen	1	1	1	1
resîd		1	0	1
resm	43	15	1	1
ressâm	1		1	0
Resûl	11		1	0
reşehât	2	1	1	1
reşh		1	0	1
reşha	2	1	1	1
reşk	26	21	1	1
revâ	26	13	1	1
revâc	10	3	1	1
revâc-bahş	2		1	0
revâk	1	3	1	1
revân	40	75	1	1
revân-bahş	1	3	1	1
revân-perver	1		1	0
reviş	10	1	1	1
revnak	19	12	1	1
revnâk-efzâ	1		1	0
revzen	9	2	1	1
reyhân	14	8	1	1
rezm	7	4	1	1
rezm-gâh	1	1	1	1
rıbât	1		1	0
Rıdvân	5	7	1	1
rıtl		2	0	1
rızâ	22	5	1	1
rızk	4	1	1	1
ri'âyet	3	2	1	1
ribât		1	0	1
ridâ		1	0	1
rif‘at	25	13	1	1
rihlet	2		1	0
rihte		1	0	1
rîk		1	0	1
rikâb	1	6	1	1
rikâb-dâr		1	0	1
rind	9	13	1	1
rindân		12	0	1
risâlet	3		1	0
rîsmân	1	1	1	1
rîş		3	0	1
rişte	32	22	1	1
rivâyet	1		1	0
riyâ	20	12	1	1
riyâ-pîşe		1	0	1
riyâz	8	7	1	1
riyâzet	1	2	1	1
rizân		1	0	1
rîze	2		1	0
rîzz	1		1	0
rû	17	58	1	1
rub'	2		1	0
rubâ‘î		1	0	1
rûd		2	0	1
rû-gerdân	1		1	0

ruh	23	23	1	1
rûh	57	117	1	1
ruhâm		2	0	1
ruhani	1		1	0
rûh-bahş		3	0	1
rûh-efzâ	1	3	1	1
ruh-fezâ	2		1	0
ruh-perver	1		1	0
ruhsâr	81	61	1	1
ruhsat	7	2	1	1
Rûhu’ullâhdur		1	0	1
Rûm	13	12	1	1
rumh	3		1	0
Rûmi	2	2	1	1
rummânî		2	0	1
rumûz	4	2	1	1
rû-nümâ		1	0	1
rû-siyeh		1	0	1
rûşen	30	37	1	1
rûşen-dil	2	1	1	1
rûşen-güher		1	0	1
rûşen-rây	3		1	0
rûşen-zamîr		1	0	1
rutab	1		1	0
rûyîn	1		1	0
Rûyîn-ten		1		1
rûz	28	24	1	1
rûze	9	4	1	1
rûzgâr	38	29	1	1
rûzgâr-dîde		1	0	1
rûzî	3	3	1	1
rü’ûsa		1	0	1
rübehi		1	0	1
rücu’	1		1	0
rükû'	1		1	0
rüsta-hiz	1		1	0
Rüstem	4	5	1	1
Rüstem-i Zâl		1	0	1
rüsûm	2	1	1	1
rüsvâ	42	8	1	1
rüşvet	2		1	0
rütbe	13		1	0
sa‹âdet	14	32	1	1
sa‹âdet-nedîm		1	0	1
sâ‹at	27	1	1	1
sa‹îd		10	0	1
sâ‹il		1	0	1
sâ‹ir	1	1	1	1
sa‹y		7	0	1
sa’adet-mend	5		1	0
sa’î	1		1	0
sa’ib	1		1	0
sa'âdet-mesîri		1	0	1
sabâ	74	34	1	1
sabâh	3	1	1	1
sabak-han	1		1	0
sâbık	3	1	1	1
sâbit	11		1	0
sabr	41	23	1	1
sabûh	5	1	1	1
sabûhî		2	0	1
saç	2	23	1	1
saç-	17	33	1	1
saçak	1		1	0
sad	1	5	1	1
sadâ	18	17	1	1
sad-âferin	1		1	0
sa'd-ahter		1	0	1
sadâka	9	1	1	1
sâdât	3		1	0
sad-berg	1		1	0
sad-çâk		6	0	1
sad-dâne		1	0	1
sâde	11	6	1	1
sâde-dil	1		1	0
sadef	11	13	1	1
sadef-kârîde		1	0	1
sâde-levh	1		1	0
sâde-pehlü		1	0	1
sâde-rû		4	0	1
sâdık	7	2	1	1
sâdıku’l-ihlâs	1		1	0
sâdır	1	1	1	1
sadme		2	0	1
sad-pâre	5	4	1	1
sadr	6	5	1	1
sad-sâl		1	0	1
sâf	31	7	1	1
safâ	48	98	1	1
safâ-âyîn		1	0	1
safâ-bahş	1	4	1	1
safâ-güster		1	0	1
safahât		1	0	1
saf-ârâ	1		1	0
saf-der		1	0	1
sâf-dil		1	0	1
saff		28	0	1
safha	22	25	1	1

sâfî		6	0	1
safi-derun	1		1	0
sâfî-dil	1		1	0
safil	1		1	0
sâfî-meşreb		1	0	1
safir	2		1	0
sâfî-sıfat		1	0	1
safra	2		1	0
safvet	1		1	0
safvet-âyîn		1	0	1
sag	1	7	1	1
sagar	16	53	1	1
sagrıdur		1	0	1
sağın	7		1	0
sahaf-han	1		1	0
sahâif	1	1	1	1
sahâvet	1		1	0
sahbâ	12	15	1	1
sâhib	7	3	1	1
sâhib-‹ayâre		1	0	1
sahib-'adi	1		1	0
sâhib-adl	1		1	0
sâhib-cemâl	1	2	1	1
sâhib-dîvân		1	0	1
sâhib-idrâk		1	0	1
sâhib-kemâl		1	0	1
sâhib-kerem		1	0	1
sâhib-keşf	2		1	0
sâhib-kırân	3	6	1	1
sahib-liva	1		1	0
sâhib-nazar	4	4	1	1
sâhib-re’y		1	0	1
sâhib-rif’at	1		1	0
sâhib-sa‹âdet	1	2	1	1
sâhib-serîr	1		1	0
sâhib-vekâr		1	0	1
sâhib-velâyet		1	0	1
sâhib-vücûd		1	0	1
sâhib-zafer	1		1	0
sahîfe	7	2	1	1
sahîh	3		1	0
sâhil	5	3	1	1
sâhir	3	1	1	1
sâhir-pîşen		1	0	1
sâhi-tâb	1		1	0
sahn	5	65	1	1
sahne		1	0	1
sahrâ	31	25	1	1
sahrâ-neverd	1		1	0

sahrâ-nişin	2		1	0
saht	1	2	1	1
sa'ib-re'ye	1		1	0
sâ'id	3		1	0
sâ'il	4		1	0
sâir	7		1	0
sâk	1	1	1	1
sakal		1	0	1
sakf		4	0	1
sakın	26	21	1	1
sakın-		4	0	1
sâkî	41	81	1	1
sâkin	13	5	1	1
sâkinân		2	0	1
sakka		4	0	1
sakkâ-vâr		1	0	1
sakla-	32	9	1	1
sâl	4	5	1	1
sâl	120	1	1	1
sal-	1	73	1	1
salâ		3	0	1
salâbet	1		1	0
salâh	10	2	1	1
salât		2	0	1
sâl-be-sâl		1	0	1
salın-		35	0	1
salıncag		1	0	1
sâlibe	1		1	0
sâlih	1	1	1	1
sâlik	4	2	1	1
sâlis	2		1	0
saltanat	23	35	1	1
sâlûs		4	0	1
sam	1		1	0
Sâm		2	0	1
Samed	2		1	0
sâmit	1		1	0
san-	82	127	1	1
san‹at	7	4	1	1
sana	233	57	1	1
sanavber	1	14	1	1
sanavber-hırâm		1	0	1
sancak		4	0	1
sancı	8		1	0
sandal		2	0	1
sandûk		1	0	1
sandûka		1	0	1
sanem	14	16	1	1

sanem-hâne-i		1	0	1
sânî	3	8	1	1
sanki	1	10	1	1
sanmân		1	0	1
sar-	3		1	0
sarar-	1	3	1	1
sarây	3	13	1	1
sâr-bân	1		1	0
sarf	22	2	1	1
sarı	1	1	1	1
sarıl-		17	0	1
sarın-		1	0	1
sâri	1		1	0
sarîh	4		1	0
sarîr	1	2	1	1
sark-		3	0	1
sarmak (yara)		1	0	1
sarmaş-		9	0	1
sarrâf	2	2	1	1
sars-	1	1	1	1
sarsar	2	10	1	1
saru	1		1	0
sat-	5	5	1	1
sataş-	2		1	0
sath	1	1	1	1
satır	4	1	1	1
satrenç	1		1	0
satvet		1	0	1
sav-	6	1	1	1
savâb	2		1	0
savbi’s-semâ		1	0	1
savlecân		1	0	1
savleti	2		1	0
savt		12	0	1
sa'y	4	1	1	1
say-	4	5	1	1
sayd	12	11	1	1
sayd-efgen	1		1	0
sayd-gâh		1	0	1
sâye	49	31	1	1
sâye-bân		4	0	1
sâye-güster	1	1	1	1
sâye-nişîn		1	0	1
sâye-vâr		1	0	1
sâye-veş	1		1	0
sayf		1	0	1
saykal	2	1	1	1
sayrafî		1	0	1
sayru	2		1	0

sayyâd	2	2	1	1
sâz	2	13	1	1
sâz-kâr	6	2	1	1
seb‘a		3	0	1
sebak	3	3	1	1
sebât	14	3	1	1
sebeb	26		1	0
sebîl		2	0	1
sebkât	3		1	0
sebt	1		1	0
sebû	2		1	0
sebük-hîz		1	0	1
sebz	8	1	1	1
sebze	40	9	1	1
sebze-hîz	1		1	0
sebze-zâr	3	7	1	1
sebz-hat	1		1	0
sebz-pûş		1	0	1
seccâde	1	1	1	1
secde	13	6	1	1
secde-gâh	2	4	1	1
seç-	2		1	0
sedâd	2		1	0
sedd	3	3	1	1
sedîd		1	0	1
sefâhat		1	0	1
sefer	6	2	1	1
sefîd	1	7	1	1
sefîne	1	3	1	1
seg	2	6	1	1
segâf	1		1	0
segân-ı		1	0	1
segirdmek	3	2	1	1
sehâ	4		1	0
sehâb	7	17	1	1
sehân		1	0	1
sehâñ		1	0	1
sehâ-pişe	1		1	0
seher	24	32	1	1
seher-feyzî	1		1	0
seher-gâh		5	0	1
seher-hîz		1	0	1
sehhâr		1	0	1
sehî	2	3	1	1
sehî-bâlâ		1	0	1
sehî-kad	1		1	0
sehî-kâmet		1	0	1
sehl	1		1	0
sehm		3	0	1

sehv	3	1	1	1
sekâmete		1	0	1
seki	1		1	0
sekiz		1	0	1
selâm	3	3	1	1
selâmet	8	4	1	1
selâse	1		1	0
selâset		1	0	1
selâset-şi'âr		1	0	1
selâsil	2	1	1	1
selâtîn	3	3	1	1
selb	2	1	1	1
sele		1	0	1
selef		1	0	1
selim	1		1	0
Selîm		11	0	1
Selmân	2	7	1	1
selsebîl	1	3	1	1
sem	2		1	0
semâ‘	5	8	1	1
semâ-sîmâ		1	0	1
semen	7	11	1	1
semen’izar	2		1	0
semen-ber	2	2	1	1
semen-bû		4	0	1
semend	3	19	1	1
semender		1	0	1
Semender-veş		1	0	1
semen-ruhsâr	1		1	0
semen-rûyân		1	0	1
semen-sâ	1	3	1	1
semen-sîmâ		2	0	1
semer	2		1	0
Semerkand		1	0	1
semîn		3	0	1
Semiyy	1		1	0
semmûr		1	0	1
semt		16	0	1
semûm		1	0	1
sen	637	188	1	1
senâ	11	14	1	1
senâ-hân	2	2	1	1
sencileyin		4	0	1
senderûs		1	0	1
sened	1	1	1	1
seng	12	15	1	1
seng-dil	7	5	1	1
seng-endâz		1	0	1
sengîn		1	0	1

seng-sâr	2		1	0
sepele-		2	0	1
sepîde-dem		1	0	1
ser	52	76	1	1
ser-‘asker		1	0	1
serâb	4	1	1	1
ser-âgâz		6	0	1
ser-'alem		1	0	1
ser-âmed		2	0	1
ser-â-pâ		11	0	1
serâ-perde		1	0	1
ser-â-ser	6	14	1	1
serasim	5		1	0
ser'asker	2		1	0
ser-bâzân		1	0	1
ser-ber-zemîn		1	0	1
ser-be-ser	2	5	1	1
ser-bülend	8	3	1	1
ser-çeşme	3	6	1	1
serd	**5**	**3**	1	1
ser-dâr	7	4	1	1
ser-defter	1	1	1	1
ser-efgende		4	0	1
ser-efrâz	16	25	1	1
ser-encâm	6	1	1	1
ser-endâz		1	0	1
se-reng		1	0	1
ser-fıgen		1	0	1
ser-fürû		18	0	1
ser-ger	1		1	0
ser-gerdân	18	8	1	1
ser-geşte	18	2	1	1
ser-girân		3	0	1
ser-had	8		1	0
ser-halka	1		1	0
ser-hoş	11		1	0
serîr	13	8	1	1
serîr-efrûz		1	0	1
serî'-üz-zevâl		1	0	1
ser-keş	6	14	1	1
ser-leşker	1		1	0
ser-levha		1	0	1
sermâ	1		1	0
ser-mâye	4	3	1	1
sermende-amel	1		1	0
ser-menzil	9	2	1	1
ser-mest	13	2	1	1
ser-mûze		1	0	1
ser-nahl-bend		1	0	1

ser-nâme	1	1	1	1
ser-nigûn	6		1	0
ser-nişîmen		1	0	1
serp-	5		1	0
ser-pençe		3	0	1
serrâc		2	0	1
ser-rişte	4	2	1	1
ser-sebz	3	1	1	1
serserî	1		1	0
ser-şikeste		1	0	1
ser-tâc		1	0	1
ser-tâ-pâ		3	0	1
ser-te-ser	2	1	1	1
ser-tîz		2	0	1
serv	87	108	1	1
serv-bâlâ		1	0	1
ser-ver	28	10	1	1
serv-kad	5	6	1	1
serv-kâmet	4	4	1	1
serzeniş		1	0	1
setr		1	0	1
settâr	1	2	1	1
sev-	39	27	1	1
sevâb	7		1	0
sevâd	14	11	1	1
sevâhil		2	0	1
sevdâ	44	34	1	1
seyahat		1	0	1
seyf		2	0	1
seyid	2		1	0
seyl	24	19	1	1
seyl-âb	21	3	1	1
seyr	62	65	1	1
seyrân	3	1	1	1
seyyâh	1	2	1	1
seyyare	6	6	1	1
Seyyid	5	2	1	1
sez-		1	0	1
sezâ		2	0	1
sezâ-vâr		1	0	1
sıçra-	1	1	1	1
Sıddîk		1	0	1
sıdk	18	3	1	1
Sıfâhân		3	0	1
Sıfâhânî		1	0	1
sıfât	17		1	0
sıg-		2	0	1
sıgâr		1	0	1
sığın-	1		1	0

sıhhat	11	5	1	1
sıklet		1	0	1
sına-	6		1	0
sındır-	4		1	0
sınıf	1		1	0
sınuk	1		1	0
sırça		2	0	1
sırr	33	18	1	1
sıvarmak		1	0	1
sıyâm		2	0	1
sıyt	2		1	0
sızla-	1		1	0
sîb	1	2	1	1
sibâ'		1	0	1
sîb-zekan		1	0	1
sidre		6	0	1
sifâl		4	0	1
sifle	1		1	0
sifle-nevâz		1	0	1
sîh		1	0	1
sihr	8	4	1	1
sihr-âferînân		1	0	1
sikâl		1	0	1
Sikender	3	11	1	1
Sikender-efser		1	0	1
Sikender-serîr		1	0	1
sikke	2	2	1	1
sil-	3	11	1	1
silâh		1	0	1
silk	1	3	1	1
sille		3	0	1
silsile	8	8	1	1
sîm	15	32	1	1
sîmâ		1	0	1
sîm-âb	2	1	1	1
simât		2	0	1
sîm-ber	6	2	1	1
sîm-endâm	1	6	1	1
sîmîn		8	0	1
sîmîn-ber		1	0	1
sîmîn-kabâ		1	0	1
sîmîn-sâ‹id		1	0	1
sim-keş		2	0	1
sîm-sîmâ		3	0	1
sîm-ten	1	6	1	1
sîmurg		2	0	1
simurg-nisbet	1		1	0
sîn	1	2	1	1
sinân	2	2	1	1

sincâb	1	2	1	1
sindân		1	0	1
sîne	34	120	1	1
sîne-bend		1	0	1
sîne-çâk	1		1	0
sîne-rîş		1	0	1
sîne-sâf		1	0	1
sinîn	1		1	0
sinuk	1		1	0
sipâh	18	7	1	1
sipâhî-zâdeye		1	0	1
sipâriş	2		1	0
sipend	1	3	1	1
siper	2	7	1	1
sipihr	18	38	1	1
sipihr-âsitân		2	0	1
sipihr-menzileta	2		1	0
sipihr-vekâr	1		1	0
sîr		1	0	1
sîr-âb	5	15	1	1
sirâyet	1		1	0
sîret	5		1	0
sirişk	41	14	1	1
sirişk-rîz	1		1	0
sît		9	0	1
sitâb	1		1	0
sitâm		1	0	1
Sitânbûl		2	0	1
sitâre	2	9	1	1
sîtayîş	8		1	0
sitem	19	7	1	1
sitem-ger	2	4	1	1
sitem-kâr	1	3	1	1
sivâk	2		1	0
sivâr		1	0	1
siyadet	1		1	0
siyâh	11	28	1	1
siyah-baht	1		1	0
siyâh-rû	2	2	1	1
siyâset	4		1	0
siyeh-dil	1		1	0
siyeh-kâr	1	5	1	1
siz	4		1	0
sofî	6	25	1	1
sofra	1		1	0
sohbet	11	12	1	1
sokınmak		1	0	1
sokmak		1	0	1
sol		2	0	1
son		1	0	1
sonra	8	3	1	1
sor-	38	9	1	1
soy-		2	0	1
sög		1	0	1
sök-	1		1	0
sön-	3		1	0
söyle-	25	50	1	1
söz	54	44	1	1
su	103	46	1	1
sû	2	1	1	1
su’âl	12		1	0
su'bân		1	0	1
subaşı	1		1	0
sû-be-sû		1	0	1
subh	76	37	1	1
subh-dem	10	34	1	1
subh-gâh		3	0	1
sûd	20	2	1	1
sûd-mend		1	0	1
suffe		2	0	1
suğrâ	1		1	0
suhân	2	16	1	1
suhan-ârâ		1	0	1
suhân-çîn		1	0	1
suhan-dan	1		1	0
suhan-perver		1	0	1
suhân-şinev		1	0	1
suhan-ver		2	0	1
sula-		2	0	1
sulh	2	1	1	1
Sultân	74	75	1	1
sultânî		5	0	1
sultân-pesend	1		1	0
sultânü’s-selâtîn		1	0	1
sulu	1		1	0
sun-	9	30	1	1
sun‘	10	10	1	1
sunûf	2		1	0
sûr	4	3	1	1
sûrâh	4		1	0
surâhî	3		1	0
sûre		2	0	1
sûret	87	39	1	1
sûret-ârâ	1		1	0
sûret-bâz	1		1	0
sûret-ger	1	3	1	1

sûret-hâne	1		1	0
sûret-pezîr		1	0	1
surh	3		1	0
surha		1	0	1
sûrî	1		1	0
susa-	2		1	0
sûsen	7	9	1	1
susızlık		1	0	1
sutûr	2		1	0
suvarmak	1	1	1	1
suver	1	2	1	1
sûz	17	16	1	1
sûzân	19	9	1	1
sûzen	1		1	0
sûziş		1	0	1
sûz-nâk	1	1	1	1
sü‹âl		3	0	1
sübha		3	0	1
sübûta	1		1	0
sücûd	7	5	1	1
süd	4	1	1	1
südde		4	0	1
süfehâ	1		1	0
süflî	1		1	0
süfre		4	0	1
Sühâ	3		1	0
sühân	1		1	0
Süheyl	1		1	0
sü'i	1		1	0
sükkan	1		1	0
sükker		3	0	1
sükkerî		3	0	1
sükûn	1	3	1	1
sükût		1	0	1
Süleymân (Hz.)	23	9	1	1
Süleyman (sultân)	11	18	1	1
sülûk	7		1	0
süm		3	0	1
sünbül	24	90	1	1
sünbül-zâr		1	0	1
sünnet	1		1	0
sünül-	1		1	0
süpür-		1	0	1
sür-	11		1	0
sür‹at	2	1	1	1
sürağ	1		1	0
sürâhî		9	0	1

sürâhî-veş		1	0	1
Süretâ		1	0	1
Süreyyâ	3	6	1	1
sürh		3	0	1
sürh-ser		1	0	1
sürin-		1	0	1
sürme	6	5	1	1
sürmek		38	0	1
sürt-	1		1	0
sürûd	7	1	1	1
sürûd-serâ	1		1	0
sürûr	14	2	1	1
sürûr-encâm		3	0	1
süst	1	1	1	1
süst-bünyâd		1	0	1
sütûn		1	0	1
sütûr	2	3	1	1
süvâr		5	0	1
süzilmek		2	0	1
şâ‹ir		2	0	1
şa‹şa‹a		3	0	1
Şa'bân		1	0	1
şâd	19	9	1	1
şadırvan		1	0	1
şâdî		2	0	1
şâdîlık		1	0	1
şâd-kâm	2		1	0
şâd-mân	3		1	0
şâd-mân		8	0	1
şafak	3	11	1	1
Şâfî		1	0	1
şâfiye		1	0	1
şâh	49	128	1	1
Şah Erdşîri		1	0	1
şâhân		8	0	1
şâhâne		4	0	1
şâh-bâz	6	16	1	1
şâhed-âsâr	1		1	0
şâhenşâh	11	7	1	1
şâhî		6	0	1
şâhid	22	13	1	1
şâhîn		5	0	1
şâh-nazar		2	0	1
şâh-râh	2		1	0
şah-sar	1		1	0
şâh-süvâr		1	0	1
şâh-vâr	13	5	1	1
şak	1		1	0
şakâyık	2	2	1	1

şakî	1		1	0
şâkir	1		1	0
şâl	1	1	1	1
şâm	47	9	1	1
Şâm		3	0	1
şâmil	2	1	1	1
Şâmiyân		1	0	1
şân	8	5	1	1
şâne	6	11	1	1
şâne-veş		3	0	1
şânlu		1	0	1
şarâb	33	72	1	1
şarâb-âlûd		1	0	1
şarâb-âsâ		1	0	1
şarâb-hâne	1		1	0
şark		5	0	1
şart	2	1	1	1
şast		1	0	1
şat	2	1	1	1
şavt		1	0	1
şâyed		5	0	1
şâyeste	4	1	1	1
şâyi	1		1	0
şeb	32	31	1	1
şebâb		1	0	1
şebân-geh		2	0	1
şeb-ârâ		3	0	1
şeb-âsâ		1	0	1
şebbû		2	0	1
şeb-çerâg		4	0	1
şeb-dîz		2	0	1
şeb-efrûz		5	0	1
şeb-gerd	1		1	0
şeb-gîr		1	0	1
şeb-hîz		1	0	1
şebîh	1	3	1	1
şebistân	6		1	0
şeb-nem	20	21	1	1
şeb-reng		2	0	1
şeb-rev		1	0	1
şeb-tâb		1	0	1
şecâ'at	1	1	1	1
şefâ’at	4		1	0
şefîk	2		1	0
şefkat	10		1	0
şefkat-şi'âr	2		1	0
şeftâlu		5	0	1
şeh		28	0	1
şehâ	14	13	1	1

şehâdet	1		1	0
şehd	12	5	1	1
şehenşâh		17	0	1
şehîd	6	1	1	1
şehlâ	2	3	1	1
şeh-levend		3	0	1
şehnâz		1	0	1
şeh-nişîn		1	0	1
şeh-per	2	3	1	1
şehr	14	21	1	1
şehr-âşûb		1	0	1
şehr-iyâr	9	5	1	1
şeh-süvâr		9	0	1
şeh-vâr		7	0	1
şeh-zâde		4	0	1
şekâ		1	0	1
şeker	7	18	1	1
şeker-âb		1	0	1
şeker-bâr	1	5	1	1
şeker-efşân	1	2	1	1
şeker-feşân	1	1	1	1
şeker-güftâr		1	0	1
şeker-hây	1	2	1	1
şeker-istâne	1		1	0
şeker-nisbet	1		1	0
şekk	19	3	1	1
şekker-pâre		1	0	1
şekker-rîz		2	0	1
şekker-şiken		1	0	1
şekl	4	25	1	1
şekv	1		1	0
şekvâ		1	0	1
şem‘	105	61	1	1
şem‘-veş		3	0	1
şemâ'il	1		1	0
şemîm		1	0	1
şemîn		1	0	1
şem-istân	2		1	0
şemme	3	2	1	1
şems	2	8	1	1
Şems	1		1	0
şemşîr	6	52	1	1
şemşîr-bâz		3	0	1
Şem'-vâr		1	0	1
şen		1	0	1
şenâ-hân		1	0	1
şeng	2		1	0
şengül		1	0	1
şenî’	1		1	0

şer‘	33	3	1	1
şerâre	4		1	0
şerâre-feşân	2		1	0
şerâret	1		1	0
şerbet	7	5	1	1
şeref	13	21	1	1
şerefli	1		1	0
şerer	5	4	1	1
şerer-âlûd		3	0	1
şerh	26	2	1	1
şerhâ	3	4	1	1
şerî'at	7	1	1	1
şerîf	10	12	1	1
şerîfe		1	0	1
şerîk	2		1	0
şerm	1	1	1	1
şerm-ende	3		1	0
şerm-sâr	5	1	1	1
şeş		1	0	1
şeş-der		2	0	1
şeş-hâne		1	0	1
şeş-per		1	0	1
şetâret		1	0	1
şevâhid	1		1	0
şevk	48	55	1	1
şevket	9	2	1	1
şey’		1	0	1
şeydâ	15	22	1	1
şeyh	7	4	1	1
şeyh u şâbdan		1	0	1
şeyhü’l-harem		1	0	1
Şeyhü’l-islâm		1	0	1
şeyle	1		1	0
şeyn		1	0	1
şeytân	6		1	0
şeyyâd	1		1	0
şıhne	2		1	0
şi‹r	2	41	1	1
şi'ar	7		1	0
şiddet	4	1	1	1
şifâ	8	1	1	1
şifâ-bahş		1	0	1
şifâ-hâne	1		1	0
şifte	1		1	0
şihâb		7	0	1
şikâf	1		1	0
şikâr	2	13	1	1
şikâyet	7	5	1	1
şiken	1		1	0
şikenc		3	0	1
şikest	7	28	1	1
şikeste-hâl	1		1	0
şikeste-ten	1		1	0
şikîb	1		1	0
şimâl	1	3	1	1
şimdi	14	54	1	1
şimşâd	16	17	1	1
şinâver		1	0	1
şîr		17	0	1
şirâr		14	0	1
şîrâze	2	2	1	1
şîr-ceng		1	0	1
şîr-dil		1	0	1
şîrîn	11	25	1	1
Şîrîn	7	2	1	1
şîrîn-dehân		6	0	1
şîrîn-güftâr	1	1	1	1
şîrîn-harekât		1	0	1
şîrîn-kâr		1	0	1
şîrin-leb	2		1	0
şîrînlik		2	0	1
şîrîn-suhan		3	0	1
şîr-merdân		1	0	1
Şirvân		1	0	1
şîşe	4	13	1	1
şîşe-bâz		1	0	1
şitâ		10	0	1
şitâb	1	4	1	1
şîve	10	9	1	1
şîve-kâr		5	0	1
şiyâ'	1		1	0
şol	2	48	1	1
şöhre	4	2	1	1
şöhret	2	4	1	1
şöyle		49	0	1
şu		27	0	1
şu‹â‹	8	2	1	1
şu‹arâ		2	0	1
şu‹le	20	27	1	1
şu’ûr	1		1	0
şu'â'		1	0	1
şu'bede-bâz		1	0	1
şugl	1		1	0
şûh	7	40	1	1
şuhûr	1		1	0
şûm		1	0	1
şûr	3	2	1	1
şûr-baht	1		1	0

şûr-engîz	1	1	1	1
şûrîde	1	7	1	1
şûrîde-dil		1	0	1
şübhe	2	1	1	1
şükr	24	3	1	1
şükrâne		1	0	1
şükr-li'llâh	2		1	0
şükûfe	15	6	1	1
şükûfe-zâr		1	0	1
şükûh	5		1	0
şümâr		1	0	1
şümûl		1	0	1
şürb		1	0	1
şütûr		2	0	1
tâ	93	37	1	1
tâ‹at	24	6	1	1
ta‹n	34	18	1	1
ta’abbüd	2		1	0
ta’accüp	2		1	0
ta’allûk	14		1	0
ta’allül	2		1	0
ta’arruz	4		1	0
Tâ’ib		1	0	1
tâ’if		1	0	1
tâ’ir		1	0	1
ta’lim	2		1	0
ta'ab	2		1	0
tâb	28	27	1	1
tab‹	40	52	1	1
tabaat	1		1	0
tabâbet	1		1	0
tabak	1	3	1	1
tâbân	9	17	1	1
tabâyi’	1		1	0
tâ-be-key		1	0	1
tâbi'	10	1	1	1
tabi’at	11		1	0
tabîb	21	9	1	1
tabl		1	0	1
tabla		1	0	1
tâb-nâk		3	0	1
tâc	11	49	1	1
tâc-dâr	2	11	1	1
ta'cil	1		1	0
tâcir	1	1	1	1
tâc-ver		1	0	1
tafsîl	1		1	0
tag		4	0	1
tagayyür	1		1	0

tagıdmak		3	0	1
tagyîr	18	1	1	1
Tahâ	1		1	0
tahammül	3	2	1	1
tahâret	1		1	0
tahassür	1		1	0
tahayyür	3		1	0
tahdîd	1		1	0
tâhir		1	0	1
Tahiyyât		1	0	1
tahkîk	13		1	0
tahlik	1		1	0
tahrîk	17	2	1	1
tahrîr	5	2	1	1
tahsîl	4	4	1	1
tahsîn	5	4	1	1
taht	17	28	1	1
taht-gâh		2	0	1
tahvif	1		1	0
tâk	11	23	1	1
tak-		14	0	1
takarrüb	1		1	0
tâkat	6	7	1	1
takbîl		1	0	1
takdîm	1		1	0
takdîr	17	2	1	1
takı		1	0	1
takıl-		2	0	1
takın-		14	0	1
Tâki	1		1	0
Takiyy	1		1	0
taklîd	4	1	1	1
takrîb	2		1	0
takrîr	5	2	1	1
taksim		1	0	1
taksîr	10	1	1	1
takvâ	7	2	1	1
tal- (dal)		2	0	1
tal‹at	8	13	1	1
talâk		1	0	1
tâlân	1	2	1	1
taleb	18	1	1	1
taleb-kâr	4		1	0
tâli'	18	12	1	1
tâlib	10	15	1	1
ta'lîm	10		1	0
tam	2	2	1	1
tama‹	18	4	1	1
tamâm	19	5	1	1

tamamî	7		1	0
tamâm-'iyâr	1		1	0
ta'mir	3		1	0
tamlamag (damlamak)	1	2	1	1
ta'n	14	1	1	1
tañ		9	0	1
tân	1		1	0
tana‹‹um		2	0	1
tanbûr	1	2	1	1
ta'ne	15	1	1	1
tanı-	1		1	0
tanık	2		1	0
tannâz		2	0	1
Tanrı	14		1	0
tap-	37	1	1	1
tapşur-	14	6	1	1
tapu		7	0	1
târ	29	14	1	1
tarâb	4	6	1	1
tarab-engîz	1		1	0
tarab-hâne		1	0	1
tarab-sâz		1	0	1
târâc	3	4	1	1
taraf	22	6	1	1
tarak	2		1	0
taramak		1	0	1
tarâvet	3	4	1	1
tarem	1		1	0
tarf	2	3	1	1
tarfetü'l-'ayn	1		1	0
tarh	2	2	1	1
tarî		1	0	1
tarih	1	3	1	1
tarîk	54	4	1	1
târîk	1	4	1	1
tarîkat	1	1	1	1
tarla		1	0	1
tarlıgı		1	0	1
tarrâr	2	1	1	1
tart-	1		1	0
târumâr	5	2	1	1
tarz	3	4	1	1
tâs	5	5	1	1
tasarruf	4	1	1	1
tasavvur	7	3	1	1
tasfiye		1	0	1
tasvîb	1		1	0
tasvîr	8	6	1	1

taş	54	17	1	1
taş-		2	0	1
taşra	7		1	0
taşt		1	0	1
Tâtâr	1	9	1	1
tatlu	1	1	1	1
tav'	2		1	0
tavâf	8	3	1	1
tavali	1		1	0
tavf	6		1	0
tavîl	2		1	0
ta'vîz	1		1	0
tavk		4	0	1
tavk	2		1	0
tavkiyet	1		1	0
tavr	2	2	1	1
tavsîf	1		1	0
tâvûs	1	14	1	1
tâvûs-sıfat		1	0	1
tâvûs-vâr		1	0	1
tavzîh	1		1	0
tayan-		4	0	1
tâyi'		1	0	1
ta'yîn	5		1	0
tayr	2	1	1	1
tayy	4	3	1	1
tazarru'	1	2	1	1
tâze	21	49	1	1
tâzele-		3	0	1
tâze-ter		1	0	1
tâzî		1	0	1
ta'zîm	7	1	1	1
ta'zîr	2		1	0
tâziyâne		1	0	1
ta'ziye	1		1	0
Te‹âlâ	3	7	1	1
Te‹âla'llâh		2	0	1
te'hîr		2	0	1
te'sîr	3	1	1	1
te'şîr		1	0	1
te'yid		1	0	1
teb		7	0	1
tebâh	1		1	0
tebdîl	2	1	1	1
teber		1	0	1
teber	1		1	0
tebessüm	1		1	0
tebhâle		2	0	1
Tebrîze		3	0	1

tebsi		1	0	1
tecâvüz	1	1	1	1
tecdîd	3		1	0
tecellî		4	0	1
tecemmül	3		1	0
tecerrüd	3	2	1	1
tecrîbe	1	1	1	1
tecrîd	6	3	1	1
tedârük	3	1	1	1
tedbîr	28	6	1	1
tedennî		1	0	1
te'dîb	2		1	0
tedrîc	6		1	0
te'emmül	1		1	0
tefahhuş	1		1	0
tefâhur	7		1	0
tefevvuk	1		1	0
teff		1	0	1
tefrîh		1	0	1
tefrîka	2		1	0
tefsir	1		1	0
teftîş	1		1	0
tegâfül	7		1	0
tegayyür	1		1	0
tehdîd	2		1	0
tehî	2	3	1	1
Tehî-dest		1	0	1
tehniye	1		1	0
tek	185	10	1	1
tekalîb	1		1	0
tekâpu	1		1	0
tek-âver		1	0	1
tekâzâ	6		1	0
tekâzî		1	0	1
tekbîr		1	0	1
tekellüf	1	1	1	1
tekellüm	6	1	1	1
teklîf	12		1	0
teklîf-cennet	1		1	0
tekmil	2	1	1	1
tekrâr	10		1	0
tekrîm	2		1	0
tekye		3	0	1
tel		3	0	1
telâkî		1	0	1
telef	1	1	1	1
telh	13	3	1	1
telh-kâm		3	0	1
telkîn		2	0	1

temannâ	25	5	1	1
temâşâ	22	19	1	1
temâşâ-gâh		2	0	1
temettu'	2		1	0
temevvüc	1		1	0
temin	1		1	0
temkîn	9	2	1	1
ten	80	37	1	1
tenâsüb	1		1	0
tena'um	4	1	1	1
tenbîh	2		1	0
teneffür	2		1	0
teng	2	13	1	1
teng-dil	1	1	1	1
teng-na	1		1	0
tenhâ	3	10	1	1
tennûr		1	0	1
tenzilü’l-esmâ		1	0	1
tepük	1		1	0
ter	20	58	1	1
terah		1	0	1
terahhum	11	2	1	1
terakki		1	0	1
terâne	1	4	1	1
terâne-keş	1		1	0
terâzû	1	3	1	1
terbiyet	6		1	0
tercî'	3		1	0
tercîh		1	0	1
terçek	1		1	0
ter-dâm	1		1	0
ter-dâmen		1	0	1
ter-dest		1	0	1
terdîc	3		1	0
tereddüd	5	1	1	1
terekküb	1		1	0
terennüm	2	3	1	1
tereşşuh	2		1	0
tergîb	1		1	0
terk	85	20	1	1
terkîb	6	1	1	1
terkin		2	0	1
terle-	2	1	1	1
terlig		1	0	1
termîm		1	0	1
ter-mizâc	1		1	0
tersâ	2		1	0
tersâ-beçe	2		1	0
tersin		1	0	1

tertîb	3	3	1	1
tesbîh	2	3	1	1
tesbîh-hân	1		1	0
tesellî	2	3	1	1
teselsül	1		1	0
teshîr	6	2	1	1
te'sîr	14		1	0
te'sir-bahş	1		1	0
teskîn	8		1	0
teslim	5	4	1	1
teşbîh		8	0	1
teşhîs	8	1	1	1
teşne	8	11	1	1
teşne-ciger		2	0	1
teşne-dil		6	0	1
teşne-leb		2	0	1
teşnî‘		2	0	1
teşrîf	3	1	1	1
teşvîr	1		1	0
teşvîş	9	1	1	1
tev’em	1		1	0
tevakkuf	1		1	0
tevânî		1	0	1
tevazu‘	2	1	1	1
tevbe	9	4	1	1
teveccüh	6	1	1	1
tevekkül	5	3	1	1
tevfik	24	3	1	1
tevfikât	1		1	0
tevfîz		1	0	1
tevhîd	2		1	0
tevki‘		2	0	1
tevsen	3	3	1	1
tevvâb		1	0	1
te'yîd	2		1	0
tezâ'uf	1		1	0
tezerv	1	4	1	1
tezhîb	1	1	1	1
tezvîr	4	1	1	1
tezyîn	3	4	1	1
tıbb	1		1	0
tıfl	11	17	1	1
tılâ	2		1	0
tılsım	4		1	0
tınâb		3	0	1
tırâş		1	0	1
tırâşe		1	0	1
tırâz	2		1	0
tırnâğ	1		1	0

tıynet	4		1	0
tîb		1	0	1
ticâret	2		1	0
tîg	89	63	1	1
tîg-veş		1	0	1
tîg-zen		1	0	1
tîmâr	1	1	1	1
timsâl	5		1	0
Tîmûr		1	0	1
tîn	1		1	0
tîr	13	37	1	1
tîr-bârân		3	0	1
tîre	25		1	0
tîre-dil		1	0	1
tiryâk	1	4	1	1
tiryâki-mizâc	1		1	0
tîşe	4	5	1	1
titre-	2		1	0
tîz	3	1	1	1
tîz-âb		1	0	1
tîz-gerd	1		1	0
tîz-per	2		1	0
tizrek	1		1	0
tog-		13	0	1
togra-		3	0	1
togru		6	0	1
tokın-		15	0	1
tokuz		5	0	1
tolmak		49	0	1
tonan-		1	0	1
tonat-		2	0	1
tōp		9	0	1
toprag	39	10	1	1
toptolu		1	0	1
toymak		1	0	1
toz	2	18	1	1
töhmet	1		1	0
tök-	2		1	0
tu‘me		2	0	1
tûbâ	2	10	1	1
tûbâ-hırâm	1		1	0
Tûbî/Tûbâ	1	2	1	1
tûde		1	0	1
tûfân	7	4	1	1
tufeyl	3	1	1	1
tûg	2	3	1	1
tugrâ-nüvîs		1	0	1
tugyân	14	7	1	1
tuğrâ	2	9	1	1

tuhaf		1	0	1
tuhfe		4	0	1
tûl	5		1	0
tulû'	2	5	1	1
tûmâr	7	2	1	1
tumturâk		1	0	1
Tûr	1	1	1	1
tur (dur)		66	0	1
turfa	14		1	0
turıl- (durulmak)		1	0	1
turra	6	36	1	1
turuk	1		1	0
turuncî		1	0	1
turunç		1	0	1
tut	265	111	1	1
tutak (dudak)		1	0	1
tut-bir	1		1	0
tûtî	8	11	1	1
tûtî-sıfat		1	0	1
tûtî-vâr		1	0	1
tûtiyâ	7	15	1	1
tutsak	2		1	0
tutuş-	6		1	0
tuvân	1		1	0
tuymak		17	0	1
tuyûr	2	2	1	1
tuzağ	1		1	0
tüccâr	2		1	0
tüfek	1	1	1	1
tüken-	2		1	0
tülüñ		1	0	1
tünd	4	1	1	1
tünd-hû	1		1	0
tünd-rev	1		1	0
türâb	2	1	1	1
türâb-âsâ		1	0	1
türbet	2		1	0
Türk	5		1	0
Türk-istân		2	0	1
Türkmân		1	0	1
türktâz		1	0	1
tütün	3		1	0
tüvânâ	4	1	1	1
uc (uç)	3	10	1	1
ucal	1		1	0
ucb	2		1	0
uç-	6	10	1	1
uçmâğ	3		1	0

ûd	3	4	1	1
udvân		1	0	1
ufuk		5	0	1
ugra-	4	4	1	1
ugrın		2	0	1
uğur	3		1	0
ukâb		1	0	1
Ukayl	1		1	0
ukbâ	6	3	1	1
ukbî		1	0	1
ukde	2	2	1	1
ukde-gûşâ	4		1	0
ukûd	2		1	0
ûlâ	1		1	0
ulan-		1	0	1
ulaş-		2	0	1
ulemâ		2	0	1
ulu	3	1	1	1
ûlû'l-ebsâr	4		1	0
ulûm	2		1	0
ulü'l	1		1	0
ulüvv	12	1	1	1
ulve		1	0	1
ulvî		2	0	1
ulyâ		2	0	1
um-	18	19	1	1
umman	2	13	1	1
umûr	10	2	1	1
unfuvân		1	0	1
unsur	1		1	0
unut-	11	1	1	1
unvan		1	0	1
ur-	60	62	1	1
urf	2		1	0
urgaç	1		1	0
urûc		1	0	1
uryân	9	9	1	1
usan-	4	2	1	1
uslu		1	0	1
usret	1		1	0
usûl	1	1	1	1
uşşak	29	28	1	1
uşşâk-firib	1		1	0
utan-	2	3	1	1
uy-	4	9	1	1
uyan-	4	7	1	1
uyar-		3	0	1
uyhu	1	11	1	1
uyu-		2	0	1

uyûb	1		1	0
uyuzlanmag		1	0	1
uzan	5	1	1	1
uzat-		6	0	1
uzlet	6	7	1	1
uzun	3		1	0
ücâc		1	0	1
üç		1	0	1
üfle-		1	0	1
üftâde	11	16	1	1
üleş-	1	1	1	1
ülfet	6		1	0
ülker		6	0	1
ümerâ	1		1	0
ümîd	76	18	1	1
ümîd-vâr	4		1	0
ümmehât	1		1	0
ümmî	2		1	0
ümmîd-gâh	1	1	1	1
ümmü'l-habâ'is	1		1	0
ün	3		1	0
üngürûs		1	0	1
ünvân	1		1	0
Ürdibihişt		1	0	1
üsküf		1	0	1
üslûb		3	0	1
üst	12	63	1	1
üstâd	4	12	1	1
üstâdâne		1	0	1
üstühân	11	4	1	1
üstün	1	1	1	1
üstüvâr	10	2	1	1
üşer		2	0	1
üştür		1	0	1
ütme	2		1	0
üz	1		1	0
üzer	6		1	0
üzil-		1	0	1
üzre	83	117	1	1
va‘de		6	0	1
vâ‘iz	13	13	1	1
Va’llâhi		8	0	1
vâcib	11	1	1	1
va'de	7		1	0
vâdî	9	5	1	1
vafir	1		1	0
vâh		1	0	1
vahdet	11	4	1	1
vâhib		1	0	1

vahşî	6		1	0
vahy	3		1	0
vahy-veş	1		1	0
vâj-gûn	2		1	0
vakf	1		1	0
vâkı'a		1	0	1
vâkıf	18	2	1	1
vâki'	2	1	1	1
vakt	26	22	1	1
vâlâ	1	3	1	1
vâlâ-nişân		1	0	1
vâli	1		1	0
vâlih	5		1	0
vâm	1		1	0
Vâmık	4		1	0
var	219	143	1	1
var-	7	39	1	1
varak	7	13	1	1
var-durur		1	0	1
vâridât		1	0	1
vâris	3	2	1	1
varlık	2	2	1	1
varsa		1	0	1
varsun		3	0	1
vârûn		1	0	1
vasf	29	55	1	1
vâsıl	7	1	1	1
vâsıta	2	2	1	1
vasl	80	57	1	1
vassâf	1	2	1	1
vatan	13	3	1	1
vay	4		1	0
vâye		1	0	1
va'z	7		1	0
vaz‘		6	0	1
vâzıh	3		1	0
ve	30		1	0
vebâl	4	3	1	1
vecdiyyât	1		1	0
vech	13	6	1	1
vedâ'		1	0	1
vefâ	42	34	1	1
vefâ-dâr		1	0	1
vegâ		5	0	1
veh	18		1	0
vehm	30	1	1	1
vekâr	4	1	1	1
vekkâd		1	0	1
velâyet	9		1	0

ve'l-hayat	1		1	0
velî	34	29	1	1
veli'ahd	1		1	0
velîk		1	0	1
velîkin		3	0	1
velvele		5	0	1
vera'	3		1	0
vera'-pişe	1		1	0
verd		6	0	1
vesile	2		1	0
vesme	3		1	0
vesvese	2		1	0
veş	27		1	0
v'ey	11		1	0
veyâ	4		1	0
Veys	4		1	0
Veysü'l-karen	1		1	0
vezân		1	0	1
vezâret	1	2	1	1
vezîr	2	3	1	1
vezn		1	0	1
vilâyet	1	2	1	1
vilayet-penah	1		1	0
vir	312	145	1	1
vîrân	34	14	1	1
vird	6	1	1	1
visâl	38	36	1	1
visâlih	1		1	0
vuhûş	2	1	1	1
vukû'	1		1	0
vukûf	3		1	0
vurgunlug		1	0	1
vuslat		17	0	1
vuzû	2		1	0
vuzûh	1		1	0
vücub	2		1	0
vücûd	40	21	1	1
vüfûr	1		1	0
vüs‹at	1	1	1	1
vüsûk	1		1	0
vüsûl	1	2	1	1
vüzerâ		1	0	1
yâ	84		1	0
Ya‹kûb-sıfat		1	0	1
Ya‹kûb-veş		1	0	1
ya‹ni	8	11	1	1
yabân		5	0	1
yâd	26	26	1	1
yâd-igâr	3	4	1	1

yâfte	1		1	0
yag		4	0	1
yagmâ	8	5	1	1
yagmak	6	6	1	1
yağmur	1		1	0
yah		5	0	1
yahşi	10	2	1	1
yâhud	1		1	0
yak-	22	53	1	1
yaka	4	9	1	1
yakîn	12	4	1	1
yaklaş-		5	0	1
Ya'kûb	2	1	1	1
yâkût	2	12	1	1
yalan	1	3	1	1
yalın		1	0	1
yaluñuz		5	0	1
yalvar-	1	2	1	1
yaman	20	1	1	1
yan	48	64	1	1
yan-	60	48	1	1
yanag		4	0	1
yanaş-		1	0	1
yankulan-		1	0	1
yap-	6	8	1	1
yapış-	1		1	0
yaprag	2	1	1	1
yâr	136	209	1	1
yar-	1		1	0
yara		13	0	1
yara-		1	0	1
yârân	1	13	1	1
yarar	1		1	0
yaraş-	2	23	1	1
yarat-	1		1	0
yarın	2	2	1	1
yârlık	2		1	0
yâs		2	0	1
yasag		1	0	1
yasdan-	1		1	0
yâsemen	6	10	1	1
Yâsin	1		1	0
yastık	1		1	0
yaş	34		1	0
yaş	33	64	1	1
yaşa-	1		1	0
yaşar-	2		1	0
yaşlu		1	0	1
yaşur	2		1	0

yat-	7	3	1	1
yatak	1	3	1	1
yatur		19	0	1
yâver	1		1	0
yavuz		1	0	1
yay	15	4	1	1
yaz-	40		1	0
yazı		5	0	1
yazmak		60	0	1
yazuk	1	2	1	1
ye-	2	2	1	1
Ye’cûc	1	2	1	1
yed	1	1	1	1
yeden		1	0	1
yedi	6	1	1	1
yegâne	4	3	1	1
yek	1	4	1	1
yek-be-yek		1	0	1
yek-dâne		1	0	1
yek-dem		1	0	1
yek-dil		1	0	1
yeksân	6	4	1	1
yek-ser	1	1	1	1
yek-tâ	2	2	1	1
yel	21		1	0
yeldâ	1		1	0
yeldi yopurdu		1	0	1
yelken	1	1	1	1
yem	2		1	0
yem	1		1	0
Yemen	1		1	0
yemîn	1	4	1	1
yemm		11	0	1
yeni	9		1	0
yeñiçeri	1		1	0
yeñil-		2	0	1
yeñle	3		1	0
yer	93	56	1	1
yer-	1		1	0
yer yer	4		1	0
yerekân		1	0	1
yerli	1		1	0
yesâr		1	0	1
yestehliyicek		1	0	1
yeşil	3	4	1	1
yet-	11	1	1	1
yeter	119		1	0
yetgeç	3		1	0
yetîm	2	3	1	1

Yezdân	1	10	1	1
Yezdân-perest		1	0	1
yıbar	1		1	0
yık-	21	8	1	1
yıka-	1		1	0
yıl	12	13	1	1
yılduz	1	3	1	1
yıllar-durur		4	0	1
yırt-	1	1	1	1
yig	20	28	1	1
yigitlik		1	0	1
yiğit	1		1	0
yiğrek	2		1	0
yil		10	0	1
yilüp		1	0	1
yime		6	0	1
yine	27	140	1	1
yirer		1	0	1
yiridür		17	0	1
yirlü		1	0	1
yirsin		1	0	1
yirüz		1	0	1
yit(yetmek, yetişmek)		67	0	1
yitürdi		7	0	1
yohsa		1	0	1
yohsul		1	0	1
yok	212	72	1	1
yok-durur		1	0	1
yoklık		1	0	1
yol	42	73	1	1
yoldaş	5	3	1	1
yolınmak		2	0	1
yon-	1	1	1	1
yorul-	1		1	0
Yöneldi		1	0	1
yörenür		1	0	1
yu-	6	1	1	1
yuhu	9		1	0
yuhyi'1-izâm	2		1	0
yukarı	2		1	0
yum-	4		1	0
Yûsuf	11	14	1	1
Yûsuf-cemâl		1	0	1
Yûsuf-dîdâr		1	0	1
Yûsuf-ı Ken‹ân		1	0	1
Yûsuf-likâ		2	0	1
Yûsuf-nazîr		1	0	1

yut-	8	7	1	1
yuva	5	1	1	1
yuvala-		2	0	1
yüce		2	0	1
yügrük	9	1	1	1
yük	6	1	1	1
yükle-	3	2	1	1
yüksek		1	0	1
yüküş	2		1	0
yümn	4	2	1	1
yünül	1		1	0
yürek		4	0	1
yürü-	14	25	1	1
yüz	136	124	1	1
yüz-		1	0	1
za‘f	24	4	1	1
za‘ferân		4	0	1
za‘îf	4	3	1	1
zâ‘il	10	1	1	1
zâ’id		1	0	1
zabt	2	1	1	1
zac	1		1	0
zâd		2	0	1
zafer	4	5	1	1
zafer-kirdâr		1	0	1
zag	1	1	1	1
zâglanmak		1	0	1
zâhid	44	24	1	1
zahîr	23	15	1	1
zahîre	4		1	0
zâhiren	2		1	0
zahm	16	44	1	1
zahmet	12	4	1	1
zâ'ir	2		1	0
zâl	3		1	0
Zal'	2		1	0
zalâm		2	0	1
zâlim	16	1	1	1
zam		1	0	1
zamân	81	53	1	1
zamâne	23	29	1	1
zamîr	10	5	1	1
zanbak	1	5	1	1
zann		4	0	1
zâr	84	62	1	1
zarâfet		2	0	1
zarar	11	3	1	1
zarî		1	0	1
zarîf	3		1	0

zarîfâne		1	0	1
zarûrî		3	0	1
zât	44	4	1	1
zavallu		1	0	1
zâviye		1	0	1
zâyi‘	18	2	1	1
zebân	23	6	1	1
zebân-dırâz		1	0	1
zebûn	11	8	1	1
Zebûr	1		1	0
zecr	2		1	0
zehî		8	0	1
zehr	12	7	1	1
zehrâ	1		1	0
Zehrâ	1		1	0
zehr-âlûd		1	0	1
zehre		1	0	1
zekâ	2		1	0
zekan		2	0	1
zekât	4	3	1	1
Zekeriyyâ	2		1	0
zekî	1		1	0
zeki-tab'	2		1	0
Zelîhâ		1	0	1
zelîl	2	2	1	1
zelzele		3	0	1
zemherî	1		1	0
zemîn	17	32	1	1
zemin-bûsdan	1		1	0
zemistân		1	0	1
zemm	1		1	0
zemzem		3	0	1
zen		2	0	1
zenahdân	8	5	1	1
zenbûr	3	2	1	1
zencîr	20	26	1	1
zendeka		1	0	1
zeneb	1		1	0
zeng		1	0	1
zengârî	1		1	0
Zengibar	1		1	0
zer	17	55	1	1
zer’	2		1	0
zer-bahş		1	0	1
zer-beft	3	1	1	1
zerd	15	39	1	1
zerd-reng	1		1	0
zer-dûzî		1	0	1
zer-efşân	3	6	1	1

zer-endûd		1	0	1
zer-feşân		1	0	1
zer-ger		6	0	1
zerk	4	5	1	1
zerka		1	0	1
zer-kâr		1	0	1
zer-keş		2	0	1
zer-kûb		1	0	1
zer-nigâr	3	3	1	1
zer-nişân	1	6	1	1
zerrâk	1		1	0
zerrât		1	0	1
zerre	38	14	1	1
zerre-nisbet	1		1	0
zerre-perverlik	1		1	0
zerre-veş		1	0	1
zerrîn	3	20	1	1
zerrîn-bâl		5	0	1
zerrîn-gılâf		2	0	1
zerrîn-kadeh		1	0	1
zerrin-külâh		1	0	1
zerrîn-ligâm	1		1	0
zerrîn-ser		1	0	1
zerrîn-sitâm		2	0	1
zeval	8	2	1	1
zevâyâ	1		1	0
zevi'l-efham	1		1	0
zevk	96	11	1	1
zevk-bahş	2		1	0
zevrak	7	18	1	1
zevrak-âsâ		1	0	1
zeyn		15	0	1
Zeyne'l-'îbâd'a	1		1	0
zıll	2	6	1	1
zıman	1		1	0
zımn	3		1	0
zîb	10	8	1	1
zîbâ	7	27	1	1
zîb-bahş	1		1	0
zih-gîr		1	0	1
zihî	24		1	0
zihn		1	0	1
zî-kıymet		3	0	1
zikr	24	10	1	1
zillet	7	4	1	1
zilzâl		1	0	1
zîn	1		1	0
zindân	11	3	1	1
zinde	2		1	0

zindegânî		1	0	1
zînet	12	14	1	1
zinhâr	12	7	1	1
zîr	5	7	1	1
zîr ü zeber	1		1	0
zirâ	7	12	1	1
zîr-dest		1	0	1
zîrek		1	0	1
zirihler		1	0	1
zişt	1		1	0
zîver	10	8	1	1
ziyâ	5	16	1	1
ziyâ-bahş		4	0	1
ziyâd	6	1	1	1
ziyâde	7	4	1	1
ziyâ-güster		3	0	1
ziyân	10	1	1	1
ziyaret	4		1	0
ziyâret-gâh	1		1	0
zu‹m		1	0	1
zuhûr	6	8	1	1
zulemat	2		1	0
zulm	35	5	1	1
zulmât	17	7	1	1
zulmet-âbâd		1	0	1
zulmet-sarây		1	0	1
zûr	1	3	1	1
Zü’n-Nûn		1	0	1
Zü'1-celâl	1		1	0
zübâb		1	0	1
zübde		1	0	1
zücâc		2	0	1
zü-fünûn	1		1	0
zühd	12	8	1	1
zühhâd	4	2	1	1
Zühre	3	4	1	1
zülâl	10	17	1	1
Zülal-i Bekâ	1		1	0
Züleyhâ	3	1	1	1
zülf	121	195	1	1
zül-fekâr	1	6	1	1
züll	2	1	1	1
zümre	2	2	1	1
zümürrüd-fâm		6	0	1
zümürrüd-gûn		2	0	1
zümürrüdî		10	0	1
zünnâr	6	1	1	1
zürefâ		2	0	1
Toplam	54264	49299	4829	5106

ÖZ GEÇMİŞ

Songül (Aydın) Yağcıoğlu, 1978 yılında Adıyaman'ın Besni ilçesinde doğdu. Ortaöğrenimine Besni Lisesi'nde başladı ve öğrenimini Adıyaman Lisesi'nde tamamladı. 2000 yılında Muğla Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun oldu. Aynı yıl Muğla Üniversitesi'nde yüksek lisans öğrenimine başladı ve öğrenimi devam ederken Araştırma Görevlisi olarak çalıştı. "Gazellerde Kafiye" adlı tez çalışması ile 2004 yılında yüksek lisansını tamamladı. 2005 yılında İstanbul Üniversitesi Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı'nda doktoraya başladı. Kendisi hâlen İstanbul Üniversitesi'nde "Fuzûlî ve Bâkî Divanlarının Karşılaştırılması" adlı doktora tezi üzerine çalışmakta ve bir özel okulda Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak görev yapmaktadır.